PIOTR PROSKURIN

DESTIN

PIOTR PROSKURIN

DESTIN

CARTEA ÎNTÎI

Piotr Proskurin

DESTIN

CARTEA ÎNTÎI

TRADUCERE DE
PAVEL MOCANU

Editura UNIVERS
BUCUREȘTI, 1990

Coperta de *Florin Ionescu*

Петр Проскурин
СУДБА
МОСКВА, «ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЛИТЕРАТУРА», 1976

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

ISBN 973-34-0122-6
ISBN 973-34-0121-8

Cartea întîi

RĂDĂCINA LUI ADAM

Partea întîi

1

NOAPTEA SE NIMERI GREA ŞI LUNGĂ ; ploua fără încetare şi drumul desfundat se pierdea în întuneric. Mintea omenească n-ar putea pricepe prin ce minune femeia asta chinuită îşi găsea totuşi drumul. Ea nu simţea nici zdrenţele ude, care se lipeau de trup, nici sacul din spinare îngreuiat de ploaie ; de mult se transformaseră într-un terci cleios bucăţile de pîine adunate de cu seară într-un sat. Nu ştia nici cum se numea satul acela, nici cum ajunsese acolo, dar tot timpul se gîndea la bătrîna înaltă, slabă, cu o fustă lungă, cenuşie, pornindu-i de sub piept, care îi dăduse o jumătate de pîine de secară aromitoare şi o bucată de slănină veche, îngălbenită. Bătrîna avea ochii fără culoare, calmi, aşa cum îi au oamenii care au trăit şi au văzut multe. Cerşetoarea nu spusese nimic la jeluirile ei, luase pîinea şi slănina, le vîrîse în sac şi-şi urmase drumul, bolborosind nedesluşit, cu buzele îngheţate „mulţumesc", fără nici un cuvînt mai mult, iar bătrîna, despărţindu-se de ea, făcuse crucea obişnuită cu mîna. Şi acum o urmărea faţa plecată, îngheţată a bătrînei, aspră, de parcă era din altă lume. În ciuda ploii, pîinea înmuiată mai mirosea încă a proaspăt şi aroma aceasta o învăluia ; nările îi fremătau de saţul pîinii şi mintea i se tulbura, dar nu voia să mănînce acum şi nu putea să suporte liniştită mirosul de pîine al vieţii şi îi părea rău de bucata care se prăpădea din

pricina ploii. Tremura tot timpul, deşi nu-şi mai simţea trupul îngheţat, o chinuia pîntecul greu care se lăsase pînă la genunchi. Acesta o împiedica să meargă şi, în momentele cele mai grele, ea îl susţinea cu mîinile şi în palme auzea viaţa stranie din ea, care din seara aceea devenea străină, despărţindu-se de viaţa ei. În picioare purta ceva asemănător cu ghetele ţigăncilor, cu pingelele de mult pierdute ; răbdătoare femeia se chircea cînd sub degete se nimerea ceva tare sau ascuţit ; picioarele i se împietriseră şi ea nu mai simţea durerea. Poate că ar fi căzut de mult şi ar fi rămas aşa culcată, dacă în ultimele ore n-ar fi cuprins-o o groază animalică ; ea nu se mai uita nici la ploaie, nici la noroi, şi tot timpul se asculta pe sine ; pur şi simplu nu se putea opri, durerea se întetea şi, chiar în răstimpurile dintre contracţii, nu dispărea cu totul, ci rămînea furişată în trupul ei. Femeia înainta singură cu durerea ei, într-o lume cuprinsă de întunericul umed ; acum nu mai avea nici trecut, nici prezent, era doar ea cu durerea ; şi cînd aceasta devenea insuportabilă, femeia, muşcînd cu dinţii buzele reci şi împietrite, scotea gemete înfundate din adîncul ei, asemănătoare vuietului. Durerea venea din pîntece ; cînd sub mîinile ei începeau mişcările vii, străine şi zvîcnirile, simţea o uşurare în tot trupul ; ochii parcă i se luminau şi îi venea mai uşor să-şi urnească picioarele din noroi iar în faţă i se năzăreau luminiţe ; ştergîndu-şi picăturile de pe obraz, femeia se uita în întuneric şi iarăşi nu mai zărea nimic.

Vîntul nu-şi schimba direcţia, sufla din partea dreaptă ; ea mergea pieziş, cu umărul dus înainte, cu faţa puţin întoarsă, şi din pricina asta ploaia i se scurgea pe gît ; îşi aminti de o rugăciune, apoi de o povestire din copilărie, auzită de la bunicul Mokei, care, pe jumătate orb, îi vorbise de potop şi de sfîrşitul lumii, cînd s-au amestecat păsările, fiarele şi oamenii şi, ca dintr-o icoană înnegrită, îi apărură din beznă nişte ochi goi, din altă lume parcă şi dintr-o dată i se păru ca a asurzit. Nu mai auzea nici vîntul, nici ploaia, capul îi era greu, numai mirosul pîinii ude din sac devenea tot mai puternic, şi de pofta lui o apucă iar răul. Îşi întinse mîinile înainte ca să cadă pe

ele şi să aştepte, iar cînd dădu peste nişte crengi ude, alunecoase, se prinse de ele, respirînd greu, cu toată gura ; intuia că nu mai poate merge mai departe, picioarele dintr-o dată îi rămaseră fără putere şi, pentru prima dată, în ultimele ceasuri, le simţea iar. De mîhnire, de groază în faţa morţii, începu să plîngă ca vitele, fără zgomot, doar cu ochii, tot mai luptîndu-se şi ţinîndu-se dreaptă. Dacă s-ar fi aşezat, nu s-ar mai fi putut ridica, aşa că începu să se roage lui dumnezeu ; în închipuirea ei, dumnezeu era ceva uriaş, ca bezna din jur şi ca durerea din ea, ca acest pămînt fără nici o rază de speranţă, ca ploaia neîncetată care o biciuia şi căreia i se ruga fără cuvinte şi fără jeluiri. Credea că dumnezeu trebuie să-i audă strigătul mut, căci nu-i mai rămăsese nimic, ea ştia că trebuie s-o ajute, iar cînd un glas viu, care suna ca un dangăt de clopot, ajunse pînă la urechile ei, crezu că dumnezeu îi răspunde. Glasul începu să se repete ; lui i se adăugau altele la fel, şi ea stătea şi le asculta, şi nu-şi putea aduce aminte ce glasuri sînt, îi erau cunoscute şi calde. Ceva o împiedica să-şi amintească ; mai auzise ea cîndva glasurile acestea şi cînd le auzi din nou, oftă. Da, ăştia-s cocorii, cocoraşii, se vede că s-au aşezat să înnopteze pe cîmp şi acum îşi vorbesc, dragii de ei. Vă mulţumesc, păsărelele mele !

Cerşetoarea îşi continuă drumul şi acum i se părea că-i este mai uşor ; nici burta n-o mai trăgea în jos şi nici nu se mai temea că s-o fi rătăcit şi n-o să mai dea de-o casă decît peste vreo douăzeci de verste ; ceva se schimbase în lumea care i se părea acum altfel, mai apropiată şi mai de înţeles. I se părea că merge de o veşnicie pe pămîntul fierbinte, într-un somn liniştit şi cald ; îşi dădea seama că adoarme mergînd, că merge şi doarme, şi bolborosi ceva nedesluşit, numai ca să-şi audă glasul. O fi trecut un ceas, sau mai mult, de la întîlnirea cu cocorii, nu ştia ; nările simţiră un miros de bălegar putred şi de fum şi, ca şi cînd aşteptase clipa asta, durerea o săgetă prin burtă şi o aruncă în drum. Femeia scoase un geamăt surd, îşi muşcă buza, se tîrî, mutîndu-şi cu greu mîinile tremurînde, iar basmaua îi căzu pe ochi. Ghicea drumul din instinct şi, sub mîinile ei foşni, în sfîrşit, fînul uscat ; începu să smulgă fînul din stog, chircindu-se de chinuri, de durere. Trupul îi era cuprins de

fierbinţeli. Doamne fereşte, o simt cîinii, se gîndi ea confuz, o aude stăpînul, şi, ca să nu strige, îşi vîrî faţa în fînul mirositor, umplîndu-şi gura cu el şi înăbuşind strigătul. În clipa aceea o forţă necunoscută o întoarse pe spate ; trupul ei parcă se frînse în două şi dintr-o dată avu senzaţia unei uşurări. La picioare simţi o mişcare vie şi fierbinte şi ea începu, cu mîinile care n-o mai ascultau, să se acopere cu fîn ; mai mult nu mai putu şi începu să dormiteze, deşi tot timpul îşi dădea seama că n-are voie să doarmă, că trebuie să facă ceva. De cîteva ori o mai încercară durerile, iar ghemotocul care se afla la picioarele ei începu să se mişte şi să scîncească. Izbuti să se elibereze de ghemotocul greu şi neliniştit de la picioare, făcînd tot ce-i stătea în putinţă, tot ce-i şoptea instinctul şi mintea. Simţind că-i veniseră puteri noi, desfăcu sumanul rupt, ud, îşi ridică bluza, şi-l lipi de pieptul umflat, să-l încălzească puţin. Îl strînse la sîn, la căldură şi ghemotocul se linişti, iar ea, dintr-o dată, nu mai simţi nici durerile, nici groaza. În faţa ochilor se ridica ceaţa, ultimele puteri o părăseau, dar socotea că poate visează şi, recunoscătoare faţă de fînul cald, faţă de cocori, faţă de acel dumnezeu uriaş care o auzise şi-i trimisese strigătul viu şi căldura uscată, scoase prin deschizătura cămăşii sînul plin, împietrit, şi-i dete sfîrcul ; ăsta nu mai era însă un gest conştient, ci un instinct, amuţi apoi, depărtîndu-se de toate, în vreme ce copilul îi încălzea pieptul umflat dureros. Căldura străină şi totuşi a ei mai dură un timp, dar şi această senzaţie dispărea tot mai mult şi, dimineaţa, cînd stăpînul casei, un ţăran tînăr şi înalt, ieşind să ia fîn pentru vite, dădu peste ea, nu mai simţea nimic, stăruia un miros dulceag de sînge rece. Pe pruncul aproape sufocat nu putură să-l elibereze dintr-o dată din mîinile ei împietrite şi-i duseră împreună în casă, iar cînd o întinseră pe laviţă şi-i îndepărtară de pe faţă părul des, uscat de acum, văzură o faţă albă, împietrită într-o frumuseţe calmă. Ea privea, de parcă era vie şi umbrele de la lampa cu petrol, fumegînd peste ochii ei morţi jucau astfel, încît femeia gospodarului, Eufrosinia, care ţinea la pieptul ei pruncul golaş, scoase un „ah" şi se dădu înapoi, iar Zahar, bărbatul ei, frecîndu-şi pieptul păros, oftă dus pe gînduri :

„Eh, n-avem destule pe cap !“ şi, ducîndu-şi palma trudită peste faţa moartei, dinspre frunte spre buze, îi închise ochii.

Ploaia nu înceta iar revărsatul zorilor părea putred şi greu. Pe moartă o îngropară spre seară ; şase ţărani făcură o groapă tocmai la marginea cimitirului, coborîră coşciugul nerindeluit în apa tulbure şi argiloasă care umpluse groapa, aruncară, în grabă, cîteva cazmale de pămînt şi, mînioşi, supăraţi că trebuiseră să facă o treabă ce le picase pe cap nu se ştie de unde, după ce azvîrliră cazmalele în căruţă, se duseră să se încălzească cu cîte un trascău. Zahar Deriughin, unul dintre ei, încerca să-şi facă o ţigară, dar hîrtia de ziar se înmuia sub degetele lui ude. Gîndindu-se la trascău, la mîncarea caldă, bărbaţii, ajungînd la marginea satului, se înveseliră şi, pe cînd şedeau la masă, într-o odaie largă, încălzită, începură să vorbească despre cele întîmplate, să-şi dea cu părerea cam cine ar putea fi femeia rătăcită pe la ei. Zahar, luînd paharul din mîinile stăpînului casei, Akim Polivanov, un ţăran mai înstărit, îşi aruncă ochii mai întîi spre fiica gazdei, cu sînii proeminenţi, care se aşezase în uşa casei mari, apoi îşi lăsă privirea spre pahar ; apa drăcească, albastru-roşcată, tremura la gura paharului.

— Ce tot vă daţi cu părerea, zise posomorît Polivanov. Nu ştiu cum a ajuns din Ucraina pînă la noi. La ei, anul acesta, e harababură, se aude că ar fi molimă. Grînele, cîte au fost, s-au dus la stat, aşa că îi vezi cum au luat-o care încotro. Zahar iarăşi se uită la fată, care-şi mlădie şi mai mult corpul frumos spre el, se încruntă nemulţumit, simţind în trup o ameţeală greoaie. Polivanov, care observa totul, adăugă mai grăbit : Ei, ce facem, oameni buni, să bem pentru sufletul ei, oricum e un om, a făcut şi un copil. Să doarmă în pace, pămîntul e acelaşi, la ei, ca şi la noi, — pămînt rusesc, sovietic.

— Pămîntul, da, e sovietic, numai că vorbele unora, uite, ale tale acum, sînt pline cu scaieţi. Zahar se uită aspru undeva, vizîndu-l pe Polivanov. Bagă de seamă, trînteşti vreuna fără să vrei şi te stropeşti pînă peste cap.

Stăpînul casei, după ce aruncă o privire încruntată spre fată, gîfîind, vărsă, ca într-un lighean, în gura nea-

gră, plină de dinți, trăscăul din pahar și zise neașteptat de blînd, abia mișcîndu-și buzele groase :

— Degeaba sari la mine, vecine, noi sîntem oameni fără multă carte. Am auzit-o și eu și am trîntit-o. O viață, doar, am trăit cu sufletul deschis. Iar tu, Manea, nu sta degeaba, spune mamei să prăjească niște ouă, mai multe, să nu-i pară rău. Du-te în pivniță, adu-ne niște mere murate. Anul acesta am avut mere gustoase, Zahar Tarasovici, foarte bune, de cînd sînt n-am avut mere așa de bune. N-ai zice că-i rodul pămîntului ci chihlimbar de peste mări, parcă rîd la soare.

Se uita drept în ochii lui Deriughin cu un zîmbet încurajator, de parcă n-ar fi vorbit despre mere, ci de fata lui, iar Zahar iarăși simți o amorțeală dulceagă în picioare și le întinse sub masă ; se făcuse frumoasă fata lui Polivanov, în ultimul an s-a împlinit toată, cum o atingi, te stropește cu seva ei, iar ochii-i nerușinați parcă pîndesc. Se vede că și Polivanov observase că, de cîte ori Zahar își oprea ochii asupra fetei, se întorcea imediat, făcîndu-se că nu-i pasă ; apoi nici n-ar fi trebuit să vină la Polivanov să bea după înmormîntare, căci se vor auzi vorbe prin sat.

— Îmi pare că, într-adevăr, a venit tocmai din Ucraina, cămașa era toată brodată cu cocoșei, glăsui acum Mikita Bobok, frecîndu-și barba zbîrlită. Și eu am auzit, Zahar. Mulți țărani, copii de pe-acolo orbecăiesc peste tot. Se spune că-i de rău pe la ei. Pielea li s-a lipit de oase, rătăcesc, rătăcesc pe drumuri, iar cînd cad jos, nu se mai scoală. Iar înainte de a-și da duhul, beau apă stătută și se umflă. Unii zic că în Ucraina nu s-au făcut bucatele, alții... Uite, maică-mea se omoară cu sfîrșitul lumii, nu doarme nopțile, îl așteaptă pe antihrist.

— Uite ce, Bobok, tu să te lași de vorbele astea, nu te arunca, așa ca lupii, la orice momeală, zise pe neașteptate Zahar, atrăgînd atenția celor de la masă prin vocea ridicată și mînia din cuvinte. Astea nu-s vorbe de-ale noastre, astea, uite, el ar vrea să le înghițim odată cu trăscăul lui. Înghite-l tu, Akim ! Și își întinse pumnul greu spre Polivanov, dar acesta, făcîndu-se că nu-l ia în serios, cu un zîmbet liniștit, îi împinse mîna și turnă trăscău dintr-o butelcă veche și burtoasă. Zahar simți iarăși

dintr-o parte aceeaşi privire deschisă şi lacomă ; el nu mai voia să bea, dar privirea aceasta îl făcu să ia paharul şi, uitîndu-se la lampa de deasupra mesei, la fitilul care trosnea din cauza gazului amestecat cu apă, aşteptă ca toţi ceilalţi să bea şi bău şi el ; stăpînul casei îi întinse farfuria cu slănină îngălbenită şi, uitîndu-se parcă întîmplător la uşă, zise :

— Hai, Manea, du-te la culcare, nu sta după noi. Ferestrele, să te uiţi, să le închizi bine, că s-au înmulţit golanii, să te ţii cît mai departe de ei.

Polivanov se sculă greoi, umflîndu-şi pîntecele sătul, îşi întinse mîinile, întoarse fitilul lămpii ca să ardă mai bine ; cizmele lui, care începuseră să se usuce la căldură, emanau un miros plăcut de catran. „Pentru mine le face pe toate dulăul bătrîn", îşi zise în gînd Zahar ; aproape că nu mai simţea trăscăul, numai trupul parcă i se strîngea mai tare, în faţa ochilor vedea numai fata cu şoldurile arcuite şi cu pieptul ridicat, şi parcă dintr-o dată dispărură toate treburile şi grijile, fiind încordat şi pregătit, ca fiară tînără care simte alături un miros îmbietor. În locul fetei veni mama ei, Lukeria, înaltă şi încruntată, le puse la toţi în străchini adînci de lut ciorbă grasă, cu carne, le întinse linguri de lemn pictate şi, aşezîndu-se lîngă cuptor, începu să pieptene inul cu îndemînare şi spor ; pregăteşte firele de tort, zîmbi în sine Zahar, uitîndu-se peste capetele cu părul zburlit ale bărbaţilor, la feţele înnegrite, cunoscute, care, din pricina trăscăului şi a bucatelor bune, căpătaseră o altă culoare ; Mikita Bobok, primul cîntăreţ din sat, pe care-l chemau la toate nunţile şi petrecerile, fiindcă ştia să cînte şi la armonică, iar cîntecele îi plăcea să le înceapă cu o voce frumoasă de bas, privea blînd şi tăcea cu gîndul la înmormîntare ; deşi era tînăr, ca să arate mai bărbat îşi lăsase o barbă gălbuie, aşa că părea, cu faţa lui curată, mai mult un student nimerit prin sat sau vreun orăşean ; din privire se vedea că este gata-gata să trîntească una lată. Lîngă el mînca ouăle prăjite cu lingura Volodka Grigoriev, poreclit Volodka Rîjîi *, un bărbat voinic şi tăcut. Sătenii se temeau de nevasta lui, Varecika, o femeie negricioasă

* Roşcovanul (lb. rusă).

ca smoala, pe care bătrîna Saltîciha, femeie cuvioasă şi evlavioasă, se jura că, acum vreun an, de Sfînta treime, o văzuse în luncă, numai în cămaşă, cu picioarele goale şi cu părul despletit pînă la genunchi, cum aduna cu o mătură de mesteacăn roua de dinaintea soarelui într-o căldare, ca să-şi ademenească vaca să dea lapte. În faţa lui Zahar, stătea naşul lui, Ignat Kuzmici Sviridov, un bărbat încă în putere (toamna trecută făcuse cincizeci de ani), singurul din sat care avea o stupină, citea şi scria repede, ştia Psaltirea şi Biblia ; la stăruinţele şi cu ajutorul lui, Zahar făcuse cele trei clase ale şcolii parohiale şi era socotit în sat ca om cu carte ; naşul, om cu frica lui dumnezeu, nu bea votcă şi-l privea cu tristeţe şi cu reproş pe Zahar, care sorbea pahar după pahar, şi se încrunta ; stăpînul casei mai aduse o sticlă astupată cu un dop de cucuruz, învelită într-o cîrpă ; naşul se ridică şi le aminti că e vremea să meargă acasă, că doar n-o să bea toată otrava.

— Mai stai, naşule, se încăpăţînă Zahar, ştii bine că pe uliţă e pîclă, mori de urît stînd ca gîndacul în vreun colţ al casei.

— Ploaia este de la dumnezeu, răspunse Ignat Kuzmici, aşezîndu-se din nou, nemulţumit, pe laviţă, nevrînd să-l scape pe Zahar din ochi. Ploaia poate să cadă şi o săptămînă, şi două, nu-ţi ajunge nici votca, nici măruntaiele nu te ţin atîta vreme. Iar pe tine ce te-a apucat, Achim, să cheltuieşti atîta, e bine ce faci, ai ?

— Ei, măi Ignat, fiecare om este oaspete pe pămînt, uite am îngropat-o pe moarta, iar ea a adus pe lume un suflet viu. Şi sufletul ăsta o să înceapă să rătăcească prin lume, dacă asta îi e soarta. De aia şi bem, să-i ungem drumul.

— Unde să rătăcească ? întrebă Zahar, intuind adîncul tainic al cuvintelor lui Polivanov. Sînt trei, o să fie al patrulea, acum sînt alte vremuri, n-o să pierim noi.

La cuvintele lui, în jurul mesei se făcu tăcere, bărbaţii toţi îl priveau pe Zahar ; gospodina de lîngă cuptor, lăsînd pieptenele şi caierul, zise gînditoare printre dinţi :

— Bărbatul totdeauna e dibaci, că doar nu el spală scutecele în copca rîului înghețat, și nici nopțile nu le petrece lîngă copil.

— Treaba asta am hotărît-o cu femeia mea, Efrosina Pavlovna, zise cu glas tare Zahar, mulțumit că-l ascultă toți, chiar dacă, poate, îl judecă în tăcere, deși nevestei nu-i spusese nici un cuvînt despre asta și știa că acasă e greu acum și nici liniște nu e, și, poate, de aceea ar fi vrut să se ridice iute de la masa asta largă de stejar, rindeluită frumos și curat și cu mîncăruri bogate pe ea ; auzind cuvintele acestea, Ignat Kuzmici se uită lung undeva, într-un colț, iar apoi, sforțîndu-se, tuși.

— Ascultă-mă, Zahar, nu te arunca așa, zise el. Încă o gură în plus la masă nu-i tot una cu încă o muiere în brațe ; e o greutate și o grijă pentru toată viața. Tu ai doar treizeci de ani, putere, ca să zic așa, ai destulă, n-ai nevoie să împrumuți de la alții, așa că o să mai vrei să trăiești. Poate că ar trebui să duci copilul la oraș, la conducere.

Ascultîndu-l cu un respect tainic, ca pe un om mai bătrîn și mai deștept, Zahar zîmbi trist.

— Zi, nașule, zi tot ce gîndești spuse el, poate că trebuia să-l vîrîm cu maică-sa în mormînt, ai ?

Ignat Kuzmici își făcu cruce și fața i se acoperi de pete ; de zis nu mai zise nimic și discuția încetă ; seara asta-l făcuse pe Zahar să fie mîhnit și melancolic — din pricina ploii, a trăscăului, a tinereții lui înlănțuite de copii, și pentru că Polivanov îl lingușea, iar Zahar știa de ce-l lingușește, și nașul știa, de aceea nu pleca.

— Hai, oameni buni, să bem ultimul pahar, zise Zahar. E timpul, am stat destul. Stăpîna casei aproape că a adormit. Akime, așteaptă puțin, dar unde-i tatăl tău ?

— Unde să fie, e pe cuptor, oare nu l-ai văzut, Zahar Tarasovici, căci în fața ta s-a urcat. A dat fîn la vite și l-a rebegit frigul. Ei, tătucă, îl chemă el, întorcîndu-și capul. Poate că ai veni aici, te-ai încălzi, îți dăm ceva mai tare. Palma lui latră și neagră se lăsă cu un zgomot surd pe gîtul sticlei. Dă-te jos, tătucă, continuă Polivanov, și tu, greu te mai hotărăști.

— Hai, moş Makar, dă-le încolo de necazuri, zise cu o voce veselă Zahar, vino lîngă noi, să bei ceva, să ne povesteşti cum a fost cu turcii, sau cum te-a însurat boierul Avdeev... ce zici...

Făcîndu-şi cruce în faţa icoanei, moş Makar se uită încruntat la noră şi-i zise :

— Lukeria, aprinde candela... aţi înmormîntat un om... s-a întins necredinţa în lume... aţi aruncat-o în groapă, de parcă asta-i tot... că doar nu e cîine, e suflet botezat...

Fără să spună vreun cuvînt, stăpîna casei aduse un scăunel în faţa icoanei, scoase gemuleţul, aprinse o surcea de la lampă şi-apoi aprinse focul în candela de aramă ; cînd se urcă pe scăunel şi înălţă flacăra, Zahar, văzîndu-i pulpele albe şi pline, îşi ridică indiferent privirea în sus. Întunericul cenuşiu din colţul dinspre răsărit al odăii se îndepărtă, risipindu-se în lumina tainică şi slabă, şi deodată se zăriră chipurile aspre ale sfinţilor ; din întunecimea de nepătruns se iviră ochii lor, iar poleiala de aur de pe ramă licări trist ; moş Makar, şi după el şi Ignat Kuzmici, îşi făcură cruce.

— Eh, Zaharka, grăi cu amărăciune moş Makar, luînd în mîna vînoasă, extrem de lungă şi încă puternică, paharul cu trăscău, acuma şi voi cu toţii sînteţi turci. Crucea pravoslavnică de pe biserică aţi dat-o jos, antihriştilor, pe părinte l-aţi surghiunit, şi ce rău vă făcea ?

— Ei, ei, moşule ! zise Zahar împăciuitor, dar totuşi cu severitate în glas. Popa e un duşman de clasă la sate, de la el veneau tot felul de zvonuri duşmănoase. Tu, vezi, toată viaţa cu spinarea ta ţi-ai crescut copiii, uită-te la mîinile tale, s-au făcut ca pămîntul, iar el, pletosul ? I se înmulţiseră păduchii în plete, dar acasă i se umfla puşculiţa, adăugă el, mai mult ca să facă pe grozavul.

— Nu te mai da atîta la bătrîni, încă n-ai tras destul la ham. Iar asta era treaba părintelui, treabă dumnezeiască, răspunse jignit moş Makar, făcîndu-se că nu observă hula lui Zahar. El era sărbătoarea în întunericul meu ţărănesc. Iar amu, ce mai e ? N-ai unde să-ţi duci sufletul, peste tot numai ticăloşie. Aţintindu-şi ochii puţin

orbiți, pe pahar, moș Makar oftă : Să beau sau nu blestemăția asta ? De beau acum, îmi apar în fața ochilor niște flori colorate. Chiar m-am și mirat, prima oară, le-am văzut anul trecut, la nunta lui Garaska. Parcă sînt vii și înfloresc.

— Bea, tătucă, îl îndemnă Polivanov ; bătrînului îi plăcea să vorbească, putea să zică și lucruri care nu trebuiesc spuse. Or să înflorească și or să se ofilească, ai să dormi ceva mai mult : mîine duc eu fîn la vite.

Toți se uitau curioși la bătrîn care, pe cuptor, scărpinîndu-se în barba ciufulită, se pregătea să bea, ridicîndu-și paharul la gură, dar, parcă, amintindu-și de ceva, se opri ; apoi se închină la icoane și, abia atunci, zicînd „pentru liniștea sufletului rătăcit în întunecimea pămînteasca", bău pînă la fund și, frecîndu-și barba începu, bătrînește, să mestece slănina.

— Moș Makar, văd că ai gura plină de dinți, spuse Zahar, cu o admirație involuntară. Ești tare ca stejarul !

— Dar cum, n-am nici optzeci, zise moș Makar, parcă nemulțumit de vorbele lui Zahar. Părintele meu a numărat o sută doisprezece ani, pînă să moară, iar pe mine m-a făcut cînd mergea spre șaizeci. Așta-i neamul nostru, n-are nimic putred în el. Noi, de cînd e lumea și pămîntul, am fost plugari și soldați, iar tu, se zice că ești la conducere, dar conducerea a avut din totdeauna o altă măsură a vremii lăsată de dumnezeu ; ea mănîncă de dulce, doarme mult, așa că... n-are cum să se cuibărească prea mult.

— Voi singuri m-ați băgat în conducere, glumi posomorît Zahar, străduindu-se să nu se mai gîndească la faptul că acasă Frosea se chinuiește cu copilul găsit, și, mai abitir, că alături, în cealaltă parte a casei, dincolo de tindă, o fată zdravănă și fierbinte, tocmai la vremea ei, are un somn neliniștit și înfrigurat.

— Da, ești șef, Zaharka, ești șef, dar uite, zilele acestea a trecut pe la noi un cumnat de la oraș și spunea că, tot mai mult îi trimit pe țărani undeva, în locuri îndepărtate ; ce zici, crezi că și de la noi o să-i ducă ?

Zahar înțelese pe loc, de pe fața tremurîndă a lui Polivanov, că asemenea discuții nu se poartă pentru prima

oară în casa asta, pricepu astfel pentru ce se întinsese masa asta bogată şi de ce, la cimitir, Akim Polivanov îi chema cu atîta stăruinţă la el acasă. Conştiinţa puterii şi a importanţei sale schimbă faţa lui Zahar, o făcu mai largă iar pe frunte îi apăru o cută neaşteptată.

— Apoi şi la noi s-or găsi de ăştia, răspunse el cu indiferenţă, vrînd, prin aceasta, să arate că asta-i o altă treabă, care nu depinde de el şi nici nu e aici locul pentru discutarea ei.

— La noi în sat nu prea avem bogătaşi, zise prudent Polivanov, aruncînd o privire încruntată spre chipul palid al tatălui său.

— Asta cum să zic, nu se stăpîni Zahar. Uite-i, spre pildă, pe alde Makaşin şi Cerepanev. Ce viaţă au avut şi ăştia ? Sugeau sudoarea poporului ca nişte păianjeni, pe tăcute. Un zîmbet plin de înţeles apăru pe faţa lui Zahar. Mulţumeşte-i dumnezeului tău, Akime, te-ai oprit la vreme, căci o vreme, după războiul civil, tot mai tare trăgeai spre ei. Zahar, sesizînd privirea fulgerătoare, ca o lovitură de puşcă, a lui Polivanov, îşi înăbuşi zîmbetul. El intenţionat amintise de Makaşini „ce viaţă au avut şi ăştia", ca şi cum ar fi terminat cu toate pe lumea asta, iar Polivanov se simţi şi mai împovărat, şi-şi ascunse ochii, ca Zahar şi ceilalţi să nu ghicească ura care mocnea în el. A fost şi a rămas samsar, se gîndi Polivanov, neavînd puterea să scape de zîmbetul strîmb al lui Zahar, care, pentru o clipă, îi apăru în faţa ochilor.

Polivanov se întinse calm spre sticlă, îşi turnă pentru el, lui Zahar, şi dădu mai departe sticla lui Volodka Rîjîi.

— Să bem, oameni buni, îi îndemnă acuma Zahar, o dată ce stăpînul şi-a desfăcut astăzi baierile pungii. Altă dată nu mai apucăm să scoatem ceva de la el.

— Dumnezeu cu tine, Zahar, sîntem doar vecini, îi suflă Polivanov la ureche cu un rînjet. Şi, Cerepanovii, poate că sînt bogătaşi, nu ştiu, dar noi... În ultimii ani le-am dat din pămînt celor doi fii... Amîndoi au luptat în armata lui Budionnîi pentru puterea sovietică, iar cînd s-a înfiinţat întovărăşirea, am fost primul care a dus cererea, am dus şi doi cai buni, cu hamuri cu tot, dacă

trebuie, luaţi şi ce a mai rămas. Secerătoarea este la mine, dar tu ştii, nu-i a mea, este a voastră... Ştim şi noi legea...

— Bine, bine, Akime, — Zahar îşi lăsă privirea în jos —, eu nu sînt cine ştie ce. Eu, în ce mă priveşte, ştiu, eşti un bun gospodar, tu nici nu intri în discuţie, numai că nu le poţi închide gura la toţi.

— Tocmai că pe cei buni îi trimiteţi, pe toţi, la Solovki, se băgă în vorbă moş Makar iarăşi, gata de discuţii. Dar cu golănimea nu ajungi prea departe. Sărăntocii ăştia nu ştiu decît să mănînce, nu şi să lucreze...

— Taci, tătucă ! strigă Polivanov. Dacă vrei să te culci, du-te pe cuptor şi te culcă, s-a făcut tîrziu...

— Nu vreau să mă culc, se supără moş Makar, mişcîndu-şi repede sprîncenele stufoase. Akimka, pe tatăl tău îl goneşti de la masă, blestematule ? ! Sînteţi turci ? Crucea aţi dat-o jos, cu bătrînii vă purtaţi ca şi cu dracu. Iartă-mă, doamne, păcătosul de mine.

Polivanov nu mai zise nimic şi, aşteptînd ca bătrînul să se liniştească şi să tacă, adăugă, ca din întîmplare :

— Nu degeaba azi-noapte am avut un vis tare ciudat. — Nevastă-sa care tot învîrtea caierul, se uită prudentă la el şi-şi lăsă mîinile în jos. — Ies în curte iar armăsarul, căruia pe care l-aţi dus la curtea comună, îmi iese în faţă şi rînjeşte, tîlharul, de parcă era om. Apoi, s-a ridicat pe copitele din spate, şi a tras în mine cu o armă, că am simţit şi mirosul de praf de puşcă. Şi se tot uita la mine şi rînjea.

— Îţi pare rău după cal, de aia îl visezi, spuse Zahar şi se ridică. Ei, e vremea, mulţumim gospodinei şi gospodarului.

— Mai stai, Zahar Tarasîci, spuseră aproape într-un glas soţul şi soţia. Nopţile acum sînt lungi, te întorci pe toate părţile şi tot nu se sfîrşesc. — Polivanov se uită la ceasul murdărit peste vară de muşte. — E doar ceasul zece.

— Văd şi singur că-i ceasul zece, zise Zahar, dar nu mai rămase şi, luîndu-şi rămas bun de la toţi, ieşi cu nasul. După ei, se ridicară de la masă, toropiţi de mîncarea bogată şi de trăscău, Mikita Bobok şi Volodka

Rîjîi ; conduşi de gazdă, ei se opriră o vreme în pridvor, îşi aprinseră cîte o ţigară, tot uitîndu-se în întunecimea din jur, ascultînd susurul ploii, cu care apucaseră să se obişnuiască ; din grădina lui Polivanov venea, adus de vîntul puternic, un vaiet continuu, pe uliţă nu se mai vedea nici o luminiţă, doar din cealaltă parte a satului se abăteau frînturi de armonică, şi iarăşi totul se învăluia în vînt şi ploaie. Cu un strigăt vesel se repezi din pridvor Mikita Bobok ; după el se auziră ţopăind prin bălţi opincile mari ale lui Volodka Rîjîi ; naşul, care avea acelaşi drum cu Zahar, merse cu acesta, şi la cotitură, lîngă o răchită mare îndoită de la jumătate, îl apucă pe Zahar de umăr.

— Ştii, Zahar, Polivanov te linguşeşte, bagă de seamă, finule, să nu te agaţe în cîrligul lui. Cîrligul e ascuţit pînă la luciu, te străpunge într-o clipită.

— Se teme, de aceea mă linguşeşte, hohoti fără plăcere Zahar şi pe loc amuţi, lipindu-se cu spinarea udă de răchită, dar fără să simtă frigul. Iar tu, naşule, văd că parcă ai fi gata să-i dai şi tu un brînci, ai ?

— Am auzit şi eu, Zahar, că e trecut şi el pe lista pentru deportare, vorbi rar naşul. Aşa că m-ai pus pe gînduri, cînd am văzut că te-ai dus la el după înmormîntare. Bagă de seamă, să nu te poticneşti, oamenii ţi-au acordat încrederea, dar dacă te poticneşti — va fi greu să te speli, noroiul, ştii, e lipicios.

— Lumea, naşule, cu lumea, puterea — cu puterea. Moş Makar a zis bine : pămîntul are nevoie de oameni care trag spre el, şi, apoi, ce bogăţaşi sînt Polivanovii ? Că are Akim un cal în plus ? Munceşte omul cît patru, ţii minte cînd am făcut acoperişul la grajduri ? Eu, de pildă, n-am auzit asemenea vorbe, iar oamenii cîte nu spun. Iar Akim nu intră, din nici un punct de vedere, la deportare.

— Bagă bine de seamă, tu ştii mai bine, îi spuse naşul cu o indiferenţă prefăcută. Dacă e aşa, e bine. Mîine trec pe la tine să-ţi aduc căldarea. Ce mai face băiatul cel mare ?

— Treci, naşule. Aleargă prin bălţi, a răcit ; noaptea nu poţi dormi de tusea lui. Cum încetează ploaia vreau să-l duc la doctor, la oraş.

Naşul nu mai zise nimic şi plecă, iar Zahar rămase o vreme singur sub răchită ; nu-i venea să se întoarcă în casa lui şi aşa înghesuită, unde acuma se mai adăugase o gură, şi tot mai mult simţea în suflet melancolia ; votca băută îl încălzea pe dinăuntru, bezna care-l învăluia şi satul amuţit, apăsat de întuneric, ascuns în noapte, înecat în apă, trezeau în el dorinţa de a înjura cu glas tare, cu toată puterea ; ceva parcă îl apăsa în spate. Ce viaţă ticăloasă, se gîndi Zahar într-o clipă de năucire. La oraş sînt lumini şi femei frumoase care aleargă pe străzi ; pe undeva e şi marea, iar aici doar Gust, un nenorocit de pîrîu, care se scurge printre noroaie de netrecut, doar păduri şi cîmpie ; de Crăciun se apropie de sat lupii, urlă în toate felurile, că te înfiori şi pe cuptor de groaza lor. Acasă îl aşteaptă copiii mucoşi, în hăinuţe ponosite, mama supărată de treburile care nu se mai sfîrşesc şi nevasta chinuită, cu ochii roşii de nesomn ; îi venea să lase dracului toate astea şi s-o ia razna unde îl duc ochii, să nu mai ştie nici de început şi nici de sfîrşit ; să se ducă să vadă cum trăiesc oamenii, într-un loc să se odihnească, în altul să înnopteze, poate chiar la Kiev sau la Moscova...

Hotărît întoarse spatele casei lui, care nu se vedea din pricina întunericului şi ploii ; trecu peste gardul de nuiele şi, călcînd cu cizmele pămîntul îmbibat de apa din grădină, se strecură prin spate în livada lui Polivanov, se apropie de latura casei care îşi avea ferestrele în faţa unor meri bătrîni. În livadă, pămîntul era acoperit de frunze căzute care se topeau moale sub picioarele lui ; se gîndi că, dacă nu azi, mîine tot se va întîmpla şi, nemaivrînd să se stăpînească şi nemaigîndindu-se la nimic, dibui fereastra în peretele de lut şi, bătînd de cîteva ori cu vîrfurile degetelor în ramă, se depărtă puţin, lipindu-se de perete. Simţurile îi spuneau că ea s-a apropiat de fereastră şi s-a ascuns ; întinse iarăşi mîna, mai bătu o dată cu degetele, şi fereastra se deschise.

— Tu eşti, Zahar ? întrebă Manea, şoptind speriată, şi bucuroasă în acelaşi timp, şi această bucurie hotărî tot ce a urmat ; el sări tăcut peste fereastră, prudent, fără nici un zgomot, închise după el geamul şi imediat o găsi

lipită de perete, cu o cămașă scurtă de in și cu mîinile goale pînă la umăr.

— Ești ud tot, șopti Manea. Ai cizmele pline de noroi.

— Am înghețat de moarte, Manea, zise el tremurînd nu de frig ci de presimțirea a ceea ce urma să se întîmple. Aici nu vine nimeni ?

— Noaptea mă încui, șopti ea, îndepărtîndu-se de el ; Zahar își scoase și-și puse pe pervaz haina îngreunată de apă, își scoase cizmele, inspirînd cu lăcomie aroma de mere ; el nu vedea nimic și, totuși, o găsi imediat și se întinse alături de ea pe salteaua călduroasă, iar cînd îi atinse pieptul înfierbîntat, simți că-și pierde mințile ; după ce încercă fără vlagă să-l dea la o parte, Manea rămase nemișcată ; el mai simți doar cînd trupul ei fu trecut de o durere ametitoare ; suflînd greu, aproape pierdută, îi șopti :

— Mă doare, Zahar ! iar el o sărută pe gură ; în respirația lui se amesteca amăreala trăscăului cu a mahorcii.

— Rabdă puțin, îi spuse el grăbit, fără să se mai gîndească la ce spune, apoi și lui, ca și ei, i se părea că în lume n-a mai rămas nimic, că ei cădeau într-un torent de aer fierbinte, nebunesc, și doar merele coapte din odaie mai miroseau puternic.

— Eu te-am iubit încă de cînd erai flăcău, îi mărturisi după aceea Manea, mîngîindu-l timid cu mîna, de parcă ar fi vrut să-i cunoască trupul.

— Nu mai vorbi minuni, dacă aveai pe atunci doisprezece ani, răspunse Zahar, simțind degetele ei reci la subsuoara asudată.

— Poate că doisprezece... La nunta ta am stat sub geam, m-am uitat la tine și la Froska, am plecat plîngînd. Ah, ce-am plîns atunci...

— Nu te mai gîndi la asta, Manea, și-și lipi buzele lui aspre și fierbinți de gîtul ei. Eu am o casă plină de copii...

— De copii trebuie să te bucuri... S-ar putea să am și eu un copil. Zahar, Zahar...

— Ce-i ? întrebă el cu întîrziere, și ea simți cum își ciulește urechile.

— Tu doar să vii la mine, nu-ţi cer nimic mai mult, îl rugă Manea, şoptindu-i fierbinte. Cînd vrei, vino, am să te aştept.

Fără să mai spună ceva, Zahar o prinse cu putere şi o lipi de pieptul lui ; limpede şi aproape, de parcă ar fi fost alături, cocoşul cîntă o dată, de două ori, de trei ori, şi iarăşi totul a amuţit ; ploaia continua să cadă, pomii se scuturau pe nesimţite de frunzişul ud şi îngreunat ; văzduhul umed de toamnă se întinsese peste cîmpiile tăcute, peste necuprinsele bălţi, peste pacea tristă a pădurilor ; în crepusculul roşiatic străluceau pete de arţari sau de plopi ; porneau puii de lup, iepurele cenuşiu se pregătea de năpîrlire iar ghindele, pline de puterea veacurilor adunată în ele, cădeau greu peste frunzişul aşternut pe pămînt...

2

CEI DEPORTAŢI, — cinci familii —, au fost duşi la oraş după prima zăpadă, cu săniile, în zori, deşi împuterniciţii speciali primiseră indicaţia să-i ducă la ceasurile două din noapte. Încurcătura s-a făcut din pricina familiei Polivanov, care, deşi a fost vorba să nu fie trecută pe listă, şi Polivanov cu ai lui, au continuat să lucreze în colhoz, totuşi, nu se ştie cum, a apărut pe lista împuternicitului.

Zahar a încercat de cîteva ori să vorbească cu împuternicitul pentru Gustisci, zicîndu-i că se încalcă legea, dar acesta i-a răspuns răspicat că îi înţelege stăruinţele şi neliniştea în ceea ce îl priveşte pe Polivanov, dar că nu poate să facă nimic şi, înfuriindu-se de insistenţele lui Zahar, i-a zis cîteva, încît acesta, livid şi cu buzele cenuşii, a tăcut şi nu s-a mai băgat.

Bătrînele, învelite pînă la sprîncene în şaluri grele cu franjuri, cu feţele nemişcate, şedeau resemnate, pe copii mamele îi ţineau în poale ; cînd i-a adunat pe toţi, a apărut, nu se ştie de unde, Feklusa, nebuna satului, care, abia ţinîndu-şi răsuflarea, a început să împartă seminţe de floarea soarelui. Le scotea din sîn şi le vîra copiilor şi femeilor în mîini, iar pe bărbaţi îi

ocolea speriată şi bolborosea : „O lacrimă pentru voi, dragii mei, pentru drum, o lacrimă fierbinte. Drumul e lung, e tare lung, dar la capătul lui vă aşteaptă mîntuirea". Fekluşa, ca toţi nebunii şi nebunele, era socotită, mai ales de bătrîne, omul lui dumnezeu, la cuvintele ei, îşi făceau cruce şi plîngeau încet ; miliţianul de la oraş, care stătea pe lîngă sănii, strigă la ea şi nebuna, speriată, a luat-o la fugă cu pasul ei repede unde a văzut cu ochii ; cu capul ridicat, vîntura o mînă şi parcă zbura ca o pasăre cu aripa rănită. Fedka, fiul lui Mihail Gavrilovici Makaşin, un flăcău tînăr, frumos, încă neînsurat, cu o vînătaie purpurie sub ochiul drept, cu părul des, castaniu-deschis, căzut pe frunte, care stătea legat într-o sanie, scuipă spre miliţian cu sete :

— Ai gonit-o, cîine ! zise el tare, şi cu o ură neputincioasă îl înjură de mamă. Tu... numai ca să fugăreşti muierile eşti bun !

Miliţianul, care se plimba pe lîngă sănii, nu-i răspunse nimic, doar îşi îndreptă nervos cureaua de la pistol ; din clădirea sovietului sătesc, aplecîndu-se în dreptul uşii, ieşi Zahar, cu părul vîlvoi, fără şapcă, cu barba crescută de o săptămînă şi, fără să se uite la sănii, îşi tot sucea capul într-o parte, de parcă îl interesa cerul pustiu de deasupra bisericii, căreia i se scosese crucea ; s-a dat comanda şi săniile s-au urnit. Peste trei zile, familia lui Akim Polivanov a fost adusă înapoi şi, fireşte, întîmplarea asta a devenit obiectul principal al atenţiei şi al vorbelor din sat ; unii aprobau hotărîrea autorităţilor, socotind-o dreaptă, vorbeau de fii lui care au luptat în armata lui Budionnîi şi că există un ordin special în această privinţă ; alţii îşi aduceau aminte de treburi pe care pînă atunci nimeni nu le observase şi nu le pomenise : că Zahar este vecin cu Polivanovii, că tocmai de aia i-a dat lui Polivanov sarcina să conducă brigada de dulgheri, că fata lui Polivanov face pe grozava şi nu vorbeşte cu nici unul dintre flăcăi. Apoi, dintr-o dată, şi-au amintit că pe o vreme mohorîtă i s-a adus lui Zahar Deriughin un prunc şi de aici că toată povestea cu înmormîntarea femeii rătăcitoare fusese doar ca să arunce praf în ochii oamenilor ; se vorbea că Volodka însuşi, bărbatul Varecikăi, ar fi zis că în mormînt nu era nimic, că au

aruncat, acolo, doar cîţiva pumni de ţărînă pentru ochii lumii. Nu se ştie de unde a ieşit vorba cum că Polivanovii şi Deriughinii ar fi fost rude mai îndepărtate ; oamenii cu minte dădeau prudent din cap, zicînd că Polivanov are relaţii la oraş, ca să nu mai vorbim de sovietul sătesc şi de colhoz ; într-un cuvînt, se auzea tot ce se putea discuta cînd se întîmplă ceva care trezeşte atenţia obştei şi cînd începe, din nimic, să se formeze, repede şi învolburată ca vîntul, părerea oamenilor, ca un bulgăre de zăpadă, ce se tot umflă cu amănunte scornite, şi se supune unei singure legi, greu de lămurit, a masei generale a norodului, care, pînă la urmă, stabileşte exact şi fără greş adevărul, cum însă toată această maşinărie complicată se desfăşoară spontan, pînă să ajungă la rezultatul final, urmează să facă o cale lungă şi întortocheată.

La Gustisci se vorbi mult despre cele întîmplate familiei Polivanov, făceau legătura cu cei care au fost trimişi la Solovki, o regiune necunoscută şi înfiorătoare, unde, se spunea, erau numai păduri şi mănăstiri ; acum nimeni nu-şi mai amintea că înainte de revoluţie Polivanov fusese şi el un ţăran oarecare, destul de sărac, în schimb toţi nu puteau să uite că, după războiul civil, în perioada noii politici economice, pînă la înfiinţarea colhozului, se înstărise, deoarece dintr-un sat cu aproape trei sute de gospodării doar doi se înstăriseră : Polivanov şi Pîriev, celelalte trei gospodării bogate, între care era şi a lui Makaşin, se îmbogăţiseră încă înainte de revoluţie, căci aceştia se îndeletniceau fie cu negustoria, fie cu cărăuşia, iar fraţii Gratkin luaseră în antrepriză colectarea scoarţei de stejar şi de arin pentru o fabrică de pielărie tocmai din Holmsk, capitala guberniei. Dar faptul că numai Polivanov şi Pîriev se înstăriseră după revoluţie nu era deloc, după părerea multora, în folosul lor, căci asta însemna că cei doi se îndeletniciseră cu treburi necurate şi dubioase şi numai aşa o luaseră înaintea altora. Puţini erau aceia care recunoşteau că Polivanov şi Pîriev fuseseră mai harnici şi profitaseră de posibilităţile apărute în anii care au precedat organizarea colhozului ; în ochii multora, aceste două gospodării, deşi erau multe deosebiri şi în ceea ce priveşte caracterul celor doi gospodari dar, mai ales, în ceea ce priveşte atitudinea faţă de puterea sovie-

tică şi de mişcarea colhoznică, trebuiau să fie trecute pe aceeaşi listă, băgate în aceeaşi oală ; chiar şi Zahar Deriughin, care, cu durere în suflet, nu se mai băga în încurcătura asta, căci era adînc convins că Polivanov nu are nimic de-a face cu chiaburimea, se gîndea uneori şi el la treburile acestea şi simţea cum îl cuprinde neliniştea, deoarece legăturile lui cu Manea deveneau tot mai strînse. Ce să-i faci, au oamenii mîncărime la limbă, zicea el cînd maică-sa sau nevastă-sa îi povesteau seara tot felul de noutăţi din sat, de ce s-or fi legînd de Polivanov ? Bine, o fi la cuţite cu unul sau altul, dar ce te faci cu cei doi fii ai lui, şi pe ăştia ar trebui să-i deporteze ? Ăştia doi nicicum nu pot fi deportaţi, amîndoi au luptat în războiul civil, au fost în armata lui Budionnîi, iar unul dintre ei, Mitrei, nici nu seamănă la fire cu neamul său, şi-a încropit şi el o gospodărie şi tot mai mult o face pe deşteptul — cum zic ţăranii din sat ; stă gata oricînd să-şi ascută dinţii şi să-şi dea drumul la gură. Iar nevasta lui, muiere nefericită, cum vorbeau babele din sat, tot timpul îşi freacă poalele de pragul soacrei sale, cerîndu-i ba una, ba alta. Judecînd în felul acesta, cu temei şi cu dreptate, Zahar Deriughin însă nu uita niciodată de legăturile lui cu Manea şi că oamenilor nu le poţi închide gura să nu trăncănească ce le trece prin cap şi, de aceea, cînd a venit ordinul de la oraş să se trimită o căruţă după familia lui Polivanov, ca s-o aducă înapoi în colhoz, el, pentru urechile altora, drăcuia cît putea din pricina asta, dar a poruncit pe dată să se trimită căruţa la oraş, iar a doua zi, văzîndu-l pe Akim Polivanov la sediul colhozului, l-a întîmpinat cu reţinere, deşi în ochi se observa un surîs. Buzele lui Akim căpătaseră o expresie stranie, sarcastică, aşa că Zahar Deriughin rămase o clipă pe gînduri, apoi îi porunci lui Polivanov să se apuce de treaba începută cu o săptămînă în urmă, să termine construcţia grajdului ; mai e şi hambarul, care trebuie să fie gata pînă la primăvară, pînă la începerea lucrărilor pe cîmp, şi de aceea era necesar ca Polivanov, cu hîrtie de la colhoz, să meargă la fabrica de cherestea, la vreo patruzeci de kilometri de sat, şi, pe baza repartizării de la oraş, să se înţeleagă cu cei de acolo cînd o să înceapă să taie scînduri şi de cîţi ţărani au nevoie ca

să-i ajute. Zahar iarăşi sesiză expresia sarcastică, necunoscută de pe buzele lui Akim, dar cu o nepăsare prefăcută, se întoarse pe loc cu spatele şi începu să vorbească cu socotitorul, de parcă Akim nici n-ar fi existat pe lume. Iar Akim şi-a zis în sinea lui ce repede au învăţat oamenii să se schimbe, parcă mai ieri îl vedea pe Zahar fără nădragi, iar acum toată lumea i de adresează cu Zahar Tarasovici, iar el se poartă ca un mare comisar, de unde şi atîtă cinstire. Şi cu fata lui se ţine de pozne, se preface că n-ar fi nimic ; dar n-ar fi el Akim, dacă n-ar şti ce se întîmplă în casa lui, şi nu numai în casa lui, ci în tot satul ; dar ce poţi să faci, de fată, se înţelege, e păcat, acuma doar vreun văduv dacă o mai ia, dar nici asta nu putea să uite, că alţii tremură de frig pe undeva la Solovki, între vînturi şi oameni răi, iar el se poate urca, dacă vrea, şi pe cuptor, acum i s-a mai spus să meargă la fabrica de cherestea, unde are un cumnat, iar fata, ce să faci cu fata, că doar ca să atragă ochii vine pe lume. A intrat, cum i-a presimţit inima, în încurcătura asta, şi trebuie să-i mulţumească şi lui Zahar, că nu s-a sfiit în faţa împuternicitului, s-a ridicat pentru dreptate, şi fiilor săi, Kirian şi Mitrei, care au luat imediat drumul oraşului şi şi-au arătat hîrtiile unde trebuie. Ce să-i faci, trebuie să taci, astea sînt vremurile, obida s-o alungi cît mai departe, iar mai încolo se va vedea. Amintindu-şi de tinereţea sa, Akim şi-a zis că nici ea n-a fost fără păcate, aşa că s-a dus, după cum îi poruncise preşedintele, să se pregătească de plecare la fabrica de cherestea de la Boguciarsk, iar Zahar, stînd la fereastră, se uita pe urma lui. Lui Zahar îi plăceau oamenii cu firea asta, înţelepţi, care ştiu să rabde, cînd e nevoie, şi să-şi spună cuvîntelul la timpul potrivit, dar în sufletul său era trist, simţea în el o ruptură, ca şi cum i s-ar fi tăiat o vînă, chiar dacă nu vitală, dar tot necesară. Cînd vorbea cu nevasta sau cu maică-sa se încrunta şi cîteodată îşi dădea seama că se uita cu mirare la propriii săi copii, de parcă atunci i-ar fi văzut pentru prima oară, şi numai copilul pripăşit din toamnă, care stătea în leagăn împreună cu fratele lui de lapte, îi trezea un interes neobişnuit ; copilul nu semăna cu copiii lui care aveau ochii cenuşii ; la început ochii erau negri, apoi

i-au apărut niște nuanțe căprui ; după o scurtă discuție în casă, l-au numit Egoruşka, Egor ; la sovietul sătesc a fost nevoie să-l înregistreze pe numele Deriughin, iar la prenumele tatălui să-l treacă pe al său. Zahar vedea cum uneori mama sa se apropia de Egoruşka şi, aplecată asupra lui, se gîndea undeva departe ; bătrîna parcă se obişnuise cu o gură în plus şi încetase să mai cîrtească împotriva lui şi a nurorii sale pentru pasul lui nechibzuit. Fata mai mare a lui Deriughin, sprintena Alionka, se ataşase de la început de copilul de pripas, care stătea atît de liniştit ; felul în care apăruse în casa lui Deriughin avea în sine un element al hazardului şi poate că, din pricina asta, Alionka îl considera ca pe o jucărie ; îl căra cu ea apucîndu-l de mijloc, îi construia căsuțe, iar cînd îl părăsea, prinsă fiind de treburile casei, sau cînd se apuca să-l îmbăieze, rîdea vesel auzindu-l plîngînd. Nici cînd se culca nu uita de Egoruşka ; pe fratele ei bun, Kolka, îl iubea mai puțin, încît Zahar, cînd observa faţa nemulţumită a Efrosinei, glumea spunînd că este după legea firii, doar n-o să-şi iubească fratele de sînge, la ce i-ar folosi să-l iubească.

„Ah, neruşinatule, se revolta Efrosinea, ar trebui să te gîndeşti la ce-ţi iese din gură, e vorba de copiii tăi — e păcat să vorbeşti aşa".

Efrosinea îl vedea tot mai rar pe bărbatul său acasă şi se uita pe furiş la el, căci simţea că se schimbase în ultima vreme, dar miezul schimbării nu putea să-l priceapă şi asta o speria. Ceva de neînţeles se petrecea în viaţa lor, toate ieşeau pe dos, şi toate porneau de la Zahar ; şi faţă de copii parcă acum era altul, şi cu ea, cînd erau împreună, de asemenea nu mai era ca înainte. La început, ca orice femeie, se gîndi că poate s-a încurcat cu alta şi că ar fi bine să afle cu cine anume, dar nu simţi dorinţa puternică să afle ceva ; el pornea cu treburile lui de preşedinte (cuvîntul nou „preşedinte" intrase de acum în vorbirea de toate zilele), se întorcea seara sau aproape de miezul nopţii, cînd putea, ea, cu patru guri în grijă şi cu toată gospodăria casei, de abia mai prididea. Cum îşi atingea capul de pernă, adormea pe loc (şi de dormit ea ştia să doarmă în felul ei, şi

anume numai atunci cînd nimeni nu mai avea nevoie de ea), dar cum se întorcea un copil pe cealaltă parte sau se agitau vitele în bătătură, își deschidea iute ochii, deși ar fi vrut să doarmă mereu, fie zi, fie noapte. Așa că nu-i ardea ei de bărbat și chiar dacă simțea cum o împunge amărăciunea sau gelozia, se liniștea pe dată singură : lasă-l, se mîngîia ea, lasă-l că nu i se întîmplă nimic, e sănătos și lacom în treaba asta, mai scap și eu cîte puțin. Și cu toate astea, cînd babele, surorile Matiușinkăi, i-au dat de înțeles, cînd s-au întîlnit, că președintele Zahar Tarasovici, bărbatul ei, calcă pragul casei lui Polivanov cu alte treburi decît ale colhozului — căci cu treburile obștei nu se umblă prin curțile străine după miezul nopții —, Efrosinea începu să se uite mai bine la vecina ei Manka și imediat simți, fără greș, că se apropie o nenorocire — în sat de unde nu-i foc nu iese vorbe —, negreșit că așa e, Zahar are pufușor pe botișor.

— Ceva se întîmplă cu Manka a lui Polivanov, trece pe lîngă tine ca o țarină, îi zise ea lui Zahar, într-o dimineață, cînd se pregătea să meargă la slujbă și-și bărbierea cu briciul pometii în fața unui ciob de oglindă. Înainte vreme, de la trei verste îți striga „bună ziua", iar acum, își întoarce nasul.

— Ce vrei de la mine, să mă bag și în treburile astea ? o întrebă, roșindu-se, apoi, întorcîndu-se spre ea, începu să tragă nervos de gulerul cămășii, văzînd că lipsește nasturele de sus. Mai bine mi-ai coase nasturele, zise el, că doar mă duc între oameni.

— Am înțeles, ți-l cos repede, zîmbi Efrosinea, mulțumită că i-a zis cu dibăcie tot ce avea să-i spună, și, după o tăcere scurtă, zîmbi din nou. Bagă de seamă, Zahar, ar trebui să-i asculți mai des pe oameni. Oamenii nu sînt ca mine, cît ai clipi îți arată colții. O dată numai să te poticnești... Și fără asta cîte vorbe nu se aud...

— Bine, bine, ridică el glasul, păstrîndu-și ultimul cuvînt și străduindu-se să dea discuției caracterul unei ciorovăieli obișnuite într-o casă. Mai bine te-ai gîndi la ce ți-am zis aseară. Vorbește, caută vreo două muieri mai curate, trebuie să deschidem o creșă, să se mai ușureze cît de cît viața femeilor. Copiii au obosit-o rău de tot pe mama, de cîte ori nu s-a plîns.

— N-o să ducă femeile de la noi copiii la creşa ta, vorbi ca pentru sine Efrosinea. Neam de neamul nostru n-a făcut asta.

— De ce să nu-i ducă ? N-au făcut-o, acum au s-o facă. Tot vorbind, Zahar termină cu bărbieritul, strînse briciul şi pămătuful într-o cîrpă uscată şi le vîrî la locul lor, după o icoană lunguiaţă atîrnată în colţul odăii.

— Lumea zice că dacă-ţi dai copiii la creşă, nu-i mai vezi după aceea. Îi iau pe toţi copiii din raion şi-i bagă într-o colonie. Ca să nu ştie nici de tată, nici de mamă, ci numai de autorităţi.

— Aflu eu cine umblă cu vorbele astea, cine vîntură zvonuri popeşti, şi n-o să le fie bine.

— Pe Varecika am auzit-o...

— Ţi-ai găsit proasta ! N-are pic de minte ! se aprinse Zahar. O mîn eu într-o zi la oraş — găsesc un flăcău mai îndrăzneţ s-o ducă, el călare, ea pe jos, şi să vezi cum i se îmblînzeşte limba, vrăjitoare mincinoasă !

— Tu, Zahar, nu te mai înfumura atîta, îşi ridică Efrosinea ochii spre el. N-o să trăim cu oamenii doar un an, şi copiii tăi vor trebui să trăiască cu ei.

Uitîndu-se la nevastă-sa, Zahar îi puse pe neaşteptate palma pe ceafă, o mîngîie pe spate şi plecă repede ; Efrosinea se apropie de fereastră şi-l conduse cu privirea ; ea îl iubea, totuşi, cu acea afecţiune femeiască instinctivă, care îi spunea că tot ce face el e bine şi necesar ; apoi se depărtă liniştită de fereastră, dar Zahar, care, în ziua aceea trebuia să meargă la oraş cu o grămadă de probleme, nu era deloc liniştit, aşa cum i se păruse Efrosinei. Acuma, el se gîndea mai puţin la sine şi la fata lui Polivanov, pentru el acestea erau treburi obişnuite şi simple, care pe nimeni, în afară de muierea lui, nu-l interesau ; altceva îl chinuia : nişte zvonuri care deveneau tot mai insistente. Şi anume cineva tulbura intenţionat apele, răspîndea zvonuri că o dată cu ceilalţi urmau să fie deportaţi şi bătrînii Polivanov cu familia, că scăpaseră datorită lui Zahar, şi asta nu întîmplător, că Pîrievii ar fi trebuit să rămînă în sat, dar toate au ieşit cum nu trebuie, iar pricina trebuie căutată la preşedinte, care s-a încurcat cu fata lui Polivanov şi care bea şi mănîncă slănină în casa acestuia.

De multe ori îi luase Zahar pe toţi la rînd, să vadă cine ar fi putut, din duşmănie, să umble cu treburi atît de urîte. Căci Zahar ştia că toate acestea n-or să rămînă multă vreme în cercul îngust al satului şi or să se audă mai departe, la raion, şi, de aceea, ar fi bine ca el să facă primul pas şi să lămurească lucrurile în felul său. Luînd această hotărîre se mai înveseli parcă şi, vorbind cu ţăranii în odaia înăbuşitoare de la sediu despre lucrările agricole, despre unde ar trebui să ducă mai întîi bălegarul — pe cîmpul pregătit pentru grîu sau pe cel pentru cînepă — îşi ascundea sub mustăcioara roşcată, lăsată în ultima lună ca să pară mai arătos, un surîs abia mijit; ce vă uitaţi aşa la mine, draci bărboşi, gîndea el; vă uitaţi la mine ca la unul bun de spînzurat; doar nu v-am luat nimic, n-am obîdit pe nimeni şi, totuşi, îmi purtaţi atîta duşmănie ascunsă. Şi toate acestea numai fiindcă şi-au tîrîit viaţa fiecare în colţul său, ca nişte gîndaci, sperioşi, singuri, doar cu muierea, dar şi acolo cu pumnul în gură — să nu zică ceva după mintea lor. Se uită în ochii ascunşi ai brigadierului Iurka Levşa, cu care de un ceas tot socotea : cîte care de bălegar să bage într-o normă de o zi şi, hotărîndu-se pentru zece, deşi înainte insistase pentru douăsprezece, îşi luă scurta, biciul şi mănuşile şi, zicînd că pleacă la oraş, unde a fost chemat de conducere, ieşi din odaie îndreptîndu-se spre „kozîri", o sanie uşoară cu spetează, făcută special pentru plecările festive ; Cialîi, un armăsar tînăr, luat de la bogătaşii Makaşin, îşi arcui frumos gîtul lung şi, sforîind uşor, porni la trap, azvîrlind de sub copite bulgări de zăpadă. Sediul se afla la marginea satului, aşa că Zahar a trebuit să străbată aproape toată uliţa ; după el se luă un cîine roşcovan, care-l însoţi cu un lătrat zgomotos pînă dincolo de sat, alergînd alături de botul armăsarului ; Zahar rîdea şi fluiera, aţîţînd cîinele, dar acesta, obosit şi cu limba scoasă, se întoarse înapoi.

De-a lungul drumului, mai ales în locurile joase, lîngă poduri, creşteau înghesuite răchite bătrîne, fără frunze ; nimeni nu-şi mai amintea cine le sădise. Zăpada se grămădise pe lîngă tufişuri, nămeţii stăteau pieziş şi revărsau, sub soarele coborît la orizont, o sineală sticloasă şi trans-

parentă ; în două-trei locuri Zahar observă urme de iepuri, iar la vreo cinci kilometri de sat se vedea cum drumul fusese traversat de o haită de lupi. Zahar opri calul şi se uită atent la urme. Apoi porni fără să se mai gîndească la ceva precis. În scurta îmblănită şi în pîslari era cald, deşi gerul era aspru de-ţi îngheţau ochii. Decembrie era pe sfîrşite şi Zahar se gîndi la asta în treacăt parcă ; mai sînt cîteva zile, începe un an nou, cu planuri şi griji noi. El trecu pe la secţia agricolă raională şi predă hîrtiile, pregătite de socotitorul Martianovici ; vreo trei ceasuri umblă prin diferite locuri pe unde avea treabă, se înţelese în privinţa cuielor şi a scoabelor, a semănătorilor cu tracţiune animală şi a plugurilor cu două brăzdare şi apoi se duse grăbit la Briuhanov, secretarul comitetului raional, pe care-l cunoştea bine, îl respecta şi, în sinea lui, bărbăteşte, îl preţuia. Scoţînd frîul calului, îl legă de conovăţ şi-i aruncă un braţ de trifoi plăcut mirositor, apoi se îndreptă spre uşa cunoscută. Se făcuse de acum ceasul douăsprezece şi Zahar se gîndi că, după aceea, va trebui să se ducă la cantină. În sala de aşteptare trebui să zăbovească vreo jumătate de ceas, aşa că se aşeză pe scaun, îşi descheie scurta, îşi scoase şapca şi aştepta fumînd : adjunctul lui Briuhanov, care şedea alături şi tot scria ceva, privea nemulţumit prin ochelari, de vreo două ori tuşi, uitîndu-se strîmb şi îndepărtînd fumul care venea spre el. Zahar, zîmbind în sine, fumă ţigara pînă cînd nu mai putu s-o ţină între degete şi abia atunci deschise uşiţa de la soba olandeză, aruncă chiştocul în foc şi-şi ciuli urechile, ca să desluşească vorbele neclare de dincolo de uşa căptuşită cu muşama ; ar fi putut, bineînţeles, să plece, n-avea nici o treabă cu Briuhanov, dar nu vroia, că de mult îl trăgea aţa să-l vadă pe Tihon, să vorbească nestînjenit cu el, slobod, chiar să mai stea cu el la un pahar de votcă, să-şi aducă aminte de trecut, că doar au ce să-şi spună, erau copilandri cînd au plecat în Crimeea să-l bată pe baronul Vranghel. Dar pentru o discuţie mai întinsă n-are Tihon vreme, se gîndi el cu un uşor regret, omul s-a ridicat sus de tot, este primul gospodar al raionului, deasupra lui nu mai e nimeni. Şi doar el l-a cunoscut sub toate chipurile, dacă îşi aminteşte bine...

Pe undeva Zahar era neliniştit şi de zvonul care umbla de curînd că Tihon va fi trimis la Moscova ca să înveţe ; despre asta ar trebui să-l întrebe mai amănunţit. Zahar zîmbi şi adjunctul lui Briuhanov îl privi, îngîndurat, peste ochelari ; în timpul ăsta uşa căptuşită cu muşama se deschise cu zgomot şi oamenii începură să iasă ; Zahar nu cunoştea aproape pe nimeni. Apoi ieşi şi Briuhanov care, văzîndu-l pe Zahar, se îndreptă spre el, întinzînd mîna.

— Aha, noroc, preşedinte. Să zici că nu există presimţiri, dar uite, astăzi, nu ştiu de ce, mi-am amintit de tine, spuse Briuhanov, aranjîndu-şi, sub cureaua lată, cutele dese ale bluzei militare. Numai că eu te-am aşteptat de dimineaţă. O să mîncăm la mine. Mai rezişti vreo douăzeci de minute ?

— Rezist, tovarăşe Briuhanov, răspunse Zahar şi Briuhanov rîse satisfăcut de acest răspuns, apoi se îndreptă spre adjunctul său.

— Adu încoace ce e de semnat, Gavrilîci, spuse el şi iarăşi dispăru după uşa căptuşită cu muşama ; exact peste o jumătate de oră, şedeau la masă, într-o cameră spaţioasă şi caldă, şi mama lui Briuhanov, o femeie încă destul de tînără după înfăţişare, îl servea cu un borş aromat de carne ; scrumbia cu ceapă şi bucăţi de castraveţi muraţi, erau deja pe masă, şi Briuhanov, după ce se gîndi puţin, dădu din mînă şi se duse în cealaltă cameră să aducă o sticlă de votcă.

— Şti, Zahar, zise el turnînd votca în nişte pahare de sticlă groasă, verzuie, sărbătoresc astăzi două evenimente. În primul rînd am împlinit douăzeci şi nouă de ani, iar în al doilea rînd, terminăm însămînţările şi plec la şcoală, s-a hotărît. La Moscova, frăţioare ! Aşa că nu te uita la mine că beau. Am motive !

— Asta-i bine, dacă avem motive să ne încălzim puţin pe gerul ăsta. Zahar luă paharul cu cealaltă mînă, îşi aranjă părul încîlcit şi, uitîndu-se la mama lui Briuhanov, întrebă cu voce scăzută : Ascultă, Tihon, de ce dracului, nu te însori ? Oare nu-ţi găseşti muiere ? De ce stai ca un văduv înrăit, de aproape patru ani ? Nu-i aşa ? Au trecut patru ani de cînd ai îngropat-o pe Natalia... O să

vină timpul să-ţi moară şi mama, şi ce-ai să faci ? Cît timp poţi să înveţi, chiar pînă-n mormînt ?

— Hai să bem, Zahar, spuse Briuhanov uitîndu-se la oaspete cu ochii rîzînd. Douăzeci şi nouă de ani nu-i chiar atît de mult, mai am timp, Zahar, uită-te şi tu ce vremuri trăim. El evitase răspunsul, deoarece nu-i făcea plăcere să vorbească cu orice prilej, aşa, printre altele, de nevastă-sa decedată. Trebuie să trăim cu judecată, să nu ne risipim. O să fie timp pentru toate, Zahar, trebuie să fie. Problema e că pe mine mă atrage tot mai mult uzina, metalul, uită-te şi tu cîte cărţi mi-am luat, — şi Briuhanov îşi îndreptă capul spre cărţi. — Sînt inginer doar, am făcut institutul pe baza decretului lui Lenin. Pe atunci, pe noi, studenţii, ne-au luat din Armata Roşie şi ne-au trimis să ne terminăm studiile. Trei ani m-am rugat de Petrov să mă trimită la o uzină, rîse Briuhanov, şi m-a trimis la Sverdlovka, la Moscova.

— Zahar zice bine, interveni pe neaşteptate Polina Stepanovna. Tu, Tişa, greşeşti, nimeni încă nu-şi cunoaşte punctul cel mai înalt al înfloririi. Cîte unul crede că el încă mai creşte, că încă nu s-a copt, dar veştejirea lui de mult a început. Nu lăsa să-ţi treacă vremea, că n-o să fie bine. Şi Natalia ţi-ar fi spus acelaşi lucru. A fost o femeie minunată, dar soarta n-ai cum s-o ocoleşti. Cei vii de cele vii trebuie să se îngrijească. Doar n-ai de gînd să nu te însori pînă nu-ţi termini studiile ?

— N-ai nici o grijă, mamă, răspunse cu vioiciune Briuhanov, apucîndu-se să mănînce, şi, după felul în care mînca, se vedea că era într-adevăr un bărbat tînăr, fericit şi sănătos, mulţumit de sine şi de cele ce făcea ; Polina Stepanovna îi mîngîie părul de pe ceafă, în glumă, şi apoi ieşi.

— Ai o mamă bună, Tihon, zise Zahar.

Briuhanov, dînd din cap în semn de aprobare, îşi unse încă o felie de pîine cu muştar, zicînd :

— Spune cu ce noutăţi vii ? S-a întîmplat ceva ?

Zahar îşi termină în tăcere borşul, puse de o parte farfuria şi abia atunci începu să povestească ; la început, pe faţa lui Briuhanov se vedea un surîs ironic, confuz, dar, după aceea, ochii îi deveniră reci şi străini. Zahar nu se mai uita spre el, nu credea că ar avea vreo vină în

treaba asta, îi era peste mînă să vorbească despre toate astea lui Tihon, omului pe care-l respecta şi a cărui părere o lua în seamă, dar, pe de altă parte, cui să-i vorbească, dacă nu lui Tihon, tovarăşului său din războiul civil ; Tihon Briuhanov fusese un mitralior îndrăzneţ din cale afară, şi tot el îi pusese cartea în mînă.

— Aşa, zise Briuhanov, şi apoi tăcu de parcă ar mai fi aşteptat ceva. Adică, cum zici, ai schimbat puterea sovietică pentru o... ?

— Ştii, Tihon...

— Într-o discuţie ca asta eu nu mai sînt pentru tine Tihon, ci secretarul comitetului raional, vorbi aspru şi răspicat Briuhanov, fără să ridice glasul. Noi de abia, de abia ne ridicăm pe picioare, iar unii ca tine lovesc în orice idee nouă, o sapă sub rădăcină, în ochii ţăranului... Pentru asta ar trebui împuşcaţi...

— Împuşcă-mă ! Zahar întoarse capul, zîmbind fără să vrea, i se păruse amuzant să-l audă pe Tihon Briuhanov atît de intransigent în treburile astea ; doar el trebuie că mai ţine minte pe cele două surori de lîngă Kiev, cu care petrecuseră împreună o noapte de neuitat, şi, în general, unul fără celălalt n-ar fi înghiţit un dumicat de pîine. — Un lucru să-ţi spun, tovarăşe secretar, dacă vrei — mă crezi, dacă nu — nu mă crede. Ca să-ţi spun adevărul, nu mi ar fi fost milă de nici un Polivanov, singur aş fi venit la tine. Dar hai să ne gîndim ţărăneşte, care i tîlcul acestor vorbe ? Cineva mă duşmăneşte, dar nu pot nicicum să aflu, iar Polivanov n-are nici un amestec în asta. Dracu ştie cum de a nimerit el pe listă. Este un gospodar bun, nu ştiu ce o avea în cap, dar în fapte se poartă bine. Cineva unelteşte în sat, umblă tot felul de vorbe. S-ar putea ca pentru puterea sovietică să fie un fleac, care nu merită să fie luat în seamă, dar pentru satul nostru asta înseamnă că ceva nu-i în regulă, uite aici se subminează puterea sovietică. Apoi, dacă el ar fi într-adevăr duşman, ar căuta să lovească, dar ăsta-i un ţăran care trage ca un cal, e al doilea an de cînd lucrează în brigadă, ar fi bine să vii odată, să vezi ce a făcut din vechiul conac al lui Avdeev. Să vezi ce grajd pentru cai a ridicat — te minunezi. Şi toate astea le-a făcut el — Akim Polivanov. Apoi şi fiii lui — amîndoi au

luptat în armata lui Budionnîi. Acuma, însă, lucrurile au luat o altă întorsătură : cine l-a trimis, de la raion, pe Polivanov înapoi ? Grupa specială, nu zic, bine a făcut, dar asta înseamnă că şi tu ţi-ai spus cuvîntul. Eu, oricum ai întoarce-o, n-am nimic cu treaba asta, deşi m-am certat cu împuternicitul. Se vede că s-a găsit un om înţelept în grupa asta ! Dar de ce să mă pedepsesc singur ? Iar în ceea ce priveşte fata... nu ştiu, ei bine, s-a întîmplat necazul, ce pot să mai fac. Nici tu nu te-ai fi stăpînit, cum era să mă stăpînesc dacă fata singură a vrut ? E o treabă omenească. Nici eu nu mă bucur că a ieşit cum a ieşit.

— Ai o soţie bună, Zahar, ai copii.

— Lasă asta, Tihon, izbucni Zahar cu sinceritatea lui aspră, ţărănească, eşti bărbat sau nu ? Şi nevestei îi ajunge ; nevasta e sfîrşită, seara, poţi s-o storci ca pe o cîrpă, cu trei copii, acuma dumnezeu mi l-a aruncat şi pe al patrulea. Uite, am trecut de treizeci de ani, dar şi tu te apropii de treizeci. N-ai să mă crezi, Tihon, coborî glasul Zahar, dar nicicum nu pot să pricep, cum de m-am încurcat cu Manea, de parcă aş fi băut o vadră de basamac şi mi s-a întunecat mintea, cînd mă gîndesc, tremur tot...

Briuhanov, după o lungă tăcere, se ridică de la masă şi, uitînd de mîncare, începu să se plimbe prin cameră ; era supărat peste măsură şi nu-şi ascundea supărarea. Încolţise în el şi se consolida tot mai mult, un sentiment de ciudă faţă de Zahar. Se înţelege, de la distanţă, viaţa lui personală părea multora de invidiat, singur, stăpîn pe viaţa lui, poate să facă ce vrea, tot raionul îi era subordonat, dar uite, dacă lui Zahar i-a venit cheful — s-a culcat cu fata, se satură de ea — îşi găseşte alta. Dar el nu-şi poate permite aşa ceva, deşi uneori îi trec prin cap gînduri nebuneşti, că-i vine să plesnească ! Funcţia nu-i permite nici un pas dincolo de lege, nici cel puţin să spună cu glas tare ce gîndeşte în privinţa asta ; apoi ar fi şi ruşinos să stea alături de unul ca Zahar, să dea cale slobodă animalului din el, că doar animalul este în fiecare, aşteptînd doar-doar o să slăbească frîul. Văzînd-o intrînd pe mama sa, care aducea atentă castronul cu felul doi — carne de oaie cu usturoi şi cartofi înăbuşiţi, Briu-

hanov zîmbi fără voie ; apoi, punînd un suport sub castronul fierbinte, începu să rîdă.

— Am tot aşteptat, zise Polina Stepanovna, aşa că m-am hotărît să vă aduc friptura fără ca să fiu chemată, să nu se răcească, căci cu discuţiile voastre, aţi uitat de masă.

— Într-adevăr avem o discuţie aprinsă, spuse Briuhanov aşezîndu-se la masă şi liniştindu-se încet-încet. Uite, astă toamnă a murit lîngă casa lui Zahar o femeie necunoscută. A mers şi noaptea a murit, a rămas un copil, pe care tocmai îl născuse. L-a luat Zahar, are trei, ăsta-i al patrulea... De ce nu vrei să-l duci la orfelinat ? îl întrebă dintr-o dată pe Zahar. Doar e greu cu o droaie de copii.

— Cum să-l duc ? replică Zahar zîmbind. Pînă şi eu m-am obişnuit cu el, ca să nu mai vorbesc de nevastămea. I-a dat piept şi s-a lipit de el, aşa-s femeile. Lipicioase. Nu-i nimic, unde sînt trei, al patrulea nu mai încurcă.

Punîndu-i mîncarea în farfurie, Polina Stepanovna căuta să nu se uite la fiul ei care ar fi putut să ghicească unde îi erau gîndurile în clipa aceea, şi n-ar fi fost bine.

— Eşti un om bun, Zahar, suspină Polina Stepanovna, cu aproape că nici nu te cunosc, doar ce ştiu de la Tihon. Mai vino pe la noi. Cînd vii în oraş, treci şi pe la noi, o să fiu totdeauna bucuroasă să te văd. Eşti un om foarte bun.

Cum de nu, să nu-mi daţi un deget că vă iau toată mîna, se fîstîci Zahar şi se apucă să mănînce carnea de oale plăcut mirositoare. Mămucă Polina Stepanovna, zise el, ridicîndu-şi ochii din farfurie, acum nu mai e răgaz să fii bun, nu-ţi ajunge vremea. Nu ştiu cum o fi pe la alţii, dar viaţa nouă a ţăranului nu se încropeşte dintr-o dată, fără să vrea îl întoarce pe dos. Fiul dumneavoastră este şef, secretar, lui pot să-i povestesc multe. Îi vine greu ţăranului, căci nu este obişnuit. Ţăranului îi place să vorbească la adunări, la petreceri, dar amărăciunile vieţii şi le ascunde adînc în el, ferindu-se de ochii altora. Iar acum îl obligă să scoată tot ce are în adîncul inimii în faţa tuturora — şi cu asta nu te poţi obişnui dintr-o dată, Tihon.

Briuhanov tăcu, deşi Zahar se oprise tocmai ca să audă răspunsul la cuvintele sale ; Briuhanov mesteca îngîndurat carnea de oaie, reflecta la cuvintele lui Zahar, văzîndu-l acum într-o lumină nouă. Ei nu se mai întîlniseră, rar se văzuseră în doi, şi trecutul comun de luptă, firul care îi unea, slăbea tot mai mult ; dar pe Briuhanov îl scosese din fire nu atît fapta lui Zahar cît nepăsarea care-l cuprinsese ; acesta era sentimentul cel mai neplăcut, de unde să fi apărut la el indiferenţa asta faţă de o problemă atît de arzătoare şi de vie ? De bătrîneţe nu putea să fie vorba, aşa că viermele se află chiar în el ; asta îl frămînta, dar chestiunea trebuie, totuşi, s-o discearnă, are Zahar Deriughin dreptate sau nu are. Treaba e delicată, poţi s-o întorci cum vrei, poţi, dacă vrei, să nu-i dai nici o atenţie, să treci pe lîngă ea de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, să laşi timpul să-şi spună cuvîntul. Dar Zahar e un om tînăr, el trebuie să se gîndească, chiar dacă viaţa va confirma sau nu fapta lui.

— Cel puţin fata e drăguţă ? întrebă Briuhanov, după ce mama lui ieşise din cameră ducînd vasele.

Zahar îşi întoarse privirea, nu se grăbi cu răspunsul.

— Ştii, Tihon, de fiecare dată mă jur că mă duc acum şi gata. Dar trece o zi, două, îmi vine în minte şi nu mai pot, iarăşi mă duc la ea, ce să fac...

— Uite ce, Zahar, zise Briuhanov, zîmbind şi arătînd prin asta că-l înţelege, deşi există lucruri cu mult mai importante. N-o mai lungi cu dragostea asta, o fi, n-o fi fată de chiabur, şi termin-o cît mai repede. Se poate întîmpla să rămîi fără carnetul de partid, ca să nu mai zic şi de alte urmări.

Briuhanov surprinse iarăşi privirea neliniştită a lui Zahar, dar acesta înţelese ceea ce Briuhanov nu spusese şi nu voise să spună, şi anume că în viaţă sînt norme aspre de conduită şi nu se poate ca unul să ducă în spinare toate greutăţile vieţii iar altul să se bucure doar de plăcerile ei şi să trăiască după pofta inimii. Obişnuindu-se cu înstrăinarea neaşteptată faţă de Zahar şi căutînd s-o domine, Briuhanov făcu cîţiva paşi pe podeaua ce scîrţîia şi se aşeză din nou pe scaun.

— Bine, Zahar, mai vorbim noi despre asta, zise el. Acuma să trecem la treburile noastre. Ascultă-mă atent,

continuă el, subliniind prin cuvinte importanţa discuţiei ce urma. Pe la mijlocul lunii februarie se va ţine la Moscova Primul Congres unional al colhoznicilor. Ţie, ca preşedinte al unuia dintre cele mai mari colhozuri din raion, ţi-ar prinde foarte bine să participi. Nu văd nici o piedică, cu fondul de seminţe stai bine, colhozul este pregătit pentru însămînţările de primăvară. Scoate-ţi din cap prostiile, pune-te pe picioare. Du-te, Zahar, să simţi amploarea acţiunii noastre, ce, e de colo să scoţi satul din amorţeală ? Aşa ceva lumea n-a mai văzut — se ridică ţăranul în primul plan. Să ştii că n-o fac pentru tine, vreau să vezi proporţiile ţării, căci, ah, cît de mult vreau să vă zgîlţîi, că vă ţineţi fiecare numai de fusta nevestei şi de oala cu ciorbă. Termină cu dragostea ta, Zahar, şi apucă-te să construieşti Rusia nouă. Numai pe oameni ca tine se poate ridica satul nou, altă temelie nu există. Adună-te, zise Briuhanov, terminînd repede. Să te uiţi la oameni şi ia aminte ce spun. Mai ai mult de trăit, trebuie să înveţi, trebuie, adăugă, observînd zăpăceala din ochii posomorîţi ai lui Zahar.

— M-ai ameţit, Tihon. Zahar învîrti paharul şi-l puse atent de-o parte. Acolo, vezi bine, o să fie şi guvernul.

— Foarte bine, ai să vezi şi guvernul. Căci e doar al nostru — muncitoresc-ţărănesc. Ţara începe să se desfăşoare cu putere, Zahar, poporul se adună singur să-şi hotărască soarta, să-l dea un curs nou, să meargă mai repede. Mă gîndesc cîteodată, şi recunosc cinstit, mă apucă ameţeala — ce vremuri uimitoare, greu de conceput ! Iar tu te ţii numai de muieri, — ah, te-ai rătăcit, Zahar. Observînd un gest de plictiseală la Zahar, Briuhanov dădu pe gît tot ceaiul rece. Bine, bine, nu mai zic nimic. Numai ţine minte discuţia noastră, căci aşa cum te-am înţeles eu, n-o să te înţeleagă nimeni, iar fiecare o să te condamne, pricepe şi tu, Zahar, căci omul are multe obligaţii faţă de alţii şi, în primul rînd, să fie curat !

— Ah, scump mă costă toată povestea asta.

Zahar nu mai zise nimic, mai băură amîndoi cîte un rînd şi apoi plecă. Armăsarul odihnit merse uşor la înapoiere, totuşi o parte din drum fură nevoiţi să-l facă pe întuneric ; gerul se înteţi spre seară, se făcuse mai uscat şi aerul te ardea în piept ; uitînd de reproşurile

lui Briuhanov, Zahar se simţea bine, sigur de el şi se gîndea întruna la drumul pe care urma să-l facă la Moscova ; de două sau trei ori armăsarul, înălţîndu-şi capul, forăi neliniştit şi Zahar auzi de departe urletul lupilor. Pe cerul curat, fără vînturi, se mişca puzderia de stele şi tălpigile saniei scîrţîiau ascuţit ; înainte de a ajunge în sat Zahar adormi şi calul, în loc să-l ducă la grajdul colhozului, îl duse în curtea lui Mihail Makaşin, fostul său stăpîn, care fusese deschiaburit şi deportat la Solovki ; armăsarul se opri chiar în faţa cerdacului şi Zahar, deschizînd grăbit ochii şi neînţelegînd la început unde-l purtase calul, se minună de memoria şi ataşamentul animalului. Casa mare a lui Makaşin, cu poartă de fier, era pustie, cu uşile şi ferestrele bătute în cuie ; sovietul sătesc intenţiona să deschidă, la primăvară, un club, iar Zahar trăgea nădejdea să obţină spaţiu pentru creşă şi grădiniţa de copii ; casa era mare, loc era destul, aşa că putea să fie împărţită în două, se gîndi Zahar. Armăsarul stătea nemişcat în faţa porţii largi, troienită pe jumătate de zăpadă, aşteptînd ca, în sfîrşit, stăpînul s-o deschidă, dar Zahar, cuprins tot mai mult de pacea serii şi de pustietatea casei îngheţate, căuta să nu se mişte în sanie, să nu fîşîie fînul ; simţi nişte umbre care-l ocoliră şi pentru o clipă i se păru că aude ceva mişcînd în casă, glasuri de femei...

Trase de hamuri şi armăsarul, pornind fără chef, duse sania pe uliţă ; din căsuţa paznicului de la grajduri ieşi Volodka Rîjîi, paznicul de noapte, trezit din somn, şi, după ce-l salută cu voce răguşită pe Zahar, se apucă să deshame calul, sporovăind mult că este un armăsar de rasă de care ar trebui să se aibă multă grijă. Zahar, apucînd felinarul, intră prin grajduri : caii întorceau capetele spre el şi lumina felinarului se reflecta în ochii lor mari şi strălucitori ; Zahar trecu printre ei, bătînd satisfăcut cu palma peste crupele pline ale cailor, apoi îşi aduse aminte că astăzi, la casa de lectură, avea loc o lecţie şi decise că ar fi bine să meargă să vadă ce-i acolo, aşa că se îndreptă într-acolo. Deschise uşor uşa scorojită şi, simţind înăbuşeala dinăuntru, îşi scoase şapca şi se aşeză pe o bancă chiar lîngă uşă, alături de căldarea acoperită cu o scîndurică de lemn. Elizaveta Andreevna explica în timpul

acesta formarea cuvintelor şi arăta, pentru a lămuri mai bine lucrurile, nişte desene, iar apoi scria cu creta pe tablă. Ea îşi întoarse privirea spre el, dădu uşor din cap şi-şi continuă expunerea ; Zahar recunoscu ceafa lui Iurka Levşa, a lui Mikita Bobok, căci cei douăzeci de oameni care se adunaseră (Zahar îi numărase) îi era bine cunoscuţi încă din copilărie ; Zahar asculta explicaţiile Elizavetei Andreevna, gîndindu-se la ea cu căldură şi cu plăcere, şi ea, simţind privirea lui, îşi întoarse din nou capul spre el ; Zahar, văzîndu-i gestul, îşi fixă ochii pe un afiş mare, pe care stătea scris „Ziarul nu-i o cheltuială, zece copeici pe lună nu-i o cheltuială, îl ai cu şaizeci de copeici o jumătate de an, iar cu o rublă şi douăzeci de copeici tot anul". Cuvintele acestea, copiate de pe o reclamă de la poşta raională, îi plăcură foarte mult lui Zahar, ca şi afişul, scris cu litere mari, inegale şi atîrnat la vedere, care sărea în ochi chiar din prag : „Cel care delapidează bunurile obşteşti este un duşman al statului, al *colhozului*".

Aşezîndu-se mai comod, Zahar începu s-o urmărească pe învăţătoare ; Elizaveta Andreevna scria pe tablă, cu creta, silabele, repetîndu-le cu glas tare, apoi toţi, murmurînd, le copiau în caietele încropite dintr-o hîrtie groasă şi cenuşie (cu hîrtia erau greutăţi, şi pe asta de abia o obţinuseră cu ajutorul lui Briuhanov), chiar şi după ceafa pleoasă a lui Mikita Bobok Zahar îşi dădea seama cît îi era acestuia de greu să deseneze literele, şi rîdea în sine.

Zahar se uită prin camera spaţioasă a fostei case a deportatului Afanasie Gorohov, un bărbat puternic, cu o barbă neagră deasă, care ştia să muşte adînc : era voinic omul, ca şi urmaşii lui, patru feciori, care îi semănau. Păcat că era lacom şi rău, ca un drac, pentru o copeică era în stare să facă moarte de om. Şi uite acum, în casa lui se găseau o masă, poliţe făcute de mînă pline cu cărţi şi ziare, bufetul, nu prea grozav, tot al lui Afanasie, de asemenea era încărcat cu cărţi, iar prin sticla verzuie a geamurilor se vedea şi o armonică. Ascuţindu-şi auzul, Zahar se uită la ceasul pătrat cu pendulă care ticăia tare şi cadenţat ; lampa de deasupra mesei lumina destul de bine şi Zahar vedea clar surîsul lui Kalinin din tablou. Tot aici ar fi trebuit să mai fie şi un patefon, primit în dar din partea atelierelor de reparaţii de locomotive din

Holmsk, dar nu se vedea. Zahar căzu pe gînduri, fruntea i se încruntă, se gîndea că totuşi erau lucruri neobişnuite, care te impresionau profund, de parcă cineva ar fi amestecat cerul cu pămîntul, de nu mai ştii ce e sus şi ce e jos. Se înţelege, în faţa altora trebuia să stea mereu cu capul sus, astea erau pentru el chestiuni clare şi limpezi, dar noaptea se trezea cîteodată, şi atunci îi venea să turbeze de ciudă. Şi mereu din pricina aceloraşi chiaburi, şi doar unii se închiaburiseră după revoluţie, în anii puterii sovietice, după ce se împărţise pămîntul moşierului Adveev. Dar, cu ochii lor hulpavi, dîndu-i la o parte pe alţii, ei se credeau cu nouă vieţi, de aceea, după ce se ridicară puţin, au luat cîte una după ceafă şi au fost duşi pe alte meleaguri. Este adevărat că n-ar fi putut să facă nici o gospodărie colectivă, prea erau ahtiaţi după avere, dar nici nu poţi să treci peste faptul că erau foarte muncitori, îi vîrau pe alţii în mormînt, dar şi ei, la nevoie, crăpau muncind. Şi uită-te că acuma ţăranii stau în bancă asemeni unor copii, învaţă literele, şi asta-i o treabă minunată ; unde s-a mai văzut ca un ţăran sănătos, în loc să-şi facă munca lui de ţăran, să stea ore întregi scriind cu degetele lui pe hîrtie, asta se va recompensa într-un fel şi, mergînd aşa, cine ştie la ce minuni nu vor duce noile drumuri ? La păgînism şi rătăcire, cum zice moş Makar, sau la fericirea generală, după cuvintele lui Tihon Briuhanov ?

Zahar simţi că gîndurile încep să i se încurce, clătină din cap. Pentru el era limpede de mult că, în afară de colhoz, nu mai există şi nici nu va mai exista o altă cale, cei de la comitetul raional, de la regiune cer mereu să se grăbească intrarea tuturor în colhoz, tot întreabă cîte gospodării individuale au mai rămas în Gustisci. Şaptezeci şi şase de familii din trei sute, dar şi ăştia, deşi se răţoiesc, se uită de acum cu alţi ochi la colhoz. Alaltăieri alţi trei veniseră cu cereri, dar dacă ar fi după capul lui Zahar, el nu i-ar aduce cu sila, i-ar lăsa pe cei mai grei de cap să chibzuiască, viaţa singură le va arăta calea.

Lecţiile de la casa de lectură se terminară pe la ora nouă, şi mulţi căscau pe ascuns ; după obiceiul ţărănesc secular, ei ar fi fost, pe vremea asta, la al doilea rînd de

vise ; dar se despărțeau înviorați. Pînă cînd Elizaveta Andreevna își strînse lucrurile, Zahar ieși în cerdac să tragă o țigară cu țăranii, le povesti că raionul a prevăzut radioficarea satului în luna următoare, la care Mikita Bobok începu să rîdă cît îl ținea gura.

— Asta viață ! Stai cu muierea în pat, iar la cap îți cîntă radioul. Și numai că auzi, așa și pe dincolo, tovarășe drag, colhoznicule sovietic Bobok, ce-ai vrea să-ți trimitem, ciocolată nemțească cu votcă rusească ? Ha-ha ! răsună glasul lui, mulțumit de gluma pe care o făcuse, dar în timpul ăsta în ușă apăru Elizaveta Andreevna și el tăcu.

— Sînt bucuroasă că vă văd, Zahar Tarasovici, spuse ea. V-au plăcut lecțiile noastre ? Hai să mergem, avem aceeași direcție, așa că mă conduceți.

Mikita Bobok și Iurka Levșa rămaseră pe loc, doar că Bobok, mirat, îl lovi destul de tare pe Iurka în coastă, iar Zahar, pășind stînjenit și cu pașii mari, în pîslarii lui scîlciați, porni cu Elizaveta Andreevna, acoperită pînă la sprîncene într-o basma mare și călduroasă. Din pricina gerului puternic, din respirația lor ieșeau aburi cenușii, care se vedeau limpede la lumina lunii, și Elizaveta Andreevna își tot acoperea gura cu mănușa ; de o săptămînă era răcită și acum, din cînd în cînd, tușea surd. Îl întrebă pe Zahar cum fusese la oraș și ce noutăți se mai aud și Zahar căzu pe gînduri ; el ar fi vrut să-i spună noutatea cu privire la plecarea lui la Moscova, dar ceva îl împiedica.

— Pentru noi, oamenii din popor, la fiecare verstă e cîte o noutate, zise el. Tot ce vezi e nou.

— N-aveți dreptate, de ce să ne subapreciem, Zahar Tarasovici ? La noi în comună sînt oameni foarte capabili, de asta m-am convins de mult. Elizaveta Andreevna, fără să-și dea seama și zăpăcindu-l pe Zahar îl luă la braț. V-am mai spus, trebuie să organizăm o călătorie colectivă la oraș, să vedem un film. Mulți știu despre filme doar din auzite. Acuma poporul are foarte mare nevoie de cunoștințe, Zahar Tarasovici, și pentru asta trebuie să facem totul.

Simțind, chiar prin pielea scurtei, mîna ei subțire, neobișnuită, Zahar se tot uita dintr-o parte la ea, și cînd

ea își ridica ochii spre el, vedea, la lumina lunii, strălucirea lor neliniștită, care-l făcea să încerce o tulburare surdă.

— Nu știu cum or fi alții, Lizaveta Andreevna, spuse încet Zahar, dar eu, cîteodată, mă înfior. Că doar asta trebuie, să ridicăm totul din loc, să nu rămînă nimic din viața pe care am trăit-o de veacuri ! Ea a fost, că doar vedem cum țîșnește din ea sîngele, dacă ar fi murit de mult, n-ar mai țîșni. De aceea mă înfior.

— Sînteți un om foarte interesant. Elizaveta Andreevna căuta să surprindă expresia feței lui Zahar. Sînteți un om tare, Zahar Tarasovici, numai că ascundeți, aș zice, și multe abisuri...

— Ce abisuri ! se miră Zahar. Dumneavoastră spuneți — avem nevoie de cunoștințe. Dar ce-i folosesc țăranului aceste cunoștințe ? întrebă Zahar vrînd parcă s-o irite pe Elizaveta Andreevna. Țăranul trebuie să muncească, altfel nu mai iese nimic. Dacă se apucă toți să scrie hîrtii, de abia începe hazul, începu Zahar să rîdă, strîngînd mai tare mîna Elizavetei Andreevna.

— O concepție învechită, Zahar Tarasovici, îl opri Elizaveta Andreevna. Acela care știe pentru ce trudește, muncește mai bine, mai vesel. Gîndurile acestea să nu vă chinuiască, Zahar Tarasovici, viața va scoate la iveală forme noi. Noapte bună.

— Multă sănătate răspunse Zahar, uitîndu-se după silueta nu prea înaltă, neobișnuit de subțire, a învățătoarei, care pornise, de una singură, pe cărarea îngustă, prin zăpada adîncă. Zahar mai stătu puțin, își făcu o țigară și se gîndi la ultimele cuvinte ale Elizavetei Andreevna. Cum mai e făcută viața asta, cauți una și dai de alta, doar să ridici din mîini.

Venind acasă, el adormi pe dată și liniștit ; dar dimineața, își aduse imediat aminte de discuția cu învățătoarea, și acum ideea ei, de a duce colhozul la Zejsk, îl atrăgea tot mai mult. Așa că peste vreo trei săptămîni călătoria s-a organizat. Patruzeci de sănii, trase de cai îngrijiți și sătui, au pornit din sat pe la ora trei, cu zarvă și veselie, în față cu un steag roșu, desfășurat, și cu muzică de acordeon. Pe uliță ieșeau bătrînele și copiii să le vadă ; pe marginile drumului alergau cîinii satului, cuprinși de

emoţia generală şi lătrînd cît le stătea în puteri ; vreo cîţiva dintre ţăranii mai tineri şi flăcăi erau bine dispuşi, aşa că repede se auziră cîntece în cîteva sănii ; soarele cobora pe cerul îngheţat şi părea o flacără roşie aprinsă, iar tălpigile săniilor scîrţîiau vesel. Înainte de a porni veniseră Anisimov, preşedintele sovietului sătesc, şi Elizaveta Andreevna, care s-au urcat în sania lui Zahar. A doua zi toţi trei s-au văzut, fotografiaţi în mijlocul consătenilor, în gazeta raională „Zejskaia kommuna", iar peste o săptămînă, aceeaşi fotografie a apărut în „Holmski rabocii" şi în „Ogoniok" ; Anisimov a atîrnat fotografiile la loc de cinste la sovietul sătesc şi fiecăruia, care venea de la raion sau de la regiune, le arăta cu mîndrie, adăugînd că asemenea ieşiri au devenit tradiţionale la Gustisci, din iniţiativa soţiei sale.

Prima ieşire şi filmul *Munţii de aur* rămaseră mult timp în memoria celor din Gustisci ; mulţi dintre ei vedeau pentru prima oară un film şi, la început, urmăreau nedumeriţi şi înfricoşaţi oamenii din faţa lor care se agitau, aidoma ca în viaţă, iar în alte momente, cînd Piotr, fiu de ţăran, şi de aceea foarte apropiat şi înţeles de ei, dădea de necazuri, sufereau alături de el ; ieşind în gerul din stradă, cu toţii o înconjurară pe Elizaveta Andreevna, cerîndu-i lămuriri ; întrucît nici una dintre femei nu ştia să citească, o năpădiră cu întrebările.

— Tovarăşi, despre toate cîte aţi văzut o să vorbim acasă, le promise Elizaveta Andreevna. Filmul povesteşte foarte interesant despre soarta unui fiu de ţăran, cum i se trezeşte conştiinţa.

— Andreevna, Andreevna, ah, spune-ne nouă, neluminatelor, se vîrî în faţă Varecika, nevasta lui Volodka Rîjii. Tot stăm şi nu pricepem cum de alergau pe peretele alb şi caii, şi oamenii ?

— Ca într-o fotografie, numai că într-o mişcare continuă.

— I-auzi cum, asta-i ! se miră pentru sine, spre hazul flăcăilor şi al fetelor, Varecika, amestecînd uimirea cu ironia ei naturală, care izbucnea de cîte ori întîlnea ceva ce nu înţelegea. Asta s-a şi văzut, aşa e cînd pleacă omul din sat, oraşul îl duce la pierzanie, îşi făcu cruce Varecika.

Nu știu, nu știu, Andreevna, adăugă ea imediat, poate că e bine după voi, oameni cu carte, dar eu mă gîndesc că ar trebui să mă stropesc cu apă sfințită. Doar antihristul poate să stea pe peretele neted, dar pravoslavnicul n-are cum.

Zîmbind, Elizaveta Andreevna se apucă s-o lămurească pe Varecika, dar între timp țăranii începuseră să se adune la sănii și toți se aruncară cu strigăte de veselie în săniile cu care veniseră. Caii, care înghețaseră din cauza statului pe loc, nechezau, parcă cerînd să pornească mai repede ; pe strada principală a orașului ardeau cîteva felinare electrice singuratice, și de undeva, de aproape, se auzea mersul neregulat, parcă peste puteri, al unui motoraș.

3

TIMPUL, PÎNĂ LA PLECAREA lui Zahar la Moscova, se scurse necrezut de iute ; uneori el mai încerca să rîdă de sine, dar, după discuția cu Briuhanov, simțea o schimbare în felul său de a fi ; Briuhanov avusese dreptate, una este să trăiești singur după capul tău, și cu totul altceva să fii președintele colhozului, să trăiești sub priviri străine, ca sub lumina puternică a unui felinar, cînd fiecare pată de pe tine se vede și este comentată ; și aceasta iarăși și iarăși îl silea pe Zahar să se gîndească la soția lui, la legăturile cu Manea care ajunseseră departe, și, în general, la chestiunea importantă a familiei Polivanov. Aici problema trebuie pusă direct, se gîndea uneori Zahar, ori să termine orice legătură cu Manea, ori, cinstit, la prima adunare să renunțe la președinție ; Zahar de multe ori se gîndise la amîndouă variantele, dar nicicum nu putea să ia o hotărîre. Pe Manca nu putea s-o lase, asta ar fi însemnat să-și smulgă jumătate din suflet și să trăiască mai departe ca un schilod ; ca să renunțe la președinție nu era suficientă hotărîrea. Ar fi trebuit să explice cauzele, oricît ar fi încercat el s-o întoarcă, adevărul tot ar fi ieșit la iveală, apoi nici nu putea să plece, să lase atîtea probleme care clocoteau ; nici în familie n-ar mai fi avut viață, pe Frosina și pe mama n-ar putea să le ducă de nas. Ce e de făcut, se

gîndea Zahar, noaptea, în întunecimea odăii, ascultînd respirațiile diferite ale copiilor care dormeau ; cîteodată îl cuprindea sentimentul singurătății, tot mai greu îi venea să-și descurce propriile probleme, trebuia s-o rupă cu trecutul, dar nu putea să ia o asemenea hotărîre, îi părea rău de copii. Această dedublare neobișnuită pentru firea lui sănătoasă se înteţise şi mai mult în zilele în care se pregătea să plece la congresul care, judecînd după ziare şi după zvonurile cele mai contradictorii, frămînta toată ţara, atenuînd întrucîtva acuitatea propriei lui situații de președinte. Zahar înţelegea că problema pîinii, a semințelor, devenise grea în țară, îndeosebi în sud, în Ucraina şi pe Volga, şi că lupta pentru semințe căpătase o acuitate dureroasă ; peste tot se făceau epurări în masă, şi Zahar simţea aproape fizic forţele care se ridicau unele contra altora. Zahar, singur, se mira de spiritul său de prevedere şi se bucura că nu cedase toamna în faţa presiunii țăranilor şi a celor din conducere şi impusese să se dea cu un kilogram mai puţin pentru o zi-muncă ; acuma colhozul era asigurat cu semințe şi Zahar se temea doar să nu se dea foc la hambarul cu semințe, de aceea adesea sărea noaptea din pat şi se ducea să-i controleze pe paznici ; orice se putea întîmpla într-o vreme în care se stîrnise atîta înverşunare, poate că cei din sat n-ar îndrăzni, dar de la cei din alte părţi te poţi aştepta la orice, doar umblă atîtea zvonuri. Alături în alte colhozuri vecine, hambarele cu semințe nu sînt prea pline, din orice parte pot să te lovească.

Dar vremea trecea, la adunarea colhoznicilor, după o discuţie foarte aprinsă în legătură cu scrisoarea colhoznicilor din Bezenciuk, Zahar fu ales, fără prea multe comentarii, cu bucurie chiar, delegat la congres. Briuhanov, care venise la adunare, îl felicită pe Zahar în numele întregului raion ; şi după cîteva zile, deosebit de aglomerate de griji, Zahar, împreună cu alţi delegaţi, cobora pe peronul gării Breansk din Moscova, uluit, întrucîtva, de primirea festivă şi zgomotoasă, de muzica fanfarei. Niște oameni necunoscuţi îi întîmpinară pe delegaţii sosiţi. Erau fotografiaţi, reporterii îi trăgeau în diferite colţuri şi, cu carnetele de notiţe în mîini, le cereau să povestească des-

pre viaţa şi munca lor, despre organizarea colhozurilor şi, ce era mai important, le cereau să relateze cazuri mai interesante din lupta cu chiaburii.

Într-unul din holurile gării, un tînăr frumos, ras, cu ochelari mici pe nas, cu un creion şi un carneţel rupt în mîini, se învîrtea în faţa lui Zahar, după ce-l îndepărtase de la masa pe care se aflau un samovar burtos de aramă şi farfurii mari, frumoase, cu gustări ; Zahar era cam stînjenit de insistenţele acestuia, i-ar fi făcut mult mai multă plăcere să se aşeze la masă şi să bea un ceai fierbinte ; la început încercă să scape de ziaristul ăsta isteţ, făcînd pe prostul ; răspundea la întrebări nehotărît, dînd din umeri, dar ochelaristul nu ceda, simţise în Zahar o împotrivire surdă şi căuta s-o sfărîme. Şi Zahar începu să se uite curios la micul ochelarist care se încăpăţîna, cu sentimentul că ar avea acest drept, să intre în sufletul lui. Ascultînd atent întrebările, considerentele şi explicaţiile ample ale ziaristului, Zahar, cu veşnica şiretenie ţărănească, îl aproba din cap, încercînd să vadă dacă nu-i întinde vreo capcană, dar, treptat, văzînd emoţia sinceră a gazetarului, faţa lui deschisă şi îngrijorată, se simţi mai sigur.

— Ascultă, întreabă mai repede şi lasă-mă să mănînc, pînă mai e, că rămîn flămînd.

— Repede, repede, tovarăşe Deriughin. Gazetarul ochelarist, mulţumit de victorie, îşi deschise carneţelul, pregătindu-se de scris. Doar două întrebări : Cum aţi reuşit să ridicaţi colhozul la nivelul celui mai bun din raion, chiar şi în regiune, şi cum staţi cu problema chiaburilor, în actuala etapă a construcţiei ?

— Cu sudoarea frunţii noastre, răspunse imediat Zahar. Altfel nu se poate. S-au găsit vreo treizeci de ţărani, care cîntau pe aceeaşi strună, şi am reuşit, deşi se ciondăneau ca dracii. E greu să crezi în ceva, deşi dacă crezi, chiar şi în faţa morţii ţi-e mai uşor. Am avut noroc cu brigadierii, uite că e al doilea an de cînd doi bărbaţi isteţi îşi conduc brigăzile, îndeosebi Levaşov. Au fost brigăzi care s-au destrămat, dar spre brigada lui trag toţi. Albina totdeauna se duce la floarea cea bună.

Reporterul îşi scoase ochelarii, îi şterse cu grijă, clipi cu ochii lui albaştri, cu gene lungi, zîmbi, mormăi ceva pentru sine şi se apucă să scrie repede.

— Cu chiaburii tot cu puterile noastre ne-am descurcat, dragă tovarăşe. Zahar se uită la mesele lungi, unde rămăseseră farfuriile goale, grăbindu-se să termine mai repede discuţia. Dar ce chiaburi mai sînt acuma s-au dat la fund, dacă au mai rămas pe undeva, doar pe furiş îşi mai dau drumul la gură.

— De aceea, se înţelege, sînt şi mai periculoşi ? îl străfulgeră prin lentilele ochelarilor.

— Boala ascunsă totdeauna este mai primejdioasă. Zahar dădu din cap în semn că este de acord, şi ziaristul, strîngîndu-i mîna cu recunoştinţă, se grăbi spre altul, pe care şi-l fixase dinainte, iar Zahar, tot gîndindu-se dacă nu spusese ceva în plus, se îndreptă spre masă ; aducîndu-şi aminte de ochelarii înguşti ai gazetarului şi de răspunsurile lui sărace, Zahar se încruntă nemulţumit. Da, se gîndea el, acuma soarta lui ţărănească interesează toată ţara, ori dacă lucrurile au luat întorsătura aceasta, nu mai poţi ascunde nici o pată întunecată de pe tine, într-o lumină atît de tăioasă petele apar şi mai tăioase. Nimeni nu putea să-l convingă că Akim Polivanov ar fi trebuit deportat cu toată familia ; asta el ar fi putut s-o dovedească de zece ori în faţa oricui, dar nu poţi să le închizi gura la toţi, nu poţi să le vîri în cap mintea ta, şi totdeauna se vor găsi guralivi, din duşmănie ascunsă, sau, pur şi simplu, din spirit de contradicţie. Şi în felul lor au dreptate ; chiar şi el ştia că prin satele vecine fuseseră deportaţi ţărani mult mai săraci decît Akim, dar şi aici apare o problemă cu importanţa ei : ce fel de ţărani, ce aveau în osînză, căci una este chestiunea lui Polivanov, şi alta a lui Makaşin, aici, pentru dreptatea lui, Zahar poate să-şi pună capul sub secure.

În jurul lui se vorbea mult şi cu insistenţă despre duşmanii interni, ziarele scriau zilnic despre viclenia, perfidia şi cruzimea chiaburilor. Noaptea, Zahar revenea mereu cu gîndul la Manea, căutînd puterea de a tăia nodul acesta. Activitatea efervescentă de la congres îl îmboldea mereu şi i se părea că vina lui este neobişnuit de

mare, că ar trebui să se ducă neîntîrziat să-i povestească unui tovarăş cu muncă de răspundere. Poate că ar fi făcut-o, dacă treaba s-ar fi referit numai la el, dar îl reţinea frica pentru Manea. În această tensiune ascuţită, nimeni n-ar mai sta să analizeze situaţia ei, în aceste mulţimi tulburate, omul era un grăunte de nisip neputincios ; nu, numai el este vinovat, aşa că el trebuie să ducă pe umerii săi cea mai mare parte a greutăţii. Poate că şi Briuhanov are dreptate, de vindecat trebuie să se vindece în faţa poporului, de aceea l-a trimis aici, în această fierbere zgomotoasă ; aici nu mai ai vreme să te ocupi de bolile tale, în faţa ta este ţara, munca şi soarta ei. În faţa ta se profilează soarta generală, se gîndea Zahar, ascultînd cu lăcomie discuţiile lungi de la cămin, şi mai cu osebire urmărindu-i pe muncitorii, care îi conduceau. Cu mintea sa înceată, ţărănească, el nu putea să priceapă dintr-o dată multe lucruri, totuşi o chestiune i se părea tot mai clară : necesitatea de a gospodări pămîntul în comun, de a-l stăpîni împreună, căci dureros de multă ură se naşte din haturile gospodăriilor individuale, iar acestea, cu fiecare an, s-ar fi îndesit tot mai mult ; şi doar pămîntul nu poate fi semănat, de la o margine la cealaltă, cu ură şi sînge.

În aceste zile cenuşii de februarie, străzile Moscovei erau animate şi vesele, adesea, pe străzi şi în pieţe, la Planetariu şi la teatre, întîlneai grupuri diferite de ţărani — delegaţi la congres ; cei din nord se deosebeau prin bărbile lor roşcovane, cojoacele lor pufoase şi ochii lor azurii ; cei din sud aveau ochii calzi, de culoare închisă ; cu mustăţi sure şi zgîrciţi în aprecieri, ei se uitau îndelung la toate, cu o precauţiune neîncrezătoare ; venind la Moscova din inima luptei pentru pîine şi pentru colhozuri, prin troienele de zăpadă care se întindeau peste tot pe drumuri, ei simţeau, mai mult decît alţii, ascuţimea evenimentelor şi de aceea nu prea credeau în cuvintele prea dure şi umflate ale unor oratori înflăcăraţi : în spatele fiecărui kilogram de seminţe, păstrat pentru primăvară cu trudă şi înverşunare, se afla sudoare, sînge şi blesteme. La congres, veniseră şi ţăranii sprinteni din regiunea Moscova, şi cei din regiunea Reazan, şi cei din

regiunea Smolensk, obişnuiţi din vremuri vechi să aibă treabă cu Moscova şi care, de aceea, se mişcau în voie pe străzi ; o culoare deosebită aduceau, în grupurile de delegaţi, femeile din republicile Asiei Centrale, care, doar de curînd îşi arseseră feregelele şi acuma, parcă, stînjenite să-şi arate faţa, se ţineau una lîngă alta şi îngheţau parcă într-o încordare neliniştită la privirile bărbaţilor. Zahar urmărea atent tot ce se întîmpla în jurul lui ; şi iarăşi, fără să vrea, tot timpul îl frămînta propria lui situaţie. În ziua deschiderii congresului, sala Teatrului Mare se umplu de murmurul reţinut al glasurilor ţărăneşti, al aceloraşi discuţii cu privire la pîine, la seminţe, la haturile chiaburilor ; peste poleiala aurită a lojilor şi balcoanelor au fost atîrnate lozinci cu cuvinte simple şi pe înţelesul tuturor cu privire la pîine, la pămînt, la însămînţări, la o muncă bună.

Delegaţia din regiunea Holmsk intră cînd de acuma se adunase mult norod ; îşi arătă mandatul şi apoi îl ascunse cu grijă în buzunarul de la haină, pe care Zahar, pentru mai multă siguranţă, îl prinsese şi cu un bold, pe care, înainte de plecare, de frica golanilor de la Moscova, îl primise de la bunica Avdotia, ca să-şi păstreze mai bine banii. Cum nu mai văzuse pînă atunci atîta strălucire măreaţă, Zahar prinse să privească fără sfială lustrele, balcoanele cu sculpturi poleite cu aur, plușul fotoliilor ; tot privind se gîndi cam cîte perechi de pantaloni pentru copii ar ieşi din plușul acela, dar, apoi, dîndu-şi seama de prostia acestui gînd, îşi zise că nu merită să rupi plușul de pe scaunele scumpe de dragul ştrengarilor fără pantaloni. Pînă să înceapă congresul, Zahar reuşi să-şi găsească locul (delegaţii din regiunea Holmsk erau aşezaţi alături de delegaţia mare a regiunii de Vest) ; în timp ce se îndrepta spre locul său se auzi strigat, cu glas tare, din alt rînd de fotolii. Pavel Saveliev, brigadier în raionul vecin Dobrîjsk, un bărbat tînăr, de aceeaşi vîrstă cu Zahar, lîngă care dormea la cămin, cu faţa bărbierită şi strălucitoare, mirosind a colonie, începu să-i povestească cum s-a dus toată delegaţia la frizerie şi cum l-a bărbierit un bătrînel uscăţiv, care, mirîndu-se de asprimea bărbii, îl tot întreba dacă au mai rămas oameni în sat, dacă n-au fugit cu toţii.

— Am vrut să-i ard una peste bot, tuna amuzat Saveliev, dar l-am privit şi mi s-a făcut milă. Nici bot n-avea, parcă era bătut în cap. „Nu te băga, zic eu, taică, sub pumnul înfierbîntat, Rusia, zic eu, s-a pus din nou pe picioare şi nimeni n-are vreme să se uite cine s-a băgat sub copite".

— Şi el ? întrebă Zahar, aşezîndu-se în fotoliul comod.

— Otrăvit, bătrînelul, răspunse imediat, parcă bucurîndu-se, Saveliev. „Mi-e milă de voi, zice el, întunericul şi noroiul o să înghită Rusia voastră nouă, omul fără Dumnezeu şi conştiinţă este un animal, numai la treburi animalice se gîndeşte". După aceea s-a speriat, n-a vrut să mai ia nici banii, eu, zice, compătimesc satul nou.

— Contrarevoluţia, defini într-un cuvînt Zahar ; n-avea chef, acum, în preajma unui moment festiv, să se gîndească la unul, care, nu se ştie cum, a scăpat, dar Saveliev, din contra, de prea multă emoţie simţea nevoia să-şi împărtăşească gîndurile.

— Exact, contrarevoluţia, ăştia care compătimesc, te pîndesc la drumul mare cu armele cu ţeava tăiată, zise Saveliev. După ce ai plecat tu, Zahar, ştii cine a trecut pe la noi, la cămin ? Petrov Konstantin Leontievici, zicea că a venit la Moscova fiindcă se interesează foarte mult de congres. Ne-a întrebat cum ne-am aranjat, de tine a întrebat — şi să vezi, fiecăruia i se adresa după numele mic şi al tatălui.

— În funcţia lui, trebuie să ne cunoască, spuse Zahar, aducîndu-şi aminte de faţa slabă a primului secretar al comitetului regional, din timpul discuţiei cu delegaţii la congres, în preajma plecării la Moscova. Petrov dăduse mîna cu toţi iar pe Zahar îl întrebase de gospodărie, ce spun colhoznicii şi ce gîndeşte şi el despre noile norme de plată în natură pentru munca SMT-urilor. Normele schimbate numai ce fuseseră publicate şi Zahar se uitase mai atent peste ele de abia aici, la Moscova ; dacă ar avea destui cai pentru muncă, ar fi putut să renunţe la multe lucrări ale SMT-ului ; calul face o treabă bună, de la cal ai două foloase. Îngrăşămînt mai bun pentru pămînt decît bălegarul de cal nu găseşti, iar

la muncă, un cal sănătos răstoarnă munții. Pe de altă parte, însă, tractorul e tractor, n-are nevoie de fîn, trage și tot trage, să-i dai doar combustibil. Ară adînc, pînă la genunchi...

Căzînd pe gînduri, Zahar nu asculta prea atent cele ce-i spunea vecinul ; iar acesta, fără să observe starea lui Zahar, îi tot vorbea de palate, de țari, socotea țărănește, la bani mărunți, cîți bani s-au scos de la țărani pentru toate acestea ; un vuiet de ovații îl ridică pe Zahar de pe scaun.

— Privește, începe ! îi strigă la ureche Saveliev, și Zahar, dînd din cap, îi făcu semn să tacă ; din clipă în clipă, Zahar aștepta ceva foarte important, ceva ce trebuia să-i transmită cea mai necesară încredere, să-l izbăvească de îndoieli, să dea forma definitivă sentimentului de libertate, de avînt, din subconștientul lui, și acum i se părea că uite, uite, asta urmează să se întîmple. Președintele celui mai bun colhoz de pe Volga Mijlocie, Matvei Paks, cu o voce care se auzea parcă în surdină, poate și din cauza emoției neobișnuite, pronunță minuțios numele celor din prezidiu, iar apoi, așteptînd în liniște o clipă, propuse să fie ales prezidiul de onoare al congresului ; Zahar prinde din zbor numele cunoscute, și i se pare că momentul mult așteptat acum urmează să vină și se va întîmpla ceva ce, într-o clipire, îi va schimba viața și va da sufletului spațiu și bucurie.

În prezidiu, intrară, în frunte cu Stalin, după o ordine tainică dar stabilită odată și pentru totdeauna, Molotov, Ordjonikidze, Voroșilov, Andreev, Kosior, Postîșev, Mikoian. Zahar îi vede pe toți odată, dar, în același timp, nu-și rupe nici o clipă privirea de la Stalin, se supune atmosferei generale, avîntului unic care a cuprins sala uriașă plină de oameni ; alături de el se aud înăbușit palmele mari ale lui Saveliev.

— Trăiască tovarășul Stalin ! răsună în sală. Ura !

Și Zahar își încordează vocea, simțind că, parcă, asupra lui s-a oprit privirea lui Stalin, care tăcut bătea după obiceiul lui din palme, cu o privire nemișcată și grea. Zahar mult ar fi dat să afle la ce se gîndește omul acesta ; de altfel, e o singură întrebare și un singur răspuns :

poporul trebuie să trăiască mai bine, mai îmbelşugat, mai civilizat, poporul merită o viaţă mai bună, ăsta-i tot răspunsul, şi toate îi sînt subordonate. Prin sală trecură spre prezidiu să salute congresul fruntaşii în producţie din Moscova cu steaguri, şi, din clipa aceasta, Zahar simţi că a fost prins şi aruncat într-un vîrtej de discursuri înflăcărate, intransigente, de înfruntări în pauzele dintre şedinţe sau noaptea, în căminele delegaţilor. Zahar, deşi căuta mai mult să asculte, fără să vrea, intra în aceste dispute, care izbucneau spontan, şi vorbea uneori pînă ce răguşea, iar o dată s-a antrenat într-o discuţie aprigă cu preşedintele unui colhoz de pe Volga, care demonstra pe larg, că peste cinci-şase ani calul nu va mai fi necesar în gospodăria colhozului.

— Avem de acuma o sută de mii de tractoare, mai avem şi zece mii de combine, vorbea el aprins, cu ţigara în mînă, întorcîndu-se ba spre unul, ba spre altul. Încă o sută de mii, şi...

— Şi ? îl întrebă dintr-o dată Zahar, luîndu-l peste picior.

— Şi n-o să mai fie nevoie de cai, singur ai să scapi de ei, ca să nu-i hrăneşti de pomană.

— Oare n-ai auzit ce spunea tovarăşul Budionnîi ? Nu există cai proşti, ci numai gospodari proşti. Am mai văzut noi isteţi ca tine, urlă de se aude la cinci verste, iar la treabă le tremură picioarele, se împleticesc. Cîte din cele o sută de mii de tractoare ai pe cîmp ?

— Ei, vorbesc în general, pe plan mondial...

— Muncitorul trebuie să mănînce, singur ai văzut cum stau de la cinci dimineaţă la coadă pentru o bucată de pîine pe cartelă. Cu caii aceia mai bine ai semăna un hectar în plus.

— Se vede treaba că din pricina unui hectar în plus nu vezi ce se întîmplă în lume...

— Nu cumva la voi, cum povesteau ieri, un chiabur l-a muşcat pe un activist de buză ? îl întrebă tare Zahar, atrăgînd imediat atenţia tuturor.

— Nu, nu la noi, răspunse, pierzîndu-se, preşedintele colhozului de pe Volga. Alături, în colhozul vecin. Dar ce-i ? De ce mă aţîţi ? întrebă omul ofensat.

Noaptea, Zahar iarăşi îşi aduse aminte de cuvintele preşedintelui de pe Volga şi de faţa lui ofensată ; apoi gîndurile îi zburară în altă parte. Zahar se gîndea de multe ori la Stalin şi, chiar, încerca să-şi închipuie ce ar face dacă Stalin ar vrea să-i vorbească, ziceau că s-a mai întîmplat ; gîndul ăsta îi înfiora inima şi în acelaşi timp îl silea să se gîndească mai bine la situaţia lui şi, dintr-o dată, se hotărî, cu toată tăria ca, întorcîndu-se acasă, să-şi reaşeze viaţa şi, deşi, încă nu-şi imagina în mod concret această reaşezare, înţelegea prea bine şi-şi dădea seama că, după toate cele auzite şi văzute aici, viaţa lui trebuie să fie de acuma cinstită şi curată. Apoi, fără ca să bage de seamă, de parcă urmărind să se piardă în problemele obişnuite, îşi muta gîndul la treburile colhozului ; încă nu reuşise să mai cîntărească o dată grîul de sămînţă, îşi aminti că în ultima vreme magazionerul umbla parcă cu ochii dubios de veseli. Pe cei din colhozul vecin „Vîsokaia gora" îi refuzase cînd l-au rugat să-i ajute cu seminţe şi poate, totuşi, ar putea să găsească vreo cinci tone de grîu, va trebui să-i convingă pe încăpăţînaţii din conducerea colhozului. Ar fi timpul să se apuce serios de învăţătură, altfel, în curînd, chiar fiul lui o să rîdă de el ; se tot răsuceа, cînd pe o parte, cînd pe cealaltă, apoi se sculă şi-şi aprinse ţigara.

Saveliev sforăia în somn, aşa că Zahar, punîndu-şi scurta, ieşi pe coridor, se aşeză lîngă comsomolistul somnolent care făcea de gardă la căminul delegaţilor.

— Care-i viaţa ta, frăţioare ? îl întrebă pe comsomolistul care, buimăcit de somn, clipea din ochi şi căsca.

— Du-te şi te culcă, tovarăşe delegat, îl sfătui acesta, lăsîndu-şi iarăşi capul pe masă. Zahar vru să-i mîngîie capul rotund, tuns scurt ; o lumină pătrunzătoare apăruse în vîltoarea neagră care se învîrtejise în el în ultimele zile şi ceea ce i se părea înainte ca o vină apăsătoare se lumină dintr-o dată şi trainic şi Zahar simţi pentru prima oară bucuria pe care i-o dădea Moscova, congresul, faptul că tocmai el era unul dintre puţinii care au nimerit la congres. Acum el simţea limpede şi acut că se află în centrul iureşului ; ştia că trecutul şi-a pierdut puterea asupra lui şi că este liber să hotărască ce să facă pe mai departe.

A doua zi, în penultima zi a congresului, a avut loc încă un eveniment care i-a întărit dispoziţia festivă plină de avînt : şi el, şi Pavel Saveliev, şi toţi delegaţii din regiunea Holmsk aflaseră de cu seară că a doua zi vor vizita Mauzoleul lui Lenin şi apoi se vor fotografia lîngă zidurile Kremlinului iar despre asta se vorbise mult ; Saveliev chiar se supărase pe Zahar, deoarece acesta zîmbea neîncrezător cînd Saveliev începea să povestească despre o rudă mai îndepărtată care, fiind în garda Kremlinului prin anii douăzeci, a vorbit de vreo două-trei ori cu Lenin despre viaţa la sate ; păşind alături de Saveliev spre Mauzoleu, Zahar absorbea cu lăcomie lumina zgîrcită şi moale a zilelor mohorîte de februarie, zăpada rară ce fulguia, vîrfurile ascuţite ale turnurilor Kremlinului şi cupolele înalte ale bisericilor ce i se păreau că ar fi chiar sub nori ; el nu-l văzuse şi nu-l auzise niciodată pe Lenin în viaţă, dar acum se ducea la el ca şi cum ar fi mers la un om viu, pe care-l cunoscuse şi-l iubise dintotdeauna ; nerăbdarea aşteptării acestei întîlniri cu Lenin îl cuprindea tot mai mult pe Zahar şi el, aruncînd în fugă o privire asupra santinelelor, mai precis asupra tăişului ascuţit al baionetei unuia dintre ei, păşind în urma lui Pavel Saveliev, îşi scoase şapca şi începu să coboare pe scări, simţind pe obraji aerul rece care venea din faţă.

Chipul lui Lenin, pe care-l văzu peste umărul lui Saveliev, îl uimi, aproape că-l sperie, provocîndu-i brusc o durere în gît care-i opri respiraţia ; avea sentimentul că înţelege ceva profund, ceva care pătrunde pînă în adîncul fiinţei sale şi, deschizîndu-şi toată inima, pricepu ce era mai important şi anume că este în viaţă şi că trebuie să trăiască şi să meargă înainte. Respira cu precauţie ; faţa lui Lenin, în liniştea ei veşnică, tresări parcă şi el se apropie zărind acuma chinuitor cele mai mici cute de pe obrazul lui Lenin, şi, în acelaşi timp, cu alţi ochi, ai sufletului, văzu în profunzimea uimitoare a imaginii vii a lui Lenin, care îşi dormea somnul de veci la o depărtare incomensurabilă de viaţa lui, propria sa viaţă, începînd din clipa în care simţise pentru prima oară mîinile calde şi puternice ale mamei, pînă la înfrigurarea atacurilor de cavalerie şi la năgara amăruie, mirosind a sînge şi moarte, din spatele Azovului, pînă la întrunirile ţăranilor, îne-

cate în fum de ţigară şi în miros de sudoare, la care se hotăra soarta pămîntului, soarta chinuitei fericiri ţărăneşti... Dintr-o dată, în faţa lui se aşternu o întindere necuprinsă, albă ca zăpada, şi Zahar deslușea în această întindere cîmpuri şi crînguri cunoscute ; din spate, cineva, şoptind grăbit şi nemulţumit, îi spuse să meargă înainte şi el porni, ducînd în suflet aceeaşi imagine mişcătoare a locurilor şi lucrurilor cunoscute, aşa că, atunci cînd se văzu din nou sub cerul mohorît de februarie, nu-l mai asculta, nu mai putea să asculte cuvintele lui Pavel Saveliev, care îi tot vorbea cu emoţie în glas. Fulgii rari de zăpadă i se lipeau de obraji iar fotograful, cu un aparat masiv, supărat din pricina vremii, se chinui mult pînă aranjă grupul în faţa zidurilor Kremlinului, aşa cum vroia el, dar pînă la urmă reuşi să-i fotografieze.

În jur oraşul uriaş şi greu de înţeles, care îi devenise mai apropiat şi mai necesar, se deştepta, se transforma, vuia, se grăbea undeva, şi Zahar îi simţea viaţa în emoţia fierbinte a sîngelui său ; iar zăpada continua să cadă în fulgi mari şi pufoşi.

Ataşarea sufletească a lui Zahar Deriughin de ceva nobil şi important din viaţa lui nu era întîmplătoare, deoarece fiecare om este şi va fi legat puternic de vremea sa, de neliniştile şi schimbările, văzute sau nevăzute ; încordarea în neostoite căutări a acestei ţări uriaşe, dorinţa ei puternică de a sta trainic pe propriile picioare şi de a nu depinde de mila altora, care se plătise prea scump, unea într-o singură aspiraţie o mulţime de oameni diferiţi, de la acel Zahar Deriughin, preşedintele unuia dintre cele peste două sute de mii de colhozuri, apărute într-un timp scurt pe întinderile necuprinse ale ţării, pînă la Stalin, secretarul general al partidului, a cărui funcţie parcă atrăgea într-un singur focar firele celor mai acute contradicţii internaţionale şi ale coliziunilor vieţii interne a ţării — ale acestei texturi sensibile, care reacţionează pe loc la cea mai mică schimbare ; viaţa internă a ţării devenea vizibil tot mai importantă, hotărîtoare pentru progres, şi numai pe baza vieţii interne se puteau aprecia succesele şi se puteau număra pierderile. Şi Stalin se gîndea mereu la asta.

În momentul congresului el avea cincizeci şi trei de ani, în urma lui era o cale lungă şi grea de luptă în ilegalitate, de deportări, evadări şi şcoala leninistă a vieţii şi a conducerii partidului. Aceasta îi dădea o forţă uriaşă şi cu ajutorul ei a fost distrusă ideologia lui Troţki şi şcoala pestriţă a adepţilor lui, care, fiecare, se considera un geniu, iar poporul, masele, un material mut, bun doar pentru ridicarea postamentului propriului monument durat pentru vecie. Stalin, cu asprimea şi neîndurarea minţii lui, de multe ori biciuia sarcastic încercările zadarnice ale politicienilor pigmei de a pătrunde, pe socoteala poporului, în eternitate. Cu clarviziunea unui mare om politic el vedea cauzele şi forţele reale care îi obligau pe duşmanii lui să procedeze astfel şi nu în alt mod ; şi aceste forţe reale, care acţionau instantaneu, prezentau pentru el o mare importanţă ; de ele depindea deznodămîntul fiecărui succes.

Poporul era foarte variat şi trebuia să ţină mereu în minte aceasta şi să învingă iritarea pe care i-o provoca această varietate schimbătoare şi complexă ; stihia populară, ieşită din făgaşurile ei veşnice şi trainice, reaşezînd în sensuri opuse polii sociali, trebuia să intre într-o altă ordine de drept, şi aceasta urma să se facă cît mai repede. Unde putea, Stalin căuta să împingă înainte acest proces ; cu o mînă nemiloasă tăia ramurile care, după părerea lui, erau de prisos în acest pom nemaivăzut încă în lume, dorind să apuce să vadă şi el florile şi roadele acestui pom şi, în acelaşi timp, cu simţul fără greş al omului politic experimentat şi înţelept, el înţelegea că orice pas greşit care s-ar depărta de Lenin ar putea să fie fatal. Doar Lenin a stabilit şi a prevăzut calea de dezvoltare a poporului, spiritul acestei dezvoltări ; Lenin privea prin însuşi sufletul poporului şi aici nu era loc nici pentru o invidie prietenească ; aceasta era un adevăr real, spontan şi veşnic ; oricît de mari ar fi furtunile şi loviturile, din bobul de grîu tot va creşte o plantă cu chip *primordial*, va creşte şi se va coace la timpul său. Erau două căi : ori să se aştepte nu se ştie cît, ori să se stimuleze această creştere, chiar şi cu măsuri crunte, dar necesare. Epoca se răsturnase, o ţară uriaşă rămasă în urmă se fixase chiar în ascuţişul evoluţiei sociale a omenirii, şi

Stalin era tot mai mult tentat de cea de-a doua cale, şi cu toate că poporul continua să rămînă variat, şi nici nu putea să fie altfel, în adîncurile lui îşi urmau cursul ciclurile şi furtunile şi acestea trebuiau să fie luate în consideraţie. Stalin era ferm convins că atîta timp cît îşi păstrează şi îşi consolidează spiritul revoluţionar, atîta timp cît da avînt mişcării revoluţionare, masele de bază îl vor urma, deoarece revoluţia şi el formau un tot unitar.

Pentru Zahar Deriughin, şi pentru milioane asemenea lui, congresul a avut o mare importanţă în întărirea convingerilor încărcăturii sale morale, căci nu numai că-l alătura mişcării generale, dar putea să influenţeze asupra întregii lui vieţi cu toate categoriile ei obişnuite de fericire, succes, deprinderi, obişnuinţe ; pentru Stalin acest congres a fost unul dintre cele mai importante, dar totuşi doar un episod din lupta uriaşă, dusă pe toate direcţiile posibile, unde un lucru depindea de altul şi-l determina pe al treilea. Construcţie amplă de uzine, mine, drumuri, necesita atragerea de noi şi noi braţe de muncă şi aceasta se făcea din localităţile rurale (din altă parte nu era posibil), unde aceste braţe de muncă îşi aveau asigurată pîinea proprie ; pîinea era necesară pentru muncitori, pentru industria care se dezvolta, pentru armată, în sfîrşit, pentru achiziţionarea de utilaje şi maşini. Dacă în aceste zile toată atenţia lui Zahar Deriughin era atrasă de congres, necesitatea aceasta îl obliga pe Stalin să aibă în cîmpul atenţiei sale, în afară de congresul colhoznicilor de la Moscova, o mulţime de probleme şi evenimente, atît din interiorul ţării, cît şi de dincolo de hotarele ei, inclusiv situaţia din Germania, unde Hitler cu naţional-socialismul său devenise forţa politică de bază, reacţia cercurilor conducătoare din S.U.A. la agresiunea pe care, după ştirile furnizate de serviciile de informaţii, Japonia o pregătea împotriva Chinei, şi crearea unei aviaţii proprii şi a unor unităţi de tancuri.

În timpul lucrărilor congresului, Stalin a avut tot felul de întîlniri şi şedinţe, la care s-au rezolvat multe probleme urgente ; el a fost informat că Petrov Konstantin Leontievici, secretarul Comitetului regional din Holmsk, roagă să fie primit. În ultima vreme Stalin se gîndise mult la eventuale schimbări în posturile cele mai

importante din partid şi în stat, la oamenii care le ocupă şi la aceia care ar putea să-i înlocuiască pe cei necorespunzători şi el făcu imediat legătura cu numele lui Petrov, cu atît mai mult cu cît Stalin se gîndise de mai multe ori la candidatura lui. Stalin îl cunoştea pe Petrov încă din timpul deportărilor ţariste şi-l cîntărea cu alte măsuri, decît pe mulţi alţii ; după ce chibzui puţin, ceru ca Petrov să fie căutat imediat şi invitat, iar seara, cînd programul lui de lucru s-a încheiat, îl conduse în afara oraşului, pe drum întrebîndu-l doar din cînd în cînd cîte ceva şi examinîndu-l ; acesta, observînd atenţia pe care i-o acordă Stalin, deveni mai reţinut. În casă, urmărind privirea greoaie şi sigură a lui Stalin, mişcîndu-se măsurat şi precis prin camera mobilată simplu şi confortabil, Petrov îşi aminti încă o dată tot ce trebuia să-i spună. Stalin îl invită pe Petrov la o măsuţă, pe care se găseau fructe, vin, şi surîzînd cu ochii care dintr-o dată se încălziseră, iar mustăţile lui groase dobîndiră parcă un aspect mai intim, el repetă invitaţia să ia loc. Erau cam de aceeaşi vîrstă, Petrov fiind cu cîteva luni mai mare ; şi cum se cunoşteau foarte bine, îşi cunoşteau posibilităţile şi capacitatea (se înţelege, diferite, şi ca nivel şi ca proporţii). De cîte ori se întîlneau, clipele acelea îi odihneau, dar acum Petrov se simţea stînjenit. El nu-şi închipuise că Stalin va găsi timp să se întîlnească cu el şi uşurinţa cu care-l primise, îl făcea să fie tot timpul foarte prudent ; el ştia că Stalin nu avea posibilitatea, nu-i plăcea şi nu-şi pierdea vremea degeaba şi aceste gînduri, ca şi aşteptarea, parcă ascuţise în el felul de a-l înţelege pe Stalin ; Petrov, fără să vrea, căuta să sesizeze ce apăruse nou la Stalin, în ultimul an. Şi încă un lucru îl frămînta pe Petrov : Stalin avea nevoie de această întîlnire şi chiar dacă el nu i-ar fi cerut, ea tot ar fi avut loc, şi încă în cel mai scurt timp. El se uita la Stalin, asculta reflecţiile lui privitoare la congres, intervenea şi el, dar nici o clipă nu-l părăsea o nelinişte spontană ; la Stalin se observa o schimbare esenţială, dar el nu putea să sesizeze în ce anume, îşi dădea doar seama că ea avusese loc şi asta nu-i plăcea deloc.

— Vă rog, tovarăşe Petrov, zise cu accentul său caracteristic Stalin, turnînd în pahare un vin care emana

o aromă pătrunzătoare şi înviorătoare ; Petrov luă un pahar mare, cu picior înalt. Aţi slăbit mult, tovarăşe Petrov, remarcă Stalin. Ultima oară ne-am văzut, cred că acum un an ; aţi slăbit foarte mult. Sînteţi sănătos ? Poate că ar trebui să vă internaţi, să vă examineze doctorii.

— Vă mulţumesc, tovarăşe Stalin, dar nu acum, nu e timp de pierdut prin spitale. Petrov bău puţin din pahar şi zîmbi ca răspuns la privirea înţelegătoare a lui Stalin. Iertaţi-mă, Iosif Vissarionovici, ştiu că vă place cînd mă adresez dumneavoastră după vechiul obicei... cîţi ani au trecut, şi ce ani ! Şi mie îmi place mai mult... Dialectica, totul se mişcă şi se schimbă, şi răspunzînd la privirea, care devenise mai exigentă, a lui Stalin adăugă, problema nu stă în boală, asta trece. Pe cuvîntul meu sînt sănătos şi mă simt normal, poate aşa... o oboseală obişnuită, Iosif Vissarionovici. Este foarte mult de muncă, cîteodată ţi se pare că nu mai reuşeşti, că te îneacă valul ăsta de netrecut.

— O să reuşim, tovarăşe Petrov, spuse Stalin turnînd din nou vin în pahare. Trebuie doar să crezi... în popor, în energia maselor. Stalin, concentrat, părea că a uitat de prezenţa lui Petrov, de discuţie ; lumina palidă, atenuată din cameră se reflecta slab în ochii lui. Ştiu, acuma vă gîndiţi de ce v-am chemat, vorbi pe neaşteptate Stalin, mîngîindu-şi din obişnuinţă mustăţile cu luleaua ; Petrov înălţă capul mirat.

— Şi la asta, Iosif Vissarionovici.

— Şi la mai ce ?

— Îmi aduc aminte de trecut, era mai simplu, mai limpede. Şi mai uşor, da, mai uşor, Iosif Vissarionovici, repetă Petrov. Dar acuma în faţa noastră stă practica, da, practica, pentru mine în ea constă tot sensul muncii mele. Toate se complică. Este greu, mulţi ţărani nu sînt pregătiţi psihic, evident, ne aşteaptă o luptă grea.

— În prezent — da, şi nici nu se opreşte acum, mai mult, istoria merge înainte, zise Stalin, ceva mai aspru decît se obişnuieşte între vechi prieteni ; el îl privi în fugă şi cu regret pe Petrov, de parcă n-ar fi înţeles cum de ridică omul acesta inteligent şi isteţ la minte o problemă de mult hotărîtă şi stabilită ; Stalin înţelese pe loc că

Petrov urmează o linie proprie în această discuţie şi de aceea continuă să-şi dezvolte ideea : — Şi transplantînd ceva, tăind, trebuie să ne ţinem mai strîns de suturile sociale, deşi traumele, sîngerările din ţesuturile învecinate sînt inevitabile. Da, sînt tot felul de probleme şi, iată, încă una. Masa uriaşă a populaţiei ţărăneşti este concentrată, în principal, în raioanele centrale. Ori pentru noi o necesitate vitală e să ridicăm marginile ţării, să exploatăm zăcămintele de cărbune, minereuri, aur. Avem nevoie de lemn, avem nevoie de maşini, avem nevoie de multe.

— Se înţelege, toate acestea sînt necesare, Iosif Vissarionovici. Dar ne vor înţelege ? Este o luptă foarte grea ! Petrov se gîndea la cotitura din istoria întregii ţări, la cotitura îndrăzneaţă şi riscantă, cînd ea ar putea să reziste istoriceşte doar printr-o restructurare rapidă a bazei însăşi ; ţara, cu o populaţie orăşenească de o sută de milioane, din care clasa muncitoare reprezenta mai puţin de jumătate, trebuia ori să construiască, ori să se rostogolească şi mai mult înapoi.

Simţind privirea scrutătoare a lui Stalin, Petrov îi zîmbi uşor ; el înţelegea că problema abordată de el era pentru Stalin clară şi hotărîtă, dar tocmai această problemă îl neliniştea tot mai mult şi el nu putea să se despartă de sentimentul necesităţii că trebuie să-şi arate îndoielile tocmai lui Stalin şi în subconştient avea nădejde slabă că va găsi în cursul discuţiei acea limpezime de care el, Petrov, avea nevoie.

— Da, cotiturile istoriei sînt uneori crude, rosti încet Petrov, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine.

— Este cruzimea revoluţiei, necesară ca să rezişti, se încruntă Stalin, confirmînd prin ultimele cuvinte gîndurile lui Petrov. Da, ca să rezişti. El înălţă capul şi-l fixă pe Petrov, făcîndu-l pe acesta să se simtă stingherit. Este adevărat, — a continuat deîndată Stalin, după scurtă, dar sesizată pauză — liberalii de toate culorile se vor ridica, chiar s-au şi ridicat împotriva noastră. — Stalin făcu din nou o pauză şi pe faţa lui apăru un zîmbet rece. Cruzime ? Nu, tovarăşe Petrov, necesitate, necesitate de fier. Dar noi sîntem pregătiţi şi totdeauna vom fi pregătiţi să nu fim înţeleşi, să nu fim niciodată înţeleşi.

Redistribuirea bogăţiilor naţionale trebuie făcută pe deplin şi pînă la capăt. Dacă ne-am opri la jumătatea drumului, am provoca o mişcare în sens invers. Asta ne-a învăţat Lenin, ne învaţă istoria.

— Nimeni nu primeşte nimic de-a gata, confirmă cu o moliciune aparentă Petrov, dar Stalin cunoştea bine firea lui Petrov şi el deveni mai prudent. Şi asta am cunoscut-o din propria noastră experienţă. Aţi vorbit foarte bine despre suturile sociale, Iosif Vissarionovici, fără îndoială că pentru a ridica colhozurile trebuia să punem botniţă chiaburimii. Noi am făcut-o, dar tocmai aici se conturează acel „de la, la". Suturile sociale sînt o chestiune foarte complicată, cînd este vorba de popor. Cu chiaburii, în general, am terminat. Complexitatea problemei se află în altă parte. Mi se pare că nu orientăm totdeauna precis masele, nu se poate să nu luăm în consideraţie alte categorii care acţionează neîntrerupt. Şi în afară de asta, noi aparţinem unui popor cu o mare cultură spirituală şi tocmai aici, la urma urmelor, se va manifesta sensul şi scopul revoluţiei şi ea va trebui să dea adevăratul examen.

— O să-l dea, reacţionă imediat Stalin la provocarea ascunsă a lui Petrov, observînd trecerea neaşteptată a gîndurilor acestuia la alt domeniu. A fost o mare cultură spirituală pentru aleşi — cu asta sînt de acord. Dar poporul ? Tocmai revoluţia trebuie să dea şi va da maselor de milioane cultura, le va inocula sentimentul demnităţii omeneşti. Comunistul nu are dreptul să se rupă de starea reală a lucrurilor, ar fi mortal. Dumneavoastră, tovarăşe Petrov, nu sînteţi de acord cu mine în vreo chestiune ?

— Dumneavoastră ştiţi, Iosif Vissarionovici, că eu am încredere în dumneavoastră, răspunse Petrov cu o pasiune adînc ascunsă în glasul lui măsurat, tulburat de sinceritatea rară a lui Stalin. — Cunosc hotărîrea dumneavoastră, intransigenţa, cunosc greutatea locului dumneavoastră. V-am fost totdeauna un tovarăş credincios de luptă şi aceasta, cred, îmi dă dreptul să vă spun adevărul.

— Ce adevăr vreţi să-mi spuneţi, tovarăşe Petrov ? strîngîndu-şi pleoapele Stalin începu să fumeze. — Spuneţi.

— Multe lucruri nu înţeleg, Iosif Vissarionovici. Răceala din cuvintele lui Stalin îi întări sentimentul că se afla chiar pe marginea prăpastiei, că orice mişcare în plus ar însemna sfîrşitul. Un simţ lăuntric, ascuţit acuma la maximum, îi dicta singurul ton corect al sincerităţii la limită. O discuţie prietenească nu se putea înjgheba şi, pentru o clipă, Petrov simţi cum i se strînge inima. Se înţelege, teoria deprinderii nedureroase a chiaburului cu socialismul este o prostie, dar asta, iertaţi-mă că mă repet, este o etapă pe care am trecut-o, zise el dînd din umeri. Sîntem în anul o mie nouă sute treizeci şi trei, nu în treizeci şi nici chiar în treizeci şi doi. În faţa noastră sînt cu totul altfel de greutăţi şi de probleme ; mie mi se pare că la congres s-a acordat exagerat de multă atenţie tocmai influenţei chiaburilor asupra situaţiei care s-a creat la sate. După părerea mea fermă, nu este aşa, greutatea principală se află în altă parte, în imposibilitatea restructurării instantanee a psihologiei unei întregi clase, a celei mai numeroase şi mai rămase în urmă clase. Tocmai aici se ascund multe, tocmai despre asta trebuie să se vorbească mai direct şi mai deschis.

— Asta-i, asta-i, tovarăşe Petrov, spuse Stalin arătînd cu luleaua strînsă tare în mînă spre Petrov, în semn că este de acord. Tocmai în aceasta constă importanţa fundamentală a congresului. Să facem ca ţăranul să simtă nevoia unui sat nou. Să-i arătăm că spre el priveşte toată ţara, să-i arătăm şi să-l convingem de ideea că viaţa de unul singur s-a terminat pentru totdeauna. Asta-i ideea centrală, aţi surprins-o corect. Dar greşit subapreciaţi primejdia a tot felul de influenţe ascunse la sate, greşit apreciaţi primejdia tocmai a psihologiei de a aduna cît mai mult, înrădăcinată puternic la ţărani, am luptat cu ea şi vom lupta pînă la capăt, pînă la dispariţia ei completă. O chestiune este distrugerea şi eradicarea chiaburimii ca clasă şi cu totul alta este chestiunea luptei cu psihologia ţăranului.

Petrov urmărea cu o atenţie încordată cuvintele lui Stalin ; el se străduia să se transpună în locul acestuia şi

să-l înţeleagă, dar, alături de aceasta, în sinea lui continuau să-şi facă drum gîndurile proprii, care mergeau pe undeva pe alături, şi în acelaşi timp într-un mod diferit de cuvintele şi consideraţiile lui Stalin, în mare măsură şi din cauza caracterului categoric şi definitiv al raţionamentelor lui ; Petrov făcu un efort şi înăbuşi în sine această nemulţumire inutilă şi nelalocul ei în momentul acela. „Da, se gîndi el, nu e rău, e bine că vede şi înţelege totul atît de limpede, cele spuse cu privire la psihologia de proprietar a ţăranilor sînt adevărate. Este o psihologie care s-a format de-a lungul veacurilor. Altceva nu-mi place la el, îşi zicea Petrov în nopţile lungi fără somn, nu e bine că nu vrea să înceteze cu vorbele mari şi, se pare, că nici nu se străduieşte să se rupă de aceste vorbe, asta-i ce nu pot înţelege la un om cu atîtă putere de caracter şi atît de înţelept. Asta nu pot să pricep şi aş vrea să i-o spun tocmai lui, dar nu se poate spune şi nu e bine. Desigur, redistribuirea pînă la capăt este o distincţie fundamentală şi o condiţie a revoluţiei noastre, ea este vital necesară, dar mai sînt şi anumite norme morale, formate de-a lungul veacurilor, ale conviejuirii între oameni, şi ele sînt obligatorii în toate timpurile şi în toate formaţiile".

— Da, timpul îşi va spune cuvîntul, timpul. Nimic nu va fi uitat, nici una din greşelile noastre, zise pe neaşteptate Petrov şi Stalin se opri la capătul celălalt al camerei ; el înţelese că, în momentul acela, Petrov nu-l asculta şi asta-l surprinse neplăcut. Petrov încercă imediat să îndrepte impolitetea ştiind, fără greş, că Stalin nu-l va ierta că n-a fost atent la cele spuse, dar acesta îl întrerupse cu privirea şi cu o mişcare a mîinii, parcă oprită la jumătatea drumului.

— Mai doriţi puţin vin ? îl întrebă, cu o faţă încremenită, deşi amabilă, iar mai tîrziu, după ce-l reţinu la cină, a fost atent cu oaspetele, dar toată seara a rămas tăcut, ascultînd prezentarea detaliată a situaţiei din regiune, însă Petrov nu se mai simţea în apele lui alături de Stalin. El de acuma ştia că în aceste cîteva minute Stalin îi fixase definitiv locul în calculele şi planurile lui ; Petrov nu mai îndrăzni să mai întrebe sau să spună ceva ca să se justifice, dar, simţind că se apropie implacabil o amenin-

ţare, ar fi vrut neapărat să facă ceva. În sinea lui nu se temea de nimic, doar că îl cuprindea tot mai mult protestul. Oriunde l-ar fi trimis partidul, prin voinţa omului care şedea în faţa lui, el nu va ceda nici un pas în principiile şi convingerile lui. Cel mai important lucru era să păstreze aceste principii şi convingeri pentru sine şi să rămînă el însuşi, indiferent de ce s-ar întîmpla, căci numai aşa se poate duce în faţa oamenilor cu inima deschisă.

— Asta-i, spuse aspru Stalin ca răspuns la gîndurile sale, oprindu-şi privirea pe faţa lui Petrov şi încercînd o nemulţumire din pricina greşelii pe care o făcuse : Petrov rămînea undeva departe, jos, căci nu îndreptăţise aşteptările ; şi Stalin, considerînd problema rezolvată, zîmbi cu francheţea sa tăioasă. Se poate discuta mult despre asta, tovarăşe Petrov, dar viaţa are calitatea că aduce surprizele şi cotiturile ei. Dar nu pentru asta aţi venit la mine.

— Am fost la Consiliul Comisarilor Poporului, tovarăşe Stalin, dar n-am reuşit să demonstrez necesitatea construirii uzinei de motoare nu chiar la Holmsk, ci în raionul Zejsk, în interiorul regiunii, unde există de două-trei ori mai multă forţă de muncă, alimente, materiale de construcţie. De asemenea şi problemele apărării dictează această soluţie.

— Cu Ordjonikidze aţi vorbit ?

— Grigori Konstantinovici este de acord să ridice această problemă în Biroul Politic.

— Spuneţi că este de acord ? Stalin îl privi cu ochii întredeschişi. În cazul acesta va trebui să meargă. la faţa locului, trebuie să fim bine lămuriţi.

— Grigori Konstantinovici vrea să meargă. Ne-am înţeles să vină pe la începutul sau pe la mijlocul lunii mai.

— În privinţa uzinei de motoare nu putem să tărăgănăm lucrurile, avem nevoie de aviaţie şi de tancuri, astăzi, acum. Stalin făcu cîţiva paşi prin cameră gînditor. Biroul politic a discutat în mod special problema uzinei de motoare, este o chestiune vital necesară. Am să vorbesc cu tovarăşul Ordjonikidze. La sfîrşitul anului viitor vor începe să vină utilajele germane. Bine, tovarăşe Petrov.

Stalin se opri în faţa lui Petrov, schimbînd pe neaşteptate firul discuţiei, şi parcă în treacăt, îl întrebă : — Ce părere aveţi despre situaţia din Germania ?

— Cred că în curînd Hitler va fi gata de război. Petrov ridică din umerii lui înguşti, înţelegînd că Stalin îi pusese problema care îl frămînta în chip deosebit acum. Cel mult în zece ani, luînd toate în consideraţie, pentru că are prea mulţi binefăcători.

— Zece, repetă Stalin, făcînd un gest indefinit cu luleaua fumegîndă pe care o ţinea în mînă. De ar fi zece ! Pentru noi a cîştiga zece ani înseamnă a cîştiga războiul, poate chiar a-l evita cu totul. Noi trebuie să-i depăşim, cu orice eforturi, cu orice preţ, pentru asta o să răspundem din plin în faţa istoriei. Fiecare uzină nouă, cum este aceasta de motoare, reprezintă o bătălie cîştigată dintr-un război, care ar putea să izbucnească doar peste cîţiva ani. Trebuie să-i depăşim.

Vocea înăbuşită, măsurată, datorită obişnuinţei de a vorbi des în faţa oamenilor, îl învălui iarăşi pe Petrov cu puterea convingerii şi a rarei sinceităţi şi, ca niciodată, Petrov simţi şi greutatea uriaşă a propriei sale poveri.

4

ZAHAR REVENI ACASĂ cu aceeaşi însufleţire, cu dorinţa de a face pe dată ceva bun şi necesar ; îndeosebi îl impresionase întîlnirea cu Budionnîi, comandantul legendar ; Budionnîi îi primise pe foştii cavalerişti şi lui Zahar i se păru că simte din nou vîntul sărat din stepele Azovului. Înainte de plecare, a cumpărat pentru copii covrigi şi bomboane, pentru mamă o năframă în carouri iar Efrosiniei patru metri de satin frumos roşu-închis pentru rochie ; stînd puţin pe gînduri, alese pentru Manka nişte cerceluşi cu pietricele albastre, pe care, după ce-i legă într-o batistă, îi ascunse în buzunarul dinăuntrul hainei. Acasă le împărţi darurile ; apoi viaţa obişnuită de dinainte îşi urmă cursul, numai că acuma îl sîciiau cu întrebări despre Moscova.

Aproape toată luna februarie și în prima jumătate a lunii martie a nins foarte mult ; satele erau troienite pînă la coșurile caselor și de acolo copiii își dădeau drumul, ca de pe derdeluș. Pînă aproape de primăvară, Zahar, Anisimov, ca și alți membri ai conducerii și membrii de partid au umblat fără tihnă prin toate cătunele, convingîndu-i pe gospodarii care intrau în colhoz să-și mute, la primăvară, casele la Gustisci, într-un singur loc ; le vorbeau de tot felul de avantaje, le promiteau ajutor la mutare și unii, ascultînd încruntați și neîncrezători, pînă la urmă se lăsau convinși. Cătunele comunei Gustisci se aflau la patru, cinci și chiar la șase verste depărtare. Se găseau în cele mai neașteptate locuri ; unele erau lipsite complet de drumuri, așa că trebuia să ghicești, sub troienele de zăpadă, după fumul din coșuri, după mugetul vitelor sau pur și simplu după obișnuitul lătrat al cîinilor. Pe unde intra, Zahar era omenit, dar el nu bea mult, doar ca să nu-i jignească pe gospodari, glumea cu femeile și trăgea tare pe a lui ; Zahar colinda toate văgăunile și, de acuma, nu directivele de strămutare, ci propria lui judecată îi spunea că strămutarea trebuie să fie făcută. Să lucrezi laolaltă și să trăiești împrăștiat prin atîtea cătune era aproape imposibil așa că, alegîndu-și o zi, hotărî să-i ia din nou la rînd pe gospodarii cei mai încăpățînați din cătunele de care răspundea el, de dincolo de Valea Privighetorilor. De o săptămînă vremea se schimbase și în ziua aceea soarele, sclipitor de dimineață, anunța furtună. Zahar, după ce se uită la soare, luă hățurile din mîinile lui Volodka Rîjîi și se tolăni în sania plină pînă sus cu fîn parfumat ; Cialîi, armăsarul președintelui, hrănit bine de grăjdari, datorită situației sale speciale, își întinse jucăuș grumazul, atent la hățuri și dintr-o dată o porni în pas întins și ritmic. Zahar simți vîntul rece în obraji, trecu pe ulița satului, pe lîngă femei, copii, fîntîni cu cumpănă iar peste cîteva minute în fața lui se iviră cîmpurile albe, sclipind sub soare, și zborul armăsarului se acceleră. Zahar, care se sculase morocănos din pat, ca totdeauna, după primul cîntat al cocoșilor, simți cum aerul proaspăt îi risipește posomoreala și se uita în depărtarea rece, sinilie. Sentimentul ascuțit al bucuriei și

neliniştei îi strîngea inima ; mereu se grăbeşte undeva, aleargă pe un frig care pătrunde pînă la oase spre ceva, şi nimeni nu ştie cînd se vor sfîrşi toate acestea. Astăzi, peste un an ? Ce, o duce prost acum ? Nu, o duce bine ! Numai că, stînd în faţa cărţii sau plimbîndu-şi privirea peste întinderea de necuprins a cîmpiei, îl apucă un dor nestins. Nici el nu ştie ce ar putea să mai ceară de la viaţă...

Cei cîţiva kilometri pînă la prima casă depărtată de sat zburară parcă în cîteva clipite ; Zahar intră în odaia mare a casei, plină de icoane şi de copii, şi începu să-l lămurească pe gospodar, un bărbat îndesat şi cu o barbă de mult nebărbierită ; ţăranul se uita într-o parte, dădea din cap fără plăcere, scărpinîndu-se, mohorît, sub barbă.

— Măi, Antip, nu te mai scărpina atît, ridică glasul Zahar, pierzîndu-şi răbdarea. Spune deschis, eşti de acord sau nu, n-am venit să întorc cu tine treaba asta pe toate feţele.

— Stai aşa, Zahar. Omul continua să privească încăpăţînat în altă parte. Sînt de acord, doar am fost primul care am dus cererea la colhoz. Numai că mai deunăzi Fomka Kudelea vorbea despre livezi. Am sădit aici atîtea livezi, şi ar fi păcat. Am o livadă frumoasă, vin şi cei din sat după poame.

— Aha, Fomka ! Ştiam eu ! zise Zahar. Lasă că ajung eu la el, văd eu ce iţe trage. Tu, Antip, să nu te iei după unul ca el ; în tot satul nu întîlneşti om aşa de rău. Dă el de dracul şi zboară din colhoz cum mă vezi : o să aibă atunci Fomka întindere cît vrea, să-şi ascută limba.

— Ce să-şi mai ascută, Zahar, că doar păduchii i-au mai rămas în gospodărie, făcu Antip cu ochiul albastru ascuns adînc sub frunte, şi iarăşi începu să se uite pe alături. Acuma te poţi aştepta la orice, chiar şi la troiene de zăpadă de Sîn Petru.

— Păduchi, ai ! Dacă ar fi vorba de ceva bun n-ai fi atît de zelos ! izbucni Zahar şi peste un ceas era de acuma la Fokma Kudelin, poreclit în sat Kudelea*, un om cu care greu te înţelegeai, cum ziceau oamenii din Gustisci, un drac noduros, mic de stat, dar rău şi veninos. Zahar

* Fuiorul (lb. rusă).

intră cu zgomot, scuturîndu-şi în prag pîslarii de zăpadă ; pe laviţă, lîngă fereastră, Kudelin lucra nişte opinci, în jurul lui se întindeau pe jos bucăţi de scoarţă de mesteacăn ; lîngă vatră se vedea capul unui viţel.

— Ia te uite, starostele roşu a poftit la noi, rosti rîzînd Kudelin, scuipă în palme, îşi sterse mîna de nădragii mînjiţi, din pînză de in, şi o întinse lui Zahar. Noroc, preşedinte, stai jos. Stai să scot ceva, poate ne înveselim. Ia loc, ia loc, adevărul nu stă în picioare.

Zahar şi-a desfăcut scurta călduroasă şi, lăsîndu-se pe laviţă, îşi băgă mîna după chisea, privind faţa posomorîtă a lui Kudelin. „Lasă-l, lasă-l să fiarbă puţin, se gîndea Zahar, răsucindu-şi o ţigară şi aprinzînd-o. Uită-te la el, ce se aprinde, arde, poţi să coci ouă la burta lui".

— Ohooo, zise posomorît Kudelin. Conducerea îşi aprinde ţigara cu chibrituri, iar eu mi-am julit toate degetele cu amnarul, uită-te ce egalitate este între colhoznici.

— Despre chibrituri vorbim mai tîrziu, Foma, că tu şi fără chibrituri eşti gata să dai foc, răspunse Zahar, trăgînd fumul în piept, slobozindu-l apoi, în direcţia viţelului. Tu mai bine mi-ai răspunde : te-a ajutat puterea sovietică să ai o vacă ? Dar cum de a fătat aşa devreme ?

— A fătat, boala, vaca, ca şi muierea, nu poţi s-o opreşti, am socotit că ar fi trebuit peste o lună...

— N-ai cum s-o opreşti, fu de acord Zahar, privind podeaua de lut care nu fusese de mult humuită. Şi de ce s-o opreşti de la o treabă ca asta ? Uite pe tine ar trebui să te potolim, că, fără să vrei, ai să dai de necaz.

Kudelin nu mai avu răgazul să răspundă ; îşi ridică numai neîncrezător sprîncenele ; în odaie intră stăpîna casei cu copiii ; de mînă ţinea o fetiţă îmbujorată, de vreo patru ani, învelită în tot felul de cîrpe, încît părea un sac de rogojină ; băiatul, de vreo nouă ani, cu mucii curgînd din nas, cum văzu un străin dădu să fugă afară ; maică-sa îl prinse şi-i spuse să se urce pe cuptor ; copilul, aţinîndu-se cu spatele pe lîngă perete, ca să fie cît mai departe de Zahar, trecu spre vatră, dispărînd într-o clipă după cuptor, unde începu să se dezbrace.

— Bună ziua, Zahar Tarasîci, zise gazda. Desfăcu apoi cîrpele de pe fetiţă şi o urcă pe cuptor, lîngă fratele

ei. Ajut-o pe Tanka, strigă ea băiatului şi se întoarse spre Zahar. Am fost la mama, bunica, nu ştiu de ce, se gîndeşte c-o să moară. Şi gerul ăsta te arde, te pătrunde pînă la oase, încît de abia am ajuns acasă. Iar dracul ăsta, spuse ea, aruncînd o privire încruntată spre bărbatul său, cel puţin să fi ieşit în întîmpinare ! De unde ! Omul dracului !

— Lasă că nu sînteţi de zahăr, clătină capul Kudelin, scuipîndu-şi în palme, ca să meargă treaba mai bine. Eh, voi, muierilor, v-a boierit puterea sovietică, în curînd o să cereţi trăsuri, ca să nu mergeţi trei verste pe jos ! Dar trăsuri pentru toate n-o să ajungă !

— Trăsură, trăsură ! strigă strident gazda, agitîndu-şi mîinile în direcţia bărbatului. N-am nevoie de trăsura ta, vreau în sat, între oameni, să ne mutăm, m-am uscat aici pe cîmp, la treizeci de ani sînt bătrînă !

— Asta-i, Fomka, începu să rîdă Zahar, privind cu aprobare şi mulţumire la femeie. Vorbele înţelepte merg totdeauna la inimă. Ascultă, Niura, ăsta zice că nu se mută, de ce nu cîntaţi şi voi pe aceeaşi strună ? L-am luat şi aşa, şi pe dincolo, i-am promis ajutor, i-am zis...

— Îi dau eu lui, îi usuc toţi ficaţii, strîmbul dracului ! Copiii cresc ca sălbaticii, ca nişte lupi, fug de oameni. Vara, cînd vine vreun străin, se ascund prin buruieni, nu-i scoţi de acolo nici cu turtă dulce. Cum să mă duc la lucru, cu cine să-i las ?

— Ia taci din gură, Niura. Ce te iei după el, treaba lui e treaba conducerii, el, zic oamenii, la Moscova, a dat mîna cu Stalin, a ciocnit paharul cu el. Iar noi ce avem din asta ? Treaba noastră este aici, legată de pămînt, n-avem vreme să ne luăm după fiecare lătrat, crăpăm de foame. Eu sînt bărbatul şi capul tău, n-ai de ce să asculţi ce zic alţii, zise Kudelin posomorît, neacordîndu-i lui Zahar nici o atenţie. Îţi ard vreo două, să nu plîngi după aceea.

— Asta mai vedem noi, cine pe cine ! răspunse pe loc femeia, neştiind despre ce discutaseră bărbaţii şi împingîndu-şi bărbatul cu pieptul plin. Acuma puterea sovietică a hotărît să termine cu păduchioşii răspîndiţi pe cîmpuri. Şi numai încearcă să te atingi de mine că într-o noapte îţi fărîm ceaunul tău găurit de pe umeri cu securea !

Zahar se uită vesel şi cu mirare la stăpîna casei, apoi la Kudelin, care, gîfîind din greu, nu reuşea să bage sula în opincă, şi, luîndu-şi rămas bun, plecă, gîndindu-se că Niurka asta, sora mai mare a lui Iurka Levşa, este o femeie isteaţă şi că pînă la urmă îl va face pe Fomka să-şi schimbe gîndurile, numai că nu putea să înţeleagă cum de putuse să se mărite cu unul ca ăsta şi cum de-l ascultă pe zănaticul ăsta vecinii din cătunele răsfirate pe cîmp ; asta nu putea să înţeleagă Zahar şi se tot mira. Se înţelege, departe, pe cîmp, şi vitele cresc mai în libertate şi tu poţi să faci ce-ţi trece prin cap — nimeni nu te vede, nimeni nu te aude. Numai că vremurile de altădată s-au dus şi cum de nu înţeleg oamenii asta, se gîndea Zahar, vrei, nu vrei, dar toate au pornit şi merg ca apa mare, cu toate zăpoarele şi vîltorile din cale. „Trebuie să-i adun pe toţi aceştia cu casele răspîndite pe cîmp într-o şedinţă, hotărî Zahar, dezlegînd armăsarul, care forăia uşor de nerăbdare. N-o să vrea cu binele, o să-i luăm altfel, după aceea singuri o să ne mulţumească ; că doar mai avem şi altele de făcut, nu să stăm numai să-i lămurim."

Zăpada începu repede să scadă ; primăvara bătea la uşă şi veni dintr-o dată ; vîrfurile dealurilor s-au dezgolit de zăpadă şi s-au dezlănţuit apele, umplînd locurile joase, inundînd luncile şi vîlcelele, vadurile rîurilor ; ziua şi noaptea apa vuia prin rîpe şi cotloane, soarele încălzea tot mai tare şi lumina albăstrie, cristalină sclipea peste cîmpuri. În primăvara aceea multor săteni din Gustisci li s-au inundat pivniţele, că au trebuit să scoată apa cu căldările ; chemau în ajutor rudele, vecinii, şi cărau în case cartofii, putinele cu castraveţi, pătlăgele şi varză murată şi toţi se mirau de cîtă apă putea să vină şi de puterea ei. Bătrînii de multă vreme nu-şi mai aminteau de aşa ceva şi, de aceea, începuseră să circule tot felul de zvonuri sumbre ; ziceau că pe cupola bisericii din Gustisci apăruse o cruce de foc, numai că nu oricine poate s-o vadă, ci numai oamenii drepţi, plăcuţi de

Dumnezeu, aşa că noaptea, mai ales cei în vîrstă, ieşeau să se uite la biserica părăsită. Se mai vorbea că, la conacul boieresc, ruinat pe jumătate, printre zidurile de piatră în care se mai vedeau urmele grinzilor arse, în fiecare miercuri, la miezul nopţii, apare bătrînul boier Adeev, mort încă în 1917 în timpul incendiului şi că rătăceşte într-o cămaşă albă, lungă pînă la călcîie, că mereu se opreşte şi oftează din greu, bolborosind ceva ; oricum o fi fost oamenii se temeau să treacă noaptea pe acolo. Flăcăii din Gustisci hotărîră să dea o litră de basamac aceluia care ar avea curajul să înnopteze de miercuri spre joi între ruinele conacului boieresc ; basamacul îl cîştigă fierarul satului, un om fără neam şi fără ţară, dar mare meşter, pe care sătenii îl ţinuseră pe socoteala obştei pînă la înfiinţarea colhozului. Este adevărat că mulţi ziceau după aceea că fierarul îşi petrecuse noaptea nu printre ruinele conacului ci la Surka Kazera, văduva unui soldat, sub o plapumă de puf. Dar orice s-ar fi spus, flăcăii, puşi să-l supravegheze de la podul de pe pîrîul Gust, ce despărţea conacul boieresc de sat, văzuseră că fierarul venea, în zori, spre pod, dinspre conac. Imediat a cerut litra şi, aşezîndu-se pe pod, dădu pe gît o bună parte din basamac ; abia după aceea, se duse la Surka Kazera şi dormi pînă seara, deşi, în ajun, se înţelesese cu mulţi să vină cu caii la potcovit.

Dar orice ar fi gîndit şi ar fi vorbit oamenii, şi orice ar fi făcut, primăvara venea după toată legea ; vînturile calde, dese, au topit rapid ultima zăpadă murdară de noroi, lăsînd pe cîmpuri gropi pline de apă din nămeţii topiţi ; în luncile de pe care se retrăsese apa, au început să răsară florile ; s-au pornit ploile calde.— în zori pe cer răsunau tot mai des chemările lebedelor ; stoluri de gîşte şi raţe zburau tot mai des şi nici păsările mici n-au întîrziat ; apărură primele ciocîrlii, iar în pădurea despuiată, spre mirarea tuturor, se auzi cucul. Din pămîntul îmbibat de umezeala primăverii ieşeau aburi. La Gustisci s-au jucat nouă nunţi, toate în acelaşi timp, şi satul parcă a fost beat pentru o săptămînă ; s-a înecat în cîntece şi jocuri. Peţitoarele şi peţitorii, acompaniaţi de acordeoane, se întreceau în dansuri, arătau la toţi cămăşile şi cearceafurile ca mărturii ale cuminţeniei fete-

lor pînă la vremea cuvenită : Zahar Deriughin, cu nevastă-sa a trebuit să ia parte, ca oaspete, la toate nunţile, şi nu numai să ia parte, dar şi după cuvîntul părinţilor, să le ureze noroc. Îi vuia capul, căci nu putea să nu bea în sănătatea tinerilor ; asta ar fi însemnat o jignire de moarte. Zahar se gîndea că încă se mai putea bea, că încă nu venise vremea să se iasă la cîmp, aşa că să bea oamenii şi să se veselească. Dar toate au o măsură şi, cu toate că şi astăzi au venit de trei ori ca să-l cheme să se cinstească, a refuzat categoric, rămînînd toată ziua în sediu, cu nasul în hîrtiile pe care i le tot aducea socotitorul Martianovici — un bărbat chel, cu un nas mare, care pînă la revoluţie lucrase ca secretar la primăria plasei. Zahar hotărî să verifice totul înainte de însămînţări, să recîntărească sămînţa, şi de aceea sediul era plin de oameni. Veniseră toţi cei patru brigadieri, magazionerul, un bărbat nu prea înalt de statură, cu ochii şireţi care clipeau continuu părînd tot timpul somnoros, şi căruia oamenii îi spuneau chelarul ; chiar înainte de căderea serii, sosi de la Zejsk, preşedintele comitetului raional, Koşev, şi în faţa tuturor îl frecă pe Zahar, cerîndu-i să grăbească strămutarea celor ce-şi făcuseră case departe de sat, amenînţîndu-l că va ridica problema în comitetul raional şi după ce mai trînti cîteva cuvinte aspre şi jignitoare, plecă, lăsîndu-l pe Zahar, faţă în faţă, cu oamenii lui. Zahar stătea tăcut, dus pe gînduri, iar Iurka Levşa observă scîntei în ochii posomoriţi ai preşedintelui.

— Bine, ce facem cu premierile ? întrebă Zahar, reluînd problema întreruptă de venirea preşedintelui de la raion. Cumpărăm o sută de metri de satin să-şi facă muierile fuste ? După coasă, facem premierea celor mai buni. Că pînă acuma făceam asta pe tăcute, de nu era nici o sărbătoare. Îl chemam pe om la sediu şi îi dădeam insigna : ia-o şi du-te. Bucurie-i asta ? Asta nu e totul. Acum, cum terminăm cu coasa, adunăm mai multă lume. De acord ?

— Treaba stă în picioare, tovarăşe preşedinte, aprobă din cap Iurka Levşa. Dacă vrea iapa ovăz, te urcă şi pe munte. Dar şi bărbaţii ar trebui să primească ceva, nimeni nu se dă înapoi de la o cămaşă nouă.

— Bine, să ne gîndim, Martianovici, scrie. Mai e o chestiune, zise, coborînd glasul Zahar, şi invitîndu-i cu mîna pe toţi să se apropie. Cel mai înrăit sabotor al colhozului în chestiunea strămutării celor de pe cîmp este Fomka Kudelin. El umblă prin cătunele risipite pe cîmp şi îi zăpăceşte pe toţi cu rea-voinţă. Ne trage înapoi. Uitaţi-vă unde a ajuns colhozul de la Grigoriopol din pricina unora ca el. La congres, în faţa tuturor, s-a propus să nu se mai numească colhozul „Lenin". Şi-au dus totul în curţile lor : floarea soarelui, cartofii, grîul de sămînţă. Au ajuns la zero, n-au ce să mai semene. Şi la noi sînt de ăştia, gata să pună mîna pe bunurile colhozului, numai să-i laşi. Tu, Martianîci, nu te mai uita aşa, că Fomka ăsta, deşi este în colhoz, între colhoz şi el e o groapă pînă la genunchi. Am fost la el, am vorbit cu el. Ieri, am auzit că iarăşi striga că nu se mută şi nici pe alţii nu-i lasă. E cumnatul tău, Levaşov, tu ce zici de asta ?

— După mine treaba-i clară. Deunăzi a venit soră-mea, plîngea. Iurka Levşa ridică din umeri. Se ceartă la disperare, copilaşii suferă din pricina asta, chiar mă gîndeam să mă duc la sfat.

— Pe Fomka Kudelea nu-l lămureşti, zise Martianovici, plimbîndu-şi nasul mare dintr-o parte în cealaltă, ca să întărească cele spuse. Individul trebuie luat cu sila, altfel, după el se iau şi alţii.

— Dacă trebuie, îl luăm, se înfierbîntă Iurka Levşa. N-avem de ce să ne rugăm de dumnezeu pentru dracul ăsta strîmb. Muierea lui, adică soră-mea, completă el, de parcă n-ar fi ştiut nimeni, făcîndu-i pe ceilalţi să rîdă, — demult a zis că vrea, zice că şi în somn vede cum se mută. Astă iarnă, nepotul meu Miteai, ăla mai mare al lor, era să îngheţe, că se rătăcise pe [illegible]scol, venind de la şcoală. Părerea mea e una : trebuie frîntă sălbăticia asta, dar cum s-o facem ?

Au început să vorbească toţi odată ; Zahar asculta tăcut şi doar dădea din cap ; ce propunea Iurka era într-un fel ceva neobişnuit, dar, pe de altă parte, Zahar se săturase de moarte să mai vorbească cu capul ăsta sec de Kudelin şi să audă la fiecare pas de răutăţile lui ; se tot fălea în faţa oamenilor că nimeni n-are ce să-i facă,

că dacă-i vorba de președinte, se urcă pe biserică și de acolo îl scuipă, că el nu primește porunci de la nimeni.

— Sîntem aici aproape toată conducerea, zise Zahar. Propun să hotărîm ca Fomka Kudelin, membru al colhozului nostru, să fie mutat în satul Gustisci fără consimțămîntul lui. Tu, Martianîci, scrie asta, iar cum o să facem o să vedem noi acuma, gîndindu-ne împreună. Nu mai putem tărăgăna, vin însămînțările.

Din cînd în cînd, în odaia plină, de la dușumele pînă la tavan, de fumul vinețiu de mahorcă, izbucneau hohote de rîs, urmate de tăcere ; se auzea murmurul înșufletit al glasurilor răgușite de tutun ale țăranilor. A doua zi, au trecut la îndeplinirea hotărîrii lor despre care s-a dus vestea prin toate satele din jur, fără să mai vorbim de Zejsk, unde peste o lună Zahar a fost săpunit strașnic în fața activului comitetului raional. După săpuneală, Zahar, venindu-și în fire, a rămas multă vreme pe coridor fumînd cu înverșunare și răspunzînd cu asprime la glumele răutăcioase.

În curtea de pe cîmp a lui Kudelin apăru călare Iurka Levșa, care, după ce dădu binețe surorii sale, nepoților, o mîngîie pe nas pe cea mică, se așeză cu ochi surîzători lîngă stăpînul casei, care tocmai termina cea de-a zecea pereche de opinci din săptămîna aceea.

— Hai noroc, cumnate, îl salută el pe Fomka ; acesta, uitîndu-se strîmb, își trase mai departe buturuga rotundă din mesteacăn uscat pe care ședea ; Fomka nu-l prea iubea pe cumnatul său țepos, iute la vorbă și la mînă.

— Noroc, dacă nu te ții de glume.

— Ce te înverșunezi atîta cu opincile astea. Iurka luă în mîini o opincă și începu să se uite atent la ea. Te gîndești să le vinzi, vrei să te vezi negustor ?

— Și de-ar fi așa, ce treabă ai tu cu asta ?

— Nici o treabă. Am venit să văd pămînturile de la Privighetori și cum erai în drum mi-am zis că, totuși, sîntem rude și... Mama vă cheamă să veniți mîine, duminică, face pomană pentru tătuca. Se face un an de cînd a murit bătrînul, vino cu toți ai casei, să nu întîrzii, de dimineață mergem la cimitir.

— Şi cine rămîne în casă ? întrebă Fomka, aruncînd o privire neîncrezătoare spre cumnat ; acesta, arătîndu-şi dinţii mărunţi, căscă indiferent.

— Dar ce ai în casă, hambar de bani ? Rămîne dulăul, poate să stea şi o săptămînă, nu ? Dar te priveşte, tu eşti stăpînul ; tu, Niura, a zis mama să vii neapărat cu copiii.

— Vin, răspunse imediat Niura, care tăia sfeclă pentru vacă. Ce sînt eu, păgînă, să nu vin la pomenirea tatălui meu ? Să ştiu că arde totul, de jos pînă sus, ce sînt eu legată în lanţ ca să-i păzesc palatele păduchioase ? Mulţumesc, frate, vin.

— Dar şi eu, ce am mîncat viţelul lui Dumnezeu ? se urni Kudelin, scuturîndu-şi capul pletos, uitîndu-se cînd la nevastă, cînd la cumnat ; Iurka Levşa mai rămase să vadă cum se termină cearta şi, invitîndu-i încă o dată, o mîngîie pe nepoată pe ceafă făcînd-o să pufnească în rîs, şi plecă, rîzînd satisfăcut, convins de succes. Şi nu greşi, căci a doua zi, de abia pusese bătrîna plăcintele în cuptorul încins, că şi veni Niura cu copiii după ea, şi, după ce-şi trase puţin sufletul, se apucă s-o ajute pe maică-sa ; în curînd apăru şi ginerele Fomka bărbierit şi îmbrăcat în cămaşă curată. Femeile puseră iute masa şi, înainte de a purcede la cimitir, se aşezară să mănînce. Iurka îşi turnă lui şi cumnatului cîte un pahar dintr-un basamac foarte tare, iar mamei şi surorii foarte puţin ; băură în tăcere basamacul, şi se apucară să mănînce răcitura cu pîine ; Iurka îşi mai turnă lui şi cumnatului său, umplînd paharele pînă la buză, încît Kudelin, emoţionat de generozitatea neobişnuită a cumnatului, îi propuse să primească în dar un revolver austriac, pe care-l adusese din război şi, cu o faţă largă, zîmbitoare, tot vroia să-l sărute, lingîndu-l cu buzele umede, crăpate de vînt. Mama, o bătrînă înaltă şi uscăţivă, le aminti tăios că nu s-au adunat ca să se îmbete ; aşa că se ridicară şi o porniră ; în faţă mergeau copiii, în urma lor mama cu Niura şi la urmă bărbaţii ; Iurka ducea într-o legăturică ceva mîncare, basamacul şi două pahare, ca să-l pomenească pe taică-său la mormînt ; pămîntul se uscase aproape peste tot şi se acoperise de prima verdeaţă, răsărită parcă din adîncurile gliei ; soarele încălzea plăcut, ca primăvara. Prin tot satul alergau veseli cocoşii, adunîndu-se ca să-şi încerce

puterile bărbăteşti în înverşunarea ameţitoare de primăvară.

Cimitirul vechi, care se afla la vreo trei verste de sat, printre stejari şi arţari bătrîni, era un loc tainic şi înfricoşător, îndeosebi pentru copii ; ei veneau aici doar însoţiţi de cei mari şi se simţeau neobişnuit de stingheri, aşa că nu-i vedeai alergînd sau ţipînd. Multe generaţii din Gustisci îşi găsiseră pe acest petec de pămînt împăcarea după atîta trudă şi patimi. Oriunde i-ar fi aruncat soarta pe oamenii din Gustisci în căutarea unei vieţi mai bune, se întorceau aici să moară şi cei care avuseseră noroc, şi cei care toată viaţa trăiseră în mizerie, şi în aceasta consta puterea tainică, proprie vechiului cimitir sătesc, care îi făcea pe toţi deopotrivă. În 1916, înainte de revoluţie, fusese adus în sicriu de zinc un oarecare Fokin, proprietar de mine de aur, care, orfan, plecase din Gustisci cînd avea doisprezece ani, iar acum, ceruse prin testament să fie îngropat în satul lui. Îl aduseseră şi-l îngropaseră în cimitirul din Gustisci, şi pentru asta satul primise zece mii de ruble. Cu banii au vrut să construiască o şcoală, dar n-au reuşit ; şi, deşi nici bătrînii n-au putut să-şi amintească de neamul acestui Semka Fokin, numit Alexandrovici după tată, satul, după o molitvă neobişnuit de darnică, îi făcea, chiar şi în vremurile mai urgisite, o pomenire de trei zile. În sărăcăciosul cimitir sătesc, îndesat cu cruci simple de stejar, i-au ridicat un înger de marmură, care îşi lăsa îndurerat aripile peste pulberea proprietarului de mine de aur ; îngerul trist de piatră parcă amintea, încă o dată, de deşertăciunea bogăţiei şi a tot ce este omenesc.

Pînă cînd Iurka, împreună cu maică-sa şi cu familia lui Kudelin au ajuns la cimitir, pînă cînd femeile s-au jelit deasupra mormîntului, căutînd fiecare să bocească mai tare, în timp ce bărbaţii păstrau tăcerea cuvenită, şi apoi, pînă ce l-au pomenit pe bătrîn, soarele apucase să se ridice destul de sus ; aşa că Iurka scoase legăturica şi, chiar pe loc, lîngă mormîntul tatălui său, întinse pîinea, ouăle fierte, slănina veche, tăiată în bucăţi mari, şi a destupat o sticlă de un litru de basamac. Le dădu nepoţilor cîte o bucată de pîine, cîte un ou, şi le spuse să mănînce pentru pacea veşnică a bunicului lor iar firimiturile să le

pună pe mormînt. Maică-sa se tot uita la ei, apoi își făcu cruce și-și șterse ochii de lacrimi.

— Copilașii, îngerii lui Dumnezeu, nu știu încă de păcate, nu știu încă de răutate.

— Bine, mamă, bine, dacă sînt îngeri, să fie îngeri, lasă că-i bine, zise Iurka glumind și goli aproape paharul, ca și cumnatul său, restul rămas pe fundul paharului vărsîndu-l pe mormînt, ca să vadă bătrînul că nu l-au uitat și că-l respectă.

În timpul acesta treaba gîndită de Zahar cu conducerea colhozului se desfășura după cum fusese stabilită ; din Gustisci se îndreptă în direcția Văii Privighetorilor un convoi de zece căruțe, fiecare cu cîte doi-trei oameni. În fața casei, aplecate spre pămînt, a lui Fomka Kudelin convoiul se opri ; Zahar, sărind din prima căruță, se îndreptă spre dulăul galben-cenușiu, mare aproape cît un vițel, care lătra cu înverșunare, așezat pe labele din spate ; prinzînd exact momentul în care dulăul se pregătea să sară asupra lui, Zahar se dădu înapoi și, cu un bici lung, îl lovi din plin. Dulăul, gemînd de durere, sări într-o parte, apoi fugi de lîngă casă tocmai la fîntînă și abia de acolo începu să urle ; țăranii, după ce aruncară cîte un braț de fîn pentru cai, se strînseră lîngă casă și începură să discute. Zahar se apropie de ușă, făcu o gaură cu un burghiu mic și smulse lacătul.

— Acuma, cu toții la muncă. În primul rînd, să păstrăm tot ce are în casă, să scoatem ce găsim înăuntru și să punem într-o grămadă. Vitele lăsați-le în grajd.

Zahar, din mers, îi repartiză pe țărani și peste cîteva minute se muncea ca într-un stup. Unii desfăceau acoperișul, adunau într-o grămadă paiele putrezite, alții smulgeau grinzile din pereți, scoteau afară averea sărăcăcioasă a lui Kudelin. Stînjeneala, care-i cuprinsese la început pe oameni în fața unei acțiuni atît de neobișnuite, se topise pe dată ; acuma munceau repede și cu îndemînare, glumind, așa că, peste vreo două ore, zece căruțe scîrțîiră din nou, luînd calea întoarsă înapoi spre sat, ducînd aproape toată gospodăria lui Kudelin pe o uliță nouă, a treia din Gustisci, inexistentă încă, destinată celor strămutați din cătunele risipite pe cîmp. Acolo îi așteptă o brigadă de dulgheri formată din zece oameni ; ei se apucară

imediat să vadă ce se adusese şi, schimbînd grinzile putrede, care nu mai erau bune la nimic, începură construcţia ; apoi aduseră cărămizile, sobele, bîrnele putrede de sub casă şi grajd, şi toate celelalte ; cu ultima căruţă venea, trăgînd de funie şi împotrivindu-se, o vacă roşcovană, slabă din pricina primăverii, cu coarnele legate, şi care-şi legăna ugerul, iar o altă căruţă aducea viţelul şi găinile vîrîte într-un coş din coajă de tei, şi toate acestea, pînă seara, au fost aşezate la locul lor. Se constată o singură pierdere, cea a cocoşului care zburase undeva în vale şi a dulăului ascuns pe undeva de groază. Către seară, casa era terminată, pereţii călăfătuiţi, acoperişul ridicat ; trei sobari zidiseră soba şi scoseseră hornul şi, ca s-o verifice, aprinseseră nişte paie ; coşul trăgea foarte bine. În sfîrşit, băgară viţelul lîngă cuptor ; găinile în grajd, iar Zahar, în numele conducerii colhozului, le mulţumi tuturor şi-i chemă să bea şi să mănînce cîte ceva de oboseală ; aduseră ouă, slănină, pîine şi, pînă s-a întunecat, şi-au tot povestit cele făcute peste zi.

În zori, Fomka Kudelin se trezi, simţind ceva neobişnuit ; în jurul lui, de jur împrejur, cîntau cocoşii ; capul îi vuia de zgomote neobişnuite iar ceafa îl durea de nu putea să mişte capul ; gîtlejul i era uscat şi de cîteva ori tuşi înăbuşit. „Ah, ce m-am îmbătat, se gîndea Kudelin, poţi să mă întorci pe dos că nu mai ţin minte nimic. Se vede că am băut peste măsură la soacră-mea şi am adormit. Iar Niurka cu copiii s-au dus acasă, acuma iarăşi o să-mi mănînce o săptămînă ficaţii — că asta nu-i muiere, e o viespe, toate maţele ţi le străpunge".

Kudelin se întorcea cînd pe o parte, cînd pe cealaltă şi nişte simţuri, aproape imperceptibile, îl făceau să înţeleagă că totuşi doarme în propriul său pat care scîrţîie ; Niurka nu era lîngă el, poate că-l lăsase beat, şi se urcase pe cuptor. În clipa următoare auzi chiar sforăitul nevestei sale şi, liniştindu-se definitiv, se hotărî să coboare în pivniţă şi să scoată nişte moare de castraveţi ; în putina de patruzeci de vedre cu castraveţi era destulă. Pipăind, găsi lîngă prag, pe laviţă, o cană de metal şi, deschizînd uşurel uşa, ieşi în tindă şi de acolo în curte.

Prin ceața din zori se întrezărea vag acoperișul grajdului și în pacea calmă se auzea limpede rumegatul vacii. El deschise ușa cu zăbrele de la grajd, intră înăuntru, se uită în toate părțile și se îngrozi de mirare : pivnița nu mai era la locul ei. Se aplecă și, simțind cum îl trec sudori reci în spate, începu să pipăie pămîntul, apoi se opri și începu să privească împrejur. Nu se poate, toate sînt cum erau, neschimbate, chiar și gardul de nuiele care ducea de la grajd pînă la colțul casei... dar pivnița dispăruse, chiar și pămîntul pe locul în care fusese pivnița acuma era neted. Speriindu-se dintr-o dată, Kudelin se întoarse în casă, se așeză în pat și-și strînse picioarele goale. Lîngă cuptor vițelul își întoarse capul și începu să se lingă ; Kudelin, pe furiș, se duse la copii, care dormeau în cealaltă parte a odăii pe o laviță largă, apoi la viței și-l mîngîie pe gît. Vițelul, de mulțumire, își întinse capul și începu, la rîndul său, să lingă, cu o limbă lungă și roză, cămașa lui Kudelin încît acesta, simțind limba umedă și caldă a vițelului, se depărtă. Cuprins de o grea îndoială, temîndu-se să-și trezească nevasta, ieși prudent din casă, dar, de data asta, pe uliță, și imediat se trase înapoi. Nu prea departe, dar totuși în rînd cu casa lui, se vedeau de acuma foarte bine case, acoperișuri, vîrfuri de răchite ; vîntul ușor, de primăvară, șuiera pe sub streașină. Kudelin închise ochii îngrozit, se retrase cu spatele spre tindă și trînti ușa după el. „Uite unde m-a dus băutura", își zise el, deschizînd ochii și holbîndu-se în întunericul umed din tindă. Dezmeticindu-se, fugi în odaie, și-și trezi nevasta, care în cămașa ei albă de in, începu să-și strîngă părul.

— Niurka, ascultă, vorbi grăbit Kudelin, suflîndu-i în față duhoarea de băutură. Am vrut să beau niște moare, dar a dispărut pivnița, am ieșit în uliță, dar văd totul dublu...

— Ce tot vezi, diavole, zise somnoroasă nevastă-sa, ți se pare, totul e la locul său. Doamne, dumnezeule, căscă ea nemulțumită Ai mîncat și ai băut ieri la mama și tot la soacră latri. Mă scoli dis-de-dimineață, lasă-mă să mai dorm, du-te, lasă moarea și bea și tu niște apă...

— He, he, chicoti cu teamă Fomka Kudelin, dîndu-se uşor spre uşă şi tot timpul tuşind fără să vrea. Ce o fi minunea asta, că mi se bălmăjesc toate în cap, iar pe uliţă, mi se năzăresc acoperişuri, casa, parcă e a noastră, dar parcă e în sat, ce zici, Niura...

— E în sat, unde vrei să fie ? căscă nevastă-sa indiferentă. Eşti nedormit, ce-i cu tine, du-te şi te culcă.

— Noi parcă eram pe cîmp, singuri, zise încet Kudelin, cu prudenţă şi privind cu coada ochiului spre nevastă.

— Dar ce, ai înnebunit, bărbate ? se miră ea, holbînd spre el nişte ochi scînteietori. Cînd am trăit noi singuri pe cîmp ?

— Eşti o vacă, da, asta eşti, zise surprins şi gîfîind Kudelin şi întinse mîna spre nevastă-sa. Uită-te la ea, zgripţuroaica, da, eşti o zgripţuroaică, repetă el şi, apropiindu-se încet de uşă, ieşi iute în uliţă, apoi, oprindu-se din pricina gîfîielii, începu să clatine din cap, deschizînd şi închizînd ochii. Da, într-adevăr, alături, se vedeau, într-o ceaţă cenuşie, nişte case, răchitele se zăreau limpede şi ici-colo se auzeau glasuri omeneşti.

— Serko ! Serko ! chema el cu o jumătate de glas dulăul, dar neauzind nici o mişcare de răspuns, îşi dezlipi spatele, care parcă se făcuse una cu peretele, şi începu să alerge neştiind nici el încotro, chicotind încet şi privind împrejur ; de undeva din întuneric printre picioare i se încurcară nişte cîini care se hîrjoniseră de dimineaţă ; se îndepărtă înjurînd pe şoptite, multă vreme nefiind în stare să-şi liniştească inima care îi sărea pînă-n gît ; o umbră mare şi lungă, se aruncă spre el, şi Fomka iarăşi sări în lături, aşteptînd acum orice, chiar şi sfîrşitul lumii, dar de data asta umbra impetuoasă se dovedi a fi chiar cîinele lui, Serko, care de bucurie, sărea în sus şi-l atingea cu limba sa fierbinte pe faţă ; dar Kudelin nu mai putea să creadă în nimic şi se uita la dragostea devotată a cîinelui cu adîncă suspiciune.

— Dracu' ştie, poate că nu eşti tu, mormăia el, împingînd cu coatele dulăul care sărea de bucurie. Eh, javră, de ce te bucuri, satană ! Du-te, du-te de aici, ce te ţii ca un scai de mine... Ce viaţă rîioasă, nici tu nu ştii unde te trezeşti.

Kudelin, tot vorbind cu sine, nici nu băgă de seamă că picioarele îl scoseseră din sat şi acum mergea pe cîmp urmîndu-şi drumul obişnuit spre Valea Privighetorilor ; ceaţa pătrunzătoare de dimineaţă, gata să dispară la primele raze de soare, se întindea peste cîmp şi, de sub picioarele lui Kudelin sărea, din cînd în cînd, luîndu-şi zborul, cîte o ciocîrlie, făcîndu-l de fiecare dată să tresară şi să se oprească.

La sediul colhozului conducerea se întrunise ; despre Fomka Kudelin şi strămutarea lui se discutase dimineaţa şi apoi totul s-a uitat ; se anunţau treburi mult mai importante, azi-mîine pămîntul va putea să primească sămînţa. Spre seară, sosi naşul lui Zahar, Ignat Sviridov şi, după ce ascultă cearta nu prea clară dintre brigadieri, îşi spuse cu demnitate cuvîntul greu, zicînd că peste trei zile se pot ara pămînturile nisipoase din partea dreaptă a rîului şi că ar fi mai bine ca toate animalele de tracţiune să fie trimise acolo ; Iurka Levşa, după ce îşi făcu o ţigară, răsuci fitilul ca lampa atîrnată pe o sîrmă deasupra mesei preşedintelui să ardă mai tare, îşi aprinse ţigara şi se aşeză.

— De ce ne-am mai împărţit pe brigăzi, dacă e să plecăm cu toţii grămadă ? întrebă el nemulţumit. Ce vii cu vorbe pe alături, nea Ignat ? Şi munca cum o măsurăm ?

Cîmpul e mare, ne împărţim pe brigăzi, ajunge pentru toţi, zise Sviridov, îndepărtînd fumul de tutun din faţa sa ; se uită la Akim Polivanov, care stătea mai într-o parte şi tot timpul tăcea ; vru să mai zică ceva dar se răzgîndi ; toţi aşteptau ca Zahar să-şi spună cuvîntul, dar şi el tăcea de data asta, aşa că Sviridov se mută mai departe de masă, pe laviţă, lîngă Polivanov. Din pricina anilor săi tineri, se gîndea Sviridov, Zahar încă nu poate să conducă gospodăria cum trebuie, de aia şi-a ales şi brigadierii asemenea lui, cum ar fi şi Iurka ăsta, care de abia dacă a făcut douăzeci de ani, dar s-a băgat în faţă şi acuma nimeni nu-l mai întrece la gură. E cel mai porcos din sat, fetele şi nevestele tinere nu pot să treacă pe drum din cauza lui. Maică-sa bătrînă plînge tot timpul din pricina ticăloşiilor lui ; de cîte ori au vrut să-l însoare, primeau numai jigniri ca răspuns ; ce să însori un

armăsar ca ăsta ? Ce vremuri de ruşine, tinerii nu se mai tem de nimeni. Şi Zahar, finul, e mai bun, să auzi numai ce vorbesc femeile, una după alta ? Manka lui Polivanov e cu burta la gură, de două luni nu-şi mai scoate nasul în lume, şi ce ruşine pentru tatăl ei.

Sviridov se uită pe furiş la Polivanov, acesta privea indiferent drept înainte, şi Svidirov rămase uluit. Un stîlp, un adevărat stîlp de piatră, se gîndi el, dacă ar fi să spui adevărul gol-goluţ cu privire la înţelegerea lui cu Zahar, finul, numai că plătise un preţ foarte ridicat, plătise cu propria lui fată, deşi s-ar putea să nu fie deloc aşa. Şi pe timpuri se întîmpla ca bărbaţii însuraţi să se încurce cu fetele, să-şi lase familiile ; asta-i o treabă în care nu poţi să-i spui omului ce trebuie să facă. Iar acuma, cu atît mai mult, toate s-au amestecat pe pămînt, oamenii încep să trăiască foarte ciudat ; muierile spun că peste vreo doi-trei ani şi femeile, şi bărbaţii or să fie la comun, nu ştiu ce călugăriţă a găsit în cărţile sfinte profeţia asta.

Sviridov se mai mira şi de faptul că oameni complet diferiţi se adunau la un loc, cînd, cu vreo doi-trei ani în urmă, fiecare avea pămîntul său, haturile sale, se strîngea fiecare în colţişorul său, iar acuma se adunau şi gîndeau împreună la tot felul de treburi ; mare mirare, cugeta în sine Sviridov. I-au venit în minte albinele, care aduc într-un singur stup ce au cules din toate părţile şi el se tot frămînta pe laviţă, deoarece gîndurile rele îl cuprindeau tot mai mult ; nu-i venea să creadă nici în înţelegerea asta dintre ţărani ; doar din adîncul veacurilor venea neclintit obiceiul de a trăi separat, cît mai departe de ochii străini, iar la o adică să se încaiere între ei şi să se bată de le trosnea spinarea ; şi încă ceva era limpede, şi aceia care nu au nici o tragere de inimă pentru colhoz, la masă o să stea alături de tine, indiferent cîtă miere au adus în stup. În adîncul sufletului său Sviridov era convins că acest colhoz, nemaivăzut pînă atunci, pînă la urmă se va mînca singur şi toate vor fi cum au fost ; de aceea asculta cu o anumită neîncredere şi uşor zîmbind discuţiile însufleţite ale ţăranilor, care şedeau în fumul amar de tutun, pînă după miezul nopţii, şi nu pleca numai din curiozitate ; în viaţă era un ţăran migălos şi calm cînd

era vorba de hotărîri sau fapte îndrăzneţe ; în sat se bucura de renumele unui ţăran mintos şi de aceea era respectat de toţi (adesea veneau la el să se sfătuiască în diferite probleme) ; dar acum, îl zăpăcea simţămîntul ascuns că nu înţelege. Oricît s-ar fi gîndit, îşi dădea seama că nu poate să priceapă ce-i mai important, că se bălăceşte pe undeva la suprafaţă, dar nu poate să ajungă la fund. Iată, copacul, e limpede pentru ce străpunge pămîntul şi se ridică, pentru ce, cînd le vine sorocul, vitele se împerechează, pentru ce omul, cînd i se apropie sfîrşitul, se întristează şi se reculege. Toate au rostul lor şi se pot înţelege, dar ce se întîmpla acuma cu oamenii nu se mai încadra în normele obişnuite şi Sviridov îşi aduse aminte că văzuse cu o săptămînă înainte, cum se rupea parcă în două soarele de pe cer. Ieşise dis-de-dimineaţă în curte după nevoi şi rămase înmărmurit : pe cer, deasupra pădurii, exact pe aceeaşi linie, separaţi unul de celălalt, stăteau doi sori identici ; surprins, el îşi făcu cruce de cîteva ori şi se tot uită la cer, pînă cînd, de încordare, ochii începură să-i lăcrimeze. Nu spuse nimănui despre cele văzute, cu atît mai mult cu cît, puţin după aceea, cei doi sori se strînseseră într-unul, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, gîndindu-se că poate i se năzărise minunea asta din pricina vreunei boli neaşteptate, şi vreo două zile umblă cu sufletul apăsat, ferindu-se de oameni, de frică să nu descopere cineva boala asta ascunsă din el.

În ultima vreme era cuprins de gînduri neobişnuite pe care nu putea să le desluşească pînă la capăt ; Sviridov oftă pentru sine şi iarăşi începu să se uite la Zahar, care, în timpul ăsta, luase lampa de pe sîrmă şi o pusese pe masă, în faţa sa. De la fumul de ţigară şi de atîtea hîrtii tîmplele îi zvîcneau ; cifrele, scrise mărunt de socotitor, îi jucau în faţă ; era necesar, nu se mai putea amîna, să repartizeze harnaşamentele, plugurile şi grapele pe brigăzi, căci Iurka Levşa, nu se ştie pe ce cale, îşi luase cu mult mai multe decît ceilalţi brigadieri, şi acuma urmărea cu atenţie creionul preşedintelui, care desemna nişte cercuri pe hîrtie ; Zahar se uită strîmb la isteţul de brigadier, deşi în sufletul său era mulţumit de el.

— Ai şi tu un scris, Martianîci, se întoarse Zahar spre socotitor, aruncînd creionul şi fixîndu-i cu ostilitate

chelia umedă de zăpuşeală, pe care se vedea un ţînţar timpuriu strivit cu palma. Nici popa n-ar putea să citească fără ochean. Îţi pare rău de hîrtie ? Astea-s icre de rac, nu aritmetică.

De dincolo de fereastră răsună dintr-o dată un bubuit ; mulţi auziră zgomotul ascuţit şi pătrunzător în întuneric, căci sticla lămpii se spărsese în ciobuleţe mărunte şi lumina se stinsese ; Zahar se aruncă cu putere de la masă, se izbi cu capul de perete şi, de durere, îşi închise ochii ; imediat, însă, îşi reveni şi, dînd pe cineva la o parte, sări spre fereastră, astfel că reuşi să vadă, la lumina lunii, o figură întunecată care fugea spre cîmp ; Sviridov, care se îndreptase spre tindă, nu reuşea să deschidă uşa şi începuse să strige. Zahar, fără să stea pe gînduri, sparse cerceveaua cu piciorul şi sări pe fereastră ; după el se luă Iurka Levşa, care, izbindu-se de marginea de sus cu capul, rămase buimac pentru o clipă.

— Într-acolo a fugit ! strigă din mers Zahar şi, fără să mai aştepte pe alţii, se repezi spre cîmp ; din cînd în cînd, deslușea figura fugarului, care, aplecat, se depărta iute spre păduricea de plopi ; Zahar se gîndi să-i taie calea ; după el, călcînd apăsat, se grăbeau ţăranii, dar chiar de ar fi fost singur, el tot aşa ar fi procedat ; din capul locului pricepuse că glontele pentru el era, şi că numai dintr-o întîmplare lovise lampa şi că doar puţin lipsise să zacă acum cu capul găurit, şi gîndul ăsta îl făcea să uite orice prudenţă. Alerga uşor, simţind pe obrazul înfierbîntat aerul călduţ. În faţa lui apăru o vîlcea plină de apă ; o luă pe alături, dar nici aici pămîntul nu se uscase încă şi îi venea tot mai greu să alerge ; de acuma vedea limpede în faţa sa figura întunecată a fugarului şi, apropiindu-se treptat, n-o mai scăpă din privire. Dintr-o dată, însă, fugarul dispăru. În clipa aceea Zahar se aruncă într-o parte la pămînt şi văzu, cam la douăzeci de metri, o fulgerare scurtă şi auzi şuierul caracteristic al glontelui tras razant care trecuse pe lîngă el. „Din armă cu ţeavă tăiată trage ticălosul", îşi zise Zahar, vîrîndu-şi degetele în pămîntul umed şi moale. Gîndul că este singur în faţa unei fiare necunoscute şi că s-ar putea să-i găurească fruntea cu un glonte îl făcu să se lipească, pentru o clipă, şi mai mult de pămînt, dar în clipa următoare porni să se tîrască

înainte ; al doilea glonte bubui. Zahar nu mai auzise șuierul glontelui și el înțelese că dușmanul lui trage la întîmplare ; acuma țăranii urmau să-l ia pe la spate și degeaba mai trage dobitocul, se gîndi Zahar, tîrîndu-se în mîini ; în fața lui Zahar, la vreo cincisprezece pași, se ridică o umbră întunecată ; străinul, în genunchi, se uita în jur, și dacă Zahar ar fi avut o armă cît de prăpădită, fără nici o greutate l-ar fi culcat la pămînt. Se lăsă o tăcere stranie, doar dinspre sat se auzeau glasuri și strigăte alarmate. Acuma Zahar îl vedea clar pe dușmanul său ; dacă vreunui țăran i-ar fi trecut prin cap să se năpustească dinspre pădurice, Zahar ar fi reușit să sară cîțiva metri și să tabere pe cel care trăsese ; fără îndoială că era cineva cunoscut și acuma Zahar vroia, mai mult ca orice, să vadă cine este. Întinse mîna înainte, vrînd să înainteze, dar rămase pe loc ; din apropiere se auzi clar glasul lui Iurka Levșa ; necunoscutul se aruncă la pămînt și mai trase un foc. „Al patrulea cartuș, observă Zahar, dacă mai trage o dată, mă arunc orice ar fi". Dar nu-și termină gîndul, că bubui împușcătura și Zahar, fără să se mai ascundă, porni înainte ; necunoscutul reuși să se întoarcă spre el, ridică mîna să-l lovească, dar Zahar se aruncă cu tot trupul asupra lui și amîndoi se prăbușiră la pămînt ; Zahar apucă cu mîinile cizma lunecoasă, murdară de noroi, o trase spre el, încercînd să se ridice ; Zahar îi vedea acum barba mare, crescută pînă aproape de ochi, dar distanța dintre ei era atît de mică încît nu se puteau lovi ; prinși unul de altul frămîntau cu picioarele pămîntul noroios și greu, pîndind momentul pentru a lovi ; acuma, cînd își înlănțuiseră mîinile pe viață și pe moarte puteau acționa numai cu picioarele, și fiecare tocmai asta urmărea. Nu departe răsunară vocile țăranilor care strigau în gura mare.

— Eh, lepădătură, mi-ai căzut în mîini, zise gîfîind Zahar ; el nu aștepta vreun răspuns, așa că se opri pentru o clipă, auzind o voce, tremurînd de încordare și ură, dar oarecum cunoscută.

— Nu te bucura înainte de vreme, năpîrcă, auzi Zahar, simțind în obraz răsuflarea fierbinte a vrăjmașului său. Viața e lungă... te poartă în chip și fel... nu e cum vrei tu.

În clipa aceea necunoscutul izbi înainte piciorul, căutînd să-l lovească pe Zahar sub burtă ; acesta, într-o factură de secundă, reuşi, fără să-l scape din mîini, să se ferească în lături, trăgînd în cădere trupul greu asudat al duşmanului şi căutînd să se întoarcă peste el, dar căzură iarăşi faţă în faţă unul lîngă celălalt, puteau acum să încerce doar să se sugrume. Zahar simţi pe gîtul său degetele umede şi lunecoase, în timp ce unghiile îi striveau cartilagiul şi o durere puternică îi cuprinse tot trupul ; învingînd chinul tulbure care-l făcuse să închidă ochii, Zahar sări în lături ; în clipa aceea sosiră în fugă mai întîi Iurka Levşa, apoi Polivanov şi alţii şi, în cîteva secunde, toată treaba fu terminată. Necunoscutului îi legară mîinile la spate cu o curea şi Iurka Levşa pipăia pămîntul ca să găsească arma ; Zahar, aşezat pe pămînt, îşi freca gîtul care-l durea şi, din cînd în cînd, îşi scutura capul şi se strîmba ; m-ar fi sugrumat, năpîrca, se gîndi el, şi, învingînd moleşeala din picioare, se ridică ; în faţa lui toţi se dădură la o parte.

— Fraţilor, aprindeţi careva un chibrit, spuse el cu glas răguşit. Să-i vedem mutra banditului.

Se aflau acuma unul în faţa celuilalt şi cînd scăpără chibritul, Zahar văzu un chip schimonosit de un rîs sarcastic, cu nişte ochi întunecaţi şi se apropie mai mult de duşman.

— Asta-i, zise el lungind cuvintele, cu un calm forţat, pricinuit de surpriza neaşteptată şi de dorinţa de a nu-şi trăda uimirea. Ai vrut să mă omori, Fedka ? De atîtea ori am fost împreună la petreceri..., nemernicule.

— Dar tu cînd ai încărcat oamenii, ca pe vite în vagoane, cu copii în braţe, şi i-ai trimis la Solovki, te-ai gîndit la asta ? spuse Makaşin dînd din umeri cu o ură greu stăpînită. Nu mă mai ţineţi aşa, n-am să fug, sînt legat, v-aţi adunat ca nişte lupi hămesiţi...

— Nu te mai oţărî atît, am mai văzut noi de ăştia. Ce-ai fi vrut ? Soiul vostru v-a dus acolo, pe el să-l învinovăţeşti, îl întrerupse Zahar. — Boule, ai fi stat acolo şi ţi-ar fi dat drumul cînd îţi venea sorocul, dar acum...

— Nu e treaba ta de cîine. Ţi s-a făcut milă, ticălosule, geambaşule ! Cel puţin am să ştiu de ce sparg gheţurile

veşnice, şi tot e bine. O să mai vedem, regimul e bun la început, ne-a deportat pe noi, dar vă vine şi vouă rîndul, ajunge el şi la voi, căci ne ia pe rînd. Viaţa o să arate cine a avut dreptate, astăzi sînt eu dedesubt, dar mîine ai să fii şi tu.

— Tu să nu mă ridici contra puterii sovietice. Istoria ta s-a sfîrşit, Fiodor, spuse Zahar simţind o durere sub claviculă. Istoria ta s-a încheiat, i-am pus deasupra o piatră de mormînt, n-ai să poţi s-o mai dai la o parte.

— Aţi încheiat-o ? întrebă cu o voce răguşită şi batjocoritoare Makaşin, scuipînd pămîntul care îi rămăsese în gură. Aşteaptă tu numai, că multe se mai pot întîmpla, vîlvătaia de abia acum începe. În viaţă totdeauna aşa a fost că unul a zidit şi a semănat iar altul a cules roadele.

— Taci, gură de chiabur ! strigă Iurka Levşa, care, între timp, găsise arma aruncată în noroi de Makaşin. Ce tot trăncăneşti vorbe contrarevoluţionare ! N-ar trebui să mai stăm pe gînduri ci să te strîngem de gît şi să te băgăm la doi metri sub pămînt, să nu mai pierdem vremea cu unul ca tine. Uite, — Iurka aruncă arma în sus prinzînd-o, apoi, din zbor, — ăsta-i felul tău ; mi-e greaţă de tine, ştii doar să strîngi oamenii de gît. Tu eşti un lup hămesit şi locul tău, după lege, e să rătăceşti prin taigale şi să urli la lună.

Makaşin stătea tăcut şi indiferent, eşecul îi luase puterile ; sute de verste făcuse el numai noaptea pentru această clipă, mersese pe platforme cu cărbune şi cherestea, ascuns în zgură. El se hotărîse să facă pasul ăsta trecînd peste rugăminţile tatălui şi bocetele mamei ; iar acuma, putea doar să-şi mişte picioarele, ascultînd glasul lui Zahar Deriughin sau al lui Akim Polivanov, care, după convingerea fermă a deportaţilor, rămăsese cu familia pe loc numai datorită lui Zahar, în schimb pe ei, pe Makaşini, obişnuiţi să-i ţină pe golanii ăştia strîns în pumni, îi ridicase printre primii, se gîndea el, şi toate acestea le făcuse Zahar, care se încurcase cu Manea lui Polivanov ; ura oarbă îi condusese paşii în ultimele două luni şi, în ultima clipă, la trei paşi doar, a eşuat ! Asta nu şi-o putea ierta, iar şi iar retrăi momentul ultim, hotărîtor ; se apropiase pe furiş de fereastra luminată, văzuse feţele cunoscute, zărise alături capul lui Zahar şi,

dîndu-se cu un pas înapoi, apăsase pe trăgaci. El ochise drept în mijlocul capului, în ureche, şi nici o clipă nu se îndoise de succes ; sticla de geam fusese de vină, se întîmplă să fie sticla defectă. Şi el ştia că dacă acuma nu-l pun la zid, o să ia cel puţin zece ani de temniţă grea ; gîndindu-se la asta, se simţi parcă mai uşurat.

Iurka Levşa, respirînd precipitat, îl pipăi meticulos peste tot pe Makaşin care căuta să nu se mişte şi, cum nu găsi nimic, de ciudă îi trase un pumn în coaste ; Makaşin nu schiţă nici de data asta vreun gest de împotrivire, făcîndu-se că nu observă ; ţinut de mîini, a fost dus la sediul colhozului, unde fumega lampa, aprinsă de nu se ştie cine, dar acum fără sticlă, şi silit să se aşeze pe laviţă. Zahar le spuse celorlalţi să plece şi să rămînă numai Iurka Levşa şi naşul, paznicului îi porunci să tragă obloanele şi să-l cheme pe preşedintele sfatului comunal, se apucă să strîngă hîrtiile de pe masă ; Makaşin, cu ceafa lipită de perete, îi urmărea pe sub sprîncene, strîngîndu-şi ochii turbaţi ; Zahar se apropie de el, oprindu-se în faţa lui ; Makaşin îl privea ; pe faţa lui nebărbierită şi slabă apăru un surîs ironic, plin de dispreţ şi ură, simţul animalului capturat îi strînse umerii, dar nu se trădă prin nici un cuvînt ; el îşi dădea seama că Zahar este uluit de fapta lui şi nicicum nu-şi putea veni în fire ; dacă ar mai avea o dată arma în mînă şi s-ar ivi cea mai mică posibilitate, el, Makaşin, l-ar lichida pe Zahar Deriughin fără să stea o clipă pe gînduri ; căci vedea concentrată în Zahar acea forţă de neîmpăcat care se ridicase şi-i îngrădise drumul vieţii.

Se priviră în ochi doar cîteva clipe şi aceasta a fost de-ajuns : drumurile li s-au încrucişat încă o dată şi s-au legat printr-un nod mortal ; faţa lui Makaşin deveni parcă şi mai dură, l-a bătut gîndul să mai încerce o dată să-l strîngă de gît pe Zahar, dar ar fi fost o prostie ; trăise doar douăzeci şi şapte de ani şi pasul acesta ar fi putut să fie ultimul. El nu vroia să moară zadarnic, ştia că Zahar este mai puternic şi, chiar dacă s-ar lupta numai ei doi, tot n-ar fi reuşit să-l sugrume. Cu ochii strînşi, cu spatele lipit de perete, Makaşin încerca să se dezmeticească după eşec ; părul des îi căzuse pe ochi. Încordarea

nu-l slăbea, el era gata să sară în picioare în orice clipă, iar încordarea lui se transmitea şi celorlalţi.

Cu pleoapele strînse, căutînd să uite şi să nu se mai gîndească la nimic, Fiodor îşi aminti cum, cu vreo cinci ani în urmă, înainte de înfiinţarea colhozului, mergea în rînd cu alţi cosaşi pe lunca de la Slepîi Brod, unde se înţeleseră să cosească toţi împreună şi după aceea să împartă căpiţele ; acea zi îndepărtată îi apăru în gînd pînă în cele mai mici amănunte ; simţea soarele cald în ochi, uşurinţa şi îndemînarea mîinii la mînuirea coasei. Se afla, atunci, în spatele lui Zahar, şi ridicîndu-şi cîte-odată ochii de la iarbă, îi vedea ceafa mare, umerii laţi, lucind în soare. De mărea pasul l-ar fi putut lovi cu coasa, să-i scoată maţele... dar asta a fost demult, înainte de înfiinţarea colhozului.

El nu-şi dădea seama că privirea lui arzătoare de sub părul ciufulit îl urmărea tot timpul pe Zahar şi că aceasta era atît de apăsătoare încît Zahar se răsti aspru :

— Degeaba mai spumegi de furie, Makaşin. Cîntecul tău s-a terminat. Viaţa a hotărît după legile ei, spuse cu aceeaşi neîmpăcare. Makaşin îşi întoarse faţa, căutînd iar să uite de sine. În minte se ivi bătrînul dulău Jilka, împuşcat de miliţian cînd veniseră să-l ridice ; Fiodor parcă vedea aievea sîngele cîinelui rămas pe pămîntul îngheţat şi limba scoasă din gură.

Gîfîind, sosi grăbit Anisimov, preşedintele sovietului sătesc, care, mult timp rămase în întunericul odăii să-l privească pe Makaşin ; apoi, cu un zîmbet ciudat, se întoarse spre Zahar :

— Ai avut noroc, Tarasîci. Ai prins o fiară înrăită.

Aşezat pe un scăunel în faţa lui Makaşin, atît de aproape că-şi atingeau genunchii, Anisimov îşi aprinse o ţigară ; Makaşin, încruntînd sprîncenele, se uita nerăbdător la el.

— De ce fugi de lege ? îl întrebă Anisimov, în sfîrşit, cu interes, mişcîndu-şi nervos sprîncenele şi pielea de pe fruntea lată. Foarte rău, cetăţene Makaşin, foarte rău. Uite, acum Zahar Deriughin te-a prins ca pe un element contrarevoluţionar, şi a procedat corect, nu fi prost, n-ai unde să fugi.

Privind drept în ochii lui Anisimov, Makaşin se reţinea cu greu să nu trădeze vreo schimbare pe faţa sa ; i se părea că, din cuvintele lui Anisimov, răzbătea ceva neverosimil, ceva ce el nu putea să creadă ; dar acesta deja se sculase şi se adresa lui Zahar :

— Ce s-o mai tărăgănăm, să numim pe cineva să-l ducă la oraş ? Sau să-l aşteptăm pe miliţian ?

— Drumurile sînt înfundate, nu putem să-l aşteptăm, zise Zahar. N-are ce să caute aici. Să agite lumea. Îl duc eu cu Iurka Levşa. E mai sigur. Scrie procesul verbal, Rodion, mă duc să mă schimb, să înham calul. Pornim în zori, nu-s atîţia ochi să se holbeze, n-are rost.

— Şi aşa se poate, mă rog, ai dreptate, spuse Anisimov după o scurtă pauză. Numai să fii atent, aşteptaţi zorile ca să treceţi peste Slepîi Brod. Podul ţine, spun oamenii, numai că apa trece peste el cam cu o jumătate de metru, să nu vă ducă.

— Trecem noi, nu este pentru prima oară, vorbi sigur pe el Zahar. Oamenii au trecut ieri pe acolo, spuneau că apa scade. Uită-te, a spart sticla de la lampă, acum de unde mai facem rost.

— Crezi că era mai bine dacă-ţi spărgea capul ? Te-ai născut într-o zodie norocoasă, rosti confuz Anisimov, şi Zahar aprobă din cap, dar Anisimov se aplecase deja asupra mesei, întinzînd hîrtiile. După ce dădu dispoziţiile cuvenite, Zahar ieşi. Peste vreo două ceasuri, stînd în faţa apei revărsate şi privind îngrijorat parapeţii podului, care abia se zăreau în semiîntunericul de dinaintea zorilor din apa care curgea bolborosind, îşi aduse aminte de cuvintele lui Anisimov. Apucînd calul de căpăstru şi ridicîndu-şi carîmbii cizmelor, intră în apă. Calul se opri, dar Zahar trase cu mînie de frîu şi calul, fornăind, se supuse. Zahar merse cam douăzeci de metri simţind sub picioare pămîntul noroios, lunecos, apoi nimeri tablierul podului şi răsuflă uşurat — deşi apa curgea pe deasupra, podul era întreg şi ei îl trecură cu bine, apoi drumul intră în pădure. Căutînd să se încălzească, Zahar îndemnă calul. „Hai, la trap, la trap !“ iar cînd calul porni la trap mărunt, el începu să fugă în urma căruţei ; apa îi intrase în cizme şi se gîndea că ar trebui să-şi schimbe încălţările.

O lovitură năprasnică în cap îi luă pămîntul de sub picioare ; el apucă să mai audă strigătul strident al lui Iurka Levșa, trosnetul hulubelor care se rupseseră din pricina calului ridicat pe picioarele din spate, apoi încă un strigăt ; răsună o împușcătură și apoi toate dispărură, de parcă s-ar fi prăvălit în întunericul umed. Își reveni în fire tîrziu, soarele se ridicase deasupra pădurii și primul lucru pe care-l văzu a fost fața lui Iurka Levșa, apoi auzi foșnetul ușor al ramurilor desfrunzite ale copacilor și o mișcare prin apropiere.

— A fugit, nemernicul, zise cu o voce stinsă Iurka Levșa. Am fost așteptați : înțelegi, cineva ne-a așteptat aici. Uite, președinte, așa stau lucrurile ! Venindu-și cu greu în fire, sări din căruță. Au fost doi sau trei, poate a fost doar unul ? se întrebă el imediat. Dar atunci cum de ne-a doborît pe amîndoi dintr-o lovitură ? Și eu sînt buimăcit, uită-te, mi s-a umflat creștetul. Cînd mi-am revenit, mă uit, nimeni ; tu pe jos, eu — de abia mă țin.

Iurka Levșa înjură de mamă iar Zahar închise ochii și se întinse în căruță. Calul dispăruse așa că întrebă de el ridicîndu-și cu greu capul ; Iurka Levșa începu din nou să înjure, zicînd că rupsese hulubele și poate că plecase singur, poate că-l luaseră. Zahar privi în sus, unde se legănau ușor ramurile noduroase ale stejarului ; îi treceau prin cap tot felul de gînduri răzlețe, dar nici unul dintre ele nu putea să justifice o greșeală atît de mare.

5

PESTE O JUMĂTATE DE LUNĂ, Zahar Deriughin, care suferise o puternică comoție cerebrală, ieși, la insistențele sale, din spital ; pămîntul se uscase și, de o săptămînă, începuseră însămînțările de primăvară. Zahar stătu vreo două zile acasă, se jucă cu copiii și, deși, din cînd în cînd, totul se învîrtea în fața ochilor sau nu mai zărea nimic, de parcă se lăsa o ceață întunecată, simțind o greață respingătoare urcîndu-se din stomac spre gît, a treia zi nu mai putu să rabde și se duse totuși la lucru, fără să mai spună la nimeni. La sediu, Martianovici îl întîmpină

cu bucurie şi, după cum i se păru, cu inima deschisă ; brigadierii erau la lucru. Martianovici stătea aplecat asupra mesei şi chelia îi strălucea, ca de obicei, de parcă ar fi fost unsă cu ulei. Auzind paşii preşedintelui, ridică privirea şi se sculă în picioare.

— Uite că ţi-ai revenit ! Faţa lui Marianovici se înviorase şi degaja o bucurie sinceră. Bine că te-ai înzdrăvenit, Zahar Tarasovici, e timpul să-ţi reiei munca.

Zahar strînse mîna care i se întinse ; îi făcea plăcere bucuria lui Martianovici, un om mahmur şi ursuz, care bea de unul singur, pe ascuns şi care ştia totdeauna să vadă lucrurile urîte sau tăinuite ale altora. Martianovici îi întinse cîteva hîrtii la semnat, îl informă despre însămînţări, despre normele la arat din brigăzi şi alte noutăţi care, după părerea lui, prezentau cea mai mare importanţă ; cu osebire căută să arate că, în timpul cît lipsise el, Zahar, ţăranii din trei brigăzi se uniseră şi araseră pămîntul prevăzut să fie arat cu tractorul, astfel că tractorul de la SMT se întorsese aşa cum venise şi că, în legătură cu asta, sosiseră cei de la raion să vadă ce s-a întîmplat ; acum, vor plăti în natură mai puţin, îi zise Martianovici cu o bucurie reţinută. Zahar mormăi ceva anevoie de înţeles, pricepînd cu greu scrisul de furnică al lui Martianovici, apoi simţi că iarăşi începe să-l doară capul ; după ce semnă hîrtiile, Zahar ieşi din sediu şi toată ziua a stat printre brigăzi ; către seară, intră la preşedintele sovietului sătesc, care locuia, împreună cu soţia lui, într-o clădire anexă a sovietului. La spital, Zahar nu se ştie cum, îşi amintise de Anisimov, ca de un om inteligent şi prudent, cum apăruse, împreună cu soţia, la Gustisci, şi se gîndi că ar fi bine, imediat de cum iese din spital, să vorbească cu el, aşa că, pornind spre casă şi văzînd lumină la Anisimov, bătu la uşa lui ; la ciocănitul lui, un glas vesel îl invită să intre şi, Zahar, deschizînd uşa, îl văzu pe Anisimov şi pe soţia lui la masă. Pe masă, faţă în faţă, se aflau două tacîmuri, pîinea tăiată, într-un fel de vază de sticlă ; masa era acoperită cu o măsăriţă albă ; în migala cu care era acoperită masa se simţea ceva străin, orăşenesc ; Elizaveta Andreevna, făcîndu-se că nu observă încruntarea de pe faţa soţului său, se ridică veselă să-l întîmpine pe Zahar.

— Bună seara, Zahar Tarasovici, zise ea, strîngîndu-şi marginile basmalei subţiri la piept. Poftiţi, staţi jos, aţi nimerit la masă. Luaţi loc, vă pun acum tacîmul.

— Mulţumesc, Elizaveta Andreevna, spuse Zahar, scoţîndu-şi cu grijă şapca plină de praf de pe cap şi punînd-o într-un cui de lîngă uşă. Vă rog să mîncaţi, eu am venit la Rodion pentru un minut.

— Cum aşa, Zahar, protestă Anisimov, strîngînd cu putere mîna întinsă de Zahar. Stai jos, mîncăm, şi între timp mai vorbim.

— Un oaspete rar, şi s-a nimerit să am plăcintă cu ciuperci, zise Elizaveta Andreevna. Luaţi loc, Zahar Tarasovici, dacă refuzaţi se simte jignită gospodina.

Dînd din mînă cu stîngăcie, în semn că-i de acord să guste ceva, de ce nu, dacă îl invită, Zahar se aşează lîngă Anisimov ; toată ziua apucase să mănînce doar nişte pîine cu slănină şi ceapă, la brigada lui Iurka Levşa, dar cum fumase mult, nu avea poftă de mîncare ; Elizaveta Andreevna îi puse în faţă o farfurie plină cu ciorbă roşietică şi nările lui Zahar simţiră aburul gras ; ciorbe ca astea nu ştiau să facă muierile din sat, puteai să le mănînci numai la oraş, la restaurant.

— Ei, Zahar, să bem un păhărel pentru însănătoşire ! propuse Anisimov, înviorat. Merită. Liza, dă-mi, te rog, garafa din bufet.

Uitîndu-se cu coada ochiului la păhărelul frumos, cu picior lung, care apăruse pe neobservate în faţa lui, Zahar tăcu ; el mai stătuse la masa asta, discutînd şi dezbătînd diferite probleme ale colhozului ; se mai întîmpla să mai şi bea cîte puţin ; aici aflase el multe de la stăpînul casei şi de la nevasta lui. Anisimov, muncitor din Petrograd, trimis de comitetul districtual să lucreze la sovietul sătesc, se obişnuise, ca şi nevasta-sa, cu viaţa de ţară din Gustisci. Elizaveta Andreevna condusese, la început, casa de lectură, apoi predase la şcoala de şapte ani din Gustisci limba rusă şi geografia, şi era apreciată, nu numai în şcoală, dar şi în sat ; îi plăceau cărţile serioase şi copiii, şi nu putea să stea liniştită, cînd vedea că cineva nu ştie ceea ce ar trebui să ştie, şi totdeauna simţea o dorinţă acută să umple golul de cunoştinţe ; dacă Anisimov putea, în toiul discuţiei, să facă pe cineva „ignorant" sau „in-

cult", ea, jenată, se înroşea cînd vedea că nu se cunosc lucrurile cele mai elementare privitoare la această lume, în care omul s-a născut şi trăieşte. Multă vreme se străduise să-l facă pe Zahar să înţeleagă diferitele ipoteze cu privire la alcătuirea universului, alegîndu-i cărţile pe care să le citească. Acuma, zîmbea, privindu-l pe Zahar care, după ce ciocnise cu bărbatul-său şi băuse votca, ţinînd stîngaci şi prudent păhărelul, se apucase să mănînce, aplecat mult asupra farfuriei ; ea se uita la el şi se gîndea că e frumos, dar de o frumuseţe sălbatică, asiatică, avea ochii mari, cenuşii, dar dacă privea îndelung ceva, ochii deveneau puţin saşii, cu o tăietură prelungă, caracteristică, lăsată slavilor de stăpînirea seculară a mongolilor, de pe vremea cînd sîngele stepelor asiatice îşi făcea de cap pe toată întinderea Rusiei ; deşi ochii îi erau cenuşii, Zahar avea părul castaniu-închis, iar caracterul lui impetuos şi inegal trăda în fiecare mişcare copilul zburdalnic al stepelor. Elizaveta Andreevna, femeie încă tînără, la treizeci de ani, dacă s-ar fi privit mai atentă, ar fi putut să înţeleagă că, în felul în care se uita la Zahar, era ceva mai mult decît o simplă curiozitate faţă de acest animal trezit la viaţă (cum îl numea adeseori Anisimov pe Zahar), frumos şi talentat, care uimea cîteodată prin trăsăturile pure de copil şi, în acelaşi timp, prin profunzimea neaşteptată.

Dînd la o parte farfuria, Anisimov, surprinse privirea lui Zahar îndreptată spre el, şi zîmbi cu voia bună a omului sătul.

— Ascultă, Zahar, zise el, e un fleac, dar, uite, mi-a venit în minte. De multă vreme am vrut să te întreb de ce, în spate oamenii îţi spun papă-iapa ?

— E o treabă mai veche, răspunse cu plăcere Zahar, cu ochii la Elizaveta Andreevna, care se oprise în uşă ca să asculte. Din războiul civil am reuşit să mă întorc călare. Aveam o iapă — îi ziceam Maşa. Cînd fluieram, venea ca un cîine, un pas nu se depărta de mine. Am legat-o de gard, cînd văd că mama nu poate să treacă pragul uşii căci, de foamete, i se umflaseră picioarele ca butucii. În casă, să dai cu praştia şi nu găseai nimic. Fugiseră şi şoarecii ! M-am tot învîrtit, m-am învîrtit, i-am legat

ochii Maşei, am dus-o în colţul grajdului şi i-am tras un glonte în ureche. Mama a mîncat vreo două săptămîni, i-am spus că am fost la oraş şi că am dat un ceas de aur pentru carnea de vită ; primisem ceasul ca recompensă din partea comandamentului pentru o faptă de vitejie. Mama m-a crezut, apoi a aflat, şi cît pe-aci să moară. Şi de atunci, din papă-iapă nu mă scot... Se mai întîmplă în viaţă.

Strîngînd masa, Elizaveta Andreevna se retrase în tăcere, lăsîndu-i pe bărbaţi să fumeze, ca să-şi pregătească lecţiile pentru a doua zi ; Anisimov propuse să mai bea un păhărel, dar Zahar refuză, capul îl durea, şi puse deoparte păhărelul.

— Nu-i nimic, o să treacă, îl încurajă prietenește Anisimov. Eu mai beau un păhărel. Eşti un băiat bun, Zahar, Elizaveta Andreevna te pomenea adesea cînd erai la spital.

— Ce rost are, Rodion, să mă pomenească pe mine, se posomorî Zahar. Sînt un ţăran, despre mine n-ai ce vorbi. Tu ce zici, cine ar fi putut să mă aranjeze aşa de bine ? Zahar îşi frecă cusătura, rupîndu-şi coaja în două locuri, lîngă urechea dreaptă şi mai jos spre ceafă. Căci vezi, treaba a fost organizată. Adică, îl prindem pe Makaşin, îl duc împreună cu Iurka Levşa la oraş, cineva ne taie calea. El ştia sigur că vom trece pe la Slepîi Brod, asta înseamnă că fusese lîngă noi, auzise totul, parazitul.

— Mai e vreun drum spre oraş ? Anisimov, uitîndu-se ţintă la ţigară, se rezemă de scaun. Orice prost ştie că dacă se revărsa rîul, pe alt drum nu nimereşti la oraş. Anchetatorul s-a învîrtit pe aici vreo săptămînă şi a plecat cu mîinile goale. Aseară, au telefonat de la miliţie, n-au de ce să se agaţe. Dar tu de ce întrebi, te temi ?

— Parcă nu m-aş teme, spuse Zahar. Mi-e ciudă, căci sînt prea multe lucruri de neînţeles în povestea asta. Sînt la mine acasă şi, dintr-o dată, trage în mine, asta nu-mi dă pace !

— Ei, frate, se încruntă Anisimov. Viaţa, în general, e greu de înţeles. Tu de abia începi să te întrebi, să vezi ce e mai încolo. Nu-i nimic, ne descurcăm noi, contrarevoluţia o să ne mai dea multă vreme bătaie de cap. Cu mînia nu lămureşti multe. Uite cum te-ai înfierbîntat, dar

de la trezire la maturitate e o mare distanţă... iar duşmanul de clasă nu-l pricepi dintr-o dată.

— Ascultă, Rodion, îl întrerupse Zahar, să vorbim serios. Să vedem cine a fost la sediu... Tu şedeai, scriai procesul verbal, eu parcă îmi aduc aminte doar de doi : de socotitor şi de Polivanov.

— Ei, asta-i ! Erai tu, eram eu, Iurka Levşa, paznicul, cum îl cheamă... moş Mihei, mai erau încă vreo zece ţărani care ascultau la ferestre... brigadierii de la brigada a doua şi întîia. Şi cîte muieri curioase nu s-au tot vînzolit ? Vezi cîtă lume era ?

— Parcă toţi erau de-ai noştri, observă Zahar, scuturîndu-şi cu grijă ţigara într-o scrumieră plată.

— În afară de mine, rîse Anisimov, parcă zădărîndu-l pe Zahar. Aici, voi toţi sînteţi de-ai voştri, ciuperci din acelaşi cuib, dar la mine nu te gîndeşti ?

— De ce să nu mă gîndesc ? răspunse mînios Zahar de tonul de superioritate şi de ironia ascunsă, aproape imperceptibilă surprinse în ochii lui Anisimov.

— Oho, zise Anisimov. Înainte, pentru cuvintele astea, te-ar fi lovit cu patul puştii peste gură, dar acum nu se mai poate, — în cuvintele lui, Zahar simţi regretul. Nu mai sînt vremurile acelea.

— Bine, frate Rodion, nu mai rîde de mine, căci sîntem de-ai noştri.

— Dar eu, Zahar, nu rîd, degeaba zici. Noi toţi, se înţelege, nu sîntem nişte porumbei. În om, Zahar, au rămas multe trăsături animalice ; ard în el, uneori, rămăşiţele vremurilor preistorice. Dacă pricepi asta, îl înţelegi mai bine pe om, zise Anisimov şi tăcu.

— Dă-i drumul mai departe, Rodion, luminează-i pe cei din întuneric, de ce ai tăcut ? îl îmboldi iarăşi Zahar.

— Zici, să luminez ?

— Ţi-am spus doar, dă-i drumul... N-am strîns şurubul cum trebuie, mai vedem noi : timpul va dovedi. Îţi vorbesc, Rodion, cu sufletul deschis. Zahar se apropie şi mai mult de Anisimov. Simt că în treaba asta — Zahar îşi frecă din nou cu degetele cusătura de pe cap, privindu-l încrezător pe Anisimov —, au fost amestecaţi şi unii de-ai noştri. Ai să vezi, zise el brusc, închizînd şi strîngînd puternic pumnul.

Anisimov rămase pe gînduri, apoi spuse :

— Da, pe Makaşin l-am scăpat noi doi, nimeni altcineva. Trebuie să fim prudenţi. Nimeni nu-i vinovat, a fost neatenţia noastră, nouă ne-a scăpat din mîini. În sat, îi cunoşti pe toţi, de mici copii, mai bine decît mine, aşa că pune-ţi capul la bătaie, cine ar putea să se mai ascundă... Evident, cineva de-al nostru.

— Aşteaptă puţin, Rodion...

— Ce să mai aştept, şi faţă de noi înşine ar trebui să fim mai exigenţi, uită-te mai bine şi la tine, poate crezi că nimeni nu observă dragostele tale cu Polivanov ? Bine, bine, mie nu trebuie să-mi explici, eu am înţeles totul, eu pot să înţeleg şi atracţia pentru o femeie şi unde tu ai dreptate, faptul că Polivanovii sînt o familie muncitoare şi cinstită în sat. Dar alţii te înţeleg ? Nu cred, uite ce păienjeniş au ţesut, că nu poţi să ieşi din el. D-asta zic că şi noi trebuie să dăm dovadă de o anumită exigenţă faţă de noi înşine.

— I-am spus tovarăşului Briuhanov totul, n-am ascuns nimic, spuse Zahar, pălind şi căutîndu-şi cu privirea şapca de pe perete ; capul începuse să-l doară insuportabil, ochii îi lăcrimau.

— Briuhanov nu este ultima instanţă pe lumea asta, grăi cu o voce egală Anisimov. Briuhanov, desigur, te înţelege, aţi luptat împreună. Numai că în lumea asta nu-i numai Briuhanov ; gurile rele sînt mai îngrozitoare decît toţi Briuhanovii, asta-i treaba. Tu doar ai fost la congres, ai auzit de ascuţirea luptei de clasă... de lupta fără cruţare... acolo n-a vorbit nimeni fără rost.

— Bine ! Glasul lui Zahar deveni dur, zidul dintre ei îşi reluă locul. Numai nu încurca borcanele. Descoperim noi contrarevoluţia ascunsă, o scot şi de sub pămînt, am mai văzut noi de ăştia — şi vopsiţi şi revopsiţi —, am văzut cum îi puneau la zid, căci noi nu uităm. Zahar îşi smulse şapca din cui iar în colţul drept al gurii îi apăru un tic nervos.

— Bagă de seamă, îi vorbi cu compasiune Anisimov, rana încă se mai face simţită ; nu trebuia, Zahar, să pleci din spital. Uite, te-ai făcut alb ca varul. Ceea ce vreau eu să-ţi spun e că toate lucrurile trebuie dumirite cu

migală, cu răbdare, fără mînie. Dar tu, uite, cum te ridici, ca armăsarul, în două picioare.

— Am plecat, zise Zahar, simţind cum creşte durerea de cap. Mulţumesc pentru primire, adaugă abia zîmbind. Trebuie să mă culc, găsim noi un prilej să mai vorbim, Rodion. Iar dacă-i vorba de răbdarea ţăranului... zic că nu trebuie pusă prea mult la încercare, deşi sînt unii care ar vrea să-l vadă răbdînd îngereşte, într-o cămaşă înflorată şi cu acordeonul în mîini. Că a fost ţinut în întuneric, nu este vina lui. Cînd a fost nevoie, s-a ridicat fără să ştie de ştiinţele economice. Să nu uiţi de furci şi de securi, Rodion, cînd o porneau, duduia tot pămîntul. Aşa că nu mă dojeni că mă ridic cu putere, că pot s-o apuc pe alt drum, cu alte ponoase.

Ieşi, închizînd fără zgomot uşa după el ; Anisimov mai vru să spună ceva, dar nu mai apucă ; ridicînd ochii, o văzu pe Elizaveta Andreevna şi, după privirea ei, înţelese că ea ascultase toată discuţia ; îşi încruntă faţa cu dispreţ, cum se încrunta totdeauna cînd era nemulţumit de sine.

— Pentru ce, Rodion ? întrebă ea grăbit şi cu mîhnire. Mă tem, cum de nu poţi să rezişti, te aşezi pe aceeaşi linie cu aceia care încă mai trag în tine.

— Mai încet, mai încet, o opri Anisimov. Nici tu nu eşti prea prudentă.

Anisimov întredeschise uşa, ieşi în întuneric şi se opri ascultînd ; de undeva, răsunau un acordeon şi nişte cîntece, din care se deslușea refrenul cîntat de o voce subţire de fată ; încercînd să se liniştească, Anisimov aşteptă să se termine cîntecul, apoi se întoarse, închizînd amîndouă uşile cu zăvorul.

— Nu mai pot, zise neputincioasă Elizaveta Andreevna. Tot timpul pe muche de cuţit. Trebuie, în sfîrşit, să înţelegi Rodion, că nu mai există cale de întors, pentru totdeauna, definitiv... dumnezeule...

Anisimov, în faţa ei, măsura cu paşi mari camera şi ea, de cîte ori se întorcea, precis, milităreşte, îi vedea faţa neliniştită, de parcă ar fi căutat ceva, mîinile puternice, care, după vechiul lui obicei, le ţinea la spate.

— E timpul să ne culcăm, spuse Anisimov, evitînd discuţiile mai lungi, care, din cînd în cînd, aveau loc

între el şi Elizaveta Andreevna. Trebuie să respectăm obiceiurile locului, de vreme ce aici trebuie să trăim, şi să aşteptăm pînă trece vremea rea.

— Rodion, te rog să nu uiţi că sînt învăţătoare. Chiar şi în cel mai înapoiat sat, se ştie că învăţătorul se culcă tîrziu. Elizaveta Andreevna se apropie de soţul său, şi punîndu-i mîinile pe umeri, încercă să se uite în ochii lui. Mă chinuie, Rodion, minciunile tale nesfîrşite. Acum înţeleg, tu m-ai minţit atunci... Te jurai că ai terminat pentru totdeauna, că totul este uitat... Dar tu n-ai încetat să urăşti tot ce este în jurul tău, uneori nu eşti în stare nici să ascunzi asta ! Ca acuma cu Zahar. Tot mai speri, nu ştiu ce faci... de unul singur, în întuneric... Ce absurditate...

— Ţi-ai ieşit din minţi ! — Cu grijă, îi îndepărtă mîinile de pe umerii săi. — Nu văd ce rost are să te tulburi atît.

— Rătăcim orbeşte, într-o ceaţă fără de sfîrşit, zise ea. Te înţelegeam cînd lucrurile nu erau hotărîte. Eram mîndră de tine, de curajul tău, de tenacitatea ta. Pe atunci încă nu se ştia pe ce drum va merge Rusia, dar acum, acum... Un singur partid, un singur regim... un singur popor, Rodion. Ce vrei tu ?

Anisimov o privi şi imediat se întoarse luptînd cu sine ; el o iubea ca şi înainte, dacă nu mai mult ; apoi se răsuci impetuos, îi luă palmele şi le strînse cu putere între ale sale ; ochii ei umezi scînteiau.

— Eu sînt vinovat, mărturisi el repede, sforţîndu-se să zîmbească. Eu n-am insistat atunci, în 1918... să pierd un asemenea prilej. Nu ştiu ce-am fi făcut acum, dar oare doi oameni inteligenţi nu s-ar fi putut adapta, nu s-ar fi putut obişnui să trăiască acolo ?... Franţa, Anglia, Turcia, dumnezeule, cîte locuri pe acest pămînt, unde am fi putut să trăim, să aşteptăm...

— Taci, îl opri ea, căci era o temă interzisă şi ei căutau să nu se atingă de ea. Taci, nu mai vorbi. Aici eu sînt vinovată, Rodion, tu n-ai nici o vină. Eu nu te-am lăsat. Să rămînem fără patrie, fără Rusia...

— Şi cum ţi-a mulţumit Rusia pentru martirajul tău ?... privi încruntat Anisimov.

— Rodion, tu ştii, eu nu aştept mulţumiri, n-am nevoie de ele, îşi lăsă neputincioasă umerii în jos Elizaveta Andreevna. Dacă tu ai putea să te resemnezi, pur şi simplu să te linişteşti, n-aş mai cere nimic de la dumnezeu.

— Să mă resemnez şi să mă îngrop pe aceste coclauri, în bălegarul acesta ? Niciodată ! Tu ai fi prima care m-ai dispreţui, Liza. Nu, Liza, noi o să mai luptăm, Rusia n-a pierit, nu ! Numai să rezistăm, să nu ne prăbuşim. Hai, Liza, zîmbeşte. Uite aşa. De tine depind multe. Eu te ţin minte altfel. Mîndră, inaccesibilă. Liza, mai ţii minte concertul lui Vertinski din 1916 ? o întrebă Anisimov cu privirea mai înseninată. Ţii minte, reuşisem să fug pentru zece zile din iad, din linia întîia. Erai subţirică, într-o rochie de catifea, cu o pelerină cu dantele, tocmai terminaseşi institutul lui Bestujev... Dumnezeule, îmi venea să mor de atîta fericire. După păduchi şi noroiul din tranşee, după retragerea noastră ruşinoasă, apăreai tu, cu cruciuliţa de diamante, ca un înger. Iar Vertinski pe scenă, în costumul lui Pierrot, era atît de ireal, atît de străin de toate, încît publicul, îmi amintesc, înnebunise... După front şi tranşee, mi se păreau atît de stranii aceste pasiuni plănuite. Cît de mult te iubeam, eram gelos chiar şi pe Vertinski, deşi, de cîteva ori, am observat ironia în ochii tăi. Ştiam că tu nu-l luai în serios...

— Taci, Rodion, taci. Elizaveta Andreevna îi strînse capul lui mare la pieptul său. Nu se poate ca totul să se fi sfîrşit pentru noi, doar nici n-am trăit încă... Dumnezeu ne va auzi, trebuie să fim îndurători... Cu ură şi sînge nu schimbi nimic, nu. Au încercat unii. E nevoie de altceva... dar ce anume, nu ştiu, nu pot să-ţi spun.

— Tu doar să nu mă împiedici, Liza, rosti Anisimov încet, aşezîndu-se pe divanul din lemn vopsit. — Dar acum ce rost are să ne chinuim ? Numai că tu n-ai dreptate, nu putem să ne închidem în noi şi să aşteptăm moartea. Nu putem, Liza, să considerăm lupta încheiată, trebuie să supravieţuim. Liza, acum singurul lucru de care avem nevoie este să rămînem în viaţă. Zici că au un singur partid, numai că oamenii din partid sînt diferiţi. Nu se poate să gîndească toţi la fel. Ha-ha ! Nu vezi cum conduce gloata ţara... iar oamenii chemaţi, năs-

cuţi şi educaţi s-o conducă, adică creierul şi puterea naţiunii, sînt trimişi în minele din Siberia, să scoată cu ciocanele aurul, sau sînt siliţi să-şi afle scăparea în străinătate, sau ca noi, să putrezim prin aceste coclauri. Experienţa aceasta şi peste o sută de ani o să-i iasă pe nas Rusiei. Însă acum, cel mai important lucru este să supravieţuim, să supravieţuim, să supravieţuim...

— Şi cînd o să mai trăim, Rodion ? întrebă Elizaveta Andreevna cu o ironie amară în glas.

— Eu nu m-am schimbat, spuse el cu obidă, dar tu, Liza, nu-ţi dai seama, te-ai schimbat, încît nu te mai recunosc. Şi cum te uitai la sălbaticul ăla de Deriughin... Te atrage.

— Groaznic ! rîse Liza forţat. Încă mai poţi fi gelos, Rodion, zău că nu mă aşteptam. Nu ţi se pare că, pur şi simplu, îl invidiezi ? Omul îşi trăieşte viaţa, pe cînd noi doi abia ne scoatem mustăţile din găurile în care ne-am ascuns şi tremurăm la cel mai mic zgomot.

— Atunci de ce mai stai cu mine, de ce nu pleci ? o întrebă Anisimov, turnîndu-şi votcă într-un păhărel. Simt că-ţi par nesincer... Dar pentru mine nu mai există altă viaţă. Să fug peste graniţă este prea tîrziu, graniţele sînt sub lacăt, cum susţin domnii tovarăşi. — Îşi bău votca şi începu să fumeze. — Cu tine însă e altceva. Nu te ţin. Du-te, uşa este deschisă, mai eşti încă destul de tînără, atrăgătoare, du-te.

— Teme-te de dumnezeu, Rodion, cum de nu te-ai săturat să spui mereu aceleaşi vorbe, făcu ea semn cu mîna. Ăsta eşti ? Ai început să aluneci, bei de unul singur. Şi încă ceva... aşteaptă, aşteaptă, că vreau să-ţi spun ce gîndesc. Tu nu eşti un erou, şi nici eu nu sînt o eroină. Ne înşelăm singuri — sîntem nişte mici burghezi obişnuiţi şi înfricoşaţi, ne-am dorit o viaţă îndestulată, dar n-a ieşit, ne-am însuşit nişte nume străine şi ne-am dat cît mai adînc la fund. Ne ascundem după fraze mari si sîntem bucuroşi că trăim, că ne-am salvat în haosul acesta. Să nu se atingă de noi, căci nici noi nu ne atingem de nimeni, deşi, prin tine, mai adie fumurile de altădată. Ca de pildă acuma cu Zahar Deriughin...

Anisimov începu să rîdă, întrerupînd-o. Rîsul răsuna sincer şi vesel.

— Probabil că aşa e, multe din cuvintele tale sînt adevărate. Crezi, într-adevăr că am decăzut în halul ăsta ? o întrebă Anisimov, turnîndu-şi încă un păhărel de votcă. Desigur, ies la drumul mare şi sfărîm ţestele... Sincer să-ţi spun nu ştiu cine l-a lovit. Este un gest brutal, eu n-am decăzut într-atîta.

Se apropie de ea şi se aşează alături, ţinînd păhărelul într-o parte ca să nu verse votca.

— Liza, dar dacă ar trebui să plecăm undeva, într-un loc nou ! În Siberia sau în Extremul Orient ? Şi cel mai complicat lucru se rezolvă simplu. Mă rog, tu ai dreptate, noi sîntem legaţi mai tare decît credeam, am crescut unul în celălalt, şi nimic nu ne mai poate despărţi. Numai cu securea, cu sînge. Mi se pare că încep să obosesc, Liza...

— Nu te atinge de Zahar, rosti ea dintr-o dată, cu o voce fermă şi duşmănoasă şi-i observă faţa albă şi pumnii strînşi. Eu te rog foarte mult, nu te atinge de Zahar, altfel...

— Continuă...

— Ţi-am spus tot, Rodion. Arma ta principală nu este glontele şi nici cuţitul ; arma ta nu lasă urme — manevrezi din umbră. Un păienjeniş de cuvinte, din care nimeni nu mai poate să iasă, se pierde în capcană. Asta o ştiu din proprie experienţă. Dar de Deriughin să nu te atingi, consideră că este o toană de a mea, un capriciu, dacă vrei... Lasă-l pe acest copil mare să meargă pe drumul lui. Dacă te împotmoleşti în treaba asta, s-a terminat cu noi. Mi-e frică Rodion... Un pas greşit, imprudent, şi totul se poate descoperi. Mă tem, mă tem de moarte. Eu am început să mă obişnuiesc, cine ştie dacă avem dreptate în ura noastră. După cum vezi, se rînduiesc forme noi, ţara trăieşte...

— Copil zici, o întrerupe Anisimov, rîzînd cu răutate. Un copil care îi roade pe alţii, unul după altul, o treabă murdară. Iartă-mă, aceste calităţi anume te atrag ?

— Eşti trivial, Rodion, tu, ca întotdeauna, te depărtezi de ce este mai important. — Elizaveta Andreevna se sculă şi începu să strîngă vasele de pe masă. — Poţi cît vrei să faci pe măscăriciul, dacă asta nu te dezgustă, dar eu ştiu că fiecare îşi duce propria sa cruce. Eu trebuie să fiu

alături de tine, trebuie să te ajut... Dar tu, oricum, n-ai să înțelegi. Atîta timp cît sînt alături de tine, n-o să ai nici un necaz. E timpul să ne culcăm, Rodion, e tîrziu, mîine trebuie să mă scol devreme.

Rămas singur, Anisimov își aprinse țigara și, stingînd lampa, deschise fereastra. În cameră pătrundea aerul umed de primăvară; afară era liniște, doar o fîntînă cu cumpănă mai scîrțiia singuratică, pe undeva pe aproape. Ce să zici, nevasta poate că are dreptate, poate că i-a fost dată de providență să-l apere de lucrurile rele, îngrozitoare, pe care nici nu le poți închipui, gîndi Anisimov, și, amintindu-și de ultimele ei cuvinte, se frecă sub barbă. Față de Zahar Deriughin alesese acuma linia de conduită, după părerea lui, cea mai potrivită. Greșeala o făcuse cu mult înainte, in timpul deschiaburirilor, cu familia lui Polivanov ; atunci ar fi trebuit să-l apuce de mînă și, fără să mai aștepte, să-l trîntească la pămînt și apoi să-l țină bine în mîini, dar el, urmărind niște planuri cu bătaie foarte lungă, tăcuse, se comportase cu decență, îi luase chiar apărarea lui Deriughin. Deși, lucrul ăsta poți să-l faci oricînd, aici socoteala e foarte simplă ; și e foarte bine că Zahar continuă legăturile sale cu fata lui Polivanov. Asta a și făcut ca familia lui Polivanov să se pomenească în centrul atenției generale. Și e bine că a tăcut la vremea aceea, că i-a luat apărarea lui Zahar, deși și el știa foarte bine că Zahar n-avea nici un amestec în afacerea respectivă, chiar i-a și spus că are dreptate și că a făcut bine păstrînd în colhoz cîțiva țărani harnici, în afară de asta, el nici o clipă nu pierdea din vedere faptul că Briuhanov, secretarul comitetului raional, luptase împreună cu Zahar Deriughin în războiul civil, deci, au fost prieteni. Și acesta-i un argument hotărîtor.

Anisimov își stinse țigara, închise fereastra și începu să se dezbrace ; dormea într-o cămăruță, separat, obișnuit cu patul său îngust, soldățesc, cu o plasă confortabilă, bine întinsă ; după ce-și umplu un pahar cu apă proaspătă, pe care-l puse la căpătîiul său, se culcă. Poate că-și supraapreciase puterea de rezistență ; să trăiești sub numele altuia nu-i chiar așa de simplu, dar n-are ce să mai facă, pe viitor va fi mai prudent, deși nervii încep

să-l lase. Şi cum să nu-l lase, de vreme ce întregul curs al evenimentelor din Rusia de după revoluţie nu adeverise în nici un fel calculele şi aşteptările lui. Se scursese atîta vreme, şi îşi legase speranţele de fiecare fracţiune din opoziţie şi, de fiecare dată, după zdrobirea ei, îl apuca disperarea, trebuia să-şi încordeze toate puterile şi toată abilitatea ca să se aranjeze iarăşi în vreun fel, pentru a nu fi azvîrlit definitiv la o parte. Cei cinci ani munciţi la Uzinele „Putilov" îi asiguraseră un scut de nepătruns ; dar, ca să fie cinstit, trebuie să recunoască faptul că prietenii lui au făcut foarte bine, şi mai ales la timpul oportun, cînd l-au trimis să lucreze la comitetul districtual ; era tocmai momentul cînd trebuia să dispară în adîncuri, cît mai departe de centru, şi aceasta a fost singura soluţie bună. Din toată odiseea lui încîlcită învăţase un adevăr preţios : numai răbdarea te ajută să rezişti. Ca o justificare el îşi zise că este nevoie uneori şi de cîte o descărcare ca aceea de azi, altfel ajungi să pierzi cu totul gustul de viaţă şi să nu te mai consideri o personalitate. Apoi Zahar Deriughin nu e un adversar oarecare ; amîndoi sînt pe deplin conştienţi de propria lor importanţă, amîndoi sînt acuma împinşi de istorie să conducă şi să construiască o societate nouă. Colhozuri, cincinale, combinate — toţi sînt egali, ca într-un furnicar...

Pardon, îşi opri el gîndul, pipăind şi strîngînd barele de fier, reci ale patului. Chiar şi într-un furnicar funcţiile sînt împărţite, nici natura nu suportă egalitate. Ce este evoluţia dacă nu o selecţie naturală ? Să se resemneze alţii, el este însă profund convins că toate acestea reprezintă o excrescenţă diformă în calea omenirii. Chiar dacă n-o să mai apuce vremea cînd experimentul acesta va eşua, se va îneca într-o baie de sînge, în haos şi încrîncenare, el, însă, ştie, că aşa se va întîmpla, deoarece în natură nu există şi nu poate exista nici un fel de egalitate. Atitudinea lui Zahar faţă de Polivanov confirmă încă o dată neclintirea ordinei naturale, în care nu poate fi vorbă de egalitatea tuturor şi a fiecăruia în parte. De Zahar n-o să se mai atingă, căci nici Zahar nu este lipsit de instinctul de autoconservare ; o să trăiască alături încă multă vreme, drumul lor comun de-abia începe. Încă nu este totul pierdut, cu mai multă di-

băcie Zahar poate să-i fie folositor, să devină un material necesar, iar dacă încearcă să-şi facă de cap, are destule fapte la îndemînă, suficiente pentru o comisie, chiar şi pentru mai multe, în care el o să fie doar un martor care dă, amărît, din mîini, vezi doamne, i-a scăpat din vedere, oricui i se poate întîmpla.

Anisimov se încruntă ; masca îi intrase atît de adînc în carne încît uneori îi venea greu să delimiteze unde se termină el, cel de altădată, şi unde începe el, cel de azi ; mai mult, uneori duplicitatea asta îi provoca un sentiment de desfătare amară.

6

ZILELE DE VARĂ SÎNT LUNGI, cum se spune în popor ; din zori de zi şi pînă seara poţi să străbaţi, pe un cal bun, jumătate de lume ; dar nici oasele n-au vreme să se ostoiască de atîta muncă. La Gustisci, nici n-au apucat bine să încheie însămînţările că au şi început să răsune coasele în luncă ; nevestele şi fetele s-au îmbrăcat cu ce aveau mai frumos ; la coasă, flăcăii, care năzuiau să se însoare toamna, aveau încă un prilej să se uite şi să se gîndească la fata aleasă, întrecîndu-se, pe tăcute, fiecare vrînd să arate cît e de chipeş şi de dibaci. Pe luncă, nevestele şi fetele, în rînduri piezişe, se întorc şi strîng fînul şi-l aşază în căpiţe ; peste o săptămînă, după ce fînul se usucă mai bine, băieţii leagă bine cu funii snopii mari de fîn şi le duc pe cai la stoguri. Pe vremea coasei, cerul este înşelător ; de dimineaţă te arde soarele, iar pe la prînz, dacă te uiţi dintr-o anume parte, parcă este şi mai albastru, iar în aerul încălzit, îmbibat de atîtea miresme din luncă, pătrunde primul fior de nelinişte ; tresar tufişurile şi copacii, şi nu numai atît dar parcă pentru o clipă sînt înfioraţi de nelinişte ; frunzele foşnesc şi apoi se aşază din nou la locul lor, slăbite de arşiţa prelungită ; bărbaţi care fac stogurile, asudaţi şi învăluiţi din cap pînă-n picioare de pleava înţepătoare a fînului, se întorc repede, ca la o comandă, spre partea de unde vine răcoarea, întinzîndu-şi feţele înfierbîntate de muncă spre adierea de aer proaspăt, şi imediat îşi reiau

munca mai cu spor, cei de sus strigă la cei de jos, care aruncă fînul sau îl cară, grăbindu-i.

Zarea senină a cerului începe deodată să se întunece şi un vuiet slab se lasă peste pămînt ; acum se vede clar norul negru-verzui cu nuanţe de albastru, mărginit de un voal gros alburiu care tot timpul îşi schimbă configuraţia ; căldura devine insuportabilă, arzătoare, caii asudaţi degajă un miros foarte puternic de pămînt, peste lunca cosită, peste lanurile line de grîu înspicat, semănat din toamnă, suflă neîncetat o adiere de vînt, liniştită şi zăpuşitoare la început, devenind din ce în ce mai puternică, aerul mai proaspăt ; oamenii încep să încheie stogurile, nemailuînd în seamă dacă le-au ridicat cît trebuie. Imediat se aude un tunet şi norii acoperă jumătate din cer ; scapără în zig-zag fulgerul roşu-albăstrui din mijlocul cerului pînă la marginea pămîntului şi se aude un trosnet nemaipomenit, asurzitor, încît oamenii nu se mai aud unii pe alţii, nevestele şi fetele se trîntesc la pămînt, acoperindu-şi capul, ţipînd. În sfîrşit, se simte zgomotul primelor picături, ca în clipa următoare să se pornească, pieziş, ploaia încă luminată, cu răpăitul ei proaspăt şi vesel ; lunca se pustieşte, toţi aleargă spre colibe, în tufişuri, lîngă stoguri, sub căi ; norii au acoperit complet soarele, întunericul a învăluit totul, doar vîntul se zbuciumă şi plouă cu găleata în bubuitul neîntrerupt al tunetului. Apoi, ca la comandă, vîntul se potoleşte, ploaia cade cu stropi mari şi liniştiţi, frunzele copacilor devin mai elastice, mai viguroase, iarba se înviorează. Furtuna a trecut la fel de repede de cum a venit ; pe pămînt rămîn băltoace în care se oglindeşte soarele, iar oamenii se odihnesc aşteptînd să se zvînte cît de cît pămîntul şi fînul.

Într-una din zilele din urmă, furtuna se stîrnise la căderea serii, pe neaşteptate, fără nici o adiere de vînt ; pe la ora cinci, Zahar Deriughin se îndrepta spre un stog borţos, de vreo două sute de care ; sub cizme scîrţîia plăcut peria de ţepi rămaşi după iarba cosită ; soarele, coborît la orizont, îşi trimitea razele drept pe faţa oamenilor şi Zahar călca vesel privind în zare ; se lucrase cu spor şi era conştient că la iarnă vor avea fîn din belşug. Se opri pentru o clipă ca să-şi facă încă o

dată socotelile. Deodată, se auziră nişte strigăte de spaimă şi uitîndu-se mai bine, văzu la orizont, alunecînd cu o viteză de necrezut, un nor care se ridica şi se făcea din ce în ce mai albastru-vineţiu. Zahar îşi aruncă iute privirea peste luncă ; apropierea furtunii îi zorea pe toţi ; băieţii, care cărau clăile, dădeau bice cailor, ţăranii de pe stoguri începuseră să le învelească, iar muierile, cît era lunca de mare, se strigau vesel, îndemnîndu-se una pe alta. Zăpuşeala se înteţea tot mai mult, deşi soarele coborîse jos de tot ; trupurile oamenilor asudaseră şi simţeau mîncărimi sub pielea care le acoperă carnea încinsă. Zahar încerca în zadar să surprindă o adiere cît de mică a vîntului ; totul se oprise şi murise parcă în nemişcare ; se vedea doar norul negru bătînd în albastru, care se deplasa la orizont spre partea opusă soarelui şi, din pricina acestei poziţii, aerul căpăta pe toată întinderea o strălucire densă ; în tăriile cerului se desfăşura o învolburare şi o luptă înverşunată. Zahar se opri, îşi scoase cămaşa de pe trupul asudat şi apoi se îndreptă spre stog.

— Hai, hai, preşedinte ! începură să strige muierile care aruncau fînul în sus. Ajută-ne, vine furtuna !

Luînd furca din mîinile uneia dintre femei, de la Varecika cea oacheşă, începu să arunce fînul în sus, cam vreo patru metri de la pămînt, de unde alţii îl aruncau şi mai sus, pe stog ; de la primele mişcări largi ale braţelor, Zahar simţi din nou gustul muncii cu care era obişnuit, fluiera, parcă din rărunchi, cînd ridica, în sus, cu fiecare furcă aproape o claie întreagă ; cînd fînul se termină şi făcură o mică pauză, o apucă pe Varecika şi, rîzînd, o aruncă pe stog, înfigîndu-şi palmele din plin în coapsele ei durdulii ; roşind toată, Varecika se zbătea, scoţînd ţipete vesele, să nu scape din braţele ţăranilor care o prinseră din zbor.

— La naiba ! Fir-ar să fie ! strigă Varecika, alunecînd pe fîn în jos, strîngîndu-şi fusta care se ridicase, zbătîndu-se s-o tragă pe genunchii ei rotunzi. Cine a zis că preşedintele e bolnav ? Să nu pici pe mîinile unui bolnav ca el ! Ochii Varecikăi străluceau de plăcere, în timp ce Zahar, rîzînd, se uita la ea cum îşi aranja poalele, scuturîndu-se de pleavă.

— Bagă de seamă, Varecika, nu glumi, că dacă află Volodka... îi zise Zahar, ştiind că Volodka Rîjîi, bărbatul Varecikăi, se afla sus pe stog ; scuturîndu-şi fînul de pe cap, Zahar îşi răvăşi părul scurt, fiindcă nu apucase să-i crească după internarea în spital, şi-şi mîngîie cicatricea. Hai, fir-aţi voi de muieri, hai că vine furtuna !

În acest răstimp, mai sosiră alte căruţe cu fîn şi Zahar se apucă să arunce fînul în sus, uitînd de Varecika ; pe neaşteptate o rafală puternică de vînt îi smulse din furcă o jumătate de claie şi o împrăştie peste luncă ; în clipa următoare răsuna primul bubuit de tunet, încă îndepărtat, dar destul de ameninţător. Zahar îşi ridică privirea. Norul se întunecase de tot, acoperind aproape jumătate de cer ; soarele, din cealaltă parte a orizontului, lumina clar şi egal, şi, din pricina asta, norul părea sinistru, ameninţător. Se vedea cum, în faţa lui, se învălătucesc în forme inegale norii cei albi şi cu toţii presimţeau forţele uriaşe ce se ascundeau în ei ; norii alburii se încolăceau mereu, se învolburau, străpunşi de fulgere prelungi şi palide.

Zahar strigă la flăcăii care cărau clăile, grăbindu-i ; stogul creştea văzînd cu ochii ; pe sub nori începu să sufle vîntul aducînd miresmele proaspete ale ploii care se apropia ; oamenilor le era tot mai greu să arunce fînul pe stog, pentru că vîntul îl smulgea şi-l împrăştia pe miriştea peste care, într-o clipită, se aşternu întunericul. Tunetul bubuia tot mai puternic şi mai des, parcă undeva, nu prea departe, dar nimeni nu-i dădea atenţie. Zahar, încordîndu-şi toţi muşchii, arunca claie după claie în sus, fără să ia în seamă furtuna ; sudoarea fierbinte îi inundase trupul ; în ciuda prospeţimii aerului de dinainte de furtună şi a răcorii, pînă şi caii erau complet asudaţi. La un moment dat, cei de sus strigară să nu mai arunce fîn şi cerură nişte prăjini ca să întărească stogul, astfel încît, într-un sfert de ceas, totul fu terminat ; cu ajutorul funiei, cu care legaseră stogul, coborî şi Nikita Bobok, ultimul care rămăsese sus, şi, privindu-l pe Zahar, spuse cu admiraţie :

— Munceşti, munceşti bine ! iar Zahar începu să rîdă, uitîndu-se la faţa lui pămîntie şi mirată ; tunetul se îm-

prăştie asurzitor pe toată suprafaţa pămîntului şi, imediat, se porni vesel şi în mod ireversibil ploaia ; cu ochii închişi, Zahar rămase cu capul dezgolit sub ploaie. Cineva îl strigă, dar el, cu pas domol, savurînd răcoarea şi plăcerea trupului proaspăt spălat, se lipi de stog, în partea expusă vîntului, unde se mai adăpostiseră de ploaie aproape douăzeci de oameni ; caii, pe care ploaia îi scăpase de tăuni şi de corvoadă, se scuturau nechezînd, din cînd în cînd, mîncînd cu lăcomie iarbă ; curînd, şuvoaiele de ploaie încetară.

Cînd furtuna trecu, Zahar nu vru să se urce în căruţă pentru a se întoarce împreună cu ceilalţi în sat, ci o porni singur la drum, mulţumit de sine ; stogul fusese terminat la timp şi Zahar păşea încet (calul pe care îl avea la dispoziţie pentru drumurile lui îl dăduse pentru strîngerea fînului), cuprins de o oboseală plăcută, ca atunci cînd nu gîndeşti la nimic şi îţi face plăcere să mergi, după o zi de muncă grea, dar plină de satisfacţii ; străbătînd cîmpul jilav şi mănos. Se dezobişnuise de munca aspră, ţărănească şi acum simţea o durere în umeri şi o slăbiciune în picioare ; se poticnea pe terenul neted şi credea că nu şi-a revenit complet după operaţie. Apa se scursese în pămînt şi din măruntaiele lui ieşea un abur uşor şi călduţ. Zahar se aplecă, apucă un pumn de pămînt, îl frămîntă în palme, încercînd un sentiment de plăcere, văzîndu-l atît de supus şi de cuminte şi merse mai departe ; observînd că zîmbeşte fără nici o pricină, se încruntă, îşi desfăcu degetele, lăsînd pămîntul să cadă. Pentru prima oară de cînd devenise preşedinte al colhozului, îl uimi şi-l speri gîndul care îi venise în minte pe neaşteptate, că el, un ţăran încă tînăr, dispune de viaţa unui sat atît de mare şi că de el depind în multe privinţe ordinea şi armonia din viaţa atîtor oameni.

Gîndurile acestea-l cuprinseră pentru prima oară şi Zahar, căutînd să rememoreze cum ajunsese aici, îşi aduse aminte de discuţia sa cu Briuhanov purtată în ajunul organizării colhozului ; la refuzul lui şi la neîncrederea pe care o avea în propriile sale puteri, Briuhanov îi spusese cu o duritate neobişnuită, ce înseamnă partidul şi că pe el, pe Zahar Deriughin, partidul îl numeşte (Zahar îşi aminti chiar şi intonaţia cuvintelor lui Briuhanov,

privirea lui întunecată), şi că tocmai foştii luptători din Armata Roşie trebuie să fie în fruntea colhozurilor, şi că membrii de partid n-au dreptul să refuze şi să se teamă. Zahar îşi aminti apoi că peste o lună Briuhanov îi trimisese cîteva pachete de cărţi, cu indicaţia scurtă să le citească şi să tragă din ele cît mai multe învăţăminte. Să citească nu putea decît noaptea, că ziua avea treburi ; era prezent la sediu, trecea pe la brigăzi, iar serile i le lua familia, că nici el nu se putea hrăni doar cu aer — ba se terminau lemnele, ba se dărîma ceva la grajd, apoi mai trebuia să vadă şi de proprii săi copii. Dar şi cărţile, simţea el, îl atrăgeau tot mai mult ; aşteptînd să-i vadă pe toţi culcaţi, de cum se aşternea liniştea în odaie, se aşeza să citească şi, la lumina lămpii de gaz, recitea unele pagini de cîteva ori. Briuhanov îi trimisese, printre alte cărţi, un volum gros, avînd titlul tipărit cu litere aurii, *Studii despre natura omului* de Mecinikov, şi Zahar multă vreme nu se putuse rupe de această carte, căci tocmai cartea asta îl făcuse pe Zahar să se mire de tainele vieţii ; citind despre organismul omenesc, despre interacţiunea complicată dintre părţile acestui organism, despre instincte şi anomali, despre perpetuarea speciei ca obligaţie principală a tot ce este viu, despre moartea ca încheiere firească a oricărei vieţi, se mira cît de simple şi de explicabile pot fi toate acestea. Uneori se uita la cîte unul din copii, la soţie sau la mamă, parcă de sus, de pe o treaptă de cunoştinţe dobîndite, de altfel cu mult efort, şi se gîndea că ei au rămas aceiaşi şi că nu bănuiesc nimic. Ceea ce citea se imprima în conştiinţă şi i se depozita undeva în profunzime, ca o rezervă.

Zahar Deriughin nu semăna cu tatăl său, un ţăran foarte puternic (era capabil să ridice cu dinţii un sac de sare de zece puduri şi, dintr-o singură mişcare a capului, ţinîndu-şi mîinile la spate, să-l arunce în spate), dar om mărginit şi incult, care îşi număra cîştigul ban cu ban. Şi nici cu moşul său, Vasili, nu semăna, ziceau oamenii din sat, văzînd lumina lămpii în casa lui Zahar la ceas de noapte ; acela chiar dacă fusese răbdător şi se descurcase uneori cu cărăuşia, nu ştia nici să citească şi nici să scrie, deşi, e adevărat, îi plăcea să povestească despre oraşe străine, despre oamenii întîlniţi în drumurile lui.

Apropiindu-se de casă, Zahar văzu de departe geamurile neluminate şi asta însemna că, muierea lui, trudită peste zi, se culcase iar copiii îi dorm, iar mîncarea, atîta cîtă era, se afla pe masă, acoperită cu un ştergar curat. Zahar se duse prin curte, auzi cum rumegă şi cum respiră vaca în grajd, apoi scoase din locul ştiut o sîrmă îndoită ca un cîrlig, o vîrî în crăpătura dintre grinzi, ridică uşurel clanţa şi împinse uşa din tindă. Uşa care dădea în odaie era, însă, deschisă, asta însemna că maică-sa încă nu se culcase ; scoţînd chibriturile şi căutînd să nu facă zgomot, Zahar aprinse lampa. Nevasta şi copiii dormeau după o perdea de stambă decolorată care împărţea odaia în două ; ridică ştergarul de pe masă şi văzu cartofii prăjiţi, răciţi deja într-o tigaie ştirbită, cu marginile arse, şi o cană mare de lut cu lapte ; luă apoi căldarea cu apă şi ştergarul, ieşi în uliţă, îşi scoase cămaşa transpirată şi, pe întuneric, se spălă pînă la brîu. Tot satul vuia de glasurile vesele ale oamenilor care se întorceau de la coasă ; ici-colo mugeau vacile nemulse şi lătrau cîinii. Zahar se şterse, se îmbrăcă şi, intrînd în casă, se aşeză imediat la masă, apoi îşi trase mai aproape cartofii şi începu să mănînce. De după perdea se auzi un scîncet, poate plîngea Kolka sau poate Egoruşka, căci amîndoi dormeau în leagăn. Nevastă-sa îngăima ceva, liniştindu-i, apoi iarăşi se aşternu liniştea ; doar la geam se zbăteau, trezite de lumină, muştele. Isprăvind cartofii, Zahar auzi un oftat şi o mişcare după cuptor ; la început apărură picioarele slabe şi vînoase ale mamei, apoi se ivi fusta largă, ţesută în casă. Coborî mai întîi pe cămin, apoi pe podea şi, apropiindu-se de masă, îşi făcu cruce în faţa chipurilor întunecate din icoane şi se aşeză pe laviţă.

— Ia spune, mamă, o rugă încet Zahar, de ce nu dormi ?

— Parcă mai poţi să dormi, răspunse cu o jumătate de glas baba Avdotia, privind perdeaua de stambă cu o mînie pe care Zahar n-o înţelese. Am auzit că azi pe la prînz, Manka, fata lui Polivanov, a născut un fecior sănătos, de vreo patru kilograme. Ce ruşine, dumnezeule, îşi încreţi fruntea baba Avdotia, gata să plîngă, dar cum nu putu, deveni şi mai posomorîtă şi-i întoarse spatele. Tineretul a uitat de dumnezeu, peste tot s-a răspîndit

desfrîul. Varecika cea oacheşă, a fost adineaori pe aici, a venit de la coasă repede să-mi spună. Şi să vezi, trăncănea, ticăloasa, cum seamănă cu preşedintele nostru, parcă sînt două picături : năsucul, sprîncenele. Eu o îndemnam să plece, ea se lipea de pereţi scăldată în plăcerea noutăţii. Vai, vai, ce nenorocire, ce nenorocire...

Spunînd acestea, baba Avdotia începu să plîngă de adevăratelea, de cuvintele ei, de necazul de a avea un fiu fluşturatic şi, făcîndu-se parcă mai mică, chircindu-se, îşi şterse lacrimile cu palma aspră, plină de crăpături negre, iar Zahar, care tot mai mesteca cartofi cu mînie, puse deoparte furculiţa cu mîner de lemn. Aşteptase clipa aceasta, şi totuşi se simţea complet neajutorat. De multă vreme, cam de vreo trei luni, nu se mai întîlnise cu Manka ; ruşinîndu-se de pîntecul său, ea-i interzisese să mai vină şi chiar să se mai gîndească la ea, iar acum Zahar dorea să se ducă la ea, să-i spună că se bucură foarte mult, sau pur şi simplu s-o vadă ; la prunc deocamdată nu se gîndea ca la ceva viu care are dreptul să se bucure de o atenţie.

— Ies puţin pe uliţă să fumez, altfel ne înăbuşim aici.

— Bagă de seamă, diavole, să nu te duci la ea, îi şopti repede şi cu frică în glas maică-sa. Aşteaptă-mă să mă încalţ şi vin cu tine.

— Lasă, mamă, se încruntă, parcă de necaz, Zahar, dar ea, fără să-l mai asculte, ieşi în urma lui, cu picioarele goale în nişte sandale vechi şi rupte, într-un veston cu petece îngrijit cusute la coate, pe care-l purtase mai demult fiul ei şi se aşeză lîngă el pe prispă. Ruşinîndu-se de ea, de tăcerea ei plină de reproşuri, Zahar îi făcu loc lîngă el şi oftă adînc.

— Era să ne prindă furtuna, abia am reuşit să acoperim stogul, s-au strîns vreo două sute de care de fîn, zise el. Altfel ar fi trebuit să întindem din nou fînul să-l uscăm. Mamă, ce zice Efrosinia ? întrebă, dintr-o dată, Zahar, spunînd Efrosinia şi nu Froska, cum îi zicea de obicei, subliniind parcă prin aceasta respectul şi stima faţă de soţia lui pentru atitudinea ei deosebită, pentru firea ei cu totul aparte.

— Ai avut noroc, prostovanule, de o femeie de aur, răspunse baba Avdotia, alta în locul ei de mult ţi-ar fi

scos ochii sau şi-ar fi luat lumea în cap. Să te fi văzut atunci, cu patru guri de hrănit. Umbli aiurea ca un dulău. Te-au ales şi preşedinte, spuse cu amărăciune, deşi în sufletul ei se mîndrea cu funcţia fiului şi tuturor le amintea că funcţia de preşedinte este o povară foarte grea şi plină de răspundere. Să vezi acum ce o să spună lumea, căci o să se vorbească. Cine o să te mai ţină preşedinte ?

— Astăzi mă duc să dorm în pod, rosti el posomorît, evitînd să-i răspundă, gîndindu-se la cele auzite de la ea. Nu vreau s-o trezesc pe Efrosinia, are şi aşa destule necazuri.

— Dar ce-ai fi vrut ? ripostă baba Avdotia. Varecika, năpîrca aia blestemată, a umblat peste tot. Frosea, tu ai auzit, zice şi i-a povestit cum a fost, chiar şi despre nas şi sprîncene.

— Şi Efrosinia ce-a zis ? întrebă Zahar, făcînd o vădită sforţare să scape de vorbele spuse în şoaptă ale mamei şi să rămînă singur.

— Efrosinia ? Ce să zică Efrosinia ? rîse ea, schimbîndu-se puţin la faţă. Ei, zice, cumătro Varvara, nasuri şi ochi care să semene găseşti cîţi vrei pe lumea asta, iar roşcovani şi mai mulţi. Mai bine te-ai uita la Volodka al tău, de ce te iei de Zahar al meu ? Şi crede-mă, nemernica de Varecika a căscat nişte ochi, iar Efrosinia n-a mai vrut s-o asculte şi s-a dus prin curte. Am atîta treabă, zicea, tu eşti singură, cumătro, iar eu am patru guri de hrănit, n-am vreme de trăncăneala ta. E o sfîntă Froska ta. Baba Avdotia suspină adînc şi tăcu.

Strîngîndu-şi, de frig, vestonul la piept, ţinîndu-i marginile cu mîinile pe dinăuntru, baba Avdotia ar fi vrut să-i mai spună că nu se mai putea arăta în faţa oamenilor, că trebuie să umble numai cu privirile plecate, dar uitîndu-se la Zahar i se făcu milă de el şi, oftînd, tăcu.

— Se vede că asta ţi-e soarta, Zahar, vorbi ea cu o blîndeţe neaşteptată. Pe toate nu pot să ţi le spun, dar un lucru totuşi vreau să ţii minte. Eu sînt mama care te-a născut, eu trebuie să-ţi spun. Eşti un desfrînat, Zahar, în neamul nostru niciodată nu s-a pomenit aşa ceva. Şi de semeni ogorul cu sămînţă stricată, la un spic bun să

nu te aştepţi. Să te fi uitat la nevastă-ta, cînd i-a adus Varecika vestea. Se făcea că rîde, dar ochii îi tremurau de parcă i-ar fi înţepat cineva inima cu un cuţitaş.

— Mă duc să mă culc în pod. Zahar îşi stinse ţigara cu talpa cizmei şi, fără să mai spună ceva, merse în tindă, găsi pe pipăite scara şi, urcîndu-se cu uşurinţă, se aşeză pe frunzele uscate de lîngă horn, apoi îşi scoase cizmele, se dezbrăcă şi se înveli cu un ţol. Se simţea mirosul fînului proaspăt şi al lutului uscat ; printre ştreaşini şuiera vîntul. Zahar se întinse şi rămase aşa, cu urechile ciulite. De jos, se auzea oftatul adînc al maică-sii care închidea uşa. O auzi trăgînd clanţa, apoi scîrţîitul uşii şi liniştea se aşternu ; răsuflă uşurat. Lîngă maică-sa nu se simţise în voie şi acum, pe măsură ce se liniştea, îl cuprindea tot mai puternic oboseala, îl dureau picioarele şi spinarea. Şuieratul vîntului se îndepărtă şi Zahar adormi pe nesimţite.

Îşi deschise ochii dintr-o dată, de parcă l-ar fi lovit cineva şi, ridicîndu-se, auzi din nou şuieratul vîntului prin streşini, nişte zgomote nedesluşite ; din cînd în cînd se auzea respiraţia grea şi zgomotoasă a vacii din grajd ; departe, pe cîmp cîntau pitpalacii, şi toate aceste zgomote ale nopţii erau din cînd în cînd întrerupte de o tăcere adîncă. Cred că luna s-a ridicat sus, gîndi Zahar, şi dintr-o dată îi aminti sîcîitor de clar comentariile referitoare la averea lui Makaşin, la care găsiseră două mii de ouă şi vreo sută de litri de basamac în damigene mari de sticlă, încît a doua zi Anisimov a trebuit să cheme miliţia de la oraş ca să-i potolească pe ţăranii răsculaţi. Foma Kudelin şi Volodka Rîjîi jucau hora pe ger, strigînd tot felul de porcării ; sub razele piezişe ale soarelui ce dădea în asfinţit, capul lui Volodka Rîjîi părea cuprins de flăcări. Trei zile a răsunat satul de beţie, ţăranii se îndemnau să jefuiască gospodăriile chiaburilor. Îşi aminti de Foma Kudelin, care se năpustise ca un sălbatic cu parul în mîini, urlînd cît îl ţinea gura : „Să dărîmăm totul, mama lor ! — Dă-te la o parte, preşedinte, a venit vremea noastră ! O să zidim altele, ale noastre !“ — „Dă cu parul în mine, nemernicule, îi zisese atunci lui Kudelin, palid şi căutînd să nu se uite la parul de stejar ridicat în

sus. — De cînd eşti tu n-ai fost în stare să-ţi faci o casă nouă, uită-te la nădragii tăi ! Uită-te la tine, ce eşti ? fiară sau om ? Dacă mai faci un pas, te arestez şi te trimit la puşcărie să hrăneşti ploşniţele. Stai !" Scoţîndu-şi pistolul, pusese ţeava în pieptul lui Foma, împingîndu-l pas cu pas ; Foma se dădea înapoi cu ciomagul ridicat deasupra capului şi, numai după ce Zahar l-a lăsat, a aruncat parul, înjurînd cu gura pe jumătate, apoi, ascunzîndu-se în mulţime, striga cu o voce piţigăiată că a venit vremea cînd ţi se pune pistolul în piept şi că, mai tîrziu, o să-i împuşte pe toţi, ca pe nişte cîini.

Zahar asculta şuieratul vîntului printre streaşini, cum se strecura uşor şi plăcut în pod, şi ochii începură să i se lipească ; plutea parcă în vuietul acesta, care îi îndepărta gîndurile, îl înstrăina de toate, de grijile lui, dar nicidecum nu putea să adoarmă ; epuizat de oboseală, de slăbiciunea care îl cuprinsese, Zahar încerca un sentiment de dragoste faţă de toţi : faţă de Efrosinia, tăcută şi smerită, cu capul numai la grija copiilor, faţă de copiii săi, faţă de mamă-sa care se temea cel mai mult pentru el, şi faţă de naşul lui. Chiar şi la Anisimov, omul pe care nu putea să-l înghită se gîndea acum fără pica dinainte ; era ceva greu de descifrat în sufletul acestui om închis, căci era prea dibaci la vorbă. Dar cel mai mult o iubea pe Manea (deşi Zahar se temea s-o recunoască în sinea sa) ; făcea eforturi chinuitoare să nu se scoale şi să se ducă la Polivanovi ; şi-o închipuia cum stătea culcată cu buzele moi şi se gîndeşte la el, (că se gîndea la el, Zahar nu se îndoia), şi îşi zicea că ar fi bine să fie acum lîngă ea, căci nu de tată şi de mamă avea ea acum nevoie să stea lîngă ea, ci mai ales de el.

Zahar se întoarse cu faţa în jos, cufundat în tăcere ; viaţa i se părea greu de înţeles şi, pe moment, nu-i venea nici o idee, nu vedea nici o ieşire, de parcă s-ar fi aflat între patru ziduri oarbe. În nopţile de vară te rătăceşti uşor, luminiţa care arde undeva în beznă, oricît te-ai grăbi s-o ajungi, ea rămîne tot îndepărtată. Asta o ştia Zahar din propria-i experienţă, încă din copilărie cînd, întorcîndu-se cu taică-său de la Zejsk, de la ultimul tîrg

de toamnă, se rătăciseră într-o pădure pe nişte drumuri întortocheate, pînă cînd, plîngînd, opri calul care nu mai putea de oboseală şi începu să-l scuture îndelung de umerii mari şi puternici pe tatăl său, care sforăia de oboseală. Mai tîrziu, aflase că trebuia doar să slăbească hăţurile şi să lase calul să meargă singur.

7

ALIONKA SE TREZEA, de obicei, imediat după baba Avdotia, lîngă care dormea pe cuptor, cu picioarele întinse spre perete. Lîngă ea dormea Ivan, al doilea după Alionka în ordinea vîrstei : Kolea şi Egoruşka dormeau într-un leagăn agăţat de tavan, făcut special de unchiul Ignat ; noaptea, mama putea să ajungă leagănul cu mîna. Alionka ştia că mama, fără să deschidă ochii, putea să apuce stinghia leagănului şi să-l legene, dacă îi auzea pe prunci plîngînd sau scîncind. Ivan era deja mărişor, era doar cu un an mai mic decît ea, şi persoana lui n-o mai interesa ; în general nu-l prea iubea pentru felul lui bătăios, neastîmpărat şi căuta să rămînă cît mai puţin cu el, în schimb îi iubea pe fraţii ei mai mici, mai ales pe cîrlionţatul şi bucălatul de Egoruşka ; îi plăcea să-i îngrijească, îi căra în spinare, aplecîndu-se cînd trecea, de la laviţă pînă la prag şi îi aşeza pe căldarea ruginită, fără toartă ; cînd au mai crescut îi hrănea cu cartofi înmuiaţi în lapte, îi culca. Îi plăcea să se joace cu ei, să facă din surcele sau din nisip căsuţe, cu odăi pentru toată familia, fără să uite şi de frăţiorii ei. Alionka se străduia s-o imite în toate pe mamă-sa, dar mai mult o iubea pe baba Avdotia şi pe tatăl său ; de tatăl său se şi temea, i se părea uriaş şi avea totdeauna faţa ţepoasă ; se întîmpla uneori, în clipe de răgaz, că el o lua pe genunchi şi ea se strîngea toată de fericire, cuminte, temîndu-se să se mişte ; tatăl mirosea a tutun şi avea palmele tari, ca scîndurile laviţei.

Ziua începea cu oftatul şi cu tuşitul babei Avdotia ; Alionka deschidea imediat ochii, se dezlipea de bunică şi se întorcea pe spate ; odaia era scăldată într-o beznă tainică, în foşnete şi sunete surde, tot atît de tainice ; în aerul închis de la atîţia cîţi erau în încăpere, se auzea

respirația tatălui, răzbătînd rar și limpede peste celelalte, ceea ce o liniștea pe Alionka ; asta însemna pentru ea că toate sînt la locul lor și că n-are de ce să se teamă.

— Bunicuțo, bunicuțo, întreba Alionka în șoaptă, ai mai visat vreo minune ?

Căscînd și făcîndu-și brusc cruce, baba Avdotia își spunea rugăciunea. Alionka auzea doar plescăitul buzelor și niște șoapte șuierate, asemenea oftatului din beznă, iar bătrîna își făcea iar cruce și se așternea liniștea.

— Am visat, răspundea cu o jumătate de glas, dar foarte limpede. Am visat multe, și de tot felul, asta înseamnă că mi se apropie, mi se apropie sfîrșitul, drăguța mea, presimt pămîntul rece.

Scoțînd un țipăt de bucurie că noaptea se sfîrșea, îndată ce bunica Avdotia începea să vorbească, Alionka se lipea de ea, o cuprindea cu mînuța pe după gîtul zbîrcit, iar baba Avdotia, mîngîind mînuța copilului se pornea să povestească, fiindcă întotdeauna visa mult și lucruri de groază : ba că se rătăcise în niște păduri neumblate și îi arăta drumul de întoarcere o pasăre vrăjită, ba că asculta clinchetele din lăcașul de sub pămînt al lui Dumnezeu, cu ferestre și porți turnate în aur, ba că găsise pe cîmp un iepuraș cu lăbuța ruptă, că-l hrănea și-l vindeca, iar în jurul ei, în iarba înaltă, sărea iepuroaica, mama lui, și plîngea cu glas omenesc.

— Bunicuțo, bunicuțo, o ruga Alionka cu o voce stinsă, numai de s-ar termina cu bine, scapă-l doamne, că mă tem pentru el.

Baba Avdotia se însenina văzînd atîta crezare și nevinovăție în sufletul copilului și întotdeauna găsea un sfîrșit fericit viselor sale, apoi o mîngîia pe cap și ofta.

— Trebuie să mă ocup de sobă, s-o scol și pe Efrosinia. Ah, păcatele mele, tare mi-e greu cu soba asta, mi s-au uscat mîinile.

— Vreau să te ajut, bunicuțo, sărea Alionka, îmbrăcîndu-se repede. Vrei să curăț cartofii ?

— De ce te scoli așa devreme, mai dormi puțin, neastîmpărato, îi zicea baba Avdotia, o să-ți vină vremea și ție, o să muncești destul. O să crești, ai să te măriți, or să vină copiii, ofta bătrîna. Dar pînă cînd nu ți se cere, nu te grăbi. Uite, taică-tău vrea să te dea la anul la

şcoală, o să umbli cu cărţi şi cu caiete, ai să înveţi carte, înainte numai domnişoarele învăţau.

Nu vreau să învăţ carte. Vreau să rămîn cu tine, zicea, lungind vorbele Alionka, deschizînd larg ochişorii, închipuindu-şi, în acelaşi timp, cum va merge, plină de importanţă, prin sat, cu ghiozdanul peste umăr.

— Dar ce, e rău să ştii carte ? întreba baba Avdotia.

— Dar e bine ?

— Eşti prostuţă, Alionka, prostuţă, rostea cu dragoste baba Avdotia. Un om cu carte e ca o ladă cu bani. Stă la masă şi scrie pe hîrtie, scrie şi scrie, nu trebuie nici cîmpul să-l are, nici lemne să care, să îngheţe prin pădure, să-şi rupă oasele. I le aduc alţii, îi fac şi focul în sobă. Poţi să te măriţi la oraş, şi acolo îţi cumperi tot ce vrei de-a gata din prăvălii. Şi bărbatul ţi-e curăţel, şi tu eşti curăţică. Iar aici trebuie să stai toată ziua lîngă cuptor, mai nimereşti şi un bărbat rău, ţi se uită în gură să vadă cît ai mîncat, nu-ţi mai spun dacă mai ai şi o casă de copii ! Du-te, du-te Alionka la şcoală, du-te şi învaţă carte. Vrei să ai soarta mamei tale, să umbli în noroi toată viaţa ?

Alionka o iubea pe bunica Avdotia şi o credea ; bătrîna îşi începea de fiecare dată ziua cu rugăciunea, aşezîndu-se în genunchi în faţa icoanelor din colţ şi rugîndu-se pentru sănătatea celor vii şi pentru pacea veşnică a celor morţi ; Alionka ştia că, în timpul rugăciunii, nu avea voie s-o deranjeze. În timpul ăsta, ea îşi vedea de grijile sale, se uita dacă prin casă toate sînt la locul lor, se uita la frăţiorii ei, uite şi acum dormeau fiecare cu capul în altă parte, iar picioruşul durduliu al lui Egoruşka ieşea de sub învelitoare. Alionka îi acoperi piciorul grijulie cu ţolul şi se întoarse la bunica Avdotia să se uite cum aprinde focul în sobă, intrînd aproape pînă la jumătate în gura sobei şi, tuşind greu, sufla să se aprindă lemnele. Bunica era desculţă şi Alionka îi vedea picioarele goale, pline de vine groase şi noduroase ; lemnele nu se uscaseră peste noapte şi acum nu se aprindeau. Alionka voia şi ea să facă ceva, o apăsa tăcerea tainică din casă şi de aceea se tot foia prin odaie ; toate păreau la locul lor, pînă şi bătrîna pisică Pegulea, cu burta ei veşnic lăsată, se freca de picioarele ei, închizîndu-şi ochii cu şiretenie.

— Aşteaptă puţin, Pegulea, îi zicea cu asprime de om matur în glas Alionka. Mama nu s-a dus încă să mulgă vaca.

Dînd pisica la o parte care se freca mieunînd de picioarele ei, se duse să vadă ce mai este prin odaie, se mai uită o dată la frăţiorii ei pe după perdea şi pricepu imediat. Mama, pe pat, cu faţa nemişcată şi concentrată, îşi aranja părul, dar lîngă ea, în pat, nu era nimeni. Alionka se apropie mai mult, să vadă dacă nu s-a înşelat, apoi se întoarse la bunică.

— Bunicuţă, întrebă ea în şoaptă, ca să nu audă mama, cu acea delicateţe inconştientă de copil, dar tăticul unde e ? A şi plecat ?

— Astă-noapte s-a culcat în pod, răspunse într-un tîrziu şi fără plăcere baba Avdotia, uitîndu-se la cergă. Aseară a venit tîrziu, toţi dormeau, aşa că a urcat în pod.

— Bunico, este adevărat că banditul acela a vrut să-l omoare pe tata ? întrebă iarăşi Alionka. Ieri mi-a spus Kolka al lui Bohok, că nu l-a nimerit, că altfel l-ar fi dus pe tata la cimitir.

— De omorît poţi să omori pe oricine, zise bătrîna Avdotia, şi apoi, gîndind cu glas tare : Omul doar pare veşnic, dar dacă-l loveşti mai tare, nu-l mai vezi.

— Bunicuţă, de ce se îngroapă morţii ?

— Dar unde să-i ducă ? se miră baba Avdotia, depărtîndu-se de sobă. În sfîrşit, lemnele începuseră să ardă, se vedea vîlvătaia. De aia sînt morţi, din pămînt au ieşit, în pămînt se duc. Noroc cu pămîntul că le ascunde pe toate, altfel ne-am acoperi de ruşine.

— Bunicuţă, o întrebă cu voce tremurată Alionka, şi eu sînt din pămînt ?

— Dă-mi pace, neastîmpărato, începu să rîdă bătrîna. Din ce să fim dacă nu din pămînt ? Omul, fie ţar, fie păstor, tot din acelaşi pămînt se naşte, doar sufletul este de la Dumnezeu şi de aceea zboară la cer, fiindcă sufletul i-a fost dat omului de Dumnezeu şi trupul din pămînt. De aceea, se adună atîta murdărie în trup, fiindcă Satana îl tîrăşte la el. Tăcînd apoi, baba Avdotia, se aşeză să cureţe cartofii.

Abia trecuse ora cinci şi în casă pătrundea lumina ; Alionka ieşi în uliţă, alergînd prin iarba umedă de roua

dimineții și se opri în mijlocul uliței, uitîndu-se în toate părțile să vadă cum răsare soarele și dacă văcarii mînă vacile. Alionka avea grijă să nu-i scape văcarii, fiindcă asta era treaba ei, fie că era ploaie sau zloată, îi plăcea să mîne cu bățul vaca domoală și, ca să n-o doară, imitînd-o pe maică-sa, îi zicea : „Hai, hai, pînă la poartă, apoi mergi cum îți place ție."

De departe, chiar la marginea satului, Alionka auzi glasul răsunător al lui Mihei, văcarul : „Ehe, hei !" urmat de pocnetul prelung al biciului ; în clipa aceea răsări și soarele. Alionka își alese un loc de unde să privească soarele fără să clipească, pînă cînd s-a ivit la marginea pămîntului ; după ce a apărut ca un cerc gol și palid deasupra pămîntului, soarele, înfierbîntîndu-se, a început să iradieze căldură și lumină, o lumină orbitoare pentru ochii Alionkăi.

— Mamă ! strigă Alionka puternic și cu plăcere, închizîndu-și ochii. Vino, Mihei, s-a ridicat soarele. Mulge vaca mai repede, trebuie s-o scot din curte.

8

ÎN SAT SE VORBEA, pe șoptite, că Zahar are noroc la băieți. În anul acela (cînd la vremea coasei se născuse în casa lui Polivanov un prunc gălăgios, căruia i-a zis Ilia, zămislit împotriva tuturor pravilelor stabilite de veacuri în sat) ca și în anul următor (cînd pruncul creștea, învăța să meargă, să vorbească, dobîndea primele noțiuni despre viață) locuitorii din Gustisci au adunat recolte foarte bogate. La cereale au strîns cîte două mii kilograme, chiar și peste, inul le venea femeilor pînă la umeri, cartofii albi scoși la marginea ogorului erau cît opinca ; într-un cuvînt, treburile mergeau bine ; Zahar era deseori pomenit și la raion, și la regiune. În primii ani de președinție, se maturizase, devenise un bărbat în toată puterea cuvîntului, deși fizicește nu se schimbase : aceeași ochi aprinși ușor codați, același păr bogat și negru, aceiași umeri puternici ascunși sub cămașă ; din întîmplarea cu Makașin, chiar dacă îl umilise puțin, învățase multe, devenind mai vigilent și mai prudent cu oamenii.

În ultima vreme intraseră aproape toţi în colhoz ; din trei sute de gospodării doar optsprezece îşi mai lucrau pămîntul individual, şi pe trei dintre aceştia colhoznicii nu-i voiau. Viaţa lui Zahar Deriughin îşi urma cursul normal, fără a-i lăsa răgazul să se mai gîndească la ceva. Avea totdeauna multe treburi, şi îi plăcea să muncească ; se scula din pat înainte de a se crăpa de zi, fugea la grajduri să împartă sarcinile, umbla prin gospodărie căutînd să fie prezent totdeauna acolo unde era nevoie de el, ceea ce îi aducea respectul celorlalţi. Dar, deşi nu-i rămînea vreme să se gîndească şi la sine, ducea mereu cu el în adîncul sufletului o taină. Îl mistuia faptul că de aproape doi ani mergea pe furiş la Manea, în ascunzişul nopţii, şi nu-şi putea rostui viaţa aşa cum ar fi vrut ; scînteia ce-i mocnea în adîncul sufletului răbufnea cîteodată în flăcări aşa încît îi pîrjolea întreaga fiinţă şi de aceea apărea mai rar în faţa oamenilor, care tăceau, aşteptînd să-l prindă în greşeală, căci după cum se spune în popor, hoţul neprins e negustor cinstit. Odată chiar şi Manea i-a propus să-şi dezlege mîinile, i-a propus, este adevărat, cu ochii plini de un dor nestins, dar el, cu egoismul veşnic al bărbaţilor şi cu trufia lor nesăbuită, i-a răspuns doar cu un zîmbet ; n-a fost în stare să procedeze altfel, n-a putut să-şi depăşească firea. N-avea putere să dea înapoi şi dacă n-o vedea mai multă vreme pe Manea, devenea posomorît, ursuz, se gîndea că poate l-a schimbat cu altul şi iarăşi era capabil de orice faptă nesăbuită. În adîncul lui dormita, trezindu-se din cînd în cînd, o forţă oarbă, animalică, pe care nici el n-o aproba, nici cărţile, nici radioul adus în Gustisci spre marea uimire a femeilor (după aceea s-au obişnuit), nici şcoala raională pentru colhoznici la care a fost într-una din ierni, nimic nu l-a putut elibera de legăturile lui cu Manea ; uneori îi era ruşine, cînd pleca de la ea pe furiş, dar pentru scurtă vreme. Zahar, prin firea lui, nu era un om delicat, dimpotrivă, în viaţa de toate zilele era dur ca toţi ţăranii, chiar dacă în unele privinţe nu putea să se decidă, de pildă, să nu se mai ducă la Manea Polivanova, şi găsea că ea era vinovată ; ar fi trebuit să fie mai hotărîtă, să-i arate încă de la poartă drumul înapoi, dar ea nu voia să

facă asta, şi, odată, cînd a întrebat-o, a început să rîdă pe întuneric.

— Ce mi-ar mai rămîne din viaţă ? rahat cu perje ? zise Manea, şi Zahar multă vreme n-a putut să-i uite glasul, înţelegînd adevărul arzător din acele cuvinte ieşite din adîncul inimii. Ea, o femeie singură, nu avea unde să se mai ducă, nu mai avea nici o şansă, o aşteptau doar reproşuri şi bătăi, şi chiar dacă s-ar fi măritat, de nevoie, cu vreun văduv, şi ăla i-ar fi scos ochii pentru copil. Zahar se simţea vinovat de soarta Manei, simţea că e răspunzător pentru ea, deşi ştia că nu poate să schimbe nimic, doar să se repeadă, pe furiş, pentru o oră, două, pe la ea ; şi ce greu era, mai ales pentru Manea.

Zahar începuse să citească mult, citea pe unde apuca ; acasă, la sediu, pe cîmp, dacă i se nimerea o clipă de răgaz, dar cum clipele acestea se nimereau greu, stătea mult după miezul nopţii la sediu ; acasă, în odaia înghesuită, nu putea nicicum să citească noaptea ; cei de acasă se culcau devreme, şi toată odaia era ocupată peste noapte, copiii crescuseră şi numai încăpeau în locurile în care dormiseră pînă atunci. Efrosinia cu mama începuseră să vorbească de o casă nouă, mai mare, şi el singur vedea că e nevoie de o casă nouă, în casa veche, înghesuită, nu le mai ajungea nici aerul, mai ales iarna cînd astupau bine ferestrele. Dar toate acestea erau doar vorbe ; îi lipsea timpul necesar să se apuce să-şi facă o casă nouă, deşi în sat nimeni nu i-ar fi reproşat asta, căci casa lui era una dintre cele mai prăpădite din Gustisci. Anisimov, care în ultima vreme începuse să se îngraşe, de cîte ori îl întîlnea îi amintea că ar fi vremea ca preşedintele unui colhoz fruntaş din raion, chiar şi din regiune, să înceapă să trăiască mai omeneşte, aşa cum zice puterea sovietică, că e neplăcut să apari într-o asemenea casă cînd vin tot felul de corespondenţi, şi mai ales cînd vine conducerea : dacă preşedintele trăieşte în sărăcie, despre ce progres mai poate fi vorba. Zahar îl asculta pe Anisimov, zîmbea şi îi răspundea că nu pereţii fac casa frumoasă. Acum ei lucrau în armonie şi erau bine văzuţi la raion ; desigur, Anisimov nu ştia că din noaptea în care se ciocniseră puternic, Zahar îşi aducea mereu aminte de primejdia care îl pîndise atunci şi care niciodată nu dispăruse cu desăvîrşire. Şi

îi revenea în memorie, în momente cu totul nepotrivite, cînd era la lucru, sau în nopţile fără somn, de parcă i-ar fi dat cineva un ghiont sub coaste.

Nu-i ieşea din cap nici discuţia aceea, aparent întîmplătoare, cu Anisimov ; într-adevăr, în treaba cu Makaşin fuseseră amestecaţi şi oameni din sat, din Gustisci, dar chestiunea nu se putuse nicicum clarifica. De ce nu s-a dus el, atunci, la raion, să-i ceară lui Briuhanov să trimită un anchetator mai experimentat ? S-a temut de oameni străini, de bîrfele privitoare la legăturile lui cu Manea, care ar fi putut să ajungă la urechile anchetatorului ; de asta ţi-era teamă, îşi reproşa Zahar sieşi, iar acum o simţi ca pe un bolovan pe ceafă, care te trage în vîltoare. La timpul acela nu se afla lîngă el nici un om deştept, de asta s-a şi supărat pe Anisimov, deşi, dacă te gîndeşti puţin, ce sfat i-ar fi putut da ? De fapt, de atunci începuse discordia surdă dintre cei doi ; deşi, aparent, toate erau în ordine, ei se fereau unul de altul, lui Zahar i se părea că Rodion de abia aşteaptă momentul potrivit ca să-l dea peste cap şi sentimentul acesta că Anisimov îi poartă sîmbetele se întărise şi mai mult după o discuţie, petrecută cu vreo lună mai înainte, cînd acesta îi spusese, fără înconjur, că trebuie să înceteze orice legătură cu Manea, că aşa nu se mai poate şi el, Zahar, după ce-l privise puţin, i-a tras o înjurătură de mamă şi l-a sfătuit să nu-şi bage nasul în treburile altora, trîntind puternic uşa. Răcorindu-se puţin, a înţeles că Anisimov îşi arătase, pentru prima oară deschis, ghearele, şi că nu era întîmplător ; acum căuta să se întîlnească cît mai rar cu Anisimov ; fiind prin firea sa un om deschis şi iubitor de viaţă, obişnuit să meargă, la rău ca şi la bine, pînă la capăt, Zahar îşi dădea seama de vina sa şi de viaţa încîlcită pe care o ducea, aşa că de mai multe ori şi-a fixat o dată precisă la care să meargă la Briuhanov şi să vorbească cu el deschis, dar tot o amîna ; mai tîrziu, Briuhanov a plecat la Moscova la şcoală şi apărea la raion doar vara, pentru scurtă vreme, cînd era foarte mult de lucru. Aşa că Zahar n-a mai ajuns la Briuhanov, deşi între timp Briuhanov terminase cursurile de la Moscova şi se întorsese iarăşi să conducă raionul Zejsk. În relaţiile lui cu

Anisimov se stabilise o limită şi fiecare din ei doi căuta să n-o depăşească ; şi totuşi Zahar simţea mereu, de parcă îl mînca pielea, atenţia suspicioasă cu care îl urmărea Anisimiv. Zahar intuia că Anisimov avea nevoie de el aşa cum era, cu o viaţă sufletească dezordonată şi frămîntată, dar toate acestea erau doar presupuneri ; în fapt, după părerea generală, Anisimov trăia cu Zahar, după cum se spune, în pace şi înţelegere, şi asta se văzuse cînd Anisimov n-a cedat pînă cînd Zahar nu şi-a dat cuvîntul că îşi va face o casă nouă ; imediat Anisimov i-a dat repartiţia pentru cherestea, singur i-a adus hîrtiile necesare, şi punîndu-le pe masă în faţa lui Zahar, i-a zis vesel :

— Zahar, eşti bun de aldămaş ! Anisimov i-a făcut cu ochiul lui Martianovici ; dar în cuvintele acestea Zahar, cu bănuiala lui veche, parcă a simţit tot o împunsătură : vezi, şi de data asta te-am strîns cu uşa.

— Nu e momentul pentru asta, a mormăit ursuz Zahar, iar Anisimov, parcă bucurîndu-se şi mai mult, căuta să arate prin gesturile sale că nu ia în serios nemulţumirea lui Zahar, căci nu credea că Zahar ar fi cu adevărat nemulţumit. A învăţat ţăranul să-şi ascundă cu abilitate gîndurile, se gîndea el, plimbîndu-se prin faţa mesei preşedintelui, făcîndu-se că ascultă argumentele lui Zahar. Vedeţi dumneavoastră, la el, la binele lui, nu se mai gîndeşte, gîndul lui este numai la binele altora, bunăstarea colhoznicilor îi este mai aproape decît propria lui viaţă. E un ţăran abil, şi ce legendă şi-a mai creat în sat şi în raion ; dar pe mine nu mă duci, Zahar, eu te văd ce ai pe dinăuntru şi de aceea mă urăşti, căci eu îţi văd miezul cel ascuns, te silesc să fii tu însuţi, în asta constă pricina vrăjmăşiei ascunse dintre noi doi. Jocul acesta, bineînţeles, nu reprezintă cine ştie ce, dar este necesar, căci nu te lasă să mucegăieşti de tot.

Întrerupîndu-l pe Zahar, Anisimov se opri în faţa mesei :

— Mai poţi trăi în şandramaua aia ? Nu se mai poate. Atunci de ce faci pe fericitul ?

Văzînd umbra care coborîse pe faţa lui Zahar, Anisimov coborî tonul, şi-şi încruntă sprîncenele.

— Ascultă, eşti un om tare ciudat, zise Anisimov, de ce te încăpăţînezi ? Doar eşti în fruntea satului nu te reprezinţi numai pe tine, asta nu e doar treaba ta, ci este o chestiune care ne priveşte pe toţi.

— Lasă asta, Rodion, nu numai în casa mea este înghesuială. Uită-te la Bobok, la Juravliov, sînt cîte şase, stau unii peste alţii.

— Tu, Zahar Tarasovici Deriughin, eşti preşedintele unui colhoz fruntaş din raion, la tine vin oamenii. Alta-i treaba cu Juravliov, îi vine şi lui rîndul...

Anisimov urmărea cu atenţie expresia feţii lui Zahar căci nu mai voia alte complicaţii, se temea să nu piardă. Apoi îi salută cu răceală pe cei de la sediu şi plecă, dar nici acolo şi nici acasă nu putu să-şi rupă gîndurile privitoare la Zahar şi căuta să-i analizeze faptele, care nu se încadrau în nici o logică, fie şi numai legăturile pe care le întreţinea cu fata lui Polivanov, fapt comentat de tot satul. La început, să zicem, lucrurile se mai puteau înţelege, Zaharov era tînăr, sănătos, fata era coaptă, aşa că se pierduseră cu firea, acest fapt Anisimov nu-l condamna. Dar Zahar, cu nevastă şi copii, continua să se ducă la fata lui Polivanov ; Zahar depăşea măsura, încălca orice normă admisă, căci Anisimov nu putea să creadă în dragoste la ţărani.

Obiceiul din ultima vreme al lui Zahar de a asculta şi a ride în sine, fără să ridice privirea, începuse să-l înnebunească pe Anisimov şi, de cîteva ori, revizuise relaţiile cu Zahar. În afară de discuţia referitoare la fuga lui Makaşin, el nu întrecuse niciodată măsura, dar şi discuţia aceea, deşi se sfîrşise cam aspru, nu depăşise limitele permise. Trebuia să recunoască cinstit că, din planurile lui, în ceea ce îl privea pe Zahar, nu ieşise nimic ; nu dăduse peste caracterul de care avea nevoie, nu era un material uman potrivit. Anisimov se încruntă, gîndindu-se că, la început, şi el fusese atras de Zahar, că şi el îl susţinuse ca să fie ales preşedinte al colhozului. Părea o bucată de lut maleabil, un bărbat cu sînge fierbinte, din care poţi să faci orice ; un sălbatic care nu este în stare să lege două cuvinte, respectuos, inimos, cu ochii privind de jos în sus şi părînd a mărturisi : ne dăm seama de neştiinţa noastră ; deşi ne alegeţi şi ne numiţi, înţelegem că

de condus o să conduceţi tot voi, cei de sus, iar noi, cei de aici, ne vom supune, altfel nici nu se poate.

De altfel, chiar dacă nu-l susţinea atunci pe Zahar, tot el ar fi fost preşedinte ; aşa dorise Briuhanov, şi Anisimov trebuia să recunoască cinstit că, de fapt, el nu lupta cu Zahar ci cu Briuhanov. De cîte ori nu trebuise să se umilească, şi se mai umileşte, în faţa lui Briuhanov, iar el, alt înţelept, vrea să pară un strateg al vieţii noi !

Anisimov scrîşni din dinţi, vedea-v-aş atîrnaţi pe toţi de un singur ştreang ! Dar n-are ce face, acuma e un om mărunt, prea multe nu poate, dar nici Zahar nu poate să iasă din păienjenişul ăsta, prea s-a încîlcit.

Anisimov îşi aruncă privirea asupra soţiei, aplecată peste caietele ei ; se însera, era timpul să aprindă lampa. Vru să se ridice, dar rămase culcat în pat ; în ultima vreme simţea că şi soţia sa se depărta tot mai mult de el şi poate că asta era cauza purtării sale inegale. Liza ştiuse să se adapteze la orice situaţie ; femeile au extrem de dezvoltat instinctul de autoconservare ; ele sînt mai bine apărate. Vedeţi dumneavoastră, se gîndea el, zice că a obosit, că s-a săturat să rătăcească prin lume şi că s-a obişnuit aici, zice că este apreciată şi că ar fi gata să rămînă în bălegarul ăsta. Dar nu cumva se simte bine aici fiindcă alături se află Zahar Deriughin ?

— Odihneşte-te, Liza, îi zise cu o blîndeţe neaşteptată şi, simţind că ea devine imediat atentă, nu se abţinu. Astăzi iarăşi m-am ciocnit cu Deriughin... Nu vrea să-şi facă o altă casă, se încăpăţînează ca un taur, iar eu trebuie să roşesc de ruşine în faţa autorităţilor.

— Lasă-l pe Deriughin în pace, Rodion. Lasă-l să trăiască cum vrea, îi spuse grăbit Elizaveta Andreevna, de parcă s-ar fi aşteptat la asta, dar el nu crezu în sinceritatea cuvintelor ei şi nici în compasiunea de pe faţa ei. Stătea culcat şi asculta. Şi dintr-o dată începu să vorbească cu amărăciune despre tot ce îl chinuia pe el şi-l făcea să se piardă cu firea. Căci se vedea că ea, Liza, îşi făcuse o teorie proprie asupra vieţii, pe care o detaliase pe felii şi acuma doar aştepta consimţămîntul lui. Rezulta că el, Anisimov, trebuia să-l lase o dată şi pentru totdeauna pe Zahar Deriughin, să se supună împrejurărilor (n-au ce

face, odată ce s-au născut prea tîrziu) şi să trăiască, în sfîrşit, omeneşte, să nu mai sară speriaţi la fiecare zgomot.

— Niciodată ! Anisimov, din obişnuinţa de a se reţine, ca să nu-şi trădeze mînia, coborî glasul pînă la şoaptă. Pînă la urmă am să înghit bucata asta necomestibilă, am să-l frîng pînă la urmă, mă auzi ? Sări în picioare, şi trecu pe lîngă ea. Ăsta-i ultimul meu cuvînt, mă auzi ? Ţine minte o dată şi pentru totdeauna !

Faţa i se contractă chinuitor şi Elizaveta Andreevna se mută brusc, cu scaun cu tot, într-o parte.

— Spune-mi, te rog, în virtutea cărei scări valorice amărîtul ăsta trebuie să stea sus ! Dacă a trecut o săptămînă de cînd a învăţat să numere pe degete ! De unde dreptul ăsta ? întrebă Anisimov, învîrtindu-se prin cameră şi oprindu-se, din cînd în cînd, în faţa ei. Vreo lege naturală ? Doar bine ştii că nu există nici o lege naturală, există numai forţa ! Forţa caracterului, a minţii, a intelectului, pur şi simplu forţa muşchilor !

— Mai există şi forţa împrejurărilor, Rodion ! replică Elizaveta Andreevna, străduindu-se să vorbească liniştit. Învaţă în sfîrşit, să te controlezi. Sînt şi împrejurări în care rezistenţa nu are sens, este inutilă !

— Da, admise, obosit, Anisimov, ai dreptate. Uneori trebuie să te retragi. Dar nu şi în ceea ce îl priveşte pe Deriughin. Ăsta numai să-ţi simtă slăbiciunea că te şi bagă în corn de capră, şi te calcă. Noi avem socotelile noastre, avem cătuşele noastre, şi aici, care pe care.

Discuţia neplăcută încetă apoi, dar fiecare rămase cu părerea sa, şi asta Anisimov o simţea foarte bine. Scoase chibriturile, aprinse lampa şi trase perdelele de la ferestre. Ne îndepărtăm unul de altul şi orice încercare de apropiere nu duce la nimic, gîndea deznădăjduită Elizaveta Andreevna, trăgîndu-şi mai aproape caietele, vrînd parcă să se îndepărteze şi mai mult de soţul ei. Anisimov se uită pe furiş la ea ; la urma urmelor, fiecare cu ideile lui las-o să creadă că contribuie la înflorirea omenirii, las-o să-şi vadă de caietele ei.

Anisimov se duse în bucătărie, aprinse focul în sobă privind îndelung la flăcări ; el înţelegea că femeia avea dreptate ; dacă l-ar lăsa în pace pe Zahar,

viaţa lui s-ar simplifica şi ar fi mai liniştit, dar el nu putea să facă asta, căci ar fi însemnat să capituleze în faţa lui. El cunoscuse lupte de mari proporţii şi, deşi de mai mult de zece ani dura o linişte sufocantă, el era convins că este doar o perioadă de răgaz, o haltă pe drum şi că nu avea voie să se anchilozeze, să se resemneze definitiv, că avea nevoie chiar şi de un fir cît de slab în mîini, dar să fie viu, viu ; Liza nu putea să înţeleagă că soarta hotărîse ca tocmai Zahar Deriughin să fie acel fir călăuzitor şi că el, Anisimov, nu va permite nimănui să-l taie, căci tocmai firul acesta nu lăsa să-i amorţească instinctul vieţii, şi acesta era lucrul cel mai important.

Lemnele uscate de mesteacăn ardeau vesel ; uite aşa, îşi zicea Anisimov, arde şi viaţa omenească, nici nu bagi de seamă cînd totul se preface în cenuşă şi pulbere. În faţa ochilor lui apăreau şi dispăreau, ca nişte umbre, imagini din trecut, el îşi vedea tatăl şi pe mama sa, casa de piatră cu basoreliefuri la parter, şi pe bunicul său, armeanul, care avea o farmacie şi trei ucenici. Bătrînul, de multe ori, îl lua pe nepot în farmacie, deşi acesta se băga în toate şi îi încurca. Bunicul îl iubea pe singurul său nepot, de la unica sa fiică, şi dragostea lui era aproape tot atît de mare ca şi ura deschisă pe care o purta ginerelui său, un funcţionar neînsemnat de la departamentul minelor. Bătrînul, nu se ştie de ce, era convins că golanul ăsta în surtuc îi sucise capul fiicei sale doar cu scopul de a pune mîna pe banii lui ; altă partidă ar fi dorit el pentru fata sa frumoasă, şi nu un boiernaş scăpătat, cum era Burganov ! Funcţionarul, chiar de şi-ar toci o mie de surtuce, nu poate să schimbe viaţa familiei sale, să-i aducă fericirea sau să-i dea bogăţie ; Anisimov, pe atunci un băieţel în pantaloni de catifea, supus, cu ochii mari nu putea să înţeleagă duşmănia bunicului faţă de tatăl său, şi asta îl chinuia. Îşi aducea aminte de chipul tatălui, un bărbat tînăr şi înalt, cu o bărbuţă neagră, tunsă şmechereşte, şi cu mustăţi ; îşi amintea că ochii lui erau totdeauna trişti, chiar cînd rîdea. Şi nu uitase încă o ceartă furibundă între el şi mama sa (Anisimov n-a aflat niciodată pentru ce s-au certat), cînd, pentru prima dată, de fapt şi ultima, l-a văzut pe tatăl său beat şi atît de frumos. Acuma el înţelegea de

ce mama sa trăia cu el, împotriva voinţei bunicului, dar atunci, ascunzîndu-se în colţul camerei după un fotoliu cu spătarul curbat, i se părea că bunicul avea dreptate, că nu poate trăi cu un beţiv şi ticălos ca tatăl său, care nu moştenise nimic din moşiile întinse ale Burganovilor de altădată. El îşi astupase cu toată puterea urechile, ca să nu audă cuvintele dure, nemiloase ale tatăului, care o jignea pe mama, strigîndu-i ceva despre bani, spunîndu-i că acum, orice ai face, viaţa e şi aşa pierdută. Şi atunci, mama i-a replicat că e un om josnic, că niciodată nu va putea să aducă fericire în familie, că tatăl ei are dreptate, are de o mie de ori dreptate, şi că mai bine să se înece în Neva decît să trăiască în mîrşăvie şi minciună.

Atunci l-a cuprins şi pe băiat frica, auzind glasul, necunoscut pînă atunci, al tatălui său, un glas mînios şi în acelaşi timp trist ; ridicîndu-şi capul a văzut cum tremura lustra de cristal.

— Te omor, Vera ! striga tatăl cu o voce înspăimîntătoare şi copilul care nu se îndoia că asta se va întîmpla, a sărit cu un ţipăt disperat între ei. Burganov-tatăl, văzîndu-şi fiul, a căscat ochii.

— Ce cauţi aici ? îl întrebă el rece şi cu dezgust, doar cu jumătate de gură. Du-te în odaia ta, de mult ar fi trebuit să dormi.

Nici pînă acum Anisimov nu poate să înţeleagă ce s-a întîmplat cu el atunci. În glasul tatălui se simţea dispreţul, căci pentru el propriul său fiu făcea parte din familia soţiei, care îl ura, şi el, probabil, credea că fiul său stătea ascuns ca să spioneze, ca un mişel, că şi el este împotriva lui. Anisimov nu-şi mai amintea cum a sărit din colţul său, a apucat mîinile uscate şi fierbinţi ale tatălui şi a început să plîngă convulsiv, repetînd un singur cuvînt cutremurător şi chinuitor : „Tăticule... tăticule... tăticule..." Se sufoca de hohotele de plîns, de dragoste faţă de acest om singuratic şi nefericit, faţă de mîinile lui neputincioase în clipa aceea, faţă de aroma de tutun scump, faţă de tot ce reprezenta el pentru făptura lui mică de copil, şi, se pare, că tatăl l-a înţeles.

— Bine, Alexandr, bine, i-a zis cu o voce înăbuşită, punîndu-i pe ceafă palma sa fierbinte. Du-te, copile, du-te,

o să fie bine. Pe tine trebuie să te educ altfel, să ai coarne şi gheare. Din păcate altfel nu se poate trăi, omul trebuie să ştie să se apere.

Au trecut anii şi Rodion Anisimov a învăţat nu numai să se apere, dar şi să atace, să se bată, dacă trebuie, pe viaţă şi pe moarte, fără îndurare. Viaţa l-a învăţat multe pe băieţaşul liniştit şi bolnăvicios de altădată.

Din lemnele ce ardeau ţîşni o scînteie albăstruie, făcîndu-l pe Anisimov să tresară de-acum, chiar şi în gînd, se temea să-şi spună numele adevărat. La ce ar sluji acum sentimentele ? Ce să caute aici îndurarea, cînd problema se pune — care pe care ? Oare el nu urmărise un compromis cu Zahar Deriughin ? trebuia să fi mers încetişor, căci loc e destul pentru amîndoi sub soare, dar Zahar îşi închipuie că este într-adevăr stăpîn pe viaţa sa, că este folositor, că tot ce-i pe lume este cauza lui vitală ; nu, frăţioare, a venit vremea să înţelegi că în lume mai este şi altceva decît frăţia dintre seceră şi ciocan. Într-un cuvînt a venit vremea să terminăm, îşi zise Anisimov, dracul ştie ce i-ar mai putea trece prin cap. Nu strică să se mai asigure o dată, doar şi el, Anisimov, are motivele sale să fie vigilent, să stea de strajă la interesele puterii sovietice. Şi chiar dacă el se grăbeşte, şi chiar dacă Zahar Deriughin nu se gîndeşte la ceva serios împotriva lui, el ştie că în asemenea cazuri este mai bine să te grăbeşti, decît să întîrzii. Şi mai era ceva ce-l zorea : scrisoarea pe care o primise, cu o zi înainte, de la Petrograd, de la un vechi prieten, şi care îl făcuse pe Anisimov să simtă mirosul de prăjeală, şi încă ce miros ! Mirosul ăsta îi gîdila nările şi se gîndea că ar fi timpul să arunce şi el cîteva lemne în foc ; iar Lizei să nu-i spună nimic, s-o lase să-şi vadă de caietele ei, îşi zise Anisimov zîmbind ; el, bineînţeles, este conştient de rolul său modest şi înţelege că sus nu va mai ajunge niciodată ; el ştie că în cazul lui nu poate fi vorba de o personalitate eroică, în stare să se avînte spre înălţimi ; dar un lemn, două, aruncate în foc — asta, da, sta în puterea lui, şi asta nu-l lasă să stea locului.

Anisimov mai aruncă cîteva lemne în foc ; îşi aminti că e vremea cinei şi se îndreptă spre cealaltă odaie s-o cheme pe Liza, dar, în clipa aceea, ea deschise uşa.

— E vremea să cinăm, Liza, spuse Anisimov, cu un zîmbet amabil, căutînd pe faţa ei un semn de împăcare.

Elizaveta Andreevna se opri sprijinindu-se de tocul uşii. „Ah, ai început şi tu să îmbătrîneşti, Rodion, ai început să chelești, s-a dus tinereţea noastră", îşi zise fără tristeţe, doar cu compasiune.

— Da, e vremea, s-a făcut ceasul zece, spuse cu voce tare, îndreptîndu-se spre bufetul cu veselă.

Era vara anului nouăsute treizeci şi patru.

9

PE ZAHAR DERIUGHIN l-au chemat la biroul comitetului raional din Zejsk, pe la sfîrşitul lunii iulie ; Zahar îşi amintea bine, căci înainte de asta discutaseră cu conducerea recoltarea culturilor tîrzii. Hrişca şi meiul, îndeosebi, rodiseră bine şi bătrînii preziceau că vor scoate cam o sută de puduri la hectar. O recoltă atît de bogată era un lucru rar pe pămînturile din Gustisci, mai ales cînd era vorba de hrişca atît de capricioasă, şi, auzind asta, moş Makar se duse pe cîmp ca să vadă cu ochii lui, căci el nu mai credea pe nici unul din colhoznicii ăştia fără dumnezeu, nici chiar pe fiul său. Îşi luă băţul şi rătăci pe cîmp, aşezîndu-se, din cînd în cînd, ca să se odihnească, apoi iarăşi pornea, trăgînd în piept aerul înăbuşitor. Moş Makar se convinse treptat că, de data asta, oamenii nu minţiseră, că, dacă ar fi buni gospodari, ar putea să scoată, şi la mei, şi la hrişcă mai mult chiar. Bătrînul se opri în mijlocul lanului de hrişcă, care îşi unduia leneş, la adierea vîntului fierbinte, spicele roşietice, şi începu să se gîndească la viaţă, la dumnezeu, la sfîrşitul care se apropia, căci nimic nu-i veşnic pe pămînt şi că sosise vremea să-şi ia rămas bun de la cele lumeşti. Şi iarăşi parcă auzi o chemare din depărtările cele reci, care pătrundea lin pînă în inimă ; e vremea, e vremea, îşi zise moş Makar, gîndindu-se că a trăit prea mult şi că nu mai înţelege viaţa nouă ; lasă-i acum pe alde Zaharka Deriughin şi Iurka Levşa să gospodărească, ei au şi maşini care umblă pe roate şi răstoarnă pămîntul. Doamne, ce slabi

şi firavi au devenit oamenii, slabi şi firavi, dacă nu mai sînt în stare să lucreze singuri pămîntul şi-l lasă să fie călcat de maşini puturoase.

Chiar în timpul acela, cînd moş Makar stătea în mijlocul cîmpului iar boarea călduţă se juca prin barba lui, la Zejsk, în biroul larg al lui Briuhanov, se adunase tot biroul comitetului raional de partid să ia în discuţie şi să hotărască în problema comunistului Zahar Tarasovici Deriughin (născut în anul o mie nouăsute doi), preşedintele colhozului „Valea Roşie" din comuna Gustisci, despre care trebuie spus că era unul dintre colhozurile fruntaşe nu numai din raion, dar şi din regiune. În afară de secretarul comitetului raional, mai erau şi preşedintele comitetului executiv al raionului, procurorul, comisarul militar, un tovarăş de la regiune, redactorul-şef al ziarului regional şi membru al biroului comitetului regional, Semion Emelianovici Pekariov, un bărbat cu o chelie care ajungea pînă la ceafă ; se pare că el primise sarcina să verifice treaba asta, odată ce ea ajunsese la urechile atîtor oameni. În primul rînd, din raionul Zejsk s-a trimis la regiune, la Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne, o scrisoare anonimă, scrisă cu multă pricepere şi destul de convingător, în care se atrăgea atenţia organelor regionale şi a „comuniştilor chemaţi să păzească ordinea socialistă" asupra situaţiei cadrelor de conducere din raionul Zejsk. Ca faptă concretă se relata cazul preşedintelui colhozului din Gustisci, un om lipsit de probitate morală şi maturitate politică ; erau descrise pe larg legăturile lui cu Maria Polivanova, „fiică de chiabur, care datorită acestor legături murdare scăpase de deportarea legală, deoarece Zahar Deriughin avea prieteni la raion". Numele acestor prieteni nu se dădea, dar acest fapt fusese suficient pentru ca tovarăşul de la Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne să aibă un temei să raporteze îngrijorarea sa conducerii de la regiune, care, la rîndul său, a informat pe cine trebuie de la comitetul regional, propunînd ca ancheta să se desfăşoare paralel pe două canale. În afară de asta, şi la comitetul raional sosise pe numele lui Briuhanov o scrisoare din partea preşedintelui sovietului sătesc din Gustisci, R. G. Anisimov, în care acesta ruga să fie

cuminţit preşedintele colhozului, Deriughin Z.T., „care trăieşte în concubinaj cu Maria Polivanova, avînd o soţie legitimă cu care trăieşte sub acelaşi acoperiş. Şi această faptă regretabilă are o influenţă proastă asupra masei de colhoznici". Citind această scrisoare, Briuhanov tresări ; a doua zi, de dimineaţă, primi un telefon de la Holmsk în care cei de la regiune, spus blînd, îşi exprimau nedumerirea. Şi aceasta tocmai în momentul în care Briuhanov urma să fie mutat la regiune ; primul secretar al comitetului regional, Petrov, îl iubea pe Briuhanov şi într-o discuţie recentă îşi exprimase dorinţa de a lucra împreună ; Briuhanov şi-a dat seama că va fi urgent mutat la regiune. Iar la regiune era foarte mult de muncă, trebuia să se înhame şi să tragă, aşa că Briuhanov vroia să termine tot ce avea de făcut la el, în raion, şi nu-şi lăsa o clipă liberă ; în afară de asta, cu o săptămînă în urmă, era cît pe aici să se însoare, şi numai întîmplarea făcuse ca totul să cadă.

Toate acestea se petrecuseră banal, uşor de înţeles ; toată săptămîna a stat în Zejsk, fără să iasă din oraş, căutînd să-şi pregătească un transfer cît mai puţin dureros în altă muncă. Ea avea douăzeci şi cinci de ani şi lucra în bancă ; cu un an în urmă terminase şcoala medie de finanţe şi credit din Holmsk şi se distingea prin aspectul ei provocator care bătea la ochi. Locul ei nu era la bancă, îşi dădu Briuhanov seama, şi, cinstit vorbind, se temea de frumuseţea ei şocantă. Se numea Sonia, şi Briuhanov se îndrăgostise de ea, şi numai faptul că era foarte prins cu treburile, l-a ferit să nu-şi piardă capul, şi fireşte, sfiala lui în relaţiile cu femeile care nu-l lăsase să treacă ultimul prag. I se părea că nu putea să procedeze altfel cu Sonia. Aşa că nu mai aşteptase sîmbăta, cînd se ducea de obicei la ea, ci se duse cu două zile mai devreme, într-o joi, hotărît să-i spună totul şi să-i propună să se căsătorească ; i se părea că Sonia seamănă întrucîtva cu Natasa.

Sonia locuia aproape de marginea oraşului, într-o căsuţă rămasă de la tatăl ei, mort cu doi ani în urmă. Din dragoste pentru Sonia, Briuhanov se simţea atras şi de căsuţa asta, şi de strada liniştită, pe care se afla, şi care se sfîrşea într-o rîpă verde, acoperită toată cu iarbă, numai pe lîngă case erau poteci înguste, bătătorite. Briuhanov

deschise portița, o închise și intră fericit în casă ; îi aducea cel mai generos dar, de care era capabil, și, dintr-o dată, rămase înmărmurit pe coridor, în fața ușii deschise... Ar fi trebuit să se întoarcă imediat și să plece neobservat, dar Briuhanov n-a fost în stare, era prea uluit. Sonia era întinsă pe fotoliu, cu capul în mîinile unui tînăr, îmbrăcat destul de modest, cu niște pantaloni albaștri bufanți. Briuhanov privea fața lui cu obrajii supți, urmărea ca vrăjit mîinile pricepute și insistente, care știau perfect ce aveau de făcut. Simțindu-se foarte stînjenit, Briuhanov vru să se întoarcă și să plece ; în clipa aceea Sonia deschise ochii și-l văzu ; ea se desprinse repede și hotărît din mîinile tînărului, îndreptîndu-și ținuta ; pe Briuhanov îl ului mai mult chipul ei, rămas tot atît de liniștit, deși, parcă, schițase pentru o clipă un gest de regret, dar, după aceea rămăsese rece, ca de gheață, și inaccesibil.

— Dumneavoastră erați, Tihon Ivanovici, spuse Sonia firesc și se întoarse spre tînăr ; acesta se prefăcea că urmărește ceva pe stradă și fluiera cu indiferență, ținîndu-se cu mîinile pe pervaz. Nu fluiera, Mihail, în casă, îi reproșa Sonia aspru. Ce obicei urît, uite, du-te în grădină și fluieră cît ți-e voia, eu și așa trebuie să vorbesc ceva cu Tihon Ivanovici între patru ochi. Nu stăm prea mult, adăugă ea, simțind probabil că cererea ei nu le convenise celor doi.

— Pot și să mă plimb, zise Mihail care ieși cu aceeași alură tinerească și nepăsătoare, în pantalonii bufanți, pe ușa care da-n grădină, privindu-l din nou cu curiozitate pe Briuhanov.

— Stați jos, Tihon Ivanovici, îl invită Sonia, îndreptînd un șervețel brodat, așezat pe masa rotundă. De mult am vrut să vorbesc cu dumneavoastră, căci mi se părea că a venit vremea. Dar bine că s-a întîmplat ce s-a întîmplat, căci nu-mi plac explicațiile prea lungi.

— Bine, Sonia, nu trebuie să explici nimic, zise Briuhanov, sforțîndu-se să zîmbească, ar fi trebuit să se întoarcă și să tacă, dar el pierduse momentul. Este, desigur, fratele dumneavoastră ?

— Nu, ce frate ? Sonia își ridică sprîncenele aranjate cu grijă. Vedeți, Tihon Ivanovici, vreau să fiu sinceră cu dumneavoastră, îmi placeți, dar eu am douăzeci și cinci de

ani iar dumneavoastră peste treizeci... eu n-am cunoscut viaţa încă, şi cu dumneavoastră, mă iertaţi, nici n-am s-o cunosc, sînteţi un om foarte serios şi respectat, nu sînt potrivită pentru dumneavoastră, vedeţi şi singur, mărturisi ea desfăcînd, neputincios, braţele rotunde, cu gropiţe.

— Văd, Sonia, îţi mulţumesc pentru sinceritate. Rămîi cu bine, Sonia.

— Ah, dacă aţi fi fost mai insistent ! îşi întoarse brusc tulburată trupul spre Briuhanov. Dacă aţi fi fost mai insistent, Tihon Ivanovici !... Sînteţi la o vîrstă atît de frumoasă... iar femeia.. ce poate să facă singură ? Femeia e un şir neîntrerupt de convenţionalisme... Să nu mă vorbiţi de rău.

— Bine, bine, Sonia, repetă împăciuitor, ca un frate, Briuhanov.

— Aşa cum sînt, Sonia îşi scuturâ într-o parte părul des şi zîmbi cu toate gropiţele sale, lăsaţi-mă să vă sărut la despărţire, Tihon Ivanovici, ca să am de ce să-mi amintesc în Siberia. Să nu mă vorbiţi de rău.

Şi, pînă să-şi dea seama Briuhanov, ea se repezi cu toate volănaşele, cu buclele risipite pe umeri, îl prinse de după gît şi-şi lipi buzele cu o putere neaşteptată.

— Adio, adio, Briuhanov. Şi supărată îşi întoarse capul, de parcă el ar fi fost vinovat de toate. Să nu-l speriaţi pe logodnicul meu din grădină. Să dea dumnezeu să întîlniţi o femeie serioasă pe măsura dumneavoastră, pe care să vă puteţi bizui, eu niciodată n-aş fi putut să fiu ceea ce vă trebuie. Mihail e un vechi admirator de-al meu, acuma a venit din Siberia, de pe un şantier, după mine, aşa că m-am hotărît, în sfîrşit, doar n-o să putrezesc toată viaţa în Zejsk.

— Rămîi cu bine, Sonia. Siberia o să-ţi placă, acolo e de oameni temerari ca tine. Rămîi cu bine, adaugă el zîmbind, fără să mai încerce în clipa asta nici un pic de duşmănie, ci numai regretul căci, într-adevăr, nu puteai să te superi pe ea.

Mergînd spre casă pe străzile cunoscute, Briuhanov zîmbea la gîndul acestei cotituri neaşteptate. Acasă se plimbă vreo jumătate de oră prin cameră, dintr-un colţ

în altul, apoi, intrînd în camera mamei sale îi povesti totul.

— Nu văd nimic de rîs în treaba asta, îi spuse din inimă Polina Stepanovna, privindu-şi fiul care rîdea. Bagă de seamă, Tihon, nu mai ai douăzeci de ani.

— Ah, mamă, de ce iei lucrurile în tragic ? Bine, o să rămîn flăcău tomnatic, mai rău ce se mai poate întîmpla ?

— Cine ştie, tomnatic sau... Nu-mi place treaba asta, Tişa, se plînse ea bătrîneşte, nu te înţeleg. Bine, deocamdată sînt lîngă tine, dar nici eu nu voi fi veşnic, o să mă duc şi eu la vremea mea. Iar într-o casă pustie e multă singurătate şi dracii încep să se facă auziţi. Iar ce a fost nu mai contează.

Briuhanov începu să rîdă, deşi ştia că o supără pe mama sa, apoi o sărută pe frunte, cerîndu-i astfel iertare pentru rîsul său, şi se duse în camera lui, unde se întinse pe divan, fără ca să aprindă lampa. Acum, cînd nervii se mai liniştiseră, putea să se gîndească serios la cele întîmplate ; îi era ciudă că putuse să găsească la această fată drăguţă o asemănare, chiar şi neînsemnată, cu Natalia, căci asta i se părea acum o jignire adusă memoriei ei. Într-adevăr, cînd iubeşti, ochii minţii devin orbi. Îşi amintea, pînă în cele mai mici amănunte, de Natalia, ca şi de moartea ei la naştere, în lipsa lui ; pe atunci umbla mult prin judeţ, căci mai erau încă judeţe. Îl găsise curierul, apoi văzuse faţa albă, fără sînge, a Nataşei, şi medicul care, tot frecîndu-şi bărbuţa ascuţită, vorbea fără încetare, justificîndu-se. Lui Briuhanov îi intrase în cap că pruncul prea voinic o omorîse pe maică-sa ; şi nici nu s-a uitat la copil, dar şi acesta a murit ; el avea în faţa ochilor doar chipul livid, al soţiei moarte, în liniştea indiferentă şi depărtată de tot ce este viu ; medicul spunea că ea murise fiind profund convinsă că pruncul ei, copilul omului iubit, va trăi.

Mai tîrziu, el nu mai ajunsese niciodată să se gîndească prea mult la momentele acelea cînd rămăsese singur cu Natalia moartă, după ce doctorul plecase ; şi acum, de parcă un arc tainic, adînc ascuns în el, ar fi acţionat, Briuhanov, fără să mai analizeze hotărîrea sa, a decis definitiv să se mute la Holmsk ; dintr-o dată i se păru

insuportabil acest orăşel liniştit cu felul său de viaţă mic burghez ; chiar dacă se născuse în el, oricît te-ai fi străduit, nu-l poţi schimba, doar la suprafaţă se poate schimba cîte ceva, dar miezul rămîne mereu acelaşi.

În această dispoziţie sufletească află Briuhanov de cazul lui Zahar Deriughin ; studie amănunţit materialul trimis de la comitetul regional şi prima lui reacţie a fost să-l cheme imediat pe Deriughin şi să vorbească cu el în patru ochi, a şi ridicat receptorul să-l cheme de la Gustisci, dar apoi, l-a trîntit în furcă. Nu, ajunge, şi-a zis, odată şi odată trebuie învăţat minte, o simplă discuţie n-ar folosi la nimic. El s-a obişnuit cu mine, pe asta contează, că eu o să înţeleg totul. Lasă-l să stea faţă în faţă şi cu alţii, îi ardem o mustrare, să simtă şi el. Ia te uită, nu se poate stăpîni, ăsta-i adevărat dezmăţ. Doar mai vorbise cu el despre asta, vorbise serios ; căci şi cu vremurile de azi, dacă stai să te gîndeşti puţin, nu e de glumit. Tratînd problemele superficial, nu poţi să-l ajuţi pe om, dacă el singur nu vrea ; asta înseamnă că ori n-a înţeles nimic, ori că nu vrea să înţeleagă, sau, în sfîrşit, este stricat pînă-n măduva oaselor şi cu îndouplecări n-ai să-l ajuţi. Desigur, treaba e neplăcută : sînt prieteni, au luptat împreună pe front, dar viaţa merge înainte, se schimbă, unul o ia înainte, altul rămîne în urmă, gîndi Briuhanov fără plăcere, convingîndu-se tot mai mult de justeţea hotărîrii sale ca Zahar să fie muştruluit în biroul raional.

Briuhanov rememora lanţul dovezilor implacabile, dure, nelăsînd nici o ieşire ; îşi zise că poate e bine că lucrurile au luat întorsătura aceasta ; apoi iar se îndoi de hotărîrea sa ; ridică receptorul, dar imediat îl puse la loc, ieşi din birou, zicînd că se duce la fabrica de amidon şi că se întoarce de abia spre seară.

El n-avea nici o treabă la fabrica de amidon, pur şi simplu cele întîmplate îl afectaseră ; din adîncul memoriei ieşeau cele mai vechi amintiri şi el vroia să se liniştească, să cîntărească totul şi să hotărască. Porni în afara oraşului spre cîmp, la întîmplare pe o potecă cu iarbă moale. Pînă acum nu mai fusese niciodată în situaţia de a judeca nepărtinitor un om apropiat, şi se simţea pierdut. Da, îl avertizase pe Zahar într-o discuţie priete-

nească, şi avea conştiinţa curată faţă de el. Dar Zahar Deriughin îi era prieten (ce gustos, ah, ce gustos era terciul din aceeaşi gamelă !), şi Briuhanov nu putea să-l judece de pe poziţiile partidului, general acceptate, fie ele şi cele mai juste ; Zahar Deriughin avea dreptul la o altă atitudine din partea lui, atitudine determinată nu de statute şi paragrafe, nu de poziţia lui socială, ci de altceva, poate de ceva destul de neclar, dar, totuşi, foarte trainic.

Călcînd pe iarba moale, se afunda tot mai mult în cîmpul semănat cu trifoi ; acum Briuhanov înţelese că nu trebuie să-l invite pe Zahar Deriughin la o discuţie în doi, ci să lase lucrurile să-şi urmeze calea lor ; îşi zise că aşa e mai bine, căci Zahar Deriughin, după cum îl cunoaşte, n-o să înveţe nimic dintr-o discuţie în doi ; lasă-l să-l înveţe alţii ; pe ei va trebui să-i asculte, altfel se dă în curînd cu totul la fund.

Luînd această hotărîre, Briuhanov începu să se gîndească la problemele curente ; nu bănuia că această chestiune va lua o întorsătură cu totul neaşteptată şi că el nu-l va mai putea ajuta cu nimic pe Zahar Deriughin şi nici pe sine, oricît ar fi dorit.

Membrii biroului s-au adunat la ora trei după-amiază ; ultimii sosiţi au fost procurorul şi Pekariov, reprezentantul comitetului regional, care luaseră masa împreună ; cei doi erau prieteni vechi, se vizitau, în concedii mergeau împreună la vînătoare de lupi, aşa că toţi au zîmbit, privind feţele lor mulţumite ; numai Briuhanov, care şedea la masa lui şi răsfoia hîrtiile, tăcea posomorît, fără să-şi ia privirea de la masă. Briuhanov nu uita nici o clipă de prezenţa lui Zahar Deriughin ; acesta într-un costum simplu cu dungi late, cu cizme, şedea într-un colţ ţinîndu-şi şapca pe genunchi ; şi deşi încă nu începuse dezbaterea cazului, în jurul lui se formase un fel de vid.

Zahar îi cunoştea bine pe toţi oamenii aceştia, de multe ori se întîlnise şi vorbise cu ei, şi tot ce se întîmpla acum i se părea cu totul nefiresc ; mai întîi se uită la Briuhanov, căutînd să-i surprindă privirea ; dar acesta nici nu-şi îndrepta ochii spre colţul în care era Zahar, asta înseamnă, îşi zise zîmbind Zahar, că lucrurile stau prost. Zahar îşi recapitula toate păcatele şi nu găsea

nimic serios în ele, cu atît mai mult că Tihon le ştia pe toate. Aflase că şi Anisimov fusese chemat astăzi, dar, nu se ştie de ce, lipsea şi, cum Zahar nu făcea nici o legătură între cazul lui şi Anisimov, uită repede de el ; rememorînd întîmplările din ultimul an, Zahar nu putea remarca ceva deosebit, dar atitudinea schimbată a celor din jur nu prevestea nimic bun ; ar fi putut, este adevărat, să se apropie de Briuhanov şi să-l întrebe direct despre ce este vorba, dar prezenţa celor din jur îl împiedica şi el s-a hotărît să aştepte ; atmosfera ostilă din jur îl obliga să se ţină tare şi să aştepte ; din cînd în cînd îi venea să se ridice, să se foiască, să-l bată pe umăr pe Briuhanov să mai lase hîrtiile ; dar nu îndrăzni ci doar îşi scoase o ţigară şi, fără să ceară permisiunea, o aprinse şi, punînd picior peste picior, se aşeză mai comod.

Zahar fuma fără să asculte discuţia însufleţită dintre Pekariov şi Briuhanov şi fără să observe feţele lor aprinse ; Briuhanov propuse să înceapă discuţia şi-i informă pe scurt pe cei prezenţi de esenţa cazului. Zahar îl privi mirat dar nu zise nimic şi continuă să asculte cu un interes tot mai mare, de parcă nu era vorba despre el, omul despre care vorbea Briuhanov nu era el, ci un vechi cunoscut de-al său. Acum Zahar începu să-l privească pe Briuhanov cu neîncredere, i se părea că Briuhanov ăsta nu este cel cunoscut şi respectat de el. Bine, gîndea Zahar, înţeleg, Anisimov n-a rezistat şi a scris hîrtia, dar cum a putut Briuhanov să ia în serios treaba asta, doar îl cunoaşte de atîţia ani ? De ce toţi cei prezenţi, deşi par oameni inteligenţi, ascultă ocolindu-i privirea, socotind că el deja se află pe banca acuzaţilor ? Bine, daţi-i drumul înainte, se gîndea el simţind amărăciunea obidei ; el nu se poate dezice cu totul de la nimic, iar ca să-l întorci pe dos pe cineva nu e un lucru prea greu.

Briuhanov termină de citit şi scrisoarea lui Anisimov, şi anonima trimisă la Zejsk de la regiune ; în liniştea care se lăsase se auzi dintr-o dată, glasul procurorului, care, scoţîndu-şi batista în pătrăţele, tuşi zgomotos.

— Poate că, tovarăşi, ar fi bine să-l ascultăm la început pe Zahar Tarasovici ? propuse el, privindu-şi atent batista, pe care, după ce o aranjă cu grijă, o băgă în

buzunarul de la haină. Şi mai am o întrebare... Anisimov a fost invitat la şedinţa biroului, doar este preşedintele sovietului sătesc din Gustisci, şi este şi el comunist ?

— A fost, Aleksandr Paramonovici, răspunse scurt Briuhanov, fără ca să ridice capul, în timp ce nota ceva în hîrtiile sale. Tovarăşul Anisimov a fost invitat şi trebuia să vină. Dar, acum o oră, am fost înştiinţat că are o criză acută de sciatică şi că nu poate să vină ; noi nu putem să amînăm acest caz : ne cere comitetul regional. La urma urmelor, Anisimov a pus pe hîrtie tot ce gîndeşte în problema asta.

Procurorul mormăi ceva, îl privi pe Pekariov, care, cu pometii traşi, cu ochii pe jumătate închişi, stătea fără să se mişte. Aşezîndu-se mai bine în scaun, procurorul, parcă fără să vrea, atinse pe Pekariov sub coaste, dar acesta, fără să ridice ochii, s-a dat la o parte.

— Propun să dezbatem cazul acuma, vorbi cu glas egal Briuhanov. Cu atît mai mult cu cît Deriughin este aici.

— Consider că e bine, zise în sfîrşit şi Pekariov. În orice caz, problema asta dureroasă trebuie lămurită cît mai repede. Va fi în folosul tuturor, aşa că îl susţin pe Tihon Ivanovici. Tovarăşul Deriughin să ne lămurească ce-i cu scrisorile astea... sau cum ziceţi dumneavoastră, Tihon Ivanovici, am putea să ascultăm, la început, părerile tovarăşilor ?

— Să vorbească Deriughin, rosti nemulţumit procurorul. Cum putem să judecăm în fond numai pe baza unei hîrtii anonime... şi a unei scrisori, cîte nu se pot ascunde în spatele lor ! Propun să-l ascultăm pe Zahar Tarasovici şi după aceea vedem noi ce avem de făcut.

Procurorul privi spre colţul în care era Zahar, cu bunăvoinţă, arătînd prin aceasta că nu crede, că nu vrea să creadă nimic rău despre Zahar Deriughin şi că ar fi mai bine să se ocupe de treburi realmente folositoare.

Zahar asculta în tăcere simţind cum creşte în el mînia din pricina propriei neputinţe ; îl cuprinse sentimentul că este lipsit complet de apărare în faţa acestor zece oameni ; acum nu se mai gîndea la dreptul lor de a întoarce pe dos viaţa lui (el le recunoştea acest drept fără să se mai gîndească sau să se îndoiască), dar nici cum

nu se putea împăca cu ideea că acţiunile lor faţă de el ar fi drepte. Doar el nu făcuse nici un rău, îşi aminti de vremea cînd Briuhanov îl lămurea să devină preşedintele colhozului, apoi, pur şi simplu, îi poruncise ; de atunci el niciodată nu mai dormise pe săturate ; nu demult era să fie trimis pe lumea cealaltă de Makaşin ; apoi îşi mai aduse aminte de căsuţa lui strîmtă, plină de copii. Din zori şi pînă în noapte muncise pentru colhoz şi nimeni nu i-a mulţumit vreodată pentru asta ; alţii rîd pe ascuns de cocioaba lui ; îl crezuse pe Anisimov, cînd îi vorbise de o casă nouă, dar cîte n-a auzit după aceea ; nu degeaba i se strîngea inima, simţea de atunci limba şarpelui. Acum i se cer lămuriri, dar ce poate să le spună, despre Manka n-o să le spună nimic, căci ea, poate, este singura bucurie a vieţii lui. Pe Manka n-o s-o trădeze, la asta să nu se aştepte. Ce treabă au ei cu el şi Manka, doar munceşte bine, nu are nici un fel de datorii, nici mari şi nici mici, atunci ce vor de la el ?

Palmele îi asudaseră, deveniseră lipicioase ; feţele oamenilor le vedea ca printr-o ceaţă, care-i depărta ; simţea că stă pe un tăiş încins şi din cauza ameţelii avea senzaţia că ceva îl trage într-o parte ; după ce ieşise din spital mai avusese aceste senzaţii, chiar într-o formă mai gravă ; vedea în faţa ochilor totul plutind şi fărîmiţîndu-se într-o masă cenuşie. Cînd era singur, fără nimeni în jur, se culca pe pămînt, pe duşumea, unde îl apuca ; se temea să nu cadă şi să se lovească ; ştia că acum nu are voie să-şi trădeze slăbiciunea, că trebuia să cîştige două-trei minute, aşa că rămase pe scaun, ascultînd glasurile care se auzeau stins, de parcă ar fi de după un perete.

— Hai, ce faci tovarăşe Deriughin ? întrebă Briuhanov, privindu-şi ţintă mîinile. Trebuie să explici biroului situaţia. N-am ce face, au fost vremuri cînd noi doi am discutat problema asta, dar acum lucrurile au ajuns prea departe. Te rog, şi aşa avem astăzi foarte mult de lucru.

— N-am nimic de explicat, tovarăşe Briuhanov, răspunse cu greu Zahar, lipindu-se tot mai mult de spătarul scaunului. Toţi au văzut în gestul lui un semn de vinovăţie ; Briuhanov îşi ridică ochii şi pentru prima oară se uită ţintă la Zahar.

— Eşti bolnav, Deriughin ? îl întrebă încet, aşteptînd un răspuns, dar Zahar, care în clipa aceea îl ura mai mult decît pe toţi ceilalţi, nu se mişcă, de parcă ar fi vrut să se lipească cu totul de spătarul scaunului.

— Nu vă neliniştiţi, răspunse Zahar răspicat. Vă mulţumesc pentru grijă, dar sînt lemn tare, trec şi peste asta.

— Ne-am adunat aici pentru o chestiune anume, zise cu o voce aspră Briuhanov şi toţi au văzut cum se adîncesc ridurile la gura lui. Pe ordinea de zi figurează : viaţa şi comportarea comunistului Deriughin, căruia partidul i-a încredinţat o sarcină importantă şi de răspundere. Şi partidul are dreptul să ştie cum se îndeplineşte această sarcină, pe mîinile cui a nimerit.

— Se vede că Deriughin vrea să ne ţină aici pînă ni se albesc bărbile, mormăi Koşev, preşedintele sovietului raional, un bărbat înalt, ras în cap şi cu ochii cenuşii. El umblă mereu cu tot felul de întortocheli, una mai complicată decît alta.

Zahar îşi aruncă privirea spre Koşev, se încruntă. Nu-l agrea pe omul acesta care se pricepea de minune să umfle orice fleac, şi care nutrea aceeaşi duşmănie deschisă ; Zahar intuia acuma fără greş poziţia fiecăruia faţă de el şi ştia că numai doi din cei prezenţi — procurorul şi Pekariov, prietenul lui de la regiune — îl pot sprijini şi de aceea, căuta să nu se uite spre ei ; Zahar mai simţea încă ameţeala care-l cuprinsese, dar negura din faţa ochilor începea să se depărteze cîte puţin şi acum ar fi putut să se scoale şi să vorbească în picioare. Dar Zahar nu s-a ridicat ; în adîncul său simţea că trecuse o barieră, că se apropia de prăpastie şi că el nu putea, ba mai mult, nu vroia să facă efortul să se oprească, să cotească, de parcă gîndul prăbuşirii fulgerătoare în gol l-ar fi împietrit ; aşa trebuie să fie, aşa trebuie să fie, gîndea el, a venit vremea şi trebuie să mă hotărăsc, indiferent ce va fi mîine sau chiar peste o oră, fie ce o fi. Lasă-i să vorbească, dacă aşa trebuie, el nu-i legat de ei, este adevărat că s-au adunat ca oameni de bună credinţă şi îşi pierd vremea cu el, dar cine i-a rugat ? Doar n-a omorît şi n-a jefuit pe nimeni ; şi-a cîştigat cinstit bucata de pîine, îşi hrăneşte copiii, ce mai vor de la el ? S-au luat

după niște hîrtii, dar să le ia dracul, el nu se va lăsa despuiat pînă la piele, numai ca să-i bucure.

— Bine, ce să vă spun despre mine ? întrebă fără să observe cum îi tremură buzele. Nu m-ați întrebat, în timpul revoluției, cînd am străbătut cu sabia în mînă jumătate de Rusie... Nici cînd s-a tras în mine, nu m-ați întrebat, căci munceam să strîng grîne pentru puterea sovietică. Bineînțeles, de ce m-ați fi întrebat atunci ?

— Deriughin, dar nu despre asta vorbim acum, în privința trecutului tău nimeni nu are nici un fel de îndoieli. Briuhanov vorbea rar și răspicat, cu același rictus al gurii. Înțelege odată, tu ești dator și vei răspunde în fața partidului pentru viața și comportarea ta, totdeauna, în orice clipă. Ce-i tot dai cu vremea revoluției ? Ce dracu'... Acuma sîntem angajați într-o operă uriașă, am putea zice că am început o nouă revoluție, iar tu nu poți să-ți stăpînești instinctele, nu poți face față unui moment. Partidul te-a susținut totdeauna și te-a ajutat, te-a trimis să înveți, ai fost la congres la Moscova...

— Nu pricepi nimic din viață, Tihon. Pentru unii o fi un moment, pentru mine, însă, e toată viața. Zahar văzu umerii ridicați ai lui Briuhanov, dar nu s-a mai putut opri.

— Și totuși va trebui să discutăm cazul Mariei Polivanova, vorbi calm Briuhanov, chiar dacă nu vrei. Ai mers prea departe, Deriughin. Tu ai o situație deosebită, partidul nu poate sta nepăsător în fața unor asemenea fapte. Oare, într-adevăr, tovarășul Deriughin, trăind în concubinaj cu Maria Polivanova, a uitat de puritatea titlului de comunist ? Tu, tovarășe Deriughin, te comporți fără pic de simț de răspundere, iar dușmanii de abia așteaptă momentul ca un comunist să bată în retragere. Comitetul raional a analizat cazul familiei Polivanov, a apreciat că nu poate fi socotită o familie de chiaburi, dar tu ai încurcat ițele, și încă cum le-ai încurcat, fără nici un rost. Avem și așa destule greutăți. În afară de asta eu mai am ceva să-ți spun. Tu, în general, ar trebui să studiezi bine problema chiaburească. Cunoști cuvîntarea tovarășului Stalin la congresul agricultorilor ? Ce se spune acolo despre chiaburi ? Se spune deschis că chiaburul nu poate fi admis în colhoz, căci este un dușman jurat al

puterii sovietice, iar tu în problema asta plutești în aer. Briuhanov bătu cu degetele pe masă, dîndu-și seama că din cauza enervării vorbește mult și alambicat și simțind cum se depărtează Zahar, după tonul cu care acesta răspunse. Corabia ieșea de sub comandă și Briuhanov simțea parcă fizic cum o forță necunoscută îi ia din mîini cîrma neascultătoare, deși situația se mai putea salva, numai că era nevoie de o forță supraomenească pentru asta. Iar forța principală care acționa în sens contrar era tocmai Zahar. Briuhanov nu știa și nici nu putea să știe că tocmai în momentul acela, de care depindea totul, Zahar se lupta cu negura care îi acoperea ochii ; la întrebările lui Briuhanov își strîmbă buzele, se uită greoi în ochii lui, căutînd să-i spună, prin tăcere, că e un ticălos, că doar știa totul despre Manka, doar îi povestise, dar pe atunci nimeni de sus nu oftase de treaba asta, acum însă, uite cum a întors lucrurile, de parcă de el, de Zahar, și de femeia la care se duce el noaptea, vezi doamne, depinde soarta revoluției mondiale.

Privindu-l din nou pe Zahar și simțind disprețul și mînia acestuia, Briuhanov se îngălbeni ; de-ar fi fost numai ei doi, discuția ar fi luat, din acest moment, o altă întorsătură și ar fi dus la cu totul alt deznodămînt, dar în fața oamenilor Briuhanov trebuia să se stăpînească, și, devenind tot mai palid din cauza umilirii tacite, a cărei pricină o cunoșteau numai ei doi, continuă să insiste ca Zahar să dea lămuririle necesare ; Briuhanov își luă mîinile de pe cîrmă și corabia începu să plutească în derivă, izbindu-se cînd de un mal, cînd de celălalt.

— Ți-am mai vorbit despre treaba asta, tovarășe Briuhanov, ca președinte, dumneata cunoști lucrurile mai bine decît ceilalți și nu mai am ce adăuga, zise Zahar și parcă se mai liniști. Cuvîntarea tovarășului Stalin am citit-o încă în anul treizeci, o țin bine minte. Nu se referă nicicum la familia lui Polivanov. Puteți să mai trimiteți o comisie, să verificați. Eu am spus și susțin și acum — este o familie bună, harnică, timpul a confirmat cuvintele mele. Akim Polivanov este un om necesar în colhoz, bun gospodar, muncește cît trei, iar fii lui au luptat în armata lui Búdionnîi. Asta, și nu fata, m-a făcut atunci să salut hotărîrea comisiei celor trei de la raion.

Iar gurile rele, şi cine ştie, poate chiar duşmănoase, cîte nu pot să scornească.

— Eh, bineînţeles, după tine, Deriughin, toate sînt foarte simple zise cu o răutate nedisimulată preşedintele sovietului raional, ştergîndu-şi capul transpirat. Sînt simple pentru proşti, dar aici nu sînt chiar toţi proşti. Dacă ar fi ca altădată, pentru buclucul ăsta ar trebui să te azvîrlim din colhoz şi, împreună cu Polivanov al tău, să te trimitem unde trebuie, şi îndată s-ar linişti lucrurile. Să te trimitem în locurile îndepărtate, ca să-ţi vină mintea.

— Lasă că şi tu, Koşev, n-ai ce împrumuta din marfa asta, căci şi ţie îţi lipseşte multă.

— Vedeţi ! Vedeţi ! Koşev sări în picioare, dar se aşează imediat, socotind că ar fi jignitor să stea în picioare în faţa lui Zahar. De multă vreme tot zic că Deriughin s-a înfumurat ! Vrea să iasă de sub critica partidului !

— Asta-i critică ? Ăsta-i măcel. De ce te arunci unde nu trebuie ? întrebă Zahar, arătînd prin asta că nu-l respectă pe omul ăsta şi că nici nu merită să fie respectat.

— Taci din gură ! strigă Koşev, făcîndu-i pe Pekariov şi pe Briuhanov să-şi încreţească, stînjeniţi, feţele. Mucosule ! Semidoctule ! În loc să te certi aici ca la piaţă, ar trebui să stai puţin şi să te gîndeşti.

— Hai, las-o acuma, Pal Semionîci, zise mai împăciuitor Zahar. Bagă de seamă, dacă zbieri aşa, dai în bucluc, te mai alungă şi muierea, nu merită. Voi mă întrebaţi, eu vă răspund, dacă nu credeţi, n-am ce face. Omul harnic îl simţi şi cu nasul, îl simte şi un prunc. Iar tu pe mine n-ai să mă azvîrli de nicăieri şi nici unde, oricum m-ai lua, nu mă încadrez în articolul ăsta.

— Ai un copil cu Maria Polivanova ? îl întrebă Koşev, roşu de îndignare, regretînd că sărise înaintea altora, încălcînd regula de aur de a sta în umbră.

— Creşte băiatul, spuse Zahar, de parcă ar fi înghiţit ceva greu înainte.

— Nu asta te-am întrebat. Este fiul tău sau nu ?

— Este. Îl cheamă Ilie, mai vreţi să vă spun ceva ? Zahar se uită cu ură în ochii lui Koşev, dar acesta, cu o încăpăţînare de taur, nu-şi întoarse ochii, în timp ce se înroşea tot mai mult ceafa îndesată.

— Tu să nu te uiţi la mine ca un lup, Deriughin, vorbi rar şi cu răutate Koşev. Asta n-o fac pentru satisfacţia mea. Şi acuma mai trăieşti cu ea ? Koşev se aplecă spre Zahar, fiecare muşchi vibra în aşteptarea clipei în care ţăranul încăpăţînat, care o luase razna va fi făcut de ruşine.

Zahar se ridică puţin, galben ca ceara, stropi mari de sudoare îi îmbroboneau fruntea ; toţi îl urmăreau cu încordare ; după uşa capitonată se auzea ţăcănitul ritmic şi surd al maşinii de scris ; Koşev îşi desfăcu buzele simulînd un zîmbet prin care vroia să le arate tuturor că din capul locului nu crede nici un cuvînt din ce va spune Zahar Deriughin.

— Uite că asta nu ţi-o spun. Zahar ar fi putut acum să facă cîţiva paşi şi cu un pumn să-i zdrobească ceafa roşie şi groasă. Ia te uită, ai vrea să ştii, nu cumva eşti invidios, Pal Semionîci ? întrebă Zahar cu un glas ascuţit şi, înţelegînd că de acuma bate cîmpii, nu se putu totuşi opri. Nu te ruşina, spune pe faţă, îţi aranjez şi ţie. Nu sînt lacom, se găsesc şi pentru tine... Uitaţi-vă care-i sfatul meu — chemaţi-l pe veterinar să mă castreze în faţa voastră, voi o să aveţi de ce rîde, şi cauza partidului o să aibă de cîştigat !

Primul care nu s-a abţinut a fost procurorul, care a făcut stînjenit cu ochiul şi a început să rîdă în palmă, după el a început şi Pekariov ; Zahar folosise cuvîntul savant „a castra" şi acesta sunase brutal şi provocator. Din cauza încordării supraomeneşti, Zahar pierdu pentru cîteva minute capacitatea de a vorbi, faţa lui Briuhanov îi apărea ca o pată albă fixă ; ceva straniu şi de departe pătrunsese în camera plină de fum. I se părea că pereţii se năruie şi se risipesc ; în faţa lui Zahar, la marginea stepei pîrjolite, apăru un soare însîngerat, îndeplinind ordinul el fugea de escadroanele albilor, căutînd să-i atragă într-o capcană. Lovit de un glonte rătăcit, Tihon Briuhanov aluneca tot mai mult de pe cal, de abia ţinîndu-se cu degetele amorţite de grumazul calului ; calul înnebunit căuta să se depărteze de escadron. Din goană, Zahar îşi întoarce calul. Aude un strigăt disperat : „Înapoi, înapoi, stai, prostule, mama-ta !", dar cum putea s-o ia înapoi, îl cuprinsese extazul morţii şi prin colbul roşu,

luminos, îl vedea numai pe Tihon, om de pe meleagurile lui şi cel mai bun prieten. În faţă — urletele lavei vrăjmaşe ; cîteva gloanţe au şuierat pe lîngă el, o scurtă arsură îi atinse umărul ; numai să nu calc peste o vizuină de ţiştari, gîndi el, căci ăsta ar fi sfîrşitul. A reuşit să ajungă calul lui Tihon ; ţipînd, se învîrtea în jurul lui Tihon, aplecat, fără putere, peste grumazul calului, căutînd să-l apere de cazacii care urlau şi rînjeau ; oprindu-şi caii, cazacii se bucurau de nenorocirea lui ; din toate părţile apăreau feţe străine.

— Uite dracul ! se minunau cu glas tare cazacii. I-o fi frate ?

— Nu te atinge ! Nu te atinge ! urla Zahar. Te omor !

Trezit în ultimul moment de cel de-al şaselea simţ, Zahar înţelese că i-a sunat ceasul pe acest pămînt ; cazacii se vor plictisi privindu-l şi atunci, tot glumind, ori îl taie cu săbiile, ori îl împuşcă ; momentul acesta nu l-a uitat niciodată. Şi niciodată n-a putut să înţeleagă exact ce s-a întîmplat atunci ; în faţa lui juca un chip cu mustăţi negre şi gură rînjită şi în clipa următoare a şuierat, strălucind ca un şarpe argintiu, sabia.

În clipa aceea s-au auzit obuzele, o dată şi încă o dată, lovind oameni şi cai ; în jurul lui Zahar şi a lui Tihon n-a mai rămas nimeni, doar cîţiva oameni gemeau, trăindu-şi ultimele clipe, şi un cal, care se învîrtea printre ei, gemînd ca un om şi tot încercînd să-şi muşte crupa însîngerată...

— Deriughin ! auzi venind parcă dintr-o ceaţă deasă, glasul lui Briuhanov. Încetează pe dată cu purtarea asta de huligan ! Eu îţi cer asta !

— Ce să mai vorbim cu el ? răsună vocea iritată a lui Koşev. Să-i luăm carnetul de partid şi să se care de aici ! Ăsta nu vrea să asculte de nimeni !

— Stai jos, Koşev, zise apăsat Briuhanov, întorcîndu-se spre Zahar.

— Aşa deci, Tişka ! se bucură Zahar şi sărind în picioare, privindu-l pe Briuhanov cu ochi furibunzi, se îndreptă spre masă. Asta ai vrut, asmuţindu-l pe dulău ? Înseamnă că vreţi carnetul meu de partid ? Uite-l, ia-l, dacă ai dreptul, dar nu mă las batjocorit. Ţine minte, tovarăşe Briuhanov, n-o să uiţi multă vreme carnetul ăsta. Te-ai ajuns, Tişka, revoluţia te-a adus unde nu tre-

buie. De cealaltă parte. Dar odată ce tai în carne vie, lasă-mă şi pe mine să vorbesc. Nu pot să trăiesc fără Manka, nu pot fără ea, iar tu crede ce vrei. N-ai să întăreşti puterea sovietică pe nenorocirea mea, n-ai să ridici munţii pe ea ! Ia-l, Tihon, dacă asta ţi-e vrerea.

Zahar mai făcu un pas spre masă şi, în stupoarea generală, puse cu grijă în faţa lui Briuhanov, carnetul roşu, înnegrit de vreme.

— Nu se poate, tovarăşe ! strigă, întinzînd mîna, Pekariov, şi ridicîndu-se de la locul său. Te rog să-l iei imediat. Carnetul de partid nu este inventar de colhoz, să-ţi fie ruşine !

Zahar nu-l mai auzea ; de încordare nici nu vedea, dar ţinea minte unde era uşa ; întorcîndu-se de la masă cu mîinile înainte, se îndreptă spre ieşire, păşind nesigur ; auzea nişte vorbe, i se părea că Briuhanov i-a strigat să se întoarcă, dar asta l-a făcut doar să tresară cu tot trupul ; trecu grăbit pe coridor, iar în stradă, sorbind aerul cu gura uscată, îndreptă grăbit hamul, strînse chinga, izbi cu cotul într-o mînie oarbă botul calului, care întinsese nările moi spre el, desfăcu hăţurile şi, sărind în droşcă, strigă mînios : „Dă-i drumul ! Dă-i drumul". Ştia că de la fereastra comitetului raional îl urmăresc privirile ; ştia că n-o să-l mai cheme înapoi, şi asta-l făcu să se simtă mai uşurat. Acum vroia doar să iasă cît mai repede din oraş ; capul îi vîjîia fără încetare ; chipul aspru al lui Briuhanov, şi cutele din jurul gurii, nu-l mai părăseau. Totul s-a sfîrşit, nu se mai întoarce niciodată, n-o să se mai roage de ei. „Ticăloşii, şi-au adus aminte de toate, bolborosi cu duşmănie. De toate şi-au amintit, şi de Moscova, şi că m-au trimis să învăţ... pe toate le-au adunat..."

Drumul plin de colb răsuna sub roţi, soarele era la asfinţit. Un vînt puternic sufla dinspre apus, spulberînd într-o parte colbul roşietic în lumina soarelui. Spre cîmp ultimele căsuţe de la marginea Zejskului rămaseră în urmă, trecu şi pe lîngă acoperişurile de şindrilă ale uscătoriilor fabricii de cărămizi ; de acum se întindea cîmpia ;

pe marginile drumului se înălțau răchite seculare, cu forme ciudate, cu scorburi putrezite și roase ; cu cîteva sute de ani în urmă, pe această cîmpie, curgea, se vede, un rîu, care erodase mult terenul, dar acum abia se mai prelingea un pîrîiaș numit Sosnița ; în verile fierbinți, pîrîiașul seca și doar prin cotloane, în noroiul lipicios mai reușeau, nu se știe prin ce minune, să mai viețuiască zvîrlugile bătrîne și dibace, asemănătoare șerpilor, după care umblau copiii cu coșurile, ca să le scoată din noroi ; și lui Zahar, cînd era tînăr, îi plăcea să umble după zvîrlugi.

Roțile droșcăi intrară cu zgomot pe tablierul de bîrne al podului de peste Sosnița ; Zahar gemu. Îl dureau tîmplele și, deși se obișnuise să-și stăpînească durerea, simți nevoia să se oprească ; opri calul, coborî din droșcă și se așeză sub o răchită, sprijinindu-se de ea. Totul s-a sfîrșit, își zise iar, privind frunzele slab luminate în asfințitul soarelui, dar el nu putea altfel, și apoi, era și vremea, căci se săturase, pînă peste cap de munca asta grea, neobișnuită pentru un țăran : să semnezi hîrtii și să dai dispoziții altora și, poate că, pentru prima oară, îl încerca o mîhnire înăbușită ; totul este înșelăciune, nimic nu este adevărat, gîndea el, căci nu există în lume o forță mai puternică decît sămînța, grăuntele lui firav se dovedește mai tare decît piatra cea mai dură. Ridică ochii ; în fața lui se legăna un lan de secară, care începuse să aplece spicele grele ; simțea că trebuie să facă ceva, așa că, adunîndu-și puterile, sări în droșcă și, apucînd hățurile, lovi puternic calul cu biciul, întorcîndu-l spre cîmp, în secară ; armăsarul sări înnebunit, aproape să iasă din hulube, și pătrunzînd în lanul tăcut și întins cît vezi cu ochii, Zahar simți în față adierea caldă a vîntului. Așezat în genunchii, căutînd o poziție mai stabilă, mai lovi o dată calul cu biciul.

— Di-ii ! Armăsarul își ciuli urechile la strigătul animalic, ca un geamăt, și galopa cît putea de repede prin lan.

Se întuneca ; la orizont, tăind întinderile cîmpiilor, se înălțau pădurile cu răcoarea și penumbra lor.

10

LĂSÎND CALUL SLEIT DE PUTERI paznicului de noapte, Voldoka Rîjîi, şi fără să mai răspundă reproşului tăcut al acestuia, Zahar se duse prin sat, lovindu-şi, din cînd în cînd, carîmbii cu biciuşca ; îi era greu să se ducă acasă ; ar fi vrut să meargă la Manka, dar picioarele, ca şi cînd n-ar fi fost ale lui, îl purtau mecanic spre clădirea sovietului sătesc ; se opri în faţa ferestrelor puternic luminate ale locuinţei lui Anisimov. Soarta le întreţesuse vieţile pe căi atît de întortocheate încît, chiar de-ai fi avut zece ochi, tot n-ai desluşi ţele. Dorinţa de a intra şi a sta de vorbă, mai ales de a sta de vorbă cu Anisimov îl făcu să simtă un fior rece prin tot trupul ; văzîndu-l pe Anisimov în cămaşă proaspăt călcată, cu părul rar şi umed, căci tocmai ieşise din baie, Zahar respiră uşurat — putea să nu fie acasă, căci nu oricine îţi deschide uşa la o oră atît de tîrzie.

— Noroc, noroc, Tarasîci, ce-i cu tine aşa de tîrziu ? întrebă Anisimov, invitîndu-l cu mîna să intre şi să ia loc, şi, imediat începu să se vaite : — Mă înţelegi, Elizaveta Andreevna s-a îmbolnăvit foarte rău, o anghină în mijlocul verii. Zice că a băut apă rece din fîntînă. Te rog s-o ierţi, dar nu poate să iasă din cameră. Şi pe mine m-a apucat mijlocul, nu pot să fac un pas.

Anisimov vorbea liniştit privindu-l pe Zahar ; acesta se aşeză greoi şi-i rîse în faţă :

— Ei, Rodion, acum eşti mulţumit ? întrebă el, lovindu-se ca întotdeauna de prudenţa zîmbitoare a omului acesta, cu o voce sinceră şi pătrunzătoare, simţind, şi de de data aceasta, că se află în faţa unui zid prin care nicicum nu putea să străbată ; Anisimov îl privi cu atenţie.

— Tu, Tarasici, vorbeşte deschis, nu umbla cu ocolişuri. Anisimov, văzîndu-l pe Zahar, a înţeles imediat care-i pricina acestei vizite tîrzii ; el aştepta această clipă şi de multă vreme se desfăta gîndindu-se la ea. Liza, desigur, şi-ar fi început litania cu privire la decădere, bineînţeles, el este de acord că oamenii să fie judecaţi după mărimea adversarilor lui ; dar, în cazul acesta, este vorba

de altceva, aici nu-i vorbă de politică, dacă vrei, scumpă nevestică, ci de plăcerea de a înfrînge o protoplasmă care se răzvrăteşte. La simţul surd, înăbuşit al neîmpăcării de clasă, se adăuga încă ceva, şi, dacă ar fi să discerni, să priveşti mai adînc, Rodion Anisimov îl iubea pe Zahar Deriughin cu dragostea cea mai gingaşă, căci ce-ar fi făcut aici în noroiul acesta fără Zahar Deriughin ? Ar fi putrezit de viu, doar Zahar este a doua lui jumătate şi, fără această forţă contrară, viaţa i-ar fi pustie, fără o rază de lumină.

Urmărind pe faţa lui Zahar cele mai mici schimbări, Anisimov, verificîndu-şi presupunerile, nu se grăbea să triumfe, dimpotrivă, acum îl iubea pe Zahar Deriughin ca pe cineva care-i aparţine şi era gata să sufere sincer pentru necazurile lui.

— Despre ce-i vorba, Tarasîci, de eşti aşa de supărat ? repetă Anisimov, privindu-l cu blîndeţe pe Zahar. Stai jos, stai jos, să pregătesc ceva, şi-apoi stăm de vorbă cît vrei ; i-atîta zăpuşeală, sînt numai apă, crede-mă.

Tot vorbind, Anisimov scoase din bufet o sticlă cu votcă ; în bufet, pe o hîrtie albă, tăiată frumos pe la margini, se aflau şi două pahare ; le-a pus pe masă împreună cu o farfurie cu pîine, carne fiartă şi cîţiva castraveţi muraţi.

— Viaţa, Zahar, este un adevăr cu multe necunoscute, pe care nimeni nu le poate schimba. Îmi pare rău de tine, te-ai înnegrit în ultimele zile. Numai că uite care este deosebirea : tu le socoteşti uneltiri ale altora, pe cînd eu — legităţi obiective, spuse Anisimov, ştergîndu-şi cu un prosop gîtul şi faţa. Nu te amărî, acceptă-le calm, ca un filozof. Anisimov îşi coborî vocea şi mai mult privind spre uşă. Uită-te şi tu, omul cît trăieşte tot caută, luptă, se zbate, dar cînd îl loveşte nenorocirea, totul se sfîrşeşte. Dar ce m-a apucat ? zise Anisimov ţinîndu-se de şale şi încruntîndu-se. Cum a fost la şedinţa biroului ? Te-au săpunit bine ?

Zahar luă în mîini paharul plin cu votcă, şi oftă ; vocea stinsă şi legănată a lui Anisimov îl învăluia, îi venea să închidă ochii şi să adoarmă ; Zahar îşi scuturâ capul, părul des îi căzu pe frunte, se uită la Anisimov cu nişte ochi scînteietori, urmărind mişcările lui şi cău-

tînd să surprindă şi să reţină fiecare intonaţie nouă în vocea acestuia. Anisimov, care nu primise nici un răspuns la întrebare, întinse prosopul şi-l puse la locul său, apoi se aşeză la masă şi ridică paharul.

— În sănătatea ta, Tarasîci, m-am obişnuit cu tine, unul fără altul o să ne fie urît. Să bem pentru fericirea Lizei, — Anisimov arătă cu capul spre uşa de la camera cealaltă. Printre altele trebuie să-ţi spun că ea te simpatizează foarte mult, văd că ai noroc în viaţă. Ziarele scriu despre tine, te-au trimis la Moscova, la toate şedinţele te laudă... ţi s-au urcat la cap... Te-ai înfumurat, ori asta nu i se permite unui comunist. De cîte ori nu te-am prevenit, Zahar. În sănătatea ta !

Băură, Zahar muşcă dintr-un castravete, castraveţii erau gustoşi, puţin muraţi : ia te uită, îşi zise el, Lizaveta Andreevna, deşi e de la oraş, ştie să mureze castraveţii.

— Vorbeşti mult, Rodion, şi nu vorbe de clacă, ci cu tilc. Te temi de ceva ? Votca îl încălzea şi-l ajuta să scape de nodul dureros pe care-l simţise tot drumul de la Zejsk la Gustisci.

Anisimov îl tot îmbia cu gustările, fără să uite şi de sine ; carnea, tăiată felii subţiri, ca la oraş, era gustoasă, Anisimov mînca în tăcere, el putea să aştepte şi, oricare ar fi fost întorsătura pe care ar fi luat-o lucrurile la Zejsk, îl interesa în egală măsură, căci el nu se putea înşela : Zahar Deriughin părăseşte pista la momentul potrivit, la dorinţa lui, şi aici n-ai ce-i mai face, căci este un adevăr obiectiv. Desigur că-i pare rău de Zahar, un ţăran priceput, dar ce reprezintă Zahar în colosala vîltoare socială a istoriei ? Chiar el, Rodion Anisimov, este doar un fir de nisip în această vîltoare, numai că el ştie să se gîndească şi să se desfete, iar desfătarea trebuie organizată, creată ; în asta constă deosebirea dintre intelect şi forţele primitive. Anisimov turnă restul de votcă în pahar şi, aprinzîndu-şi o ţigară, se aşeză mai comod cu cotul pe masă. Şi, în general, îşi zise Anisimov, observînd reţinerea lui Zahar, s-a mai cioplit ţăranul în ultimii doi-trei ani, a învăţat să-şi înfrîneze pornirile şi, se pare, că şi el încearcă un sentiment de desfătare, aşteptînd şi observînd, de parcă între ei s-ar fi încins o trîntă copilărească.

— Da, nu eşti prea vorbăreţ, Tarasîci, oameni ca tine, tăcuţi, găseşti cu greu. Anisimov se întinse, savurînd tutunul, votca, prezenţa lui Zahar, de parcă ar fi luat în gură o boabă de muştar, numai s-o muşti şi-ţi ia gura foc.

— N-ai mai putut, zîmbi Zahar. Să vorbesc, dar despre ce ? Am vrut să văd, Rodion, dacă te simţi mai uşurat. Da, văd, eşti mai uşurat, te bucuri.

— Mai uşurat, Tarasîci, aprobă din cap Anisimov, socotind că nu mai are nevoie să umble cu ocolişuri. Şi tu trebuie să te simţi mai uşurat, Zahar. Cineva trebuia să spargă buboiul, odată ce singur n-ai avut puterea.

— Bine, poţi s-o iei şi aşa, — fruntea lui Zahar se încreţi de dungi, una după alta —, dar un lucru nu pot să înţeleg, tu ce interes ai avut ?

Anisimov vru să spună că nici el nu pricepe, dar se opri ; discuţia se desfăşura cu cărţile pe masă şi trebuia să joace cinstit, de fapt, în momentele critice îi plăcea să joace pe faţă.

— N-ai să înţelegi, Tarasîci, zise cu regret, căutînd prin aceasta să se ridice în faţa lui Zahar, chiar dacă în anii aceştia ai mai crescut, te-ai mai scuturat de colbul pămîntului-mamă. Şi aş vrea ca tu să înţelegi asta cum trebuie.

— Încearcă să mă lămureşti, îl rugă, zîmbind, Zahar, reţinîndu-şi vocea. Poate că am să pricep şi strădania ta nu va fi zadarnică.

— Vorbe de clacă, Tarasîci, dădu din mînă, zîmbind, Anisimov. Uite, arăţi ca o fiară, iar eu nu mi-am făcut decît datoria, regret doar că am făcut-o destul de tîrziu. Trebuia să te fi oprit mai demult şi n-am fi avut discuţia de acum. Dacă eşti un om deştept, ai să mă înţelegi şi cîndva ai să mă pomeneşti de bine.

— Înţeleg, Rodion, cum să nu înţeleg. Greu, dar înţeleg, te-a împins dracu şi totuşi nu înţeleg ce interes ai avut în treaba asta ?

— Nu, Tarasîci, n-ai priceput nimic, ţi-am vrut doar binele, îl contrazise Anisimov, apropiindu-se prieteneşte de umărul lui Zahar. Bine, dacă nu înţelegi, o să ne socotim pe lumea cealaltă...

— Nici chiar aşa, Rodion, prea devreme îmi cînţi prohodul, încă mai trăiesc, îl întrerupse cu un zîmbet forţat, Zahar, dîndu-se la o parte. În zadar mă îngropi, Rodion, bagă de seamă să nu-ţi rămîn în gît.

— Nu-i nimic, Tarasîci, am să aştept, îi vorbi iarăşi prieteneşte Anisimov, să ştii că aştept de multă vreme să-ţi vină mintea la cap, căci tu, dacă vrei, poţi să răstorni şi munţii. Să te îngropi de viu sub fusta unei muieri... Ce dracu o fi în capul tău ! oftă sincer Anisimov.

— În regulă, Rodion, văd că am avut o discuţie serioasă, zise într-un tîrziu Zahar. De data asta ai cîştigat tu... Poate că aşa şi trebuie, să vedem, însă, în unde se va întinde curba vieţii mele. M-ai trîntit la podea, dar nu este luptător acela care doboară, ci acela care se ridică deasupra.

— Iarăşi o iei cu ale tale. Ai să te ridici ! Doar nu eşti laş, eşti comunist, bărbat, singur trebuie să te conduci în viaţă, şi trebuie să lupţi, îl întrerupse Anisimov, privindu-l cu ochii lăsaţi. Să lupţi, mă înţelegi, cît priveşte rezultatul, acesta nu contează prea mult. Terminăm votca, ce zici ?

— S-o terminăm, fu de acord Zahar ; nu se simţea mai uşurat, degeaba venise la omul ăsta, şi acum stătea cu el în mijlocul nopţii, bea şi se afunda într-o mocirlă mişcătoare, puţin încă şi-l va învălui întunericul înăbuşitor ; simţea că ceva îl roade pe dinăuntru, că-l trage în mocirlă şi că n-are putere să se ridice. S-o terminăm, repetă Zahar, parcă pentru sine, gîndindu-se să se scoale şi să se scuture de ameţeala care-l cuprinsese. Bine, Rodion, ne-am spus ce avem de spus. Feciorii mei o să crească, o să vorbească ei şi pentru mine. Am să-i las pe ei să facă ce n-am reuşit eu. N-aş fi vrut să le las atîtă mizerie, dar nu văd altă ieşire, se vede că încă n-a venit vremea. Orice ai zice, Rodion, există un dumnezeu, nu dumnezeul popilor... ci acela pe care îl are fiecare în suflet...

Fără să-l mai asculte pe Anisimov, care îl şfichiuia cu vorbele sale repezi, Zahar, simţindu-se ca şi cînd toate măruntaiele i-ar gîlgîi şi ar geme, ieşi în uliţă ; în minte îi rămăseseră găurile întunecate ale ochilor lui Anisimov, zîmbetul lui ironic. Zahar se clătina uşor, răcoa-

rea proaspătă a nopţii îl izbea în faţă ; ce să mai chibzuiască, viaţa l-a răpus. L-o fi doborît faptul că a luat-o pe alături, cum s-a spus astăzi la şedinţa biroului. În ce-l priveşte pe Anisimov, pe ăsta îl înţelege. Suflet de hîrtie... nici n-ai ce vorbi cu el, asta s-a văzut. Ar putea, bineînţeles, să treacă peste sine şi să se ducă iarăşi la Briuhanov, să-i spună că Anisimov s-a gîndit mai mult la pielea lui, dar Briuhanov o să-i ceară să dovedească şi el n-are cum ; discuţia s-ar rezuma la obida lui şi el n-ar avea ce să mai zică.

După cîţiva paşi, Zahar se opri din nou căci simţea cum îi fuge pămîntul de sub picioare ; îşi ridică ochii spre cer, stelele se învîrtejeau, topindu-se toate într-un singur cerc strălucitor ; oftă şi, simţind cum i se înmoaie genunchii, căzu la pămînt, găsind uşurare în această mişcare izbăvitoare şi în pămîntul tare pe care alunecase.

Ameţeala îi trecu repede şi Zahar porni greoi spre casă, unde ajunse aproape la ora trei, era, însă, în picioare şi, după obiceiul deprins în anii aceştia, se duse la grajduri, unde se adunau oamenii ca să li se spună ce au de făcut peste zi. Soarele stătea să răsară, din coşurile caselor începuse să iasă fumul ; la marginea satului cînta din corn păstorul, grăbind gospodinele întîrziate să scoată vacile în uliţă. Toţi îl salutau din mers, iar el le răspundea dînd din cap, absent.

Zahar se opri în faţa casei lui Volodka Rîjîi şi-şi mîngîie ochii, privind un cocoş frumos, cu coadă lungă ; în clipa aceea a apărut Varecika ţinînd în mîini o troacă, cu cartofi fierţi amestecaţi cu tărîţe. Varecika îi dădu bineţe lui Zahar, puse troaca pe pămînt şi începu să strige, cu o voce ascuţită, găinile. Primul se grăbi cocoşul cu coada lungă, aurită şi cu dungi negre care începu să cheme găinile ; acestea, colorate în fel şi chip, alergau grăbite spre el, întinzîndu-şi gîturile.

— Cocoşul tău, Varecika, spuse Zahar, vrînd să-i facă o plăcere gospodinei, e îmbrăcat numai în aur, ai zice că-i un sultan. Uită-te la el, ticălosul, cum îl ascultă pîlcul de muieri.

Varecika se întoarse şi scuipă de cîteva ori, de teama deochiului.

— E un cocoş păcătos care nu face doi bani ! N-ai ce invidia ! zise ea nemulţumită. În afară de coadă nu mai are nimic, n-are grijă de găini, nu ouă.

— Nu vorbi cu păcat, Varvara, învinuieşte de pomană biata vietate...

— Poate, poate, Tarasîci, îl întrerupse Varecika, dar toată ziua numai umblă, chiar de l-ai îndopa cu boabe din coadă şi pînă la cioc. Mă gîndesc să-i tai coada, poate că ea îl împiedică ?

— Cocoş fără coadă, unde ai mai văzut, Varecika ! rîse Zahar, pricepînd ce spunea Varecika. Am să-i spun mamei să-ţi ceară vreo zece ouă pentru cloşcă, prea e frumos, cocoşul, ticălosul.

— De unde ouă, Tarasîci ? se sperie Varecika. Mănîncă nenorocitele toate ziua dar nu ouă, că mă apucă şi plînsul. Ce n-aş vrea şi eu un ou ?

Zahar îşi văzu de drum, parcă mai înveselit, dar toată ziua nu-l părăsi sentimentul înstrăinării, teama că este sortit pieirii. Şi oamenii simţeau asta şi cînd aveau cîte o treabă, căutau să se ducă la altul.

...Peste vreo două săptămîni, în prima vineri din august, a avut loc adunarea colhozului ; la adunare a venit multă lume ; discuţiile au fost lungi şi înfierbîntate. De la Jejsk a sosit Pavel Semionovici Koşev preşedintele comitetului executiv care, din atmosfera care domnea la sediul colhozului, din felul în care oamenii îi spuneau bună ziua, a înţeles că în faţa lui stă o sarcină nu tocmai uşoară, şi, mai ales, ingrată. În adîncul sufletului său, totuşi, îl admira pe Zahar Deriughin, şi-i părea rău de el ; au vrut doar să-l frece cum se cuvine, dar, uite, ce întorsătura dracului au luat lucrurile. Un sălbatic, se gîndea Koşev, cu dispreţ ; evident, ar fi putut să găsească un motiv şi să-l convingă pe Briuhanov să trimită pe altcineva sau să vină chiar el, dar nu-i sta în fire să mute greutăţile pe umerii altora...

La şedinţa conducerii, apucînd taurul de coarne, Koşev, cu o voce care nu admitea obiecţii, a cerut eliberarea lui Zahar Deriughin din funcţia de preşedinte al colhozului nu numai la recomandarea comitetului raional de partid şi a comitetului executiv raional, dar şi la dorinţa proprie

a lui Deriughin ; atît la şedinţa conducerii, cît şi la adunarea generală, Zahar a stat tot timpul tăcut şi, cel puţin aşa părea, chiar nepăsător ; în faţa lui se perindau feţele albicioase ale unor oameni cunoscuţi, pe care el nu le distingea. Undeva, în fundul camerei, chiar lîngă uşă, i s-a părut că vede un chip cunoscut şi, uitîndu-se mai bine, şi-a recunoscut cu uimire soţia ; înainte vreme nu venea niciodată la adunări. Zahar a început să se gîndească la ea ; ivirea ei i-a mutat gîndurile ; nu mai auzea şi nu vedea nimic din ce era în jurul lui ; şi-a adus aminte de vremea cînd, după războiul civil, s-a însurat, de mantaua sa lungă, care-l lovea peste picioare...

Dintre atîte fete, tocmai pe ea a ales-o, o orfană de şaisprezece ani, crescută de o mătuşă ; primii ani au fost fericiţi ; au trăit în armonie, chiar şi după aceea nu s-au certat niciodată ; Zahar şi-a reamintit dintr-o dată o mulţime de amănunte uitate, care acum i se păreau importante şi necesare. Nevastă-sa era totdeauna foarte cumpătată şi Zahar, uneori, se mîngîia cu gîndul izbăvitor că ea, prinsă de atîtea griji, nu observă nimic ; avea nevoie şi se ascundea după gîndul acesta ; dar ea părea liniştită fiindcă n-avea unde să se ducă şi îmbătrînea văzînd cu ochii ; o ruşine neaşteptată îi aduse lacrimi în ochi şi Zahar simţi cum i se aprind obrajii ; vru să se ridice şi să-şi ducă nevasta de aici ; ce rost avea să asculte tot ce i se va spune, şi aşa are o viaţă amară ; acuma tot ce se petrecea aici i se părea inutil, un joc de copii, în care dintr-un început s-au plictisit cu toţii. Privi cu amărăciune în jur. În clipa aceea răsuna glasul puternic al naşului. Zahar tresări ; naşul ridicase din fundul semiobscur al odăii mîna în care îşi ţinea strînsă şapca şi cu o voce liniştită, dar potrivită ca să audă toţi, zise, adresîndu-se preşedintelui comitetului executiv raional :

— Care e pricina, tovarăşe şef, pentru care trebuie să-l dăm jos pe Zahar Deriughin ? Poate că, fără o lămurire amănunţită, nu vrem ?

— Nu vreem ! răsună un glas de lîngă uşă, dar Zahar nu putu să distingă cine era, i se păruse că ar fi fost Mikita Bobok ; după acest „nu vreeem“ furios, clubul, o încăpere destul de mare, formată din două odăi chia-

bureşti, se umplu de glasuri ; ridicaţi în picioare, oamenii îşi agitau mîinile şi strigau şi, din rumoarea neclară, care se auzea şi dincolo de uşă, din uliţă, unde stăteau cei care nu încăpuseră în încăpere, răzbătea nemulţumirea şi nedumerirea oamenilor. Bătînd tare cu pumnul în masă, Koşev înţelese că adunarea a început într-o notă greşită, aşa că s-a îndreptat, şi-a încleştat fălcile aşteptînd să se termine valul de glasuri omeneşti.

— Nu vreeem !

— De ce, oare, preşedintele nostru nu este pe placul conducerii ?

— Ei, ce te-ai aprins aşa, nu-ţi place ?

— Nu sîntem de acord să-l dăm joc pe Zahar !

— N-aveţi acordul nostru ! Ce putere sovietică mai e şi asta — să sileşti poporul ? Nu sîntem de acord !

— Să plecăm, oameni buni, la casele noastre, n-avem de ce să batem apa în piuă ! Pămîntul este al colhozului, voinţa a tuturor, nu sîntem de acord cu schimbarea preşedintelui !

— Stai, stai aşa, tu să crîcneşti pentru tine, nu eşti tu chemat să vorbeşti pentru toţi ! se ridică de pe scaunul său Foma Kudelin, frecîndu-şi bărbuţa rară, zbîrlit ca un ţap, şi care vroia să arate că i-a venit şi lui vremea să spună despre Zahar adevărul pe care numai el îl cunoştea. Eu sînt de altă părere... dragă tovarăşe de la raion. Zahar nu numai că trebuie să fie dat jos, ci şi azvîrlit din colhoz şi trimis, sub escortă, cu toată familia, în Siberia, cît mai departe. Asta-i părerea mea. Şi dacă, într-adevăr, îl daţi jos, pot să vă spun şi mai multe.

Adunarea, care se liniştise pentru puţin, izbucni în strigăte de reprobare. Din toate părţile trăgeau de Kudelin, îl sileau să se aşeze ; cu ochii albiţi de patimă, Kudelin striga şi el şi se apăra ; Koşev, conştient că nu procedează corect, dar că trebuie să se agaţe fie chiar şi de acest pai care apăruse, ridică mîna şi, cu greu acoperi gălăgia generală cu vocea sa tunătoare :

— Tăcere ! Tăcere ! Fiecare are dreptul să-şi spună părerea, de aceea am făcut adunare generală. Vă rog să continuaţi tovarăşe... cum vă cheamă ?

— Noi sîntem Kudelin, răspunse modest Foma, îndreptîndu-şi hainele răvăşite şi lungind vorba. Noi, to-

varăşe şef, zicem adevărul. Ce preşedinte mai e şi Zahar Deriughin ? Un bandit. S-a înţeles cu cumnatul nostru Iurka Levşa, ne-a îmbătat, şi în timp ce noi dormeam a mutat casa noastră de pe cîmp în sat. De atunci ne-am ţicnit puţin la cap, noaptea ne temem să dormim, ca să nu ne ducă undeva, şi nici nu mai putem să muncim, ne-au sleit puterile. Şi lingăul de Akimka Polivanov, coadă de topor chiaburească, trebuie să fie neîntîrziat azvîrlit împreună cu Zahar din colhoz, căci ăştia doi... Kudelin n-a mai fost lăsat să vorbească, oamenii, au început să urle, să bată din picioare, să fluiere.

— Trîntorule ! strigau din sală.

— Nemernicule ! Daţi-l afară de aici !

— Pe tine să te trimită în Siberia, acolo, cel puţin, te-ar pune la muncă ! Uită-te la el ce se mai urcă-n slavă : noi sîntem şi noi zicem ! Drac pletos ! Trîndavule !

— Da-da ! se apăra Foma Kudelin, dar, văzîndu-şi nevasta cum se îndreaptă spre el, din celălalt colţ al odăii, roşie de mînie, se aşeză repede jos, şi-şi coborî capul, căutînd să se ferească de privirea ei.

Zahar simţi o greutate în piept şi se temu să nu se facă de ruşine în faţa oamenilor, dacă ar lăsa să-i scape vreo lacrimă ; simţea cum îi ard ochii şi cum înaintea lor i se întinde o ceaţă uscată ; în clipa asta zări faţa lui Anisimov, care-l privea cu o compasiune prefăcută, şi din momentul acesta, o intuiţie ageră şi fără greş îl conduse prin toate vîltorile şi hăţişurile ; Anisimov avea nevoie să triumfe în faţa oamenilor şi pentru asta îi mai trebuia foarte puţin. Bine, am să rabd, îşi zise Zahar cu înverşunare, fie şi aşa. N-am să mă bat cu pumnii în piept şi să mă indignez, n-am să strig şi nici să mă potrivesc la nemulţumirea oamenilor. Desigur că ar fi putut să-i întoarcă spatele lui Anisimov şi să nu-i pese că acesta de abia aştepta să triumfe, dar nu mai avea nici un rost, deoarece lucrurile nu se mai puteau îndrepta. Iar Anisimov ştia asta şi vroia doar un lucru : să-l umilească cît mai mult pe Zahar, în faţa tuturora.

Concentrîndu-se şi pregătindu-se sufleteşte, Zahar se ridică gîrbovit de la masă şi, dintr-o dată, simţi cum îl părăseşte stinghereala şi stînjeneala ; lepădînd orice apă-

sare privi spre rîndurile de feţe cunoscute ; lumea se liniştea sub privirea lui.

— Aşteaptă puţin, naşule, îl opri Zahar pe Sviridov, care vroia să ia cuvîntul pentru a doua oară. Lăsaţi-mă şi pe mine să spun ceva. Ascultaţi, consăteni şi consătence. Ce, m-aţi dus la cimitir ? Nu trebuie, sînt viu şi am de gînd să trăiesc mult. Degeaba v-aţi ridicat împotriva tovarăşului Koşev de la raion, dînsul îşi susţine just cauza, aici nu-i dînsul vinovat, ci eu. Dînsul doar îşi îndeplineşte datoria de bolşevic cinstit şi trebuie s-o îndeplinească pînă la capăt.

— Adică cum, tu nu eşti bolşevic cinstit ? strigă Iurka Levşa, sărind încordat din rîndul oamenilor. Lămureşte-ne, dacă sîntem aşa de nepricepuţi. Ce ne tot învîrtim şi ameţim lucrurile, intră în miezul lor, nu ne temem, nu sîntem de hîrtie.

Zahar îl ascultă, privindu-l calm, apoi rîse :

— Linişteşte-te, Levaşov, linişteşte-te, am să te lămuresc. Am fost bolşevic, bolşevic am să rămîn şi, dacă va fi nevoie, îmi voi pune şi capul pentru puterea sovietică, pentru că este puterea noastră, făurită de noi. Nu intru în alte amănunte căci nu e timp, le aflaţi voi şi singuri. Dar din funcţia de preşedinte vă rog să mă eliberaţi, dragi tovarăşi, vă rog să susţineţi cererea mea de a fi eliberat de această sarcină. Am obosit, atîţia ani fără odihnă. Şi cum ştiu să ar şi să cosesc, să fac orice treabă de ţăran, mă cunoaşteţi, nu trebuie să vă spun eu, vă promit că o să-mi fac bine treaba. Cît priveşte cele spuse despre Akim Polivanov, după cum am înţeles eu, au zis-o numai ca să mă muşte pe mine. Degeaba suferă omul. Polivanovii sînt o familie bună, de oameni muncitori, ar fi păcat să fie scoşi din colhoz. În ce mă priveşte, ce să spun... am fost preşedinte — ajunge, trebuie să încerce şi alţii, poate că vor sluji mai bine satul.

Zahar uită de Anisimov, acuma se adresa tuturor şi era bucuros că vorbeşte, era numai sunet ; cu aceeaşi forţă interioară, ascuţită la limită, îl domina din nou, fie chiar şi pentru cinci minute, pe Rodion Anisimov şi neînţelegerea lui intimă cu acesta nu mai avea nici o importanţă şi nici un rost ; Zahar îi zîmbi deschis lui Anisimov.

— Acum, Rodion, cred să ai să susţii propunerea asta, căci te-ai străduit mai mult decît alţii şi, apoi, ai şi funcţie, este de datoria ta să susţii, căci de multe ori ai despicat în patru toate amănuntele cazului meu, aşa că acuma ai toate şansele.

Zahar vorbea şi zîmbea ; Anisimov, care şedea în dreapta pe primul scaun de lîngă el, se ridică şi-şi îndreptă bluza militară cu care era îmbrăcat.

— N-are rost să-l convingem să rămînă preşedinte, aţi văzut, că omul este foarte hotărît, şi el face ce vrea. Vreau să-mi spun, sincer, părerea în faţa adunării. Zahar Tarasîci a fost un preşedinte bun, a condus foarte bine gospodăria. Oricine, însă, poate s-o scrîntească şi, în acest moment politic important, o muscă rea, nesovietică, l-a pişcat pe Zahar Deriughin. Se spune, măsoară de şapte ori şi taie o dată, şi bine se spune. Ar fi trebuit ca şi Zahar Deriughin să se gîndească mai mult, cîţi n-o iau pe alături, dar trebuie să porneşti la timp pe calea cea dreaptă.

— Nu sîntem de acord ! sări Mikita Bobok şi, apoi, zăpăcit tăcu, clipind din ochi şi aşteptînd să fie susţinut ; Anisimov îşi întoarse capul spre el şi-l întrebă cu blîndeţe :

— Cu ce nu este de acord tovarăşul Bobok ?

— Să rămînă Zahar preşedinte ! strigă asurzitor Bobok din ultimele rînduri, cu faţa crispată. Pe el îl vor oamenii !

— Cine vrea să ia cuvîntul să vină aici, la masă, îl întrerupse mînios Koşev ; vremea trecea iar situaţia rămînea neschimbată.

Mikita Bobok se simţi jignit şi se aşeză la locul său, gîndindu-se că toţi s-au prostit ; Koşev, palid de fumul tare de mahorcă, îşi tot ştergea ceafa cu batista, neştiind cum să întoarcă adunarea şi s-o scoată la capăt. Deşi insistase foarte mult ca să încheie acest caz, totuşi a fost nevoie să amîne adunarea ; oamenii au plecat nemulţumiţi, înjurînd din mers ; noaptea caldă de vară era pe sfîrşite, stelele ardeau strălucitor, cu toată puterea, se simţea de acum umezeala de dinaintea zorilor, şi prin sat se auzeau primii cocoşi. A doua zi, la recomandarea organelor raionale, adunarea colhozului l-a ales ca preşedinte pe unul din membrii conducerii, pe Kulikov Ti-

moftei Vasilievici, fost luptător din Armata Roşie, care era cu vreo cinci ani mai mare decît Zahar Deriughin şi era cunoscut ca un ţăran muncitor şi prin firea sa tăcut. Auzind propunerea, mulţi dintre sătenii din Gustisci se întrebau cine mai e şi ăsta, dar îl votară aproape toţi şi lui Koşev i se luă o piatră de pe inimă. Din cînd în cînd, îşi arunca ochii cu respect spre Zahar, care se simţea uşurat, încetînd să mai fie centrul atenţiei şi al discuţiilor, înmînă în faţa tuturora ştampila colhozului noului preşedinte ; apoi se întoarse spre Anisimov, care vorbea însufleţit cu preşedintele comitetului executiv raional, şi amîndoi au tăcut.

— Ei ? întrebă Zahar. Ce ziceţi, Rodion, Pavel Semionovici, bem ceva ? Să mergem, pun eu cîteva sticle, de bucurie, îl luăm şi pe noul preşedinte. Vii, Timofei ?

În glasul lui Zahar răsuna o veselie fără frîu, Anisimov şi Koşev îl ascultau tăcuţi şi stînjeniţi, aşteptînd o ieşire deplasată încît Kulikov, simţind stingherealа celorlalţi, zise cu un glas împăciuitor.

— Altă dată, nu e vremea potrivită, Zahar, stai cuminte. O să aranjăm noi şi treaba asta cumva, ca oamenii, nu se face să-ţi arăţi rîia în văzul tuturor. Zahar, Zahar, în gura închisă musca nu intră.

— Ai un năravpăcătos, Deriughin, zise şi Koşev, întorcîndu-se spre el. Degeaba te-ai ridicat împotriva tuturor. Ai fost şi ai rămas singur. Degeaba, spuse el în încheiere, cu o umbră de compasiune.

Zahar îşi muşcă buzele, se întoarse fără să zică nimic, şi plecă ; învinsese, dar acum sentimentul acesta îl apăsa greu şi mergea pe uliţă gîrbovit ; cînd răspundea privirilor consătenilor. Fiecare căuta să-l oprească, să-i spună ceva. „Înainte vreme trebuia să vă arătaţi bunătatea, gîndea Zahar, cu indiferenţă şi fără mînie. E uşor să dai din mîini". Era liniştit ; singurul gînd care îl chinuia era că fusese un mare prost şi că degeaba mai nutreşte vreo nădejde. M-am născut la ţară, din tată ţăran, se gîndea el, şi asta înseamnă că am fost sortit pentru vecie pămîntului, am fost sortit ogorului şi arăturii, păşunii şi bardei de dulgher ; dar, atîta vreme cît va fi pe lume nevoie de pîine, nimeni nu-i poate lua nimic, şi în asta stă puterea celui care ară şi seamănă.

În faţa lui au ieşit cei doi copii de aceeaşi vîrstă : Egoruşca, durduliu şi cu părul negru, şi Kolka, bălai şi subţirel ca o nuia. Egoruşka mergea crăcănat, păşind nesigur pe picioruşele lui durdulii, iar Kolka tot căuta să i-o ia înainte, însă nu putea şi sufla din greu ; Zahar se opri şi, zîmbind, îl luă pe Kolka în braţe.

11

ÎN SEARA ZILEI în care Zahar Deriughin şi-a pus carnetul de partid pe masă, Pekariov l-a tot întrebat pe Briuhanov despre Zahar, căci de multe ori îi auzise numele la plenarele comitetului regional, ziarele scriseseră despre el şi-l lăudaseră ; tulburaţi de atitudinea preşedintelui colhozului din Gustisci, cei doi nu se simţeau în largul lor în această discuţie, cu atît mai mult cu cît Briuhanov, abătut de cele întîmplate, căuta să evite o discuţie deschisă, luînd, şi nu fără temei, pe tăcute, o parte din vina lui Zahar Deriughin asupra sa. În adîncul sufletului se mira de curajul lui Zahar, căci el n-ar mai fi fost capabil de atîtă sinceritate, şi, totuşi, atitudinea lui Zahar, tovarăşul lui de front (nimic de zis, i-a făcut bucata tovarăşului său), nu poate fi justificată şi nici neglijată acum, cînd totul a ieşit la suprafaţă ; trebuie să recunoască, şi-a supraapreciat posibilităţile ; nu s-a aşteptat deloc la această ieşire a lui Zahar. Briuhanov se simţea stînjenit în faţa lui Pekariov ; cu ce impresii va pleca la regiune, cu atît mai mult cu cît şi el urma să fie transferat în curînd la Holmsk, iar Pekariov era, totuşi, redactorul-şef al ziarului regional, membru al biroului comitetului regional, un om care lucrase la regiune aproape toată viaţa. Briuhanov se obişnuise să-şi formeze o părere despre oameni de la prima întîlnire (această calitate fusese remarcată şi de alţii), aşa că şi acuma, în ciuda situaţiei nefavorabile în care se afla, căuta să-şi facă o anumită imagine asupra lui Pekariov.

Pekariov îi plăcuse, deşi din prima clipă a contactului cu el, Briuhanov simţise că nu se vor apropia prea mult ; deşi Pekariov era doar cu trei ani mai mare decît Briuhanov, acesta părea mult mai sănătos decît oaspetele său,

avea o culoare a feţii mai aprinsă şi vocea îi suna mai profund, mai puternic ; Pekariov începuse de acuma să chelească, părul bălai, de culoarea paielor proaspete, începuse să cadă, deschizîndu-i fruntea înaltă, iar ochii îi erau spălăciţi, apoşi, chiar, cînd se opreau multă vreme asupra vreunui lucru atunci mîinile lui mari şi roşcovane parcă alegeau ceva ce se află în faţa sa.

— Am dat peste un ţăran ţepos, zise cu amabilitate şi regret Pekariov, gîndindu-se la Zahar Deriughin, care-i plăcuse. Aici toţi sînt aşa ?

— Sînt, răspunse vag Briuhanov, ascunzîndu-şi tulburarea. Cazul de faţă este, bineînţeles, deosebit, trebuie să recunosc că nicicum nu m-am aşteptat. Am luptat împreună sub comanda lui Kotovski, am fost în acelaşi escadron, am dormit alături, caii stăteau unul lîngă altul. Mi se părea că ne cunoaşte bine. Briuhanov s-a uitat ţintă în ochii lui Pekariov. Aici este altceva, Semion Emilianovici. În relaţiile cu Deriughin eu eram totdeauna în situaţia celui mai mare. Nu ca vîrstă, amîndoi eram nişte tinerei, el e doar cu un an mai mare, ci ca studii, ca experienţă de viaţă, iar mai tîrziu, şi ca poziţie socială. De la asta am plecat. E o chestiune foarte neplăcută, mă chinuie conştiinţa, n-a ieşit cum trebuie ; este un tovarăş credincios dar firea lui îi face uneori necazuri.

— Da, nu e acum momentul de sentimente, răspunse după un timp Pekariov, cu gîndul departe la ideea care-l preocupa. Cine se mai uită astăzi la firile noastre ?

Briuhanov ar fi vrut să-i spună că toate sînt fleacuri : sentimente, caractere şi toate celelalte zorzoane verbale, şi că reală este doar situaţia proastă în care se află ; apoi se gîndi un moment de ce tocmai lui Pekariov îşi deschide sufletul ; i se părea că, fără nici un motiv, începuse să povestească despre viaţa lui şi a lui Zahar Deriughin şi o luase de departe, din vremuri demult uitate, dezgropînd, parcă cu desfătare, întîmplări uitate ; să zicem că aşa a şi fost, şi el, fără să conteze pe propria nepărtinire, vroia ca un al treilea să judece ce se întîmplase între el şi Zahar Deriughin şi prin asta să-şi uşureze sufletul. Pekariov asculta atent, vroia, într-adevăr, să înţeleagă ce se petrecuse ; totuşi, ascultînd povestirea încîlcită a lui Briuhanov, încerca un sentiment dublu : pe

de o parte vroia să se apropie cît mai mult de Briuhanov, ca să-l priceapă pînă la capăt, iar pe de altă parte simţea că Briuhanov nu poate, şi nu vrea, să hotărască definitiv cu privire la soarta lui Deriughin şi încearcă să treacă pe umerii altuia luarea acestei hotărîri ; acest, al treilea, s-a dovedit a fi el, Pekariov, care picase la momentul potrivit. Dar acesta, al treilea, putea să greşească în concluziile sale ; îi era foarte greu să hotărască soarta unui om pe care nu-l cunoştea ; dacă nu se înşela şi dacă surprinsese corect caracterul lui Briuhanov, atunci era încredinţat că acesta suferea acum mai mult ca activist de partid, fiindcă nu putuse să facă faţă şi-i scăpase situaţia din mîini. Pentru Briuhanov, chestiunea aceasta era doar un episod, fie şi neplăcut, cu complicaţii, dar numai un episod, pe care o să-l uite repede, căci alte probleme o să umbrească şi o să îndepărteze din memorie cele întîmplate ; pentru Deriughin, însă, asta-i o catastrofă, sfîrşitul, şi ar putea să nu se mai ridice niciodată. Şi îi păcat de om.

Pekariov se interesa tot mai mult de Zahar Deriughin, un om pe care, practic, nu-l cunoştea ; chestiunea era că Pekariov de multă vreme tot încerca să scrie, îl interesau caracterele expresive, originale, dar nu avea timp să o facă. Ziarul îi ocupa tot timpul, apoi mai era şi familia care cerea timp ; creştea fata, căci nevastă-sa avea un caracter dificil ; şi totuşi, seara, Pekariov îşi mai găsea cîte o oră, două, şi, în aşteptarea plăcută a clipelor fericite, scotea un top de hîrtie, aprindea emoţionat o ţigară, făcea cîţiva paşi prin cameră, şi se-apuca de scris.

Aveau un apartament mare, cu patru camere, aşa că nu deranja pe nimeni, dar exact la ora douăsprezece apărea soţia, în capot, cu părul strîns pentru noapte, şi-l chema la culcare ; Pekariov acoperea grăbit paginile scrise, cu o foaie pe care o ţinea special pregătită pentru asta ; ea considera preocupările lui literare ca o simplă pierdere de vreme şi căuta, cu toate puterile ei, să-l abată de la această cale, să-l aducă cu picioarele pe pămînt, şi trebuie spus că de multe ori reuşea. Fantezia ei femeiască în ceea ce priveşte stingherirea preocupărilor lui literare era inepuizabilă ; adeseori soţului îi lipseau multe foi scrise şi le căuta zadarnic, împreună cu Klavdia, răscolind toate sertarele ; aşa că începu să-şi încuie manuscrisele la ser-

viciu, într-un seif, iar cheile de la seif le ţinea numai el. Multă putere se irosea în această luptă mută, care îi istovea pe amîndoi. Pekariov îşi mai uşura sufletul cînd nevastă-sa pleca la mama ei de la Novosibirsk. Îl atrăgeau caracterele puternice, contradictorii, dar scria despre copii şi pentru copii, poate din cauza firii lui de om blînd ; în redacţie îi spuneau cu dragoste „moşneagul nostru".

Terminînd ce avea de spus, Brouhanov se stinse parcă, nu se simţea în apele lui, deşi căuta să nu se vadă. Ochii lui Pekariov erau departe ; ascultîndu-l pe Briuhanov el se gîndea la celălalt, la omul cu o claie de păr rebel şi zbîrlit, pe cap, îi vedea mîna cum ţine nesigură hăţurile, cum se clatină droşca pe caldarîmul străzii încerca să-şi închipuie ce face celălalt, şi nu acesta, investit acum cu putere, şi, mai ales, ce ar fi făcut el, Pekariov, în locul lui.

— Adică, spuneţi, că Deriughin a înfiat pruncul unei cerşetoare care a murit ? Vocea lui Pekariov era blîndă, gînditoare, şi uimită. Doar avea trei ! Da, e o chestiune extraordinară, nu poţi să-i tăgăduieşti curajul.

— Aşa e, şi, uite, un om atît de bun să aibă ieşirea asta, la şedinţa biroului. Şi încă în prezenţa atîtor oameni străini, în faţa întregului for. Închipuiţi-vă ce ar putea să facă în neastîmpărul lui ! De altfel aici şi eu sînt foarte vinovat, zise pe neaşteptate Briuhanov cu părere de rău în glas. Ar fi trebuie să-l iau mai tare de la bun început, dar trecutul nu m-a lăsat, spuse cu aceeaşi expresie de regret gravată pe faţă, care reflecta nemulţumirea de sine. Nici nu ştiu acum ce se mai poate face. Satul e sat, acolo orice nimic se vede, şi doar asta nu-i un nimic.

— Asta-i, anarhismul la ţăranul nostru nu este o trăsătură prea rară. Pekariov vroia să mute discuţia pe alt plan.Sînteţi de acord totuşi, că este un caracter foarte interesant, un om puternic, dintr-o bucată. Desigur, s-a terminat prost, ceva trebuie să facem, partidul are nevoie de oameni ca el. Omul nu e o bucată de lut, nu orice material uman se lasă uşor prelucrat, e nevoie de răbdare şi timp. Şi tocmai timpul ne-a lipsit, ştiţi bine, şi apoi nu mi-a plăcut preşedintele comitetului executiv, s-a aprins nelalocul său în treaba asta.

— Am făcut tot ce se putea, Semion Emilianovici, zise Briuhanov după ce s-a gîndit puţin. După mine, Zahar

şi-a pierdut mintea din pricina muierii, am vrut să descurc singur treaba asta, închipuiţi-vă că m-am dus la Gustisci, am văzut-o pe Manka.

— Şi ? întrebă curios Pekariov.

— E o femeie frumoasă, cu nişte ochi mari cît jumătatea de faţă, da, da, un jăratec ca ăsta nu-l poţi ascunde sub poale, e o femeie foarte bine, rosti Briuhanov, schiţînd un zîmbet abia perceptibil. Vă spun, ca între bărbaţi, văzînd-o, poţi, să-l înţelegi.

Pekariov începu, pentru prima oară în această discuţie, să rîdă din toată inima, gîndindu-se la soţia sa.

— Categoric că da, Tihon Ivanovici, pentru dumneavoastră, om neînsurat, problema nu este prea limpede. Pentru mine, însă, ea este de mult limpezită, zise Pekariov, lovindu-se peste ceafă.

— De aceea nici nu mă grăbesc, Semion Emilianovici, zîmbi Briuhanov. Zahar s-a obişnuit cu o viaţă uşoară ; încă de pe cînd era verde i se agăţau fetele de gît, aşa că n-a putut să-şi impună o linie fermă în această privinţă.

Şi deşi Briuhanov glumea cu multă bunăvoinţă, Pekariov, cu fineţea proprie firii sensibile, simţi în vocea lui o iritare ascunsă. Căci oricum ar privi ei doi problema, soarta lui Zahar era pecetluită, de asta nu se îndoiau, şi totuşi continua să vorbească despre Deriughin, găsind că este scuzabilă această fătărnicie uşoară. Cazul nu putea să rămînă fără urmări serioase şi, cinstit vorbind, chiar dacă ei doi ar fi vrut să-l ajute pe Zahar Deriughin, ar trebui mai întîi să găsească un mod adecvat de abordare a problemei.

— Am auzit că vă transferaţi la comitetul regional, schimbă pe neaşteptate vorba Pekariov. Konstantin Leontievici vorbea frumos despre dumneavoastră.

— Mă mută la secţia agrară.

— Trebuie să vă gîndiţi, să nu rămîneţi prea mult în secţia aceasta, în regiune încep construcţii mari, ne-au fost repartizate cîteva obiective foarte importante.

— Semion Emilianovici, ce-ar fi să mîncăm ceva, ce ziceţi ? întrebă Briuhanov, căutînd să evite discuţia, inutilă în acest moment. Ştiţi, n-am mîncat nimic de dimineaţă.

— Cum de nu, Tihon Ivanovici, nu sînt împotrivă. Şi Pekariov era flămînd, numai că se jena să întrerupă mărturisirile lui Briuhanov ; se învioră îşi aşeză în geantă hîrtiile, carneţele ferfeniţite, mulţimea de creioane pe care le căra după el, deoarece de multe ori le pierdea, şi-şi închise servieta. Poate că, se gîndi el, Briuhanov este într-adevăr un om excelent, cam dur, dar chiar vremea îi înlătură pe cei slabi de înger. Aşa că ar trebui să se apropie de Briuhanov, să-l cunoască mai bine, odată ce va trebui să lucreze împreună cu el.

— Mama mea, Semion Emilianovici, este de două săptămîni la spital, are stenocardie, aşa că trebuie să mă descurc cum pot. La noi se găteşte bine, se poate mînca ceva, aici aproape.

Ieşiră din sediul Comitetului raional de partid, o salutară pe mătuşa Steşa, femeia de serviciu, înaltă şi slabă, care tot zăngănea căldarea, nemulţumită că din cauza lor nu putea să facă curat ; spre seară, orăşelul se topea de arşiţă : de-a lungul gardului, frunzele lipanilor se strînseseră şi se aplecaseră ; străzile erau pustii, oamenii şedeau prin case sau grădini, ori undeva, pe malul rîului. Lui Pekariov îi plăceau orăşelele acestea liniştite şi somnolente, cu felul lor de viaţă uimitor de măsurat, cu noutăţile lor destul de obişnuite. Aceste orăşele vechi, devenite centre raionale, se mîndreau în taină cu pavelele lor tocite, cu clădirile seculare, cu casele vechi ale boierilor şi negustorilor, cu zidurile crenelate ale vechilor mănăstiri, cu viaţa ieftină. Puţinii trecători întîlniţi îl salutară cu respect pe Briuhanov, iar Pekariov căzu într-o dulce contemplaţie, care îl emoţiona, gîndindu-se că tocmai aici, în aceste locuri de la marginile ţării, care, la prima vedere s-ar părea că nu sînt supuse unor schimbări deosebite, se verifică toate marile procese ale vieţii, de aici pornesc izvoarele reci, de aici se revarsă apele mari.

12

ÎN PRIMELE ZILE, Zahar se gîndea că durerea pentru cele întîmplate trecuse şi de acum este singur stăpîn pe viaţa lui, că nu va mai sări în picioare, la fiecare foşnet

din noapte. Era vesel, mereu cu zîmbetul pe buze, acasă însă nu vorbea cu nimeni şi căuta să mănînce separat. Ceva întunecat, sălbatic, se cocea în el şi nu se liniştea decît lîngă Manka ; acum trăia pe faţă cu ea, se ducea aproape în fiecare noapte, întorcîndu-se acasă doar în zori, fără să se mai ferească nici de nevastă, nici de vecini. Efrosinia încercase de cîteva ori să vorbească cu el, dar Zahar pălea de mînie, ochii îi deveneau crînceni şi femeia îl lăsa în pace. În adîncul sufletului său, îi era milă de el, simţind că omul ajunsese la limită. Efrosinia suferea mai mult din pricina indiferenţei lui, pentru faptul că nu încerca, cel puţin, să ascundă de oameni ruşinea ei şi a lui ; în gospodărie toate se năruiau şi, dacă n-ar fi fost tenacitatea babei Avdotia, de mult s-ar fi risipit totul.

La muncă, Zahar se ducea unde era trimis, căutînd să fie cît mai puţin între oameni, iar dacă se nimerea să se afle în mijlocul lor, mai mult tăcea, iar oamenii, parcă înţelegîndu-l, nu se agăţau de el. Spre sfîrşitul lunii august, terminară cu recoltarea ; pe cîmp se auzeau trăierătoarele, se înălţau şirele de paie. Lui Zahar îi plăcea să care snopii cu spicele aurii şi grele de grăunţe sau să lucreze pe şiră. Pe arşiţa uscată, snopii aruncaţi de jos, cu furcile lungi, te împroşcau cu boabe ; Zahar prindea snopii din zbor, apoi îi aşeza la picioare, în şiruri drepte. Şirele le clădeau cu multă pricepere, deşi era încă destul de tînăr ; acoperişul lor ieşea neted, de parcă era turnat, încît se minunau chiar şi bătrînii pricepuţi la multe. Şirele lui Zahar stăteau ca nişte biserici pe cîmp, pline de viaţă ascunsă şi puternică, şi nici o intemperie nu putea să le dărîme ; ele puteau să stea un an, doi, trei, fără să sufere din pricina vremii rele, şi numai şoarecii îşi făceau treaba lor nimicitoare, sub acoperişul prin care nu pătrundea umezeala, înmulţindu-se la nesfîrşit, în căldură şi îndestulare.

În clipele rare de răgaz, lui Zahar îi plăcea să se odihnească, privind de la înălţime orizontul albăstrui din depărtare ; în clipele acelea, ca să rămînă singur, nu cobora să fumeze ; în el se năştea un dor neştiut, chinul dureros şi dătător de bucurii al inimii îl făcea să fie mai atent cu ceilalţi şi mai neîndurător cu sine, dar tot nu

putea să-şi înţeleagă senzaţiile şi simţirile. Doar Manea îl scăpa de nostalgie ; cînd era lîngă ea, uita de toate necazurile şi nenorocirile, simţea doar că trăieşte şi nu mai vedea şi nici nu se mai gîndea la nimic.

Odată, pe vremea cînd clădeau şirile (terminaseră lucru pe întuneric cînd cădea prima rouă). Zahar, întorcîndu-se, peste cîmp, acasă, cu dorinţa aprigă, apăsătoare, de a o vedea pe Manka şi pe Iliuşka, de a-i atinge căpşorul mătăsos, se aprindea cu fiecare pas ; obosite de ziua lungă de muncă palmele i s-au făcut, ca de obicei, mai grele, şi le simţea vlăguite. Venea tocmai de la Valea Privighetorilor, cale de vreo patru verste. Noaptea caldă, înăbuşitoare, întunecată să-ţi scoţi ochii, încă nu se răcorise după arşiţa de peste zi ; adierile vîntului de august aduceau aromele miriştilor uscate şi ale mlădiţelor care apucaseră deja să răsară din boabele căzute în vremea secerişului. Zahar mergea singur, păşind apăsat pe mirişte ; de sub picioare îşi luau zborul prepeliţele, fîlfîind ascuţit din aripi ; tresărea, îşi oprea pasul, şi încerca să se uite după păsările care se pierdeau în întuneric ; mersul repede nu-l obosise şi apropierea satului îi mărea dorinţa de a o vedea pe Manka. Astăzi o zărise în mulţimea femeilor, avea pe cap, ca fetele, o basma viu colorată, şi imediat şi-a dus ochii spre căruţa încărcată cu bărbaţi, tuşind fără să vrea. Toată ziua s-a gîndit la ea simţind, în acelaşi timp, cum îl cuprinde o jale neobişnuită pentru viaţa lui distrusă ; în ultima vreme îi propusese de cîteva ori să lase totul şi să plece undeva, însă ea refuzase şi împotrivirea ei tăcută îi trezea regret şi nedumerire ; Manka îi vorbea de copii, spunîndu-i că nimeni nu şi-a clădit fericirea pe nenorocirea altuia ; alături de resemnarea şi supuşenia ei, crescuse, ca un os, încăpăţînarea şi el se mira de tăria ei ; mînios, se aşeză pe marginea patului şi fuma ; dar cum îl atingea cu mîna, el se întorcea spre ea.

— Nici dracu' nu vrea să mă înţeleagă, zise el, simţind că numai aici îşi poate deschide sufletul, să-şi verse năduful. Eşti un pui de lele, Manka, mi-ai întors sufletul, de nu mai ştiu de mine ; toţi proştii se strîmbă cînd mă văd. Şi de ai avea vreun folos ! Cît n-ai plîns pe furiş ? Acolo sînt oamenii străini, n-au treabă cu noi şi începem viaţa de la început.

— Să-ţi laşi copiii, Zahar, vorbi încet Manea.

— O să-i ajut. Aici ce sînt eu pentru ei ? Sînt un străin, nu mai pot, Manka, mă fac neom.

— Bietul de tine, spuse ea cu milă, dînd glas gîndurilor ei tainice şi tulburate. Aşa-i totdeauna : omul bun are parte numai de necazuri. Trebuie să răbdăm... Soarta este de la dumnezeu.

— Judeci ca o muiere, Manka. Zahar îşi înăbuşi oftatul şi începu să fumeze. Soarta, poate, e de la dumnezeu, numai că dracu o întoarce pe dos.

Zahar mergea în noapte, pe cîmpul tăcut, cu viaţa lui tainică şi acum, în această noapte, voia să se hotărască definitiv să-i dea alt curs vieţii, s-o silească pe Manea să fie de acord cu el să plece din sat ; el să-şi găsească de lucru, fie chiar şi săpător, apoi se aranjează şi Manea ; cel puţin Iliuşka să crească la oraş, să înveţe carte, să devină, cine ştie, chiar inginer.

Gîndurile acestea îl tulburară şi nici nu observă cum ajunse la grădini ; pămîntul afînat dintre rîndurile de cartofi îl opri şi el, întorcîndu-se, ajunse iar pe mirişte şi porni obosit înainte, gîndindu-se a cui o fi oare grădina prin care trecuse. O lovitură în cap, venită pe la spate, îi smulse pămîntul de sub picioare ; se auzi doar un „ah !“ înăbuşit, pornit parcă din măruntaie, ca şi cum cineva ar fi înfipt securea într-o buturugă noduroasă, greu de despicat. În fracţiunea de secundă în care nu-şi pierduse încă cunoştinţa, i se păru că recunoaşte de la cine venea acest „ah !“ răguşit şi înăbuşit şi, căzînd în beznă, la pămînt, găsi puterea să se ferească de o nouă lovitură cu o ulucă smulsă dintr-un zăplaz din apropiere ; asta îl salvă : uluca menită să-l izbească în ceafă trecu pe alături, Zahar lovi cu toată puterea gura rînjită, zdrelindu-şi degetele în dinţi şi sări în lături. După capul aplecat ca un lup îl recunoscu pe Kirian Polivanov, fratele mai mare al Mankăi. Kirian nu era singur, era cu fratele lui mai mic, Mitrei, aşa că Zahar nu se putea aştepta la nimic bun. Satul nu era prea departe, la vreo două sute de metri, dar nici o ameninţare nu l-ar fi silit pe Zahar să strige şi să cheme în ajutor. Scrîşnind din dinţi, smulse uluca din mîinile lui Kirian şi începu s-o învîrtească în

aer, apărîndu-se de cei doi fraţi care îl atacau, retrăgîndu-se, pas cu pas, înapoi, spre grădinile satului.

— A-a, piele de drac ! auzi glasul înăbuşit de o ură oarbă al lui Kirian. Nu scapi tu de noi, strigă după ajutor, strigă, că nu mai iese nimeni. Nu mai eşti preşedinte, hingherule !

Prinzînd un moment potrivit, Zahar îl lovi cu uluca în coaste şi Kirian, cu un geamăt surd, se aplecă, iar Zahar se îndreptă acum spre Mitrei. Acesta stătea cu picioarele depărtate şi cu pumnii strînşi în faţă ; din atitudinea lui se vedea dorinţa şi încordarea de a se arunca în orice clipă în luptă. Zahar era ameţit de lovitura neaşteptată, primită în cap şi acum îl conducea numai furia oarbă şi apăsătoare care, amorţindu-i inima, îl dădea, parcă, încă un rînd de ochi. Zahar îi distingea clar, în beznă, pe cei doi vrăjmaşi. El nu putea să privească în jur, să se rupă cel puţin pentru o clipă de cele petrecute, nu putea să vadă secera palidă a lunii care apăruse pe cer şi să observe cum se schimbaseră dintr-o dată cîmpurile din jur. Se îndreptă acum spre Mitrei, convins că Kirian nu-şi va reveni prea lesne după lovitura puternică în coaste şi că va rămîne acolo chircit. Ridicînd parul, pîndea fiecare mişcare a lui Mitrei şi, apropiindu-se uşurel de el, îi vedea faţa, ochii scînteietori. Mitrei sări în faţă, scoase un strigăt : Zahar îl izbi cu parul peste mînă. Îi fu milă să-l mai lovească o dată, acum cu siguranţă, l-ar fi lovit în cap. Zahar lăsă parul şi, dintr-o mişcare scurtă, îl apucă pe Mitrei care se ghemuise de durere, îl îndreptă şi-l pocni cu pumnul în faţă ; se auzi un pîrîit înăbuşit şi Zahar simţi o durere în degete. Amintindu-şi de Kirian pe care-l uitase pentru o clipă, vru să sară într-o parte, dar era prea tîrziu. A doua lovitură primită în cap pe la spate, cu ceva greu, îl doborî şi Zahar înţelese că nu se va mai scula ; chircit, apărîndu-şi burta şi capul, gemea înăbuşit la loviturile cu picioarele în coaste şi în burtă. L-au bătut îndelung şi fără milă, iar el gemea înăbuşit, aproape inconştient. Mai pricepu vocea care-i spunea să nu se mai ducă la Manka, apoi nu mai auzi şi nu mai simţi nimic.

— Opreşte-te, opreşte-te, Mitrei ! Mormăind greu, cu buzele sparte şi umflate, Kirian, îl prinse de mîini pe

fratele său turbat de mînie. Oprește-te, ticălosule, ne trimit în Siberia !

Îndepărtîndu-l pe fratele său care încerca să ajungă la Zahar întins în nesimțire pe pămînt, Kirian scoase o înjurătură și, cu o lovitură scurtă în ureche, îl doborî pe Mitrei la pămînt. Acesta căzu pe mîna ruptă și scoase un geamăt.

— Pleacă, vorbi apăsat și greoi Kirian, să nu rămînă pînă-n zori nici urma ta în sat. Întinde-o la Brodni, du-te la Kalik, acolo să stai pînă te vindeci. Astuia îi ajunge, n-o să-i mai ardă de muieri, nemernicului. Hai, să mergem ! strigă el și, furișîndu-se aplecați ca niște umbre, o luară fiecare în altă parte.

Zahar rămase culcat la pămînt, cu fața desfigurată ; buza de jos îi crăpase, ochii i se umflaseră, din gură și din urechi îi curgea sînge. Atras de mirosul sîngelui, apăru de undeva cîinele lui Foma Kudelin, cu părul zburlit pe ceafă, și, urlînd, se așeză pe labele din spate, la vreo cinci metri de Zahar, întinzîndu-și botul ascuțit ; dulăul nu îndrăznea să se apropie mai mult și îți puteai da seama că Zahar se mai mișca uneori, cînd dulăul se muta dintr-un loc în altul, ; stătea nemișcat, apoi se culca, de parcă s-ar fi hotărît să-l păzească pe Zahar, iarăși se scula și alerga să ude ulucile, pînă la zăplazul din care fusese smuls parul, aruncat nu departe de Zahar. Cîinile rămase pînă în zori ; secera lunii mai atîrna încă pe cer, dispărînd pe neobservate la orizont, cînd, din capătul opus începură să se reverse zorile. Peste noapte se așezase o rouă bogată care-l ajută pe Zahar să-și revină. Văzu, printr-o spărtură, cerul luminîndu-se ; neavînd puterea să-și amintească, încercă să-și miște capul, dar îl săgetă o durere ascuțită și iarăși își pierdu cunoștința. Cu toate acestea, cam peste o oră, cînd se ivi soarele, reuși să se ridică, mișcîndu-și anevoie capul greu ca de plumb și scuipînd din gură chiagurile de sînge. Lumea din jur i se părea străină și înspăimîntătoare : avea sentimentul că rămăsese singur pe lume, și-i era teamă de cîmpurile udate peste noapte de rouă, de soarele ce se ridica arzător, de satul care se vedea, într-o parte, cu acoperișurile sale umede și întunecate. Se simțea înconjurat de ură, ca un curent de aer rece, iar cînd își ridică

ochii tulburi spre soare, un foc puternic, roşu, îl pîrjolea, crăpîndu-i pielea. Era conştient că nu putea să se ridice şi să plece, iar ca să cheme pe cineva în ajutor, nu voia ; se lupta acum nu numai cu neputinţa ci şi cu umilinţa. Împotriva lui ardea şi soarele roşu, aprins, veninos, de nu mai ştia de nimic şi, totuşi, trebuia să se scoale, aşa că se ridică, gemînd de durere, urmîndu-şi picioarele zdrobite şi nesigure. Trebuia să dovedească dreptul său de a merge şi de a spune tuturor că nu-i pasă de nimeni, să vadă ce făcuseră, aşa că se ridică, împleticindu-se, şi făcu un pas, abia ţinîndu-şi capul. El simţea cum îi e cuprinsă inima de o izbîndă înrăită ; numai aşa putea să le plătească : învingîndu-se pe sine şi pe toţi ceilalţi. Cu fiecare pas se simţea mai sigur, durerea parcă-l elibera, dungile întrerupte care se tot roteau nu-i mai jucau în ochi, se netezeau şi rămîneau fixate la locurile lor. Trecu de grădini, ajunse în sat, şi, prinzînd mai multă putere, o porni pe uliţa principală din Gustici, ferindu-se de soarele ce strălucea peste acoperişuri şi peste fumul ce se ridica de dimineaţă. I se părea că merge slobod şi uşor, dar de abia îşi mişca picioarele, tîrîndu-le şi ridicînd praful de pe drum. Prima babă care-i ieşi în cale, cu două găleţi pline în coromîslă, oftă şi se feri de el ; spaima ei făcu să-i crească bucuria răzbunătoare ; Zahar mergea şi, în timpul acesta, unde grele, cu o puternică forţă de atracţie, se răspîndeau prin tot satul şi, în curînd, la garduri, începură să apară oamenii care şopteau speriaţi, urmărindu-l cu privirea, unii chiar se luară după el, dar nimeni nu îndrăznea să se apropie mai mult sau să-l strige ; bătrînele şuşoteau şi-şi făceau cruce, bărbaţii, schimbînd priviri, îi întorceau spatele, muierile îşi ştergeau ochii cu şorţurile, doar Fekluşa, nebuna satului, care apăru nu se ştie de unde, mergea în spatele lui la mică distanţă, făcînd paşi mărunţi, cu picioarele ei desculţe şi murdare. Se întîmplase ceva şi nimeni nu putea să înţeleagă ; mai tîrziu, timp de aproape o jumătate de an, numai despre asta se vorbi la Gustisci ; colindînd din casă în casă, muierile povesteau tot felul de amănunte, completate de nenumărate presupuneri. Nevasta lui Volodka Rîjîi, Varecika, de cîte ori îşi amintea de întîmplare, începea să se vaite că două ceaune noi-nouţe îi crăpaseră

în cuptor din pricină că uitase de ele privind după Zahar, adăugînd, totdeauna, că e semn rău, şi ofta de atîta nerușinare omenească. Strîngîndu-şi uşor buzele, zicea că şi alţii mai greşesc, dar nu-şi arată ruşinea în văzul tuturor, dar, în cazul ăsta, îţi înlemneşte limba în gură.

Zahar Deriughin mergea desfigurat pe uliţă, de nu-l mai recunoşteai ; îl învăluia ceva uriaş şi întunecat şi fiecare simţea că Zahar, un om cunoscut de toţi foarte bine, devenise un om de neînţeles, care îi speria. Zahar se simţea rău, toţi îşi dădeau seama, dar forţa inexplicabilă a mişcărilor lui îi ţineau la distanţă, nimeni n-ar fi îndrăznit să se apropie de el, să-l ajute cu ceva. Mai era şi altceva neobişnuit care îi ţintuia locului. În sat se mai întîmplase să se bată sălbatic, fără îndurare, pentru fete, sau pentru alte vrăjmăşii, dar nimeni nu îndrăznise să apară desfigurat, ziua namiaza mare, pe uliţă, cu ochii învineţiţi şi umflaţi. Un om bătut înseamnă un om acoperit de ruşine, care n-a avut dreptate, şi acest vechi adevăr al satului se oglindea, întrucîtva, în ochi oamenilor care-l priveau pe Zahar, iar faptul că mergea pe uliţă, fără să vadă pe nimeni, răsturna tot ce se putea închipui în mod obişnuit ; ceea ce vedeau acum le amintea de înmormîntări, deşi în mijlocul uliţei mergea un om viu, despărţit de ceilalţi printr-o barieră invizibilă, dar totuşi de netrecut.

Primul care-şi veni în fire fu naşul lui Zahar, Ignat Kuzmici, care se apropie de el şi începu să-i vorbească. Zahar trecu pe lîngă el cu aceiaşi paşi rari şi nesiguri, fără să-i acorde nici o atenţie. Ignat Kuzmici rămase locului uluit ; pe faţă i se citea uimirea. Şi chiar în momentul în care curiozitatea atinsese apogeul, în faţa lui Zahar apăru Manea. La început se îndrepta spre el ca vrăjită, apoi, cu basmaua căzută pe spate, se repezi şi-l apucă de umeri, tremurînd şi uitînd de tot ce era pe lume ; îşi lipi obrazul de el şi, tăcută în faţa lui, gata mai curînd să moară decît să dea înapoi, îşi înălţă capul, cu marea putere a dorului ei adînc şi dureros, uitînd de toate şi negîndindu-se la nimic, decît la el, hotărînd într-o iluminare a iubirii, că trebuie să-l oprească şi să-l readucă în fire. Zahar n-o vedea, înaintea lui era doar o faţă înlăcrimată ; simţea numai că în faţa lui se află o forţă

care-l împiedică să meargă, şi că această forţă nu era mai slabă decît cea care venea dinlăuntrul lui ; mirat, simţind mirosul cunoscut, tulburător, care parcă ieşea dintr-o ceaţă deasă, începu să distingă în afara drumului de dinaintea lui, oamenii de lîngă garduri şi case. Atenţia lui se concentră asupra Mankăi, asupra chipului ei, din care iradiau înfioraţi, ochii mari albaştri, plini de dragoste, durere, groază. Ii se părea că revenise din locuri necunoscute şi că iarăşi este Zahar Deriughin cel obişnuit. O durere îi zgudui trupul : Manea îl strîngea în braţe cu grijă şi, cu aceeaşi flacără în ochi, se aplecă încet şi se aşeză în genunchi în faţa lui şi începu să-i sărute mîinile rănite, umflate, cu sînge uscat pe degete.

— Zahar, iubitule, întrebă ea înecată de lacrimi, cine a fost fiara ?... Doamne, dumnezeule !

— Fraţii tăi, Manea, se auzi o voce îngăimată, venită de undeva de sus (buzele lui sparte, umflate, nu se mişcau) ; nimeni n-ar fi putut auzi, decum să înţeleagă, dar Manea înţelese ; într-o clipită, paloarea îi inundă faţa şi ea, stînd în genunchi, continua să-i sărute mîinile mai des şi mai înfocat, provocîndu-i dureri şi tot satul, înmărmurit, îi privea cu o curiozitate stranie.

— Abia au aşteptat fiarele, şopti Manea, fără să se îndoiască, nici o clipă, că Zahar îi va purta aceeaşi pică, ca şi fraţilor ei. Au aşteptat să le vină vremea, blestemaţii... Iubitule, iubitule... Dar lasă, mă răfuiesc eu cu ei !

— Se uită oamenii, încearcă Zahar s-o ridice de jos, dar n-avea atîta putere, şi degetele îi alunecau neputincioase pe umerii ei. Ridică-te, Manka, ridică-te, îi spuse mînios. Tot satul s-a adunat... E ruşine !

— Tu îmi eşti drag oricît de schilod ai fi, Zahar. În ochii ei se vedea hotărîre calmă şi o dragoste fără margini şi cu un simţ, altul decît cel de pînă acum, el înţelese : ceea ce suferise el din pricina Mankăi nici nu se poate compara cu chinurile şi fericirea ei ; asta parcă-l ilumină.

— Ce mă fac acuma, vorbea incoerent Manka. Să vadă toată lumea : tu eşti crucea mea, dar dacă mă laşi, mă uiţi, — n-am să spun nici un cuvînt. Numai să ştii, Zahar : dacă nu mă vei iubi, am să mor, o să umblu şi o să rîd, dar înăuntru — numai mărăcini şi viermi.

— Scoală-te, Manka, o rugă el încet şi Manka, supunîndu-se glasului lui liniştit, se ridică şi, în clipa aceea, zări fugind spre ei, de-a curmezişul uliţei, două mogîldeţe ; Manka recunoscu imediat pe cei doi copii mai mari ai lui Zahar, pe Ivan şi pe Alionka ; ei se apropiară de Zahar şi Manka, dar aceasta, luată pe neaşteptate, se dădu înapoi. Fără să o vadă, doar simţind în mulţime faţa încremenită a Efrosinei, Manka, cu obrajii palizi, se despărţi pe tăcute de Zahar, hotărîtă şi purtînd pe chip momentele de fericire nebună provocate de jertfa de sine, pe care le trăise cu cîteva clipe înainte ; oamenii, fără să scoată vreun cuvînt, îi făceau loc ; Efrosinia, petrecînd-o cu ochii, o înţelese pe Manka şi, în acelaşi timp, îşi dădu seama că a pierdut definitiv. Vroia să se repeadă asupra ei, să-i smulgă părul, o dată, cel puţin, să se răzbune pentru toată obida, să sară oamenii, să le despartă ; vroia să se bată, să se înfrunte cu mîini puternice, şi, asemeni Mankăi cu cîteva clipe înainte, să se căiască şi să mărturisească în faţa tuturor, a satului întreg, dragostea sa oarbă, blestemată, de femeie, pentru Zahar, să strige şi să ameninţe, dar lîngă ea erau copiii. Zahar privi pieziş, parcă cu alţi ochi, faţa Alionkăi, fiica sa, pe care, într-o strîmbătură copilărească, se citeau amestecate groaza, ruşinea, repulsia şi nici o curiozitate ; şi asta a fost picătura care a făcut să umple paharul. Oftă uşurat şi se prăbuşi în bezna care se întinse supusă pe faţa lui.

Manka, doborîtă de cele întîmplate, n-a ieşit din casă şi toată ziua, a stat culcată în odaia ei, cu faţa în jos, aproape fără cunoştinţă. Lukeria se învîrtea dintr-un colţ în altul al odăii, tot deschizînd uşa, ca s-o vadă ; şi Iliuşa îşi băga sfios capul, pe uşă ; dar Manka n-avea puterea să se uite la el şi să-l liniştească ; stînd întinsă, nemişcată, pe neobservate, se consolida hotărîrea cu privire la ce avea de făcut, singura posibilă şi bună, iar cînd şi-a dat seama şi a înţeles-o, s-a gîndit că nu mai are pentru ce trăi, că de acum e moartă, fără căldură şi bucurii în inimă.

Spre seară, nemaiputînd să stea locului, Lukeria, după ce s-a tot învîrtit şi a oftat lîngă lada de zestre a Mankăi, grea, frumos ferecată cu ornamente de aramă, care stătea fără nici un rost, se opri lîngă fiică-sa şi începu să plîngă.

— Doamne, dumnezeule, ce uşuratică, se tînguia ea disperată. Pentru ce păcate mi-ai căzut pe cap. Ce ruşine, cum să te mai arăţi în faţa oamenilor... să te arunci de gîtul unui bărbat străin, în văzul satului întreg... Acuma scoală-te, i-a cerut Lukeria, schimbîndu-şi glasul şi expresia feţei. Du-te şi mănîncă ceva, vrei să intri în mormînt ? Copilul cui îl laşi, cine are nevoie de el, orfan ? Că doar bunicul şi bunica n-or să trăiască un veac...

Manka o asculta dar n-avea forţa să se mişte ; o putere tainică, mult timp reţinută, răbufnise azi împotriva voinţei şi dorinţei ei ; cînd l-a văzut pe Zahar delirînd de unul singur prin sat, rupt de o forţă necunoscută de tot ce era în jurul lui, a uitat de lume, de ruşine şi de judecata oamenilor ; omul drag, singurul iubit, se ducea văzînd cu ochii şi, dacă nu-l oprea, el niciodată nu s-ar mai fi întors ; s-a aruncat în calea lui, salvînd unica fericire amară a vieţii sale. Ea nu se gîndea la nimic, vroia doar să-l salveze şi printr-un efort disperat a înfrînt toate legile şi obiceiurile stabilite în sat. Maică-sa îi vorbea de oameni — dar ea nu se mai temea de ei, acum putea să se scoale şi să meargă prin sat cu aceeaşi sfidare, cu care mersese dimineaţa Zahar ; ea a făcut asta şi acum avea nevoie să fie singură ; îşi strîngea dinţii şi tăcea, cînd maică-sa încerca s-o povăţuiască.

Seara, în amurg, sosi Kirian, furişîndu-se hoţeşte în casă ; Lukeria tocmai pregătea masa ; moş Makar se juca cu Iliuşa iar stăpînul casei, aşteptînd cina, se uita pe fereastră, într-o stare neobişnuită de inerţie sumbră. Văzîndu-şi feciorul, Lukeria se tulbură şi mai mult.

— Stai jos, stai jos, Kirian, îi spuse fiului. Hai să cinăm, că tu ai uitat şi drumul spre casa părintească.

— Muncim mult, n-avem vreme să ne odihnim, zise Kirian, dînd bineţe tatălui, apoi lui moş Makar şi prudent, de parcă s-ar fi temut să nu strice laviţa, se aşeză la masă. Auziraţi ce s-a întîmplat, cineva, se pare că dintr-o ură mai veche, i-a făcut bucata fostului preşedinte.

Văzînd privirea pătrunzătoare, supărată, a tatălui, Kirian se uita la moş Makar ; acesta vru să zică ceva dar Polivanov l-a întrerupt.

— Unde-i Mitrei ? l-a întrebat apăsat, privind de sus în jos, statura vînjoasă şi îndesată a fiului său iar acesta, sub privirea tatălui, căuta să se aşeze mai comod, înfoindu-şi pieptul.

— Nu ştiu, rosti cu o naivitate prefăcută. Mitrei zicea aseară că a vorbit cu brigadierul să-l lase să se ducă la Brodni, la Kalik. Spunea că are nişte treburi.

— Treburi zici, întrebă încet, parcă numai pentru el, Polivanov. Bine, dacă e vorba de treburi. Kalik e un om cu cap, o să-i dea sfaturi bune.

Lukeria începu să pună pe masă străchinele cu ciorbă grasă şi, dintr-o dată, speriindu-i pe moş Makar, pe Iliuşa, şi pe Lukeria, Polivanov izbi cu pumnul greu în masă, de sări ciorba din străchini.

— Capete tîmpite ! strigă răguşit Polivanov, scuturîndu-şi mîna lovită. De cîte ori nu v-am spus să nu vă legaţi de Zahar ! Sîngele nostru s-a amestecat cu sîngele lui, acum nu-l mai separi. Ochii lui Polivanov scînteiau spre Iliuşa ; acesta, ascunzîndu-se după moş Makar îşi închisese ochii de frica glasului tunător, iar Polivanov, sărind de pe scaun, încît era gata să răstoarne masa, se învîrtea prin odaie, apucă dintr-un colţ pisălogul din piuă şi izbi cu el cofa cu apă din prag ; cofa se sparse în bucăţi şi pe duşumea s-a revărsat apa.

— Vai de mine ! oftă jalnic Lukeria, învîrtindu-se în jurul bărbatului său, dar neîndrăznind să se apropie de el. Taică, taică ! îi făcea ea cruce de la distanţă. Să ne apere sfînta cruce ! Taică ! Dărîmi casa, taică !

— Ce te-a apucat, tată ! a întrebat, în sfîrşit, şi Kirian. Ce, sîntem păgîni ? Doar nu te-ai gîndit la noi ?

— Gura, prostule ! urla Polivanov, izbind cu pisălogul de stejar în scîndurile din tavan ce pîrîiau sub lovituri. Dacă nu ţi-a venit minte pînă acum, să-i fi întrebat pe alţii ! Ţi-ai făcut sora de ruşine în tot satul, pe tatăl tău !

Moş Makar, traversînd odaia netemător, cu paşi mărunţei, se apropie de Polivanov, îi apucă pisălogul, iar acesta, neînţelegînd nimic, se uita de sus la faţa uscată a bătrînului, ca şi cum l-ar fi văzut pentru prima oară.

— Tu, Akimka, nu face asta ! zise aspru moş Makar. Nu sări ca un ţap. Dă drumul, păgînule, — îi prinse pisălogul şi Polivanov, surprins, lăsă lesne să-i ia din mîini

arma asta atît de grea ; moş Makar puse pisălogul la locul său din piuă ; Polivanov se întoarse încet şi o zări în uşă pe Manka, mai bine zis văzu faţa albă a Mankăi, cu ochii ei nemişcaţi şi, simţind că de-abia acum începe partea cea mai neplăcută şi mai grea, se hotărî să stingă, cît mai iute, focul gata să se încingă şi se întoarse spre Lukeria :

— Ce te-ai zburlit, cioară ? Ai trăit o viaţă întreagă şi toate ţi se sparg şi cad din mîini. Adună hîrburile şi dă-ne să mîncăm, s-a făcut noapte !

— Dumnezeule, ce sînt eu de vină, oftă uimită Lukeria, apucîndu-se să facă ordine în casă. Şezi, tăicuţă, acuşica, acuşica, îngînă ea, strîngînd cu o cîrpă apa de pe duşumea. Cui nu i se poate întîmpla ; a căzut şi s-a spart... nici mîinile nu mă mai ţin, s-au istovit de atîta muncă... o să cumpărăm alta, nouă, asta de mult a început să curgă... Tot am vrut să spun, dar n-am avut cînd...

Cu paşii rari, fără să se uite la maică-sa, Manka trecu pe lîngă tatăl ei şi pe lîngă moş Makar ; Kirian, strîngîndu-se sub privirea ei, se făcea, parcă, tot mai mic, iar cînd Manka ajunse la masă, alături de el, abia rezistă să nu se scoale şi în ochii lui se aprinse aceeaşi ură.

— V-aţi zis că a venit vremea, frăţiorilor, spuse Manka, mişcîndu-şi anevoie şi rar buzele. Pentru ce, ucigaşilor, căci acum prin sînge vă e rudă...

Nemaiputînd să asculte cuvintele ei liniştite, pline de o durere fără margini, Kirian sări în picioare, ieşi de la masă şi gemu de ura veche, grea ca smoala.

— Ar trebui să taci, să-ţi ţii ruşinea cît mai departe de oameni, iar tu te-ai dus în faţa lui, ca Maica Domnului. Priviţi ! Uitaţi-vă ce faţă are Polivanov ! Dacă nu te lasă, îl omorîm, îţi jur pe crucea sfîntă ! Kirian făcu cruce peste pieptul său lat, căutînd, în acelaşi timp, ca şi faţa, care îi tremura, să exprime hotărîrea.

— De ce, măi Kirian, ţi s-a aşezat în gît ? îl întrebă Manka, înfrîngîndu-şi, cu ultimele puteri, durerea care o copleşea, o rodea pe dinăuntru ; îşi dădea seama că pe undeva, pe aproape, putea să fie Iliuşa, să audă şi să vadă cele ce se întîmplă, dar ura întunecată, care îţi ia minţile, deslusită la fratele său, făcuse să treacă şi peste această limită.

— Să-l omori, Kirka ? Ai uitat cînd la beţie, de paşti, mă pipăiai că abia am scăpat de tine ? Poate de asta vrei să-l omori, Kirka ? Zici că a fost în glumă ? Uită-te la mama şi la tata în ochi, nu te mai holba la mine ! strigă ea cu vocea tremurînd de încordare. Să ştii, „antihrist cu gura strîmbă", — Kirian păli, auzind porecla lui din copilărie : „antihrist cu gura strîmbă", iar pe Manka o cuprinse dorinţa de răzbunare — aici rudenia mea cu tine şi cu Mitrei s-a sfîrşit. Să ştiu că-mi pun capul pe butucul călăului, dar capetele tot vi le tai. V-am spus : nu vă atingeţi de mine şi de Zahar ; De mult urmăreaţi ? Aţi aşteptat să sune ceasul vostru de tîlhari ! Ce frate îmi eşti tu ? Ce frate ? îl împroşca pe Kirian cu cuvinte, care zăceau de mult, dureros, în ea şi care acum ieşeau singure. Nu-mi eşti frate, o dată ce te-ai hotărît să-mi schilodeşti viaţa pentru totdeauna. Aşa că să ştii, cu biciul nu frîngi securea şi nici soarta n-o desfaci cu mîna ! Bine, Kirian ! O dată ce vrei sînge, nici eu nu mă dau în lături. Kirian amuţise, Manka se dădu impetuos un pas înapoi, apoi făcu o plecăciune în faţa lui şi se repezi spre uşă ; aici, însă, cu picioarele şi braţele desfăcute, cu o faţă hotărîtă şi ameninţătoare, se afla Lukeria.

— Lasă-mă, mămico ! şuieră Manka, forţînd să iasă pe uşă.

Lukeria stătea nemişcată, cuprinsă de mînia de care se temea şi capul familiei, care, în asemenea împrejurări, se smerea şi se retrăgea cuminte. Dar tocmai în acest moment se putea vedea, cu toată limpezimea, cît de mult semăna mama cu fiica, se asemănau prin tăria de caracter, care, de obicei, nu se observă ; Lukeria stătea ca o ursoaică lîngă bîrlogul ameninţat, acoperind uşa cu trupul ei ; nu ştia ce va face mai departe, dar presimţirea nenorocirii ce ameninţa să împrăştie într-o clipă, în cele patru vînturi, şi să nimicească lumea ei obişnuită, bine rînduită, îi dădea o hotărîre de nestrămutat ; era gata să stingă focul încins cu jertfa propriului ei trup.

— Încotro ai pornit, fata mea, nemernică nebună ? o întrebă pe Manka, care de abia mai răsufla, întinzînd spre ea mîinile şi, prin gestul acesta nedibaci, căutînd o împăcare ; dar Manka îi respinse mîinile, nelăsîndu-se impresionată de vocea ei.

— La oraş ! La miliţie ! strigă ea. Să vă ştie toată lumea, iar pe banditii ăştia, — se întoarse ea cu faţa spre Kirian —, să-i trimit după gratii. Nu e lege care să zică să omori un om la mînie ! Să-i judece ! Lasă-mă, mamă, tu ţi-ai iubit ce-ai avut de iubit, nu-mi sta în cale !

Se părea că în casă era numai Manka, se auzea numai glasul ei ; moş Makar nu putea să înţeleagă nimic, chiar şi Polivanov era înmărmurit ; se uita la nevastă şi la fată de parcă le-ar fi văzut pentru prima oară acuma, şi cum nu putea să se bage în disputa lor, tăcea, mîniindu-se tot mai mult, din pricina prezenţei inutile şi penibile a fiului mai mare ; Polivanov îl respecta pe Zahar, îl considera chiar ca o rudă, fiind tatăl nepotului său, şi nu vedea nimic bun în cele întîmplate. Odată ce chiar dracul îi legase, nici dumnezeu nu poate să-i mai judece ; într-o anumită măsură, tocmai înţelepciunea asta, dată de experienţa de o viaţă, menţinea un anumit echilibru în relaţiile sale cu fata şi amestecul samavolnic al fiilor săi, Kirian şi Mitrei, nu era în folosul nici al gospodăriei, nici al casei, nici al familiei. După legile noi, nu putea să facă nimic fiului, doar să încerce să-l bată ; de ar fi fost treaz, Kirian poate că n-ar ridica mîna împotriva tatălui, dar cum era ca un taur, n-ai cum să-l loveşti.

În timp ce gîndurile acestea, ca şi multe altele, îi veneau şi se amestecau în capul tulburat, înfierbîntat al lui Polivanov, Manka încerca să treacă de maică-sa ; Lukeria, apucînd-o cu mîinile scurte şi puternice de umeri, nu o lăsa, şi Polivanov privi deodată tărăboiul din casă cu alţi ochi. Să le ia dracu', se gîndea el, văzînd feţele schimonosite de mînie ale celor apropiaţi ; din experienţa sa de o jumătate de veac ştia că toate lucrurile şi patimile omeneşti sînt deşertăciuni, că toate trec, nesaţul după muiere, bogăţia, frumuseţea, puterea ; îi venea să se lovească cu palmele peste coapse căci nu putea să creadă că toţi ai casei au înnebunit ; chiar şi moş Makar, tulburat, încerca, din cînd în cînd, să-şi cheme nora, repetînd cu glas ascuţit şi neplăcut aceleaşi cuvinte : „Lukeria ! Lukeria ! Vino aici, nebuno !“ Dar Lukeria nu-i acorda nici o atenţie, căci, speriată de fiică-sa, nici nu auzea glasul socrului ; ochii Mankăi ardeau înfrigurati, glasul i se frîn-

gea din gît ; s-ar fi dus fără să ţină seama de nimic, dar n-a găsit puterea ca s-o dea la o parte pe mama sa.

— Mă omor, blestemaţilor ! striga aproape inconştient. Orice ar fi, vă fac de ocară în faţa oamenilor ! Mie nu mi-a mai rămas nimic decît ştreangul ! Iar voi să trăiţi ! Să trăiţi cît mai mult !

— Akime ! ţipă speriată Lukeria, tot încercînd să-şi ţină fata care începuse să lunece uşor pe perete. Nu sta ca o buturugă putrezită, fugi după felcer. Vai de mine ! Manka, fetiţa mea ! Fetiţa mea ! striga, abia ţinînd-o în braţe pe Manka, aplecată peste ea, aproape fără viaţă.

— Mă duc eu, răsună glasul lui Kirian, care pînă atunci se ţinuse într-o parte, cuprins de un regret vag şi tardiv pentru cele întîmplate ; ar fi vrut, acum, să fugă cît mai departe de casă ; văzîndu-l apărînd în faţa lui, şi parcă amintindu-şi de undeva de el, Polivanov, apucat de furie, începu să bată din picioare, de parcă din nebăgare de seamă, ar fi călcat cu tălpile goale peste un fier încins.

— Ieşi afară ! strigă Polivanov, şi glasul i se frînse astfel, încît ultimul cuvînt nici nu se putea desluşi. Ieşi afară, tîlharule ! Să nu-ţi mai prind picioarele pe aici ! Nu vreau să mai aud de tine !

— S-a smintit bătrînul, spuse Kirian, dîndu-se îndărăt, şi cînd îi mai rămase puţin pînă la uşă, strigă : — V-a înnebunit pe toţi...

Neauzind, dar ghicind că Kirian o să spună ceva de ocară şi spurcat, Polivanov apucă ceaunul, plin pînă la jumătate cu ciorbă fierbinte şi, făcîndu-şi vînt, îl aruncă în Kirian. Acesta reuşi să sară spre uşă şi ceaunul, izbindu-se de tocul uşii, se vărsă ; Polivanov îşi scutură mîna arsă de ceaun, rotindu-şi ochii în jur ; Lukeria îşi acoperi, speriată faţa, apărînd-o, în acelaşi timp, instinctiv, cu trupul ei pe Manka, aplecată spre duşumea ; şi dintr-o dată, după această izbucnire furtunoasă, se lăsă liniştea. Părea că un vîrtej întunecat se năpustise peste casa lui Polivanov, zguduind-o pînă la temelii, şi apoi dispăruse, lăsînd în urma lui oamenii asurziţi, geamurile sparte, cioburi aruncate pe ici-colo şi linişte.

Liniştea aceasta sumbră şi profundă o readuse în fire pe Manka, o făcu să audă o voce cunoscută, tulbu-

rătoare, şi fără să vadă încă, se aţinti cu tot sufletul spre vocea aceasta. Deschizîndu-şi cu greu pleoapele, desluşi deasupra ei ochişorii umezi şi speriaţi ai lui Iliuşka, îi văzu buzele tremurînd din pricina plînsului.

— Mămico ! Mămico ! îngînă Iliuşka, ştergîndu-şi neajutorat, ca toţi copiii, lacrimile de pe faţă şi încercînd să îndepărteze mîinile Lukeriei, care vroiau să-l ia de lîngă maică-sa ; un gînj de foc pătrunse în inima Mankăi, care parcă, nici nu mai bătea, de fericirea dureroasă şi orbitoare a existenţei acestui copil, ce trăgea cu toate puterile spre ea şi a cărui viaţă depindea întru totul numai de ea. O cuprinse un sentiment de ruşine şi-şi ridică mîna încă slăbită, parcă din cîrpe, căutînd să-şi aranjeze părul încîlcit şi neputînd să se rupă de ochii speriaţi, întrebători ai copilului. Ochii aceştia oblici, de o frumuseţe sălbatică (uneori chiar tresărea văzîndu-i, i se părea că Zahar se uită prin ei), nu numai că o iertau, dar o şi justificau, şi Manka, ridicîndu-se, luă căpşorul cald, supus, al copilului şi-l strînse la piept ; o zguduire de bucurie o cuprinse văzînd că se poate trăi, deşi în ea se cocea şi se întărea un gînd neîndurător, obsedant care îngheţa inima prin cruzimea lui.

Zahar zăcu aproape trei luni, străin de toţi din familie ; chiar şi copiii cei mai mici, Kolka şi Egoruşka, evitau să se apropie de el, deşi, uneori, cînd îi ruga să-i aducă apă, veneau repede şi cu plăcere ; Alionka şi Ivan nu se apropiau deloc de tatăl lor, ca şi Efrosînia, şi asta îl durea. Doar mama, baba Avdotia, îl mai lega de familie, dar şi cordonul acesta ombilical începea să se usuce şi să se rupă ; Zahar se simţea tot mai puţin dependent de Efrosinia şi de copii şi acum, de multe ori, se uita la ei de la distanţă ; ei îl repudiaseră, iar el nu putea să trăiască după vrerea lor ; sosise sfîrşitul unei vieţi şi începutul alteia, cu totul nouă, deşi nu se ştia ce fel de viaţă, dar în care credea că o să găsească izbăvire şi ieşire. Efrosinia nu-l mai ţinea, deşi copiii nu înţelegeau asta ; ieşirea era aproape, n-ar fi fost nevoie de atîtea căutări şi zbucium, aşa că rămînea doar să-şi adune puterile şi să facă un ultim pas. De l-ar fi făcut mai demult, nu s-ar fi

întîmplat atîtea lucruri inutile ; n-ar mai fi avut loc nici încăierarea cu fraţii Mankăi, Kirian şi Mitrei.

Zahar îşi amintea tulbure, nesigur, ultimele momente ; s-a trezit în casa sa, în patul său şi asta înseamnă că cineva l-a adus şi l-a culcat ; pentru prima oară în viaţă mersese atît de deschis pînă la capăt, luînd totul asupra sa şi scutind-o pe Manka de clevetirile şi vorbele usturătoare ; era mulţumit de el şi îşi dădea dreptate. Şi totuşi, de multe ori, se întorcea cu gîndul la primele două zile petrecute fără cunoştinţă, după ce l-a văzut şi l-a palpat amănunţit un felcer bătrîn, care lucra la Gustisci aproape de douăzeci de ani şi pe care-l chemase baba Avdotia (Efrosinia, cuprinsă de disperare şi de ruşine, a zis că poate să crape sub ochii ei, şi ea nu mişcă un deget) ; acum îi veneau în minte tocmai aceste cuvinte, care, nu se ştie prin ce minune, i se întipăreau în minte, întărindu-i şi mai mult hotărîrea luată ; acum, vrînd-nevrînd, trebuia să meargă pînă la capăt, şi asta îl bucura ; tocmai această hotărîre cu privire la felul cum îşi va trăi pe mai departe viaţa îl ajuta să se pună mai repede pe picioare, şi nu medicamentele prescrise de felcer şi nici fierturile din ierburi şi rădăcini ale babei Avdotia.

Treptat dispăreau vînătăile mari de pe coaste, spinare şi piept ; baba Avdotia a fost prima care a văzut în ochii lui Zahar o înseninare neobişnuită, aproape copilărească (neruşinată, cum şi-a zis ea) şi şi-a ascuţit privirea, înteţindu-şi fără să-şi dea seama bombăneala bătrînească şi fără de sfîrşit. Ea se gîndea să-şi impună voinţa şi să restabilească viaţa de dinainte, aşa cum fusese ; fără să-i spună ceva Efrosinei, trimitea copiii mai mici la Zahar, se văita mereu de neputinţa ei, deşi, cu simţul oamenilor care trăiseră şi suferiseră mult, îşi dădea seama că nimic nu se mai poate reface şi că, în curînd, o să se sfîrşească toate, cu care este ea obişnuită, şi această îngrijorare o chinuia tot mai mult. A încercat, odată, s-o roage pe Efrosinia s-o ajute, dar aceasta a refuzat categoric să se apropie de Zahar, şi baba Avdotia, oftînd adînc, s-a resemnat ; în ultima vreme Zahar putea să meargă prin casă, se ducea şi se aşeza sub un măr bătrîn, de pe vremea bunicilor, care era plin în fiecare toamnă cu merişoare roşietice ; mărul, aşa cum îl cunoscuse în copi-

lărie, cînd ca toţi ştrengarii, numai în cămaşă, se urca în crăcile lui ; acum, cu toate că mărul era desfrunzit şi printre ramurile lui subţiri şuiera vîntul rece, Zahar venea totuşi aici adeseori, ca să-şi fumeze ţigara, privind cu indiferenţă găinile, care se încălzeau în gunoiul vechi ce fumega lîngă grajd.

În ultimele zile din noiembrie fulguia tot mai des ; Zahar a mai aşteptat o săptămînă să prindă puteri şi, odată, spre seară, s-a îmbrăcat, şi-a bărbierit obrajii cu tăişul vechi, tocit, al briciului şi, fără să spună vreun cuvînt şi fără să se ascundă de cineva, s-a dus la Polivanovici. În cerdac l-a întîmpinat Iliuşa, într-un pieptar gros, căptuşit, cu pîslari noi-nouţi ; lui Zahar parcă i s-a încălzit inima văzîndu-l pe copil, n-a spus nimic şi a intrat în odaia stăpînului casei. Oprindu-se în prag, a zis bună seara. Toată familia lui Polivanov, în afară de Manka, era adunată ; văzîndu-l pe Zahar, Lukeria, care descojea nişte păstăi de fasole la geam, a căscat gura şi şi-a aruncat privirea spre Polivanov ; moş Makar s-a apropiat de prag ca să-l vadă mai bine.

— Zaharka, tu eşti ? întrebă parcă neîncrezător, privindu-şi fiul care tăcea.

— Eu, moşule, răspunse Zahar liniştit şi se îndreptă spre Polivanov. Akim Makarovici, zise el cu liniştea pe care ţi-o dă o hotărîre nestrămutată, trebuie să vorbesc cu Manka, să nu te gîndeşti la nimic rău, aşa a vrut viaţa şi m-a hotărît să n-o mai lungesc.

— E la ea în odaie, du-te, spuse Polivanov, după cîteva clipe de tăcere grea, făcînd un mare efort ; cu inima strînsă, simţind privirea speriată a Lukeriei, Zahar ieşi din odaie, se opri puţin în tindă, apoi împinse uşa şi văzu pe Manka.

— Bună seara, rosti Zahar cu sentimentul de bucurie al izbăvirii, care îl stăpînea de cîteva zile, fiind convins că ea îl va înţelege şi-l va susţine. Bună seara, Manka, am venit de tot la tine. N-ai să mă goneşti ?

— Tu, Zahar ! zise Manka, venindu-i greu să creadă ochilor. Să te gonesc ? Zahar !...

Manka îşi îndreptă trupul încet-încet, Zahar o găsise croind o cămaşă pentru tatăl ei ; slăbise mult, de cînd

o văzuse ultima oară ; văzîndu-i bucuria, faţa Mancăi s-a aprins, ochii ei, mari, şi luminoşi, îl atrăgeau, îl mîngîiau, îl orbeau ; Manca se apropie de el şi, parcă frîntă, îi căzu la piept. Toată viaţa tînjise după ea, aşteptase clipa aceasta şi acum, cu gura însetată putea să bea cît vroia, putea dar nu îndrăznea ; toate i se păreau prea simple şi această simplitate ascundea o ameninţare nouă, necunoscută.

Zahar o luă de umeri, cu grijă, o depărtă puţin şi se aşeză pe laviţă.

— Şi aşa, Manca, am venit, nu mai puteam, zise apăsat. Cum ai trăit fără mine ?

— Uite aşa, Zahar, am trăit. Aşa cum am putut. Uite, Iliuşka a fost bolnav. L-am dus la oraş, acuma i-a trecut, nu-l mai poţi ţine în casă.

— Ai slăbit, Manca, dar nu te-ai schimbat...

Ea îşi ridică ochi arzători spre el. Ca şi în dimineaţa cînd îl întîlnise în mijlocul satului, ochii ei îl sorbeau cu toată puterea, îl răsplăteau pentru toate suferinţele. Şi iarăşi, s-au lăsat duşi de un torent fierbinte, de neoprit, iar tot ce era viaţă, dar nu privea clipa aceea, trecea amorf, pe undeva pe alături.

Prima îşi reveni Manca care, dezlipindu-se de el, se acoperi cu o cuvertură din in albit, cu flori şi cocoşei pe margini. Zahar stătea culcat pe spate, cu ochii închişi şi un zîmbet slab îi juca pe faţă. Se făcuse noapte şi dincolo de pereţii casei vîntul bătea în toată voia. Nici Zahar şi nici Manca n-ar fi putut să spună cît timp trecuse.

— Să ştii că vine viscolul, spuse Zahar, ascultînd cum şuieră vîntul iar Manca, aşteptînd parcă să-i zică ceva, se ridică în coate şi se aplecă spre el, spre faţa lui, simţindu-i-se respiraţia caldă şi uşoară. Fără să-şi deschidă ochii, o trase spre el, dar Manca, împotrivindu-se, se îndepărtă.

— S-a terminat cîntecul nostru, Zahar, zise ea şi capul îi căzu în piept. S-a terminat cîntecul nostru. S-a sfîrşit totul, Zahar. Noi doi ne-am despărţit pentru totdeauna ; eu am fost vinovată, Dumnezeu n-o să mă judece pentru asta, iar oamenii...

Strecurîndu-se pe sub mîna lui, iute ca el să nu-şi dea seama începu să se îmbrace grăbită.

— Ce-i cu tine, Manka, o întrebă cu blîndeţe Zahar, încercînd s-o cuprindă cu braţele, dar ea se depărtă iarăşi şi peste cîteva clipe stătea îmbrăcată în faţa lui ; îşi găsise chiar şi basmaua, cu care îşi acoperi iute capul ; fără să ţină seama că era gol, Zahar se apropie de ea, aplecîndu-şi umerii laţi.

— Asta-i tot, Zahar, tot, tot, repeta Manka, uitînd parcă de sine, reţinîndu-şi lacrimile. Zahar o apucă de umeri, privind-o direct în ochi şi o scutură de cîteva ori cu putere.

— Nu mă mai iubeşti ? o întrebă, dintr-o dată, cu o voce răguşită, gata s-o omoare în clipa aceea. Inima lui, pustiită de ceasul rău, se frîngea de noua nenorocire, simţea cum se prăbuşeşte cu vîntul în prăpastie, încă o secundă şi totul se va sfîrşi ; înfiorat, o lăsă pe Manka, se aşeză pe pat, şi-şi duse mîna spre chiseaua cu mahorcă. Printre obloane, vîntul şuiera orbeşte. Fără să-şi ridice ochii, Manka stătea tăcută, nemişcată, lîngă perete, cu basmaua căzută pînă aproape de sprîncene. De mult te-ai hotărît ? o întrebă Zahar rar, cu o voce străină, venită parcă de departe.

— În ziua aceea, Zahar, răspunse Manka încet, ca un ecou, căutînd să pară liniştită. În ziua aceea cînd s-a întîmplat... Tu fraţilor mei, Kirian şi Mitrei, să nu le porţi ură, sînt nişte proşti... Ţărani necioplţi, judecă ţărăneşte.

Înecîndu-se de fumul tare de mahorcă, Zahar nu era în stare să-şi ascundă uluirea.

— De fraţii tăi puţin îmi pasă. Cuvintele cădeau rar, ca nişte picături rare, doar n-o să trăim cu ei... Dar la Iliuşka te-ai gîndit ? La noi doi, la mine, te-ai gîndit ? Treburile acestea se cade să le hotărîm împreună.

— Aşa o să fie mai bine pentru toţi, Zahar. Trebuie să tăiem...

— Să nu-ţi pară rău mai tîrziu, Manka. Nu mai vin... a doua oară n-o să mă mai vezi...

— Zahar, fie-ţi milă de mine, nu mă chinui... pleacă.

Fără să mai spună vreun cuvînt, Zahar se îmbrăcă, se opri puţin în uşă, fără să privească înapoi, şi, înăbuşindu-şi dorinţa nepotrivită de a se apropia şi a o îmbrăţişa pe Manka, înţelese, pentru prima dată cu toată

limpezimea, că trece pentru ultima oară pragul acesta.

— Să nu-ţi pară rău, zise apăsat. Îţi doresc fericire...

Deşi stătea cu spatele, simţea hotărîrea ei ; Manka continua să tacă, precum o piatră, şi Zahar se grăbi furios spre uşă ; nu putea să desfacă pe întuneric zăvorul, iar cînd l-a deschis, vîntul îl lovi peste faţă cu zăpadă, de parcă ar fi vrut să-l întoarcă ; apărîndu-şi ochii, Zahar întoarse capul şi văzu într-un colţ neluminat al cerului cornul nou al lunii, care dispăru pe dată, rămînînd doar o pată micuţă, depărtată şi luminoasă, ce se reflecta în ochii lui. „Hoinăreşte şi luna", îşi zise maşinal Zahar, depărtîndu-se cu greu de casă şi oprindu-se apoi în mijlocul drumului ; n-am unde să mă grăbesc, se gîndi el, şi o porni la întîmplare. Nu putea să se înţeleagă nici pe sine, nici pe Manka, şi, totuşi, în adîncul inimii sale, mai licărea speranţa că totul se va îndrepta, că Manka o să se frămînte cît o să se frămînte şi o să-şi vină în fire, şi atunci, vor porni pe un alt drum ; dorea să se întîmple asta, deşi ştia că îi va veni greu s-o ierte pe Manka. Tot ferindu-se cu spatele de vînt şi de zăpada care cădea năvalnic, se oprea din cînd în cînd, să se odihnească ; prin cojocul vechi, peticit şi cîrpit, vîntul trecea dintr-o parte în cealaltă şi Zahar se tîra prin volbura asta albă, care îl purta în toate părţile, fără să se gîndească încotro merge ; nu se vedea nici o lumină, nici un copac sau o casă ; la un moment dat se opri neştiind încotro să meargă şi încercă să-şi amintească din ce parte bătea vîntul, cînd venise la Polivanov ; îşi aminti de oamenii îngheţaţi pe o vreme ca asta, la zece paşi de căldură. Trăgîndu-şi căciula mai adînc pe urechi o porni iarăşi la drum, numărîndu-şi paşii ; i se păru că făcuse vreo cincizeci de metri, şi cum nu întîlni nimic în cale, se întoarse înapoi ; acuma mergea împotriva vîntului, aplecîndu-şi capul şi băgîndu-l mai adînc în umeri.

O rafală puternică de vînt ridică de pe pămînt stratul subţire de zăpadă, care încă nu se întărise ; Zahar, resfirîndu-şi picioarele, se opinti să nu cadă şi, înjurînd în gînd toate muierile şi vremea rea, porni mai departe, oprindu-se, din cînd în cînd, şi ştergîndu-şi cu palmele faţa îngheţată. Uite, n-a avut altă treabă, şi acuma s-a rătăcit

pe drum ; pe cer apăru iarăşi pata luminoasă şi nedesluşită a lunii, dar a fost repede ştearsă de ceaţă. Zahar, făcîndu-şi mîinile pîlnie la gură, căutînd să nu se lase cuprins de nelinişte şi nesiguranţă, strigă prelung :

— E-eei !

Vocea se înecă, se pierdu în zăpada care cădea, şi Zahar o porni mai departe ; cît o fi ceasul, se gîndea el, pierzînd noţiunea timpului. Cocoşii nu se aud încă, zise el imediat, şi gîndul că rătăceşte de multă vreme pe cîmp, departe de sat, îl făcu să zîmbească neîncrezător. Asta nu se poate, se gîndi, cum de nu s-a lovit de nici un gard ? Deşi peste tot s-au înălţat troiene de zăpadă, încît poţi să nimereşti şi într-o fîntînă, iar fîntînile din Gustisci sînt atît de adînci că, pînă ajungi la apă, mori de groază de patruzeci de ori.

Răzbătînd prin zăpadă şi vînt, Zahar nu se mai gîndea la nimic, era cuprins de grija că-l învîrteşte cineva atotputernic, care îşi bate joc de el ; i se părea că pe pămînt au rămas numai ei doi, adică el, Zahar, şi acel cineva, nevăzut, care-l urmăreşte pas cu pas ; înainte de a-l doborî definitiv şi de a termina cu el, acel cineva s-a hotărît să rîdă şi să-şi bată joc de el. Te bate dumnezeu, Zaharka, îşi aminti cuvintele mamei, spuse în zilele din urmă ; a cobit, bătrîna, zîmbi forţat Zahar, cufundaţ în liniştea grea ; i se păru că e doar un răgaz şi, într-adevăr, peste o clipă viscolul iarăşi îl ridică pe sus. Nu, nu sînt pe cîmp, îşi zise Zahar ascultînd atent, pe întinderea cîmpului altfel se aude viscolul.

— E-eei ! strigă din nou, căutînd să străpungă întinderile care vuiau şi mugeau şi imediat, de parcă cineva i-ar fi aruncat şi strîns ştreangul de gît, simţi pe spate cum i se prelinge sudoarea fierbinte. Îl cuprinse o furie neputincioasă împotriva propriei sale slăbiciuni ; dacă se află în sat că a pierit îngheţat de viscol pentru o muiere, apoi toate scheletele de pe lumea cealaltă or să rîdă de el, nici mort în mormînt n-o să aibă pace. Tot mai limpede devenea gîndul că se luptă de unul singur cu acel cineva batjocoritor, care-l învîrteşte dintr-o parte în cealaltă cu ochii legaţi ; o porni mai repede, împotriva zăpezii şi a vîntului, îşi închise ochii ca să nu-i taie zăpada, care îi lovea obrajii fără milă, şi merse aşa pînă

cînd simţi că nu-l mai ţin picioarele. „Am să mor înghețat", îi trecu prin gînd, dar în clipa următoare se lovi cu pieptul de ceva tare. Ridicîndu-şi cu greu mîinile, care nu voiau să-l mai asculte, începu să pipăie piedica apărută pe neașteptate ; era colţul unei case sau al unui hambar ; ce-o fi, ce-o fi, se întreba înfrigurat şi, îndepărtînd cu trupul zăpada afînată care se strînsese, porni, tot pipăind, de-a lungul peretelui, pînă cînd înconjură toată această clădire fără fereastră ; era, într-adevăr un hambar, la uşa căruia era atîrnat un lacăt rece şi greu. „Sînt peste drum de sovietul sătesc ! îşi aminti Zahar. Ăsta-i hambarul, ce dracu' !" se miră Zahar, gîndindu-se că a rătăcit prin mijlocul satului. Se opri puţin la adăpost de vînt şi-şi vîrî mîinile sub cojoc, ca să le încălzească oleacă ; revenindu-şi încet, asculta zîmbind, satisfăcut chiar viscolul din jur ; totul vuia, nu numai pe sus şi în jurul lui i se părea că vuietul vine chiar din adîncurile pămîntului neliniştit.

Da, aşa era, peste drum, la vreo douăzeci de paşi, se afla sovietul sătesc ; în dreapta, pe aceeaşi parte a uliţei pe care se afla hambarul care-l adăpostise, era şi casa lui, peste zece ogrăzi. Îi numără în minte pe gospodari şi, exact, a unsprezecea casă era a lui. Pe stînga, a patra casă era a lui Grigori Kozev, unchiul său după mamă ; da, la el se va duce să înnopteze. Se gîndi că acasă, nici maică-sa, nici Efrosinia, nu dorm ; rămase un timp să-şi mai revină, dar nu-i venea să se desprindă de peretele izbăvitor. „Mai aştept puţin", îşi zise Zahar şi-şi ascuţi auzul. De undeva veneau nişte sunete ; la început i se păru că aude cîntatul cocoşilor, dar apoi începu să rîdă. „Ăştia-s oameni !" se gîndi Zahar şi, răzbătînd troiene, se luă după sunetele cîntecului ; se vede că cineva, băut, cînta cît îl ţinea gura :

Cu curaj la luptă pornim
Pentru puterea Sovietelor !
Şi ca unul o să murim
Pentru Soviete şi popor !

Cîntecul, ba se pierdea în viscol, ba se auzea cu toată puterea ; era cineva foarte aproape şi Zahar merse după el, încercînd să ghicească cine poate să cînte pe o noapte ca asta. O figură nedesluşită apăru dintr-o dată în faţa

lui şi Zahar mai mult ghici cine era şi întinzînd mîna, o atinse, cîntecul se întrerupse, omul se răsuci iute spre el şi, pe loc, se recunoscură. Zahar simţi în faţă răsuflarea zgomotoasă, inegală din pricina sperieturii, a lui Anisimov.

— Uite, drăcie, se miră Zahar. Tu, Rodion, cînţi aşa ?

— Dar tu de unde ai mai apărut ? îl întrebă pe dată Anisimov. De mult a trecut miezul nopţii, puteam să te împuşc, m-am oprit în ultimul moment. Anisimov îşi băgă revolverul în buzunar. Am crezut că mi-a sărit un lup în spate, să ştii că, totuşi, ai noroc. Din glasul lui Anisimov, acoperit de rafalele vijeliei, Zahar simţi tonul ironic, pe care-l cunoştea bine, şi asta l-a făcut să se încordeze.

— Am fost la unchiul meu, la Kozev, zise Zahar. N-am vrut să înoptez la el şi pe vremea asta nu mai ştiu cum să ajung acasă.

— Lasă că ajungi tu, răspunse Anisimov, aproape strigînd, deoarece în clipa aceea părea că vijelia se înteţise ; din răspunsul lui scurt, Zahar, sesiză tulburarea. Mă auzi, Zahar, zise Anisimov, ieri l-au omorît pe Kirov. De abia în seara asta am aflat, nu pot să-mi revin. N-ai să crezi, dar am plîns, ca un copil...

— Cum — pe Kirov ? Pe Zahar îl trecură fiorii pe sub cojoc, tare ar fi vrut să vadă ochii lui Anisimov.

— Eu l-am văzut, cum te văd acum pe tine, l-am ascultat de cîteva ori la mitinguri. Este o mare pierdere pentru popor. Vocea lui Anisimov se întrerupea şi, uneori, Zahar nu-l auzea ; fulgii mari de zăpadă îi acopereau ochii ; Anisimov vorbea, agitîndu-şi mîinile în faţa lui Zahar, gîndindu-se, în acelaşi timp, că nu trebuia să ezite cu cîteva minute mai înainte şi să fi descărcat tot încărcătorul din revolver în Zahar. Răsună tunător clopotul de alarmă al epocii, se auzi iarăşi glasul tulburat al lui Anisimov. Duşmanii au găsit momentul potrivit... Îţi vîjîie capul. Ah, Zahar ! Ce sîntem noi doi ? Uite ce stejar s-a prăvălit, de geme tot pămîntul. Nu ştiu ce-or gîndi alţii, dar inima mea plesneşte de presimţiri.

— L-au omorît pe Kirov. Zahar era parcă singur, suprins de o linişte interioară ; de abia acum pricepu sensul celor auzite.

— Hai la mine, se auzi de departe glasul insistent al lui Anisimov. Mi-e greu singur acum, nevasta n-o să mă înţeleagă. Mă arde, mă arde la inimă, adăugă aproape strigînd din pricina vîntului.

— Nu, Rodion, nu pot, răspunse Zahar. Am îngheţat tot, pînă la oase. Trebuie să mă duc acasă, ai mei nu dorm din pricina mea.

— Hai, vino, degeaba eşti supărat pe mine, Zahar...

— Ce a fost, am uitat cu totul.

Anisimov, clătinat de vînt, se topi parcă ; Zahar, făcînd cîţiva paşi într-o parte auzi glasul lui chemător, dar nu răspunse. A doua zi, la mitingul de la sovietul sătesc, în viscolul care încă nu trecuse, stînd printre femeile, înfăşurate în şaluri groase, şi printre bărbaţii, cu căciulile trase pe urechi, şi ascultîndu-l pe Anisimov, care vorbea din cerdac poporului, tot aruncîndu-şi în faţă mîna cu căciula strînsă în ea, — Zahar simţi, cu o mîhnire înăbuşită, că toate prin care trecuse, şi hotărîrea Mankăi, şi trădarea lui Anisimov, şi înstrăinarea propriei sale familii, aparţineau trecutului şi se desprindeau de pe inimă ca nişte coji după o rană vindecată...

În curînd, Zahar a auzit, într-adevăr, că Manka şi-a luat dezlegarea de la colhoz şi a plecat la construcţia uzinei de motoare din Zejsk şi că la Gustisci venea rar, să-şi spele copilul şi lucruşoarele lui, şi să-şi vadă părinţii ; niciodată nu se arăta şi pleca din sat pe întuneric, înainte de revărsatul zorilor.

Pe neobservate, în monotonia zilelor obişnuite, a trecut şi iarna, aşa că, spre sfîrşitul lunii martie, au început să se topească zăpezile şi să se reverse apele. Pe Valea Privighetorilor, nu departe de fosta casă a lui Foma Kudelin, bătrînele sălcii s-au împodobit cu cercei aurii. Cînd răsărea soarele şi o ceaţă subţire se întindea pe pămînt, sălcile îşi scoteau prin ceaţă cupolele lor străvezii, ce se ridicau, slobode şi neatinse de nimeni, în pustietatea întinderilor de primăvară, şi înfloreau, chinuite de veşnica forţă a perpetuării, liberă de orice legi şi hotărîri.

Partea a doua

1

ANII FURTUNOȘI DE DUPĂ REVOLUȚIE nu reușiră să schimbe prea mult atmosfera de altădată a Holmskului, pe vremuri oraș nobiliar, deși era locuit mai mult de negustori ; străzile pavate cu piatră, clădirile joase, cu unul sau două etaje, cu ziduri trainice, vechi, din cărămidă roșie, prinsă temeinic cu var, înfruntau timpul, așa încît pînă și dinamita mușca greu din ele. Orașul se întinsese pe malurile rîului Ora, pe vremuri un rîu adînc, cu apă mare, dar care acum scăzuse mult, încît din albia lui ușor înclinată apăruseră o mulțime de insulițe fără vegetație ; pe malul înalt se întindea zona principală a orașului, cu aproape toate cartierele de locuințe, numită semnificativ și promițător partea de sus ; pe numeroasele insule formate pe rîu, ca și pe malul stîng, cel scund, se găseau tot felul de fabrici și făbricuțe, magazii și depozite ; tot aici erau și cartierele muncitorești, construite la repezeală. În centrul orașului se înălța ca o fortăreață, mănăstirea de călugări Staro-Spasski, înconjurată de un zid lung din calcar gălbui, care, ici-colo, începuse să se năruie. După revoluție, mulțimea de călugări, adăpostiți în mănăstire, se risipise, lăsînd în urma ei chiliile întunecoase, umezeala pătrunzătoare din încăperile boltite.

Pe vremuri, mănăstirea Staro-Spasski și biserica Înălțării, care i se adăugase mai tîrziu, constituiau mîndria Holmskului. Descrierea frescelor din biserica Înălțării intrase în toate cataloagele celebre. Acum, în vechea

mănăstire se instalase colonia de muncă pentru copii „Dzerjinski" ; icoanele şi crucile fuseseră luate de peste tot şi duse într-unul din subsoluri, picturile murale fiind tencuite în grabă şi date cu var pe deasupra ; trapeza fusese transformată în atelier ; la porţile mănăstirii stăteau de gardă peste zi băieţi şi fete în uniforme cu brasarde la mînă şi cu arme la picior. Pe arcada porţii principale a fost atîrnată o lozincă despre copilăria fericită şi despre victoria revoluţiei mondiale, şi în fiecare seară, spre mîhnirea bătrînelor evlavioase şi a micilor burghezi, deveniţi nişte mărunţi slujbaşi sovietici, răsunau cîntece revoluţionare, făcîndu-i pe aceştia să se crucească şi să se mai uite, încă o dată, dacă au tras bine zăvoarele de la obloane şi uşi.

Viaţa Holmskului, fost centru al guberniei şi acum centru al regiunii, îşi urma cursul ei ; se construiau uzine şi grădiniţe de copii, colhoznicii fruntaşi se întruneau la teatrul regional, şi, în fiecare an, de pe băncile şcolilor plecau oameni puternici, plini de energie, care aspirau spre profesii romantice de aviatori, de exploratori polari, de geologi ; fetele mergeau cu bucurie la cercurile de apărare a patriei, săreau entuziasmate cu paraşuta de pe turnul ridicat pe fostul hipodrom al milionarului Triasogubov. Duminicile, pe insulele mai îndepărtate, pe care creşteau pini şi tei, se organizau, sub semnul lozincilor campaniei momentului respectiv, petreceri populare ; se înregistrau căsătorii, naşteri şi decese, într-un cuvînt, viaţa îşi urma cursul ei obişnuit, şi Klavdiei, soţiei lui Pekariov, îi plăcea să comenteze toate astea nu numai cu soţul ei, dar şi la locul de muncă (era directoarea şcolii orăşeneşti de muzică).

Avea un caracter aprins, tenace, siberian ; iute din fire, se enerva repede din cauza dorinţei irezistibile de a avea primul şi ultimul cuvînt în orice discuţie şi de aceea îşi pierdea capul, începea să spună tot felul de prostii şi, cînd nu mai putea, plîngea furioasă. Lui Pekariov îi părea rău de ea în aceste momente şi căuta s-o consoleze, ca pe un copil, căci o iubea ca la început, deşi trecuseră unsprezece ani de la căsătorie, iar fetiţa lor împlinise zece, şi, pe ascuns, era chiar gelos pe ea. Klavdia, în clipele ei bune, era o gospodină excelentă, cu mîini de aur.

Pekariov şedea pe locul său preferat din bucătărie, lîngă soba cu plăci de teracotă şi, aruncînd din cînd în cînd, cîte o privire spre soţia sa, care se învîrtea, cu obrajii înroşiţi pe lîngă plită, a citit, la început, mulţumit de sine, şpalturile ziarului, s-a uitat peste corespondenţă, iar apoi şi-a tras mai aproape ziarele. De obicei, duminica seara era liber şi adierea serii care pătrundea prin ferestrele larg deschise îl înduioşă, îl făcu să privească totul cu blîndeţe. Fetiţa se culcase demult ; înainte de cină se plimbaseră împreună, înălţaseră un zmeu de hîrtie, şi nu se ştia cine se bucură mai tare, copilul sau tatăl ; cufundîndu-se cu desfătare în lumea grijilor ei mărunte şi a încîntărilor naive, Pekariov uita pentru un timp şi de probleme, şi de vîrstă, simţind încă multă vreme după aceea nostalgia dulce după propria copilărie.

Ascultîndu-şi neatent soţia, Pekariov mai răsfoi o dată, fără graba de dimineaţă, ziarele centrale, apoi le strînse, le aruncă neglijent pe poliţă şi, căscînd, se uită prin bucătărie. Îşi opri privirea asupra plitei încinse, vru să deschidă uşiţa, dar i-a fost lene să se scoale, simţindu-se obosit. Avusese o săptămînă grea. Cîte nu făcuse în săptămîna asta ? A fost pe Ora cu vaporul agitatoric, „Plugarul roşu", a scos un număr special în legătură cu această ieşire pe teren, apoi, de îndată ce şi-a prezentat raportul la comitetul regional, a urmat întrunirea fruntaşilor în producţie şi întîlnirea cu Ciubariov, directorul unui mare şantier de construcţii. Omul acesta i-a plăcut foarte mult, fiind un specialist deosebit, care gîndeşte original. Ce a mai fost ? Da, discuţia cu Petrov, care i-a lăsat o senzaţie neplăcută. În ultima vreme, nu se ştie cum, dar se ciocneşte mereu cu Petrov ; deşi primul secretar îl aprecia ca pe un redactor şef cu experienţă şi, deşi era un om autoritar, tolera ieşirile lui Pekariov, care, mai mult decît alţii, îşi permitea să critice deschis conducerea la şedinţele biroului. Petrov era un om inteligent şi, într-o anumită măsură, autoritar ; greu suporta lucrurile negîndite ; relaţiile dintre Pekariov şi Petrov se încordaseră încă din primăvară, după ce Pekariov publicase un articol, scris de Ciubariov, care făcuse multă vîlvă ; în faţa farmecului şi perseverenţei directorului şantierului se rezista greu.

Pekariov era cuprins de o stare de agitaţie şi se frămînta continuu ; nu voia nicicum să intre în conflict cu primul secretar, deşi, cinstit vorbind, nu se vedea vinovat cu nimic ; articolul scris de Ciubariov era principial şi onest, chiar dacă Petrov n-a fost de acord cu anumite lucruri ; doar de aceea este stăpîn peste regiune, ca să priceapă mai bine decît alţii lucrurile şi să aibă opinia sa. Pe Petrov îl respectau mulţi, îl respecta şi Pekariov ; oameni fanatici ca Petrov, care aproape că suferea la cele mai mici semne de linguşire, nu se întîlnesc prea des ; dacă i s-ar fi cerut lui Pekariov să indice pe cineva, dintre cei apropiaţi, drept exemplu de urmat, atunci fără să stea pe gînduri, l-ar fi numit pe Petrov. Petrov era atît de sincer, încît uneori nu numai Pekariov, ci şi alţii se simţeau stingheriţi în faţa acestei sincerităţi de copil ; în acelaşi timp, însă, fiecare dintre colaboratorii săi apropiaţi simţea că între ei există o anumită distanţă. De multe ori Pekariov se gîndea la această însuşire a lui Petrov şi, de fiecare dată, căuta curajul, hotărîrea, de a o depăşi, căci el era singurul om pe care-l invidia cu adevărat. Ar fi vrut să-i fie egal ; de multe ori a încercat să se apropie de el, dar, de fiecare dată, îşi dădea seama că Petrov îi înţelege intenţia, dar nu-l vrea prieten apropiat şi egal ; din cauza aceasta îl chinuia o dorinţă ascunsă de a atrage atenţia lui Petrov asupra sa, deşi era convins că nu poate să fie egal cu omul care-l cunoscuse personal pe Lenin şi care, cum se spunea, se duce cînd vrea la Stalin ; un om cu o rară cultură şi de o rară modestie, uneori chiar apăsătoare pentru cei din jur ; un ins deosebit care discută pe picior de egalitate, fără nici un complex, cu tot felul de oameni, care vorbeşte cu scriitorii comunişti francezi chiar în limba lor maternă (discuţie la care chiar el, Pekariov, asistase anul trecut).

Se prea poate ca şi articolul lui Ciubariov să fi fost, iniţial, într-o anumită măsură, un fel de protest, o dorinţă de a-l sîcîi pe Petrov, de a-i arăta că nu numai el, Petrov, poate să vadă lucrurile larg şi independent, să nu ţină cont de nimeni.

Ciubariov intrase atunci cu paşii săi mari în biroul redactorului şef şi se părea că umpluse cu glasul tunător, pe care nu era obişnuit să-l modereze, tot spaţiul dintre cei patru pereţi. Din prima clipă, de cînd intrase pe uşă, în cizmele lui tari de piele, în mantaua din pînză de cort (asta se întîmplase toamna trecută), Pekariov îl privise cu simpatie, deşi nu-l mai văzuse şi nu-l cunoscuse pînă atunci ; din prima clipă se vedea că era un om de vază, important, o calitate pe care Pekariov o aprecia la oameni mai mult decît altele, aşa că se ridică afabil ca să-l întîmpine.

— În sfîrşit, slavă domnului, v-am găsit ! zîmbi cu ochii săi albaştri Ciubariov. Bună ziua. Ciubariov — directorul şantierului uzinei de motoare din Zejsk.

— Semion Emelianovici Pekariov se prezentă, la rîndul său, Pekariov. Vă rog să luaţi loc, îi spuse apoi, arătîndu-i un fotoliu larg, observînd, fără să vrea, că oaspetele era cu un cap mai înalt decît el şi ca să vorbească în picioare era, cel puţin, incomod ; lăsîndu-se pe scaun, se uită lung la Ciubariov.

— Numele meu întreg este Oleg Maksimovici Ciubariov, zise cu amabilitate Ciubariov şi, imediat, a cerut permisiunea să fumeze (mai exact, el şi-a exprimat convingerea că într-o redacţie nu se poate discuta fără ţigări, la care Pekariov a dat din cap afirmativ, s-a ridicat şi a mutat mai aproape de oaspete scrumiera masivă de marmură) ; oferind lui Pekariov o ţigară, pe care acesta a refuzat-o, Ciubariov se tot foia în fotoliu, de parcă şi acesta era prea mic pentru el.

— Şi aici au început să vorbească despre mine tot felul de lucruri, zise el. Dar să nu-i credeţi, Semion Emelianovici, asta-i urgia vieţii mele, pe unde mă duc, imediat încep să se îndruge verzi şi uscate despre mine.

— N-am auzit nimic despre dumneavoastră. Vocea lui Pekariov deveni mai caldă ; deşi căuta să se împotrivească primelor impresii, care puteau să fie pripite, simţea că omul acesta îi place.

— Am o treabă foarte importantă, aş putea să zic, o problemă de stat. Ciubariov îşi stinse ţigara. Vin de la comitetul regional, am fost la Petrov. Bineînţeles că o să vă spună, dar aş vrea să grăbesc treaba asta. Este nevoie

de o serie de materiale în ziar, materiale de propagandă, se înţelege. Trebuie să atragem pe şantierul uzinei cît mai mulţi oameni şi, ceea ce este mai important, din satele şi raioanele învecinate. N-o să vă explic, înţelegeţi şi singur, că asta ar permite evitarea multor greutăţi legate de hrană, locuinţe, prin urmare, ar grăbi ritmul construcţiei.

În timp ce Ciubariov vorbea, Pekariov încerca să definească firea acestui om, despre care, în ciuda faptului că apăruse de curînd şi încă nu stabilise legături prea strînse cu regiunea Holmsk, auzise multe. În adîncul său se considera un bun psiholog şi cunoscător al bogatei specii umane şi, de fiecare dată, dacă omul îl interesa, căuta să-i facă portretul intim ; nici de data asta nu voia să facă excepţie de la regulă. „Bărbatul acesta, observa el, este ambiţios, înfocat şi cu aplomb, nu este obişnuit să renunţe la părerile sale şi cu el trebuie să fiu prudent conchise el după primele impresii, oprindu-se intenţionat aici, căci nu voia să meargă mai departe, ca să nu cadă în greşeală ; cu intuiţia bine antrenată în contactul permanent cu oamenii, a surprins şi a observat că dincolo de cuvintele oficiale şi stereotipe ale lui Ciubariov se ascund lucruri mai adînci şi mai complexe.

— Nimic de zis, este o treabă utilă şi necesară, spuse el după ce a terminat Ciubariov. Dumneavoastră, Oleg Maksimovici, ar trebui să începeţi discuţia asta în ziar. Înţeleg, adăugă el imediat, observînd că Ciubariov nu este de acord, aveţi treburi mai importante. Dar efectul, efectul !

— Nu sînt contra, dar aş fi vrut s-o facă unul dintre ai voştri, un ziarist, să tragă mai tare.

— Asta se înţelege, dar amorsa trebuie să fie a dumneavoastră. Pekariov îşi întoarse capul nemulţumit spre uşa care în clipa aceea se întredeschise şi în care apăru un cap ciufulit, cu nişte ochi nerăbdători, aşezaţi puţin asimetric. Mai tîrziu, mai tîrziu, Filimonov, zise repede. Acuma sînt ocupat, sînt ocupat !

— E bine şi aşa, acceptă Ciubariov. Nouă, tuturor ne lipseşte timpul, n-o să-l furăm unul de la altul. Iată articolul meu, zîmbi el abia perceptibil, întinzîndu-i lui Pekariov cîteva foi de hîrtie împăturite în patru.

— Asta e, nu-i nimic, cu atît mai bine, zise Pekariov, vrînd să le citească pe loc, dar Ciubariov i-a spus că va veni la Holmsk peste o săptămînă, la şedinţa biroului comitetului regional, şi că va trece neapărat pe la redacţie ; apoi şi-a luat la revedere şi a plecat.

Pekariov a parcurs repede articolul, scris, în general, destul de argumentat, cu critici severe la adresa comitetului regional care nu acordă suficientă atenţie nevoilor celei mai importante construcţii a cincinalului ; articolul i-a plăcut prin raţionamentele lui. Trebuia să ducă articolul lui Petrov, ca acesta să-l citească înainte de a apare, dar Pekariov, apucat, parcă, de spiritul de contradicţie (asta i se întîmpla uneori şi îi plăceau momentele acestea critice), a vrut să-şi arate independenţa, să se facă simţit, şi, în primul rînd, să-l facă pe Petrov să simtă că şi sîngele lui mai este cald şi fierbe ; două zile s-a tot învîrtit pe gînduri, cu o tulburare reţinută, ca după aceea, sub titlul răsunător „Înainte !", articolul lui Ciubariov să apară în ziar şi, nu apucase cerneala tipografică să se usuce, că de acuma Pekariov era în biroul lui Petrov unde, tot încercînd să-şi liniştească mîinile, asculta glasul încet şi măsurat al lui Petrov. Ştia că n-a procedat prudent, dar ceea ce s-a întîmplat, s-a întîmplat, şi acuma nu trebuia să se apere, ci să atace.

Petrov, conform obiceiului, se plimba prin birou, tot întorcîndu-şi spatele îngust spre Pekariov, şi asta însemna că Petrov era supărat. Pekariov înţelegea, dar se înşela crezînd că supărarea lui Petrov era pricinuită numai de articol. Lucrurile erau mult mai simple ; de dimineaţă Petrov avusese o criză de ficat, şi el căuta să umble cît mai mult, ca să liniştească durerea arzătoare de sub coaste. Pekariov nu putea să ghicească nici cel de-al doilea element al stării lui Petrov, tot atît de important, care se referea la el, Pekariov şi, anume că, deşi articolul constituise o surpriză, el îl aproba pe Pekariov şi îl vedea într-o lumină mai bună decît pînă acum, deşi considera că trebuie să vorbească cu el altfel decît simte. Căci Pekariov era obligat să-l fi informat dinainte cu privire la conţinutul articolului.

— Articolul este util, spuse Petrov încruntat, oprindu-l pe Pekariov, care vroia să spună ceva. Trebuia să-l

tipărim, dar eu am analizat situaţia şi m-am convins încă o dată de ceea ce este mai important. Comitetul regional şi-a epuizat posibilităţile şi în momentul de faţă nu poate să dea mai mult pentru construcţia uzinei de motoare. Ciubariov nu vede decît construcţia şi cere ca toată viaţa regiunii să fie subordonată acestei construcţii. Avînd în vedere că este un om de abia venit aici, lucrul poate fi înţeles, căci din articol se vede limpede că nu cunoaşte condiţiile locale. Sîntem o regiune agrară, satele se restructurează, se năruie temeiurile vechi, nu putem, nu putem să sleim de puteri regiunea. Bine, Ciubariov a venit la noi din altă parte, poate fi scuzat. Dar noi ?

— Konstantin Leontievici, m-am gîndit...

— Mi se pare că mai întîi aţi făcut şi apoi v-aţi gîndit. Pe Ciubariov, repet, putem să-l înţelegem, să-l lăudăm pentru spiritul independent, pentru principialitate, dar în situaţia dumneavoastră îndrăzneala trebuie să fie dublată de prudenţă.

Se întoarse dintr-o dată spre Pekariov, spre mirarea acestuia, se apropie de el şi, confidenţial, ca şi cum i-ar fi spus o taină, îi zise :

— N-avea nici un rost să faceţi asta, să vedeţi care pe care. Luptăm pentru o cauză comună şi pentru ea nu ajunge o viaţă de om, Semion Emelianovici.

— Nu e asta, replică anemic Pekariov, deoarece Petrov nimerise miezul chestiunii. Ei, ce dumnezeu, Konstantin Leontievici, vi s-a părut.

— Poate că e aşa, poate că mi s-a părut.

Pekariov plecă de la Petrov uluit şi abătut ; fără nici un efort Petrov trecuse de el lăsîndu-l mult în urmă. O săptămînă Pekariov n-a ieşit din redacţie ; pe toţi, pe care putea să-i trimită prin raioane, i-a trimis în campania de însămînţări, a organizat să se scrie cîteva articole de efect despre construcţia uzinei de motoare din Zejsk, le-a citit pînă la ultimele rînduri, iar pentru modul în care a prezentat festivităţile de la 1 Mai şi parada unităţilor militare din oraş a fost felicitat la şedinţa comitetului regional, mai mult, comandantul trupelor din regiune, comandantul de armată de rangul întîi Uborin, a trimis la redacţie o scrisoare de mulţumire ; într-un cuvînt, toate lucrurile se aranjaseră şi pînă ieri Pekariov se în-

tîlnea cu Petrov fără sfiala de mai înainte, dar ieri, pe neașteptate, lucrurile iarăși au luat o întorsătură neplăcută.

Aruncînd o privire precaută spre soție, Pekariov oftă, făcîndu-i-se milă de ea. Căci ea nu bănuia nimic, iar mîine dimineață putea să izbucnească iarăși focul. S-ar putea să nu izbucnească, se gîndi el imediat, simțind că se trezește iarăși în el același drac ; simțea aproape fizic cum se scurge hîrtia pe rotativele tipografiei ; pe paginile ziarului de mîine urma să apară încă un articol al aceluiași Ciubariov. Mîine dimineața postașii vor duce ziarul prin tot orașul...

Pekariov ședea în aceeași poziție cu spatele la perete, ținîndu-și mîinile după cap ; de data aceasta Pekariov corectase articolul lui Ciubariov, scosese toate expresiile tăioase și, după ce s-a gîndit puțin, îl dusese lui Petrov. Acum își dădea perfect seama că făcuse un pas greșit, tocmai în momentul acela, și iarăși izbucni în el spiritul de contradicție. Bine, se gîndea Pekariov, primul secretar n-a vrut să citească articolul și i-a dat clar de înțeles că el, Pekariov, stă în fruntea redacției și, deci, el trebuie să hotărască. În ochii vii ai lui Petrov surprinsese nemulțumirea și chiar o ușoară ironie, ceea ce-l făcuse să-și dea seama imediat că făcuse un pas greșit. Acum, gîndindu-se mai bine și rememorînd toate circumstanțele pînă la cele mai mici amănunte, Pekariov își înțelese greșeala, inoportunitatea hotărîrii sale, dar nu mai putea să schimbe nimic, nu mai putea să oprească hîrtia pe rotativele tipografiei. Da, n-a înțeles cum trebuie surîsul ironic al lui Petrov și refuzul lui de a citi articolul ; uite, își zise Petrov, a fost destul să-mi arăt o ușoară nemulțumire că omul s-a transformat imediat și și-a schimbat poziția cu o sută optzeci de grade ; acum nu mai este în stare să ia o hotărîre într-o problemă obișnuită, știam eu, vezi bine, că din ăsta n-o să iasă nimic.

Pekariov, cu o sinceritate nemiloasă față de sine, rememora tot ce urmase, cum s-a întors în birou, cum a stat vreo oră și jumătate în singurătate deplină, mînios, zbîrlit, închipuindu-și tot felul de lucruri fantastice, și cum, după aceea, restabilind în articolul lui Ciubariov tot

ce fusese scris, pînă la ultima virgulă, a semnat şi a spus să intre în numărul următor, chiar a ţipat la Filimonov, secretarul responsabil ar redacţiei, cînd acesta a vrut să obiecteze ceva, şi, uite, acum stă şi aşteaptă, iar hîrtia se învîrteşte fără întrerupere pe rotativă...

Privindu-şi cu coada ochiului bărbatul, Klavdia, mulţumită că-i reuşise dulceaţa, se apropie de el.

— La ce te gîndeşti, Senia ? îl întrebă fără să se gîndească la nimic, se aplecă, îl sărută pe creştetul capului, care începuse să chelească şi rîse. Ai-ai-ai, Senia, ţi se răreşte părul, se miră ea plăcut surprinsă, cum i se păru lui. E ca o monedă simpatică.

— Aş putea să cred că te bucuri, zise Pekariov supărat şi Klavdia începu din nou să rîdă, se îndepărtă de el şi îi zise ceva ; dar Pekariov n-a înţeles ce i-a spus, cufundat în gîndurile sale ; şi-a adus aminte, că nu demult, cu vreo lună înainte, mulţi au criticat ziarul la şedinţa activului şi s-ar putea ca la urechile lui Petrov să fi ajuns intervenţiile cele mai tăioase, ei şi, şi-a zis el, puţin îi pasă. Ce pot să-i facă ? În cel mai rău caz îi pot lua ziarul, dar se va găsi pe undeva un ham şi pentru el. Evident, va trebui să înghită reproşurile soţiei, unii n-o să-l mai salute cu atîta respect, dar, în schimb, o să fie liber, se va putea apuca temeinic să scrie. Seara, cînd va veni acasă, liber, se va putea apleca vreo oră asupra manuscriselor, dacă vrea, se va duce cu nevasta la cinema sau se va ocupa de educaţia fiicei, căci nu stă aproape deloc cu fata, se consola Pekariov, ce lucru minunat este independenţa, numai că n-o să aibă parte de asta, sînt doar gînduri zburdalnice, o iluzie.

Klavdia, care fierbea pe plită un lighean cu dulceaţă de vişine, gustînd-o atentă cu linguriţa, arunca din cînd în cînd cîte o privire spre el ; avea un piept ridicat de fecioară, strîns cu un şorţ albastru din stambă, pe cap un batic de aceeaşi culoare, cu boabe galbene, şi Pekariov ar fi vrut să se apropie şi s-o sărute ; ea-l făcuse să-şi amintească de vremurile de altădată, cînd era fată şi de abia se cunoscuseră. Nu voia s-o deranjeze şi se bucura că ea uitase de toate trebăluind prin gospodărie ; dulceaţa, nu se ştie de ce, începuse să fermenteze în borcane şi tre-

buia salvată ; Klavdia luă puțină spumă într-o lingură și i-o aduse, cu grijă, lui Pekariov.

— Gustă tu, Senia, îi spuse bucuroasă. Acuma, mi se pare, că e tocmai cum trebuie, că eu de atîtea ori am gustat-o că nu mai îmi dau seama.

Pekariov înghiți prudent dulceața densă, suculentă, plescăind mulțumit cu buzele lipicioase ; ochii soției rîdeau îi plăceau treburile acestea casnice. Pekariov zîmbi, gîndindu-se la ale sale.

— Acum e, într-adevăr, bună. Poate că se mai îngroașă, ai pus mult zahăr, zise. Dar în schimb ține pînă la nunta Olkăi.

— La asta m-am și gîndit, m-am săturat, în fiecare an să fac același lucru. Klavdia îl sărută, pe neașteptate, cu buzele ei dulci, se duse și scoase din bufet borcanele pregătite de cu seară, ca să toarne în ele dulceața. Ascultă, Senia, întrebă ea, este adevărat că soția lui Briuhanov a murit la naștere ? Klavdia linse precaută spuma fierbinte din lingură. Uite, și de atîta vreme nu se recăsătorește. Vezi, și se zice că în timpurile noastre oamenii nu mai știu să păstreze fidelitatea...

— Da, Briuhanov este un om interesant, răspunse după o mică pauză Pekariov, observînd pentru sine că soția sa, ca de obicei, una făcea dar de gîndit, se gîndea la cu totul altceva. Ați vrea să-i puneți hamul, lăsați-l că are treburi pînă peste cap — acum e vremea recoltării, tot timpul este prin regiune, iar voi numai la asta vă gîndiți, cum să-l înșurați...

— Și ce e de mirare ? rîse Klavdia. Este firesc, este un bărbat prezentabil, are de acum o anumită vîrstă și este singur. Cîte femei nu speră în van, Senia.

Pekariov își aruncă o privire fugară spre Klavdia, însă ea ocupată cu dulceața, nu-l observă ; șorțul și baticul o făceau și mai frumoasă.

— Briuhanov e un om de treabă, zise Pekariov îngîndurat, fără să facă vreo legătură cu discuția de dinainte. Are un fond bun și-i intelectual prin naștere. Bunicul lui a fost medic de județ, iar tatăl lui a predat la școala de mine. La paisprezece ani a luptat în revoluție, și, ca pregătire, este inginer furnalist.

— Păi tocmai de asta ! rîse Klavdia. Tu eşti doar cu puţin mai mare decît el şi ai o fată de zece ani. De ce consideri că drumul lui este tot atît de bun ca şi al tău, Senia ? Dar, tu ai dreptate, fiecare cu drumul său, uite, trece şi anul ăsta şi tare mă tem, mă tem... că o să mă scol într-o dimineaţă şi cînd o să mă duc la oglindă o să văd, brrr, o bătrînă.

Pekariov nu zise nimic ; nici pînă acum nu se obişnuise cu incoerenţa ideilor ei şi, de multe ori, se îndoia de inteligenţa ei ; uneori era uimit de energia şi de puterea ei de adaptare şi încerca un sentiment trist de vinovăţie în faţa femeii, că nu i-a îndreptăţit speranţele ei tainice, căci vedea că în sufletul său ea era mereu nemulţumită de ceva, se chinuia şi lupta cu sine, ceea ce îl făcea şi pe Pekariov să se chinuiască, considerîndu-se vinovat de starea ei. Căci şi întîlnirea lor şi căsătoria care a urmat au avut loc numai la iniţiativa lui ; un timp a putut s-o încălzească cu încrederea în forţele sale, în viitorul lui strălucit, şi ea l-a urmat, dar, cu trecerea timpului, devenea tot mai limpede că şi-a luat o sarcină care depăşea puterile lui, iar femeia aceasta gingaşă, de parcă era ţesută numai din lumină şi aer, s-a dovedit că are un caracter foarte puternic ; dacă aptitudinile ei erau mediocre, în schimb, ambiţia era diavolească.

Cu greu a fost angajată ca profesoară la şcoala de muzică din Holmsk, şi asta numai datorită ajutorului lui, iar acum, odată cu pensionarea directorului bătrîn, a fost numită directoare a şcolii ; căci Klavdia avea o însuşire demnă de invidiat — de a-şi atribui meritele altora şi de a-şi păstra, în acelaşi timp, un aer demn şi condescendent. Învingea prin tărie şi printr-o precizie, pe care puţine femei o au ; era dibace şi avea calităţi organizatorice, aşa că treburile din şcoală au pornit mult mai bine. Pekariov se mîndrea cu Klavdia şi, în acelaşi timp,, înţelegea că greşeşte lăsînd să crească aripile ambiţiei ei nemăsurate. Oricum ar fi fost, el era pe mai departe doar un ziarist începător, la un ziar regional, şi era mulţumit de asta, chiar fericit, numai să-l lase să-şi scrie povestirile (între timp s-a născut fetiţa şi mutarea la Moscova, în lumea sclipitoare a Sălii mari a Conservatorului şi a celebrităţilor,

a fost iarăşi amînată pentru un timp nedefinit. Pekariov credea că Klavdia, devenită mamă, se va linişti, că instinctul matern îşi va spune cuvîntul ; aşa a şi fost în primii ani după naşterea Olei. Klavdia s-a ataşat frenetic de fetiţă, şi-a lăsat toate treburile şi şi-a legat toate speranţele de copil, din primele săptămîni a început să dicteze în casă, şi-a cronometrat timpul, pentru îngrijirea fetiţei minut cu minut, şi, consultînd cărţile, gătea şi o hrănea, încît Pekariov n-avea loc să se mişte în locuinţa lor cu o bucătăricară întunecoasă, fără fereastră, primită cînd a fost încadrat la ziarul regional în calitate de corespondent de teren. Cînd venea din deplasări, simţindu-se vinovat faţă de soţie şi fetiţă (se întîmpla ca deplasările să fie lungi, iar fetiţa era bolnăvicioasă şi plîngea mult), Pekariov ştergea pe jos, spăla şi călca, supus, pînă pe la miezul nopţii, cămăşuţele şi scutecele ; apoi, legănînd copilul, îi îngîna cîntecele compuse pe loc sau îi povestea basme, în timp ce Klavdia, obosită, dormea.

Aceştia au fost anii lor cei mai fericiţi. Pe urmă, fetiţa a crescut şi, pe neobservate, şi-a însuşit înclinaţiile egoiste ale mamei, iar el a rămas omul bun la toate, pentru nevoile gospodăriei. Cînd Olia a împlinit şase ani, şi pentru prima oară au fost invitaţi copii la aniversarea ei, Klavdia s-a aşezat la pian, ca să cînte ceva festiv ; mîinile îi tremurau, se oprea adesea şi începea din nou, iar Pekariov, privind la umerii ei care se mişcau în tactul mîinilor, la părul ei greu, împletit într-un coc foarte complicat, se gîndea că ea are nevoie de această iluzie a importanţei sale, cel puţin în ochii soţului şi ai copilului, şi pentru asta ea s-a minţit şi se va minţi, pe sine şi pe alţii, se va ascunde sub vălul iluzoriu al unei activităţi, creatoare, se va scuza, pretextînd că este foarte ocupată, că are copil, că are soţ, şi niciodată nu va recunoaşte că nu are talent. I-a spus asta, cum s-a priceput, cît mai blînd, şi a sfătuit-o să treacă în învăţămînt, căci pînă atunci Klavdia umbla tot timpul cu gîndul să intre la Conservator. S-au certat. Niciodată, nici pînă atunci, şi nici după aceea, Pekariov n-a văzut-o cu ochii atît de jalnici şi de hăituiţi. Klavdia s-a gîndit să-l lase ; a luat-o pe Olia şi a plecat la maică-sa. Pekariov ştia că se chinuieşte şi aş-

teaptă din partea lui primul pas spre împăcare, şi, deşi, înţelegea că aşa ceva nu are voie să facă, că trebuie să reziste, s-o pună o dată şi pentru totdeauna la locul ei, totuşi, a făcut acest pas inutil şi chiar i-a cerut iertare, aşa că Klavdia, jubilînd, dar ascunzîndu-şi trumful sub masca resemnării şi a sacrificiului, s-a întors cu bine acasă. Este adevărat că lecţia i-a folosit şi s-a încadrat la şcoala centrală de muzică din oraş ; în anul acela Pekariov a fost avansat ; mai întîi a fost numit adjunct al redactorului şef, iar mai tîrziu redactor şef al ziarului regional.

Acum, rareori mai amintea de vocaţia ei ; avea o altă idee — promovarea lui Pekariov. Klavdia se temea tot timpul că el ar putea face un pas greşit şi atunci s-ar nărui toată bunăstarea familiei ; deoarece, cînd a descoperit că Pekariov se preocupă stăruitor de cărţile sale pentru copii, considerînd aceste fantezii infantile o profesie de bază, ea s-a îngrozit ; i se părea ceva ce nu se încadra în normele generale acceptate, ceva neserios care ar putea să împiedice avansarea lui, scopul vieţii ei. Atunci iarăşi au apărut scenele meschine, sîcîitoare, reproşurile reciproce. Numai că acum Klavdia şi-a schimbat tactica ; evita discuţiile furtunoase, se îmbufna şi multă vreme nu vorbea cu el, reproşîndu-i prin curăţenia camerelor şi albeaţa şerveţelelor puse la masă, ca şi prin înfăţişarea ei, voit de mucenică, că, dacă ea a fost în stare să-şi sacrifice vocaţia pentru familie, este rîndul lui să facă acelaşi lucru, cu atît mai mult cu cît nu are nici un har pentru creaţie, şi că, ceea ce scrie, e plat, fără talent, cenuşiu şi nimănui folositor. Rănit adînc în sufletul său, Pekariov nu-i mai arăta ce scria ; Klavdia a devenit şi mai ascunsă ; s-a simţit jignită şi, pe furiş, îşi băga nasul în hîrtiile lui. Pekariov a început să-şi ţină manuscrisele la serviciu, spunîndu-i că s-a lăsat de scris. Klavdia a tăcut, se pare că nu l-a crezut, dar în casă a revenit calmul. Pekariov era mulţumit, căci în certurile acestea istovitoare era atrasă mereu şi fata, iar pe fată o iubea, în ciuda faptului că-şi însuşise obiceiurile proaste ale mamei, firea ei inegală şi nervoasă.

Pekariov se uita la soţia sa şi i se părea ciudat că tocmai astăzi, într-o seară atît de liniştită, îşi aduce aminte de lucruri neplăcute ; şi-a rememorat toate argu-

mentele pentru discuţia cu primul secretar, aşa că se va duce şi i le va pune pe masă ; nu se temea de complicaţii, ci, pur şi simplu, ar fi neplăcut ca o iniţiativă bună, utilă, să fie apreciată ca un atac personal, căci nu făcuse nimic condamnabil şi n-are de ce să tacă.

— Senia, nu mai pluti cu capul în nori, auzi glasul moale şi prudent al soţiei. Uite, termin, duc borcanele cu dulceaţă, şi mergem la culcare.

— Borcanele ? întrebă Pekariov. Da, da, vin acum, Klaşa, adu-mi, te rog, un castravecior murat, mi s-au strepezit dinţii din cauza dulceţei tale. Poate îmi trece cu ceva acru.

Pe masă, sub un abajur verde străveziu, ardea lampa, şi în cameră era răcoare din cauza duşumelelor proaspăt spălate. Ce bine i-ar prinde acum să se aşeze pentru un ceas, două, la masa de scris, în linişte, departe de agitaţia şi forfoteala de la redacţie, să-şi termine povestioara despre copiii din colonie, care, i se părea, că o să iasă bine, căci trecuse de momentul greu. Îl stimulase o scrisoare alarmantă, trimisă la redacţie din colonia de copii „Dzerjinski" ; acum e omul lor, de curînd l-au ales ca preşedinte al comisiei de conciliere. I-a făcut plăcere, bineînţeles, căci sînt copii minunaţi. A fost atras, pe neobservate, de viaţa lor grea, furtunoasă şi captivantă.

Uitîndu-se la cearceafurile curate şi învingîndu-şi dorinţa de a se dezbrăca şi a se culca în lenjeria răcoroasă, Pekariov se duse în biroul său, plin de cărţi, şi se opri în faţa mesei ; evident Klavdia iarăşi o să se bosumfle, se înţelege, n-ar vrea să renunţe la pacea din casă, obţinută cu atîtea eforturi, dar ce să facă. Îşi zise că nu se mai poate trăi în dedublarea asta şi, fie că se lasă de ziar, fie că renunţă la scris, inutil după părerea soţiei, dar iarăşi îl cuprinse amărăciunea că n-are timp să scrie.

De dincolo de uşă se auzea cum se foia zgomotos Klavdia ; Pekariov zîmbi, i se părea amuzant că pentru a scrie o carte interesantă pentru copii trebuie să se ascundă de nevastă ; iar ziarul îi ia tot timpul ; se gîndea ce bine ar fi să se mai ducă, cu raniţa în spinare, prin locurile natale, să facă vreo trei sute de verste pînă la marginile regiunii ; de anul trecut se tot gîndeşte să plece în raionul Zejsk, să se întîlnească şi să vorbească, des-

chizîndu-i inima, cu ţăranul acela, Zahar Deriughin, care i se întipărise puternic în memorie, dar nicicum nu putuse să se mişte din loc.

Pe de altă parte, Pekariov nu mai putea fără harababura şi forfota din redacţie, fără foi volante, fără telefoanele care sună la nesfîrşit, fără campaniile organizate una după alta, reflectate în paginile ziarului prin articole de fond mobilizatoare, energice, cu titluri izbitoare, fără mulţimea de comunicate şi buletine ; îi plăceau momentele cînd trebuia să-şi trimită aproape toată redacţia prin raioane în campaniile de însămînţări şi de recoltări, în legătură cu noile împrumuturi de stat sau cu ultima diversiune a duşmanului de clasă. Îi plăcea să fie prezent şi să participe activ în acest organism nervos, care reacţionează instantaneu la cele mai mici schimbări sau transformări, să simtă mişcările lui cele mai fine, şi, totuşi, apariţia ziarului i se părea totdeauna un miracol, ceva abstract, care nu avea nici o legătură cu el. Deschizînd ziarul, mirosind încă a cerneală şi a tipografie, Pekariov îl parcurgea cu lăcomie din nou, deşi toate materialele trecuseră, şi nu o dată, prin faţa ochilor lui... Îşi consacra toate forţele şi tot timpul ziarului, de dimineaţă şi pînă seara şedea în redacţie, cunoştea regiunea cum îşi cunoştea cele cinci degete de la mînă. Îi plăcea munca, şi vroia să muncească, numai că, uneori, îl apuca un neastîmpăr care-l copleşea, şi voia să trîntească un editorial despre îngîmfare sau ceva în genul acesta, chiar dacă, după aceea, ar trebui să răspundă ; aşa ar avea şi el momentul său de triumf şi de victorie asupra sa. De undeva, însă, de sub scoarţa pămîntului, răzbătea ambiţia, şi aici nevastă-sa avea dreptate, trebuie să ştii cum să acţionezi, trebuie să urmăreşti principalul, căci, priveşte în jurul tău, ce ofensivă s-a declanşat în toată ţara, nu e momentul să stai ţeapăn şi să te uiţi de sus.

Pekariov îşi opri gîndurile, zicîndu-şi că ambiţiile şi victoriile de moment nu-i mulţumesc sufletul, nu-i asigură echilibrul interior, că n-are voie să se dea la o parte, că trebuie să definească ce-l nemulţumeşte şi îl împiedică să trăiască şi să muncească în linişte. Cînd au început ciocnirile cu Petrov ? De unde au pornit ? De ce nu-l lasă nesiguranţa, sentimentul că, totuşi, n-are dreptate ?

Gîndurile care se înnodau, unul după altul, nu erau consecvente şi nici logice, miezul problemei rămînea pe mai departe închis cu şapte lacăte ; Pekariov se învîrtea în jurul acestui miez, apropiindu-se tot mai mult de el, şi numai frica de a nu se arde pe degete nu-l lăsa să intre ; gînditor, se uita în întunericul din fereastră. Oricum, de asta n-o să scape, şi Pekariov încremeni auzind această voce care venea din adîncul său.

Soţia lui Petka Aktiubin, prietenul lui Pekariov încă din şcoală, intră în biroul lui pe neaşteptate şi el, văzînd-o în uşă, se ridică zîmbind, ca s-o întîmpine ; Pekariov o respecta pe această femeie înaltă şi oacheşă, cu ochii negri, migdalaţi, şi totdeauna o privea cu admiraţie ; şi cu surîsul acesta pe faţă, ca o mască lipită pe obraji a rămas Pekariov pînă acum, deşi trecuseră cîteva zile ; uneori o simţea într-atîta încît îşi ducea mecanic mîna spre ea, vrînd parcă, să şi-o smulgă.

— Semion Emelianovici, zise ea, apropiindu-se de masa lui lungă, plină de hîrtii. L-au arestat pe Piotr. Azi-noapte, la trei, adăugă ea — şi în clipa aceea Pekariov a încercat să-şi ia de pe faţă surîsul prietenos, inutil, dar nicicum n-a izbutit, simţind cum îi arde pielea obrazului.

— Nu ştiu de ce am venit, continuă ea, lăsîndu-se în fotoliul de stejar şi punîndu-şi poşeta pe genunchi. M-am gîndit că trebuie să mă duc undeva, să-l ajut pe Piotr, nici nu ştiu ce să fac. Voi eraţi prieteni foarte buni... Acum, dacă v-am spus, mă simt mai uşurată... iertaţi-mă, plec imediat, ştiu că nici dumneavoastră, şi nici altul, nu poate să mă ajute.

Venindu-şi în fire, Pekariov se ridică de la birou şi se aşează în fotoliul din faţa ei.

— Curaj, Kira, — astea au fost primele cuvinte care i-au trecut prin minte, plate şi stereotipe, şi de aceea inutile. — Cred că este vorba de o neînţelegere, de o greşeală regretabilă. Toate se vor lămuri, te asigur, o să mă străduiesc să lămuresc lucrurile.

— Simţeam de mult asta, zise Kira, privind de undeva de departe, din adîncuri în care Pekariov nu putea să pătrundă. La el la institut, n-a avut niciodată duşmani...

e un matematician talentat — o ştii bine — cu o minte ageră, sclipitoare. Toţi îl iubeau !

— Tocmai de asta, Kira, lucrurile se vor lămuri, spuse Pekariov ; apoi începu să vorbească de dreptate, nefiind în stare să-şi stăpînească celălalt curs, contrar, al gîndurilor, care-l făcea să fiarbă ; cu impulsivitatea lui caracteristică începu să dea telefoane, dar nimeni n-a putut să-i spună ceva limpede ; simţind că aceasta, pe neaşteptate, îl umileşte în faţa femeii, pe care o respecta sincer, a vrut să se ducă să vorbească, să dovedească, să se certe. Dar Kira l-a oprit.

— Aşteaptă, Senia, aşteaptă puţin, nu trebuie să faci nimic în grabă, zise Kira. Ai rămas acelaşi Don Quijote, nu te-ai schimbat deloc...

— Nu văd nimic rău în asta, rosti el, supărîndu-se pe sine pentru că nu se poate reţine şi se grăbeşte. Într-adevăr, în grabă, ar putea să încurce şi mai mult lucrurile. Ar trebui să se informeze foarte bine şi, bineînţeles, nu în prezenţa Kirei. Pekariov o conduse pe toate culoarele şi o scoase în stradă ; bunul simţ nu-şi mai avea rostul.

— Tu, Senia, eşti un bărbat curajos, zise Kira, despărţindu-se de el. Vecinii nu mă mai cunosc.

Pekariov, supărat pe sine, îi strînse mîna, simţind tot timpul în spate privirile colaboratorilor săi, acum, stînd la fereastră şi amintindu-şi de cele ce au urmat, şi, îndeosebi, de eşecul lui în cazul lui Aktiubin, cînd i s-a spus, destul de blînd, dar hotărît, să nu-şi bage nasul unde nu-i fierbe oala, s-a indispus de tot şi sforăia pe nas, iar sforăitul se auzea puternic şi indignat.

2

KLAVDIA, CA ORICE FEMEIE, era convinsă de superioritatea sa incontestabilă faţă de soţ, cînd era vorba de a se înţelege cu oamenii şi a cunoaşte natura caracterelor umane, considerînd că numai datorită stăruinţelor şi tactului ei ajunseseră la o anumită bunăstare şi că, dacă nu l-ar conduce din umbră, Pekariov n-ar fi redactor şef la ziarul regional, rămînînd un gazetăraş mărunt. Ea a simţit instinctiv primejdia, cînd a aflat că Pekariov, în

afară de truda care le asigură pîinea şi situaţia din societate, mai visează şi la nu ştiu ce activitate literară ; acum nu-şi putea aminti nicicum de vreo pricină mai serioasă a înstrăinării lor şi se gîndea cu amărăciune că soţul nu o înţelege. Aici era pricina, îşi zicea ea, că soţul n-a putut niciodată să-i înţeleagă gîndurile ; doar ea nu voia nimic pentru sine, dacă dorea ceva, mai mult, dorea pentru el, căci toată ambiţia ei era legată de el, şi pentru ideea sa bolnăvicioasă de a-l vedea promovat se sacrifica şi pe sine, şi pe el — lucru firesc pentru o femeie inteligentă, care îşi dă limpede seama şi de situaţia ei, şi de posibilităţile sale. N-aveai ce-i face, femeia căuta să se depăşească, fiindcă simţea necesitatea să respecte omul de care şi-a legat viaţa şi viitorul fiicei sale şi pentru care a renunţat la propriul „eu".

Cineva a ciocănit în uşă, Klavdia, nedumerită, ridică din umeri şi se duse să deschidă, ştiind că Pekariov, care se închisese în biroul său, n-o să iasă ; după ea a fugit Juja, o pisică mare, siberiană, iubită de toţi din familie, care, dînd din coada ei stufoasă, s-a aşezat lîngă uşă. În faţa Klavdiei apăru Briuhanov, puternic, cu faţa înviorată, bătută de vînt ; o salută vesel şi începu s-o întrebe cum merg treburile la şcoală ; Klavdia ştia însă că n-o întreabă din curiozitate de serviciu sau din bunăcuviinţă, căci totdeauna o întreba şi discuta mult cu ea despre treburile de serviciu, purtîndu-se foarte atent cînd erau în societate. Şi acum Briuhanov o asculta tot timpul, uitîndu-se aprins la ea. Klavdia simţea că Briuhanov o place şi interesul acesta tainic, ascuns adînc, faţă de ea, a pus-o, parcă pe jăratic. Pe faţă i se citea neputinţa drăgăstoasă că poate să placă bărbaţilor ; da, de unul ca Briuhanov avea ea nevoie ca tovarăş de drum, într-unul ca acesta ar avea toată încrederea, unuia ca acesta i-ar fi făcut plăcere să se supună.

— Eu, Klavdia Gheorghievna, am venit la Semion Emelianovici, pentru o clipă, zise Briuhanov şi imediat îl văzu pe Pekariov, care ieşise pe coridor şi-i întinse mîna. Ce-i cu tine, Semion, de ce eşti posomorît ? se miră Briuhanov rîzînd. Nu te bucuri de oaspete, nu stau mult.

— Ne bucurăm de oaspeți, iar de cei neinvitați de două ori, sîntem, totuși, ruși. Intră, Tihon, astăzi te-am pomenit, nu-i așa, — Pekariov făcu semn spre soție, — are grijă de tine, zice, uite un om care n-are o femeie să se îngrijească de el. Intră, îl invită Pekariov și, dîndu-se la o parte, îl lăsă pe Briuhanov să intre în camera sa.

Klavdia, cu ochii sclipind, se apucă să pregătească un ceai și niște gustări, cu meticulozitate, gîndindu-se la fiecare amănunt pentru servirea mesei ; aruncînd cîte o privire fugară spre oglindă, se gîndea că, totuși, mai este frumoasă, deși, ca să înceapă ceva din nou, era prea tîrziu, și că movul îi vine bine iar mătasea îi mîngîia plăcut gîtul.

Nu cochetase niciodată cu Briuhanov, știind că asta ar putea s-o coboare definitiv în ochii lui, dar inconștient, și fără greș, își evidenția părțile care o avantajau, rămînînd totuși firească și duios de simplă. Aceasta era și maniera care o avantaja cel mai mult. Și Klavdia, gîndindu-se la asta, se emoționă puțin, dar imediat își reveni și se apucă mai cu sîrg să taie brînza.

În timpul acesta, Briuhanov răscolea printre cărțile din biroul lui Pekariov. Pekariov avea una dintre cele mai bune biblioteci din oraș, care-i rămăsese de la tatăl său și, din întîmplare, se păstrase toată opera lui Schiller în limba germană, într-o excelentă ediție veche. De mulți ani Briuhanov învăța germana și i-a propus lui Pekariov să i-l dea pe Schiller, în schimbul altor cărți. Tocmai despre asta discutau ei acum cu însuflețire și Klavdia, aranjînd masa, urmărea cu încordare discuția. Briuhanov venea foarte rar pe la ei, deoarece Klavdia nu vroia să se facă de rușine. Chiar și la masă au vorbit mai mult despre treburile lor ; au mîncat zgomotos, fără să bage în seamă rafinamentul serviciului ; rîdeau tare la glumele pe care le făceau ; așa că notele, deschise neglijent pe pian, au rămas neobservate ; și Klavdia n-a putut să se fălească cu fuga lui Bach, pe care o învățase nu demult. Și ce bine s-ar fi potrivit cu discuția lor despre Schiller. După ce și-au băut ceaiul, Briuhanov a plecat, legînd cu grijă cărțile cu o sfoară, Klavdia, după plecarea lui, s-a culcat, invocînd consiliul pedagogic de dimineață ; iar Pekariov singur, simțindu-se liber, a mai băut un ceai cu pîine cu

chimen şi a gustat cîrnaţi de casă, pe care i-a încălzit în grabă pe o tigaie. Seara îi plăcea să mănînce singur, în ciuda faptului că începuse, pe neobservate, să se îngraşe, şi că nevastă-sa îi interzisese categoric să mănînce seara. Mirosul cîrnaţilor calzi de oaie, condimentaţi puţin cu piper şi alte mirodenii, i-a amintit de copilărie şi de casa tatălui său, în care femeilor le plăcea şi ştiau să gătească.

Asta a fost cu douăzeci şi şase de ani în urmă, cînd Pekariov avea zece ani şi cînd era îndrăgostit de tatăl său, şi încă-i puţin spus îndrăgostit, se înfiora de admiraţie în faţa lui şi era gelos chiar pe maică-sa şi pe fratele său mai mare, Anatoli, cînd se apropiau de el. Era o zi înăbuşitoare de vară, doisprezece august ziua lui de naştere. Masa lungă era acoperită. Veniseră prietenii lui şi două fetiţe în fustiţe înfoiate ; erau fiicele doctorului Kugurliţki, prietenul tatălui lui ; copiii dansau în jurul gramofonului, era multă veselie şi gălăgie. Anatoli, care se pregătea să dea admiterea la universitate, intră pentru o clipă, îl sărută pe frunte şi se retrase, apoi, în camera lui ; Senia era roşu ca racul, căci îl aştepta pe tatăl său şi tot timpul trăgea cu urechea şi se uita spre uşă ; maică-sa îl privea înţelegătoare, apoi se apropie de el, mîngîindu-l pe cap cu o mînă caldă şi uşoară.

— O să vină, spuse mama încet, cu un zîmbet plin de înţelegere pe buze. Vine neapărat, Senia, te iubeşte.

Senia s-a liniştit şi s-a dus să danseze cu ceilalţi copii ; mai tîrziu, pe la ora şase s-a dezlănţuit o furtună foarte puternică, mai tîrziu s-a vorbit că tunetul a omorît doi oameni în oraş : o precupeaţă bătrînă şi pe clopotarul bisericii Înălţării, care cică ar fi fost beat criţă, din cauza băuturii ar fi început să delireze şi dracu' l-a urcat pe vijelie în clopotniţă, aşa că şi-a făcut-o cu mîna lui. Dar cînd a început furtuna, nimeni nu ştia încă nimic, şi copiii din casa doctorului Pekariov au lăsat dansul şi au alergat veseli să se uite pe ferestre : în stradă se lăsase întunericul care era deseori spintecat de fulgere, se vedea cum se adună apele în bălţi ; fetiţele în fustiţe înfoiate ţipau speriate ; cei mari au zăvorît bine feres-

trele şi le-au spus copiilor să se întoarcă la dans, i-au dat drumul gramofonului. Senia, tot mişcîndu-şi gîtul în gulerul strîns, se furişă în camera sa şi-şi lipi obrazul de geamul rece ; fereastra dădea într-o grădiniţă şi acuma, din cauza ploii, trebuie că au căzut merele ; Senia îşi făcu curaj, deschise fereastra şi, în casă, odată cu zgomotul puternic şi măsurat al ploii năvăli un vuiet alarmant şi prospeţime : stropi mărunţi i-au picurat pe faţă. Senia stătea şi se gîndea că imediat ce va sta ploaia, va sosi şi tatăl lui şi că acoperămîntul de piele al birjei va fi ud şi sclipitor ; un fulger lat, de un albastru ţipător, ilumină grădina inundată de apă, apoi urmă un tunet deosebit de celelalte, de parcă pămîntul ar fi crăpat în două şi tot ce era pe pămînt s-ar fi prăbuşit într-o prăpastie ; Senia palid părăsi fereastra. În cameră pătrunse din grădină un ecou puternic, perdelele se ridicară, duşumelele se zguduiră şi inima i se strînse înfiorată ; Senia ar fi vrut să sară în stradă şi să fugă spre locul unde se înfruntau fulgerele mari şi reci ; era un fel de presimţire a unei alte vieţi necunoscute, dar care se apropia cu o forţă de neînvins, şi a început să respire cu greu. Simţea că nu va rezista ispitei şi va sări în stradă ; se urcă pe pervaz şi, rîzînd zgomotos, încercă să prindă în palme şuvoaiele de apă care se scurgeau de pe acoperiş ; ar fi putut acum s-o sărute pe fetiţa cea mică, cu care ar fi vrut să fie mereu împreună, dar îi era ruşine. Simţea că trebuia să sară în ploaie în costumaşul său elegant şi ştia că va sări neapărat ; chiar acuma, cînd o să apară fulgerul ca un corn, îşi zicea el, o să sar şi toţi vor fi uluiţi de curajul meu, o să se mire şi micuţa Tania, dar eu n-am să spun nimănui nimic, nici mamei, fiindcă ea n-o să mă înţeleagă.

Dacă ar fi fost tata, el m-ar fi înţeles, şi i-ar fi mărturisit totul fără prea multe cuvinte ; Senia aştepta şi cînd cornul fulgerului ţîşni deasupra grădinii, îşi închise ochii şi făcu un pas ; nu îşi zise el, de ce să mă grăbesc, să mai tune o dată, atunci am să sar negreşit. Deschise larg ochii şi aştepta, ceva îl făcu să se uite înapoi şi atunci văzu faţa albă a mamei ; ea se apropie şi Senia i se

aruncă în braţe, rîzînd fericit. Rîdea şi simţea că nu se poate opri nicicum.

— Ce-i cu tine, Senia ? întrebă mama speriată, pipăindu-i fruntea cu palma ei îngustă şi rece, şi asta îl făcu să-şi vină în fire.

— Nimic, mămico, răspunse Senia, ştergîndu-şi lacrimile mari, ivite din cauza aşteptării încordate.

— Să mergem la oaspeţi, Senia, zise ea aspru. Nu-i frumos să-i laşi pe oaspeţi să stea prea mult singuri.

— Să mergem, spuse Senia şi se îndreptară amîndoi spre grupul vesel şi gălăgios ; furtuna trecuse şi repede s-a ivit soarele. Ajunsese aproape de orizont, dar de pe pămînt, de pe acoperişuri, din verdeaţă, se ridicau aburii subţiri ; la puţin timp după aceea, a venit cineva de la spital şi a spus că doctorul Emelian Rostislavovici s-a dus într-un sat, la vreo treizeci de verste, unde doi ţărani s-au bătut cu furcile, şi că a rugat să se transmită celor de acasă să fie fără griji ; omul era în antreu dar vorbea tare, de se auzea în toată casa, însă Senia nu s-a mai întristat că tatăl său n-o să mai vină la aniversarea lui ; simţea că maică-sa era neliniştită din pricina lui şi că-l urmăreşte pe ascuns şi asta îl flata şi îl făcea să fie vesel.

Cînd au plecat cu toţii şi Senia s-a culcat, mama a venit lîngă el şi a început să-i povestească ceva ; Senia asculta glasul ei dulce, adormit, şi se gîndea de ce, oare, ziua de azi a fost aşa de neobişnuită, şi de ce, parcă, tot ar vrea ceva ; a închis ochii şi s-a prefăcut că a adormit ; mama a tăcut şi a plecat, mîngîindu-l pe frunte cu palma ei caldă. S-a făcut întuneric şi numai în geamurile de la ferestre se mişca parcă ceva ; Senia asculta cu atenţie şi iarăşi l-a cuprins o stare plăcută de nelinişte, şi nu-i venea să adoarmă ; s-a dus numai în cămaşă la fereastră şi a stat mult, uitîndu-se pe geam, simţind la picioare răcoarea plăcută a duşumelelor reci. A adormit spre dimineaţă şi de abia în somn a înţeles că s-a întors tatăl ; a vrut să se trezească dar n-a putut ; l-a auzit cînd s-a apropiat de patul lui, şi, călcînd greu, cu picioarele numai în ciorapi, s-a aplecat şi l-a sărutat ; maică-sa fericită i-a spus ceva în şoaptă şi Senia a zîmbit în somn ; se simţea fericit ; părinţii au plecat, dar i-a rămas în minte imagi-

nea mamei uşoară şi străvezie, îmbrăcată într-un capot lung de mătase. Oare ce s-a întîmplat cu el, ceva bun şi important ? A vrut să-l oprească pe tatăl său şi să-l întrebe, dar n-a făcut-o, a închis ochii şi mai tare, s-a întors pe o parte şi a căzut într-un somn fericit.

3

A DOUA ZI un telefon l-a trezit pe Pekariov dis-de-dimineaţă ; s-a aruncat din pat somnoros şi, neputînd să-şi deschidă ochii, a căutat pe nevăzute receptorul şi l-a dus la ureche.

— Da, Pekariov, Pekariov, zise el cu glas răguşit, şi, în clipa aceea l-a cuprins o neliniştе ciudată ; s-a sculat repede, trezindu-se de-abinelea.

— A ieşit o încurcătură, o încurcătură, auzi Pekariov o voce cunoscută, deşi nu putea să-şi dea seama exact a cui era, şi întrebă uluit :

— Ce încurcătură ?

— În articolul lui Ciubariov, dracu să-l ia. Înţelegeţi, Semion Emilianovici, asta ne mai trebuia, au fost sărite două alineate şi iese o gogomănie de zile mari... Aici apare cuvîntul „imperialism" şi, fiindcă s-au sărit cele două alineate, se poate înţelege că Ciubariov are o atitudine loială faţă de imperialismul acesta şi că redacţia este, întrucîtva, de acord cu el... Să fi vrut, nu ţi-ar fi trecut prin cap.

— Ce-au încurcat, ce-au sărit ? De unde vorbiţi ?

— De la redacţie, cum mi s-a adus dimineaţa ziarul, am venit fuga la redacţie.

De abia acum, Pekariov şi-a dat seama că la telefon este Andrei Sidorovici, secretarul responsabil al ziarului ; a tăcut şi a început să-şi adune gîndurile.

— Viu îndată, nu văd nimic înspăimîntător, vorbi el în receptor, aruncîndu-l apoi în furcă ; mormăind, începu să se îmbrace, înjurîndu-l pe Filimonov ; probabil că e un fleac, îşi zise el, numai că Filimonov a intrat în panică ; e atît de fricos omul ăsta că îţi stă mintea. Dar cu fiecare minut se grăbea tot mai tare, căci, oricît de

fricos şi de prudent ar fi Filimonov, pentru un fleac nu l-ar fi sculat din pat la o oră atît de matinală, şi nici el n-ar fi fugit la redacţie ; s-a întîmplat ceva deosebit, mai ales că este în legătură cu articolul lui Ciubariov. Soţia şi fata mai dormeau cînd Pekariov plecă, închizînd fără zgomot uşa după el ; n-a vrut să le trezească, şi cum a văzut pe coridorul redacţiei faţa mîhnită a lui Filimonov, cu ochelari în ramă de corn (slăbuţ, într-o tunică largă, miop, cu faţa asimetrică, acesta trezea în acelaşi timp şi ciudă, şi milă), Pekariov, fără să spună vreun cuvînt, îi luă ziarul, pe care Filimonov îl ţinea în mîini. La început, nu putea nicicum să vadă ce nu era în ordine ; minutele treceau apăsător şi el îşi tot plimba ochii pe unul şi acelaşi rînd, pînă cînd, dintr-o dată, i se întunecă faţa şi-şi ridică, uluit, privirea.

— Cum de-au reuşit asta, spuse Pekariov, sincer mirat. Dar asta-i o lipsă de răspundere revoltătoare... Să-l maltratezi în halul ăsta !

— L-au maltratat şi încă cum, Semion Emelianovici, încercă, compătimitor, să zică ceva Filimonov. Încă puţin şi ne frîngem gîturile.

Un timp, Pekariov, uitînd de sine, privea undeva pierdut în spaţiu, dar ochelarii lui Filimonov erau tot timpul în faţa lui şi pentru prima dată şi-a dat seama de capacitatea uluitoare a lui Filimonov de a fi în acelaşi timp în locuri diferite. Verificîndu-şi gîndul acesta, Pekariov intră în sala de primire, goală la ora aceea, îşi ridică ochii şi mormăi satisfăcut — ochelarii lui Filimonov erau în faţa lui. Pekariov ieşi pe coridor şi văzu spatele lui Filimonov, care se îndepărta ; căutînd să nu se mai gîndească la descoperirea sa, Pekariov cercetă atent panoul cu cele mai bune materiale ale săptămînii şi se întoarse în birou : Filimonov, aşezat pe divan, confrunta şpalturile cu ziarul, străduindu-se să-şi arate îngrijorarea şi compasiunea. Pekariov şi-a întors spatele cu ciudă. „Totuşi e o chestie urîtă", se gîndi el ; acum ochelarii de pe faţa lui Filimonov păreau şi mai strîmbi, iar faţa lui devenea tot mai pămîntie.

— E o metamorfoză nemaiîntîlnită, Semion Emelianovici, bolborosi Filimonov neajutorat, încercînd, printr-o

mișcare a mîinii în aer, să-și imagineze o figură numai lui cunoscută.

— Metamorfoza e cu atît mai greu de închipuit, cu cît s-a strecurat tocmai în articolul acesta.

— Poate că trece neobservată ? zise nesigur, Filimonov, continuînd să-și învîrtească mîinile prin aer. Oare toți citesc cu atenție ? Deși, ce tot vorbesc, echivocul este de natură politică, și se referă la noțiunea dè „imperialism". Pierdem vremea, Semion Emelianovici, trebuie să întreprindem ceva.

— E tîrziu, frățioare, furtuna a pornit, își încruntă sprîncenele Pekariov. Așteaptă numai puțin, că încep să sune telefoanele.

Instantaneu s-au uitat amîndoi la telefoanele de pe masă, și, deși în biroul spațios al redactorului șef, bine aerisit, era răcoare, Filimonov și-a scos batista, a mototolit-o și și-a șters ceafa și fruntea ; Pekariov a răsfoit calendarul, a deschis seiful, căutînd să-și ocupe cu ceva mîinile.

— Ah, ce treabă urîtă, ce treabă urîtă ! scăpă el vorba, deși înțelegea că în fața lui Filimonov nu trebuie să-și dezvăluie gîndurile, deoarece acesta și așa tremură ca o frunză de plop ; cîte ciocniri și neînțelegeri a avut cu el și, uite, cît de mult pune la inimă, la necaz se cunoaște omul, ăsta e Filimonov.

Încet-încet, acele ceasornicului se apropiau de ora nouă ; în curînd, peste tot în instituții, slujbașii își vor ocupa locurile și își vor începe activitatea ; dar înainte de asta toți, sau aproape toți, vor desface ziarul lor „Muncitorul din Holmsk", și doi-trei vor observa, neapărat, că ceva nu e în regulă și avalanșa va începe să crească ; Pekariov oftă, vru să se așeze, dar se răzgîndi și începu să se plimbe din nou prin birou. Filimonov se mai foi pe lîngă ușă, apoi, mormăind ceva, plecă, și Pekariov a rămas pentru un timp în liniște, singur, fără să se gîndească să întreprindă ceva ; telefonul sună strident și soția cu glasul nemulțumit l-a întrebat, supărată, ce s-a întîmplat și de ce pleacă pe întuneric de acasă, fără să spună o vorbă. Pekariov a răspuns că este foarte ocupat și a pus receptorul în furcă, dar telefonul a sunat imediat și soția l-a

întrebat aspru cînd o să se lase de bădărănii, şi n-o să mai închidă telefonul. În clipa aceea telefonul cu circuit intern a sunat şi Pekariov şi-a dat seama de îndată că sună de la comitetul regional. Încet, Pekariov a închis primul telefon şi l-a ridicat pe al doilea, şi imediat s-a auzit un glas încordat şi exigent.

— Tu eşti, Pekariov ? se auzea tare de la celălalt capăt al firului. Fii bun şi vino pînă la mine, ai înţeles ? De ce taci, de ce taci ? Pekariov, alo, Pekariov ? Vino pînă la mine, ce sînteţi atît de speriaţi !

— Uită-te şi tu, au fost încurcate nişte alineate, aşează-le la locul lor...

— Nu interesează pe nimeni ce ţi s-a încurcat ! Vino acum la mine !

— Bine vin, de ce strigi, Piotr ?

Pekariov a pus receptorul în furcă, s-a pieptănat cu grijă, şi-a aranjat hîrtiile pe masă, a închis seiful cu cheia şi a ieşit ; toţi din redacţie ştiau ce s-a întîmplat, îşi lăsau, vinovaţi, ochii în jos şi se salutau mai încet ca de obicei. Pekariov, înaintînd pe coridoare, aproape că nu mai deslușea feţele oamenilor ; apoi a ascultat, apatic şi indiferent, ocara lui Piotr Nefedovici Sergheev, secretarul cu propaganda al comitetului regional. Sergheev s-a mirat de indiferenţa împietrită de pe faţa lui Pekariov şi, apropiindu-şi de ochii acoperiţi cu lentilele groase, bombate, ale ochelarilor, numărul nefast al ziarului, tot căuta să afle cum de s-a întîmplat. Iar Pekariov, văzîndu-i ochii miopi neliniştiţi, dar plini de bunătate şi, simţind respiraţia lui neliniştită, nicicum nu putea să-şi vină în fire şi să se elibereze de această împietrire stranie, înţelegînd, în acelaşi timp, că a înşelat aşteptările lui Sergheev, şi că acesta, în contextul dat, trebuie să spună exact ceea ce a spus şi el, şi să-l admonesteze. În situaţia lui ar fi procedat la fel ; dintr-o dată, au dispărut nu se ştie unde, sentimentele de simpatie şi de într-ajutorare, care îi legau de mulţi ani. Sergheev parcă i-ar fi citit gîndurile acestea şi cu o voce prietenească i-a spus :

— Bine, du-te Simeon. Poate că o să treacă şi asta cumva, ce păcat, ce prostie a ieşit, ce stupiditate...

— Mă duc, Piotr, zise Pekariov, cu ochii duși undeva, pe alături de Sergheev. Mă duc să-mi adun puțin gîndurile, rămîi cu bine, Piotr.

Peste puțin timp Sergheev a fost chemat la primul secretar ; acesta, în ciuda așteptărilor, era liniștit și chiar, parcă, nemulțumit de confuzia ce domnea printre colaboratorii lui, care așteptau să-i surprindă reacția ; văzîndu-l pe Sergheev, i-a răspuns la salut și l-a invitat să ia loc.

— Nu mai pricep, cu ce se ocupă oamenii dumneavoastră...

— Konstantin Leontievici, am vorbit cu Pekariov, e dărîmat de tot, am încercat să ne dăm seama de situație, să găsim o ieșire.

— E o singură ieșire — să privim mai serios sarcinile pe care le avem, asta-i singura ieșire.

În biroul lui Petrov începuseră să intre oamenii, peste zece minute trebuia să înceapă ședința biroului. A venit și Briuhanov, într-un costum închis la culoare, încheiat pînă sus ; Petrov l-a chemat și a început să-i spună ceva repede și cu energie ; se vedea că se cunosc de aproape și că sînt în relații bune și nimeni nu încerca să se amestece în vorba lor ; toți se făceau că sînt prinși într-o discuție aprinsă. A venit și Pekariov, tăcut, printr-o mișcare a capului i-a salutat pe toți, s-a dus la marginea mesei lungi pentru ședințe și s-a așezat, încălcînd, fără să vrea, distanța pe care ceilalți o mențineau față de Petrov ; și imediat murmurul vocilor a încetat.

— Uite-l, eroul nostru a spus, aparent impasibil, Petrov în liniștea generală. Mă gîndesc să nu zăbovim prea mult cu cazul lui. Îi dăm o mustrare, chiar o mustrare cu avertisment, care să fie publicată în ziarul de mîine, și cu asta terminăm. Să știe poporul, poporul este mai inteligent decît noi toți de aici, o să înțeleagă cum trebuie și o să tragă concluziile. E cineva, tovarăși, contra ? Dar, ca să fim obiectivi, articolul lui Ciubariov, trecînd peste eclipsa asta, conține lucruri adevărate, deși, și de data asta, a fost publicat prea devreme. Cu forțele unei regiuni nu se poate construi o întreprindere de importanță unională. Apoi, și acum autorul folosește fără rost cuvinte

aspre şi categorice. Petrov tăcu, uitîndu-se posomorît la Pekariov, care stătea în faţa lui. Dar stai jos, Pekariov, în picioare nu găseşti adevărul. Înseamnă că nici de data asta tovarăşul Pekariov n-a ţinut seama de critica adusă. Ziarul comitetului regional de partid nu este o căruţă, pe care s-o cîrmesc încotro vreau. Mai e o întrebare pentru dumneata, Pekariov. — Petrov aruncă o privire fugară spre Briuhanov , şi-şi înăbuşi un zîmbet ivit pe faţă, pentru o clipă. — Prin oraş circulă nişte zvonuri deplasate. Se vorbeşte cică tovarăşii noştri aduc din deplasările în colhozuri tot felul de lucruri de-ale gurii, chiar şi purcei şi alte vietăţi. Ai putea, Pekariov, să ne ajuţi să lămurim treaba asta ?

— Ştiam că Gorşenin este gură-spartă şi umblă cu bîrfe mormăi Pekariov, înroşindu-se tot, iată o dovadă. Am zis şi eu, aşa, în glumă, şi din asta a făcut un caz de discutat în şedinţe.

— Proaste glume, tovarăşe Pekariov, îl opri aspru Petrov. Pentru glume d-astea ar trebui să te excludem din partid. Ce glume sînt astea între membrii de partid ? Cred că o să înveţi din cele ce s-a spus, o să tragi concluziile necesare. Zburdălnicia dumitale copilărească, iartă-mă, este de neînţeles şi de neiertat la vîrsta pe care o ai zise Petrov, aruncînd din nou o privire fermă spre redactorul şef şi amintind, apoi, ordinea de zi. Trecem la problema principală — situaţia de pe şantierul uzinei constructoare de maşini şi reconstrucţia fabricii de ciment. Aş vrea îndeosebi să ne oprim la fabrica de ciment, — vocea lui Petrov suna, în continuare, tot aşa de egală şi impasibilă, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic ; — în prezent asta-i problema cheie, din cauza ei sînt multe complicaţii şi cu construcţia uzinei de motoare. Trebuie să rezolvăm cît mai operativ problema cu cimentul.

Pekariov nu auzea ce se vorbea şi nimeni nu s-a mai legat de el, de parcă ar fi uitat de prezenţa lui ; a trecut, cumva, şi prin asta, şi-a zis el cu o ironie amară, numai că mîine, o să se scrie la ziar despre mustrarea lui şi o să umble ruşinat, de-o să-i vină greu să se uite şi la femeia de serviciu ; o să se oftice şi o să putrezească. Da, nu mă

mai ridic, se gîndea Pekariov în zumzetul monoton al vocilor, uite la ce am ajuns, iar treaba cu Gorşenin este încă o lecţie, trebuie să înveţe să se abţină şi să nu mai facă pe spiritualul cu proştii, căci proştii nu ţi-o iartă, deşi, se înţelege, chestiunea cu Gorşenin este un fleac ; problema stă în articolul lui Ciubariov, asta-i adevărata pricină a nemulţumirii lui Petrov. Trebuia să fi dat la tipar varianta corectată, dracu' l-a împins să dea varianta iniţială, căci ştia mai bine decît alţii că Petrov are dreptate. Şi doar Petrov putea, de data asta, să nu mai fie atît de liberal, căci cele întîmplate erau cu totul ieşite din comun, nu, orice ai zice, omul acesta nu poate fi înţeles.

A doua zi Pekariov rămase intenţionat acasă pînă la zece, ca nevasta să aibă timp să vadă ziarul, în care, pe prima pagină, era o informaţie în care se spunea că biroul comitetului regional l-a sancţionat cu mustrare cu avertisment pentru neglijenţă şi neatenţie în muncă fapt ce a provocat o greşeală grosolană ; tocmai se bărbierea cînd a intrat Klavdia cu ziarul în mînă, şi i-a atins, prudentă şi timidă, umărul :

— Nu-i nimic, Senia, putea să fie şi mai rău, o să trecem şi peste asta.

A amuţit de surprindere, spasmul i-a blocat gîtlejul ; dracu' s-o ia, de la femeia asta te poţi aştepta la orice...

— Ştiu, Senia, de multe ori sînt vinovată, te fac să suferi, dar îţi vreau numai binele. Nu-i nimic, Senia, — îi strînse ea umerii înguşti, — nu-i nimic.

Noaptea, Klavdia s-a trezit de cîteva ori să vadă cum doarme Pekariov ; acesta dormea pe spate, respira calm şi fără zgomot, ca un copil care s-a chinuit mult şi, în sfîrşit, s-a înzdrăvenit, în semiîntunericul din cameră (storurile erau trase) faţa lui de-abia se ghicea. Ah, dacă tot ce-i rău l-ar părăsi în somn şi, în general, dacă ar putea, trezindu-se, să ia totul de la început...

Dimineaţa, Klavdia s-a uitat să vadă ce face fata, care se îmbrăca pentru şcoală, privindu-se în oglindă ca o femeie matură, atingîndu-şi delicat cu degetele sprîncenele lungi şi negre, ca ale mamei.

— Tata nu s-a sculat încă ? se miră Olia, obişnuită să se aşeze la masă împreună cu tatăl ei, căci asta o scăpa de

obligaţia neplăcută de a strînge vasele şi de a încălzi micul dejun pregătit de cu seară de maică-sa. Ce-i cu el, azi nu merge la serviciu ?

— Poate că nu se duce, răspunse Klavdia. Nu se simte bine, Olia. Mănîncă singură şi grăbeşte-te, să nu întîrzii.

Olia o privi mirată pe maică-sa dar, neavînd chef de discuţii, se duse tăcută în bucătărie ; Klavdia se apropie de fereastră şi văzu că plouă ; pe geamuri se încreţeau picături mici de ploaie şi, un timp, se uită la schimbările, ce se petreceau pe geamuri de la secundă la secundă ; şi asta era viaţă, căci ceva se unea, ceva se desfăcea. În curînd fata a plecat, sărutînd-o la despărţire, încheindu-şi ghiozdanul din mers ; o să fugă acum, sărind cîte trei trepte, şi tot o să întîrzie. Klavdia a strîns lucrurile împrăştiate ale Olei, i-a aranjat patul, încruntîndu-se cu ciudă ; nu e bine, e deja mare şi e tot neglijentă, nu vrea să-şi strîngă lucrurile, să facă cît de cît ordine în camera sa, ar fi timpul să-i atragă atenţia dacă fetiţa nu-şi va învinge acum neglijenţa, aceasta se va transforma într-o trăsătură de caracter şi o să-i fie greu în viaţă. Intrînd în camera soţului, rămase cu ochii larg deschişi, gata s-o pufnească rîsul, dar se abţinu. Pekariov în patru labe în faţa pisicii, care îşi curbase spinarea, o întărîta, iar pisica, miorlăind furioasă, îl lovea cu lăbuţa.

— Ajunge, Semion ! zise Klavdia, lovind mînioasă pisica cu o cîrpă udă. Ce-i cu tine, ai dat în mintea copiilor ?

— Nu, Klaşa, răspunse Pekariov, ridicînd spre soţie faţa sa amărîtă. Mă înţelegi, nimeni nu se teme de mine, nici chiar pisica. Uită-te la ea, ce animal neruşinat, îşi ţine coada sus iar botul îl întoarce de la mine, de parcă ar fi Gorşenin.

— Senia, Senia, cînd o să te coci şi tu la minte, cînd o să-ţi vină mintea la cap ? — Klavdia nu ştia ce să facă, să plîngă sau să rîdă. — Trebuie să te respecţi şi tu odată ! Pînă cînd n-ai să înveţi să te respecţi, nimeni nu te va lua în serios, înţelege asta !

— Lasă demagogia, Klavuşka, pur şi simplu te-ai înşelat în privinţa mea, nu sînt deloc dintre cei puternici, cum ai fi vrut tu.

— Ah, Senia, Senia, vreau atît de puţin, ca tu să fii ce eşti şi să fii la fel ca toţi oamenii, să-ţi ştii locul şi să ştii să te aperi, cînd este nevoie. De ce, de ce te ciondăneşti mereu cu Petrov ? Da, da, o să-ţi repet mereu asta. Ce vrei să-i demonstrezi ? Îţi ieşi din sărite ca să-i dovedeşti că eşti demn să-i fii egal. Şi te faci ridicol. Înţelege, nu poate să stea pe picior de egalitate cu tine, nu vrea, nu are nevoie.

— Şi de ce nu poate ? Acum toţi sîntem egali.

— Ah, dumnezeule, de ce mă pedepseşti ! lovi Klavdia din palme şi Pekariov, gîrbovindu-se dintr-o dată, se îndrepta spre şifonier şi începu să se îmbrace ; ar fi putut să continue jocul vechi, să-i spună ceva drăgăstos şi că are dreptate ; ştia că asta ar trebui să facă pentru liniştea proprie, dar nu putu să învingă iritarea pe care i-o produsese.

— N-am ce să-ţi mai spun, Klaşenka, spuse Pekariov ridicîndu-şi ochii spre soţie ; şi faptul că-i zisese Klaşenka, cum îi spunea în primii lor ani de viaţă fericită, o făcu să se piardă, şi ea, ca să nu plîngă îşi strînse cu putere buzele. După cum vezi, sînt un ratat, vreau să fac ceva măreţ, strălucitor, să-i uluiesc pe toţi... Şi, după cum vezi, toate îmi ies pe dos.

— Ai nevoie de un pivot, Senia, de un pivot puternic, zise Klavdia după un minut de tăcere, dar, imediat, văzîndu-i sprîncenele ridicate, a înţeles că nu spune ce trebuie, însă nu mai putea să se oprească, se grăbea, înăbuşindu-şi lacrimile. Aici e toată nenorocirea, Semion. Ce viaţă am avea, dacă ai putea să te stăpîneşti puţin. Şi doar poţi, tu poţi orice, eu te ştiu mai bine. Dar nu vrei, consideri că ziarul te trage la fund. De aici pornesc toate toanele tale. Iar dacă eu sînt pricina, hai să ne despărţim, de ce să te chinuieşti.

— Se poate şi aşa, rosti liniştit Pekariov, şi în ochii lui au apărut pentru o clipă nişte sclipiri ironice. Orice se poate, ai zis bine. Numai că am mai încercat cîndva, ştii şi tu ce-a ieşit din asta.

— Mă împingi la asta, Semion, îl ameninţă hotărîtă Klavdia. Bagă de seamă, o să fie tîrziu.

4

DUPĂ DISCUȚIA ASTA Klavdia tot încerca să stabilească momentul în care se produsese mutația din viața lui Pekariov și pe care ea nu-l sesizase. Ce să-i faci, e un copil mare ; ea își lua tot mai mult vina asupra sa și în minte se înfiripa tot mai puternic o idee. Singură nu putea să facă față situației, oricît s-ar strădui, trebuia să facă apel la alte forțe, mai puternice decît ale ei, și în cele din urmă s-a hotărît să se ducă la Konstantin Leontievici Petrov. Își dădea seama de seriozitatea acestui pas ; pasul acesta putea să rupă pentru totdeauna punțile care o legau de soțul ei, dar, în caz de succes, i-ar fi apropiat și, ceea ce este mai important, ar fi anihilat viermele care-l rodea pe Pekariov. Klavdia credea în succes. La urma urmelor, soțul ar trebui să înțeleagă că o face pentru binele lui, al familiei, al fiicei lor ; și, în sfîrșit, ea pur și simplu nu putea să admită ca viața lor să pornească pe o cale nedreaptă și să se termine printr-un eșec ; asta n-ar fi putut să suporte.

Cîteva zile umblă concentrată și tăcută, cîntărind tot ce era pentru și tot ce era contra ; nu se îndoia că are dreptul să vorbească cu Petrov, nu se îndoia că acesta o va înțelege și că se va purta frumos cu ea, voia doar să se pregătească cît mai bine. Scrise într-un caiet tot ce voia să-i spună, se chinui vreo două zile, umbla închisă în ea, de nepătruns, aproape că nici nu vorbea cu ai casei. În familie domnea o liniște încordată ; chiar și Olia, care umplea locuința cu gălăgia și alergăturile ei, devenise mai tăcută, înțelegînd că între părinți se întîmplă ceva. De cîteva ori Olia a văzut lacrimi pe fața mamei, dar n-a îndrăznit s-o întrebe ceva. Marți dimineață Klavdia și-a zis că a venit momentul și, așteptînd ca soțul să plece la serviciu, iar fiica la școală, a intrat în biroul soțului și s-a oprit, de parcă acum îl vedea pentru prima oară. Camera era spațioasă și luminoasă, cu o masă de scris masivă, cu picioare de stejar, iar în jurul ei cîteva scaune ; pe un perete, de sus și pînă jos, erau cărțile așezate pe etajere, lîngă celălalt perete se afla un divan mare, acoperit cu o husă, pe dușumea un covor cu desene mari ;

toate acestea ea le aranjase şi acum puteau să se năruie. De-abia s-a reţinut să nu plîngă ; apoi, aşteptînd ca telefonista să-i facă legătura şi auzind o voce bărbătească, fermă, spuse :

— Aleksandr Mihailovici, am nevoie de tovarăşul Petrov, chiar şi numai pentru trei minute. Sînt eu, Pekariova.

— V-am recunoscut, Klavdia Gheorghievna, răspunse tărăgănat adjunctul lui Petrov. S-a întîmplat ceva ?

— Nu, nimic deosebit, zise ea, căutînd să vorbească cît mai calm. Am o problemă cu totul personală.

— Bine, vă fac legătura. Vorbiţi, Klavdia Gheorghievna.

Auzind la receptor vocea liniştită a primului secretar, Klavdia parcă a amuţit şi nu putea să vorbească ; simţea că i s-a aşezat un nod în gît.

— Bună ziua, bună ziua, Klavdia Gheorghievna îi veni în ajutor Petrov cu intonaţia sa blîndă din glas, mai ales cînd vorbea cu femeile. Îmi face plăcere să vă aud.

— Tovarăşe Petrov, mă simt foarte jenată, dar aş vrea să vă văd, fie şi numai pentru cîteva minute.

— Despre ce-i vorba ? — Klavdia simţi că la celălalt capăt al firului Petrov zîmbea. — Bine, veniţi. Veniţi astăzi, la patru, Klavdia Gheorghievna, preciză Petrov, îmi va face plăcere să vă văd. Ne-am înţeles ?

— Mulţumesc, Konstantin Leontievici, am să vin.

Klavdia auzi cînd Petrov a închis receptorul, dar rămase nemişcată ; în faţa ei, prin geam, se vedea ploaia măruntă, casa de vizavi abia se mai zărea, cîteva minute mai privi pe geam ; i se părea că acolo, dincolo de geamurile înceţoşate, e o viaţă mai fericită, nu ca a ei, că oamenii sînt liberi şi frumoşi.

Klavdia se prezentă la Petov exact la ora fixată, tot îngîndurată şi tăcută ; intuiţia îi spusese cum să se îmbrace, şi, într-adevăr, era frumoasă în costumul verde, cu o croială severă, care-i venea ca turnat ; părul, strîns bine într-un coc pe ceafă, îi trăgea capul puţin pe spate, în ochii ei verzi, alungiţi, parcă se reflectau picăturile micuţe de topaz din cercei, făcînd ca faţa ei să pară rece şi trufaşă.

Petrov se sculă de la birou s-o întîmpine, amabil şi politicos ; ea sesiză că venirea ei nu-i provocase nici o

impresie ; cu aceeaşi faţă amabilă, liniştită, şi cu aceiaşi ochi reci, ar fi întîmpinat pe oricine.

— Vă rog să luaţi loc, Klavdia Gheorghievna, spuse Petrov arătîndu-i un fotoliu larg lîngă perete şi, luîndu-i mîna, o strînse uşor. Staţi jos, iar eu mă plimb puţin, căci azi toată ziua am stat la birou.

Petrov se plimba în faţa ei prin camera spaţioasă, lungă ; pe perete era atîrnat portretul lui Lenin, cu o faţă uimitor de concentrată şi, în acelaşi timp, blîndă, cu fruntea bombată şi ochii trişti ; pînă atunci Klavdia nu mai văzuse tabloul acesta.

— Konstantin Leontievici, începu Klavdia, cînd a considerat că a sosit momentul să înceapă discuţia, dumneavoastră, s-ar putea, să vă pară că astea sînt nimicuri...

— De ce să anticipăm ? îşi ridică Petrov sprîncenele, oprindu-se în faţa ei şi apucînd cu mîna marginea hainei, iar Klavdia s-a uitat maşinal la degetele lui slabe, subţiri şi lungi, ca nişte creioane.

— Nu pot, Konstantin Leontievici, să mai ţin totul în mine, zise Klavdia cu o faţă hotărîtă, şi deşi îşi dădu seama imediat că a început pe un ton prea ridicat, nu s-a mai putut opri şi a continuat pe acelaşi ton. În faţa ochilor mei se prăbuşeşte un om, soţul meu. Vă rog, dacă nu puteţi să mă ajutaţi, cel puţin să-mi daţi un sfat, că avem o fată de crescut, nu vreau, nu pot să admit ca toate aceste neînţelegeri să se răsfrîngă asupra caracterului ei...

Klavdia, fără ca să se oprească, de parcă s-ar fi aruncat în apă rece, i-a spus tot ce o doare, una după alta, iar Petrov o asculta cu atenţie, plimbîndu-se prin faţa ei, fără ca să spună vreun cuvînt, doar privind-o din cînd în cînd cu ochi ceva mai calzi, mai veseli parcă. Şi după ce Klavdia a terminat, Petrov rămase pe gînduri ; se prea poate ca în aceste clipe el nici să nu se fi gîndit la Pekariov, care e un bun comunist şi căruia îi este greu, şi ca gîndurile lui să se fi dus cu totul în altă parte ; Petrov se gîndea la fiul său, pe care nu-l mai văzuse demult, căci timpurile erau încordate, la frontiere nu era linişte ; ultima oară se întîlniseră la Moscova, la reuniunea pe ţară a coman-

danţilor roşii. Băiatul era bronzat, se maturizase, uniforma îl prindea de minune. La urma urmelor, rîurile se formează din izvoraşe mititele, din picături ; aşa că şi neliniştea lui Pekariov era explicabilă.

— Copiii, Klavdia Gheorghievna, sînt un lucru bun, vorbi, în sfîrşit, Petrov şi Klavdia se linişti dintr-o dată. E bine că aţi venit şi mi-aţi povestit totul. Noi am fost duri cu Pekariov, dar el e comunist, conduce un sector important de partid, noi nu putem să admitem nici un fir de praf, partidul este foarte exigent cu aceia în care are încredere. Înţelegeţi şi dumneavoastră, Klavdia Gheorghievna, zise Petrov oprind-o pe Klavdia, care voia să spună ceva, ghicind ce ar fi putut să spună, aceasta înţelegeţi şi dumneavoastră, cînd este vorba de răspunderea pentru soarta revoluţiei şi a statului, toţi sîntem egali. Nu are importanţă ce post ocupă fiecare. Neînţelegînd acest lucru e foarte primejdios ! Foarte ! sublinie Petrov, discutînd acum mai mult cu sine, decît cu Klavdia. Oamenii din generaţia mea s-au obişnuit să răspundă personal pentru orice, pentru ei treaba aceasta este tot atît de firească şi incontestabilă ca şi respiraţia. Ei se consideră împuterniciţi în toate problemele, dacă interesele poporului o cer. În momentele cele mai grele nu s-au temut să-şi ia pe umeri toată povara, să fie independenţi şi să răspundă pentru independenţa lor. Comunistului nimeni nu i-a luat şi niciodată nu-i va lua răspunderea — principiul ăsta l-a apărat şi-l va apăra partidul. Asta se referă şi la soţul dumneavoastră, şi la discuţia noastră, Klavdia Gheorghievna.

— Konstantin Leontievici, nu sînt eu chemată să discut despre probleme atît de mari. — Klavdia îşi strînse mîinile în care îşi ţinea poşeta. — Sînt doar o femeie, pot să vorbesc numai despre un om concret, care mi-e apropiat. Îl cunosc, deşi nu înţeleg ce se întîmplă acum cu el. Am încredere în dumneavoastră, Konstantin Leontievici, am venit la dumneavoastră ca la un tată, sau la un frate mai mare. Trebuie făcut ceva ; poate că trebuie vorbit cu el deschis. Poate că asta ar fi suficient, Konstantin Leontievici.

— Bine, spuse simplu Petrov, oprindu-se în faţa ei. Asta pot să vă promit.

— Konstantin Leontievici, mă simt foarte prost, mărturisi Klavdia, fără nici o legătură cu discuţia, îndreptîndu-şi încordată ţinuta şi privind undeva departe, pe alături de Petrov. Să spun că sînt o nebună, o femeie absurdă, nu pot, căci nu ar fi adevărat. Dar uneori nu mai pot, nu mai ştiu ce să fac cu el ; are atîta fantezie scrie povestiri, Konstantin Leontievici ! Am adus cu mine jurnalul lui în care scrie în fiecare zi — i-a zis *Jurnalul vremii*. V-aş ruga doar să-l răsfoiţi şi o să înţelegeţi că este un om profund cinstit şi curat...

Klavdia îşi deschise poşeta, scoase din ea un caiet gros cu coperţile roase şi-l întinse lui Petrov ; dar imediat văzu dispreţul de pe buzele lui mari.

— Să citesc jurnalul altei persoane fără ştiinţa autorului nu pot şi n-am dreptul. — Petrov vorbea cu aceeaşi intonaţie egală, fără să ridice glasul.

— Nu m-aţi înţeles cum trebuie, Konstantin Leontievici ! — Klavdia stătea în faţa lui palidă şi hotărîtă. — Comunistul nu poate să aibă gînduri ascunse !

— Vă înţeleg sentimentele, Klavdia Gheorghievna, şi, totuşi, trebuie să vă stăpîniţi, să nu vă pierdeţi capul. Respectaţi-vă sentimentele, atitudinea faţă de soţul dumneavoastră. Acesta este cel mai important lucru pentru noi toţi. Eu l-am considerat şi îl consider pe soţul dumneavoastră ca pe un om capabil să conducă ziarul regional, ca pe un comunist cinstit.

— Vă mulţumesc, Konstantin Leontievici. — Klavdia se ridică repede ; caietul gros, cu coperţile roase, pe care-l ţinea în mîini tot încercînd să-l facă sul, o încurca ; Klavdia nu-şi închipuise că gestul ei va fi apreciat în modul acesta şi acum nu putea să-şi ascundă nicicum ruşinea care o chinuia. — La revedere, Konstantin Leontievici, iertaţi-mă că v-am deranjat şi să nu mi-o luaţi în nume de rău, sînt şi eu doar o femeie... vorbea Klavdia aproape zăpăcită, simţind că discuţia ei cu Petrov, atît de bine pregătită, luase, pe neaşteptate, un caracter nedorit şi chiar umilitor pentru ea. I se părea că Petrov o umileşte special, că are, de acum, şi faţă de ea atitudinea pe care o avea faţă de soţul ei, îi mai spuse ceva, căutînd să-i dea de înţeles că îi pare rău că a fost prea sinceră. Petrov o asculta politicos, dar Klavdia simţea că el deja îşi formase

părerea despre discuţia lor, şi că această părere nu era în avantajul ei, că de acum a tras linie şi se gîndeşte la altceva, ce nu avea nici o legătură cu necazurile şi durerile ei. Klavdia pierduse momentul oportun să plece şi acum nu mai găsea curajul să facă pasul acesta.

— Să ştiţi, Klavdia Gheorghievna. — Petrov se opri în faţa ei şi o privi cu nişte ochi blînzi, sfioşi. — Nu avea nici un rost să săriţi în apărarea soţului, vă rog să mă credeţi, aici nimeni nu vrea să-i facă vreun rău. Dar pentru sarcinile încredinţate îl vom trage la răspundere cu toată severitatea.

— Vă rog să mă iertaţi, mi-am pierdut capul, nu ştiu ce m-a apucat... Konstantin Leontievici, vă rog să nu-i spuneţi nimic soţului, îl rugă Klavdia, simţind cum îi arde obrazul.

— Vă înţeleg şi vă promit Klavdia Gheorghievna, la revedere. Îşi luă rămas bun de la ea aplecîndu-şi uşor capul şi rămase, un timp, în mijlocul biroului ; apoi încă multă vreme nu reuşi să intre în ritmul său normal de muncă, amintindu-şi mereu de Klavdia şi de mîinile ei frumoase care se tot chinuiau să strîngă sul caietul cu însemnările lui Pekariov. Ce drept avea ea să creadă că el, Petrov, ar fi în stare de o faptă atît de urîtă ? se întreba Petrov şi, fără să vrea, începu să-l compătimească pe Pekariov ; greu să-i faci faţă unei femei ca asta, e prea energică, şi ce a făcut, s-ar putea spune că-i un denunţ curat.

Klavdia a stat pînă seara în pat cu o puternică migrenă ; a venit soţul, l-a auzit cum tuşeşte în bucătărie, s-a sculat, şi s-a dus să vadă ce face — Pekariov mesteca apatic o bucată de carne fiartă. I-a spus să se culce şi apoi s-a ascuns în camera ei. Klavdia a oftat : ce să faci, vrei să iasă bine şi, ca întotdeauna, iese prost ; a mai tăcut cîteva zile, urmărindu-l cu nişte ochi melancolici şi umili ; nu ştia dacă Petrov a vorbit cu el şi ce întorsătură au luat lucrurile. Klavdia s-a hotărît să aştepte ca timpul să le lămurească pe toate ; s-a alarmat doar în ziua în care Pekariov n-a venit la ora obişnuită acasă şi a stat mult timp la telefon, căci nici la redacţie nu era ; a adormit lîngă telefon, fără să se dezbrace. Era ziua în

care Pekariov a avut o discuţie deschisă cu Petrov, care a marcat o cotitură în bine, şi, după ce i-a dat un telefon lui Anatoli, fratele lui mai mare, a plecat la acesta, ceea ce se întîmpla foarte rar, doar în cazuri excepţionale. Pekariov avea multă consideraţie şi îl respecta pe fratele său ; nutrea faţă de el aceleaşi sentimente, pe care le nutrise, pe vremuri, faţă de tatăl său.

Anatoli Emelianovici Pekariov, medic şef la spitalul de psihiatrie, locuia în afara oraşului, într-o casă alăturată de spital, unde avea, la etajul doi, o locuinţă formată din două camere învecinate. Pekariov-mezinul urcă pe scara pe care o cunoştea bine, cu o mulţime de pisici şi o mulţime de lăzi, încuiate cu tot felul de lacăte, şi sună la uşă ; în spatele uşii de stejar se auziră nişte paşi tîrşîiţi şi o mormăială înăbuşită ; deschise Aglaia Miheevna, bătrîna lor dădacă, ce trăia, de peste douăzeci de ani, pe lîngă fratele lui. Văzîndu-i faţa blîndă, plină de zbîrcituri proeminente, Pekariov se simţi uşurat, de parcă ar fi mers mult, pînă la sleirea puterilor, şi, în sfîrşit, păşise peste pragul cunoscut ; o căldură, care îi amintea de copilărie, îl cuprindea tot mai mult ; uitîndu-se fix la Pekariov, bătrîna stătea neclintită în uşă, de parcă era hotărîtă să nu dea, nici lui şi nici oricui ar fi, drumul în casă, dar, recunoscîndu-l, zîmbi cu gura ştirbă.

— Tu eşti, Senia, zise ea dîndu-se la o parte. Intră, intră, nu te-am mai văzut de mult, puteam şi să mor. Emelianîci încă n-a venit, are multă treabă cu săracii lui cu duhul. Ei, povesteşte, ce mai e pe la tine pe-acasă, ce mai face Klavdia ? E sănătoasă ?

— Sănătoasă. Pekariov îşi scoase paltonul, îl agăţă în cuierul vechi, pe care-l ştia încă din copilărie. De ce n-ar fi sănătoasă, e încă tînără, adăugă el zîmbind. Şi fata, Aglaia Miheevna, e sănătoasă, învaţă.

— Slavă domnului. — Aglaia Miheevna îl urmă pe Pekariov la masă şi se aşeză, îndreptîndu-şi şorţul pe genunchi. — Cît eşti sănătos, te doresc şi oamenii şi dumnezeu, iar cînd nu mai eşti, nimeni nu mai are nevoie de tine. Uite, încălzesc acum mîncarea, pun samovarul, vrei să mănînci, nu-i aşa ? O să mănînci cu Emelianîci. I-ai spus că vii ?

— Cum de nu, am vorbit la telefon, zicea că pe la şapte şi jumătate este acasă.

Aglaia Miheevna se duse la plită, întrebînd, din cînd în cînd, cîte ceva ; Pekariov, stînd la masă, răspundea monosilabic, cu gîndul departe, bătînd tactul cu degetele pe faţa de masă din in, tot privind la cocoşii brodaţi pe marginile feţei de masă, aşezaţi piept în piept, unii în faţa altora. Pekariov se odihnea încercînd un sentiment de adevărată desfătare fizică în faţa acestei bătrîne gîrbovite, ce trebăluia la plită, a mirosului de carne prăjită, aşteptîndu-şi fratele, pe care îl iubea, cu care putea să stea şi să vorbească la infinit, descărcîndu-şi sufletul.

— Tu, Senia, poate că ar trebui să te duci în camera cealaltă, acolo sînt cărţi, poţi să te uiţi prin ele. — Aglaia Miheevna luă faţa de masă, o strînse cu grijă şi începu să aşeze farfuriile. — De dimineaţă spunea Emelianîci că au adus un nebun tare furios, fereaşcă-ne domnul ! Asta-i mai trebuia. Ce povară şi-a luat ; mereu îi spun : lasă dracului funcţia asta, învaţă altă meserie. Dar el rîde. Într-o zi unul ca ăsta poate să te omoare, îţi sare cu ghearele în gît — şi s-a zis cu tine. Fereaşcă domnul ! zise iarăşi bătrîna, parcă zăpăcindu-se de propriile sale cuvinte. Eh, şi eu, o proastă bătrînă, ce tot cobesc ca o cucuvea ?

Terminînd treaba, se aşeză lîngă Pekariov şi, sprijinindu-se în palmă, se uita cum acesta răsfoia agale o revistă ; i se făcuse dor după cineva cu care să vorbească, aşa că nu mai contenea, povestindu-i tot felul de noutăţi, importante, după părerea ei ; Pekariov o asculta cu o jumătate de ureche, răsfoind revista, apoi, dînd-o la o parte, se întinse pe divan, îşi închise ochii şi începu să moţăie.

Anatoli Emelianovici se întoarse acasă pe la ora nouă ; Aglaia Miheevna, de cum i-a dat drumul să intre în casă, începu să se agite, să bolborosească reproşîndu-i că din pricina smintiţilor lui stă flămînd şi că nici cu singurul lui frate n-are timp să vorbească în tihnă, că şi acesta vine din an în paşti...

— Bine, bine, Aglaiuşka, nu mai bodogăni de pomană, îi răspunse Anatoli Emelianovici, dezbrăcîndu-se şi pieptănîndu-şi pe ceafă rămăşiţele de păr castaniu, bogat altă-

dată. Iartă-mă, Senia, dar te rog să mă înţelegi, cînd mă îmbrăcam să plec, au adus un bolnav, un caz recent ; medicul de serviciu este tînăr, de-abia îşi termină stagiul şi nu ştia ce să facă cu el.

— Te înţeleg, te înţeleg, rîse Pekariov. Nu ţii minte cum se scuza tata în faţa mamei ?

Anatoli Emelianovici nu spuse nimic, se spălă pe mîini, apoi se apropie de fratele său şi-l îmbrăţişă uşor.

— Mă bucur, mă bucur foarte mult că te văd, Senia, zise Anatoli, uitîndu-se fix prin ochelarii lui groşi. Trăim aproape unul de celălalt, în acelaşi oraş, dar ne vedem o dată pe an. Nicicum nu pot să înţeleg ; viaţa merge mai repede sau noi îmbătrînim. Mai precis, eu, se corectă, uitîndu-se la faţa fratelui său. Tu încă mai ai timp să te gîndeşti la bătrîneţe. Şi, totuşi, nu arăţi prea grozav. Stai jos, stai jos... Poate că astăzi ne dai voie, bătrînico ? — Anatoli Emelianovici îşi frecă puternic palmele ; cu trecerea anilor semăna tot mai mult cu tatăl său. — Acolo, la tine, trebuie să fie pe undeva clondirul cu apa sfinţită...

— Nu face păcate, nu face păcate, Emelianîci, îl întrerupse imediat Aglaia Miheevna. În lumea asta toate au numele lor, aşa că nu vorbi cu păcat.

Tot bodogănind, că mîncarea e deja rece şi că trebuie s-o încălzească de zece ori, şi că n-are picioare de la stat ca să tropăie cît e ziua de lungă, Aglaia Miheevna aduse sticla cu votcă, nişte păhărele vechi, colorate şi aşează pe masă nişte gustări : ciuperci murate, roşii, puse pe marginea mesei, să nu se mai scoale, o tigaie lată cu tocană de ciuperci. Anatoli Emelianovici dădea afirmativ din cap ; se bucura de veselia care o cuprinsese pe bătrînă, căreia îi plăcea, în asemenea prilejuri, să dea pe gît un păhărel şi apoi să ciripească în voie, să-şi amintească de cîte au fost, să îngîne cîte un cîntec bătrînesc, dar, după faţa preocupată a fratelui său, îşi dădea seama că astăzi n-o să aibă parte de plăcerea asta ; îl întrebă de familie, de muncă şi turnă votca în păhărele ; Aglaia Miheevna luă imediat păhărelul, aruncînd o privire spre cei doi fraţi.

— În sănătatea voastră, două seminţe din acelaşi fruct, singure pe lumea asta, zise ea cu milă. Dar şi din

semințele astea, una fără nici un lăstar... ah, Emelianîci, Emelianîci...

— În sănătatea ta, Aglaiuşka, îi întrerupse tînguirea Anatoli Emelianovici. În sănătatea ta, că nici nu ştiu ce m-aş fi făcut fără tine.

— Ai fi găsit pe cineva — asta e ! răspunse Aglaia Miheevna, strîngîndu-şi buzele.

Aglaia Miheevna bău votca, îmbucă puţin miez de pîine cu sare, deveni şi mai blîndă şi începu să pună în farfurii gustările şi mîncarea gustoasă cu ciuperci, refuzînd, cînd i se mai turnă în păhărel, să mai bea ; Anatoli Emilianovici aprecia la ea această calitate : bodogănea ce bodogănea, dar ştia cînd să se oprească, să plece pe neobservate, dispărînd parcă în umbră. Şi momentul acesta tocmai sosise, căci Pekariov mezinul, privind la votca rămasă în păhărel, propuse să bea pentru tata şi mama.

— Da, Senia, să bem, răspunse Anatoli Emelianovici, uitîndu-se atent prin ochelari la Senia, căutînd, parcă, să-i citească gîndurile.

— Să bem pentru ei, Tolia, ei ne-au dat viaţa, trebuie să păstrăm amintirea lor, zise Pekariov mezinul, înviorat. Nici nu-mi vine să cred că am fost şi noi cîndva copii şi totul era în faţa noastră.

— Ce-i cu tine, Senia ? S-a întîmplat ceva ? întrebă Anatoli Emelianovici.

— Nimic deosebit, Tolia, credeam că o să fie mai rău, răspunse Pekariov. Eu sînt vinovat. Am fost înţepat, cum zic şoferii. Şi doar cît mi-am iubit ziarul ! I-am dat tot ce am avut mai bun în mine ! Astăzi conducerea a luat hotărîrea să mă trimită la Moscova, pentru vreo doi ani, să mai învăţ. Peste cîteva zile îmi iau rămas bun de la voi... Evident, frate, încep o viaţă nouă.

Anatoli Emelianovici, care-l asculta atent, surîse puţin ironic, desfăcîndu-şi mîinile.

— Stai puţin, dar eu de cîte ori nu te-am auzit spunînd că te-ai săturat pînă peste cap de caruselul de la ziar...

— Multe mai zice omul ! zise Pekariov necăjit. Fiecare dintre noi îşi zice, uneori, că a ajuns la capătul puterilor, şi atunci vorbeşte ce-i trece prin cap. Uite, tu

eşti medic, ai o profesie minunată ! Dar eu ce profesie am ? Şi la anii mei să mă aşez ca studenţii în bancă ! strîmbă din nas Pekariov-mezinul şi tăcu.

— E minunat, Senia, să începi viaţa din nou. Nu văd nici o pricină să te descurajezi. Cîţi îşi pot permite luxul să ia totul de la început.

— Tolia, tu eşti un om deştept, dar spune-mi şi mie ce poate să înveţe un om la vîrsta mea ? E absurd ! Dealtfel, aşa îmi trebuie, eu sînt vinovat. Petrov este un om admirabil, înţelegi, are metodele sale în munca cu oamenii, îi place să le ofere independenţă, ca fiecare om să se maturizeze şi să se oţelească în procesul unei dezvoltări independente. Iar eu n-am putut, nu m-au ţinut curelele.

Anatoli Emelianovici rupse o foaie din calendarul de pe perete, se uită atent la ea şi o puse pe masă, în dreapta sa ; în ultimul timp se obosea foarte mult, căci doi medici erau în concediu, aşa că nu-i rămînea timp nici să mai citească ceva ; cu fratele său se vedea rar şi cînd se vedea, nu stăteau prea mult ; Klavdia nu-şi prea agrea cumnatul, (Anatoli Emelianovici îşi oprise privirea asupra notiţei din calendar referitoare la însemnătatea noilor descoperiri astronomice), aşa că nimerea rar în casa fratelui său mai mic. Îşi îndrepta spre nepoată toate sentimentele paterne neconsemnate şi Olenka îl răsplătea cu un ataşament fără margini, chiar şi Aglaia cotcodăcea pe lîngă fetiţă ca o cloşcă neliniştită ; toată viaţa lor se ilumina cînd venea fetiţa asta neîndemînatică, cu gura mare.

De vreme ce nu avusese copii, acum trebuie să se încălzească la focul altuia, şi Olenka, totuşi, era o fetiţă bună, este adevărat, încă n-avea caracterul format, dar în casa lui, lucru curios, se purta fără mofturi, o asculta pe Aglaia, care, încetişor, căuta s-o introducă în treburile gospodăreşti, o învăţa să tricoteze ; îţi venea să zîmbeşti cînd vedeai cum o bătrînă şi un copil stau ceremonioşi pe divan agitînd andrelele şi numărînd ochiurile. Da, timpul trece, la pescuit nu mai fusese de o jumătate de an ; astăzi au adus pentru expertiză doi arestaţi. Erau simulanţi, ca să priceapă asta un medic bătrîn avea nevoie de zece minute, dar regula este regulă şi o co-

misie în frunte cu Anatoli Emelianovici s-a ocupat de ei o jumătate de zi. Anatoli Emelianovici nu putea, nicicum, să-l uite pe unul dintre cei doi ; pentru a cîta oară a trebuit din nou să se uite în hăul fără fund al vieţii şi să simtă respiraţia ei murdară ; privirea plină de ură a anchetatului parcă i-a împăienjenit faţa, dar Anatoli n-a putut să renunţe la conştiinţa sa de medic şi acum, ascultîndu-l pe fratele său, se gîndea tot timpul numai la asta.

— Nu simplifica lucrurile, Tolia, tu eşti un om înţelept...

— Ascultă, Senia, îl întrerupse Anatoli Emelianovici, pe un ton banal, plicticos. Ai să mergi la Moscova şi primul lucru pe care trebuie să-l faci este să te duci la Balşoi. Şi pentru mine. Muzica are o calitate inestimabilă — să-l smulgă pe om din propria lui mlaştină şi să-i întindă în faţă bogăţia de necuprins a culorilor, bucuria tragică a existenţei umane.

Pekariov-mezinul se aplecă ironic în faţa fratelui său, turnă votcă în păhărele şi băură ; Anatoli Emelianovici începu să întrebe de nepoţică şi promise ca în prima duminică liberă s-o ducă la teatru, la *„Till Ulenspiegel."*.

Aglaia Miheevna, care îşi sorbea ceaiul din farfurioară cu buzele ei zbîrcite, tot uitîndu-se cu dragoste la cei doi fraţi, care, în sfîrşit se întîlniseră, puse farfurioara la o parte strînse marginile basmalei de stambă şi, sprijinindu-se de masă, îl privi sever, de parcă aşteptînd un răspuns. „Vrea să cînte" — făcu Anatoli Emelianovici semn cu ochiul fratelui său. Şi, într-adevăr, cutele de pe faţa Aglaiei Miheevna se întinseră, ochii începură să-i sclipească mai albastru, şi parcă se făcuse şi mai blîndă.

— *„Şi cum mai înfloreau, înfloreau"*, începu ea să cînte subţire.

„Înfloreau pe cîmp floricele,
Înfloreau şi se veştejeau, şi se veştejeau,
Şi s-au veştejit..."

— *„Şi cum mai iubea, mai iubea"*, continuă încet Anatoli Emilianovici, cu o voce de bas puţin răguşită.

Inima lui Pekariov-mezinul se strînse şi o undă fierbinte, de mulţumire adîncă îi pătrunse în piept.

„Iubea flăcăul o fată,
A iubit-o şi a părăsit-o, a părăsit-o,
Da, a părăsit-o —“

cîntau, acum, toţi trei. Glasul slăbuţ de tenor al lui Semion Emelianovici, care tot încerca să prindă notele de sus, de-abia se auzea, împletindu-se cu falseturile Aglaiei Miheevna, iar Anatoli Pekariov îi sprijinea cu vocea sa gravă de bas :

„Fără zori e roşu soarele,
Fără zori nici nu răsare,
Fără zori nici nu răsare, nu răsare,
Ah, nu răsare.
Nici flăcăul, fără chemare,
Nu trece pragul fetei,
Nu trece pragul fetei, nu trece,
Nici nu-l trece.“

Pekariov plecă de la fratele său neobişnuit de liniştit ; cîntecul iubit parcă-l spălase, îl curăţase şi această bună dispoziţie nu-l părăsi toată săptămîna rămasă pînă la plecare, în care predă problemele redacţiei noului redactor şef şi-şi strînse lucrurile.

5

BRIUHANOV S-A ÎNTORS din deplasarea prin raioanele regiunii, care durase trei săptămîni, într-o dispoziţie excelentă ; drumurile erau acum uşor îngheţate, timpul ploios se terminase, treburile în regiune mergeau bine, se strînsese o recoltă bună, se descurcaseră şi cu cartofii, tineretul creştea pe neobservate, pleca cu plăcere la marile construcţii ale cincinalului din Urali, Siberia, din Extremul Orient, pe mulţi chiar el îi conducea, le dădea sfaturi. Treptat se ridica în regiune şi puternica uzină destinată apărării, care se construia nu departe de Holmsk ; importanţa regiunii crescuse şi prin darea în ex-

ploatare a puternicei centrale electrice pe turbă ; o serie de alte obiective industriale îşi aşteptau rîndul ca să intre în funcţiune ; toate acestea îl bucurau pe Briuhanov. A doua zi după sosire, s-a dus la Petrov şi i-a povestit despre participarea masivă a cetăţenilor la împrumutul de stat şi că toate raioanele, cu excepţia raionului Dobrîjsk, i-au produs cea mai bună impresie. Numai în raionul Dobrîjsk comitetul raional nu reuşise să ia în mîini iniţiativa în această problemă.

— Nu trebuie să fim pripiţi în aprecieri, dar mi se pare că acolo Holdonov este prea liberal, spuse vesel Briuhanov. Arată, parcă, obosit. L-am întrebat cum se simte şi, zice, că-i sănătos. Şi cu îmbrăcămintea este neglijent, mi se pare că prea devreme arată atît de ponosit. Oamenii se uită şi la asta. De ce să fie atît de obosit la anii lui ? Nu e încă timpul ! povestea Briuhanov făcînd paşi mari prin cameră, şi Petrov, urmărindu-l cu ochii pe jumătate închişi, remarca cu satisfacţie tinereţea şi forţa lui, sănătatea, corpul puternic bărbătesc, convingerea profundă că toate merg aşa cum trebuie să meargă, că el este necesar peste tot şi că totdeauna are dreptate. Petrov îi aprecia perseverenţa, convingerea fermă, încrederea nestrămutată că este necesar, ceea ce, uneori lui, îi lipsise ; în ciuda inflexibilităţii şi chiar a asprimii sale aparente, Briuhanov de multe ori era chinuit de propriile imperfecţiuni, raportîndu-le la mulţimea enormă de oameni şi de probleme, pe care trebuia să le urnească. De fiecare dată trebuia să-şi învingă slăbiciunea, care-l cuprindea pentru o clipă, şi să-şi adune toată voinţa într-un pumn şi tocmai în clipele acestea părea dur şi incapabil de compromis.

Lui Petrov nu-i plăceau totdeauna aprecierile lui tăioase şi fără drept de apel despre oameni, modul în care îi desfiinţa, la repezeală, pe toţi ; deseori, Petrov trebuia să-l liniştească. Dar Briuhanov nu se supăra şi Petrov citea în ochii lui negri regretul sincer şi dorinţa de a fi demn de încrederea şi apropierea tovărăşească, pe care i-o acordă. După fiecare admonestare Briuhanov urmărea un timp cu atenţie modul lui Petrov de a vorbi cu oamenii, de a conduce biroul şi şedinţele ; văzînd aceasta Petrov rîdea în sinea lui, dar sub privirea ochilor

aprinşi, inteligenţi, ai lui Briuhanov, căuta să fie şi mai generos, şi mai simplu cu oamenii din jurul său, şi se întîmpla ca tocmai în aceste zile să găsească soluţiile cele mai înţelepte şi mai simple.

Nu-i nimic, nu-i nimic, lasă-l să fiarbă, iar aburii au şi ei nevoie de o ţeavă ca să poată ieşi ; dealtfel, dacă vorbeşte atît de deschis înseamnă că este convins, chiar dacă greşeşte. Nu-i nimic, se poate îndrepta, numai să nu fie prefăcut, să nu se mintă, să nu fie conformist. Că se întîlnesc şi de ăştia, te linguşesc şi ţi se uită în ochi, doar-doar vor ghici părerea ta şi sînt în stare să-şi iasă din piele numai ca părerea lor să se potrivească cu cea a conducerii. Pe ăştia Petrov îi înlătura fără milă din aparatul său, refuzînd cu dispreţ să le asculte justificările, dar, spre mirarea lui, aceştia, pe tăcute şi pe neobservate, se înmulţeau ca ciupercile, n-aveau nevoie de apă sau de vreo îngrijire specială, contaminînd lăstărişul sănătos. Chiar şi la Moscova îi fusese dat să vadă acelaşi fenomen.

Acum ce să-i faci, poate că, în cazul concret al lui Holdonov, Briuhanov să aibă dreptate, da, poate că în cazul acesta ar trebui să fim mai atenţi — omul acesta totdeauna arată de parcă ar căra nu ştiu ce în spate ; n-ar strica să se mai ducă o dată în raionul Dobrîjsk şi să mai discute cu Holdonov (Petrov îşi notă în carnet). Şi, în general, vrei, nu vrei, lăstarele tinere se ridică, uneori sar şi peste cal ; adeseori tinereţea nu aşteaptă, nu pătrunde în esenţa lucrurilor, dar n-ai ce-i face, este un proces pe deplin legic, natural ; numai că, dacă în adîncurile sale intime ea de-abia se coace, se formează, pe deasupra deja trec valurile, şi încearcă doar să nu le înţelegi, că te dau la o parte, te îndoaie şi se duc mai departe.

Petrov a observat că nu-l ascultă pe Briuhanov şi în clipa aceea simţi sub coastă o durere cunoscută, sfîşietoare, îşi ridică mîna şi o duse pe locul dureros, gestul a fost atît de firesc încît Briuhanov nici nu l-a observat şi continua să-şi povestească cu înfocare impresiile ; pe de altă parte, Petrov, deşi, în general, îl aprecia corect pe Briuhanov, în cazul de faţă nu bănuia că Briu-

hanov era departe de echilibrul său obişnuit, atît de invidiat. Raportînd primului secretar despre modul cum se realizează împrumutul de stat, despre succesele pe şantierele de construcţii din regiune, despre mitingurile de protest, la care erau condamnaţi cu asprime troţkiştii, despre voluntarii, gata să meargă cu brigăzile pe şantierele cincinalului, Briuhanov nicicum nu se putea hotărî să mute discuţia la problema care-l frămînta în clipa aceea. Era neplăcut să-l sileşti pe altul să-ţi rezolve propriile îndoieli, dar gîndul la Pekariov se fixase în mintea lui, deşi, pe de altă parte, auzise de unii conducători din economie care fuseseră excluşi din partid şi scoşi din funcţii.

— Pînă la urmă ce aţi hotărît cu Pekariov, Konstantin Leontievici ? întrebă Briuhanov cu un zîmbet uşor pe faţă, şi Petrov, luîndu-şi mîna de pe locul dureros, se încruntă nemulţumit.

— Lasă-l să mai înveţe, să se maturizeze politic, era prea aprins, iar în atmosferă şi aşa e prea multă electricitate, zise Petrov, gîndindu-se puţin. E un om impulsiv, cu ieşiri spontane, se pare că are înclinaţii spre artă, spre creaţia literară, şi, probabil, nu-i ajungea timpul şi pentru asta. Nici cu nevastă-sa nu se înţelegea prea bine, femeia, contrar lui, este foarte realistă. Aşa că am hotărît să-l trimitem la Moscova, la Academie. Să se echipeze cum trebuie pentru cursa următoare. Petrov îşi miji ochii, uitîndu-se undeva pe alături de Briuhanov, de parcă s-ar fi gîndit la propriile sale cuvinte. Nu-i nimic, e bine, mai vine în contact cu oamenii, să simtă şi el pămîntul sub picioare.

— Nu e risipă asta, Konstantin Leontievici ? Poţi să înveţi şi aici. Nu ne costă prea scump ?

— Risipă e să-ţi pierzi vremea cu vorbărie sterilă, îl întrerupse tăios Petrov, apăsînd cu mîna locul dureros. Să construim uzine, uzine — ăsta-i cel mai important lucru ! Să îmbrăcăm ideile revoluţiei în forme materiale, în fier, în oţel. Revoluţii blînde, Tihon, nu se cunosc. Scump sau nu, o să vedem, şi un zîmbet luminos se întinse pe faţa slabă a lui Petrov. Văd că astăzi eşti combativ, foarte bine, hai, atunci, să ne apucăm de problemele concrete. Uită-te, în faţa noastră, pe masă, zac încă opt-

zeci şi trei de destine ; sînt apeluri adresate comitetului regional după epurări. M-am gîndit să mă uit peste ele pînă la întrunirea comisiei de partid, iar dumneata, dacă treci pe la Valţev, vorbeşte cu el în problema asta. Să analizeze temeinic apelurile, din raionul Zejsk sînt vreo zece. Uită-te şi dumneata peste ele, — şi Petrov îi arătă cu capul scaunul de alături.

Briuhanov citea apelurile, ridicîndu-şi, uneori, ochii spre Petrov, dar acesta, fără să-i acorde vreo atenţie, continua să-şi vadă de ale lui, aşa că Briuhanov uită repede de Petrov, cufundîndu-se cu totul în vîltoarea complicată a soartei omeneşti ; trei din raionul Zejsk, care adresaseră apelurile direct lui Petrov, îi erau bine cunoscuţi, şi carnetele lor de partid, după profunda convingere a lui Briuhanov, fuseseră luate ilegal ; lucrul acesta se vedea foarte limpede din declaraţia unei învăţătoare bătrîne şi Briuhanov, indignîndu-se, o mai citi o dată de la început pînă la capăt. Simţind privirea lui Petrov şi, întorcînd capul, văzu că Petrov se mutase pe un fotoliu ascuns după storuri, gîrbovindu-se şi apăsînd cu mîna partea dureroasă de sub coastă ; Briuhanov făcu un pas spre el, dar în clipa aceea văzu cum, oprindu-l, Petrov îşi întinse în faţă mîna lui subţire şi galbenă.

— Tu du-te, Briuhanov, se auzi o voce slabă, înăbuşită, ce să-i faci, oboseala, insomniile, de două săptămîni adorm numai cu somnifere. Toamna totdeauna am necazurile acestea cu ficatul. Du-te, asta-i tot pentru ziua de astăzi.

— Nu mai aveţi nevoie de mine ?

— Du-te, du-te, zise cu o umbră de nerăbdare Petrov. Ia listele cu tine. Citeşte-le, gîndeşte-te. La comisia de partid să-ţi spui părerea. Du-te, Briuhanov, mai am multe probleme pe care trebuie să le rezolv astăzi. O să-ţi vină şi ţie vremea, o să-ţi înmîneze cheile, chiar dacă nu vrei.

— Konstantin Leontievici, mai am o singură chestiune... dacă se poate ?

— Dă-i drumul, se încruntă, nemulţumit, Petrov. Ce mai ai ? Ce zi s-a nimerit şi azi !

— Konstantin Leontievici, începu nehotărît Briuhanov, căutînd să zîmbească ; Petrov se uită la el pieziş, —

demult am vrut să vă întreb, oare nu vă înşelaţi, alegîndu-mă pe mine ? Nimic remarcabil, excepţional, nu văd la mine, sînt un om dintre cei mai obişnuiţi. În afară de asta, recunosc, dacă tot mi-am dat drumul, lîngă dumneavoastră e greu, tot timpul cauţi să te ridici, stai în vîrful degetelor să fii mai sus, şi doar în vîrful degetelor nu poţi să rezişti prea mult... Şi dacă te obişnuieşti, dacă asta e limita maximă ? Stau tot timpul şi mă gîndesc, dacă, pe neaşteptate, descoperiţi această discordanţă ? Aici trebuie să cîntăreşti de o sută de ori dacă drumul pe care mergi este cel bun.

Petrov tăcu pentru o clipă, deşi cuvintele lui Briuhanov nu erau o surpriză pentru el ; de multe ori chiar el se gîndise la asta. Trebuia să răspundă cinstit, Briuhanov ar fi surprins acum cea mai mică nesinceritate.

— Orice manifestare dezvăluie caracterul omului. Ultima ta întrebare e o nouă sumă şi o valoare în plus, şi asta nu e rău. O să mai vedem. O neclaritate am în privinţa ta, nicicum nu pot să înţeleg ce s-a întîmplat atunci cu Deriughin ? În timpul deplasării n-ai trecut şi pe la el ?

— Nu, răspunse Briuhanov şi acest „nu" sună, din cauza întorsăturii neaşteptate a discuţiei, sacadat şi tăios. Cazul lui Deriughin s-a discutat la comitetul regional, credeam că sînteţi la curent...

— Bineînţeles, zise Petrov şi Briuhanov înţelese că Petrov aştepta un alt răspuns. Bine, du-te, Tihon.

— La revedere, Konstantin Leontievici, salută iute Briuhanov, cu buzele strînse de încordare. Această discuţie îl obosise, i se părea că Petrov îl apăsa fizic cu prezenţa sa, şi, deşi fusese ceva trecător, respiră cu uşurare închizînd uşa înaltă şi masivă a biroului. Nu-i venea să se întoarcă acasă şi merse pe jos prin oraş ; se lăsase un geruleţ uşor, albastrul cerului era rece, oamenii de pe străzi treceau însufleţiţi şi veseli. Adîncit în gîndurile sale Briuhanov păşea repede, făcînd ocolul oraşului, apoi se urcă într-un tramvai vechi, care tot zdrăngănea ; ochii i se opreau la orice fleac ; la afişul Teatrului Tineretului Muncitor, care anunţa o premieră nouă, la chioşcul de ziare, închis la ora aceea, la mulţimea care se scurgea lîngă grădina publică, aici se vindeau pe sub mînă mărfurile

care nu se găseau în magazine — la miliţianul cu fluierul în gură şi la baba cu faţa lată, care îşi arunca pe furiş lăturile din căldare peste poartă.

Bătea vîntul, crepusculul galben-pal făcea şi mai frumoase storurile uşoare, transparente, din apartamentul lui Pekariov, dîndu-le o culoare galben-aurie şi Briuhanov, apropiindu-se de casa sa, se uită la ele maşinal şi, dintr-odată, se hotărî să intre la soţia lui Pekariov pentru o jumătate de oră, s-o întrebe de sănătate, să răsfoiască ediţiile vechi ; Briuhanov abia începuse să-şi aranjeze biblioteca, pînă acum nu avusese timp să se ocupe de asta.

Briuhanov sună şi, cînd se deschise uşa, aproape că n-o recunoscu pe Klavdia ; în faţa lui stătea o femeie cu faţă senină şi calmă, care, la vederea lui, se îmbujoră şi mai mult ; o nerăbdare reţinută tremura în ochii ei verzi ; obrajii i s-au aprins, pielea i-a devenit parcă şi mai catifelată. Briuhanov, fără să vrea, se opri în prag şi Klavdia Gheorghievna s-a dat la o parte din uşă.

— Intraţi, vă rog, intraţi, Tihon Ivanovici, îl invită Klavdia cu reţinere, fără să-şi ascundă uimirea. Aşa, pe neaşteptate ! Dar intraţi, e curent, închideţi uşa. Dezbrăcaţi-vă, vă rog, poftiţi aici. Aici vă veţi simţi mai comod.

— Da, ne vedem rar, este adevărat, zîmbi dezarmant Briuhanov şi, supunîndu-se invitaţiei ei tăcute, se aşează într-un fotoliu adînc, odihnitor. M-am bucurat pentru Semion — să scapi de toate grijile e ca şi cum ai fi din nou tînăr ! Moscova o să-i placă. Cinstit, îl invidiez.

— Desigur, desigur ! Sînt gata să-i mulţumesc şi lui dumnezeu, că a ieşit aşa... Altceva mă chinuieşte, Tihon Ivanovici. Sînt vinovată în faţa lui, n-am fost destul de atentă, nu l-am păzit cum trebuie nici pe el şi nici pe mine, zise, dintr-o dată, Klavdia Gheorghievna cu o voce pierdută, deschizîndu-şi sufletul, şi, neputînd să se reţină, se întoarse cu buzele tremurînde.

Briuhanov tăcea privindu-i ceafa cu părul strîns într-un coc auriu şi nu ştia ce să spună şi cum să se poarte în faţa acestei manifestări neaşteptate de sinceritate.

— Iertaţi-mă, Tihon Ivanovici, pentru slăbiciunea asta femeiască, îmi vine să plîng, şi Klavdia Gheorghievna se întoarse spre el, mai calmă. Nu sînt demnă de el, nimeni nu-l cunoaşte pe Senia, este un copil mare, lipsit complet de apărare, aşa s-a născut. Şi de cîte ori nu l-am chinuit şi eu. Nu zicea nimic şi n-o să spună niciodată nimic, tace, tace, dar eu ştiu că nu sînt o soţie bună, nu l-am înţeles la timp, n-am putut să-l susţin... Este un om talentat, păcat de ambiţiile lui, am aşteptat tot timpul să se schimbe şi nu l-am păzit cum trebuie.

— Liniştiţi-vă, Klavdia Gheorghievna, zise Briuhanov, căutînd să preîntîmpine o nouă izbucnire. Ce-i aşa de grav ? Doar n-a dispărut. O să se întoarcă, relaţiile dintre voi or să intre în normal, o să vedeţi.

— Vreţi să spuneţi că încă se mai poate schimba ? întrebă Klavdia Gheorghievna cu o faţă stinsă şi dintr-o dată îmbătrînită. Credeţi că se mai poate spera ? Să dea domnul... continuă ea, aprinsă şi concentrată, de parcă şi-ar fi făcut un legămînt. Dar e tîrziu de acum să mai căutăm ziua de ieri, sîntem ca un tot întreg, orice zgîrietură stînjeneşte. Iertaţi-mă, nu ştiu ce m-a apucat, tot vorbesc, vorbesc, nu pot să mă opresc. Nu vă supăraţi pe mine, Tihon Ivanovici, zîmbi ea rugător şi Briuhanov, ca răspuns la zîmbetul ei, a dat tulburat din mînă.

— Vorbiţi, nu vă jenaţi, spuneţi tot ce aveţi pe suflet şi eu vă iert de toate păcatele, şi ale dumneavoastră, şi ale lui Semion, zise el glumind, căutînd s-o distragă de la tonul de mucenică, pe care-l luase. Klavdia îi plăcea şi, nevrînd să cedeze în faţa acestui sentiment, căuta să pară îngăduitor şi puţin ironic. Deşi emoţia şi spovedania ei îl mişcaseră, nu putea să reziste ispitei de a o privi ca un bărbat, deşi în sinea sa îi era ruşine şi se indigna de slăbiciunea sa ; la cei treizeci de ani ai ei, Klavdia era foarte frumoasă şi atrăgătoare, mai ales acum, în aceste clipe de sinceritate şi lipsă de apărare ; Klavdia nu sesiza ironiile lui, stăpînită de dorinţa obsedantă de a-i mărturisi totul pînă la capăt ; pe faţă îi apărură pete roşii, care îi făceau faţa şi mai tînără şi, în acelaşi timp, mai caldă şi mai apropiată.

— Tihon Ivanovici, dumneavoastră nu ştiţi nimic, — Klavdia Gheorghievna îşi frecă uşor, cu vîrful degetelor,

faţa, ştergînd, parcă, emoţia indecentă, şi rîse. — Unei femei îi vine totdeauna greu să vorbească deschis cu un bărbat ; sînteţi prieten cu Semion şi un om cinstit, ştiu asta, nu vă consider străin, se întîmplă asta, nu ? continuă Klavdia Gheorghievna grăbită, fără să mai aştepte un semn afirmativ din partea lui Briuhanov şi, observînd că mîinile îi sînt prea neliniştite, şi le strînse, împletindu-şi degetele. Nu le luaţi în seamă, m-am linştit. Poate că abia acum am înţeles menirea mea principală în viaţă, dar o să mă creadă Semion ? Cînd ne-am întîlnit eram încă o fetiţă. Ni se tot spune : legi ale naturii, legi ale vieţii, dar în viaţă totul depinde de întîmplare. Tatăl meu.. doar aţi auzit, sînt sigură, sînt siberiană, m-am născut şi am crescut la Krasnoiarsk... Fratele meu mai mare locuia la Holmsk, aşa că am venit în vizită. Demult ne gîndeam să-l vizităm, cînd, într-o zi, vine tata şi zice hotărît : plecăm, Klavdia, şi gata. Mama nu vrea, treaba ei, dar noi doi mergem, simt în mine că nu mi-a mai rămas mult. Vreau să mai văd o dată locurile natale, să scap de nostalgie înainte de a-mi da duhul, nu mai pot să tînjesc atît. Aşa am nimerit la Holmsk, am călătorit foarte greu, toate erau distruse, nu se refăcuseră încă după războiul civil, era tocmai perioada noii politici economice. Problema, se înţelege, nu consta în asta, ci în felul cum îmi închipuiam viaţa mea. Pe atunci nu pricepeam nimic din viaţă, mi se năzăreau tot felul de lucruri neobişnuite, romantice, mă vedeam o eroină a ţării, ca o Jeanne d'Arc, şi mă cufundam cu desfătare în visele acestea. Se întîmpla ca noaptea, stînd culcată, să ard toată de presimţiri. Şi dumneavoastră, desigur, aţi trecut prin asta, fiecăruia i se întîmplă în tinereţe.

Klavdia Gheorghievna vorbea de acum uşurată şi Briuhanov, sesizînd schimbarea din starea ei sufletească, înţelegea limpede cît de greu o ducea Pekariov cu ea, şi, totuşi, nu putea să se ridice împotriva ei, s-o condamne.

— Îmi închipuiam că o să am un bărbat mai puternic decît toţi ceilalţi, continuă Klavdia, gîndindu-se cu vocea tare. Bineînţeles că asta am moştenit-o de la tatăl meu, tata a fost un om foarte puternic, dar pe atunci nu bănuiam ce povară grea este să fii cel mai puternic din familie. Căci, cu cît eşti mai puternic, cu atît şi răspunderea

ta este mai mare, şi, de aceea, n-are nici un rost ca femeia să fie mai puternică decît bărbatul ; asta de abia acum am priceput-o. Pur şi simplu nu este firesc, căci femeia trebuie să-şi dirijeze bărbatul încet-încet, fără ca el să observe... Atîta s-a strigat despre egalitatea sexelor ! Ce neghiobie dăunătoare ! În familie nu poate fi egalitate fără o pregătire spirituală a bărbatului şi a femeii, dar nici nu e nevoie de ea, mă înţelegeţi, nu este nevoie. N-a fost prevăzută de natură, Tihon Ivanovici, apoi şi această egalitate trebuie cîntărită cu alte cîntare. După ce ne-am cunoscut, la început, nici vorbă n-a fost despre aşa ceva, ne-am iubit mult, cu adevărat. Iar de cunoscut, ne-am cunoscut întîmplător. Din copilărie mă tem de cîini şi, odată, mergînd pe stradă, un cîine vagabond a început să alerge după mine. L-am văzut şi mă tot uitam înapoi, îl ţin minte şi acum, era roşcovan, năpîrlit, cum grăbeam pasul, el după mine, cum mă opream, se oprea şi el, se aşeza pe coadă şi mă aştepta. Se întîmplă, uneori, nu, şi tot uitîndu-mă înapoi am dat peste Pekariov al meu, parcă îl văd cum se uita la mine, tînăr, cu ochii triumfători. „Iertaţi-mă, am spus, n-am vrut." „N-am de ce să vă iert, a zis el, mi-a făcut plăcere". Da, se întîmplă, Tihon Ivanovici, apoi ne-am apropiat unul de altul, şi cît n-a protestat tata, cît nu m-a certat, înfuriindu-se peste măsură, m-a lovit chiar, dar pînă la urmă s-a întors singur la Krasnoiarsk. Şi de atunci sînt în Holmsk, este adevărat, acum trei ani am fost la mama, să-i arăt fetiţa. Pe mama am chemat-o de cîteva ori să vină la mine, dar nu vrea, spune că acolo e mormîntul tatei şi că acolo este şi locul ei. Tata a murit fără să spună ceva, era încă sănătos, cînd dintr-o dată s-a prăbuşit ca un stejar şi în trei zile a murit. Klavdia îl privi pe Briuhanov şi-şi strînse degetele. Dar despre ce vorbeam ? Ah, da, să ştiţi, Tihon Ivanovici, nici eu nu mi-am dat seama ce am făcut. La un moment dat mi s-a părut că Pekariov este blocat, ocolit, aşa că am început să-l presez să fie atent, dar el le lua pe toate în zeflemea ! Ştiţi şi dumneavoastră, noi ne despărţiserăm, un an am trăit despărţiţi.

Uitînd, parcă, complet de Briuhanov, Klavdia, cu gîndurile duse, îşi învîrtea inelul de topaz de pe degetul inelar, întorcîndu-i piatra.

— Nu trebuie, nu vă mai necăjiți atîta, zise precaut Briuhanov, n-are rost să vă învinuiți așa de mult. Omul nu este totdeauna liber în faptele sale, Klavdia Gheorghievna.

— Nu mă mai liniștiți, Tihon Ivanovici. La urma urmelor, nu legea, nu judecata oamenilor, măsoară vina și pedeapsa, ci fiecare își judecă faptele.

— Nu vă contrazic, Klavdia Gheorghievna, și, totuși, uneori căința exagerată te împiedică să judeci drept. Bineînțeles că și Semion este vinovat în aceeași măsură. Nu iese fum fără foc.

— Ah, dacă s-ar putea stabili de unde vine focul și de unde fumul ? Înțelegeți, Tihon Ivanovici, parcă s-ar fi frînt ceva în mine. Este adevărat, nu s-a întîmplat nici o nenorocire, dar unele speranțe s-au năruit. — Klavdia își opri privirea asupra lui Briuhanov, gîndurile începură să se amestece și, de aceea, continuă grăbită. — Ce mă sfătuiți, Tihon Ivanovici ? Poate că ar trebui să mă duc la Moscova, să vorbesc cu el, ajutați-mă, Tihon Ivanovici ! Ah, dar ce m-a apucat, nu de asta era vorba...

— Liniștiți-vă, liniștiți-vă, Klavdia Gheorghievna, zise grăbit Briuhanov, simțind că iarăși o să înceapă să plîngă. Este nevoie de un singur lucru : de timp și răbdare, și toate se vor rezolva. Sînt convins că toate se vor aranja, o să vedeți.

Klavdia nu spuse nimic, începu iarăși să se agite, temîndu-se că Briuhanov se va ridica și va pleca.

— Am uitat cu totul să vă întreb, îl întrerupse repede, cum ați călătorit ? Ce lucruri noi, bune, ați văzut ?

— Multe lucruri bune, Klavdia Gheorghievna. Peste tot se înlătură obiceiurile vechi, satul se transformă, interesant. Problema constă în faptul că poporul își însușește ideile noastre, le simte ca necesare și ele își arată acum întreaga măsură a puterii lor. Nu pot să-i înțeleg pe oamenii cu fețe acre... dar ce vă spun, iertați-mă, zise, dîndu-și seama de cuvintele sale, Briuhanov.

— Sînt vinovată, Tihon Ivanovici, vorbesc numai despre mine, vă plictisesc. Cîte lucruri importante sînt în jurul nostru...

— Asta-i adevărat, Klavdia Gheorghievna, — Briuhanov se învioră. — Foarte importante. Așa că ieșiți din cara-

pacea dumneavoastră, aveţi o fată care creşte, lumea este atît de largă, e păcat să te închizi în tine. Briuhanov vorbea cu sinceritate şi cu o înflăcărare neaşteptată ; era plin de energie şi i se părea că nu mai are loc în cameră, iar Klavdia nu putea să-şi ia ochii de la figura lui puternică.

— Dar unde este fiica dumneavoastră, Klavdia Gheorghievna ? întrebă Briuhanov, oprindu-se în faţa bibliotecii şi luînd o carte începu să o răsfoiască.

— S-a dus la fratele lui Semion... A luat-o Aglaia pentru cîteva zile. Dădaca lor bătrînă trăieşte de mulţi ani la Anatoli Emelianovici. Acum o răsfaţă pe Olga, aşa că nu mai scapă de ea. Cred că-l ştiţi pe fratele mai mare al lui Semion, este medic şef la spitalul de psihiatrie. Un om foarte interesant, fetiţa s-a legat de el.

— Cum să nu-l cunosc ; acum vreo lună a venit la mine, e un tovarăş foarte insistent. — Briuhanov zîmbi. — Să-i scot din buzunar şi să-i dau un nou corp de clădiri.

— Probabil că are nevoie, să-l ascultaţi, e un om care cere rar, este la spitalul acesta de la înfiinţarea lui. Pe umerii lui stă tot spitalul. — Klavdiei îi venea mai uşor să vorbească despre alţii şi glasul ei răsuna sigur. — Numai că nu s-a căsătorit... De mult am vrut să vă întreb. De ce sînteţi singur ? Iertaţi-mă, bărbaţilor nu le place să răspundă la întrebări atît de directe.

— Aşa e, la întrebarea aceasta este greu să răspunzi prin cîteva cuvinte, zise Briuhanov, ferindu-se de curiozitatea ei insistentă şi, în acelaşi timp, fierbînd în sinea sa, căci îşi dădea seama că nu trebuia să vină aici, că se simte atras de Klavdia, şi că Pekariov n-avea nici o legătură cu venirea lui.

Klavdia îl privea cu o ironie calină, greu perceptibilă, de parcă l-ar fi încurajat, ei, hai, mai cu curaj, mai cu curaj, Briuhanov, sinceritate pentru sinceritate, ce mai stai ? Aştepta declaraţia lui ; Briuhanov, însă, era uimit de lipsa ei de delicateţe sufletească şi de faptul că putea să treacă atît de uşor de la o stare sufletească la alta ; şi iarăşi se gîndi cu amărăciune la Pekariov, da, într-adevăr, cu o femeie ca asta nu-ţi întinzi prea mult aripile. Dar e frumoasă şi ştie asta.

Ghicindu-i, parcă, gîndurile Klavdia rîse făcînd să sclipească dinţii compacţi, turnaţi unul lîngă celălalt.

— Ştiu, ştiu, Briuhanov, sînteţi gata să mă condamnaţi. Cît de mult ne temem de noi înşine, de fiinţa noastră, stăm ca într-un blindaj ; cu greu ajungi la inimă. Vă temeţi de moment, iar cît priveşte convenţionalismele torturii la care ne supunem, acestea au fost născocite de oameni.

Fir-ar să fie, într-adevăr, lîngă ea dispăreau toate convenţionalismele, asta o simţise din primile clipe, cînd o văzuse pentru prima oară ; simţise atunci o nelinişte inconştientă, îl trecuse parcă un fior rece ; e plăcut să ştii că te place o femeie frumoasă şi să ştii că n-o să se împotrivească prea mult. Ca un grăunte care se descompune i se întipărise în minte gîndul acesta şi mocnea acolo, cînd aproape amorţind, cînd răbufnind puternic şi, uite, acuma... îi vede atît de aproape ochii. „Nu, nu, să nu fii brutal, nu mă respinge, nu mă jigni, îl rugau ochii ei ruşinoşi, plini de durere. N-am nevoie de nimic mai mult. Doar atîta că de multă vreme vreau să mă sprijin de cineva puternic, voinic şi să nu mă mai gîndesc la nimic, să nu mă mai tem de nimic, n-ai să mă respingi, n-ai să mă umileşti, o ştiu, de atîta vreme te aştept, îi spuneau ochii aceştia şi Briuhanov n-a mai putut să se gîndească la nimic ; Klavdia s-a lăsat nepăsătoare, fără nici o rezistenţă, în voia curentului care a prins-o şi o ducea ; voci incoerente şi febrile îi spuneau că e doar un moment de slăbiciune şi nimic mai mult, să nu se mai gîndească la nimic, să alunge toate gîndurile, să se gîndească mai tîrziu, după aceea, să se topească cel puţin pentru o clipă în curentul care o purta...

Klavdia a stat înfrigurată cîteva zile, nu mai observa nici lipsa fetei de acasă, nici dezordinea din casă, aşteptînd în taină venirea lui Briuhanov şi, în acelaşi timp, temîndu-se de asta. Umbla fără nici un scop prin cameră, se oprea şi asculta fiecare zgomot pe scară. Dar Briuhanov nu venea. E mai bine, mai bine, îşi zicea. In viaţa ei se năruise ceva, o avalanşă îngrozitoare se strînsese an de an, şi, într-o clipă, se prăbuşise uşurîndu-i sufletul, ducînd cu ea murdăria şi răutatea şi, parcă, totul s-a curăţat; în acelaşi timp îşi făcea drum tot mai puter-

nic sentimentul că nu se mai poate îndrepta nimic, că a pierdut ceva scump, necesar, şi Klavdia înţelegea foarte bine că nimic din toate acestea nu va mai putea niciodată redobîndi. În acelaşi timp nu-i părea rău de nimic şi de i-ar fi fost dat să retrăiască clipele acelea, nu ar fi stat pe gînduri ; cum închidea ochii, amintirea mîinilor puternice, autoritare, străine, o făceau să tresară şi să aprindă lumina ; respirînd greu, urmărea, melancolică, orice zgomot ; se auzea doar, solitar, ca într-un subsol fără fund, cum picură apa din robinet.

Joi dimineaţa Klavdia se sculă, după obiceiul ei, de dimineaţă, se spălă, îşi aranjă cu grijă părul într-un coc înalt şi se apucă să facă ordine în apartament (seara trebuia să se întoarcă fata), măturâ atentă prin toate camerele, uitîndu-se prin fiecare crăpătură ; în biroul soţului lovi cu cîrpa udă pisica ce îi apăruse în cale, pisica, neaşteptîndu-se sări ca arsă şi Klavdia, reţinîndu-şi lacrimile, se apucă iarăşi să frece prin casă.

În timpul acesta, Briuhanov era departe de Holmsk ; hurducăit pe scaunul din spate, într-o maşină veche de teren, rememora cele întîmplate în ultimele zile. La Klavdia se hotărî să nu se mai gîndească, prea pe neaşteptate se întîmplaseră lucrurile şi acum judeca cele petrecute cu alţi ochi, nemiloşi. Simţea o nevoie adîncă să se examineze fără milă şi într-o altă problemă, tot aşa de dificilă pentru sufletul lui.

Nu mai putea să amîne, trebuie să meargă la Zahar Deriughin ; de cîte ori se gîndea la Zahar îl cuprindea o durere surdă, pielea începea să-i ardă, de parcă cineva i-ar fi aruncat în faţă un pumn de noroi. Maşina îl scutura puternic, Briuhanov se lovea cu capul, strîmbîndu-se. Soarta îl legase de Zahar şi n-are ce face, ar fi putut să meargă la el mai de demult, dar, se vede, nu sosise momentul. Bine, să încercăm să judecăm logic, bine, şi-a zis el, să admitem că n-am avut dreptate. Dar cine şi cînd a stabilit ca un om să răspundă toată viaţa de faptele altuia, om matur, tatăl a patru copii ? Unde stă scris că el, secretarul comitetului raional, om cu o grămadă de griji şi probleme, trebuia să stea să-l convingă şi să-i dovedească lui Zahar că nu procedează corect, că nu este cinstit să ai femeia ta şi să trăieşti cu

alta, şi asta în văzul tuturor, fiind şi preşedintele colhozului ? Apoi şi povestea cu carnetul de partid ?

Briuhanov privea ceafa şoferului şi-şi descheie paltonul, în maşină era prea cald. Aducîndu-şi aminte de Klavdia se întunecă şi mai mult la faţă, îşi scoase ţigările, îşi aprinse cu greu una şi începu să fumeze —va trebui, totuşi, să-i dea un telefon de la Zejsk. „Ce prostie, ce prostie, se gîndi Briuhanov, nici eu, nici Zahar, n-am avut atunci un dram de minte, din aceea pe care ţi-o dă viaţa de toate zilele, n-am avut răbdare. Deşi, de ce trebuie să ia totul asupra sa ? Cum ar fi putut să-l reţină pe Zahar de la pasul nesăbuit cu carnetul de partid ? De unde putea să ştie că ăsta va sări ca ars ? Se înţelege, toţi avem nervi şi fiecare se poate pierde cu firea, dar de ce pentru asta trebuie să răspundă altcineva ? Numai pentru că amîndoi, în tinereţe, călăreau unul lîngă celălalt, cu suflarea tăiată de vîntul din faţă, cînd mergeau la atac ? „De aia, de aia, îşi reproşă Briuhanov, şi nu numai de aia. Ştii şi singur foarte bine, că dacă i-ai fi acordat ceva mai multă atenţie lui Zahar Deriughin, (şi asta puteai s-o faci), el nu s-ar fi prăbuşit şi n-ar fi apărut această fisură febrilă din sufletul tău. Tu puteai şi trebuiai s-o faci, îşi repetă Briuhanov mînios pe sine, este adevărat, nu puteai să urmăreşti pe fiecare în parte din raion, dar Zahar Deriughin nu era un oarecare".

Îşi aminti dureros de limpede cum a plecat Zahar ultima oară din biroul lui, cum li s-au întîlnit privirile şi cum el, neputînd să se uite în ochii lui, şi i-a plecat pe ai săi, şi-a amintit şi, iarăşi, au început să-i ardă obrajii ; oare nu din cauza asta nu l-a mai întîlnit pe Zahar de atunci ? Ca să conducă adunarea de la Gustisci l-a trimis pe preşedintele comitetului executiv şi nici mai tîrziu nu s-a mai dus niciodată la Gustisci, căuta să ocolească satul... Ar fi făcut asta, dacă nu s-ar fi simţit pe undeva vinovat ? Şi parcă-i vorba numai de Zahar ?" Ajunge, stop, îşi înăbuşi cu greu gîndul la Klavdia. Ea este femeie, şi încă ce femeie, n-ai de ce s-o învinuieşti, a cedat momentului, n-a rezistat în faţa singurătăţii sale, a disperării, a pornirilor sale, şi apoi, fir-ar să fie, nici el, la urma urmelor, nu este de piatră".

Hotărîrea de a merge la Zejsk şi de a-l vedea pe Zahar Deriughin a luat-o pe neaşteptate, dar era o hotărîre fermă, şi Briuhanov, alegînd momentul, a intrat la Petrov, care tocmai atunci terminase de vorbit cu o delegaţie de muncitoare de la fabrica de confecţii. I se părea că Petrov nu mai iese deloc din biroul său. E probabil tare bolnav, s-a gîndit neliniştit Briuhanov, lăsîndu-se în fotoliu.

— Ia o ţigară, Tihon Ivanovici, sînt de la Moscova, mi le-a trimis băiatul, a trecut prin Moscova, dar n-a putut să se repeadă pînă acasă, au stat doar trei zile în capitală, pînă s-a completat unitatea lor, zise, cu părere de rău, Petrov.

— Şi acum încotro a luat-o ? Pentru multă vreme ?

— În străinătate. La telefon nu poţi să spui prea multe. Mi-a promis că-mi scrie, şi atîta vroiam, să-l văd.

Învingîndu-şi emoţia, Petrov se concentră asupra hîrtiei pe care o avea în faţă. Briuhanov se uita la palmele lui slabe şi galbene şi ar fi vrut să-i spună ce simţea în momentul acela : că ei, cu toţii, înţeleg ce înseamnă Petrov pentru ei şi că sînt gata de orice pentru el... Dar Petrov nu admitea nici cele mai mici semne de compasiune faţă de el şi, parcă ghicind gîndurile lui Briuhanov, îşi ridică ochii de pe hîrtii şi se uită ţintă la el.

— Ce ai, Tihon Ivanovici ? Zi repede, îi aştept pe tovarăşii de la Smolensk.

— Konstantin Leontievici, vreau să mă duc la Zejsk, la uzina de motoare. Pentru vreo săptămînă, să mă uit şi eu, poate că reuşesc să înţeleg ce se întîmplă acolo, că sînt probleme pe şantier.

— Ce crezi despre Ciubariov ?

— Aici părerile noastre nu prea contează, ţine de Moscova, nu e de competenţa noastră. Văzînd supărarea în gestul lui Petrov, Briuhanov căzu pe gînduri.

— Nu e a noastră, asta aşa e, dar nimeni nu ne-a scutit de răspundere. Primim tot timpul sesizări alarmante, sînt mereu rămîneri în urmă. Şantierul merge prost. Sînt reclamaţii la adresa lui Ciubariov, e considerat vinovat de tot ce se întîmplă acolo. Ar trebui şi noi să urmărim mai atent problema asta.

— Vă ascult, Konstantin Leontievici.

— Du-te acolo. Şi încă ceva : nu te lua prea mult după ăştia care şoptesc pe la ureche, nu te grăbi cu concluziile. Ciubariov este un mare specialist. Oameni ca el, din păcate, nu avem prea mulţi deocamdată ; este un om pătimaş, cu o fire originală. Îmi face plăcere să mă duc pe la el. Este entuziast, energic şi erudit. Lucrările publicate de el sînt bine cunoscute în străinătate. Este un specialist din generaţia veche, a început să lucreze înainte de revoluţie. I s-au făcut peste douăzeci de reclamaţii şi la organele de partid, şi la alte organe. A fost reclamat şi aici, şi la Moscova. Apoi şi greşeala prostească din articolul acela... Pekariov, probabil, nici n-a înţeles ce deserviciu i-a făcut. Cu tine vorbesc deschis, sînt neliniştit de Ciubariov şi de toată vînzoleala asta în jurul lui. Se pare că presiunea se apropie de limita critică şi noi doi o să fim ultimii care o să auzim explozia. Este foarte bine că ai sesizat şi tu treaba asta. Trebuie să-l sprijinim pe Ciubariov, să-l ajutăm, să vedem care sînt părţile slabe şi să rezolvăm problemele din mers. Trebuie să facem tot ce depinde de noi ca să-l ajutăm.

— Este una dintre cele mai importante construcţii ale cincinalului ! zise, supărat Briuhanov aprinzîndu-şi o ţigară, bucurîndu-se, în acelaşi timp, că părerea lui cu privire la şeful şantierului corespunde cu punctul de vedere al lui Petrov, şi anume că, într-adevăr, Ciubariov nu îi este indiferent. Briuhanov se mira doar cum de nu sesizase asta pînă acum.

— Am înţeles, Konstantin Leontievici ; o zi am să mă reped şi la Zejsk, oricum sînt locurile mele natale. N-am mai fost de mult.

— Du-te. Să mă ţii la curent, să-mi comunici cum stau lucrurile. Noroc.

Stînd în maşină, la început Briuhanov se uita după stăncuţele care, la apropierea lor, îşi luau zborul de pe drum. Acestor păsări gălăgioase, forfotitoare, nu le place singurătatea ; se încaieră, fac larmă şi iarăşi le vezi împreună. Vietăţi, se înţelege, primitive, şi totuşi, în discuţia lui cu Petrov nu putuse să-i spună tot ce credea despre Zahar Deriughin iar acum îi părea rău. Trebuie să se vadă cu Zahar, cu atît mai mult cu cît pentru asta totdeauna se pot găsi cîteva ceasuri libere, aşa că Briu-

hanov, după ce schimbă cîteva cuvinte la Zejsk cu Valţev, secretarul comitetului raional, care-i luase locul, renunţă la masa de prînz şi porni spre Gustisci, spunîndu-i secretarului comitetului raional că va sta mai mult de vorbă cu el cînd se va întoarce, iar după aceea se va duce la uzina de motoare. Văzînd încordarea în ochii lui Valţev, se grăbi ; pînă nu demult şi el tremura cînd venea conducerea de la regiune. Îi treceau fiorii reci prin inimă, dar acum nu voia nimic în plus nici de la sine, nici de la Valţev ăsta.

Era un geruleţ tăios şi cîmpurile pustii se vedeau pînă departe. Se simţea apropierea iernii. Drumul şi cîmpurile din jur erau pustii, numai în două locuri a văzut pe luncă două cirezi de vaci ; păşteau ultima iarbă, deja uscată, îngălbenită. Tăcutul Veseleicikov, şoferul de la comitetul regional, se uita, după obiceiul lui, numai înainte. Briuhanov simţea că şoferul nu-l simpatizează, aşa că nu se înghesuia să vorbească cu el. Cînd au intrat în Gustisci, gonind de pe drum găinile sprintene şi gîştele domoale, gălăgioase s-au oprit la casa lui Zahar Deriughin, Briuhanov simţi cu toată acuitatea cît de greu i-a fost să se hotărască să facă pasul acesta ; pentru o clipă simţi imboldul de a-i spune lui Veseleicikov să întoarcă maşina şi să plece înapoi, dar pînă la urmă coborî din maşină şi se uită cu lăcomie în jur.

Alături de casa veche a lui Zahar, care, parcă, dintr-odată, se dărîmase pe toate părţile, strălucea o construcţie din bîrne, ridicată pînă la grinda de tavan ; doi ţărani ciopleau bîrnele, şi, deşi era frig, oamenii lucrau numai în cămăşi. Cînd ieşise Briuhanov din maşină, ţăranii se uitaseră la el, apoi îşi văzură de treabă mai departe. Briuhanov îl văzu lîngă construcţie pe Zahar, fără şapcă, cu mîinile lungi, într-o cămaşă lungă, căzută mult peste curea ; Zahar se uită atent la Briuhanov de parcă nu l-ar fi recunoscut, aşa că acesta, păşind peste lemnele de pe jos, se apropie de el. Lemnul mirosea amar şi iute. Briuhanov a mîngîiat cu palma colţul casei uitîndu-se în ochii încruntaţi ai lui Zahar ; simţi că i se opreşte ceva în gît. Vedea că Zahar pricepuse de ce se află aici şi, ca după un mers lung şi obositor, răsuflă uşurat.

— Şi zi aşa, îţi faci casă ? întrebă Briuhanov, mai lovind o dată cu palma peste colţul casei, observînd calitatea bună a bîrnelor alese pentru pereţi.

— Îmi fac, răspunse Zahar, încreţindu-şi faţa slabă, bătută de vînt aşteptînd liniştit şi nefăcînd nimic să ascundă nemulţumirea faţă de sosirea acestui oaspete nepoftit.

— Atunci, noroc, îi întinse Briuhanov mîna ; Zahar i-o luă fără grabă şi Briuhanov simţi asta. Pe pomeţi îi apărură pete întunecate. Zahar îi strînse repede mîna întinsă şi imediat şi-o retrase.

— Noroc, dacă nu glumeşti, tovarăşe Briuhanov.

— Am vrut să trec pe la tine, am venit cu treburi pe aici şi mi-am zis să trec şi pe la tine...

— Dacă-i aşa, sîntem totdeauna bucuroşi de oaspeţi, a zis Zahar şi, aplecîndu-se, lua de jos un pulover lucrat în casă, pe care şi-l puse pe umeri. Cînd munceşti, ţi se face cald, şi cînd te opreşti din lucru, te ia imediat frigul... Naşule ! ridică Zahar glasul, adresîndu-se unuia dintre ţărani. Hai să ne odihnim puţin, uite, a venit un tovarăş tocmai de la Holmsk... O să ne povestească ce mai e nou, ce se mai întîmplă în lumea asta mare, ce mai e în Spania, poate că mai e război şi prin alte părţi, sau aşa ceva...

Ţăranii se opriră din cioplit, înfigîndu-şi cu dibăcie securile în bîrne îşi puseră, ca şi Zahar, hainele pe umeri şi veniră mai aproape. Briuhanov îi salută şi strînse, pe rînd, mîinile tari, noduroase.

— Naşul meu, Ignat Kuzmici Sviridov, arătă Zahar cu capul spre un ţăran cu ochii inteligenţi, care semăna prin ceva greu de definit cu Zahar, iar ăsta-i Volodka Rîjîi... Rîjîi e porecla, că de fapt îl cheamă Grigoriev. Privindu-l pe sub sprîncene pe Briuhanov, Zahar îşi scoase chiseaua cu tutun, dar Briuhanov îi întinse repede tabachera.

— Poate le încercăm pe ale mele ? întrebă Briuhanov, dar din tabacheră s-a servit numai Volodka Rîjîi. Zahar îşi făcu o ţigară din foiţă, iar Sviridov, care nu fuma şi, în general, nu suporta tutunul, zise că se duce să bea puţin cvas ; Briuhanov se uită pe urma lui.

— Da, face bine, rîse Zahar, sănătatea trebuie păzită, mahorca asta te face să scuipi negru din măruntaie. Ţigările sînt mai bune. Fumează, Vladimir Parfenici, fumează ţigările conducerii. Zahar vorbea şi se uita rîzînd la Volodka Rîjîi, dar Briuhanov ştia că vorbele îi erau adresate lui şi simţea amărăciunea din ele.

— Eu, ca să spun, am venit la tine, Zahar, zise Briuhanov. Aş vrea să vorbesc cu tine.

— Ar fi trebuit s-o faci mai demult, Tihon Ivanîci... Ţi-a trebuit mult timp pînă să vii. Zahar îşi încruntă sprîncenele ; faţa lui, acoperită cu şuviţe dese de păr vineţiu, căpătase o frumuseţe sălbatică. Du-te, Volodka, se întoarse spre Volodka Rîjîi, du-te să bei şi tu cvas, că de data asta te-ai purtat ca o muiere, de parcă ai avea bragă în sînge.

Aşteptă ca Volodka Rîjîi să se îndepărteze puţin şi-i spuse lui Briuhanov :

— Degeaba ai venit, Tihon, noi doi, se pare, nu mai avem despre ce să vorbim. E limpede totul. După cum vezi, n-am murit ; mai mult, îmi ridic o casă nouă. Pe ţăran nu-l omorî cu munca, o are în sînge...

— Aşteaptă, aşteaptă puţin Zahar, nu te înfierbînta. Hai să nu mai repetăm greşelile de dinainte. Înţelege-mă şi pe mine, nu puteam să nu vin, treaba asta trebuie s-o limpezim între noi. Mă înţelegi ?

— Nu, nu înţeleg. N-am învăţat atîtă carte, şi la ce mi-ar fi folosit ?

— Bine, sînt vinovat în faţa ta, sînt vinovat — te simţi mai uşurat ? — Pe Briuhanov începea să-l enerveze lipsa clară de dorinţă din partea lui Zahar de a discuta serios, iar în ceea ce îl privea pe Zahar îi plăcea să facă pe prostul. — Acum noi doi nu mai putem nici măcar să vorbim ca oamenii ? Nu te mai zbîrli atîta, treaba e serioasă... Eu...

— Asta-i, asta-i, Tihon ! Tu să te asculţi odată cum zici cînd spui „Eu ! „Eu". Tu de aceea ai venit că ţi-a rămas ca un ghimpe, nu te lasă să dormi liniştit. Dar eu am alte griji, uite, trebuie să-mi fac casă, am patru copii, şi dacă îi număr mai bine sînt cinci, — îi arătă palma cu cele cinci degete desfăcute. — Vezi ? Copiii nu cresc

de la sine, cer pîine. Chiar şi neagră, dar multă, ca să-şi umfle burţile. Tu, uită-te, ce sus te-ai ridicat, te descurci tu, cumva, şi fără mine, fără un ţărănoi. Fiecare are pe lumea asta un hotar, nu poţi să treci de el. E un lanţ care te ţine din spate.

— Bine, Zahar, te înţeleg. Dar tu ai avut dreptate cînd ţi-ai aruncat carnetul de partid pe masă ? Să zicem că eu sînt rău, că şi alţi doi-trei sînt oameni răi, dar ce legătură are partidul cu asta ?

— Să mă fi întrebat, de ce ai tăcut atunci şi ai venit acum să mă întrebi. Ce-a fost s-a terminat. Vezi bine, găsiraţi contrarevoluţia : un bărbat sănătos care se duce la o fată, se culcă cu ea. Uite ce crimă ! Cît priveşte dedesubturile chiabureşti pe care aţi vrut să mi le băgaţi pe gît, cu astea n-am fost şi nu sînt de acord. Polivanov n-a fost niciodată un duşman al puterii sovietice şi nu va fi, iar pentru om trebuie să garantezi şi cu capul, dacă crezi în el. De asta am intrat în partid şi mi-am vărsat sîngele pentru el.

— Nimeni nu te-a făcut contrarevoluţionar, nu mai vorbi fleacuri.

— Dacă omul, după voi, cei învăţaţi, este un fleac, Tihon Ivanovici, de ce ai mai venit pînă aici, de ce te-ai deranjat ?

— Cu tine nu se poate vorbi, uite cum cauţi ceartă, Zahar ! Căci şi la şedinţa biroului, ai tăiat în dreapta şi în stînga, ca la instrucţia din escadron. Ai o fire imposibilă ! izbucni, în sfîrşit, Briuhanov. Uite, am venit singur la tine, de mult mă frămînta gîndul ăsta, aşa că de ce sari aşa, mereu îl cauţi pe dracu ! Ştiu, îl întrerupse pe Zahar, ştiu că asta nu-i nici o vitejie, dar vreau să-ţi spun un singur lucru : de s-ar fi întîmplat azi, altfel ar fi stat lucrurile. Atîta am vrut să-ţi spun şi acum plec. Dă-mi mîna, Zahar, ca în vremurile bune de altădată. Dacă vrei să te ajut cu ceva, să-mi spui. Îţi vorbesc din inimă. N-am copii, n-am de cine să am grijă, aşa că am adus nişte daruri pentru copilaşii tăi.

— Nu trebuie, îţi mulţumesc pentru grijă. Nu umblă dezbrăcaţi. Pîine avem, ce ne mai trebuie ? Mulţumesc, Tihon. Ar fi vremea să ai şi tu un copil. Ai trecut de treizeci, nu ?

— E prea devreme să ne numărăm anii, doar nu sîntem femei, glumi Briuhanov. Pînă acuma n-am reuşit ; una potrivită nu-mi iese în cale, iar ca s-o caut eu n-am timp.

— Ce prostie, iartă-mă pentru cuvîntul ăsta. Ai tot ce-ţi trebuie, eşti un bărbat chipeş. Te-ai moleşit ; fii mai îndrăzneţ cu muierile ; ele preţuiesc în primul rînd îndrăzneala, căci ştiu, ale dracului, că nu se moare de foame cu unul îndrăzneţ.

— Îmbătrîneşti, dar tot nu te schimbi, rîse Briuhanov, privind cu căldură la faţa sălbatică, frumoasă, a lui Zahar. Şi femeia este om, iar tu vorbeşti despre femei ca despre nişte lucruri.

— Dintr-o dată se vede că nu le cunoşti. În viaţă muierea are mult mai multă nevoie de bărbat, decît bărbatul de femeie. Fără bărbat muierea se veştejeşte. Aşa că să nu-ţi mai fie milă de ele, căci tocmai mila ta le chinuieşte mai amarnic, şi n-o să ţi-o ierte niciodată. Hai, poftеşte în casă, nu-i bine să pleci la drum fără să mănînci ceva. Nu trăim mai prost decît alţii, găsim ceva să mîncăm.

Briuhanov observă că ochii lui Zahar se încălziseră şi aşteptau neliniştiţi răspunsul lui, aşa că plecă afirmativ capul ; aplecîndu-se în dreptul uşii scunde, intră după Zahar în tindă, privind în jur cu curiozitate, căci pînă atunci nu fusese niciodată la el şi acum se uita cu băgare de seamă la cel mai mic amănunt. Ştia că Zahar Deriughin este un om deştept, dar înţelegea că după prima întîlnire nu se vor schimba prea mult lucrurile în relaţiile dintre ei doi, căci era prea mare obida, doar că treburile se vor urni din loc, şi durerea veche a fost dată la o parte ; se bucura că, în sfîrşit, a reuşit să treacă peste această barieră.

6

ÎN TINDĂ, BRIUHANOV văzu atîrnate pe pereţi diferite legături cu ierburi şi ştiuleţi de porumb de un galben neclar ; un cocoş roşu cu dungi negre, cu creasta zmeurie, căzută peste un ochi, bolborosi ceva supărat, fugi nemulţumit, spre două găini, de aceeaşi culoare, şi

începu să cotcodăcească cu ele. Din prag, se aplecă să-i dea bineţe o bătrînă înaltă şi uscată, mama lui Zahar, care îl văzuse prin ferestruică şi întrebase de el pe cei care veniseră să bea cvas, aşa că ştia cu cine a stat fiul ei atît de mult de vorbă ; dealtfel, ea îşi amintea de Briuhanov, numai că nu ştia cum să i se adreseze, să-i spună ca pe vremuri, numai Tihon, sau să adauge şi prenumele tatălui, adică cu tot respectul.

— Bună ziua, bună ziua, Tihon Ivanîci, răspunse bătrîna la salutul lui Briuhanov. De mult n-ai mai trecut pe la noi. Scoate-ţi haina, poftește, stai jos.

Bătrîna se duse şi şterse cu un prosop curat laviţa şi masa din odaia din faţă. Dulgherii, care şedeau pe o laviţă lîngă prag şi se uitau curioşi la Briuhanov, s-au ridicat în picioare.

— Ştiţi ce, oameni buni, ajunge pentru ziua de azi, zise Zahar. Trebuie să stau de vorbă cu tovarăşul Briuhanov.

— Tu poţi să vorbeşti, spuse liniştit Sviridov, noi ce treabă avem ? Căci vremea trece, trece, aşa că ne ducem să mai lucrăm. Hai, Volodka, hai, n-avem de ce să ne lenevim.

Dulgherii au plecat. Briuhanov, scoţîndu-şi paltonul, pe care l-a luat imediat bătrîna şi l-a dus să-l agaţe într-un loc curat, s-a aşezat pe laviţă ; văzu că de după cuptor îl urmăreau două perechi de ochi curioşi, unii negri, alţii deschişi la culoare şi a înţeles că sînt copiii mai mici ai lui Zahar ; i-a dat bătrînei darurile aduse, ah, şi-a reproşat Briuhanov, trebuia să fi adus ceva de îmbrăcăminte, ceva stambă ; căci, într-adevăr, într-atîta s-a secat la suflet că a uitat cum a fost cînd era mic, de cîte lucruri e nevoie, şi doar sînt patru ; uită-te la ei cum te privesc. Briuhanov şi-a dat imediat seama care-i copilul de suflet ; la copilul cu ochii de culoare deschisă se vedeau limpede trăsăturile lui Zahar, în timp ce copilul cu ochii negri se deosebea cu totul de familia lui Zahar, avea şi sprîncenele mai strînse, şi pometii mai înalţi, nu ca la copiii de sînge ai lui Zahar. În odaie a apărut Alionka, înaltă, tăcută, s-a uitat pe sub sprîncene la Briuhanov, a spus sfioasă „bună ziua" şi a ieşit imediat cu un ulcior mare de lut ; în memo-

ria lui Briuhanov s-au întipărit pentru multă vreme ochii ei mari, cenuşii, peste doi-trei ani fata asta o să fie foarte frumoasă şi o să se mărite repede ; fetele ca ea nu zăbovesc prea mult.

În timp ce Briuhanov se uita prin casă şi la copii, gazda şi-a spălat mîinile într-un lighean (băieţelul cel mic al lui Zahar, Egoruşka cu ochii negri, s-a dat jos de pe cuptor ca să-i toarne apa şi tot tropăia cu picioruşele goale, căci pe podeaua de pămînt era foarte frig). Pe neobservate pe masă a apărut o sticlă de votcă umezită din cauza gerului şi gustări consistente ţărăneşti : bucăţi mari de slănină, o căpăţînă de varză murată, mere, mirosind plăcut a fîn, ouă fierte ; Zahar a luat o pîine mare, rotundă, şi ţinînd-o strîns de piept, a tăiat felii groase.

— Să-l chem şi pe şoferul tău să vină să mănînce ? întrebă Zahar, făcînd un semn cu capul spre uşă. O fi flămînzit şi el.

— Nu e nevoie, o să aibă timp, îl opri Briuhanov. Stăm puţin, mai vorbim între noi doi.

Bătrîna Avdotia i-a dat lui Briuhanov un ştergar curat, cu cocoşi mari şi roşii pe margini.

— Acopere-ţi genunchii, zise baba Avdotia cu obişnuita-i bunăvoinţă faţă de oaspeţi. Ar fi păcat să te pătezi, e un postav bun.

Briuhanov luă ştergarul, îşi acoperi genunchii.

— Dar stăpîna casei unde-i ? îl întrebă pe Zahar, intrînd în atmosferă şi simţindu-se aici uimitor de bine, ca la el acasă.

— La muncă, unde să fie, răspunse Zahar, dînd la o parte cu cuţitul ceara roşie de pe sticlă. La muncă, duce bălegarul pe cîmp, îşi face zile-muncă.

— Da, timpul trece, rosti îngîndurat Briuhanov, gîndindu-se la ale sale şi amintindu-şi, fără să vrea, de ochii cenuşii ai fetei lui Zahar. Cînd a avut timp Alionka să crească atît de mult, Zahar ?

— Cresc slobozi, ca ciupercile, ce treabă au, noi n-avem vreme să ne gîndim şi, uite aşa, se ridică, rîse Zahar şi se apucă să toarne votca ; spunînd un „noi“ tăios, el nu numai că s-a separat de Briuhanov, ci s-a şi identificat cu mulţimea de oameni, pe care Briuhanov nu-i cunoaşte, dar care fac ceea ce este fundamental în viaţă — seamănă

ogoarele şi construiesc, nasc şi cresc copiii ; în glasul lui se simţea superioritatea celui mare şi Briuhanov notă asta, cu amărăciune, pentru sine. Luă paharul care i s-a întins, îl bău şi începu să mănînce slănina puţin sărată, cu o aromă plăcută ; şi pîinea era bună, proaspătă. Bătrîna aprinse cărbunii şi prăji ochiuri într-o tigaie mare şi neagră. Briuhanov îi spuse lui Zahar să nu facă nimic pentru el, dar acesta nu-l ascultase şi iarăşi pe faţa lui apăru un surîs ironic, pe care Briuhanov nu-l recunoştea.

— De ce crezi că face numai pentru tine ? întrebă Zahar, turnînd votcă în pahare. Oaspetele e oaspete, dar nici noi nu ne lăsăm obidiţi. Hai mai bine să bem pentru vremurile de altădată, ce zici ? Au fost, cîndva, vremuri şi mai bune, să bem pentru ele.

— Să bem, Zahar, îi răspunse pe acelaşi ton Briuhanov, ridicînd paharul.

Zahar aşteptă să bea Briuhanov, apoi bău şi el, dar nu mîncă, ci-şi făcu o ţigară şi o aprinse ; de obicei maică-sa îl gonea afară ca să fumeze, dar acum n-a zis nimic. Zahar s-a uitat dintr-o parte la faţa ei liniştită, ca de piatră, şi o lăudă în gînd, zicîndu-şi că ştie bătrîna cînd trebuie să tacă.

— Vrei să vorbesc deschis, Tihon ? îl întrebă pe neaşteptate, uitîndu-se ţintă în ochii lui. Ar fi trebuit atunci să mă închid în mine, să ascund, să-mi înfrîng sufletul. Dacă m-aş fi stăpînit în clipa aceea, nimeni n-ar fi putut să mă biruie. — Zahar vorbea cu aceeaşi expresie veselă în ochi, încît nu puteai să-ţi dai seama dacă îşi aduce doar aminte, întîmplător, de nişte gînduri mai vechi, sau dacă vorbeşte fiindcă încă îl mai roade obida. — Ştiu, tu nu-mi eşti duşman, şi de aia e mai rău. Înţeleg, nu ţi-a ajuns timp şi pentru mine. De la un duşman aş fi înghiţit-o mai uşor, căci ăla n-ar fi lungit vorba atîta şi mi-ar fi pus sula în coaste.

Faţa lui Briuhanov se întunecă, dar nu-şi plecă privirea, îşi scoase tabachera grea, din piele cu înfloriturі, pe care o ştia Zahar, şi-şi aprinse o ţigară.

— Tu să nu te superi, că vorbesc aşa, vorbesc fără răutate. Atunci mă înfuriasem pe toată lumea, şi în primul rînd pe tine, Tihon, îmi pierdusem minţile. Din pricina ta am aruncat şi carnetul de partid, de parcă

dracu' mi-a luat mintea. Nu trebuia, şi totuşi l-am aruncat, l-am aruncat ! Iar după aceea m-am lăsat dus de val... Şi cine a cîştigat din asta ? Nici eu, nici tu. Poate că Rodion Anisimov, şi alţii ca el.

Briuhanov reţinu maşinal numele pronunţat de Zahar ; da, era doar un singur drum : să-şi spună unul altuia deschis totul, să definească nu partea formală a lucrurilor, care-i separase demult, ci fiecare să se judece simplu şi cinstit, ca pe vremea atacurilor furibunde, piept la piept, doar acum nu mai era nici o piedică pentru asta. Da, multă apă se scursese de atunci şi acum simţea bucuria amară că stau iarăşi împreună, la aceeaşi masă, şi-şi spun adevărurile cele mai ascunse, ale inimii. Votca şi aerul închis din odaie îl moleşeau, şi Briuhanov se uita cu blîndeţe la Zahar, simţind că, totuşi, anii tinereţii îi leagă, indiferent de cele întîmplate, şi chiar dacă nu mai e aceeaşi apropiere sufletească din anii războiului civil şi nici vîrsta nu mai e aceeaşi, iar deosebirea de situaţie socială şi de interese este foarte mare. Se simţea bine în această odaie săracă, întunecată, de parcă se spărsese o bubă veche, chinuitoare, şi durerea surdă care încetase îl sleise de vlagă ; ar fi vrut acum să stea aşa, fără ca să scoată un cuvînt. Se uita cu amărăciune în suflet la sărăcia şi strîmtoarea din casă, se uita la fiecare amănunt, mirîndu-se, fără să vrea, cum de pot să trăiască în această înghesuială patru copii şi trei oameni mari ; patul ascuns după un polog curat de stambă era aproape lipit de vatră, sub care era locul unde iarna se ţinea viţelul, aşa că rămînea loc numai pentru masă şi laviţe, pe care, ziua, se şedea iar, noaptea, se dormea. Copiii, doi băieţaşi, stăteau culcaţi pe cuptor şi două perechi de ochi se uitau fără sfială la el ; Briuhanov simţi iarăşi cum o părere de rău înăbuşită îi apasă pieptul. În această înghesuială şi sărăcie era ceva necesar pentru viaţă, dar care lui îi lipsea. Zahar şedea pe laviţă şi fuma, scuturîndu-şi scrumul într-o cutie de tinichea, şi se gîndea dacă e cazul să mai pună pe masă o sticlă de rachiu, căci votcă nu mai avea în casă ; dacă atunci, cînd venise Briuhanov, îl întîmpinase cu o duşmănie deschisă, acum

dușmănia aceasta se topise, ce să-i faci, și Tihon e și el un om, se gîndea Zahar, și pe el poți să-l înțelegi, dacă te socoți bine.

Pînă la urmă se hotărî să scoată sticla de rachiu și Briuhanov, văzînd-o pe masă, rîse nehotărît, zicînd că, poate, n-ar mai trebui ; Zahar rîse și turnă în pahare.

— Bine, zise Zahar, cînd o să mai am prilejul ăsta ? Și cînd te gîndești, am fost și noi odată niște mucoși, iar acuma, uite ce gardă s-a ridicat. Ivan al meu, cel mai mare, împlinește doisprezece ani.

— Uite pentru ei să bem, Zahar, ei o să aibă altă viață, mai luminoasă. — Briuhanov nu mai simțea gustul rachiului și bău paharul pînă la fund, de parcă era apă. — Zici, doisprezece ? Nici nu bagi de seamă și va trebui să vezi ce faci cu el.

— O să crească, o să vadă și singur.

— De crescut, o să crească, dar de aia ești tatăl lor, să le spui, să-i îndrumi. Adu-l la Holmsk, Zahar, cum termină școala. Deschidem o filială a institutului de construcții de mașini. O să fie inginer. Îți dai seama, Zahar ?

— Să trăim pînă atunci, Tihon, și o să vedem. E adevărat, le sînt deschise toate drumurile, doar cap să aibă pe umeri. Dar tu, încă nu te-ai hotărît să-ți găsești o nevastă ? Sau te-a vrăjit vreo mîndră ? — se apropie de el, făcîndu-și o țigară.

— Miresei mele încă nu i-a venit vremea de măritat, răspunse, fără să se gîndească Briuhanov.

— Cu rangul tău nu prea poți s-o iei pe alături, nu-i așa, Tihon ? Și totuși, însoară-te. Toate sînt trecătoare, și banii, și rangurile, dar ăștia, — Zahar a făcut cu capul spre cuptor, spre copii, — dar, uite, ăștia rămîn.

— Bine, bine, ce te-a apucat, mă însor, rîse forțat Briuhanov și, schimbînd firul discuției, îl întrebă : De ce l-ai pomenit adineaori pe Anisimov ? Pentru ce ? De ce să se bucure de prostia noastră ?

— Nu pot să-ți spun nimic precis, Tihon, răspunse repede Zahar, de parcă s-ar fi așteptat la această întrebare. Nu știu, e un om tare ascuns, am lucrat multă vreme împreună, dar niciodată n-am putut să pricep ce zace în el.

— Bine, dar asta totuşi nu-i o dovadă. Briuhanov a dat la o parte paharul cu rachiu. Îmi aduc aminte de datele lui din chestionare... parcă totul ar fi în regulă, muncitor, a lucrat la uzinele din Petrograd.

— Aşa e, Tihon, toate au pornit de la firea lui, nu ne înghiţeam. Firile noastre nu s-au potrivit. De departe parcă totul era la locul său, dar cînd ne întîlneam — n-aveam putere să-l rabd, simţeam altfel, de aia s-a şi luat de mine. Mai tîrziu, de cîte ori nu m-am gîndit, care-i pricina pentru care n-am putut să mă înţeleg cu el ? Îţi spun asta prietenește. Pare un om cu cap ; îi place puterea, s-a obişnuit să aibă totdeauna dreptate. Aşa că nu m-am înţeles cu el. Dar ce să mai vorbim despre el, acuma e la raion, învîrteşte comerţul nu de mult au scris în ziar despre el ; n-ai ce spune, capul îi merge. Dă-l încolo, încă un pahar, la botul calului !

— Nu, ajunge, mulţumesc. Şi aşa am băut prea mult. E tîrziu, vreau să înnoptez la Zejsk. Mă trage, oricum sînt locurile mele natale, zise, aproape rugîndu-se, Briuhanov.

— Rămîi la noi, găsim noi o casă cu plapumă, ne-am duce la vînătoare, ce zici, Tihon ? Cred că de mult n-ai mai ţinut o armă în mîini.

— Altă dată, Zahar, îţi promit, dar acum nu pot, crede-mă, mai avem vreme destulă ! zise Briuhanov, tăind aerul cu mîna şi în clipa aceea văzu, cu o limpezime neobişnuită, capul dat pe spate al Klavdiei.

— Bagă de seamă, o să-ţi pară rău, ai chef să hrăneşti ploşniţele de la hotel ?

Se uitau unul la celălalt, rîzînd cu ochii învăluiţi de ceva depărtat, uitat ; ar trebui să dea dracului toate treburile, să-i dea drumul şoferului, să rămînă şi să înnopteze la o muiere tînără, voinică, şi să petreacă o noapte ameţitoare, ca acelea de pe vremuri, prin anul douăzeci, în Ucraina. Pe atunci era tînăr, acuma noaptea asta şi-ar pierde-o cu mai multă dărnicie.

Zahar îl privea zîmbind cu bunătate.

— Ciudat om mai eşti, Tihon, tot tragi, tragi de tine, dar viaţa e una singură, alta n-o să mai fie.

— Bine, filozofule, lasă argumentele tale pentru altă dată. Vino şi tu la Holmsk cu copiii, cu nevasta. Să-i duci şi tu la teatru. Şi mama se va bucura, se va găsi loc pentru toţi. Bine, te las. — Briuhanov îşi încheie nasturii la paltonul îmblănit. — Unde e Avdotia Vasilievna ? Să-mi iau rămas bun, trebuie să plec. — În ultimul moment îl strînse pe Zahar de umeri, încercîndu-şi puterile cu el ca altădată, şi încruntîndu-se, îl lăsă pe dată.

— Măi, frate, eşti de fier, nu alta ! zise Briuhanov cu francheţea de altădată, apoi făcu un semn cu mîna băieţilor lui Zahar, îi spuse lui Veseleicikov să aducă pachetele cu mîncare care rămăseseră (în ele era salam, conserve, peşte afumat), promise că data viitoare o să le aducă copiilor ceva de îmbrăcăminte şi creioane colorate ; baba Avdotia şi Efrosinia încă nu apăruseră, aşa că, trăgîndu-şi căciula pe urechi, ieşi din casă, după el ieşi şi Zahar.

Bătea un vînt puternic de toamnă, cerul începuse să se întunece ; dulgherii, Volodka Rîjîi şi Ignat Kuzmici, naşul lui Zahar, încă mai lucrau ; cînd porni maşina, hurducindu-se pe drumul accidentat şi fugărind găinile, securile dulgherilor se mai auzeau. Zahar îl conduse cu privirea, mijindu-şi ochii neliniştiţi, apoi căută un loc după grămada de bîrne, unde nu putea să-l vadă nimeni, şi se aşeză pe o buturugă ; venirea neaşteptată a lui Briuhanov zgîndărise obida veche, care mocnea în el, şi, totuşi, acum se simţea parcă mai uşurat. Înainte vreme, în nopţile triste de singurătate, gîndindu-se la cele petrecute între el şi Briuhanov, nu putea să-şi înfrîngă mîhnirea ; ascultînd loviturile dese de secure, se gîndea cu amărăciune la viaţa lui nefericită, la Briuhanov, la fraţii Manei, care erau cît pe aci să-l trimită în lumea dreptţilor, la faptul că acum o pierduse şi pe Manea, că mereu îi e dor de ea, deşi începuse să se obişnuiască cu gîndul că-l părăsise pentru totdeauna. La urma urmelor, se convinsese şi singur de asta, dovadă că se apucase să-şi facă o casă nouă. Acum se gîndea liniştit la toate acestea, dar erau momente în care o ura pe Manea, socotind că ea îi dăduse ultima lovitură şi că nu mai avea pentru ce să trăiască. Dar copiii creşteau şi îşi cereau drepturile, în

fond şi Manea nu era decît o femeie şi trebuia pusă la locul ei, să vadă că se poate descurca şi fără ea.

Cu fiecare zi Zahar, chinuit de mîndria lui rănită, era tot mai hotărît să le arate oamenilor, că roata nu trecuse de pomană peste el, doar că devenea tot mai taciturn şi mai închis în sine.

7

BRIUHANOV ÎŞI ZISE să nu deranjeze pe nimeni la Zejsk şi înnoptă la Casa colhoznicului ; recepţionera de serviciu îl recunoscu imediat, bucurîndu-se că venise în timpul serviciului ei, scoase un „ah", privindu-l cu ochi îndrăzneţi şi veseli, şi-i telefonă responsabilului, aşa că în curînd află şi succesorul lui la comitetul raional, ca şi mulţi alţii. După ce dădu dispoziţii în legătură cu şoferul şi ascultă pe recepţioneră, care, repede şi sacadat, îi raportă că toată casa este ocupată pînă la refuz de oameni veniţi pe şantier, dar că, totuşi, au o cameră rezervată pentru oameni ca el, Briuhanov îi mulţumi şi o rugă să-i arate camera destinată pentru „oameni ca el", cu pat curat şi cu noptieră, şi după ce recepţionera plecă, se dezbrăcă, se culcă şi adormi pe dată ca un buştean, deşi, cum i se păru apoi, nu dormise prea mult.

Se trezi curînd, dar nu se ridică din pat, simţind că pînă dimineaţă mai este. Îşi aducea aminte aproape cuvînt cu cuvînt discuţia cu Zahar Deriughin, putea să-i fi scăpat doar ceva nesemnificativ, şi acuma se gîndea, cufundat într-o linişte somnolentă, cu zgomote uşoare şi neclare. Da, viaţa merge înainte, Zahar are deja patru copii, şi ce băieţi minunaţi, iar fata e o adevărată frumuseţe ; de ce oare el, Briuhanov, nu se poate elibera de sentimentul că totuşi este legat de Zahar ? Şi apoi, cine-i el, Briuhanov, copii n-a fost în stare să aibă, viaţa îi e golită de orice afecţiune. Cine are nevoie de el ? Totuşi, e timpul să termine cu gîndurile acestea chinuitoare, mîine va fi o zi grea, la şase kilometri de această linişte se ridică una dintre cele mai mari construcţii din ţară ; cei de la Moscova întreabă tot timpul cum merg lucrurile, sînt

nemulţumiţi de ritm, că nu se respectă termenele calendaristice ; trebuie să vadă ce se întîmplă, o să rămînă aici, cît va fi nevoie, o să examineze situaţia.

La Zahar, fiind într-o dispoziţie febrilă, băuse prea mult, dar pe drum ameţeala se risipise, şi acum nu mai putea să doarmă. Trecuse mult de miezul nopţii, orăşelul dormea, Briuhanov, însă, nu putea să adoarmă, i se năzărea tot timpul în faţa ochilor un cap de femeie dat pe spate, învăluit într-un păr auriu-arămiu ; pînă la urmă se aşează pe pat şi înjură cu jumătate de glas. Era ea, Klavdia, care-l chinuise toată noaptea ; degeaba încerca să-şi înăbuşe sentimentele, cum îi zise şi Zahar, ar fi trebuit, cel puţin, să-i fi dat un telefon înainte de plecare. Ce-i el, supraom, a jignit femeia prin lipsă de atenţie, prin cruzime. Telefon în cameră, bineînţeles, nu era, altfel ar fi sunat-o imediat. A dat dracului totul şi, simţind că nicicum n-ar mai putea să adoarmă, se îmbrăcă în grabă şi ieşi pe coridor. Dorea să iasă pe furiş în stradă, dar recepţionera îl auzi şi-şi scoase capul pe dată din oficiul ei, adormită şi nemulţumită ; văzînd că e Briuhanov, îşi frecă ochii şi zîmbi.

— Aşa devreme, tovarăşe Briuhanov ? îl întrebă cu mirare, aranjîndu-şi gulerul de la bluză. Poate că v-a deranjat ceva ? continua ea, speriată deodată. Parcă n-am avea insecte vătămătoare, acum o lună s-a văruit, toate insectele au fost mîncate de var.

— Totul e în regulă, Galina Nikiticina. — Briuhanov, zîmbind, îi strînse mîna mai sus de cot. — Ce mă iei aşa, doar sîntem cunoştinţe vechi.

— Dumneavoastră sînteţi acum atît de sus, încît nici dacă vă uitaţi pe sub palmă nu vă vedeţi, — recepţionera îşi duse mîna ca un cozorog pe frunte, îşi ridică ochii de parcă, într-adevăr, ar fi vrut să vadă ceva în direcţia soarelui, şi oftă. — Mă tem, Tihon Ivanovici, de ce să ascund.

— Da, că tu ai un post de general, ar fi, într-adevăr, păcat să-l pierzi, zise Briuhanov, rîzînd. Mai bine mi-ai povesti cum o duceţi aici fără mine. — Briuhanov se uită în jur, se aşează pe un scaun de lemn cu un spătar înalt, îşi scoase tabachera, o învîrti printre degete, apoi a

băgat-o înapoi, în buzunar. Stai jos, Nikiticina, — îi arătă un scaun alături, — ce te-ai făcut aşa sfioasă ?

Recepţionera avea o faţă rotundă, blîndă, îi apăruseră primele riduri ; Briuhanov îşi aminti că, în urmă cu cinci ani, era activistă la comsomol şi, cum lua parte la colectivizare, pe acasă stătea foarte rar ; din cauza asta se despărţise de bărbat, încît a trebuit să intervină personal în treaba asta.

— Nu mă simt prea bine cu sănătatea, Tihon Ivanovici, — recepţionera oftă, aşezîndu-se atentă pe scaunul de alături. — Altfel, ce să zic, n-am de ce să mă plîng. De cînd s-a deschis şantierul, a venit foarte multă lume. Barăcile s-au întins pînă aproape de rîu, se vorbeşte că în curînd o să construiască blocuri, un hotel cu trei etaje. La piaţă, oricîţi bani ai avea, nu găseşti nimic, de parcă cineva ar da cu mătura. E mai multă nebunie, dar viaţa e mai veselă, mai veselă pentru tineret, în fiecare sîmbătă cîntă fanfara în grădina oraşului, se dansează ; oraşul este legat acum de uzină.

Briuhanov, după ce ascultă noutăţile banale ale Zejskului şi mai glumi cu recepţionera, ieşi la aer şi umblă pe străzile pustii şi încă întunecate ale orăşelului, urmărit de lătratul mînios al cîinilor ; ca şi pe vremuri, la Zejsk erau mulţi cîini, aproape în fiecare curte ; da, timpul nu cruţă pe nimeni, îmbătrînise mult şi Nikiticina, se schimbase şi se întunecase la faţă de cînd se cunoscuseră pentru prima oară, şi ce comsomolistă mai era — foc nu altceva, se ducea în locurile cele mai primejdioase. Se vede, se gîndea Briuhanov, toate puterile au o limită ; apoi se îndreptă spre poştă, dar aceasta, cum era şi normal, era închisă, şi nerăbdarea lui Briuhanov creştea tot mai mult.

Treptat, orăşelul se scutură de somnolenţă, dinspre nord bătea un vînt pătrunzător şi Briuhanov începu să simtă frigul. Cum se deschise poşta, îi expedie Klavdiei o telegramă nesemnată, doar cîteva cuvinte : „Sînt la Zejsk, vino urgent". Fata, cu fruntea acoperită de o basma, îi dădu indiferentă restul de la treizeci de ruble şi Briuhanov se linişti. Asta-i tot ce avea de făcut, gîndi Briuhanov, şi se îndreptă spre comitetul raional ; era convins că

Klavdia vine spre seară la Zejsk ; la urma urmelor, își zicea el, pe cine îl interesează relațiile lui cu această femeie ?

Împingînd ușa, intră, bine dispus în fostul lui birou și-i strînse puternic mîna lui Valțev, care îi ieșise în întîmpinare ; Valțev avea o față bărbătească, bătută de vînt, dar, parcă, nedormită, cu pungi pe sub ochi ; Briuhanov se așeză, privi biroul în care nu se schimbase nimic.

— Nu te simți bine, Ghenadi Mihailovici ? întrebă Briuhanov. De ce ești atît de acru ?

— M-a omorît șantierul ăsta, a căzut peste mine ca o ciumă ; rad totul, nu lasă nimic în urma lor. Să hrănești tot norodul ăsta, să-i instalezi pe toți... Și tocmai acum cînd schimbăm carnetele, în fiecare zi trebuie să vorbesc cu cîțiva... Dracul știe peste ce porcării o să mai dăm... Valțev se uita la mîinile sale așezate pe masă, strîngîndu-și repede și energic degetele, nădăjduind să vadă reacția lui Briuhanov la cuvintele sale, dar acesta tăcea, zîmbind compătimitor.

— Îl mai am pe cap și pe șeful șantierului, mai rău decît orice ciumă, zise Valțev, căutînd să imprime o expresie mai vioaie feței sale. Ia tot ce întîlnește în jur... ăsta nu-i om, e un adevărat jecmănitor. Îi auzi pe oameni cîntînd strigături, cum ar fi : „Moțatul meu, Moțat, schimbă-mi și mie o rublă..."

— Da, are un nume voinicesc, asta-i adevărat, confirmă Briuhanov. Cît privește schimbarea carnetelor de partid, asta e altă treabă. Întreci măsura, Valțev, sînt sesizări. — Valțev ridică întrebător ochii, dar după fața lui Briuhanov înțelese imediat că orice dispută n-are rost, așa că tăcu și iarăși se întoarse la Ciubariov.

— Dacă ar fi fost vorba numai de nume, dar îi cunoașteți caracterul ? întrebă Valțev. Ați auzit cum a apărut, pentru prima oară, toamna trecută ? S-a așezat cu aeroplanul direct în mijlocul șantierului și imediat a luat-o spre barăci. În jurul barăcilor un noroi de netrecut, oamenii mergeau la lucru în cizme de cauciuc. Păturile din barăci fuseseră furate. Imediat l-a dat afară pe comandant și pe șeful aprovizionării. După-masă a luat mașina și a pornit-o încoace, la comitetul raional.

Maşina s-a înfundat în noroi, de abia au scos-o cu tractorul, a venit pe jos, a dat buzna în birou, într-un singur galoş, pe celălalt îl pierduse în noroi. Eh, Tihon Ivanovici, multe am mai văzut noi doi, dar aşa ceva de cînd mă ştiu n-am mai văzut, să-l fi auzit cum tuna şi fulgera. — Valţev, amintindu-şi, ridică din umeri şi rîse. — În două săptămîni i-am făcut drum pietruit. Şi încă ceva mai nou : a luat, fără aprobarea nimănui, drapelul acordat de Comisariatul Poporului pentru că a dat peste doi muncitori beţi, care dormeau de-a valma pe şantierul secţiei mecanice. Şi eu ce pot să-i fac ? Sînt o muscă, un ţînţar, nici comitetul regional n-ar putea să-i facă nimic.

— Te subapreciezi, Ghenadi Mihailovici, îţi place să faci pe milogul. Oricînd poţi să-l tragi la răspundere.

— Este subordonat direct Moscovei, îşi desfăcu Valţev mîinile.

— Dar tu eşti stăpînul raionului, zise Briuhanov şi, văzînd ochii neîncrezători ai lui Valţev, clătină din cap. Nu sînt de acord cu tine, dar bine, mai vedem noi. Ce-a fost mai important, mi-ai spus. N-aveţi ce să împărţiţi, cauza e comună.

— Nici nu vreau să împart ceva cu el, rosti Valţev şi, ridicîndu-şi mîna, începu să îndoaie, unul după altul, degetele. Eu mai am şi raionul, asta-i una, trei sute şi ceva de colhozuri — două, sovhozurile — trei, exploatarea forestieră... Cunoaşteţi mai bine decît mine raionul... Uzina asta de motoare m-a întors pe dos, îmi stă ca un os în gît. Iar Ciubariov ăsta, dracul ăsta fără de partid, umblă peste capetele noastre şi tot cere. M-a sleit de puteri, nici nu ştiu unde să mă ascund de el, e ca o namilă şi te izbeşte ca un berbec. Dar iată-l, bucuraţi-vă, a venit în persoană, încă de ieri m-a ameninţat la telefon.

Într-adevăr, Briuhanov auzi o voce de bas bubuitor, care, parcă, pătrundea prin pereţi şi geamuri ; Briuhanov observă cum Valţev îşi aruncă privirea asupra mesei, şi adună nişte hîrtii în grabă, punîndu-le sub un tampon masiv.

— Eh, acum să vedem, rosti Valţev nemulţumit, cu o nuanţă de respect. Ce s-o mai fi întîmplat acolo, căci nici dracu' n-ar putea să ghicească dinainte.

Briuhanov se aşează într-un colţ, pe un divan mic ; nu-l cunoştea prea bine pe Ciubariov, care venise pe şantier abia de un an, şi nu avusese pînă acum prilejul să ia contact direct cu el ; ştia că Ciubariov avea o statură uriaşă, că era mai înalt decît el cu o jumătate de cap, dar, văzîndu-l în faţa sa, rămase sincer încîntat de acest om frumos şi mobil, ca argintul viu. Ciubariov îl recunoscu imediat şi, după ce-l salută pe Valţev, se îndreptă direct spre divan.

— Mi-a mers ! tună Ciubariov, întinzîndu-i lui Briuhanov palma sa lată şi caldă. Salutul muncitoresc conducerii regionale !

— Bună ziua, Oleg Maksimovici ! — Briuhanov simţea aproape fizic energia nepotolită care clocotea neliniştită în omul care stătea în faţa lui. — Ce mai faceţi, merge treaba ?

— Nu merge, tovarăşe Briuhanov, ci se tîrăşte, se tîrăşte scîrbos pe burtă, răspunse imediat, provocator, Ciubariov, şi Briuhanov se concentră, simţind că are în faţa sa un interlocutor demn de el, în plus, capabil de orice ieşire tăioasă.

— Dumneavoastră, Oleg Maksimovici, aţi vrea să vă dăm pe loc aripile ?

— Nu-i vorba de aripi, dar, cît va depinde de puterile mele, n-am să admit ca cea mai importantă construcţie a ţării să-şi dea, pe nesimţite, duhul...

— Deşi vă consideraţi singurul apărător al acestei construcţii, îi răspunse pe acelaşi ton Briuhanov, primind deschis provocarea, vreau să vă spun că pînă la ruinarea dumneavoastră este o cale foarte lungă, mai precis — irealizabilă. Şi, totuşi, aş vrea să lămuresc pricinile care vă necăjesc atîta.

— Iertaţi-mă, dragul meu Tihon Ivanovici. — Ciubariov acceptă cu plăcere tonul puţin ironic, impus de Briuhanov, dar, fiind mai în vîrstă şi cu mai multă experienţă, vorbea cu o uşoară nuanţă de superioritate, cu o imperceptibilă eleganţă a intonaţiei, proprie vechilor în-

telectuali. — Mi se pare că aveţi o imagine cam abstractă despre desfăşurarea lucrărilor pe şantierul nostru. Am acum opt mii de muncitori, dar îmi trebuie de două ori mai mulţi, fiindcă sînt obligat să mă încadrez în termen. Dintre aceştia, jumătate sînt sezonieri. Iar termenul este de un an şi jumătate, un an şi jumătate ! Nici în America nu sînt asemenea termene, cel puţin nu s-au notat în ultimii o sută cincizeci de ani, Tihon Ivanovici. — Ciubariov îşi aplecă puţin capul în dreapta, de parcă şi-ar asculta propriile cuvinte, şi tăcu pentru o clipă. — N-am braţe de muncă suficiente, aş putea să zic, n-am escavatoare, n-am tractoare... Mi-e ruşine să recunosc, dar n-am nici roabe destule ! Pe baza dispoziţiilor cu privire la asigurarea tracţiunii animale, a contractelor cu colhozurile, vin sute de căruţe, dar stau doar o lună, apoi se schimbă, şi cînd se schimbă, pierdem un timp preţios, iar noi avem sarcina să mutăm munţi de pămînt. Pînă la intrarea în funcţiune a primelor secţii, sîntem datori să ridicăm barajul ; este nevoie de rezerve de apă, fără apă uzina nu va lucra. Trebuie să facem digul, să terminăm ramificaţia, să construim barăci, să-i hrănim pe muncitori, să-i îmbrăcăm, să le asigurăm distracţii şi, ceea ce e mai important, să-i învăţăm să muncească. Să-l învăţăm pe ţăran cu o muncă neobişnuită pentru el — căci tocmai el este forţa de bază pe şantier. Se cer organizate cursuri de zidari, dulgheri, sondori, betonişti, artificieri. Da, avem cursuri pentru ridicarea calificării, dar asta-i ca o picătură în mare ! Trebuie să pregătim de pe acum tineretul pentru profesiile de bază, de care vom avea nevoie peste un an, căci vom primi maşinile cele mai noi. Trebuie să aranjăm problema livrărilor... Industria grea tărăgăneză creditele şi livrarea utilajelor. Nici pînă acum nu a fost numit un inginer cu protecţia muncii, n-avem oameni pe care să-i încadrăm la secţia de organizare a muncii. Iar comitetul regional dovedeşte o lipsă de dorinţă sau, ca să fiu mai blînd, o nepricepere în repartizarea forţelor reale din regiune. Am scris de două ori despre asta în ziarul regional. Am vorbit şi la şedinţele activului de partid. Ce zici, vorbesc bine ?

— Vorbeşti bine, Oleg Maksimovici. — Briuhanov se duse la masă, se aşeză, îi făcu un semn cu mîna lui Ciubariov să ia loc, dar acesta, fie că n-a observat, fie că n-a vrut, continuă să umble prin birou, aplecîndu-şi mereu capul într-o parte ca să nu atingă candelabrul cu franjuri de cristal atîrnat de tavan. — Şi totuşi aş vrea să mă lămuresc cu privire la situaţia concretă de azi, Oleg Maksimovici, care sînt problemele cheie ? De ce aţi venit acum, de dimineaţă, la Valţev ?

— Lui Valţev nu poţi să i-o iei înainte, cum se crapă de zi, este în picioare. — Ciubariov se aplecă puţin spre Valţev, ca şi cum l-ar fi invitat să intre în discuţie, dar acesta doar îşi încruntă supărat sprîncenele. — Nu ne ajung mijloacele de tracţiune animală pentru lucrările la pămînt, aşa că am venit să mă ploconesc, căci numai cu astea se poate scoate pămîntul. De unde ? Din regiunea Holmsk, unde e sat lîngă sat. Mijloacele care mi s-au dat prin dispoziţii de lucru nu-mi ajung, înţelegeţi, sînt puţine, puţine ! Nu sînt amator să cheltuiesc banii poporului, dar am fost nevoit să recurg şi la asta : pentru o zi de lucru, cu calul bineînţeles, cu îndeplinirea normelor stabilite, le-am oferit cinci ruble, vă rog să mă credeţi, este foarte, foarte puţin. Şi, totuşi, ştirea s-a răspîndit imediat prin raioanele vecine ; aveam în vedere, vă rog să reţineţi, pe ţăranii individuali, îndeosebi pe cei din raioanele împădurite din nord, unde pînă azi procentul ţăranilor individuali este foarte ridicat. Şi ? Treaba a pornit, a mers o săptămînă, două, ca aseară să aflu că s-a interzis. Unde este alianţa cu satul ? Preşedinţii sovietelor comunale, ai colhozurilor şi alte autorităţi locale îi împiedică pe cei care vor să vină ! Asta-i problema concretă în momentul de faţă. — Vrînd, parcă, să sublinieze rugămintea sa, Ciubariov se opri în faţa lui Briuhanov : acesta clătină uşor din cap, arătînd că a înţeles cele spuse de Ciubariov, ca şi ceea ce a rămas nespus.

— Ţăranii individuali trebuie atraşi în masă spre colhozuri, zise supărat Valţev. Iar chemarea dumnea-

voastră, tovarăşe Ciubariov, îi trage puternic în altă parte.

— În nici o altă parte, e absurd, Rusia este prin tradiţie o ţară de ţărani şi dacă vrem, într-adevăr, să ridicăm industria, iar fără industrie, reţineţi, tovarăşe Valţev, fără industrie, pur şi simplu, nu vom putea rezista, atunci trebuie să dislocăm o parte însemnată a forţei de muncă de la sate în industrie, altfel nu ne mişcăm din loc. Ce importanţă are dacă ţăranul individual se transformă direct în muncitor sau face asta trecînd prin colhoz ?

Ascultîndu-l pe Ciubariov şi gîndindu-se din ce unghi să dezlege această problemă dificilă, Briuhanov încerca să-şi imagineze cum ar fi abordat-o Petrov ; calm, metodic, fără să se grăbească vreodată, Petrov imprima celor din jur un ritm inimaginabil, istovitor, deşi, se corectă imedat Briuhanov, ritmul nu era al lui Petrov, era viaţa care imprima acest ritm. De cînd se mutase la Holmsk, în noua lui funcţie, nu avusese nici o zi liberă ; pleca la uzine, pe şantiere, căutînd să găsească locurile slabe, să accelereze lucrările care mergeau prea lent, să descopere rezerve noi ; se îngrămădeau şi alte probleme de viaţă, dar tot aşa de importante. Cazarea muncitorilor, hrana lor, organizarea cantinelor şi a cluburilor, şcolile, spitalele ; viaţa te trage implacabil în iureşul ei, pierzi, fie zi, fie noapte, neţinînd seama de anotimpuri, că e vreme rea sau arşiţă. Chiar şi în puţinele ore de somn se trezea adeseori, simţind că a găsit o soluţie pentru o problemă acută, importantă.

— Poftim ? nu înţelese, mai curînd nu auzi bine Briuhanov.

— Întreb ce facem, Tihon Ivanovici ?

— Cred că problema aceasta trebuie s-o rezolvăm din mers, fără prea multă gălăgie. Tu ce zici, Ghenadi Mihailovici ? întrebă Briuhanov, şi Valţev ridică nehotărît din umeri. Şi totuşi în problema aceasta a tracţiunii animale asigurate de ţăranii individuali aveţi dreptate, Oleg Maksimovici. Trebuie chiar astăzi să trimitem la

sovietele comunale indicațiile respective. Ce zici, Valțev ? îl mai întrebă a dată, și rîse. Sînteți un om nemilos, de care nu poți scăpa, tovarășe Ciubariov. Nu-i vine ușor secretarului comitetului raional cu dumneavoastră, uitați-vă la el cît a slăbit, de abia își mai ține sufletul.

— Nu mai spuneți. La Ghenadi Mihailovici unde te-ai urcat tot acolo ai și coborît, nu-i un tovarăș prea maleabil. Se cade să înțelegem un singur lucru : dacă nu înhămăm motorul în locul calului, țara va începe să se sufoce. Deci, s-a hotărît ? Așa înțeleg și eu să lucrez, repede, în stilul nostru. Ați venit pentru mai mult timp, dacă nu e un secret ?

— Pentru vreo două săptămîni, și am venit la dumneavoastră, Oleg Maksimovici. — Briuhanov își aprinse o țigară, oferi și lui Ciubariov, și lui Valțev, dar amîndoi refuzară ; Ciubariov nu fuma pe stomacul gol, iar pe Valțev îl chinuia tusea. — Trebuie să privim mai temeinic lucrurile, resursele regiunii sînt aproape epuizate, dacă e vorba de accelerarea ritmurilor de pe șantier, vom căuta rezervele la fața locului... Am venit să mai socotim una, alta, Oleg Maksimovici...

— Fiți bine venit, bubui vocea lui Ciubariov. Mă bucur, mă bucur din tot sufletul, vă rog să veniți chiar azi. Mergeți cu mine sau veniți singur ?

— Merg cu mijloacele mele, cu ale mele sînt mai sigur.

Inițial, pînă să se întîlnească cu Ciubariov, Briuhanov se hotărîse ca mai întîi să studieze amănunțit problemele construcției, să vorbească cu oamenii, și, de abia după aceea, să discute deschis despre toate acestea cu Ciubariov ; acum, însă, simțind farmecul personalității acestui om, își zise că ar fi mai bine să procedeze în ordinea inversă. La urma urmelor, după cele întîmplate cu Zahar Deriughin, își zise că trebuie să adopte regula de a merge direct la țintă și de a începe cu ce-i mai greu, că nici în problemele cele mai mărunte nu e voie să umbli pe cărări lăturalnice.

— Un moment, Oleg Maksimovici, zise el încet. Aş vrea să vorbesc cu dumneavoastră. Găsiţi şi pentru mine o oră ?

— Bineînţeles, răspunse imediat Ciubariov şi se uită fix la Briuhanov, de parcă acum l-ar fi văzut pentru prima oară. O oră, două, cîte vreţi, sînt la dispoziţia dumneavoastră, să dau numai un telefon.

Briuhanov îl aşteptă pe Ciubariov să sune şi să dea dispoziţiile necesare ca să fie trimişi trei sute de oameni la descărcarea cimentului, apoi îi propuse să facă o plimbare prin oraş.

— Dumneata, Ghenadi Mihailovici, ocupă-te de problemele dumitale, îi spuse lui Valţev, noi n-o să te deranjăm. Cît priveşte mijloacele de tracţiune animală, va trebui să întoarcem hulubele spre şantier. Trec eu mai tîrziu pe la dumneata.

Era într-o zi însorită şi acoperişurile, îngheţate uşor peste noapte, luceau acum umede la soare ; în orăşel era neobişnuit de multă lume ; vechile rînduieli micburgheze trozneau din toate încheieturile, se vedea că liniştea de altădată şi amorţeala de tîrguşor îşi trăia ultimele zile şi senzaţia muşchilor încordaţi înainte de salt parcă plutea prin aer.

— Mi se pare, Tihon Ivanovici, că sînteţi de pe aici ?

— Da, aici m-am născut, am crescut, am făcut liceul, răspunse încet Briuhanov, de cîte ori vin aici mă încearcă sentimentul că sînt la început, că totul este înainte. Numai că nu prea reuşesc să vin pe aici.

— Peste vreo doi ani n-o să vă mai recunoaşteţi oraşul. — Ciubariov, uitînd că nu merge singur, făcea nişte paşi mari şi o lua înaintea lui Briuhanov. — O să fie un oraş industrial cu vreo trei sute de mii de locuitori ; peste o lună, două, ne-au promis că va fi gata planul general al oraşului. Ce zi frumoasă, nu ? Se respiră uşor. Ştiţi, cînd lucrurile merg bine, buna dispoziţie se apropie de fericire.

O vreme merseră în tăcere şi se opriră în piaţă, în faţa catedralei ; ferestrele catedralei erau bătute cu placaj şi scînduri.

— Şi aici avem neînţelegeri serioase cu Valţev, — Ciubariov arătă cu capul spre catedrală. — Vă rog să ne daţi catedrala ca să facem în ea şcoala tehnică, căci pînă facem clădirea, o să ne crească bărbile... Comitetul raional refuză, însă, categoric, nu vor să ne dea, zic că-i monument, că-i din secolul al cincisprezecelea. La drept vorbind, ce i s-ar întîmpla ? Că doar n-o să ţinem acolo caii.

— Oleg Maksimovici, nu sînt competent în problema asta, trebuie să se vorbească cu specialiştii. Hai să nu le rezolvăm pe toate odată, să le luăm pe rînd. — Briuhanov notă pentru sine schimbările de direcţie din gîndurile interlocutorului. — Dar să vă spun cinstit, în problema asta n-am să vă susţin. Catedrala Sfintei Treimi este, într-adevăr, un monument foarte preţios... Nu avem voie, oricît ne-ar trebui, să tăiem rădăcinile ca să putem apuca ghindele. Dar să lăsăm asta. Acum mă interesează altceva. Problema se referă la dumneavoastră, vreau să vorbesc cu dumneavoastră foarte deschis, Oleg Maksimovici. Nu ştiu, pentru ce şi de ce, dar s-au primit multe sesizări legate de dumneavoastră. — Briuhanov se opri, îşi aprinse ţigara, acoperind cu palmele chibritul aprins, şi gîndindu-se, în acelaşi timp, pe ce linie să meargă în discuţia asta ; Ciubariov îi plăcuse şi Briuhanov, deşi n-a vrut-o, abordase această chestiune prea pe faţă şi direct. Îl privi pe Ciubariov, dar acesta reuşise deja să se concentreze ; lăsîndu-şi în jos pleoapele grele, asculta atent, fără ca să-l întrerupă. — Vremurile sînt încordate, Oleg Maksimovici, cred că ar trebui singur să vă analizaţi serios, căci toată răspunderea este pe umerii dumneavoastră. Sper că înţelegeţi la ce mă gîndesc. Vremurile sînt încordate.

Ciubariov, tot cu pleoapele lăsate, asculta, căutînd să nu trădeze prin nimic atitudinea lui faţă de cuvintele interlocutorului. Faţa îi era liniştită, deşi acum se vedea limpede vîrsta lui, iar sub ochi îi apărură nişte riduri pronunţate.

— Sînt mai în vîrstă decît dumneavoastră, Tihon Ivanovici, am construit mult, prin toate colţurie ţării mi-am lăsat pecetea, şi nu pentru bani, Briuhanov, nu din ambiţie, toate acestea n-au nici o importanţă pentru mine. Pentru Rusia. Cînd am înţeles că bolşevicii sînt o pîrghie puternică pentru un nou salt al Rusiei, am urmat fără rezerve noua stăpînire. Pentru Rusia. Nu, sînteţi mai tînăr, dumneavoastră nu mă puteţi înţelege... Cîtă vreme să ne mai scoatem căciulile în faţa străinilor ? Poporul nostru este deosebit de talentat. În schimb, eu pe dumneavoastră vă înţeleg perfect. Mulţumesc pentru sinceritate, eu ştiu şi ceea ce n-aţi spus şi n-o să spuneţi niciodată. Bineînţeles că mi-ar fi mai uşor să mă aşez şi să-mi scriu cererea, motive ca să ies la pensie, să-mi dau demisia, s-ar găsi... M-da. Şi, totuşi, nu pot. Nu pot. Nu pot s-o cotesc iepureşte în tufişuri, şi nici nu vreau. Nu sînt capabil să fac aşa ceva. Am conştiinţa curată, am făcut, după puterile mele, lucruri necesare, de care are nevoie poporul. Şi le-am făcut bine, da. N-am de ce să mă ruşinez. Nu, nu, Tihon Ivanovici, eu cred în justeţea mîinilor curate, iar mîinile mele sînt curate, — hai să uităm discuţia asta. Vă mulţumesc pentru sinceritate.

— Vreau să mă înţelegeţi corect, Oleg Maksimovici, noi avem nevoie de dumneavoastră, sînteţi un mare specialist, n-avem prea mulţi ca dumneavoastră...

— Asta fiindcă vremea nu ne-a strîns cu uşa, căci ne-am obişnuit, cu tîrnăcopul şi cu cazmaua, dar dacă vom fi strînşi de gît, o să apară imediat şi specialiştii. Viaţa este o organizatoare foarte înţeleaptă, păcat că nu prea avem încredere în ea. Şi dumneavoastră, după cum am auzit, sînteţi inginer, aşa că nu cred că, fiind în locul meu, aţi fi luat o altă hotărîre. Şi apoi, înţelegeţi, — Ciubariov trecu cu ochii înseninaţi de un zîmbet copilăresc pe lîngă Briuhanov, — important este să reuşim să facem treaba. Să trăim sentimentul avîntului, iar mai departe... chiar dacă ne fărîmăm, nu mai are nici o im-

portanţă. Nu mă credeţi ? Cum mă conving că o treabă îmi stă în puteri, îi întorc imediat spatele. Vreau altceva, altceva !

— Mă bucur că, în sfîrşit, v-am cunoscut mai îndeaproape, recunoscu Briuhanov. Vă doresc avînt şi noroc la aterizare. În ce mă priveşte... ce inginer mai sînt şi eu, schimbă Briuhanov cursul discuţiei. Am terminat Institutul de Mine şi Metalurgie, dar acum... Şi în domeniul acesta este nevoie de specialişti. Aţi ajuns foarte sus, trebuie să ne ţinem după dumneavoastră. Cîteodată mai citesc şi eu cîte ceva, urmăresc literatura de specialitate, ca să mă pot orienta, să cunosc nivelul atins pe plan mondial. Mai mult, se vede, nu mi-a fost sortit... Cînd nimeresc pe la metalurgiştii mei, e o adevărată sărbătoare.

Ciubariov îl asculta cu aceeaşi atenţie, nu-i scăpa nici un cuvînt, nici o intonaţie ; îi plăcea Briuhanov.

— Spuneţi-mi, Oleg Maksimovici, dar gafe în activitatea dumneavoastră, chiar mărunte, neînsemnate, n-aţi sesizat niciodată ?

— Gafe-gafe, Tihon Maksimovici, n-am sesizat, în afară de încurcătura aceea neplăcută din articolul meu. Bineînţeles că ar trebui o privire obiectivă din afară, aşa că mă bucur că aţi venit, aveţi toate cărţile în mînă. Aţi mîncat ceva astăzi ?

— Încă nu.

— Nici eu. Hai să bem o cafea. Treaba e treabă, dar nici stomacul nu poate să ocupe ultimul loc. Hai să mergem pe şantier, sînt doar şase kilometri. De prînz mîncăm acolo. În afară de asta, astăzi e zi de asalt ; comsomoliştii au hotărît să lucreze noaptea la fundaţia secţiei de montaj şi la dig, peste normă ; să adîncească fundaţia cu doi metri şi să ridice digul cu un metru. Ne aşteaptă o noapte grea, vă spun ! Dar n-avem ce face, trebuie să tragem. Peste tot tineretul îşi impune ritmul.

— Dacă-i aşa, să mergem, să nu mai pierdem vremea, zise Briuhanov, şi peste puţin timp erau zdrun-

cinaţi de hopuri, în maşina lui Ciubariov, căci lui Veseleicikov i se stricase aprinderea, şi acesta, tulburat, dădea vinovat din mîini şi tot promitea că-i va ajunge imediat din urmă ; rămase să vadă ce-i cu motorul. Ciubariov şi Briuhanov, cam la un kilometru de oraş, întîlniră cîteva camioane cu cărămidă, împotmolite ; şoferii vruseseră să ocolească drumul accidentat şi roţile, spărgînd stratul îngheţat, intraseră în noroi. Ciubariov i-a spus imediat şoferului său să se oprească ; s-a dat jos din maşină şi a bătut cu palma în geamul cabinei ultimului camion.

— De ce, dracul, aţi luat-o pe lîngă drum ? îl întrebă pe un şofer tînăr, cu ochii albaştri, plin de noroi din cap pînă în picioare.

— Am vrut să mergem pe loc drept, Oleg Maksimovici, spuse şoferul, simţindu-se vinovat. Şi, uitaţi-vă, în ce am intrat ; încă n-a îngheţat cum trebuie. Volobuiko s-a dus pînă la şantier ca să ceară un tractor, dar n-au vrut să-i dea ; nu mai ieşim de aici, maşinile au intrat cu totul în noroi.

— Ar trebui să vă ard o amendă, staţi şapte camioane aici ! De cînd staţi ?

— De vreo oră şi jumătate, Oleg Maksimovici.

— De o oră şi jumătate ! În timpul ăsta făceaţi două curse. Uitaţi-vă cum vă depăşesc ăştia cu căruţele, îmi subminaţi autoritatea tehnicii ! E revoltător !

Alături, pe drum, ocolind camioneta, trecea un convoi de vreo patruzeci de căruţe cu cărămidă ; ţăranii rîdeau zgomotos de şoferi ; văzîndu-l pe Ciubariov, încetau să mai rîdă, îşi scoteau căciulile, îl salutau şi Briuhanov, fără să vrea, observă că toată lumea de aici îl cunoştea pe şeful şantierului.

— Ei, băieţi, opriţi-vă ! — Ciubariov făcu semn cu mîna, oprindu-i pe ţărani. — Ia veniţi încoace, veniţi, veniţi, cu oameni ca voi ridicăm o locomotivă pe şine, necum nişte amărîte de camionaşe !

Aşteptă pînă cînd căruţaşii s-au lipit, rîzînd şi glumind, de camionul din faţă, îşi puse şi el umărul la camionul plin de noroi şi-i strigă şoferului din cabină :

— Hai, toţi odată ! Odată ! Hai, toţi ! Hai, toţi !

Lui Briuhanov nu-i venea să stea de o parte, dar de atîta lume nu putea să răzbată la maşină, aşa că, luîndu-se după alţii, care n-aveau loc chiar lîngă camion, a început să-l împingă din spate pe unul îmbrăcat într-un cojoc ; peste vreo cincisprezece minute camionul se urni, tîrîndu-se încet pînă ieşi în drum, şi, deşi au trebuit să mai muncească vreo oră, au urnit din loc camioanele, iar cînd ultima maşină a fost scoasă pe drumul tare şi ţăranii, ştergîndu-şi cu căciulile feţele ude, s-au dus la căruţele lor, Briuhanov simţi că, într-adevăr, se încălzise ; Ciubariov, curăţîndu-şi cu o ţepuşă cizmele pline de noroi, mormăia că e foarte greu cu drumurile astea, că şoferii sînt fără experienţă, nişte copilandri care de abia au terminat cursurile şi nu cunosc cum trebuie nici alfabetul meseriei.

— Şi ăştia sînt individuali ? arată Briuhanov cu capul spre căruţaşi ; Ciubariov bolborosi ceva nedesluşit şi se uită la cizmele lui Briuhanov, pline de noroi pînă la genunchi ; Briuhanov rîse, privi în jur, îşi găsi o ţepuşă şi începu să cureţe noroiul lutos şi lipicios de pe cizme şi de pe palton.

— Nu trebuie să-i privim cu ironie, Tihon Ivanovici. La convoaiele cu cai am vreo şase sute de căruţe, şi vin mereu. Ţăranul şi-a cam terminat treaba ; e toamnă, e tocmai vremea să mai cîştige şi el un ban. Vă daţi seama cît pămînt, cîtă piatră, cară ei într-o zi, cîtă cherestea transportă ? Şi la noapte vor trebui să-şi pună umărul, acum, e adevărat, că e greu, pînă îi urneşti.

Se întoarseră la maşina lor ; Briuhanov, lăsîndu-se pe spate, se uita atent la tot ce zbura prin faţa lor : la

stîlpii noi de telegraf, înşiruiţi de-a lungul drumului, şi la grămezile de piatră spartă, pregătită pentru îmbrăcarea drumului, la şirurile lungi de barăci, apărute pe neaşteptate de după colină, şi apoi la şantierul uriaş, care semăna cu un furnicar întors pe dos ; da, într-adevăr, un colos ca ăsta va schimba nu numai faţa raionului, va atrage în orbita sa toată regiunea, îşi va lăsa pecetea peste toate.

— Va veni o vreme cînd vor privi la timpurile noastre cu uimire, zise cu glas tare Ciubariov ; din cauza zgomotului permanent de pe şantier se obişnuise să vorbească cu glas tare. Din 1922 acesta este al patrulea şantier pe care lucrez, sînt un om, zic eu, cu multă experienţă, o să fie o frumuseţe de uzină. Îmi place agitaţia asta, fără ea mă înăcresc, nu-mi găsesc locul, nevasta mea s-a obişnuit cu asta şi nu mai are griji, stă la Moscova, lucrează la un institut de proiectări, şi se ocupă de copii. Am doi copii. Fata are cincisprezece ani. E cuminte, învaţă foarte bine. În schimb băiatul e un pierdevară. Are aproape şaptesprezece ani, dar nu se desparte de fusta maică-si. Am încercat să-l iau cu mine în Siberia, dar ce, a stat ? ! După o lună a fugit. Asta-i, n-am timp să mă ocup de copiii mei.

Maşina se opri, cum i se păru lui Briuhanov, acolo unde zgomotul era mai mare, şi Ciubariov, înainte de a se da jos, privi în jur fără grabă, ca un bun gospodar.

— E o simfonie ! Pe cinstea mea că-mi place ! strigă cu satisfacţie, privindu-l cu coada ochiului pe Briuhanov, apoi îl luă repede şi se îndepărtară spre sala de mese ; la intrare în sala lungă şi destul de joasă, Briuhanov se opri în faţa unui panou din placaj. Ochii i se opriră asupra unor cifre negre, de o şchioapă — 159 783, mai jos era scris că acesta era contul CCS-ului la care trebuie trimişi banii pentru ajutorarea Spaniei republicane ; Ciubariov privi şi el afişul, pe care-l învăţase demult pe de rost.

— Şi cum merge ?

Cifrele, expuse chiar în mijlocul şantierului, aveau un înţeles deosebit, căci legau o mulţime de evenimente, care scăpau oricărei evaluări.

— Trăim vremuri de neconceput, răspunse scurt Ciubariov. Singur am văzut femei din brigada care sapă la fundaţii, femei, mă înţelegeţi ? ! Nu trebuie să fii un clarvăzător ca să înţelegi ce înseamnă fiecare rublă pentru ele, cînd, în toată brigada lor, dacă găseşti o fustă de lînă şi toate umblă numai în bluze de stambă. Şi, uite, toată brigada lor a hotărît să dea zece la sută din cîştigurile lor lunare pentru fondul destinat Spaniei, în faţa mea au adus banii... Mai este şi împrumutul de stat pentru cel de-al treilea an al cincinalului... Şi doar au familii, copii. Nu ştiu dacă fiecare om are suflet, dar poporul îl are.

La cantina şantierului au mîncat cîte o ciorbă consistentă de crupe, cîte o pîrjoală cu cartofi dulci, uşor degeraţi, apoi Ciubariov îl conduse pe Briuhanov să-i arate şantierul ; pentru Ciubariov era o zi obişnuită de muncă ; el se ducea pe la fiecare obiectiv, la fundaţiile a două secţii, la digul, care se ridica, dînd dispoziţii din mers, semnînd acte şi scriind rezoluţii, soluţionînd tot felul de probleme cu şefii de echipe, inginerii şi responsabilii de brigăzi, lăudîndu-i pe unii, admonestîndu-i pe alţii, aşa că, spre sfîrşitul zilei, Briuhanov simţi cum i se face capul tot mai greu ; neobişnuit cu toate acestea, obosise, în timp ce Ciubariov se mişca cu aceeaşi agilitate. Seara, la cantina şantierului, mestecînd în farfurie terciul sfărîmicios din hrişcă, Ciubariov îşi ridică, pe neaşteptate, spre Briuhanov, ochi săi senini şi liniştiţi.

— Ştiţi, Tihon Ivanovici, îi spuse Ciubariov cu o francheţe caldă, ca unui om apropiat, de mii de ani omenirea caută să-şi folosească pasiunile, forţele sale, şi în cîte domenii nu s-au atins culmile cele mai înalte ? Dorinţa de nemurire ! Nemurire, pentru cine şi pentru ce ? Nemurirea unui singur om ? Tare nu-mi vine să plec... căci toate de abia încep. E atîta loc pentru cutezanţă, muncă, mişcare.

— Prea devreme vă gîndiţi la nemurire, Oleg Maksimovici, rîse sincer Briuhanov, aducîndu-şi aminte că toată ziua stătuse numai în picioare, că mersese aproape fără întrerupere. Nu pot să-mi vin în fire după dezmorţirea de astăzi.

— Sînt timpurile care ne împing mereu înainte, spuse Ciubariov şi, schimbînd tema discuţiei, îl întrebă unde are de gînd să înnopteze, dacă se întoarce la Zejsk, la hotel, sau rămîne aici.

— N-aş vrea să vă stînjenesc, răspunse scurt Briuhanov, deşi n-ar fi rău să văd cum munceşte comsomolul la dumneavoastră.

— Nici o stînjeneală, la mine mulţi înnoptează, zise Ciubariov, şi se vedea că ar fi fost bucuros ca Briuhanov să rămînă să doarmă aici. Am aranjat special un divan moale în apartamentele mele.

— Vă mulţumesc, Oleg Maksimovici, numai că nu ştiu dacă o să am nevoie de el.

Văzînd şantierul, Briuhanov înţelese că, din zbor, nu poţi să pătrunzi în esenţa lucrurilor ce se petrec aici, că poate să-ţi scape ceea ce e principal ; după ce au mîncat şi-au continuat drumul pe şantier, Ciubariov urmînd să vorbească cu zidarii, apoi s-au dus pe şantierul secţiei mecanice, acolo, pe neaşteptate, cedase o bună parte din perete, sub care s-au descoperit ape freatice. A trebuit să discute cu unii care nu erau de acord cu demolarea zidului pînă nu se lămuresc complet lucrurile ; Ciubariov îl adusese intenţionat pe Briuhanov aici, explicîndu-i din mers situaţia. Fiecare oră pierdută, zicea el, are urmări grave pentru buna desfăşurare a întregii construcţii ; oprindu-se în faţa peretelui lung de vreo zece metri care se lăsase într-o parte, Ciubariov aşteptă să vină dirigintele lucrării, un bărbat în vîrstă, puhav, cu ochii vioi.

— Ce e, Strelnikov, ce aşteptaţi ? întrebă Ciubariov, încruntîndu-se la vederea lui, şi Briuhanov urmărea curios cum i se schimba faţa, înăsprindu-se. De aseară am

zis să demolaţi zidul, spuse, arătînd cu capul spre partea lăsată, am zis să adînciţi fundaţia, s-o întăriţi sub stratul agresiv. Cîtă vreme a trecut de atunci ?

Dirigintele scoase din buzunar ceasul, legat cu o cureluşă lungă.

— Exact douăzeci şi patru de ore, Oleg Maksimovici. Dar ce pot să fac ? Tovarăşul Larionov nu mi-a dat voie...

— Uite ce, Strelnikov, îl întrerupse Ciubariov, vorbind calm şi răspicat, încît se auzea clar fiecare cuvînt. Acum să dărîmi peretele lăsat şi să începi lucrările pentru întărirea fundaţiei. Altfel te poţi considera concediat, chiar acum, nici un minut mai tîrziu.

— Nici nu ştiu ce e mai rău, înălţă umerii dirigintele. Nici Larionov nu stă mult pe gînduri. Deşi eu, chiar acum, pot să aduc aici cîteva brigăzi. Ei, Kuzmici, strigă dirigintele, ridicîndu-şi uşor capul şi adresîndu-se unuia de sus, de pe schelă, ia vino aici. Cheamă-l şi pe vecinul tău, pe Voronin.

Briuhanov, de care uitaseră toţi, văzu peste cîteva minute peretele înconjurat de oameni şi dispărînd, de parcă s-ar fi topit în mîinile lor ; mortarul încă nu făcuse priză, aşa că oamenii luau cu uşurinţă cărămizile, rînd pe rînd ; femeile le dădeau mai departe, din mînă în mînă, le curăţau de mortar cu ciocanele şi le aşezau ceva mai departe în grămezi. La vreo cinci metri de Briuhanov lucra Manea Polivanova, îmbrăcată într-o haină din foaie de cort şi în pantaloni, stropiţi de mortar ; odată o văzuse în treacăt, dar acum n-o mai recunoscu în haine de lucru, deşi, pentru o clipă, urmări cu plăcere mişcările ei sigure, care se remarcau printr-o uşurinţă şi finalitate deosebită ; lua cărămida, aruncată la picioarele ei, o curăţa de mortar şi, aplecîndu-se, o aşeza într-alt loc. Dar Manea, uitîndu-se întîmplător de pe schelă, unde le dădea zidarilor mortar şi cărămizi, îl recunoscu imediat pe Briuhanov, şi acum, aflîndu-se atît de aproape de el, se temea foarte mult ca el să n-o recunoască ; Manea lucra, ascunzîndu-şi faţa, dar gîndul că lîngă ea se afla un om, care

ştia de ea şi de Zahar, o făcea să fie încordată şi neliniştită.

În timp ce Briuhanov privea gîndindu-se cum ar fi procedat în această situaţie, dacă ar fi fost în locul lui Ciubariov, oamenii munceau cu toată însufleţirea ; dărîmînd peretele, zidarii nu conteneau cu glumele, că, uite, ce vremuri bune, dacă zideşti, primeşti bani, dacă dărîmi — iarăşi nu rămîi în pierdere ; iar Ciubariov, convingîndu-se că ordinul lui va fi executat, începu să vorbească cu dirigintele pe alt ton, arătîndu-i încredere.

În ziua în care-l întîlnise pe Briuhanov, Manea multă vreme nu s-a putut linişti ; se obişnuise cu noua ei situaţie ; munca nu i se părea prea grea ; după ce Ciubariov şi Briuhanov au plecat, ea şi-a văzut mai departe de treabă, alegînd din grămadă cărămizile, curăţindu-le de mortarul care se întărise şi aranjîndu-le apoi în stive. Era clar că Briuhanov n-o observase, dar ea îşi amintea foarte bine ce însemnase acest om în viaţa lui Zahar (Zahar îi povestise de Briuhanov), iar, apoi, şi în viaţa ei. Dar nu s-a gîndit prea mult la el : nu era ea chemată să judece relaţiile dintre Briuhanov şi Zahar ; întîlnirea cu Briuhanov fusese doar un impuls care, parcă, o împinsese undeva înapoi, în viaţa ei trecută. Cu Zahar terminase definitiv, Manea ştia foarte bine asta, deşi nu putea să-l uite şi uneori îi venea să lase totul, să-l caute şi să-i spună că nu mai poate fără el, că este de acord să meargă cu el oriunde, fie şi la capătul pămîntului ; de aceea venise pe şantier, căci alături de el n-ar fi putut rezista, şi, uite, acum dracu' îl adusese pe Briuhanov ăsta ; un dor nespus o trăgea spre casă, la Gustisci, să-l strîngă la piept pe Iliuşa, să vadă, cel puţin de departe, figura înaltă a lui Zahar.

Manea puse, cu o mişcare obişnuită, cărămida curăţată în grămadă, luă o altă cărămidă ; peretele înclinat era de acum aproape dărîmat ; îl auzea pe dirigintele Strelnikov, care rămăsese pe loc după discuţia cu Ciubariov, zicîndu-i lui Kuzmici, brigadierul, că o să aibă necazuri cu fundaţia şi trimise două femei după răngi, la

sculărie. „De s-ar termina ziua mai repede", se gîndea Manea, preocupată cu munca sa monotonă, ascultînd discuţiile zidarilor ce dărîmau peretele şi bombăneala lui Kuzmici, care, pentru a treia oară, îi reproşa lui Strelnikov, zicînd că nu este de acord să se întreacă cu Budanov dacă tot ce zideşte trebuie să dărîme pe urmă din pricina prostiei unor nepricepuţi, sau, şi mai rău, că mîine o să scrie acolo unde trebuie.

După demolarea peretelui şi scoaterea fundaţiei, Manea veni cu ceilalţi să privească groapa largă şi adîncă, pe fundul căreia apăruse deja apa, iar zidarii, care se strînseseră în jurul gropii, ziceau că va trebui să meargă mai adînc cu un metru şi jumătate, poate chiar cu doi ; cineva aminti din nou, ca din întîmplare, de ceea ce se aude despre sabotori şi că, în general, n-ar fi trebuit să se construiască într-o mlaştină. Manea, curăţindu-şi cît de cît hainele, se duse la baracă cu tovarăşa ei de muncă, pistruiata Naniuha Kovîlina, o femeie rotundă ca un pepene, pe lîngă care nici un bărbat nu putea să treacă fără să se lege, şi, dacă nu zicea vreo glumă mai piperată, căuta neapărat s-o pişte ; trebuiau să se grăbească la cantină, altfel rămîneau numai resturile ; apoi se înţeleseră să meargă după cină la club ; de ieri anunţaseră că va rula un film.

Pînă la baraca femeilor nu era departe şi pe drum Taniuha i se plînse tot timpul că nu mai poate suporta ca bărbaţii să se lege mereu de ea ; Manea mergea şi se gîndea la ale sale. Se obişnuise şi cu munca nouă, şi cu oamenii noi ; tot mai mult i se părea că oamenii aceştia sînt mai buni şi mai prietenoşi decît cei de la ţară şi, în taină, se gîndea tot mai serios să se înscrie la cursurile de strungari ale uzinei ; tovarăşele ei de brigadă povesteau că nu sînt prea grele. Gîndurile Manei se duceau şi mai departe — cu timpul, poate, o să-i dea şi locuinţă, o să-l aducă şi pe Iliuşa, ca să crească sub ochii ei, căci, oricum, bunicul şi cu bunica nu sînt ca o mamă. Nici nu ştii cînd băiatul va trebui să meargă la şcoală ; într-un

cuvînt, Manea avea de acum pregătit planul său tainic privitor la anii care urmau şi, undeva, în adîncul sufletului, era convinsă că planul i se va realiza, aşa după cum, mai înainte, se realizase planul ei amarnic de a pleca din Gustisci, cît mai departe de Zahar.

Baraca lungă din scînduri, împărţită prin nişte pereţi de placaj în camere comune pentru treizeci de oameni, zumzăia ca un stup neliniştit ; femeile veneau de la lucru, se duceau să se spele, vorbeau în şoaptă, comentînd noutăţile cu vecinele ; uneori, în împărăţia asta a femeilor se auzea şi cîte un glas de bărbat, dar asta numai cînd venea cineva şi chema fetele la club, să danseze, sau la cinema. Altfel, după o lege nescrisă, dar stabilită încă de la început, nici un bărbat nu avea voie să pună piciorul în baraca femeilor ; dacă vreunul mai îndrăzneţ, pătrundea în baracă, făcînd cu ochiul tovarăşilor săi puşi pe glume şi trăgîndu-şi şapca pe ureche, atunci nu stătea mai mult de un minut şi ieşea puşcă de acolo, roşu la faţă şi zburlit ; în urma lui zbura şapca sau alt obiect de îmbrăcăminte, confiscat de femei ; chiar dacă lucrurile luau o întorsătură mai serioasă şi se ajungea la căsătorie, bărbatul tot n-avea voie să intre în căminul femeilor ; omul avea voie doar să-şi cheme din prag pe Nastia sau Maşa lui. Regulile acestea fuseseră introduse de la început de Matriona Timofeevna, comandanta barăcilor de femei, fostă comisar în războiul civil, şi erau respectate riguros.

Manea se temea de Matriona Timofeevna mai rău decît de foc, cînd aceasta, îmbrăcată într-o bluză militară, strînsă bine cu centura, în cizme, cu faţa slabă, bătută de vînt, apărea în baracă, şi trecea din cameră în cameră, făcînd ordine. De altfel, dacă altele erau nemulţumite de asprimea comandantei, pe Manea asta o lăsa rece ; după lucru ea nu se ducea aproape nicăieri, în afară de cantină, deşi de multe ori fusese chemată la club ; de mai multă vreme observase privirile duioase ale unui tînăr albicios, Fedot Tregubov, zidar, un om cu o fire, după cum părea, blîndă ; mai ştia de la şmechera de Taniuha că acesta

întrebase ce fel de femeie este. De mai multe ori Taniuha îi făcuse semn cu cotul, în timp ce lucrau, că Tregubov se uită după ea, mirîndu-se de nepăsarea prietenei sale.

— Dar tu ce eşti de piatră, fată ? o întreba naivă. Eu n-aş lăsa un bărbat atît de chipeş...

Manea tăcea, cînd îl vedea pe Fedot Tregubov căuta să-l ocolească cît mai de departe. Astăzi, după ce-l văzuse pe Briuhanov, parcă se schimbase ceva în ea ; ca de obicei, se duse şi se spălă, îşi schimbă îmbrăcămintea şi, privind fetele care se pregăteau să meargă la club şi se tot învîrteau în faţa oglinzii mici agăţate pe perete, tot mai stăruitor se gîndea că trebuie să se înscrie la cursuri ; drumul înapoi, la Gustisci, îi era interzis, iar aici lucrurile începeau să se înjghebe ; se vorbeşte că în curînd se va construi un oraş întreg.

Taniuha, după ce mîncară la cantină terciul din crupe de mei, fiert în lapte, parcă ghicind apele în care se scaldă, o luă cu ea la club ; Manea se făcu că nu vrea, dar se duse ; Taniuha începu să-i povestească cîte în lună şi în stele şi peste puţin timp se strecurau prin mulţimea de bărbaţi care fumau la intrare ; bărbaţii căutau să intre în vorbă, glumeau, dar Taniuha, după obiceiul ei, îi dădea la o parte, iar Manea megea tăcută, cu ochii în jos, cînd cineva, chiar în dreptul uşii, o apucă puternic de mînă ; Manea îşi trase supărată mîna, dar imediat zîmbi bucuroasă : în faţa ei stătea Foma Kudelin, legat peste cojoc cu o sfoară groasă.

— Foma Alekseevici ! se miră Manea. Ce cauţi aici ?

— Noroc, consăteanco, cineva mi-a zis bine că aici pot să dau de tine, — şi Foma îi strînse, cu toată demnitatea, mîna. — Noi, vezi mataluţă, am venit la prînz aici, sîntem douăzeci de căruţe din colhoz, avem contract, ascultă, Lukeria ţi-a trimis de mîncare, dar nicicum n-am putut să dau de tine în zăpăceala asta. Acum n-am vreme, în noaptea asta ne scot la muncă, dar caută-mă mîine în barăcile dinspre apus, în ultima de lîngă grajduri, acolo s-au oprit ai noştri. Pe ai noştri îi ştii pe toţi, este ade-

vărat, Zahar nu-i aici, s-a apucat să-şi ridice casa, adăugă Foma naiv, observînd cum se împietreşte faţa Manei. Te las, trebuie să fug, rămîi sănătoasă. Ascultă, conducerea a promis un patefon celui mai bun din schimbul de noapte, aşa că neapărat trebui să-i aduc Niurkăi patefonul acesta. Să vezi atunci minunea ! Uite, o să zică lumea cine-i Foma !

Ultimele cuvinte le spuse din mers, arătîndu-şi vesel dinţii, iar Manea cu Taniuha, care tot timpul o trăgea, nerăbdătoare, de mînecă, pătrunseră printre oameni în club. Pe una din bănci erau nişte fete cunoscute, acestea s-au strîns şi le-au făcut loc ; Manea simţi imediat o privire stăruitoare, cunoscută şi, fără să-l vadă, înţelese că Tregubov este aici, că stă pe undeva pe aproape şi se uită la ea. Taniuha le spuse că mai întîi o să fie o conferinţă şi după aceea un film. Dar conferenţiarul, nu se ştie de ce, întîrzia, aşa că seara începu cu dansul. Imediat clubul porni să vuiască, lumea se ridică şi se apucă să aşeze băncile lîngă pereţi ; oamenii se împingeau din toate părţile, Tregubov, lungindu-şi gîtul prin mulţime, se apropia tot mai mult de Manea ; la început Manea regretă că a venit la club, dar întîlnirea cu Briuhanov, iar acum şi cu Foma Kudelin, o tulburase ; ce rost mai are să se gîndească la Zahar, îşi zicea ea, văzînd cu ciudă cum se apropie Tregubov prin mulţime. Au dreptate fetele, are dreptate Taniuha, pentru cine mă păstrez ? Ce proastă sînt, uite, am trecut de douăzeci şi patru de ani, iar o femeie trăieşte, după cum se ştie, doar patruzeci de ani. Ce să mai aştepte, doar o singură viaţă i-a fost dată, va trece pe lîngă ea şi n-o s-o mai vadă niciodată ; Zahar uitase de mult de ea, uite, îşi face casă, ei, bărbaţii, nu se opresc pentru atît. Ce proastă sînt, îşi reproşa ea nemilos, doar nu se termină cu el lumea asta mare ! Uite ce bărbaţi se învîrtesc în jur, doar să le faci cu ochiul. Şi cu cît se gîndea mai mult, cu atît gîndurile ei deveneau mai îndrăzneţe şi mai cuprinzătoare iar sufletul o durea şi mai mult. Acordeonistul intonă un dans popular ; o pereche ieşi la joc, pe fata cu batista în mînă o cunoştea (uită-te la ea

ce arde, se gîndi Manea, remarcînd cu ochiul ei de femeie, ştiind că cei doi de mult sînt îndrăgostiţi nebuneşte unul de altul) ; Manea nicicum nu putea să-şi amintească cum o cheamă, deşi o văzuse de multe ori şi vorbise cu ea. Între timp Tregubov ajunse lîngă Manea, dar ea, deşi îl simţea în spatele său, se uita mai departe la perechea care juca, pînă cînd, mîniindu-se pe sine pentru teama sa, întoarse dintr-o dată capul, se uită cu îndrăzneală la Tregubov şi, văzîndu-l cum se tulbură pe neaşteptate, zîmbi ironic, provocator.

Taniuha, care o urmărea şi vedea totul, în semn de încurajare, o lovi cu cotul sub coastă şi se prefăcu că se uită în altă parte.

— Ce te tot ţii după mine ? îl întrebă Manea rece, dar Tregubov, cu instinctul lui de bărbat, înţelese aceasta ca o încurajare, simţi că este doar jocul etern al femeii cu bărbatul care nu-i este indiferent, şi, făcîndu-se că nu pricepe întrebarea, prinse curaj.

— De ce eşti atît de aspră ? o întrebă şi, făcînd un pas înainte, se opri lîngă ea, privind fata care juca şi care îi plăcea Manei, şi, în acelaşi timp, o neliniştea prin ţinuta şi îndrăzneala ei. Nu-ţi vreau decît binele.

Ca şi cum nu l-ar fi auzit, Manea se uita cu aceeaşi expresie a feţei înainte, numai că acum nu-i mai vedea pe dansatori ci numai becul palid, care se legăna uşor, din tavan. Să vezi cum o să sară, ridicîndu-şi coada, cînd o să afle de Iliuşa, se gîndi Manea, toţi sînteţi la început nişte privighetori ; vru să-i spună că are un copil şi că e cazul să-şi caute alta, dar îi lipsi puterea să scoată o vorbă.

— N-o să-ţi pice nimic, vorbi ea cu o brutalitate neaşteptată. Nu mai umbla după mine, e păcat de picioarele tale.

— Eh, asta nu mai e treaba ta, Manea ! Tregubov vorbea zîmbind uşor, dar faţa lui deveni mai hotărîtă şi mai dură. Asta numai eu ştiu, după cine să umblu şi după cine nu.

— O să te saturi, ai să mă laşi tu singur...

— Asta o să mai vedem, zise Tregubov, fără să mai zîmbească şi cu o voce care o făcu să i se strîngă plăcut inima ; da, s-a aprins băiatul, îşi zise ea, şi se bucură cînd cineva, cu o voce puternică, anunţă că urmează conferinţa şi rugă să fie aşezate băncile la locul lor ; Tregubov se îndepărta împreună cu ceilalţi şi Manea îi văzu, la vreo trei rînduri în faţă ceafa rotundă, tunsă ; pe scena joasă a clubului apăru şeful şantierului, Ciubariov, cu ochii îndreptaţi nerăbdător spre mulţimea din faţa lui ; treptat, în sală se lăsă liniştea.

— Bună seara, tovarăşi, zise Ciubariov. Astăzi, după plan, trebuie să vă vorbesc despre desfăşurarea cincinalului în ţara noastră. Împrejurări, care depind foarte puţin de mine, ca şi de dumneavoastră, m-au făcut să întîrzii. Astăzi e o zi deosebită, astăzi comsomoliştii de pe şantierul nostru au hotărît să lucreze în schimbul de noapte, aşa că n-am să vă reţin prea mult, căci şi eu am multă treabă. Pe scurt, vreau să vă spun următoarele. În ultimele două zile s-au răspîndit printre muncitorii noştri tot felul de zvonuri cu privire la nişte sabotori, care s-ar fi infiltrat pe şantier. Se zvoneşte că şi zidul care s-a lăsat la secţia mecanică ar fi opera acestor sabotori, că toată construcţia se ridică pe un loc mlăştinos şi, cu timpul, toată uzina se va prăbuşi în mocirlă. Înţelegeţi şi singuri că tocmai zvonurile acestea vin de la oameni care nu privesc cu ochi buni puterea sovietică şi poporul muncitor. Poate că geologii şi proiectanţii au comis unele greşeli, dar locul ales pentru uzină este excelent şi eu declar că, în ce mă priveşte, am să lovesc cu toată hotărîrea în toate născocirile provocatoare, chiabureşti. Construcţia noastră are o importanţă de stat, noi nu mai putem depinde de toanele capitaliştilor, trebuie să învăţăm să facem singuri, la noi acasă, tot ceea ce este necesar pentru viaţa şi dezvoltarea ţării, căci este mai ieftin şi, la urma urmelor, mai înţelept. Dacă ştii pentru ce munceşti, munca este mai uşoară, iar voi să nu permiteţi duşmanului ascuns să lovească, fie cît de puţin, în încrederea şi forţa

voastră, necesară pînă la ultima picătură, ridicării acestei construcții și, prin urmare, poporului, nouă tuturor, tovarăși.

Ciubariov nu vorbea prea tare, dar, în liniștea din sală, vocea lui se auzea limpede pînă în fundul clubului ; Manea îl privea atentă ; pînă atunci îl văzuse doar de departe, dar acum îl auzea atît de aproape, de parcă erau cinci pași pînă la el ; i se părea că Ciubariov venise, pur și simplu, să vorbească cu muncitorii, inclusiv cu ea ; își trase basmaua de pe cap, pe umeri, ca să nu-i scape nimic din ce spunea Ciubariov.

— Nu-i convine conducerii, auzi o șoaptă în spatele ei. Corb la corb nu-și scoate ochii. Cîtă muncă s-a dus pe apa sîmbetei, cum să-l prinzi pe vinovat, dacă cei de sus abat ochii poporului în altă parte.

— Ne știm cu toții greutățile și lipsurile și noi toți putem fi împărțiți în două categorii : unii, puțini, dar sînt și de ăștia, care se bucură de ele, și alții, majoritatea, care, cinstit și cu abnegație depun toate eforturile pentru depășirea acestor greutăți. Deosebirea este clară. Nu sîntem împotriva luptei de opinii, dar sînt încăierări și încăierări. Dacă se încaieră leii, apoi se încaieră cu răcnete de lei, dar dacă se încaieră mîțele, e cu totul altceva, se încaieră pe întuneric și cu niște zgomote neplăcute, vorbea Ciubariov, stînd la marginea scenei încropite la repezeală din scînduri nerindeluite.

Manei i se părea că omul acesta înalt, cu fruntea mare, despre care auzise atîtea pe șantier, dar de care se temeau și-l respectau, se luptă tot timpul cu cineva și că dușmanul lui se află undeva aici, în sală ; îi venea să ridice capul și să se uite în jur. Și, deși nu înțelegea lupta asta ascunsă, era de partea lui Ciubariov ; îl susținea cu inima, care, nu se știe de ce, îi spunea că omul acesta e bun, că nu e rău pentru popor, și că, dacă vrea atît de mult ca oamenii să-l sprijine, înseamnă că are nevoie de acest sprijin. Probabil că și nevasta lui e fericită, se gîndi, nu se știe de ce, Manea.

Manea plecă îndată ce Ciubariov a răspuns la toate întrebările şi după ce i-a mai chemat, încă o dată, pe toţi aceia care voiau să participe la iniţiativa comsomolului, avertizînd că în acest schimb de noapte nu pot, categoric, să participe zidarii, betoniştii, dulgherii şi sudorii electrici. De obicei Manea se culca devreme, ca la ţară, dar de data asta întîrzie lîngă grămada de grinzi, nu departe de club, ascultînd zgomotele nopţii şi privind îndelung la marea de vîlvătăi de pe şantier ; îl văzu pe Tregubov, care o urmărea cu ochii, cum s-a dus să se înscrie pentru schimbul de noapte.

În noaptea aceea îl visă pe Zahar. Îl vedea parcă aievea, mergînd prin mijlocul satului, cu faţa schilodită, mişcîndu-şi rar şi greu picioarele slăbite, fiecare pas îi făcea să se strîngă inima de durere, şi cu cît se apropia mai mult de ea, durerea devenea tot mai puternică ; Manea îşi acoperi capul cu perna, gemu înăbuşit şi se trezi.

— Ah, doamne, zise, închizîndu-şi iarăşi ochii. Mi-ai mîncat tot sufletul, de unde ai căzut pe capul meu, blestematule...

Tresărind, Manea se trezi de-a binelea ; întîmplările de ieri îi reveniră în minte şi ea, încremenită, regretînd, parcă, eliberarea pe care i-o adusese, căuta să-şi ascundă cît mai adînc gîndurile ; căci mult timp nu putem să ne obişnuim şi să ne împăcăm cu o pierdere scumpă şi amară şi, cu o nădejde ascunsă, deşi ştim că nimic nu se mai întoarce înapoi, tot aşteptăm şi căutăm să amînăm deznodămîntul.

Briuhanov se văzu implicat în problemele construcţiei cu totul altfel decît îşi închipuise la început ; Discută pe lung cu organizatorul de partid al şantierului, Vahromeiko, un om uscăţiv şi, în ciuda vîrstei (împlinise deja cincizeci şi opt de ani), foarte mobil ; Briuhanov de abia reuşea să se ţină după el, în faţa lor apăreau mereu figuri noi ; pe unii Vahromeiko îi prezenta lui Briuhanov

cu o satisfacţie ascunsă şi cu mîndrie, cu alţii de abia dacă schimba două, trei, vorbe, şi mergea mai departe. Urmărindu-l, Briuhanov vedea că Vahromeiko îşi concentra toată atenţia asupra asaltului comsomolist care urma să se desfăşoare noaptea ; spre seară se adunară la comitetul de partid vreo treizeci de membri de partid şi consomolişti, care au hotărît, pe loc, să scoată foi volante în care să fie anunţate pe larg rezultatele întrecerii dintre brigăzile de şoferi, căruţaşi şi săpători. Cineva propuse ca toată noaptea să se cînte la acordeon cîntece revoluţionare şi de muncă, dar Vahromeiko, după ce se gîndi puţin, n-a fost de acord.

— Ei, ce mai e şi asta ! zise glumind. Pentru muzică alegem altă vreme, şi, apoi, de unde să scoatem muzicanţii ? Aşa că, băieţi, în primul rînd trebuie să anunţăm premiile : brigăzii învingătoare i se va înmîna fanionul roşu de onoare, celui mai bun căruţaş din colhozuri — un patefon cu un set de discuri cu muzică populară rusească, căruţaşului învingător dintre ţăranii individuali — zece metri de satin ; celui mai bun săpător — un ceas gravat cu numele lui, din partea şefului şantierului. Trebuie să stabilim oamenii care să dirijieze circulaţia pe drumuri, ca să nu fie înghesuială şi camioanele să nu se împiedice de căruţe. La cantine să se stabilească puncte de control, care să asigure hrana suplimentară pentru muncitori ; Stukalov, urmăreşte să nu se umble cu tot felul de învîrteli ! Poliuşkin, — Vahromeiko se întoarse spre un tînăr nu prea înalt, cu nasul cîrn, — nu uita de tocile, pentru ca săpătorii să-şi poată ascuţi cazmalele la faţa locului. În noaptea asta cazmaua va fi unealta principală.

— S-a făcut, Vasil Sidorîci, răspunse tinerelul. Tocilele au fost duse de la atelier direct la locul de muncă.

— Bine, băiete, zise repede Vahromeiko, şi, din privirea aruncată în treacăt spre tinerel, Briuhanov îşi dădu seama că Vahromeiko îl preţuieşte pe acest băiat cîrn, cu părul roşcovan zbîrlit, că are încredere în el şi îi poartă de grijă. După cina luată în grabă cu Vahromeiko, Ciu-

bariov şi încă vreo zece ingineri şi diriginţi de şantier, repartizaţi pentru conducerea lucrărilor de noapte, Briuhanov pierdu noţiunea timpului. Îmbrăcîndu-se în haine de lucru, într-o scurtă din foaie de cort şi cizme largi şi grele, Briuhanov porni, peste o jumătate de oră, alături de Vahromeiko şi de alţii, pe pămîntul deja bine îngheţat, spre secţia de montaj.

În depărtare se zăreau două vîlvătăi, în jurul cărora se ghiceau umbrele grăbite ale oamenilor ; felinarele palide, agăţate pe stîlpii ce se întindeau în şiruri lungi, n-aveau puterea să risipească întunericul nopţii, totuşi, luminau suficient ca să poţi desluşi, mai bine zis, ghici mişcarea neîntreruptă din jur. Dinspre barăcile lipite din două părţi de şantier şi dinspre aşezarea de corturi veneau masele compacte ale brigăzilor comsomoliste, îndreptîndu-se spre fundaţii şi spre dig, cîntînd şi cu lozinci scrise în grabă pe pînză roşie ; pe undeva, nu prea departe, nechezau caii, scîrţîiau roţile căruţelor, uruiau maşinile, se auzea vuietul înăbuşit al centralei electrice. Pe Briuhanov îl cuprinse sentimentul, aproape uitat, al ataculuí, cu gustul său amar de vînt, de pelin şi impetuozitatea sa năpraznică de avalanşă ; ca şi aici, în aceste clipe, în atîtea locuri din ţară, în taigaua nesfîrşită şi pe malurile rîurilor sălbatice, în pustiuri şi dincolo de Cercul polar, pe pămînturile veşnic îngheţate, creşteau oraşe şi uzine, ridicate de torentele acestea umane, care nu mai puteau fi oprite.

Din cauza focurilor aprinse cerul se întunecase şi mai tare, apropiindu-se şi mai mult de pămînt ; licărirea slabă a stelelor printre nori de abia se putea ghici ; vîntul sufla, rece şi tăios, dinspre nord-est.

Pe lîngă Vahromeiko şi Briuhanov trecu un detaşament de vreo treizeci de oameni cu cazmale şi răngi pe umeri şi cu o lozincă scrisă pe pînza roşie, care flutura puternic în aer ; cineva strigă, glumind pe seama vreunuia dintre tovarăşii săi, că în noaptea asta Niurka neapărat o să plece de acasă. Briuhanov zîmbi, căutînd să nu-l piardă

din vedere pe Vahromeiko. Căci organizatorul de partid nu stătea o secundă locului şi Briuhanov se mira cum de putea Vahromeiko, în această mişcare continuă de pe şantier, să-şi găsească oamenii. Vahromeiko era tot timpul hărţuit, unii veneau să-l întrebe, alţii să raporteze, să ceară nu se ştie ce, însă, după o jumătate de oră, de la fluierul răguşit, venit dinspre centrala electrică, şi de la primele lovituri puternice în şine, auzite dinspre fundaţii şi dig, munca era în toi. Briuhanov simţea că-l stînjeneşte pe Vahromeiko, care, din cînd în cînd, îşi aducea aminte de el şi începea să-i explice şi să-i arate, ceea ce îl distrăgea de la numeroasele lui probleme şi obligaţii, aşa că, acum, îi părea rău că se lipise de el. Munca era în toi, pămîntul se căra cu căruţele ; acestea veneau în două şiruri neîntrerupte, intrau pe o parte a fundaţiei, împărţită între brigăzile de săpători şi, după ce erau încărcate, ieşeau pe cealaltă parte ; era o gălăgie de nedescris ; căruţaşii îşi mînau caii cu ţipete, caii nechezau, dar toată suprafaţa viitoarei fundaţii era deja mîncată de gropi ; oamenii cu razuri şi cazmale se aşezaseră la margini şi Briuhanov le vedea doar spinările şi cefele păroase.

— Peste trei zile trebuie să avem fundaţia secţiei de montaj, spuse Vahromeiko, căutînd pe cineva cu ochii. Am început bine, avem aici douăsprezece brigăzi cu săpători de meserie. Să mergem, Tihon Ivanovici, trebuie să le spun să aducă aici butoaiele cu apă, or să se încingă băieţii.

Cineva aruncă în foc nişte lemne groase, spre cer se ridică o vîlvătaie scînteietoare cît un stîlp ; Briuhanov, ferindu-se, văzu în faţa lui o figură gîrbovită cu un piept musculos ; ochii întunecaţi alunecară în grabă dar ferm pe faţa lui Briuhanov.

— Vasil Sidorîci, ascultă, zise omul, adresîndu-i-se lui Vahromeiko, îmi lipseşte un om. Liuşkin s-a îmbolnăvit deunăzi, iar noi ne-am împărţit în cîte patru. Cîte patru de căruţă. Nu pot să dau nicicum de dirigintele de şantier... ajută-mă, Sidorîci, să ne trimită pe cineva.

— Îţi trimit, Terentiev, îţi trimit acuma. — Vahromeiko dădu să plece, dar Briuhanov, spre mirarea lui Vahromeiko, şi mai mult spre propria sa mirare, făcu un pas spre Terentiev şi-l întrebă :

— Aveţi o cazma ?

— Se găseşte, zise Terentiev, dînd să plece spre fundaţie, care, în locul acesta, nu se ştie cînd şi cum, era săpată cam de o jumătate de metru.

— Atunci eu am să fiu al patrulea, propuse Briuhanov şi păşind spre Vahromeiko, cu teama ca acesta să intervină şi să strice totul, îşi întoarse spre el faţa luminată inegal de flăcări. Tu du-te, Vasili Sidorovici, du-te cu treburile tale, zise Briuhanov, căci eu doar te încurc. Du-te, du-te, te caut mai tîrziu.

Fără ca să mai aştepte răspuns, Briuhanov sări în groapă pe urma lui Terentiev, reţinîndu-şi nerăbdarea, tulburat de hotărîrea luată ; bun băiat, Vahromeiko, se pare că a înţeles cum trebuie şi nu s-a băgat.

— Cum îţi zice ? îl întrebă din mers Terentiev, întorcîndu-se spre Briuhanov.

— Tihon m-au botezat, răspunse glumind Briuhanov, ocolind, în urma lui Terentiev, o căruţă încărcată cu pămînt ; calul nici cum nu putea s-o urnească din loc şi ţăranul, un om nu prea înalt, îmbrăcat într-un cojoc, trăgea de hăţuri, plescăia, striga, apuca cu mîinile roata, căutînd să ajute calul.

— E a noastră ! Kudelin, ce stai gură-cască ? întrebă Terentiev, trecînd pe partea cealaltă a căruţei şi apucînd-o de margine. Împinge din spate, îi strigă tăios, pe neaşteptate, lui Briuhanov, şi acesta, neîndemînatic şi agitat, începu să împingă căruţa din spate ; în timpul acesta Foma Kudelin îi trase un bici calului ; juganul nu prea înalt, bine hrănit, îşi cabră corpul şi trase căruţa, încît Briuhanov de abia se ţinu pe picioare.

— Ţine-te de căruţă, ţine-te de căruţă, strigă iarăşi Terentiev şi Briuhanov fugi după ea, o ajunse, ocolind

oamenii care lucrau şi căruţele ce veneau, pricepînd imediat că în groapa fundaţiei totul era repartizat şi stabilit precis ; ritmul acesta îl simţi şi mai bine, cînd se văzu cu cazmaua în mînă şi începu, împreună cu încă trei săpători, printre care era şi Terentiev, să ia pămîntul şi să-l arunce în căruţă, aşa că, în scurtă vreme, îi asudase toată spinarea. Briuhanov se opri, îşi scoase scurta şi se uită prin jur unde ar putea s-o pună.

— Ei, Suciok, du-o, pune-o lîngă ale noastre ! strigă Terentiev ; un băiat înalt, spătos, îi luă scurta, dispăru în întuneric şi peste cîteva clipe se întoarse. Briuhanov îi făcu un semn de mulţumire şi se apucă să arunce, fără întrerupere şi ritmic, pămîntul în căruţă, căutînd să nu rămînă în urma celorlalţi şi să apuce cu cazmaua cît mai mult pămînt, aşa că, în curînd, trebui să-şi dea jos şi haina. În groapa care deja se desluşea clar sub forma unui dreptunghi uriaş, se auzea un vuiet plin de însufleţire şi încordare, în care se topeau şi se pierdeau chiar şi cele mai tăioase voci şi strigăte ; dar Briuhanov nu mai auzea decît zgomotul cazmalei sale ; tăişul ei intra cu un pîrîit scurt şi înăbuşit în pămînt iar, apoi, cu o mişcare largă, liberă, făcută cu tot trupul, Briuhanov arunca pămîntul de pe cazma în căruţă. Mişcările acestea aveau ritmul lor propriu, tărăgănat, muzica lor, şi Briuhanov, ascultînd-o, căuta să nu piardă din vedere întreaga desfăşurare a lucrărilor de construcţie. Două escavatoare de putere mică muşcau scrîşnind din pămîntul îngheţat, maşinile vîjîiau, şi toate acestea, de la cazmaua săpătorului şi pînă la excavatoarele, care, cu zăngănitul lor metalic, întorceau straturile de pămînt undeva, nu prea departe, îşi împleteau vocile în încordarea unică a marii construcţii.

Briuhanov nu se gîndise la nimic cînd îl alesese pe Terentiev tovarăş de muncă şi, deşi acesta, punîndu-i cazmaua în mîini, nu-i mai acordase nici o atenţie, el nicicum nu vroia să rămînă în urma acestui om înalt, care părea foarte puternic şi liniştit. Dar faptul că Terentiev

nici nu se uita la eforturile lui îl irita şi-l înfoca tot mai mult. La început, Briuhanov doar zîmbi, sesizînd sentimentul acesta neaşteptat ; dar timpul trecea, mîinile şi spinarea îi amorţeau, umerii, la fiecare mişcare, începeau să-l doară, iar piciorul tot mai des aluneca de pe cazma. Şi cum căruţele se scurgeau fără întrerupere, lui Briuhanov începu să-i pară că în faţa lui stătea aceeaşi ladă lungă şi fără fund, pe care nu poţi s-o umpli, oricît te-ai strădui ; din cînd în cînd, lîngă această ladă drăcească, apărea un ţăran nu prea înalt şi agitat, într-un cojoc scurt, legat la brîu cu o sfoară groasă, care apuca de undeva o cazma şi arunca împreună cu ceilalţi pămîntul în lada pe roţi. Era Foma Kudelin, şi cum acesta venea mai des decît ceilalţi căruţaşi, Briuhanov îl remarcă şi-i reţinu figura, cu atît mai mult cu cît numai el, îndată ce sosea, punea mîna pe cazma, şi, din cauza asta, bineînţeles, şi săpătorii îl întîmpinau, de fiecare dată, cu strigăte prieteneşti, aprobatoare.

— Dă-i, dă-i, Foma ! îl grăbeau. Patefonul e sigur al tău !

— Dar cine să-i mai ştie, răspundea grăbit Foma Kudelin. Acolo stă aia, cu brasarda, tot hîrşîie pe hîrtie. dar cine să ştie, ce hîrşîie acolo. Parcă poţi să ştii, dacă îi vine unul mai pe plac, îi mai trage cîteva linii cu plaivasul. Fraţilor, băieţilor, se ruga Foma Kudelin, mai repede, mai repede !

— Nici o grijă, Foma, nici o grijă, aşa ceva nu se întîmplă la noi, aici e totul după lege. Comsomoliştii, cînd e vorba de cinste, sînt cumpliţi, dacă trebuie, izbesc !

Foma Kudelin se liniştea pentru puţin timp, arunca repede şi cu dibăcie pămîntul în lada căruţei, şi iarăşi îşi mîna juganul, ce forăia greu, nefiind obişnuit cu munca de noapte, ca apoi iarăşi să înceapă cu îndoielile lui. Îi aruncau repede pămîntul în căruţă şi el, neapucînd să spună totdeauna ce avea de spus, prindea hăturile, luîndu-şi cu el de fiecare dată cazmaua sa.

Spre miezul nopții, cînd se părea că munca ajunsese la punctul culminant, Briuhanov simți că spinarea i se înțepenește, palmele i se umflaseră de bășici, mînerul cazmalei îi aluneca tot mai des din palmele fierbinți ; tocmai în acest moment băgă de seamă că Terentiev, care continua cu același spor, ca la început, fără eforturi aparente, fără să slăbească ritmul, să ia pămîntul și să-l arunce în lăzile căruțelor, îl urmărea cu atenție. Briuhanov nu vedea, în pîcla alunecătoare, tulburată de desele vîlvătăi, ochii lui Terentiev, dar intuia că fața lui trebuie să aibă o expresie ironică, chiar dacă nu era răutăcioasă, și că această expresie zeflemitoare se referea la el. Briuhanov își înăbuși pe dată obida ; la urma urmelor, cine e și Terentiev, că doar n-o fi de fier nici el, chestiunea a depins de tine, vezi, n-ai rezistat, acum te lași la pămînt și patru oameni nu te mai ridică. Ca să știi altădată, că doar nimeni nu te-a rugat... uite, asta-i dialectica.

În ciuda vîntului rece, care zburda în voie de la un capăt la celălalt al gropii, sudoarea îi acoperea fața, alunecînd rece pe după guler pe gît ; în reflexele focului licăriră sumbru ochii lui Terentiev și, imediat, i se auzi glasul :

— Ei, Tihon, hai să fumăm cîte o țigară !

— Nu vreau, răspunse Briuhanov cu o ostilitate abia ascunsă, deși ar fi vrut mai mult decît alții să arunce cazmaua și să se așeze jos, dar, învingîndu-și oboseala, continua să arunce pămîntul în căruța lui Foma Kudelin ; acum îl ținea numai furia lipsită de răutate, care-l înfierbînta tot mai mult și, treptat, trupul redobîndea flexibilitatea și se supunea comenzilor ; nici nu-și mai amintea cît timp trecuse, vedea tot timpul sclipirea ironică a ochilor lui Terentiev și căuta să-i răspundă cu aceeași provocare ironică, care-l întărea : ține, mușcă, că nu mă las, fă ce vrei, că tot nu mă las ; și cînd zăngănitul tăios al loviturilor în șină anunță, undeva foarte aproape, că schimbul de noapte s-a terminat, Briuhanov, la început, nu pricepu nimic ; dezdoindu-se cu greu, se sprijini înțepenit de cazma, privind umbrele care se legănau tot mai tare

dar, pricepînd repede, că, de fapt, el se clătină dintr-o parte în cealaltă, îşi scutură puternic capul ; în clipa aceea, de undeva, din întuneric, apăru faţa lui Terentiev.

— Măi, frate, dar eşti puternic ! auzi înăbuşit, de parcă urechile i-ar fi fost astupate cu vată. Eşti om de ispravă ! Nu credeam ! De unde eşti de loc ?

— Din Zejsk, zise Briuhanov pe acelaşi ton, bucurîndu-se pe neaşteptate, de această laudă şi desfăcîndu-şi buzele împietrite ca să schiţeze un zîmbet.

— Hai la miting, dă încoace cazmaua. Acolo, lîngă birou, o să înmîneze acuma premiile... Hai să mergem, ia-ţi haina, că te ia repede frigul.

— Mergeţi, mergeţi, vin şi eu îndată, zise Briuhanov, punîndu-şi cu greu scurta pe spate şi, clătinîndu-se şi împiedicîndu-se, dus de torentul de oameni, care se revărsau, ieşi cu greu din groapă. Singur n-ar fi nimerit la birou, dar îl duse acelaşi torent de oameni obosiţi, cu feţele asudate şi înfierbîntate ; oprindu-se în mulţime, el văzu în curînd, peste capetele oamenilor, pe un fel de estradă luminată de două felinare, pe Ciubariov, Vahromeiko şi alţii ; unul dintre ei ridică mîna, cerînd să se facă linişte, apoi anunţă la megafon, că începe mitingul.

Mulţumind tuturor celor ce participaseră la schimbul de noapte, Vahromeiko anunţă imediat brigăzile cîştigătoare, numele celor mai buni săpători şi căruţaşi. În vuietul care însoţea numele fiecăruia, Briuhanov reţinu pe al lui Foma Alekseevici Kudelin, se ridică în vîrful picioarelor să audă mai bine, dar nu mai auzi nimic, ci doar îl văzu pe Foma Kudelin urcîndu-se pe estradă şi aşezîndu-se lîngă Ciubariov ; Foma strîngea la piept o cutie şi se apleca zăpăcit în toate părţile, iar cei din jurul lui strigau „ura", băteau din palme şi rîdeau. „A primit patefonul", se bucură Briuhanov şi se strecură prin mulţime, căci voia să-şi schimbe hainele şi să se aranjeze cît de cît înainte de a se întîlni cu

Ciubariov şi cu Vahromeiko ; îşi aminti că-i promisese lui Ciubariov să participe la şedinţa de plan care se ţinea dimineaţa, dar acum îşi dădea seama că n-o să poată, veni deoarece trebuie neapărat să doarmă după o noapte ca asta.

Briuhanov se duse în biroul lui Ciubariov, îşi schimbă hainele, la drept vorbind nu mai avea chef să vadă sau să vorbească cu nimeni ; totuşi, îi aşteptă pe Ciubariov şi pe Vahromeiko, schimbă cîteva cuvinte cu ei, mai zise o glumă, şi-i felecită pentru reuşita iniţiativei.

— Să ştiţi, Tihon Ivanovici, maşina dumneavoastră este aici. — Vahromeiko vorbea şi se uita la el cu alţi ochi ; dar din pricina asta Briuhanov se supără şi pe Vahromeiko, şi pe sine. — Vă arăt imediat unde doarme şoferul, am fost să-l văd.

— Vă mulţumesc, îl găsesc eu, Vasili Sidorovici. Nu-mi iau rămas bun, căci diseară voi fi iarăşi aici.

— Mă bucur, dacă v-a plăcut, vă rugăm să mai veniţi, zise cu vocea de bas Ciubariov, desfăcîndu-şi larg şi primitor mîinile, de parcă ar fi vrut să-l îmbrăţişeze. Briuhanov îl salută cu capul pe Ciubariov, apoi pe Vahromeiko şi plecă. Afară bătea un vîntuleţ rece şi tăios. Noaptea era pe sfîrşite şi cerul întunecat căpăta o paloare cenuşie ; chiar aici, lîngă birou, cîţiva oameni discutau aprins, o voce înaltă şi tăioasă se distingea printre celelalte, şi tot insista că Terentiev nu primise ceasul pe merit, ci fiindcă se bucură de graţiile conducerii şi că, de aceea, s-a hotărît ca toţi cei din brigada lui Terentiev să poarte ceasul pe rînd. Briuhanov ascultă, zîmbi, vru să-şi aprindă o ţigară, dar degetele umflate nu-l ascultară ; nu reuşi să-şi scoată ţigara din pachet şi se duse să-şi caute maşina.

Nici Ciubariov nu dormi în noaptea aceea, iar cînd, în sfîrşit, îi conduse pe toţi din biroul lui şi se uită la ceas, ridică doar din umeri. Era şapte, peste o oră începea şedinţa de plan. Se spălă după paravan pînă la

brîu cu apă rece, se lovi cu palmele, dezmorţindu-se, şi se întoarse în birou. Ar fi putut să se întindă pe divan, să-şi aprindă o ţigară şi să se odihnească o leacă ; peste puţin timp urma să apară Varvara Andreevna, gravă şi conştiincioasă, şi ea, ca întotdeauna, o să-i facă o cafea.

Ciubariov se întinse pe divan şi rămase aşa cam o jumătate de oră, sprijinit pe spătarul tare ; aţipi uşor şi mîna, cu ţigara stinsă, îi alunecă de la cot în jos ; prin minte îi treceau tot felul de gînduri neclare şi confuze ; îşi aminti pentru o secundă, de Briuhanov, de discuţia purtată cu el ; pare un om interesant, îşi zise, va trebui, cumva, să-l cunoască mai îndeaproape. Şi-a amintit de soţie, de copii ; ar fi vrut să-i vadă, să se ducă acasă, în apartamentul său de la Moscova, aranjat cu mult gust de soţie. Fir-ar să fie, nici nu-i venea să creadă că se zbătuse atîta ca să plece de la Moscova, şi acesta era adevărul, căci, fără jugul cu care se obişnuise, începea după două-trei săptămîni, să tînjească, să se plictisească, să se plîngă de inimă, aşa că peste o săptămînă se afla deja în gară, consolîndu-şi soţia şi promiţîndu-i că era pentru ultima, dar într-adevăr ultima oară, şi o ruga să mai rabde un an ; ea îl privea, iubitoare şi iertătoare, şi doar zîmbea uşor.

— Verocika, te aştept peste o lună ! striga Ciubariov de pe scara vagonului ; ea mergea în mulţimea de oameni, făcîndu-i semn cu mîna ; apoi venea la el, stăteau împreună vreo două săptămîni, dar Verocika avea altă fire, şi după cum lui îi plăceau întinderile volnice, ritmurile ferme ale şantierelor, tot aşa nici ea nu putea fără Moscova, fără secţia sa de femei, fără cercul de prieteni şi fără tabieturile ei, apoi nici copiii nu puteau fi lăsaţi prea multă vreme cu bunicuţa, care adeseori se îmbolnăvea ; în tot cazul ea nu pleca fără insistenţele lui. Aşa se obişnuiseră, Ciubariov zîmbea blînd, ea se opunea tot mai slab în faţa argumentelor lui, în sfîrşit era de acord cu el şi pleca cu lacrimi sincere, de

recunoştinţă, în ochi, promiţîndu-i să se întoarcă repede, şi pentru totdeauna.

— Oare ce ne ţine legaţi unul de altul ? se mira Ciubariov în clipele de sinceritate. E de neînţeles, căci din cei douăzeci de ani de viaţă conjugală dacă se adună doi-trei ani, în care am fost, într-adevăr, alături, împreună.

— Eşti un om minunat, Olejek, zicea Verocika. Dacă te-ar ruga să iei globul pămîntesc în spate, nu i-ai refuza. Să te duci în momentele cele mai nepotrivite la Comisariatul Poporului, să pui pe masă geanta cu mizeria asta de ciment şi să vorbeşti tot ce-ţi trece prin cap... Eu numai la gîndul ăsta aş muri de groază. Tu, Olejek, îi copleşeşti pe toţi, asta o simt şi eu cînd rămîn mai mult cu tine, într-un imediat în panică, nu mai am încredere în mine şi în munca mea. Nu te superi ? întreba Verocika, alintîndu-se. Unde eşti acum cu gîndurile, împreună cu mine sau la fundaţiile tale ?

— Cu tine, cu tine, rîdea Ciubariov. Dar tu, ca întotdeauna, ai ghicit, trebuie să plec, iarăşi e debandadă, ne trimit ciment de cea mai proastă calitate, cenuşă, cu cimentul acesta, la ritmurile noastre, nu ajungi prea departe. Este o problemă foarte grea, nici chiar Comisarul Poporului nu poate s-o rezolve de azi pe mîine.

Toropit într-o moţăială uşoară, plăcută, se sculă, totuşi, imediat ce auzi uşa deschizîndu-se în anticameră, în „tinda băii", cum îi ziceau, şi paşii prudenţi ai Varvarei Andreevna ; ieşi în întîmpinarea ei, îi ură bună ziua şi o rugă să-i facă o cafea (nu putea să renunţe la acest tabiet, cu care se obişnuise de multă vreme), bău cu înghiţituri grăbite, cu plăcere, o ceaşcă mare din acest lichid aromat, fierbinte, fără zahăr, şi peste cîteva minute şedea de acum, la masa lui lungă, notîndu-şi în minte pe cei care întîrziau.

Buletinele le parcursese înainte, aşa că acum îi privea cu exigenţă pe cei adunaţi : diriginţi de şantiere, ingineri, cei de la aprovizionare, vreo treizeci de oameni, creierul şantierului, chemat să lucreze într-o concordanţă strînsă, precisă.

— Şi aşa, tovarăşi, situaţia zilei de azi vă este limpede, zise Ciubariov, după ce ascultă informaţiile scurte, laconice, ale şefilor de sectoare, întrerupîndu-i şi întrebîndu-i uneori, precizînd anumite lucruri şi notîndu-şi pe loc anumite chestiuni pe foile desfăcute în faţa lui. De la fundaţia numărul trei toţi, subliniez — toţi, trec la fundaţia numărul patru şi la baraj. Dispoziţia a fost semnată. În al doilea rînd : detaşamentele unul şi trei cu tracţiune animală trec, începînd cu ziua de azi, la transportul de cherestea, de asta mă ocup eu personal. În două zile să se facă, pe brigăzi şi sectoare, liste cu fruntaşi în producţie, cu prilejul aniversării Revoluţiei din Octombrie îi vom populariza pe larg pe cei destoinici şi îi vom premia. Nu trebuie să fie uitat nici un om care munceşte cinstit. Astăzi la şase ţinem şedinţa comună a comitetului de partid şi a comitetului sindical. Pe şefii de sectoare îi rog să vină neapărat. Astea am avut de spus pentru ziua de azi, tovarăşi, iar pe dumneata, Galiev, te rog, încă o dată, foarte mult să fii atent la consistenţa cimentului. Ocupă-te personal de chestiunea aceasta, dumneata porţi toată răspunderea pentru buna calitate a cimentului, de celelalte probleme te scutesc. Asiguraţi fundaţiilor o durabilitate sporită, chiar dacă, fir-ar să fie, depăşiţi normele prevăzute şi, vă rog, fără nici un „dar".

Rămas singur, Ciubariov se mai uită o dată cu atenţie, peste informaţiile cu privire la materialele sosite şi descărcate cu o zi înainte, notînd pe loc ce şi unde trebuie să fie duse, însă surescitarea nervoasă, după o noapte nedormită, se făcea tot mai simţită. Îl chemă pe dispecer, îi dădu indicaţiile necesare cu privire la repartizarea materialelor de construcţii ; fără să se uite peste liste şi tabele, dicta din cap sectoarele şi cantităţile în tone şi metri cubi.

După ce plecă dispecerul, o chemă pe Varvara Andreevna şi-i spuse să nu mai lase pe nimeni să intre, trebuia să se concentreze, să se separe de problemele şi grijile viitoare. Mai analiză o dată discuţia cu Briuhanov, toată pînă la ultimul cuvînt, şi imediat se supără pe sine : ce, este pentru prima oară cînd se scriu sesizări împotriva

lui ? Să-i rămînă în cap un asemenea fleac ? Avînd de a face cu un material atît de fierbinte şi exploziv, cum sînt caracterele umane, fără confruntări de păreri, fără complicaţii şi luptă nu se poate, iar în ceea ce priveşte viaţa lui, aceasta este toată la vedere — uzine, construcţii, obiective de apărare ; aici fizic nu este timp pentru galimatie verbală şi cazuistică, el prin firea lui înnăscută este un om practic, raţionalist, dacă vreţi, şi totdeauna a considerat şi consideră că pînă la urmă nu învinge demagogia verbală, ci întruchiparea ideilor în categorii materiale, la aceleaşi uzine şi strunguri. Probabil că de aici ţîşneşte prea puternic acel „eu" al lui ; viaţa, se înţelege, este agresivă şi formele ei se întrepătrund în modul cel mai neaşteptat. Orice spaţiu orizontal poate fi fragmentat şi încadrat într-un anumit volum, problema constă în finalitatea acestei operaţii, ar fi zis dascălul lui iubit, profesorul Stokolov, în legătură cu aceasta. Şi ar mai fi adăugat că natura l-a făcut pe om pentru spaţii largi şi prin aceasta a pricinuit o contradicţie irezolvabilă între spaţiu şi om, cu tendinţa lui de a se concentra în sine ; bătrînului îi plăcea să folosească expresii alambicate, îţi bagă un cui sub ţeastă, că stăteai, apoi, mult să rezolvi rebusurile astea verbale.

„De ce nu vine nimeni astăzi ? se gîndi Ciubariov, oprindu-şi, printr-un efort de voinţă, curentul haotic de idei şi simţindu-se de parcă ar fi sub un clopot impenetrabil. De ce, oare ? Ah, doar singur am spus să nu lase pe nimeni..." Deschise larg uşa biroului secretarei.

— Cum e, Varvara Andreevna ? răspunse zîmbind la privirea ei întrebătoare. N-a venit nimeni pînă acum ? Foarte bine. Dacă va fi nevoie de mine, mă căutaţi la secţia a patra, peste o oră voi fi la dig. Parcă sînteţi palidă astăzi, o fi gelos soţul dumitale pe mine ? Spune-i că Ciubariov n-are timp, altfel cu siguranţă i-ar lua nevasta.

Secretara, o femeie în vîrstă cu faţa rotundă, cu gropiţe în obraz, îmbrăcată ca de obicei cu o bluză de pichet, albă ca zăpada şi bine apretată, răspunse glumind că soţul

ei de mult ar fi trebuit stimulat prin gelozie ; Ciubariov, îmbrăcînd din mers scurta sa îmblănită, rîse.

Ziua era liniştită, pe cer erau nori rari care alunecau foarte jos ; pe Ciubariov îl observară imediat aşa că spre secţia a patra mergea deja înconjurat de cîţiva oameni, ascultîndu-l ba pe unul, ba pe altul ; la jumătatea drumului îl ajunse gîfîind cadristul cu o telegramă de la Comisariatul Poporului în care se anunţa că în curînd or să sosească pe şantier trei sute cincizeci de comsomolişti de la Leningrad şi Kiev.

— Şi ce-i cu asta ? întrebă Ciubariov, nemulţumit că l-a oprit. O să vină, o să-i întîmpinăm, cu fanfara în gară, cu o delegaţie.

— Cazarea, Oleg Maksimovici, cazarea...

— I-am dat deja sarcină lui Vereşciapin să facă rost de corturi de iarnă. Problema este rezolvată, Comisariatul Poporului ne-a promis că ne ajută. Nu-i aşa, Vereşciapin ? se întoarse spre cel de la aprovizionare, care ieşi iute în faţă să confirme cele spuse de Ciubariov.

— Am aranjat, Oleg Maksimovici, a fost într-adevăr, foarte greu. La Comisariatul Poporului am stat o săptămînă, se săturaseră toţi de mine ca de un spin în ochi, dar pentru mine ordinul dumneavoastră este lege...

— Foarte bine, foarte bine, zise Ciubariov ca să scape de el. Atunci de ce mai e nevoie de atîta vorbă ?

— Vine iarna, Oleg Maksimovici, în corturi nu se va putea sta, se băgă neliniştit în vorbă cadristul.

— Pînă la gerurile puternice reuşim să ridicăm barăcile, acum cel mai important lucru este să aducem cheresteaua. Lasă-i să vină. Comsomolul nu se sperie de ger. Tocmai pe ei o să-i şi trimitem să facă barăcile.

Iureşul obişnuit al treburilor îl prinse pe Ciubariov şi-l duse ; ningea cu fulgi rari şi înţepători, dar, în general, ziua promitea să fie cum au fost şi celelalte, adică ieri, acum o săptămînă sau o lună ; ziua se va aşeza trainic, ca o cărămidă, la locul ei şi nici o forţă nu va putea s-o urnească.

Briuhanov, în ciuda oboselii, se hotărî, totuşi să se întoarcă la Zejsk şi să se plimbe puţin pe jos, aşa că-i dădu drumul lui Veseleicikov, care, într-adevăr, venise cu maşina şi dormise toată noaptea în ea. Briuhanov voia să rămînă singur, era suprasaturat de impresii şi avea nevoie de o destindere.

De la distanţă îl impresionase şi mai puternic şantierul, focurile împrăştiate peste tot, care începeau să pălească la apropierea dimineţii, felinarele rare legănate de vînt ; lumina inegală smulgea din întuneric stivele de cherestea şi grămezile de cărămidă, figurile micuţe ale oamenilor care continuau să ridice pilonii în găurile uriaşe ale gropiloc de fundaţii, umplînd cu beton cofrajele ; peste tot se vedeau maşini încărcate, iar văzduhul tremura tot timpul de uruitul maşinilor. Briuhanov se urcă pe o ridicătură de pămînt lîngă făgaşul tare adîncit al drumului, îngheţat acum ca piatra, şi inspiră cu desfătare aerul rece.

Cerul devenise limpede, norii dispăruseră, stelele păleau şi vîntul tăios aducea fumul focurilor aprinse pe şantier. Şi Briuhanov, aproape cu o durere surdă în inimă, simţea întinderile necuprinse, pe care nimeni şi nimic nu le poate supune, mersul de neoprit al timpului, şi aceste focuri slabe ale omului, încercările lui neîntrerupte de a se ridica spre cer, spre stelele strălucitoare în vîntul tăios, — da, are dreptate Ciubariov, pentru asta trebuie şi merită să lupţi. Acuma simţea Briuhanov caracterul concret, material, al lucrurilor făcute, care îi lipsise atît de mult în numeroasele lui preocupări şi obligaţii de serviciu. Poate că din cauza asta îi era atît de dor de mirosul acid al metalului din furnale. Toată treaba stă în mişcare, are dreptate Ciubariov, cel mai important lucru este să reuşeşti să-ţi faci partea, se gîndea Briuhanov cu sentimentul dobîndirii necesităţii şi a importanţei propriului „eu".

Dintr-o dată îşi aminti de Klavdia şi înlemni tulburat. Şi dacă ea, într-adevăr, a venit ? Foarte bine, a venit şi aşteaptă, îşi zise fără să se îngrijoreze şi grăbi pasul. Nici nu observă cum ajunse la ulicioarele periferice, chiar

şi aici se simţeau schimbările ; deşi era o oră matinală, întîlneai multă lume ; se vede că se duceau în schimbul de dimineaţă şi că transportul nu prea merge ; Briuhanov acceleră paşii, recepţionera de serviciu era, de data asta, o femeie necunoscută, dar fusese prevenită, aşa că imediat se ridică în întîmpinarea lui.

— Tovarăşul Briuhanov ? întrebă cu un accent moale. Bună ziua, Ghenadi Mihailovici, de la raion, a trimis aseară de două ori un om după dumneavoastră.

— Mulţumesc. Altcineva n-a mai întrebat de mine ?

— Nu, ieri toată ziua n-a fost nimeni aici.

— Bine, zise cu uşurare. Astă-noapte n-am dormit, vă rog, vreo trei ore, să nu lăsaţi pe nimeni la mine.

— E în regulă, tovarăşe Briuhanov, spuse recepţionera, întinzîndu-i cheia ; Briuhanov se duse direct în cameră ; simţea o oboseală de plumb, aşa că, scoţîndu-şi haina şi cizmele, se întinse cu desfătare în pat şi adormi pe loc ; deschise ochii spre amiază, de parcă l-ar fi zgîlţîit cineva, şi apoi rămase multă vreme culcat, ascultînd vocile puternice de pe coridor. Tot corpul, cuprins de dureri la încheieturi, se făcuse mai greu, mîinile şi picioarele îi erau parcă de fontă, la Klavdia se gîndea acum ca la ceva secundar, fusese o izbucnire fără rost din partea lui, o manifestare inutilă a sentimentelor. În afară de asta, are dreptate mama, trebuie să se gîndească la ceva serios, nici nu observi cum îmbătrîneşti, anii cei tineri se duc, şi, în sfîrşit, nu poţi toată viaţa să fii singur, căci după ce te duc la cimitir, cu muzică şi cu cuvîntări, te uită, de parcă în lume n-a existat nici un fel de Briuhanov. Dacă n-ar fi murit Nataşa, acum ar fi avut un băiat mare... Tu singur ai omorît şi ai văzut în război cum mureau oamenii şi ştii foarte bine că prin moarte se termină totul. Nu, n-ar vrea ca odată cu el să se termine totul şi ca toate gîndurile şi faptele lui să rămînă nefinalizate. Va avea obligatoriu un fiu, un băiat puternic, cu fruntea mare, la treizeci şi trei de ani viaţa nici pe departe nu este încheiată. Cine vrea, face cum gîndeşte, şi tu poţi,

chiar şi acum să-l învingi pe Petrov şi să te întorci la furnale, să simţi din nou mirosul metalului fierbinte. Dacă acum trei-patru ani dorinţa asta, într-adevăr, se izbea de un zid surd, de nepătruns, acum totul depinde numai de tine, dar tu mergi numai pînă la un anumit punct, pînă la o anumită limită, şi toate acestea fiindcă te-ai obişnuit cu situaţia ta şi undeva, în adîncurile cele mai tainice, nu vrei, mai exact, te temi de schimbări. Iar apoi ai fost puternic atras de munca ta, de multitudinea de relaţii umane.

Fiecare caz aparte este un destin, de exemplu, Ciubariov, încearcă să te lămureşti. Petrov nu i-a dat nici o indicaţie precisă, nu i-a dat nici o dispoziţie, iar el, Briuhanov, poate că a vorbit prea deschis cu Ciubariov, dar niciodată n-o să regrete asta. Şi ziua de ieri, aparent pierdută în bună parte, l-a învăţat multe. L-a cunoscut mai îndeaproape pe Ciubariov şi s-a convins că omul acesta are dreptul să-şi hotărască singur viaţa, şi asta o să i-o spună lui Petrov. Bineînţeles că va rămîne aici cît va fi necesar, va desface problemele construcţiei cărămidă cu cărămidă, şi tot ce i se cere, va face ; î s-a mai întîmplat ; deja şi-a definit ce este important în acest moment, şi în această operaţiune, şi nu va face nimic împotriva conştiinţei sale. Nu se poate, la urma urmelor, să renunţi la esenţa ta, să renunţi la ceea ce constituie reazemul şi sensul vieţii, fără de care se pierde, în general, personalitatea. Îşi aminti de Terentiev şi de Foma cu patefonul şi iarăşi sentimentul materialităţii lucrului făcut se trezi în el ; învingînd oboseala trupului şi durerile din încheieturi, sări din pat, încercă să facă cîteva exerciţii de gimnastică, oftă cu durere, şi uitîndu-se la palmele cu băşici însîngerate, care apucaseră deja să se înroşească, începu să se îmbrace.

Se bărbieri, se spălă, se gîndi în grabă la ceea ce ar trebui să facă astăzi şi se duse la comitetul raional. Timp de cîteva zile, prins de ritmurile aspre ale construcţiei, nu mai observă trecerea timpului ; a fost la toate sectoarele importante ale şantierului, în cantine şi barăci,

la şedinţele de plan şi la săpăturile de pămînt, la şedinţele sindicatului şantierului şi la comsomolişti, de două ori le-a vorbit muncitorilor despre situaţia internaţională, explicîndu-le cu acest prilej importanţa acestei construcţii pentru stat şi apărarea lui. În magazia rece din scînduri, în care se afla, provizoriu, clubul, căldura dată de două godinuri, care duduiau fără încetare, se ducea foarte repede prin pereţi şi acoperiş, aşa că sub tavan era mereu un nor de aburi, care întuneca şi mai mult lumina şi aşa destul de palidă. Briuhanov, privind feţele oamenilor, unele tinere, altele mai vîrstnice, sau chiar copilăreşti, unele încrezătoare, altele închise, se simţea, ca niciodată, alături de toţi în saltul impetuos al ţării în viitor, şi această construcţie, ca şi zeci de alte construcţii asemănătoare, erau o expresie materială a proceselor profunde care aveau loc chiar în sînul poporului. Lenin numise asta energia eliberată a poporului, ceea ce, de o mie de ori, este adevărat. Fără necesitatea mutaţiilor fundamentale, determinate de situaţia întregului popor, nu se putea îndrepta o ţară agrară din vremuri străvechi pe calea industrializării. Despre aceasta le vorbi Briuhanov muncitorilor şi la miting, cam aceste gînduri le împărtăşi şi lui Ciubariov, în preajma plecării sale la Holmsk ; Ciubariov, rămas pe gînduri, îl privea cu curiozitate.

— Ei, aici nu sînt întru totul de acord cu dumneavoastră. Evident, procesele cele mai importante sînt dictate de cauze obiective, incontestabile, dar nu totdeauna de o substanţă imensă, în veşnică mişcare, cum este poporul. Nu ştiu dacă am dreptate, dar poporul mi s-a părut un element nemaniabil, Tihon Ivanovici. Procesele care se coc în adîncurile lui, exact, în adîncurile lui, sînt greu de dirijat.

— Oho, ce vîrtejuri sînt în capul dumneavoastră, stimate Oleg Maksimovici. Păcat că ne-am apucat cam tîrziu să discutăm dialectica. Marxismul ne învaţă altceva. Nu-i nimic, cu prima ocazie o să continuăm discuţia, eu sînt oricînd gata pentru aşa ceva. Şi nici dumneavoastră nu vă lăsaţi uşor.

— Nu mă las, Tihon Ivanovici, n-am voie. Zilele acestea plec la Moscova, mă cheamă. Trebuie să ţin minte un adevăr. Noi ne folosim de legi gata făcute, acolo, sus, le şi elaborează.

— Bine, vă doresc succes, Oleg Maksimovici, mai treceţi şi pe la noi, cînd aveţi prilejul, îi răspunse pe acelaşi ton Briuhanov.

— Nici o grijă, nu scap prilejul, rîse Ciubariov, ascunzîndu-şi o uşoară părere de rău, căci, într-adevăr, se ataşase de Briuhanov ; îi plăceau oameni ca el, echilibraţi, puternici, cu un psihic puternic, care ştiu să asculte şi să pătrundă în esenţa lucrurilor ; de data aceasta ar fi fost dureros să se înşele. Amintindu-şi de asaltul de noapte al gropii de fundaţie, Ciubariov zîmbi şi strînse tare mîna care i s-a întins.

8

CUVINTELE LUI ZAHAR despre Anisimov se întipăriseră puternic în capul lui Briuhanov ; cu Rodion Gustavovici se întîlnise după-amiaza, la consfătuirea cu propagandiştii. La început, se gîndise să-l cheme pe Anisimov la comitetul raional, dar după aceea se hotărî să se ducă singur la birourile direcţiei comerciale raionale ; se uită curios prin sala spaţioasă de primire, la scaunele trainice, negre, aşezate de-a lungul peretelui, la colţul în care, pe un suport înalt, învelit în stambă roşie, se afla bustul lui Stalin. Lîngă uşa biroului lui Anisimov, la o masă micuţă dar solidă, bătea la o maşină veche o fată cîrnă, de vreo douăzeci de ani, cu un păr castaniu-deschis foarte frumos. Cînd intră Briuhanov, fata îşi ridică întrebător ochii ; acesta o salută, uitîndu-se cu drag la faţa ei proaspătă, la dinţii ei albi şi egali, la năsucul ei ridicat în vînt (de dimineaţă Briuhanov era într-o dispoziţie excelentă).

— Bună ziua, tovarăşe, spuse fata, remarcînd la rîndul său haina de piele, statura înaltă şi faptul că cel

venit era într-o bună dispoziţie. Dumneavoastră la cine vreţi să mergeţi ?

— Aş vrea la Anisimov, răspunse Briuhanov zîmbind la tonul ei serios şi amintindu-şi de o veche zicală că după secretară poţi să defineşti caracterul stăpînului. E aici ? întrebă, desfăcîndu-se la haină şi arătînd prin aceasta că este hotărît să se întîlnească cu Anisimov ; fata tăcu.

— Rodion Gustavovici este foarte ocupat, zise ea, în sfîrşit, cu o uşoară îndoială în glas şi cu un zîmbet politicos.

— Totuşi, vă rog să-i spuneţi că Briuhanov ar vrea să-l vadă.

Fata, legănîndu-şi şoldurile frumoase şi tari, intră în biroul lui Anisimov ; abia acum Briuhanov observă uşa care ducea în biroul lui Anisimov, capitonată cu o piele groasă şi se miră de vanitatea omenească. Din această căptuşeală s-ar fi putut face o duzină de cizme grozave, dacă nu şi mai multe, iar cuiele erau aşa de artistic bătute că părea o sculptură de lemn. Anisimov ieşi să-l întîmpine, cu paşi energici, într-o tunică kaki, parcă întinerit. În urma lui, cu un zîmbet vinovat, se strecură la locul său secretara. În prima clipă, cum i se păru lui Briuhanov, ochii lui Anisimov exprimau duşmănie, dar gesturile şi cuvintele lui spuneau că îl primeşte cu bucurie. Rodion Gustavovici îşi rememoră repede tot ce se întîmplase în ultima vreme, verificîndu-se şi căutînd să-şi amintească de vreo scăpare din partea sa ; ştia că oaspeţi atît de înalţi, ca Briuhanov, nu intră aşa, din întîmplare, la un negustoraş de rînd, de nivel raional, ci numai dacă au motive şi scopuri deosebite. Şi, în gîndul său, el nu găsi nici o fisură şi asta-l mai linişti puţin, făcîndu-l şi mai amabil ; cu o bucurie reţinută strînse mîna întinsă de Briuhanov, se dădu la o parte şi-l invită să treacă.

— La asta nu mă aşteptam, deşi, bineînţeles, am auzit că sînteţi în oraş, zise Anisimov. Mă bucur că aţi venit,

vă rog să intraţi, Tihon Ivanovici, vă dezbrăcaţi la mine în birou.

— Mulţumesc, mulţumesc, — Briuhanov îşi scoase haina de piele, o puse în cuier, unde era paltonul greu, cu un guler de astrahan, şi căciula tot de astrahan ale lui Anisimov ; Briuhanov se uită la astrahanul mătăsos şi apoi s-a întors spre gazdă, care aştepta în mijlocul camerei.

— Mă bucur foarte mult, Rodion Gustavovici, că am reuşit, în sfîrşit, să trec şi pe la Zejsk, mă înţelegeţi, mă trag, totuşi, locurile natale. — Briuhanov se pieptănă, dîndu-şi pe spate părul des, castaniu-închis şi se uită curios la faţa lui Anisimov. — Înfloreşti, Rodion Gustavovici, înfloreşti, ai întinerit cu vreo zece ani de cînd ne-am văzut pentru ultima oară.

— Floare sterilă, înflorită toamna, Tihon Ivanovici, deşi, se înţelege, n-am timp să îmbătrînesc şi nici pentru ce, răspunse imediat Anisimov pe acelaşi ton prietenesc. Nu-mi vine să mă las chiar aşa uşor... Staţi jos, Tihon Ivanovici.

Briuhanov clătină din cap, dar continuă să se plimbe prin cameră, aşa că şi Anisimov rămase în picioare ; Briuhanov, zîmbind uşor, îi zise :

— Ascultă, Rodion Gustavovici, să lăsăm ceremonialul la o parte. Jos stau mult, aşa că hai să nu ne stînjenim unul de altul. Ai o perspectivă frumoasă de la fereastră. De cîţi ani ne cunoaştem ?

— Din douăzeci şi nouă, de mai mult de şapte ani, zise Anisimov zîmbind cu aceeaşi prudenţă interioară faţă de acest oaspete neaşteptat. Cînd m-au trimis aici aveam treizeci şi doi de ani, iar acum am pornit pe al patruzeci şi unulea, am făcut deja patruzeci de ani, Tihon Ivanovici. Eh, dar ce să ne mai numărăm anii, rîse Anisimov, întinzîndu-se şi încordîndu-şi capul, satisfăcut de vioiciunea şi puterea sa. Se pare că în faţa generaţiei noastre mai sînt multe de făcut, nu, Tihon Ivanovici ?

— Cum vă merge la noul loc de muncă ? întrebă, în loc de răspuns, Briuhanov. Trebuie să recunosc că m-am mirat auzind de schimbările din viaţa dumneavoastră.

— Şi pe mine m-au uimit, Tihon Ivanovici, zise Anisimov cu o voce, de parcă s-ar fi uitat înapoi. După aceea m-am obişnuit, dacă trebuie, înseamnă că trebuie. Cel care a fost aici înaintea mea a furat foarte mult, asta s-a aflat după plecarea dumneavoastră, i-au găsit o lipsă de şaptezeci şi trei de mii.

— Adică Provzorov ? Uite escrocul ! ridică, supărat, Briuhanov tonul, amintindu-şi de nasul lui de pasăre şi de expresia amabilă, lipită parcă pentru totdeauna de faţa lui. Cum de n-am observat ? Şi pe noi, împreună cu el, ar fi trebuit să ne scuture serios.

În vocea lui Briuhanov se simţea regretul şi Anisimov, nefiind pe faţă de acord, începu să rîdă...

— Cu dumneavoastră pot să vorbesc fără ocolişuri. Comerţul este o problemă de stat, oamenii care lucrează în comerţ au de a face cu mărfuri deficitare, care deseori nu sînt suficiente, cu banii, care continuă să fie pentru majoritatea oamenilor forţa cea mai activă. În aceste fisuri se înmulţesc escrocii, ca ciupercile. E mare ispita în activitatea comercială ! — Anisimov îşi desfăcu mîinile şi, observînd că Briuhanov îl ascultă cu atenţie, continuă. — Închipuiţi-vă, Tihon Ivanovici, aici sînt atîtea ispite, cum nu sînt nicăieri, doar să întinzi mîna şi poţi să mănînci mai dulce şi să dormi pe mai moale. Nu oricine poate să reziste. La început nici eu nu ştiam cum stau lucrurile, Tihon Ivanovici, dar e o treabă murdară. Apoi m-am obişnuit, omul se obişnuieşte cu toate, cineva trebuie să facă şi asta ! Aici, odată cu deschiderea şantierului, a devenit şi mai greu, populaţia a crescut de vreo trei ori, orăşelul în curînd se va dezvolta, va fi foarte frumos. Şi atunci o să trăim la alte dimensiuni.

— Locuinţă ţi-au dat ?

— Asta nu era o problemă. Dumneavoastră poate că nu ştiţi, dar sînt numai cu soţia, cît ne trebuie ? Soţia mea este învăţătoare, cotitura asta în viaţă i-a surîs. Acuma predă la şcoala medie. Desigur, am primit locuinţă, pe strada Otradnaia. Poate că vă amintiţi de proprietăţile

cîrnăţarului Nesov ? Mi-au dat una din casele lui, cu două camere. Cu curte separată, numai că sînt mulţi şobolani, zilele acestea mi-au mîncat motanul.

Briuhanov se uita cu o ironie veselă la Anisimov ; cunoştea foarte bine strada Otradnaia, de la marginea oraşului, pe lîngă care curgea un afluent al rîului Ora, pîrîul Selia, care, spre sfîrşitul verii, aproape că seca cu totul ; cunoştea şi proprietăţile cîrnăţarului Nosov, doar el le-a confiscat la timpul său ; chiar şi de căsuţa asta cu curte separată îşi amintea vag, căci se vorbea că tocmai în căsuţa asta îşi ţinea cîrnăţarul amantele, pe care le tot schimba ; chiar şi Sonia Prohorova locuise tot pe strada asta, numai că la celălalt capăt. Briuhanov îşi mişcă puţin sprîncenele şi această schimbare pe faţa lui se reflectă alarmant în inima lui Anisimov, dar în ochii lui Briuhanov apăru iarăşi zîmbetul : îşi amintise întîmplător, în treacăt, de Sonia. Îl făcuse să rîdă şi Anisimov cu şobolanii lui, parcă nu-l vedea pe bărbatul ăsta puternic şi sănătos, cu o funcţie înaltă şi cu un birou atît de solid, luptîndu-se cu şobolanii la el acasă.

— Aseară un prieten mi-a dat un sfat cum să scap de şobolani, zise Anisimov. Zicea că trebuie să prind unul, să-l stropesc cu gaz, să-l aprind şi, după aceea, să-i dau drumul sub duşumea şi toţi şobolanii, zicea, fug într-o oră.

— Cam crudă soluţia. Briuhanov se aşează, în sfîrşit, pe scaun. Acuma şi Anisimov putea să se aşeze, dar din politeţe, întîrzie puţin.

— Dar ce să fac cu ei ? Soţia nu mai poate să doarmă din pricina lor.

— Rodion Gustavovici, săptămîna asta am fost la Zahar Deriughin, zise Briuhanov şi se uită la Anisimov. Îşi face casă nouă, am stat cu el, am mai vorbit.

Anisimov, care îl asculta liniştit pe Briuhanov, îşi ridică întrebător ochii şi nu-i lăsă în jos, deşi ceva-l arse în suflet, căci înţelese de ce venise Briuhanov aici. La rîndul său Briuhanov înţelese că interlocutorul simţise despre ce-i vorba, aşa că, întinzîndu-se pe spătarul

scaunului, se uita țintă la Anisimov. Acesta întîmpină deschis privirea directă a lui Briuhanov și aștepta ca să spună ceva mai concret.

— Multe necazuri mi-a făcut, zise Anisimov căzînd pe gînduri. E un țăran închis, închis cu un lacăt de un pud, la care n-ai cheie. Doar cu barosul poți să-l desfaci.

— Da, în privința asta nimic de zis, fu de acord Briuhanov. Numai că nu pot să înțeleg, ce dracu a fost între voi ?

— De ce numai între noi, Tihon Ivanovici ? întrebă Anisimov, fără să ascundă că este gata să vorbească deschis despre relațiile lui cu Zahar. Vorbesc deschis cu dumneavoastră, cum, de altfel, am vorbit totdeauna, se corectă repede. Dumneavoastră, evident, pentru asta ați trecut pe la mine, nu-i așa ?

Briuhanov nu zise nimic, își scoase țigările și aprinse una ; Anisimov îi întinse mai aproape scrumiera, luă o țigară din port-țigaretul care i se oferi și începu să umble prin birou.

— Nu m-am împăcat cu el chiar de la început, din cauza firii lui țărănești, căci țăranii, în general, nu-i rabdă pe străini în mijlocul lor. Și Zahar Deriughin nu este o excepție, dimpotrivă. Din adîncurile lui strigă pămîntul prin strămoșii lui : odată ce-i venit din altă parte înseamnă că nu-i bun decît să mănînce pîinea făcută de altul. Țăranul este legat de pămînt prin ceva deosebit, intim, inaccesibil orășeanului, aici nimeni nu este vinovat.

— Asta așa e, se înțelege, Rodion Gustavovici, noi toți, în general, provenim de acolo, din același leagăn, din păstori și plugari, dar aș vrea ceva mai concret, dacă se poate ?

— Credeți că eu nu m-am gîndit la relațiile mele cu Zahar Deriughin ? M-am gîndit și mă gîndesc și acuma, aș vrea și eu să le înțeleg, căci eu i-am dorit numai binele. Nu știu de unde e atîtă dușmănie din partea lui ? Și de la început, vă spun, n-am putut nicicum s-o înlătur.

— Dar aţi încercat, Rodion Gustavovici ?

— De cîte ori ! Bine, s-a încurcat cu fata aia, i-am spus, l-am prevenit, dar înainte de asta, înainte ? ! Nu suportă pe nimeni mai sus de el. Doar îl cunoaşteţi, Tihon Ivanovici, mai bine decît alţii, aţi luptat împreună cu el, aşa că aveţi toate cărţile în faţă. Iar pentru mine este ca un seif închis, din orice parte m-aş apropia e numai fier, tărie. Am auzit vorbind lumea că s-a despărţit şi de fata lui Polivanov. Ştiţi, Tihon Ivanovici, — Anisimov căzu pe gînduri, se uită la geamul acoperit de chiciură, — îţi şi pare rău, oare totul arde şi nimic nu e veşnic, căci ce dragoste a fost între ei. Foarte probabil că noi toţi, inclusiv eu, condamnîndu-l atunci, n-am avut dreptate... Orice ai spune, a fost ceva mare, ceva rar, ceva ce nu seamănă cu nimic... Totuşi, Zahar este un om fericit zise pe neaşteptate Anisimov. E fericit că are copii, Tihon Ivanovici. De aş avea cel puţin unul, nu ştiu, dar ce fericit aş fi, tot ce aş putea, chiar şi mai mult, aş fi făcut ca să-i asigur un mare viitor. În vremurile noastre acest lucru este posibil.

— Şi ce v-a oprit ? — Briuhanov, sesizînd în vocea gazdei un interes acut, se învioră. — De altfel, aş vrea să mă refer la asta. Da, da, fiecare are noţiunea sa de fericire, şi nici capul altuia nu-l poţi pune unui om pe umeri. Briuhanov sesiză reacţiile momentane ale gazdei şi ordinea, puţin firească, a vorbirii lui ; înainte vreme nu-i acordase prea multă atenţie lui Anisimov, dar îşi aminti că înainte Anisimov era mai simplu, ce să-i faci, s-a mai cioplit omul la oraş ; se pare că, totuşi, presupunerile lui Zahar ar fi doar o urmare a necazurilor care se prăvăliseră asupra lui din cauza propriei sale vieţi neorînduite. Se întîmplă ca să se întîlnească doi oameni complet necunoscuţi şi să simtă de la început duşmănia, unul faţă de celălalt, s-a mai văzut în relaţiile dintre oameni o atare incompatibilitate, de fapt nici Zahar n-o neagă, aşa că intrase la Anisimov, aşa, din curiozitate. Ceea ce a auzit de la Anisimov era clar, înţelept, logic, doar că era prea

curgător spus ; discutînd cu Anisimov de una şi de alta, îl întrebă de tatăl lui ; ochii lui Anisimov luciră tăios, dar imediat surîsul îi lumină faţa.

— Pe dumneavoastră, Tihon Ivanovici, vă interesează de ce pe tatăl meu l-a chemat Gustav, zise Anisimov. Mulţi mă întreabă, căci e un nume nemţesc. Tatăl meu a fost muncitor din neam în neam, a lucrat ca forjor toată viaţa, la bătrîneţe a asurzit de tot. Cînd era pe moarte tot ne ruga să vorbim ca să ne audă, a murit chiar înainte de revoluţie. Bunicul meu a lucrat la un cîrnăţar neamţ din Petersburg şi, ca să-i facă pe plac stăpînului, şi-a botezat primul copil cu prenumele lui, Gustav. Vedeţi cum după o generaţie are repercursiuni un... fapt, cum se zice, exclusiv social.

Briuhanov plecă de la Anisimov încă pe lumină şi vreo oră şi jumătate rătăci pe ulicioarele cunoscute, ieşi pe un imaş bătătorit de vaci şi de gîşte, se opri îndelung pe marginea rîului Selia, într-un loc bine cunoscut din copilărie, acolo unde din totdeauna se scăldau copiii. Malul era aici nu prea înalt, de vreo doi metri, pe partea cealaltă era o pantă uşoară care ducea în cîmpie ; Briuhanov pentru prima oară în ultimele luni simţi o detaşare calmă de toate treburile şi grijile, îşi alese un loc, se aşeză şi-şi aprinse o ţigară ; rîul avea multă apă, ici-colo pe la margini începuse să se prindă un strat subţire de gheaţă, apa se scurgea lin, de abia se observa, şi doar încreţiturile care se formau uneori la suprafaţă din cauza vîntului înviorau lumea întunecată, curgătoare, a apei.

Ce să-i faci, totul este logic, Zahar Deriughin vede şi simte în viaţă un spaţiu, Anisimov — alt spaţiu, iar el, Briuhanov, al treilea ; şi fiecare are, în felul său, dreptate ; da, drumul la Gustisci îl eliberase de o sarcină grea, insuportabilă. chiar, multă vreme cărase greutatea asta şi nu putuse s-o arunce de pe el, în ciuda ,dorinţei arzătoare de a o face cît mai repede.

Se întuneca, trebuia să se întoarcă, dar Briuhanov se uita, fără să se mai gîndească la nimic, la suprafaţa

întunecată, fumegîndă, a riului, care, peste o săptămînă, două, se va acoperi cu totul de gheaţă ; gheaţa plăpîndă, susurătoare, se va întări cu timpul şi alţi copii, cu totul necunoscuţi, cu strigăte vesele, se vor da cu patinele. Întorcîndu-şi privirea, Briuhanov văzu o vacă mare, roşcovană, cu coarne tăiate scurt ; vaca se apropiase pe nesimţite şi, cu urechile înainte, se uita la el cu ochii mari şi umezi. Briuhanov rîse.

— Proasto, îi zise blînd, la ce te uiţi ?

Vaca clătina din cap jignită şi Briuhanov porni, cu paşi repezi, spre oraş ; peste cîteva ore era deja la Holmsk şi cînd maşina, frînînd uşor, începu să coboare de pe deal, începu să se uite cu atenţie la străzile întunecate ; oraşul dormea, trecătorii erau rari, în case, una după alta, se stingeau luminile. Nici un geam nu s-a deschis cu bucurie în întîmpinarea lui. Şi ce dacă n-a venit, înseamnă că totul s-a terminat, odată ai să-i mulţumeşti soartei că a ieşit aşa, Tihon Ivanovici, îşi zise Briuhanov. Acuma trebuie să meargă acasă, să facă o baie fierbinte şi să doarmă, să doarmă ; mîine dimineaţă trebuie să se prezinte cu raportul la Petrov. Vrei, nu vrei, trebuie să te prezinţi la conducere ; regiunea nu poate să ofere mai mult şantierului şi problema aceasta trebuie supusă biroului.

Spălat, bărbierit, într-un costum bine călcat, cu gîndurile la şantier şi la discuţia care urma cu Petrov, Briuhanov ieşi a doua zi de dimineaţă din casă ; un vîntuleţ rece de dimineaţă împodobise arborii şi firele cu o chiciură albă, transparentă, şi Briuhanov simţi cum se înviorează ; cineva venea din spatele lui grăbind pasul, Briuhanov se uită înapoi şi o văzu pe Klavdia.

— Ce întîlnire fericită, tovarăşe Briuhanov, zise Klavdia îmbujorată, de abia trăgîndu-şi sufletul din cauza mersului grăbit şi a geruleţului, într-o căciuliţă de blană trasă aproape pe sprîncene. Aşadar, v-aţi întors. De ce nu treceţi pe la noi ?

— Astă-noapte m-am întors... Bună ziua, Klavdia Gheorghievna, — Briuhanov se înclină uşor, fără să se

uite la faţa ei înviorată. — Se pare să azi o să fie ger. N-aţi ascultat buletinul ?

Mergeau alături, ca doi oameni care se întîlniseră pe stradă ; auzind cuvintele lui Briuhanov, Klavdia se opri şi el putu să-i vadă ochii verzi, în care se ascundea o ironie uşoară.

— Vă supăraţi că nu mi-am pierdut capul şi nu m-am aruncat, la prima chemare, în vîltoare ? Că nu mi-am tăiat toate punţile ?

— La ce vă referiţi, Klavdia Gheorghievna, nu pricep ? E prea complicat pentru mine şi prea frumos. — Briuhanov îşi duse uşor mîna la şapcă. — Iertaţi-mă, Klavdia Gheorghievna, mă grăbesc foarte mult, peste un sfert de oră începe consfătuirea.

— Cum vorbiţi cu mine, Tihon Ivanovici. — De sub căciuliţa de blană îl priveau nişte ochi blînzi, înţelegători. — Nu vă reţin. Ce mai staţi ? Duceţi-vă ! Klavdia se întoarse repede şi o porni în sens invers ; Briuhanov tot timpul ţinea minte că trebuie să se stăpînească, să nu se uite înapoi, şi nu s-a uitat, deşi nu înţelegea de ce trebuia să se chinuiască singur.

La comitetul regional, căutînd să nu-i scape nici un amănunt, îi raportă lui Petrov, care-l asculta foarte atent, despre călătoria la Zejsk. Se opri în special asupra lui Ciubariov, spunînd pe scurt că este un om energic şi capabil şi subliniind că treburile pe şantier merg într-o mare măsură datorită eforturilor şi voinţei lui Ciubariov ; Petrov îl ţinu mult cerîndu-i amănunte despre şantier. Restul zilei Briuhanov şi-l petrecu cu problemele care se acumulaseră în absenţa lui. Ziua de lucru se sfîrşi şi, rămas singur, Briuhanov îşi aminti de Klavdia ; lua-m-ar dracul, se înfurie el, ajunge ; trebuie să găsesc o fată bună şi să mă însor, fără să o mai lungesc cu tot felul de chestii. Asta e, de muncit o să muncească pînă la capătul zilelor, dar trebuie să se gîndească şi la el, la mamă, s-o liniştească, în sfîrşit.

Ideea aceasta îi plăcu şi începu să se îmbrace mai cu grijă, mai elegant, să se bărbierească în fiecare dimi-

neață, să se uite în oglindă mai mult decît de obicei, iar pe stradă, fără să-și dea seama, a început să se uite la femeile pe care le întîlnea în cale ; într-un cuvînt, ideea că trebuie să se însoare orice ar fi și cît mai repede, i se întipărise puternic în minte.

Peste vreo două săptămîni îl chemă Petrov și spunîndu-i scurt „stai jos" începu să caute enervat, încruntîndu-se, ceva pe masă, apoi prin sertare, trăgîndu-le și apoi împingîndu-le cu zgomot înapoi, Briuhanov aștepta răbdător.

— Vezi, Briuhanov, zise în sfîrșit Petrov, îndreptîndu-se pe scaun, cu o față îmbătrînită, ieri, l-au arestat pe Ciubariov. Concluziile dumitale contrazic situația reală.

Briuhanov se aștepta la orice cotitură, dar lovitura asta îl zăpăci complet, își desfăcu gulerul de la cămașă ; apa din garafă era, bineînțeles, caldă, acuma i-ar fi trebuit un cvas de la gheață, ca la mama lui Zahar.

— Da, Konstantin Leontievici, sînt primul care a vorbit, voi fi primul care răspund. Dar concluziile mele sînt gata să le apăr oriunde ar trebui.

— Asta e, am activiști buni, n-am ce zice, trimite-l pe Mitrofan, după Mitrofan pe alt prostovan, după prostovan pe unul și mai deștept, că te bagă în niște belele... Nici de mine n-am ce zice, acuma m-am liniștit... Au fost umflați trei specialiști, în frunte cu Ciubariov, zise cu o voce străină Petrov. Ești un om relativ tînăr, da, tînăr, încă o dată ai confirmat-o...

— Konstantin Leontievici, de ce vă ascundeți după cuvinte ? sări pe neașteptate, și pentru el, și pentru Petrov, Briuhanov. Problema nu constă în tinerețea mea, oricare în locul meu ar fi procedat la fel, n-am văzut acolo nimic rău, de ce să dau alarma ? Ciubariov este un om cinstit, este un om minunat ! Și dumneavoastră sînteți convins de asta, altfel nu m-ați fi trimis acolo. Eu... — Aprins de nedreptatea care i se făcea, Briuhanov se opri la jumătatea cuvîntului, întîlnind privirea țintu-

ită, întunecată, a lui Petrov. — Eu nu m-am temut niciodată de răspundere, continuă Briuhanov spărgînd liniştea apăsătoare. Dacă dumneavoastră consideraţi necesar, consideraţi că nu fac faţă...

— Te-ai da la o parte ? Nu, Briuhanov, tu ai să munceşti. Din greu ? Da, din greu. Şi pe umerii cui ai vrea să muţi greutatea asta ? Pe ai mei ? Pe ai lui Sergheev ? Pe ai altuia ? Sau ai permite să-ţi ia locul unul ca Gorşenin sau Holdonov ? Petrov pronunţă aceste nume cunoscute cu o înverşunare tăioasă care nu-i era caracteristică, atît de neîndurător nu-l mai văzuse Briuhanov niciodată, şi încercînd de cîteva ori să spună ceva, rămase la jumătatea cuvîntului în faţa mişcărilor nemiloase ale mîinii uscăţive, care tăia văzduhul.

— Poate crezi că eu mă tem şi caut un acar. Eu vreau un singur lucru, ca tu o dată şi pentru totdeauna să te lămureşti asupra importanţei reale a locului pe care îl ocupi. În munca noastră nu există un etalon şi niciodată n-o să fie. Zeci, sute de mii de oameni întruchipează în tine partidul, aşa că fă bine şi răspunde acestei cerinţe... Bine, — Petrov se opri la jumătatea cuvîntului. — Cred că toate acestea se vor lămuri în scurtă vreme. Iar tu, în loc să sapi pămîntul, trebuia să te ocupi de problemele tale concrete !

— Ce pămînt ? întrebă Briuhanov, simţind că, fără să vrea, roşeşte.

— Pămînt-pămînt, la fundaţie, cu cazmaua !

— Dar eu consider că tocmai asta e o treabă concretă şi necesară. Ar trebui mai des, Konstantin Leontievici, să lăsăm hîrtiile, zise tăios, provocator, Briuhanov, să vedem oamenii din jurul nostru, nu doar datele lor din chestionare. Aici, ca să zic aşa, Konstantin Leontievici, nu mă simt vinovat, m-a luat entuziasmul cu care muncesc oamenii, vorbi Briuhanov pe un ton mai liniştit, văzînd în ochii lui Petrov licărirea unui surîs. Chiar aşa, entuziasmul lor, repetă încăpăţînat Briuhanov. Apoi, ştiţi şi dumneavoastră, Konstantin Leontievici, din tinereţe m-am obişnuit să lucrez la furnale cu oamenii, cu metalul cloco-

titor nu se glumește ; aici însă, în saloanele astea, simt cîteodată că-mi lipsește aerul. Parcă mă strînge de gît, și caut să pătrund mai adînc în miezul lucrurilor. De doi ani mă rog de dumneavoastră să mă lăsați la furnale, dumneavoastră trebuie să mă înțelegeți.

Petrov nu zise nimic și, deși stătea cu spatele la Briuhanov, acesta își imagină limpede expresia de pe fața lui ; explicația îi mersese la inimă lui Petrov, așa că amîndoi tăcură.

— Și ce facem acum, Konstantin Leontievici ? întrebă, în sfîrșit, Briuhanov, dar Petrov nu răspunse și cînd Briuhanov îi văzu iarăși fața, era, de acuma, Petrov de dinainte, cunoscut pînă în cele mai mici amănunte, ochii i se răciseră, se liniștiseră.

— L-au dus imediat la Moscova, zise Petrov, așezîndu-se la birou. Am sunat la CC, încă nu mi s-a dat aprobarea să plec la Moscova. Mai e ceva... mi s-a adus la cunoștință că multe date legate de construcția uzinei noastre de motoare, inclusiv unele foarte secrete, au ajuns în Germania... probabil că și Ciubariov este un om foarte încrezător, lipsit de prudență, a fost la mine de cîteva ori, de fapt, îl cunoșteam dinainte, mi s-a întîmplat să mă întîlnesc cu el de mai multe ori la Industria Grea, așa că nu pot să mi-o iert...

— Vreți sus de tot, la tovarășul Stalin ? întrebă Briuhanov înțelegînd imediat că a făcut o prostie.

— Din păcate, greșelile, după cum se vede, sînt inevitabile. Petrov se lăsă greu pe scaun.

— Konstantin Leontievici, zise aproape rugîndu-l Briuhanov, eu nu sesizez în cele întîmplate o legătură logică. Sînt vinovat, n-am făcut față sarcinii, foarte importante. pe care mi-ați dat-o, am dat-o peste cap. Permiteți să mă duc eu la CC...

— Nu te duci nicăieri, stai jos, Briuhanov, și nu aștepta de la mine prea mult. Fiecare are orizonturile sale și ca să le străpungi nu este chiar așa de ușor. Stai jos, stai jos, e mai bine să fim împreună, Tihon Ivanovici.

Trecu un ceas, trecu şi al doilea, discuţia lui Petrov cu Briuhanov trecuse demult dincolo de chestiunile concrete, dar amîndoi simţeau că discuţia aceasta era necesară, dacă voiau să lucreze pe mai departe împreună. Consideraţiile lui Petrov păreau mai mult întrebări, pe care şi le punea lui însuşi, şi lui Briuhanov.

— Ce este libertatea absolută ? Să-l luăm pe Marele Inchizitor Dostoievski şi noţiunea lui de libertate. Are dreptate, în reflecţiile lui cu privire la libertatea absoluţă ? Nu, n-are dreptate, deoarece în natura umană nici nu există libertate absolută. Omul dobîndeşte libertatea numai prin cunoaştere, ea îl ajută să păşească peste abisurile din el, de care s-a izbit şi se izbeşte şi acum. — Palma lunguiaţă a lui Petrov apăsă hîrtiile care se aflau în faţa lui. — Orice adevăr este schimbător şi curgător în timp, chiar şi omul cel mai genial nu poate să cuprindă totul. Dar e un lucru de care sînt convins : cunoaşterea este acuma deschisă poporului şi poate să acesta este rezultatul cel mai important al revoluţiei noastre. Iar acum... hai să coborîm pe pămînt, Tihon Ivanovici.

— Pe pămînt, asta înseamnă că eu sînt un simplu executant, insista în ale sale Briuhanov, neputînd să-şi stăpînească spiritul de contradicţie, care-l domina. Ce simplu e ! Cred, şi gata ! Cred ! Dar dacă inima îmi spune că Ciubariov nu este duşman, dacă ştiu asta fără să greşesc ?

— În munca cu oamenii, în munca noastră, Tihon, pe lîngă inimă trebuie să mai pui şi capul. — Petrov ridică umărul, ca şi cum s-ar fi mirat de neseriozitatea cuvintelor lui Briuhanov. — Eu nu mă gîndesc acum la Ciubariov, e ridicol, dar trebuie să-ţi spun, ca unui şcolar, nişte lucruri ştiute de toţi. În Germania fascismul îşi face de cap, Spania arde, tot din cauza fascismului... Troţkismul, coloana a cincea. Ne mai aşteaptă multe ciocniri cu capitalul mondial, poate chiar războiul... Tu eşti convins că în interiorul ţării noastre totul este curat ? Vezi, nu crezi, nici eu. Ar fi în contradicţie cu orice logică... De ce să nu admitem că este o reacţie legică, acută, la ce se întîmplă în jur, la dezmăţul forţelor negre din lume ? Ca o măsură de siguranţă la ni-

velul întregii ţări. Iată părerile mele personale, dacă ţii aşa de mult să le ştii.

— Ţin mult, foarte mult. — Briuhanov era deja obosit, toate îi treceau cu iuţeală prin cap — Spania... rebeliunea fascistă... incendierea Reichstag-ului... cuvîntarea lui Dimitrov... Troţki.

— Ciubariov nu este membru de partid, întrerupse Petrov gîndurile febrile ale lui Briuhanov, asta complică şi mai mult lucrurile. Fir-ar să fie, cum de ţi-a scăpat asta, Tihon Ivanovici, cum de nu te-a neliniştit asta. Să pierdem un specialist atît de mare.

Briuhanov ar fi vrut să bea puţină apă, dar ca să meargă pînă la măsuţa cu garafa nu putea, simţea că nu se cade.

În liniştea încăperii se auzeau clar zgomotele oraşului : huruitul tramvaielor, claxoanele automobilelor ; pe strada principală şi în piaţa din faţa clădirii comitetului regional se aprindeau felinarele.

— Trebuie să mergem mai mult pe jos, Tihon Ivanovici, zise Petrov privindu-l pe Briuhanov, căruia i se scofîlciseră obrajii peste zi. Pregăteşte-te să raportezi cum merg treburile la uzina de motoare, marţi, la şedinţa biroului. Iar acum, du-te la aer, ieşi undeva din oraş, la pădure.

— Şi dumneavoastră, Konstantin Leontievici ?

— Şi eu te urmez, să mă uit numai peste buletinele de presă. — Aruncă cu mînie nişte hîrtii la o parte. — Le citeşti, şi-ţi face plăcere. Totul rezumat, numai esenţă, nici o vorbă în plus. Iar drăgălaşii noştri — scriu tratate în loc de diagrame şi rapoarte. — Scutură o mapă burduhănoasă. — Dumas împreună tatăl şi fiul. Şi cine crezi că le scrie ? Inginerii, fir-ar să fie.

— Da, asta-i adevărat, epitetele ne plac foarte mult... Konstantin Leontievici, ţineţi minte, am fost şi eu odată, împreună cu un grup de specialişti de-ai noştri, la Krupp, într-o delegaţie... Acolo precizia este, într-adevăr, un automatism, ceva neînsufleţit. Dar avem ce învăţa de la ei. Pe mine, ca metalurgist, m-a interesat poziţia maistrului de schimb de la furnal. Ştiţi dumneavoastră că la Krupp un inginer, să zicem, şeful schimbului, desfăşoară în mod obligatoriu o muncă ştiinţifică planificată ?

Asta intră în salariul lui şi în sfera obligaţiilor lui faţă de firmă. De rezultate, se înţelege, se foloseşte uzina, mai precis, stăpînul, dar faptul rămîne fapt. Dar la noi, cum ajunge un inginer maistru de schimb, se opreşte aici, de aici începe şi descalificarea. Îl trag în toate părţile, se ocupă pînă şi de closete, dar la condiţiile pentru creşterea lui nu se gîndeşte nimeni. Ar trebui şi noi să ne gîndim la asta şi, pe măsura posibilităţilor, să mai împrumutăm cîte ceva, Konstantin Leontievici. Popor disciplinat, nemţii ăştia, eu după călătoria asta m-am apucat de germană. Bine, mă duc, Konstantin Leontievici.

Petrov clătină din cap, printr-un gest îl salută pe Briuhanov, notă ceva în carnet, huruitul tramvaielor se auzea tot mai înăbuşit ; piaţa întinsă din faţa comitetului regional devenise pustie ; brăduţii, sădiţi de curînd, în ziua în care se dezvelise monumentul eroilor revoluţiei, se vedeau ca nişte triunghiuri întunecate.

Petrov trase storurile şi, cu un zîmbet liniştit, care apare la om numai cînd este singur cu sine, desfăcu scrisoarea pe care o primise în dimineaţa aceea de la fiul său, şi cu acelaşi zîmbet se apucă s-o recitească. Uite, se gîndea el cu o tristeţe caldă, care îi strîngea inima, băiatul e de acuma mare, e aviator militar, s-a căsătorit, zboară pe undeva, pe la marginile ţării. Petrov nu fusese niciodată în Extremul Orient, dar din scrisorile lungi, amănunţite, ale fiului, îşi închipuia taigaua sumbră şi fără de sfîrşit, îngrămădirea sălbatică a vulcanilor stinşi, viiturile de vară ale rîurilor, neobişnuite pentru zonele centrale ; bancurile de peşti ciudaţi, care se întorc din ocean ca să-şi depună icrele în rîurile de obîrşie ; totuşi, cît de darnică şi variată este viaţă, cîte rezerve nefolosite ascunde.

Dacă n-ar fi mulţimea de sarcini, care nu-l slăbesc nici pentru un minut, ar fi putut să meargă cu soţia la fiul său. Nouă zile, numai cu soţia, într-un compartiment confortabil de tren, fără telefoane, fără apeluri de noapte, aruncînd de pe umeri toată încărcătura aceasta, fie şi numai pentru două săptămîni, asta da, i-ar face multă bucurie soţiei, căci îi e atîta dor de băiat.

Punînd la loc scrisoarea, Petrov o ascunse cu grijă în buzunarul hainei, răgazul scurt de odihnă se terminase, dar tocmai în această clipă luase hotărîrea în problema cea mai importantă care o avea în faţă, şi anume că trebuia să acţioneze fără să piardă nici un minut.

După ce lucră cîteva zile într-o comisie de partid, special formată de el, la uzina de motoare din Zejsk, şi adună materialul necesar, argumentele, convingîndu-se încă o dată că are dreptate, Petrov plecă la Moscova, unde rămase vreo două săptămîni, iar cînd s-a întors, la încercările lui Briuhanov de a discuta anumite lucruri, a răspuns scurt :

— Ce vrei să ştii, Tihon Ivanovici, nu mai umbla cu ocolişuri, a trebuit, cum se zice, să înghit amărăciunea... Peste vreo şapte zile ţi se întoarce Ciubariov, acuma nevastă-sa nu-l mai lasă singur, şi-a dat demisia de la serviciu, uite şi dumneata, dacă mai poţi pricepe femeile, s-a apucat să-şi vîndă şi mobila.

Nu cuvintele acestea, ci vocea lui Petrov, parcă intenţionat calmă, impasibilă, expresia obişnuită a feţei lui, îl reţinură pe Briuhanov să-şi manifeste sentimentele şi să mai întrebe ceva ; era ceva care îi oprea, ceva ce Briuhanov nu putea să definească, dar o simţea clar ; Briuhanov clătină din cap şi vru să iasă, dar Petrov începu să rîdă cu multă înţelegere.

— Odată, prin nouă sute optsprezece, vorbeam cu Vladimir Ilici, era o perioadă grea. Mă trimiteau în sud, îmi aduc aminte, şi atunci el mi-a spus că în circumstanţe critice trebuie să ştii să acţionezi fulgerător... Da, fulgerător, aşa că zilele acestea n-am să le uit niciodată. Totuşi, cît adevăr este în zicala populară : nu de secure să te temi, ci de foc. Bine, du-te, Briuhanov.

9

STÎND LA MASĂ şi masîndu-şi uşor, din cînd în cînd, tîmplele, Elizaveta Andreevna citea lucrările elevilor ei ; ar fi vrut să-şi frece ochii, dar se temea de noi riduri, care deja apăruseră tocmai sub ochi. Doar arun-

cîndu-şi privirea pe coperta caietului şi văzînd numele elevului, ea ştia deja despre ce şi în ce fel este scrisă lucrarea şi se bucura dacă ghicea ; asta o pasiona aşa că nici nu observă venirea soţului ; auzind în spatele său vocea lui puternică, tresări şi se uită înapoi.

— Iarăşi, Rodion, zise nemulţumită, de ce faci asta ? Parcă ai fi un copil, te furişezi, ca să mă sperii...

Anisimov îi prinse din spate umerii, o sărută pe cap.

— Ce vrei, zise rîzînd, fiecare bărbat este doar un copil care a crescut. Ştii, Liza, ce oaspete am avut azi ? Nici cum n-ai să ghiceşti. Briuhanov Tihon Ivanovici în persoană !

— Dacă zici că a fost, înseamnă că a fost, — Elizaveta Andreevna îi aruncă o privire curioasă. — Vrei să mănînci, Rodion ? Nici eu n-am mîncat, mă duc să încălzesc mîncarea.

— Să mănînci este totdeauna plăcut, îndeosebi cu femeia iubită. — Anisimov deschise o geantă mare de piele, scoase din ea cîteva pacheţele, salam, brînză şi pîine, apoi, după ce se gîndi puţin, scoase o sticlă de votcă, şi se uită cu coada ochiului la nevastă. — Astăzi a fost o zi care trebuie marcată, zise Anisimov, luînd-o înaintea soţiei. Că doar nu în fiecare zi conducerea regională ne onorează cu vizite.

— Asta e, dorinţă să fie, că pretexte se găsesc totdeauna, zise Elizaveta Andreevna privindu-l cu nişte ochi transparenţi, înstrăinaţi, din pricina tonului artificial, iritant, din vorbele lui.

Anisimov merse după ea în bucătărie, aprinse focul în plită, iar cînd flacăra se înalţă deasupra lemnelor uscate, se lasă pe vine ca să-şi încălzească faţa şi mîinile.

— Şi despre ce ai vorbit cu Briuhanov ? întrebă Elizaveta Andreevna întinzînd faţa de masă şi aşezînd tacîmurile ; nu-i plăcea să se aşeze la masă oricum şi se supăra dacă soţul îşi permitea să fie neglijent în această privinţă. După nişte semne, cunoscute numai de ea, simţea că soţul era neliniştit şi îngîndurat de venirea lui Briuhanov, şi acoperea masa cu multă grijă, ca să-i dea timp soţului să-şi adune gîndurile şi să se liniştească. Aduse în

acest scop şi aşează pe masă chiar şi şerveţelele fine pe care le folosea de sărbători.

— Înţelegi, Liza, am discutat despre Zahar Deriughin şi despre relaţiile mele cu el. — Anisimov, în sfîrşit se depărtă de foc, îşi scoase ceasul şi-l puse pe etajeră. — Se înţelege, Briuhanov este un tip rafinat, am vorbit de una, de alta, dar scopul, pentru care venise, era foarte limpede. El, vezi tu, voia să înţeleagă de ce n-am fost în relaţii bune cu Deriughin. Dar ce puteam să-i spun ? Ştiu şi eu atîta, cît ştiu şi alţii, zîmbi Anisimov, dorind să-şi tachineze soţia. Este adevărat că-i plăceai lui Zahar, dar el, bineînţeles, nu putea să conteze pe succes, aşa că îi era ciudă şi îşi revărsa mînia pe mine. Poate să fie şi asta o versiune.

— Aşa i-ai spus lui Briuhanov ?

— Ei, Liza, drept cine mă iei ? Eu doar admit o asemenea variantă, şi numai atît ! Nu sînt chiar aşa de naiv, cum ţi se pare.

— Spală-te pe mîini şi vino la masă, îl rugă Elizaveta Andreevna cu un glas reţinut din care se simţea uşurarea.

Anisimov se duse dincolo de peretele despărţitor şi Elizaveta Andreevna, ascultîndu-i gîfîiala şi plescăiturile, se gîndea la cele auzite, continuînd să-şi facă treaba : puse pe foc ceainicul, pregăti un ceai proaspăt, tăie carnea de oaie, scoase dintr-un borcan şi aşeză pe o salatieră nişte pătlăgele murate. Tot ce-i spusese bărbatul era, ca întotdeauna minciună, şi amîndoi ştiau că e minciună, dar tot trecutul lor era o minciună şi nu mai avea nici o importanţă, acum, de fapt, nimic nu mai avea importanţă în viaţa ei ; ea voia doar un singur lucru, s-o lase în pace, să nu se atingă de ea ; îşi avea locul în viaţă, profesia îndrăgită, iar restul n-o mai privea. Trecutul soţului era strîns legat de trecutul ei, de care nu se putea scutura ca să plece pentru totdeauna, cu soarta ei se împletise definitiv o altă soartă ; ca să se desfacă o dată şi pentru totdeauna era prea fără voinţă, inertă. De multă vreme trăia numai în partea permisă a cîmpului delimitat pe tăcute între ei doi, şi suferea cînd soţul ei încălca această

graniță mobilă. Ei crescuseră unul într-altul și soțul, ea știa asta, n-ar fi putut fără ea, căci ea era o parte a vieții lui de dinainte, și, chiar așa slabă și neajutorată, constituia singurul lui sprijin, care nu-i permitea să se prăbușească definitiv. El trăia, ca și înainte, în așteptarea unor schimbări, dar ea nu mai credea și nu mai dorea nici un fel de schimbări, ea încetase să mai creadă în ele după cele ce se întîmplaseră cu Zahar Deriughin ; nu putea să-și explice, dar de fiecare dată cînd soțul încerca să frîngă granița iluzorie din viața lor, devenea intransigentă, și acum, așteptînd ca soțul să se așeze la masă, îl apucă de mîna care se întinsese după sticlă, și o dădu la o parte.

— Așteaptă, te rog, Rodion. Te rog.

— Liza, de ce ? Vreau să mănînc, oare nu poate să bea puțin omul muncii, slujbașul simplu sovietic ?

— De ce faci, tot timpul, pe măscăriciul, Rodion ? Elizaveta Andreevna se uită la el cum își toarnă votca în pahar, cum o bea și începe să mănînce, tăind pătlăgeaua pe farfurie în patru felioare. De ce minți, Rodion, chiar și pe tine te minți, doar pe tine nu te aude nimeni. Tu minți tot timpul, dar ai o memorie de invidiat. De ce faci asta, Rodion ? Căci nu sînt eu pricina divergențelor tale cu Zahar Deriughin. De ne-ar fi aruncat soarta în altă parte, și acolo s-ar fi găsit un Zahar. Nicicum nu poți să înțelegi că asta-i masa, Zahar Deriughin n-are nici o vină, el singur n-ar fi însemnat nimic. Experiența ta n-a reușit, Rodion.

Anisimov mai bău, tăcînd, un pahar, și continuă să mănînce, metodic, cu plăcere, știind că tăcerea lui o înnebunește, că ea de abia se mai poate reține.

— Liza, Liza, încetează, — îi atinse împăciuitor mîna, căci nu voia să se certe. — N-ai dreptate. Uită-te și tu ce se întîmplă în jur, dar noi n-avem voie să ne lăsăm înșelați de gălăgia asta patriotică ! Zice lumea că săptămîna trecută, de pe șantierul uzinei de lîngă noi, aici lîngă Zejsk, i-au ridicat pe cîțiva. La adunare i-au declarat dușmani ai poporului și încă cîte n-au mai zis. Se pare că și pe șeful șantierului l-ar fi umflat, însă am auzit astăzi

că s-a dus la Moscova cu treburile lui... Nici dracu' nu mai înţelege. Nu le ajunge timpul, asta-i buba lor, iar vaca trebuie mulsă la timpul potrivit, să nu-i iei totul, cu uger cu tot. Gîndeşte-te şi tu, acum toţi alfabetizaţii, la drept vorbind şi aportul tău se află aici, s-au apucat, fiecare în felul său, să facă proiecte, cum să ajungă mai repede la înflorirea generală. Dar în afară de înflorire şi egalitate, mai vrea, fiecare să şi mănînce. Şi să mănînce de dulce. Aşa că se găseşte cîte unul care, din prea mult zel, să redacteze denunţuri.

— Şi tu eşti printre aceştia...

— Liza ! o opri cu reproş Anisimov. Deşi, de ce n-aş turna şi eu puţin gaz în foc ? Ar fi interesant...

— Chiar dacă eu tac, realitatea nu se va schimba, dar logica vieţii te va aduce şi pe tine la adevărul lor, Rodion. Mă doare cînd văd că puterea minţii tale, intelectul tău se duc pe apa sîmbetei. Pînă cînd o să mergi aşa, orbeşte... Adeseori am observat că ascunzi ceva, ascunzi... Cum intru în casă, ascunzi ceva.

— Pot să fie şi scrisori de dragoste, încercă să glumească Anisimov, căutînd să nu se uite la ea şi strîngîndu-şi în spate degetele care îi tremurau. Şi chiar dacă aş fi scris ? zise abia reţinîndu-se să nu strige. Astea-s vremurile, dacă tu nu scrii, scriu alţii împotriva ta, şi te ridică de n-ai timp nici să te uiţi în urmă, hap... şi te trezeşti după gratii... Ce-i cu tine ? Nu plînge, se înmuie dintr-o dată, văzînd că Elizaveta Andreevna plîngea cu o faţă imobilă, strîngîndu-şi în mîini batista. Eu vreau doar să te leg de mine, Liza, zise încet, neîndrăznind s-o atingă. Nu vreau, nu pot să rămîn singur. Tot timpul te îndepărtezi de mine, iar eu nu mă pot împăca cu asta, şi ce minciună vezi aici ? Minciună ca să salvezi ceva în ce crezi ? Doar citeşti ziarele şi ştii ce se întîmplă în lume, talazurile se ridică tot mai sus, uneori mă trezesc noaptea şi simt parcă valul deasupra capului, gata-gata să se prăbuşească. Gîndeşte-te la asta, Liza, atunci şi în capul tău toate se vor aşeza la locul lor. Toate zborurile acestea fără escală şi toţi troţkiştii sînt doar născociri pricinuite de spaimă. Lupta este luptă.

— Ei luptă, iar tu nu eşti nici mai mult, nici mai puţin decît un om cu două feţe. Nu, zadarnice sînt speranţele tale, Rodion. — Elizaveta Andreevna dădu la o parte farfuria, de care nici nu se atinsese. — Despre ce val vorbeşti... Nimic nu mai vreau pe lumea asta decît linişte, oare tu nu te-ai săturat ? Îmi amintesc de groaza prin care am trecut, de sîngele de pe străzi, de morţi, de carantinele din pricina ciumei, oare cum de nu poţi să înţelegi, Rodion, că aşa ceva nu se mai poate repeta ? ! Fiecare generaţie dă tributul său de suferinţă, iar generaţia noastră a depăşit toate normele admise. Iar în afară de asta, acesta-i pămîntul nostru, din el ne-am născut, şi, orice soartă am avea, noi trebuie s-o trăim împreună cu Rusia, căci alta nu-i şi nu va fi. Am avut astăzi o zi grea, Rodion, te rog să mă ierţi, dar mă culc mai devreme... Te rog, strînge singur masa.

Elizaveta Andreevna îşi atinse buzele de ceafa lui şi închise uşa după ea. El n-o mai reţinu şi, rămas singur, îşi puse greu mîinile pe masă ; o înţelegea, o ierta, şi o iubea în felul său ; simţea un fel de desfătare tainică vorbindu-i despre toate lucrurile pe care trebuia să le ascundă de ceilalţi, aceste discuţii deschise îl liniştea pentru un timp. Dar nu şi de data asta ; mai bău un pahar, acum ar trebui să se dezbrace şi să se culce, să-şi pieptene părul des la lumina veiozei, ar fi fost bine să se ducă şi să se culce cu ea, să uite de toate, să nu se mai gîndească la nimic, dar timpul trecea şi el şedea tot la masă, fără să-şi schimbe poziţia. Îngrijorarea pricinuită de discuţia cu Briuhanov nu trecea şi capul, îngreunat de votcă, vîjîia uşor ; vîjîitul acesta îl observase pentru prima oară acum vreo trei ani, cam devreme, desigur, dar acum îi era indiferent, se obişnuise cu el şi nu-i mai acorda nici o atenţie.

Liniştea devenea tot mai surdă, căsuţa era în fundul unei curţi, în care vara, pe sub garduri, creşteau brusturi, iar iarna, după fiecare ninsoare, trebuia să faci pîrtii la portiţă şi la magazioara cu lemne şi lui Anisimov îi plăcea munca asta veselă, odihnitoare. În curînd o să înceapă iarna adevărată, o să ningă, se vorbeşte că va fi

o iarnă cu multă zăpadă, o prevestesc bătrînii după semnele lor.

Alături, într-o anexă a clădirii, care servea pentru păstrarea diferitelor obiecte gospodăreşti, căzu ceva cu zgomot, făcîndu-l pe Anisimov să tresară şi să înjure. Îşi aminti de şobolani şi, deschizînd uşa anexei, aprinse lumina ; cîteva umbre cenuşii se zăriră pe la colţuri şi dispărură fulgerător, dar în cursa aşezată în colţul din fund văzu prada. Dihania scîrboasă cu botul ascuţit şi cu coada fără păr rodea cu înverşunare vergelele de fier şi se lovea de ele. Guzganul tocmai atunci căzuse în cursă şi se zbătea înnebunit. Anisimov, închizînd uşa care dădea în bucătărie, se apropie şi se aşeză pe vine ca să vadă mai bine. Era o dihanie bătrînă, grasă ; se aruncă orbeşte de cîteva ori spre Anisimov, zguduind cursa grea şi furia ei neputincioasă îl făcu pe Anisimov să încerce un sentiment dureros, straniu ; era doar un amărît de şobolan, dar se zbătea cu atîta înverşunare şi putere, avea botul plin de sînge, un dinte ascuţit, ca un cui de cizmar, era rupt. Anisimov aduse bidonul cu gaz şi-l vărsă din plin asupra guzganului, căutînd să nu-i toarne pe cap, apoi aprinse chibritul, apropie atent flăcăruia de cursă, dădu foc dîrei de gaz care se scursese din cursă, privi în jur şi luă tot ce se putea aprinde uşor. Focul îl cuprinse pe dată pe guzgan, Anisimov deschise repede uşiţa cursei şi şobolanul ţîşni drept între picioarele lui, Anisimov tresări fără să vrea cînd văzu focul lipindu-se de ghetele lui, dar bulgărele de foc dispăruse deja în colţul cel mai îndepărtat, apoi pieri cu totul într-o gaură, şi doar prin crăpăturile duşumelei se mai văzu ici-colo o lumină slabă, care şi aceea, apoi se pierdu undeva sub casă.

Anisimov, căutînd să nu se atingă de nimic, trecu în bucătărie şi multă vreme, cu scîrbă, îşi spălă mîinile, le frecă cu săpun şi cu peria, le dădea cu apă de colonie şi iarăşi le freca, cîteva zile avu sentimentul că are ceva murdar, respingător, pe mîini, deşi şobolanii de atunci dispărură, într-adevăr, din casă şi n-o mai speriau pe Elizaveta Andreevna. Ea îi spuse bucuroasă despre asta ; cîteva zile în casă persistă un miros neplăcut, deşi ţineau ferestrele deschise ; Elizaveta Andreevna se încrunta du-

reros şi spăla, mai des ca de obicei, duşumelele ; privind-o, Anisimov zîmbea ; totuşi o iubea pe femeia asta nehotărîtă, blîndă, se simţea bine cu ea.

10

ZAHAR DERIUGHIN îşi înălţa casă nouă şi tot satul, după ce se obişnui şi discută în amănunţime cotitura din viaţa lui, după despărţirea de Manea, îşi pierdu interesul pentru ce fusese şi acuma vorbea că omului, slavă domnului, îi ieşiseră dracii din cap, că-i venise mintea la loc, iar faptul că se apucase să-şi ridice casa acum, cînd nu mai era preşedintele colhozului, făcea ca tot satul să-l privească, pe el, şi ceea ce făcea, cu ochi buni, şi nu mai erau nici un fel de tălmăciri sau discuţii invidioase sau răuvoitoare. Cînd îl scoseseră din funcţia de preşedinte al colhozului se văzuse, pe neaşteptate, că, în ciuda tinereţii sale, reuşise să cîştige respectul multora din sat şi aproape toţi din Gustisci socoteau că fusese scos din funcţie ilegal, şi, din cînd în cînd, auzeai discutîndu-se despre asta pe bîrnele aşezate în faţa sovietului sătesc, deşi chiar Zahar îşi amintea tot mai puţin de vremea cînd fusese preşedinte. Zahar, destul de firesc, deşi nu chiar aşa de uşor, mai ales după despărţirea de Manea, se întorsese la munca din moşi-strămoşi, pe care o făcuse bunicul şi tatăl lui, chiar şi el.

Împreună cu alţii se ducea la arat, la semănat, la coasă, la clăditul stogurilor şi şirelor, dar cel mai mult îi plăcea să lucreze la batoză, să arunce în gura ei duduitoare, de fier, snopii, pe care două femei îi împingeau din două părţi, după ce le tăiau cu secerile legăturile. Era o muncă grea dar veselă, pe arşiţă, secara sau grîul uscat se treierau mai uşor. Pe trup i se scurgeau pîrîiaşe de sudoare şi Zahar se ducea adeseori, lăsîndu-şi treaba pe seama ajutoarelor, şi bea cu lăcomie direct din căldare, turnîndu-şi cu plăcere apa peste pieptul înfierbîntat ; femeile nu reuşeau să arunce repede snopii în batoză şi aceasta începea să duduie cu zgomot ; Zahar se întorcea

iute la locul său, şi figura lui înaltă, puţin îndoită, iarăşi se profila lîngă toba asurzitoare, şi doar omoplaţii se mişcau neîntrerupt şi egal sub cămaşa udă.

Lucra cu spor, privindu-se pe sine şi pe ceilalţi cu o uşoară ironie, muncea bine peste tot unde era trimis, dar, de cînd fusese scos din preşedinţie, aproape că nici nu mai venea la adunări, şi chiar dacă venea, apoi numai să pălăvrăgească cu oamenii despre tot felul de întîmplări din viaţă ; de parcă o dată şi pentru totdeauna încetase să se mai intereseze de problemele obştei, de parcă ar fi tăiat cu securea toate legăturile cu problemele acestea. La început Kulikov căuta să-l mai întrebe cîte ceva, să se sfătuiască cu el, şi-l chema la conducere, dar Zahar îşi desfăcea mîinile, zicea că nu poate, căuta să scape printr-un pretext sau printr-o glumă, aşa că l-au lăsat în pace cu timpul.

Nu s-ar putea spune că toate acestea se desfăşurau uşor şi lin în sufletul lui Zahar ; nevastă-sa, Efrosinia, începuse şi ea să se obişnuiască încet-încet cu ultimele schimbări care se petreceau cu Zahar, observa că uneori i se întîmplă să aibă accese neaşteptate de mînie şi iritare care treceau repede, striga la copii sau nu-i băga în seamă cu săptămînile, copiii îl simţeau şi nu se apropiau de el, doar asupra copilului de suflet, Egoruşka, nu se abătea, nu se ştie de ce, mîhnirea lui Zahar. Tocmai în clipele acelea Zahar îl lua pe Egorka pe genunchii săi şi asculta cu duioşie gînguritul ştrengarului cu părul negru. Poate că numai Efrosinia, cu sufletul ei de femeie, ghicea starea în care se afla Zahar, dar tăcea, deşi îi venea uneori să se ducă la el şi să-şi uşureze durerea veche plîngînd şi strigînd, şi numai baba Avdotia, cu dreptul ei de mamă, nu se stingherea în clipele acestea să vorbească cu Zahar.

Baba Avdotia îl gonea să se ducă să lucreze prin curte, să aducă lemne sau să cureţe grajdul ; ea era geloasă pe copilul de suflet din pricina nepoţilor ei de sînge, care, în clipele de mîhnire înăbuşită a tatălui lor căutau să nu-i apară în ochi şi dispăreau din casă, pe vremea bună, sau se ascundeau prin casă, în timpul iernii, cînd îmbrăcămintea şi încălţămintea nu ajungea pentru toţi şi, vrînd-nevrînd, erau nevoiţi să stea în casă. De fiecare dată, cînd îl vedea pe Zahar cu Egorka pe genunchi,

bătrîna căuta tot felul de treburi, vorbea tare sau bombănea, găsea repede o mulţime de lucruri de făcut, îi chema pe nepoţii mai mari, pe Ivan şi pe Alionka, îi poruncea lui Ivan să mărunţească, chiar în mijlocul odăii, surcelele pentru aprinsul focului, iar Alionkăi să dărăcească inul, se lega de tăcuta Efrosinia din pricina ceaunelor cît găleata, pe care trebuia să le întoarcă şi să le împingă în cuptor, iar apoi se apropia de Zahar, care stătea undeva pe vreo laviţă cu Egorka.

— Ei, dar tu ce faci, fiule, stai ? întreba ea încet şi duios. Ce, eşti beteag, poate că-ţi fierb nişte ierburi, a dat vreo boală peste tine, fiule ?

— Lasă-mă în pace, mamă, ce vrei de la mine ? Sînt sănătos, răspundea ursuz Zahar, trăgînd cu ochiul spre uşă şi privindu-şi familia numeroasă. O clipă nu pot să stau şi eu, n-ai astîmpăr mamă...

Baba Avdotia tăcea pentru o clipă, dar numai ca să o ia de la capăt şi să născocească ceva şi mai ţepos.

— Moş Makar, vecinul nostru, zicea ea, lucrează de dimineaţă la tălpigi pentru săniuţe. Copilul ăsta, Iliuşka, tot timpul se învîrteşte în jurul lui. Lukeria striga peste gard că se duc la piaţă ca să vîndă săniuţele, cică se vînd foarte bine. Şi tu, Zahar, ar trebui să fii mai îndemînatic, că uite hăinuţele Alionkăi s-au ponosit de tot, i-e ruşine să meargă la şcoală, are de acuma treisprezece ani. Ce tată neîndemîntatic eşti ! Dar şi Ivan are nevoie de nişte încălţări, alţii de mult nu mai merg în opinci, iar el umblă numai în opinci, i-e şi lui ruşine, cum să meargă cu ceilalţi.

Zahar tăcea mohorît şi bătrîna se prefăcea că oftează.

— N-ai vrut să duci o viaţă bună ca preşedinte, fiule, acum trebuie să fii mai smerit în faţa oamenilor, şi în faţa ta, poţi să dormi şi pe ierburi, nu-i nimic, de plecăciune n-ai să te frîngi. — Baba Avdotia mergea tot mai departe, devenea tot mai neîndurătoare. — Ca să te pleci pentru o treabă, nu-i păcat, căci, uită-te, casa se ruinează, colţul de deasupra vetrei s-a lăsat de tot, iar în pod ţi-e şi groază să te urci, să nu se prăbuşească. Ar trebui şi tu să te duci la sfat, la Mihei, să-l rogi să-ţi dea cherestea, că doar ţi-e cumătru, n-o să te refuze, slavă domnului că nu mai e acolo dracul ăla de la oraş (bătrîna

îl avea în vedere pe Anisimov), Mihei e şi el ţăran, înţelege nevoile noastre ţărăneşti. Kulik, preşedintele, m-am întîlnit cu el săptămîna trecută, singur a deschis vorba despre asta, babă Avdotia, zice, ar trebui să vă faceţi casă nouă, spune-i lui Zahar să treacă pe la mine.

Zahar tăcînd îl dădea jos pe Egorka de pe genunchi, îl împingea uşor, lua securea şi se ducea în curte ; nu mai putea suporta vorbele mamei, cu atît mai mult cu cît nu putea să-i răspundă, căci bătrîna avea dreptate : şi copiii erau mai prost îmbrăcaţi decît ai altora din sat, cu hăinuţele şi pantalonii peticiţi şi găuriţi, treceau de la unul la altul, de la Zahar la Ivan, apoi se scurtau pentru cei mai mici, ca pînă la urmă să nu mai fie nici un petec întreg, apoi şi casa trebuia făcută. În fiecare iarnă, în ciuda rogojinilor şi a paielor cu care învelea şi astupa pereţii dărăpănaţi, vîntul şuiera prin casă şi copiii tot timpul tuşeau, aşa că mereu trebuia să-i care la felcer, mai ales pe slăbuţul Nikolai ; Zahar umbla ca hăituit prin curte, căutîndu-şi o treabă, şi mîhnirea îl cuprindea cu totul.

Cu vreo jumătate de an în urmă, prin martie, cînd pe la prînz apăruseră primele bălţi în cerdac şi găinile vesele beau apă din ele, Zahar, după o discuţie deosebit de aprinsă cu maică-sa, deoarece cartofii din pivniţă, mîncarea de bază a familiei, se terminaseră iar el tot timpul refuza să se ducă la Kulikov ca să-i ceară ajutor, ieşi în curte, într-o furie oarbă, izbi cu pumnul puternic în colţul casei, şi văzu că ştorţul grinzii se desfăcu în faţa lui şi din el căzură bucăţi de lemn vechi, mîncat de carii ; se uită cu uimire, apoi păşi pe zăpada murdară şi intră în grajd, unde, după o despărţitură, rumega zgomotos Beluha, cu burta lăsată în jos, care, după ce fătase doisprezece viţei, se pregătea să mai fete unul. Pentru prima oară o disperare întunecată îl apucă pe Zahar, gînduri negre şi urîte îi treceau prin cap. „Ce sînt eu, cu ce sînt vinovat ? — se gîndea Zahar, lipindu-şi capul de zăbrelele noduroase. Puteam atunci să mă abţin, la comitetul raional, acuma ştiu, trebuia să mă abţin, trebuia să-mi muşc limba şi să tac ; ce să mă mai joc de-a baba-oarba, sînt nevoit să trăiesc nu după puterile mele şi n-am pe cine să-l învinovăţesc.

Ce e de făcut ? Nu mai pot să suport nici tăcerea nevestei mele şi nici pe Manea nu pot s-o uit, dintre toţi copiii — Iliuşka mi-e cel mai drag, mi-a intrat în inimă, dar nu pot să-i zic fiul meu, ci doar să-l văd de departe". Îşi aminti cum, cu vreo lună înainte, cînd se întorcea duminica de la un botez la Mikita Bobek (Efrosinia se îmbolnăvise şi se dusese singur la Bobok), nu mai rezistase, la miezul nopţii, se furişase în grădina lui Polivanov şi rămase mult, ruşinîndu-se de sine, lîngă ferestrele din partea casei unde trăia Manea, apoi ciocăni în ferestruica dosnică, care dădea în grădină ; aşteptă mult la uşa din spate, pe un vînt care-l pătrundea pînă la oase, şi cînd, de după uşă se auziră nişte paşi şi uşa s-a întredeschis, alunecă în întunericul tindei, şi, imediat, mîinile lui întîlniră umerii calzi acoperiţi de un şal al Manei.

Ea se retrase uşor şi apoi îl împinse afară din tindă.

— Pleacă, Zahar, zise cu un glas tremurător, necunoscut. Ce vrei acum, să nu mai vin nici pe acasă din pricina ta ? De ce mă urmăreşti, de ce mă urmăreşti ? Eu sînt o femeie slabă, pot să cedez... Dar tu ? Tu ? Ce vrei, afurisitule ? Vrei să mă prăpădeşti de tot ?

— Manea, lasă asta, ce vorbeşti ?

— Pleacă, nu vreau să te mai văd, mi s-a făcut silă de tine, în zori trebuie să plec pe şantier. Lasă-mă să-mi revin.

Zahar se retrase, în beznă, simţind cît de puternic îi bate inima ; ar fi trebuit s-o lovească peste gură, îl mîncau palmele la disperare. Pînă atunci rezistase mai mult de o jumătate de an, dar acum, bine făcuse că a venit, căci s-a lămurit definitiv că se terminase totul între ei doi.

Era o vreme cînd amîndoi, obosiţi şi fericiţi, stăteau lîngă pătucul copilului adormit, şi Manea vorbea şi vorbea, că, aşa cum e, este cea mai fericită din lume, vorbea şi plîngea de bucurie, că lîngă fiul ei stă şi tatăl copilului, bărbatul, stăpînul ei şi al vieţii ei, şi că nu mai are nevoie de nimic, şi că, altfel, viaţa ei s-ar irosi şi nu ar înţelege nimic din ea. Aşa a fost, se gîndea Zahar, iar acuma cine ar putea să ghicească cum de s-au încurcat toate, şi unde îşi au toate începutul şi sfîrşitul. Simţea

că nu mai are nici o vină, şi totuşi viaţa este tot mai grea şi mai grea ; întorcîndu-se în noaptea aceea acasă, s-a dezbrăcat şi, pentru prima oară în ultimul an, s-a culcat lîngă nevastă, zicîndu-i cu greu „fă-mi şi mie loc".

— Ce-i cu tine, ce vrei ? îl întrebă speriată, căutînd, în primele clipe, să se elibereze de mîinile lui, apoi au stat alături tăcuţi, străini şi departe unul de altul, ca şi mai înainte.

Zahar se smulse de lîngă zăbrele şi, eliberîndu-se de amintiri, se uită cu ochi mai înseninaţi la vaca, care sufla greu din pricina vieţii noi care îşi făcea loc înăuntrul ei, apoi, calm, luă hăţurile de cînepă din colţul grajdului, le desfăcu şi măsură distanţa de la grindă la pămînt ; rămase puţin gîndindu-se dacă măsurase bine distanţa, adăugă în minte ceva la distanţa asta, convingîndu-se că îi ajunge frînghia. Toate le făcea măsurat şi liniştit. Aduse din curte o buturugă, pe care tăiau, el şi Ivan, lemnele, o aşeză sub grindă, apoi mai verifică o dată frînghia. Era uzată, dar trăgînd de ea şi desfăcînd-o treptat, se convinse că rezistă. Cînd era s-o arunce peste grindă şi s-o lege, auzi scîrţîitul uşor, prudent, al uşii din spate ; se gîndi că e vîntul, dar, privind brusc înapoi, în lumina uşii întredeschise, îl văzu pe fiul său cel mare, Ivan, lung, subţire, îi ajungea aproape de umeri (Ivan avea aproape doisprezece ani) ; nu se ştie de ce Zahar îi văzu întîi picioarele lungi, opincile, pantalonii rupţi şi doar după aceea faţa, sprîncenele lungi de culoare închisă, gura mare, dar pe undeva, în buzele şi ochii aceştia, se cocea, îşi făcea loc duritatea şi tăria bărbătească.

— Ce vrei ? ţipă cu mînie Zahar, simţind pe ceafă o mîncărime insuportabilă.

— Am vrut să vorbesc cu tine, tată, zise Ivan, privindu-l limpede şi direct ; intrase în grajd lăsînd uşa întredeschisă, prin deschizătura uşii pătrundea soarele de martie şi lui Zahar îi venea greu să se uite spre partea luminată.

— Vorbeşte, dacă te arde, rosti încordat Zahar, aşezîndu-se pe buturugă şi privindu-şi fiul întrebător, cu nişte ochi neobişnuiţi şi goi. Despre ce vrei să-mi vorbeşti ? Nu cumva te-a trimis maică-ta ? întrebă Zahar

cu acea, uneori negîndită duritate a omului matur, care răzbeşte în momentele grele din pricina unei vieţi irosite, ce, pe neaşteptate, îşi cere drepturile ; Zahar vedea parcă pentru prima oară faţa îmbujorată a fiului, sesiză stînjeneala şi se tulbură ; se gîndi că nu-şi cunoaşte deloc băiatul, nu ştie cum creşte, ce gîndeşte şi cu ce se ocupă, nu ştie despre ce vrea să-i vorbească, şi simţi un suflu nou, care topi zidul de gheaţă care se ridicase mai înainte între el şi fiul său.

— Nu, mama nu m-a rugat, răspunse Ivan ca un om matur, încet şi calm, continuînd să se uite la frînghia, pe care Zahar o mototolea maşinal în mîini. Uite despre ce vreau să-ţi vorbesc tată... Petka Bobok a fost duminica la oraş, l-a luat taică-său, şi zice că a citit un anunţ lipit pe un gard în care scria că se primesc băieţi la patru şcoli militare din Holmsk. Mi-a mai rămas puţin...

— Stai aşa, stai aşa, cum adică — ţi-a rămas puţin. Bine, hai să vorbim, spuse Zahar privindu-şi, tulburat şi, totodată, curios, băiatul, observînd la el lucruri noi, necunoscute pînă atunci, căutînd să-şi aducă aminte de ceva, care să-l lege de băiatul acesta, dar nicicum nu-şi putea aminti. Îşi zise că băiatul ştie totul, ştie şi despre relaţiile lui cu Manea, la vîrsta lui şi el ar fi ştiut totul, apoi îşi lăsă ochii în jos, începu să se agite, să strîngă frînghia, o legă şi o aruncă în colţ. — Am vrut să mai repar cîte ceva pe aici, bolborosi neclar, dar lasă, găsesc eu timp şi pentru asta... La primăvară ne apucăm să facem o casă nouă, zise deodată, cu o voce răguşită de emoţie, mîine mă duc la sovietul sătesc ca să vorbesc pentru cherestea cu Mihal... Dacă-i vorba de şcoală... ce să zic, te-ai gîndit bine, dar trebuie să mai creşti puţin, Vanka, să mai creşti... Dar ascultă-mă, sigur că e bine la şcoală, dar te primesc ?

— Mă primesc, Bobok zicea că primesc din clasa a opta, răspunse Ivan, privindu-şi, la rîndul său, tatăl în ochi, încercînd, inconştient, un sentiment de milă faţă de slăbiciunea şi stînjeneala lui. Tu, tată, să nu te gîndeşti că e ceva, eu am venit doar aşa, nu vreau nimic, zise Ivan pe neaşteptate şi se înroşi puternic văzînd, dintr-o dată, ochii recunoscători, parcă mai în-

seninaţi ai tatălui său, care, tulburaţi, se îndreptau spre el.

— La ce te gîndeşti, la ce ? bolborosi Zahar, sculîndu-se, gîrbovit şi puternic şi mişcîndu-se stînjenit pe loc. La ce te gîndeşti, Ivan ?

— La nimic, tată, am zis doar aşa, cum să-ţi spun, mi s-a părut... că te uiţi la mine de parcă ai fi vinovat de ceva, nu mă gîndesc la nimic.

— O să înţelegi multe, dar mai tîrziu, Ivan, rosti Zahar încordat, ca unui om mare, privindu-şi cu recunoştinţă fiul, tot timpul cu teama ca băiatul să nu plece, dar Ivan se uita cu îndrăzneală, şi a venit momentul cînd toate s-au pornit şi s-au învălmăşit ; Zahar îşi lasă capul într-o parte, de parcă l-ar apăsa ceva, îşi înăbuşi un suspin animalic şi lacrimile porniră din ochi, apoi, fără să-i fie ruşine de lacrimile fierbinţi, care alunecau pe obrajii lui păroşi, fără să vrea, făcu un pas spre băiat, îl strînse cu toată puterea la pieptul său, iar Ivan, ridicîndu-şi spre el faţa uimită, începu şi el să plîngă de fericirea care-i trecuse prin tot trupul, nu se putea rupe de tatăl său, care, după cîte îşi amintea, îl ţinea strîns pentru prima oară în braţe.

— La primăvară îţi facem rost de nişte cizme, zise Zahar, punîndu-şi palma pe ceafa pletoasă a băiatului, apăsîndu-i tare obrazul de umărul său, fiindcă nu voia ca în clipa aceea fiul său să-i vadă faţa. Ştii, nişte cizme de ginere, să scîrţîie, cînd mergi cu armonica pe uliţă...

— Mai bine să-i luăm mamei ceva, vorbi Ivan înăbuşit, cu o judecată de om mare. — Alionkăi îi trebuie, e fată... Iar eu, ce-mi trebuie cizme, pînă merg la şcoală pot şi aşa, iar acolo o să-mi dea de la stat...

— O să avem de toate, Ivan, o să aibă şi ele, anul acesta ziua de muncă se va plăti bine, zise Zahar Deriughin cu o voce răguşită, luat cu înverşunare şi bucurie de previziunea unor lucruri care încă nu fuseseră şi care încă nu-i erau prea limpezi. Tu să nu te uiţi acuma la mine, fiecare poate să fie lovit de slăbiciune. Dar neamul nostru, Ivan, este un neam de stejari, are rădăcinile adînc împlîntate în pămînt, nu contează dacă rădăcina principală se prăpădeşte, ţîşnesc celelalte, se întăresc. Şi asta cît timp pămîntul va fi pămînt, Ivan. Pămîntul, Ivan,

are o mare putere. Iar mîndria ta să n-o aşterni la picioarele nimănui, căci şi oamenii sînt feluriţi, sînt şi dintre aceia care bucuroşi ţi-ar călca-o în picioare şi ţi-ar sfărîma-o sub tălpi, asta s-o ţii minte toată viaţa, Ivan ! Noi n-avem de ce să ne temem. — Zahar vorbea iar cuvintele care îi veneau erau scumpe şi legate între ele, le înţelegea cu inima, şi se simţea bine, dureros de bine, că lîngă el se afla băiatul lui şi-l asculta ; chiar dacă nu înţelege totul, nu despre asta e vorba. — Tu, fiule, mai ai mult de mers, drumul tău de abia acum se deschide. Poate că ai să întîlneşti şi ceva, care să-ţi fie mai scump decît fiinţa ta, să nu laşi pe nimeni străin să-ţi intre în suflet... O să întîlneşti mulţi prieteni, fiule, o să-ţi dai şi sufletul pentru ei, dar cum o să dai de o clipă grea, uşurel, şi pe neobservate, o să te împingă în altă parte... unde e noroi şi mocirlă. Alege-ţi prietenii nu după folos, ci după inimă, Ivan ! O să ai şi duşmani, nu închide ochii, loveşte-i în faţă, nu aştepta, nu loveşti primul, te duci de-a dura în prăpastie, băiete...

Zahar îl împinse uşor, de acum putea să se uite liniştit în ochii lui ; privirea pătrunzătoare a tatălui îl tulbură pe Ivan şi acesta tăcu.

Ieşiră din grajd, soarele roşietic de martie topea alene zăpada stătută şi veche, inundînd ochii cu o lumină strălucitoare, şi amîndoi, tatăl şi fiul, simţiră prima suflare a primăverii care se apropia.

11

ÎN ACEEAŞI PRIMĂVARĂ, în care construcţia uzinei mari de lîngă Zejsk se desfăşura cu toată puterea şi ţinea încordată toată zona, Akim Polivanov, într-o discuţie cu nevastă-sa, Lukeria, o învinovăţea, la furie, de purtarea dezmăţată a fiicei, ceea ce Lukeria, femeie supusă dar fierbinte, nu putea suporta.

— De ce mă dojeneşti ? întrebă Lukeria cu un glas apropiat de ţipăt. De ce, de ce, tătucă ? Tu nu eşti tatăl ei ? Ce, a umflat-o vîntul ? Pe mine cum m-ai luat, sau, de bătrîneţe, ai uitat ? Că doar te-am lăsat să te

apropii de mine numai după cununie, deşi umblam ca ameţită după tine, drac pletos ! Ai uitat cum umblai după mine. Dar eu, nu şi nu, nicicum nu te-am lăsat să te atingi de mine, aşa că de ce mă dojeneşti ? Poate că, cine ştie, vă moşteneşte neamul ?

— Cum adică — neamul meu ? se miră Polivanov. Meliţă, meliţă, muiere, dar cunoaşte marginea. Tu eşti mamă, trebuie să ai grijă, nu să te ţii de pălăvrăgeală !

— Cum să ai grijă de fată, dacă ea singură nu are grijă de ea. — Lukeria se încruntă, pentru orice eventualitate începu să plîngă, ştergîndu-se cu palma. — Dacă a avut parte de soarta asta, aşa a vrut dumnezeu. Ce ţi-e scris, în frunte ţi-e pus.

— Dumnezeu ! Dumnezeu ! se înfurie Polivanov, holbîndu-şi ochii. Blestematul vostru neam muieresc îţi închide gura la orice cu dumnezeu. De ce, zi-mi şi tu, nu vrea să se mărite cu Volkov, zi şi tu, e văduv, cu doi copii, ce mai aşteaptă ? E un bărbat în putere, are treizeci şi şapte de ani, trage cu tot sufletul spre ea, că doar se vede, nu sîntem orbi. Ce ţi-a spus de el ?

— Să asculţi, taică, o fată fără minte este o pierdere zadarnică de vreme, răspunse Lukeria, suflîndu-şi jalnic nasul. Nu mă mărit, ţipă, şi gata, iar dacă mă siliţi, îl iau cu mine pe Iliuşka, pentru totdeauna, zice, mă duc la uzină, sînt şi acolo oameni buni, mă descurc.

— Pe Ilia n-o să-l dau niciodată destrăbălatei ! strigă Polivanov, care îşi iubea nepotul cu o patimă dureroasă, tainică. Orice ar fi, Iliuşka rămîne cu mine, ea poate să-şi ducă în cele patru vînturi destrăbălarea ei neruşinată !

— Mai încet, mai încet, taică, îşi făcu cruce Lukeria. Ce te-a apucat ? Doar e sîngele tău, e fata ta ! Nu te temi de păcat ? Fie-ţi milă cel puţin de mine, gîndeşte-te că de la cincisprezece ani îmi duc amarul lîngă tine, şi iarăşi o apucă plînsul, de data asta cu adevărat, şi Polivanov alerga încolo şi încoace, de la sobă la uşa din faţă, tot uitîndu-se şi gîndindu-se cum să încheie discuţia asta.

— Bine, fie cum zici tu ! zise enervat. Ce-ai dat drumul la apă din ochi, o să putrezească duşumeaua. Lasă că vorbesc eu singur cu ea.

— Mă tem, Akim, să nu te înfurii, vorbeşte cu ea în linişte, cu blîndeţe, sufletul ei şi fără asta e îngheţat, împietrit. Cui să-i fie milă de ea, dacă nu nouă ?

— O să-i arăt eu milă, bombăni Polivanov şi Lukeria, văzînd că i-a mai trecut mînia, oftă uşurată, mulţumi recunoscătoare cerului în sufletul său şi iarăşi se apucă de treburile casei, iar Polivanov, îngrămădindu-se pe laviţă, îşi încruntă sprîncenele, gîndindu-se la discuţia pe care trebuia s-o aibă cu fata.

Era un bărbat liniştit şi cu judecată, dar acum nu-i trecea nimic prin cap şi asta îl înfuria ; cînd Iliuşka veni fugind de pe uliţă, roşu de mînie, şi începu să se plîngă bunicii că l-au obidit copiii lui Zahar, Egorka şi Nikolai, Polivanov tipă la el şi Lukeria îl duse repede în cealaltă odaie. Asta îl supără pe Polivanov şi mai mult ; aduse din tindă nişte hamuri, smoală topită, aţă de cizmărie, o sulă, îşi puse şorţul de pînză şi se apucă să repare hamurile ; munca îl mai linişti şi îi părea rău că ţipase la nepot şi-l certase, ar trebui să-i cumpere nişte bomboane de la piaţă şi vreun fluieraş, copilul doar nu-i vinovat cu nimic, nu şi-a ales el părinţii şi nici la cărţi nu i-a cîştigat şi, odată ce l-a adus pe lume fata lui, înseamnă că el, Akim Polivanov, răspunde de viaţa lui, şi nici dumnezeu, dacă există, nici oamenii nu pot să-i ia sarcina asta. Dar nici nu vrea să i-o ia cineva. Şi, în clipa asta, tulburat, auzind parcă o voce venind de departe, şi simţind şi partea lui de vină pentru soarta fetei, oftă de supărare ; îşi aminti cum începuse totul (se gîndea la asta deseori, deşi nimănui nu i-ar fi mărturisit gîndurile sale) ; aşeză hamul de o parte şi se uită, fără să vadă ceva, la laviţa cu sculele : se să-i faci, dacă-i de la dumnezeu, înseamnă că el a meritat pedeapsa asta. Doar a văzut în ce parte o iau lucrurile, nici el nu-i de fier, s-a temut în vremurile acelea tulburi, se uita printre degete cînd fata umbla cu Zahar, cînd acesta era preşedinte. Nimeni nu ştie cît i-a fost de greu, ar fi putut să-l prindă pe Zahar pe întuneric şi să-l taie cu securea, fără să zică nici „pîs". A avut putere să se înfrîneze, dar acuma obida îi stă în gît, deşi alţii, în locuri îndepărtate, putrezesc de vii.

Întorcîndu-se din curte, unde mai aranjase cîte ceva, moş Makar, după ce-şi făcu crucea în faţa icoanelor, bolborosind ceva în barbă fără ca să-l vadă pe Akim, îşi scoase, suflînd greu şi oftînd, cojocul, şi se aşeză pe laviţă ; Polivanov se dădu la o parte nemulţumit.

— Sînt semne că primăvara o să fie timpurie, zise moş Makar. Zăpada se topeşte iar gîştele se aşază ca să-şi încălzească locul. Mă uit, gîscanul umblă nemulţumit, ţipă de parcă ar fi rămas văduv. Şi pistruii au apărut pe faţa lui Iliuşka, de parcă ar fi nişte boabe să le strîngi cu sita. Iar tu, Akim, te-ai gîrbovit, s-a întîmplat ceva, ai ?

— Nimic, nimic, taică. — Fără să-şi ridice ochii, Polivanov îşi ridică glasul, ca să-l audă moşul ; se vede că, simţindu-l alături pe acest bătrîn, venind aproape din vechime, care la timpul său îi dăduse viaţa, ceea ce, avînd în vedere cîtă vreme se scursese de atunci, îţi era greu să-ţi închipui, Polivanov se tulbură. Viaţa parcă s-a învîrtejit de tot, îţi vine să dai cu piciorul în toate, să dai cu piciorul în pămînt. Se tot construieşte, construieşte, n-ai o clipă de răgaz, ca să trăieşti şi tu.

— Vorbeşte, vorbeşte... N-o să se bucure cine te aude, — bodogănind moş Makar îi arătă deschis că nu e de acord cu el. — Toate îţi merg bine, sînt la locul lor, în jurul tău doldora de nepoţi şi nepoate, cresc, se întind spre soare, nu-i chip să-i ţii locului. Nu-l mînia pe dumnezeu, Akim, bagă de seamă, poate să te audă.

— Dar Manea, Manea, ce zici de ea ? întrebă Polivanov, aruncîndu-şi ochii mohorîţi, sălbatici spre tatăl său. O singură fată şi aia mi-a crescut pe spate ca o cocoaşă, mă trage în jos, mi-e ruşine să mă uit în ochii oamenilor. Ce-o să facă, doar n-o să rămînă toată viaţa la uzină ? Tot timpul e pe drum, azi a venit, mă uit, doar pielea pe ea, azi-mîine o să-i iasă oasele prin ea... La ce e bună treaba asta ?

— Manea, ea, se înţelege, da, zise nehotărît moş Makar. Manea e o femeie frumoasă, o să găsească un bărbat bun, acolo unde munceşte. I s-a întîmplat nenorocirea, asta aşa e... S-a lipit, ca orice femeie de sărăntocul ...ăla... Eu, dacă era la o adică, l-aş fi făcut de ocară, dar am fost şi eu tînăr, şi tu, Akim, ai trecut prin astea...

asta e... Nici n-ai putere să-i ţii tocmai în pîrgă. E treabă grea... oameni sănătoşi, aşa că e foarte greu să judeci...

Departe de toate patimile ei şi bucuriile omeneşti, aşteptîndu-şi moartea (despre moarte moş Makar vorbea mult şi cu plăcere), moşul, fără să vrea, judeca de parcă era străin de toate acestea, şi, cu mîna pe inimă, era greu să nu fii de acord cu el. Polivanov ştia bine, din propria viaţă, cît de puternică şi oarbă poate să fie atracţia unei femei, dar acuma cuvintele acestea nu i-au fost pe plac ; îşi strînse ochii, tăcu, se apucă din nou să repare hamul, care mirosea a sudoare stătută de cal, şi nările i se umflau amintindu-şi, fără să vrea, de tinereţe, gîndindu-se în taină că tatăl său avea dreptate ; multe gînduri îi treceau prin cap, aşa că aproape că nici nu mai auzea vocea tatălui, care încă multă vreme i-a tot vorbit despre nu se ştie ce.

Intră în odaia fetei spre amurg, cînd deja ardea lampa, şi imediat îl trimise pe băiat la bunică ; Manka îi cosea lui Iliuşka o cămaşă dintr-o pînză subţire de in, iar în faţa ei, pe masă era o maşină veche de cusut, pe care, cu vreo zece ani în urmă, i-o cumpărase Polivanov ca zestre. Polivanov se apropie de soba încinsă, zidită drept ca să încălzească, îşi aruncă ochii asupra aşternutului desfăcut. Fata îşi aplecă şi mai mult capul asupra cămăşii. Polivanov luă scăunelul de lîngă masă şi se aşeză pe el.

— Ascultă, fata mea, zise tuşind. Am venit să vorbesc cu tine.

— Despre ce, taică ? întrebă încet Manka, şi Polivanov se uită cu drag la faţa ei curată, proaspătă ; Manka era frumoasă, voinică, şi el era mîndru de asta.

— Avem despre ce să vorbim, fata mea, spuse Polivanov, fie chiar şi numai cum te gîndeşti să trăieşti mai departe, mama ta şi tatăl tău nu sînt veşnici, iar tu n-ai nici douăzeci şi patru de ani. Uite, spune-mi şi mie, în ce minune mai nădăjduieşti acum, în ce fel te-ai hotărît să-ţi duci viaţa.

— Trăiesc, taică şi o să trăiesc şi de acum încolo cumva, îmi creşte copilul, rosti aproape şoptit, Manka, şi-şi ridică ochii trişti şi liniştiţi. Nu trebuie, tată, nu ştiu

dacă o să ne înțelegem, mie și fără asta mi-e greu. Nu de prea mult bine m-am dus la uzină, acuma, parcă, m-am obișnuit, sînt oameni buni acolo...

— Uite, de aia am și venit, — Polivanov întinse mîna ca să-și mîngîie fata pe cap, dar imediat și-o retrase. — De aia am și venit, trebuie să hotărîm ceva și cu tine, Manka, ești o femeie tînără, arătoasă, doar n-o să rămîi toată viața fără bărbat ? Sau mai nădăjduiești să te împaci cu Zahar ? Vreau să te înțeleg, ție ți-e greu, dar tatălui tău și mamei tale îi vine de două ori mai greu... Este Volkov ăsta, Piotr, de ce îi întorci spatele ? Sau la uzina la care lucrezi nu se găsește, oare, un om bun ?

— Un om se poate găsi, și chiar este unul, dar, tată, sufletul nu mă trage... nici la un om bun. O să înceapă să-mi scoată ochii, tată, acuma umblă blînd, ți se uită în ochi, dar cînd pune laba pe tine, scoate și sufletul din tine... Nu vreau pe nimeni, mai bine să rămîn singură, iar dacă trebuie să plec din casă, spune-mi, și am să plec. Iar Zahar, ce să zic, cu Zahar am terminat totul.

Polivanov tresări la ultimele ei cuvinte, într-atîta erau de simple și de sincere.

— Bine, bine, zise Polivanov grăbit și fără hotărîrea de mai înainte. Nimeni nu se gîndește să te alunge din casa părintească. Altceva vreau să spun, fata mea, deși tu spui că nu-i așa, dar nicicum nu te poți dezlega de Zahar, după cum văd, și asta nu e bine. Ce-i cu tine, n-ai nici un pic de mîndrie ? Aici dracu a încurcat toate ițele, trebuie să le tai, Manka. Chiar de curge sînge, tu trebuie să tai, crede-mă că cuvintele acestea îmi stau ca un os în gît.

— Pe Zahar nu-l fac vinovat, eu sînt vinovată, tată... Asta-i o pedeapsă pentru nu știu ce păcate. Îl urăsc și totuși mi se întunecă ochii fără el, cînd mă gîndesc...

Fără să termine ultimele cuvinte, Manka se ridică și se duse în colț, în penumbră, Polivanov simțea și el cum i se strînge tot mai tare pieptul.

— Se vede că n-am făcut bine că i-am oprit, atunci, pe frații tăi, zise Polivanov. De mult i-ar fi putrezit oasele în țărîna din cimitir.

— Dar pentru ce, pentru ce ? întrebă cu voce înăbuşită Manka. Nu pot să înţeleg de ce credeţi că Zahar vă stătea în cale ?

— Pentru tine, pentru ruşinea pe care ne-a făcut-o, uite pentru ce, răbufni Polivanov, sesizînd imediat sensul ascuns din cuvintele ei şi lăsîndu-şi capul în jos sub privirea fierbinte a feţei. Şi fraţilor tăi le e ruşine, o singură soră şi aia cu o viaţă întoarsă pe dos. Degeaba, Manka, dacă soarta ne-ar fi hărăzit vreo nenorocire, nici un Zahar nu ne-ar fi ajutat.

— N-ar fi ajutat ! Nu te dezvinovăţi, tată, este adevărat că mă trăgea aţa spre Zahar, cînd eram fată, dar, dacă n-ai fi fost tu, nu s-ar fi întîmplat nimic... Tu pe tăcute m-ai blagoslovit cu asta, tată ! Nu-ţi port pică, şi acum pot să mă plec în faţa ta, dar m-am lipit de el, nu pot să-l uit, blestematul, m-am lipit pentru toată viaţa ! E doar tatăl lui Iliuşka ! Să zic doar un cuvînt şi vine iarăşi la mine, nu mă lasă un pas. De mult umblă să-şi ia zborul de aici, să plece unde o fi, dar eu nu vreau ! Ar rămîne patru suflete de copii, şi o mamă bătrînă, şi Efrosinia, ea i-a dat mai mult decît mine, a îmbătrînit îngrijindu-i copiii, cum s-ar mai uita în ochii lumii dacă ar face aşa ceva ? Nu sînt vinovată în faţa nimănui, lăsaţi-mă să-mi trăiesc viaţa, aşa cum vreau eu, lăsaţi-mă în pace, pentru dumnezeu ! Sau mai bine m-ai lăsa să plec cu Iliuşka, se caută oameni pentru lucru, de ce să mai tărăgănăm, o să mă doară inima, dar o să se obişnuiască. Nu te mai încrunta, dacă m-am născut fără noroc, tată. Şi nici tu nu te mai chinui, tată, ce să-i faci, dacă norocul meu a fost aşa de scurt, căci mai fericită decît mine n-a fost nimeni. Iar acuma sînt liniştită : sînt singură stăpînă pe viaţa mea !

Un sentiment tulbure de uşurare pricinuit de ceva necunoscut, care trecuse pe lîngă viaţa lui, îl cuprinse pe Polivanov, el n-ar fi putut să se exprime prin cuvinte, ci doar vag simţea neputinţa sa de a înţelege fericirea amară a fetei, dar acuma ştia că aşa ceva este, este, şi că acest ceva o aşază pe Manka mult deasupra lui şi a temerilor lui ; după cum înţelesese, Zahar de mult ar fi trebuit să dispară din inima ei.

Se temea să întîlnească ochii fiicei sale ; voia să-i spună : dumnezeu cu tine, Manka, trăieşte cum ştii, te-a legat satana de Zahar, te-a înnodat cu el, nu mai e nimic de făcut ; este peste puterea oamenilor să desfacă un nod ca ăsta. Dar judecata sănătoasă, ţărănească nu-l lăsa pe Polivanov să spună asta ; ştia din propria experienţă că şi nebunia cea mai fierbinte cu trecerea anilor se duce şi rămîn, dacă toate se întocmesc bine, doar grijile comune, legate de copii şi de pîine, rămîne armonia sănătoasă şi lină.

— Uite ce vreau să-ţi spun, Manka. — Polivanov se întoarse greoi pe taburet, se uită la palmele sale late ca nişte lopeţi. — Ascultă, fata mea. Îl cunosc pe Piotr Volkov şi neamul lui, de multă vreme, e un om harnic, deştept. Nu-ţi zic nimic, gîndeşte-te, căci anii trec, iar nebunia ta cu Zahar, după cum am priceput, s-a sfîrşit. Crede-mă, fata mea, toate trec în viaţă. Iliuşka o să crească şi n-o să-l mai vezi, iar toată viaţa să ţi-o petreci singură, e tare amarnic. Mai gîndeşte-te că şi la uzină, Manka, nu e treabă de femeie...

— Bine, tată, răspunse Manka, dar, după faţa şi glasul ei, Polivanov înţelese că ea n-o să se gîndească la aşa ceva şi că discuţia aceasta nu avea nici un rost ; era tîrziu ; înainte de culcare, Polivanov se duse în pridvor, aruncîndu-şi peste umeri un cojoc vechi ; gerul de seară îngheţase zăpada topită peste zi şi prin sat se auzea lătratul cîinilor şi vocile vesele ale tinerilor, pesemne pe undeva se adunau ca să petreacă. Ferestrele luminau slab şi palid, peste tot se aşezase noaptea de primăvară.

Lukeria îl chemă să vină la cină ; Polivanov intră în casă cînd de acum se aşezaseră la masă toţi ai casei ; Iliuşka şedea alături de moş Makar şi, simţind dispoziţia celor mari, întorcea apatic cu lingura terciul şi pufnea supărat.

12

ZAHAR DERIUGHIN începu să care cheresteaua pînă la venirea apelor, cît timp mai erau drumurile bune şi zăpadă în pădure, iar ţăranii încă nu se apucaseră de

muncile cîmpului. La treaba asta participă aproape tot satul ; cînd Zahar începu să-i cheme pe oameni la clacă, ca să taie şi să transporte patruzeci şi cinci de metri cubi de cherestea, cît îi repartizase sovietul sătesc, se adunară vreo patruzeci de oameni cu ferăstraie şi securi, colhozul îi dădu cincisprezece cai şi peste trei zile cheresteaua se găsea aranjată în stive în faţa locului unde se mutau Deriughinii ; plopul şi pinul de o parte, stejarul de cealaltă parte ; veni să-l ajute şi Mikita Bobok, şi naşul Ignat Kuzmici Sviridov, şi Grigori Kozev, care îi era unchi după mamă, şi Volodka Rîjîi, şi Iurka Levşa. Cînd treaba fu terminată, a treia zi seara, Zahar îi cinsti pe oameni, beau votcă şi discutau cu însufleţire cum să-şi facă Zahar casa, cu faţa spre uliţă sau într-o parte, şi cîte rînduri de bîrne, şi cum să le taie, şi de cîţi bani are nevoie pentru asta.

— Mai dăm şi noi, neamurile, ceva zise Sviridov încet, dar cu o temeinicie gravă, pe care o aud toţi, chiar şi la cea mai gălăgioasă adunare, văzînd faţa încruntată a lui Zahar din pricina calculelor grele, şi se uită nemulţumit spre Iurka Levşa, care nu se ştie ce tot vorbea ; Mikita Bobok, strîngîndu-şi în mîna lui uriaşă paharul, răspunzînd la cuvintele lui Sviridov, se apropie de acesta.

— De ce numai neamurile, Kuzmici ? Şi alţii, care nu-i sînt neamuri, pot să-l ajute. Banii sînt bani, dar cînd te apuci să-ţi faci casă, munca este lucrul cel mai important. Şi nimeni nu o să se dea la o parte ca să nu-l ajute pe Zahar. Noi, într-o lună, două, îi ridicăm orice palat, zise Mikita Bobok cu acea încredere în sine a rusului, ameţit de băutură, cînd i se pare totul posibil şi uşor şi cînd toate planurile din capul lui se realizează cu o uşurinţă uimitoare, de la sine. Ne apucăm chiar de mîine, adăugă Mikita Bobok. Numai să-mi repar securea.

Bău restul de votcă din pahar ; Sviridov, care nu bea şi nu fuma niciodată, nu vru să discute mai serios cu un om ameţit de băutură ; nici judecata lui nu-l lăsa să gîndească lucrurile ca Mikita Bobok ; să-ţi faci casă este o treabă grea şi lungă, aşa se întîmplă şi de data asta, deşi veniseră mulţi, şi cu plăcere, să-l ajute pe Zahar.

Primăvara, reuşi doar să-şi îngroape suporţii şi să aşeze temelia de stejar şi doar din toamnă, după terminarea tuturor lucrărilor din cîmp, se apucă să ridice construcţia din bîrne ; tocmai în toiul acestor lucrări poposi Briuhanov la Gustisci, la Zahar Deriughin, şi dacă Briuhanov plecase, după discuţia aceea cu Zahar, mai liniştit şi eliberat de ceva care-l apăsa de multă vreme, apoi şi pe Zahar discuţia aceasta îl întărise şi-i ridicase moralul.

Briuhanov plecă din Gustisci tîrziu ; după ce-şi conduse oaspetele, Zahar se mai învîrti multă vreme pe întuneric în jurul casei, ridicate pînă la grinda de tavan, inspirînd cu lăcomie mirosul proaspăt al lemnului, înăbuşit puţin de gerul care se lăsase ; mîine va trebui să-i adune iarăşi pe ţărani, să aşeze grinzile de tavan şi împreună să pună căpriorii, leaşurile la acoperiş, iar săptămîna viitoare, dacă vremea nu se va schimba, ar putea să-şi acopere casa, să umple golul de sub podea şi să afume pereţii ; muşchiul şi paiele erau deja pregătite, pămîntul, vreo zece care, ar putea să-l aducă într-o zi ; iar mai departe, dacă treburile vor merge bine, s-ar putea ca de sfîntul Mihail să se mute în casă nouă.

Efrosinia ieşi în pridvor şi-l strigă pe Zahar care nu se vedea în întuneric ; la început nu vru să răspundă, dar se duse, călcînd peste grămezile de surcele şi cioturi de buşteni, gîndindu-se, în treacăt, că mîine va trebui să spună copiilor să le strîngă şi să le adune într-o grămadă.

— Hai la cină, Zahar, zise Efrosinia, cînd se apropie de ea, toţi sînt la masă, te aşteaptă pe tine.

— De abia am mîncat, răspunse Zahar, căutînd să-i vadă faţa pe întuneric. Mîncaţi fără mine, eu, mă gîndesc că peste vreo săptămînă s-ar putea să-i chemăm pe oameni la clacă. Mîine am să vorbesc cu naşul, o să-i spun şi lui nenea Grişa, că e timpul să pregătim claca. Singuri nu putem, e nevoie de vreo cincizeci de oameni, sînt istovit, asta e. Cîte un pahar de fiecare şi sînt 5 vedre, le mai dai un pahar, şi încă unul, şi iată că ai nevoie de

vreo trei vedre. Naşul mi-a promis că taie un porc, zice că scoate vreo opt puduri.

Efrosinia stătea în faţa lui doar în bluză, strîngîndu-şi umerii de frig ; avea oase mari şi din cauza muncilor grele figura i se îndesase, dar avea ţinuta de dinainte, şi faţa, cu sprîncenele largi, mătăsoase, atrăgea şi acum, din cînd în cînd, privirile bărbaţilor.

După discuţia cu Briuhanov şi votca băută, Zahar era vesel, înviorat şi vorbăreţ şi nu fără rost se dusese Efrosinia să-l cheme la cină ; deoarece numai copiii şi munca fără răgaz, care nu-i lăsa vreme pentru nimic altceva, mai făceau posibilă convieţuirea ei cu Zahar, dar oricît s-ar fi ascuns Zahar, ea totdeauna intuia cînd acesta începea să se gîndească la cealaltă, era simţul fără greş al femeii, şi, în aceste zile, căuta să nu vorbească cu Zahar, se ducea şi se culca cu baba Avdotia pe cuptor. Efrosinia ştia un singur lucru : doar aşa putea să-l ţină pe Zahar în familie, făcîndu-se că nu observă, şi chiar dacă nu putea să nu observe nimic, să-l privească liniştită, luîndu-l în zeflemea ; nu răspundea nici la clevetirile femeilor ; dar undeva, în adîncurile ei cele mai tainice, mocnea, fără ca să se stingă vreodată, un foc drăcesc ; mersese, pe furiş, de cîteva ori în cătunul lui Avdeev, la baba Iliuta, ducîndu-i ba bani, ba cîte o găină, ba o bucată de slănină, ba vreo zece arşini de pînză albă subţire, şi bătrîna încovoiată de vreme, cu gura strîmbă, îl scotea cu blîndeţe din casă pe nepotul său Mitka, pe care-l luase pe lîngă ea de mic ; baba Iliuta asculta cu multă băgare de seamă ce-i povestea Efrosinia, îi dădea sfaturi şi tot felul de ierburi, pe care Efrosinia le amesteca în mîncarea lui Zahar, şi, uneori, i se părea că lucrurile încep să meargă spre bine, că i se trezeau vechile simţuri faţă de ea, şi atunci Efrosinia se speria, căci descoperea în sine dragostea şi patima oarbă femeiască ; chiar şi faţa i se schimba, se făcea mai tînără, iar ochii ei adînci, cenuşii, începeau să licărească de o lumină tainică. Dar vremea trecea şi Efrosinia ghicea iarăşi că sufletul lui Zahar nu

era lîngă ea şi, iarăşi, se simţea parcă legată cu lanţuri grele de fier ; într-unul din aceste momente se hotărî să nu se mai chinuiască şi să-i spună să plece definitiv, dar, pînă la urmă, nu avu puterea să i-o zică.

Cînd Zahar Deriughin se hotărîse să-şi ridice o casă nouă, se părea că totul se limpezise definitiv în relaţiile dintre ei, şi că în familie apăruse armonia ; chiar şi micuţii Egoruşka şi Nikolai vedeau că nu se mai putea trăi în şandramaua veche ; bătrîna Avdotia făcea economie la mîncare tot zicîndu-şi cu amărăciune că asta nu-i o familie de oameni ci sac fără fund, numai cartofi se mîncau cîte un coş de un pud pe zi, iar pîine, cîte două din acele rotunde, mari ; dacă va trebui să mai dea şi pentru clacă, apoi vor rămîne, într-adevăr, cerşetori.

Întorcîndu-se de la muncă şi auzind de la soacră că fusese Briuhanov şi că Zahar băuse cu el, Efrosinia nu-i zise nimic, dar pe loc se schimbă la faţă şi se întunecă ; reuşise deja să observe că, de cîte ori Zahar era băut, îl apuca dorul, şi cum ştia pricina dorului, îl ura în momentele acelea cu ura cumplită de femeie, aşa că i se trezi în suflet toată durerea veche ; nicicum n-o să reziste, o să mai treacă un an sau doi, se gîndi Efrosinia, ajutîndu-şi soacra să pună masa ; ieşi singură să-l cheme la cină, fiindu-i ruşine să trimită pe unul din copii ; era profund convinsă că a plecat de mult, că şi urmele lui se răciseră şi, auzindu-i glasul, se mai înmuie. Zahar se apropie şi începu să-i vorbească, dar ea nu-l auzea, căci acuma totul îi era indiferent : şi casa nouă, şi cuvintele lui Zahar, chiar şi el.

— Trebuie să vorbim, Zahar, zise Efrosinia dintr-o dată hotărîtă. Ivan a crescut, Alionka şi ea este mare, ar trebui să vorbim şi noi.

— Ce-ţi trece prin cap uitîndu-te în noapte ? răspunse într-un tîrziu Zahar.

— Avem ce vorbi, Zahar, vorbi ea uitîndu-se la el cu o insistenţă neobişnuită şi el, ascultîndu-i cu uimire glasul, înţelese că va trebui, totuşi, să vorbească cu ea.

— Du-te și mănîncă, spuse Zahar, după ce mănînci, vino, am să te aștept. Pînă atunci fumez o țigară.

Fără să spună ceva, Efrosinia se întoarse și plecă ; Zahar se așeză pe o treaptă, își scoase chiseaua și multă vreme își tot învîrti o țigară. Aproape de suprafața pămîntului se vedeau ferestrele luminate, nu prea departe, lîngă căminul cultural, fetele cîntau și se auzea o balalaică ; amețeala din capul lui Zahar trecea și el se mira tot mai mult de întorsătura neașteptată din viața lui. Nevastă-sa îl pusese pe gînduri, atîția ani tăcuse și, dintr-o dată, se hotărîse să vorbească ! „Despre ce să vorbească cu ea la miezul nopții, își zise Zahar, nu trebuia să fiu de acord". Încercă să-și amintească ceva asemănător din trecut, nu-i veni nimic în minte, dar dispoziția i se schimbă ; dorul începu să-i strîngă inima. Viața, dacă e să te gîndești bine, aproape că a trecut, și ce bun i-a fost dat să vadă ? Dar nici ea, se gîndea la nevastă, în afară de copii și de muncă, n-a prea avut bucurii ; primii doi-trei ani au fost ceva mai luminoși, dar după aceea, nici nu merită să-ți amintești. O observa doar noaptea, cînd nu i se vedeau ochii, apoi l-au ales președinte și toate s-au dus de-a dura ; și uite că acuma, ca o piatră sau o buturugă de stejar, care zăcea din vremuri imemoriale într-un troian de zăpadă, a început să vorbească ; a rămas parcă încremenit. Zahar simțea că se teme de discuția care urma și, ca să se încurajaze, își mai făcu o țigară, dar nu apucă s-o aprindă ; se auzi ușa și în prag apăru Efrosinia, într-o cataveică scurtă, pe care o purta mereu, și cu basmaua pe cap ; Zahar se sculă și o aștepta în tăcere.

— Să mergem să ne așezăm undeva pe bușteni, zise Efrosinia cu aceeași notă hotărîtă din glas, care-l uimise adineauri.

Cu umerii plecați Efrosinia porni înainte, fără să se uite înapoi, singură alese locul pe un pin încă negeluit, aflat aproape de noua casă, destinat pentru grinda de tavan, și se așeză ; Zahar luă loc alături.

— A înflorit mălinul, Zahar, dar l-a bătut vîntul şi s-a scuturat, începu Efrosinia cu un oftat înăbuşit. A venit vremea să hotărîm ceva. Nici eu nu sînt de piatră, tot am aşteptat, am aşteptat, dar şi de aşteptat m-am săturat, nici tu nu poţi să birui, deşi eşti bărbat. Sau poate că ţi se pare că-i mai bine, să te împarţi pentru totdeauna în două curţi...

— Stai aşa, stai aşa, Frosia, ce-ţi veni ? protestă Zahar. A fost un păcat...

— A fost, zici ? Bine, Zahar, eu să mă cert cu tine nu vreau, aşa, se vede, te-ai născut. Eu, poate, că te-aş împărţi pe jumătate, că nu mi-a mai rămas mult. Dar uite că au crescut copiii, cît timp tu îţi făceai de cap, ei s-au înălţat. Nu ştiu cum te simţi tu, dar mie mi-e ruşine să mă uit în ochii lor, sînt mari, au început să înţeleagă. Ivan e aproape băiat mare, de Alionka nici nu mai vorbesc... Trebuie să te hotărăşti, te hotărăşti să pleci, du-te cu dumnezeu... Nici viaţa ta nu e prea dulce, de ce să ne chinuim unul lîngă altul ? Du-te şi tu pe şantier. Uite, că numai despre asta se vorbeşte în sat. Cîştigi acolo bani, viaţa e mai uşoară. Iar noi ne descurcăm, de o răzbate în tine o scînteie dumnezeiască, ne mai ajuţi şi tu cîndva, iar de nu, nici nu trebuie, nu mai sînt vremurile de altădată, n-o să ne lase oamenii să crăpăm de foame. Du-te, trebuie să pleci, altfel ce viaţă mai e şi asta. De o vreme eşti acasă, dar tot străin eşti în casă. Nu ţi-a mai rămas nimic din sufletul de gospodar de altădată, în locul lui e numai gheaţă. Nu mai pot aşa, Zahar, zise Efrosinia. Sînt istovită, am îmbătrînit, iar ea e tînără, părinţii au ţinut-o ca în palme, nu pot să mă lupt cu ea. Nici nu vreau să lupt, sînt prea obosită de viaţa asta, Zahar.

— Adică cum, ţie îţi sînt dragi copiii, iar mie nu, Frosia, vorbi Zahar cu obidă, deşi înţelegea perfect că n-are de ce şi nici voie să se supere. Uite cum întorci lucrurile, Frosia. Nu ştiu ce să-ţi spun. Hai să ne înţelegem cum zic eu : casa trebuie s-o terminăm în primul

rînd, copiii nicicum nu mai pot trăi în şandramaua asta dărăpănată. Într-o zi se poate prăbuşi şi ne omoară pe toţi. Nu mai sîntem tineri, Frosia, nu trebuie să ne înfierbîntăm. Că sînt vinovat în faţa ta, asta-i adevărat, asta n-o tăgăduiesc. — Zahar vorbea, simţind tot mai acut mila faţă de ea, faţă de sine, dar mila nu pornea din recunoaşterea vinovăţiei lui ; el nu simţea şi nici nu putea să simtă vreo vină ; el o iubea şi continua s-o iubească pe Manea, deşi nu mai ştia exact dacă era dragoste sau ură, dar tocmai acum nu se putea despărţi de familia lui, căci ar fi rămas pe jumătate mai sărac ; uneori se uita la băieţii lui care se ridicau, de parcă s-ar fi luat la întrecere, şi un sentiment de mîndrie şi de tristeţe, care nu se putea compara cu nimic, îl cuprindea ; poate că el nu reuşise să facă lucruri mari pe acest pămînt, dar ei o să aibă mai mult noroc, copiii aceştia guralivi şi bătăuşi, care ştiu deja să se apere, nu se poate să nu tragă, cel puţin unul, lozul cel mare al soartei şi acesta va fi răspunsul la viaţa lui nereuşită, care se răsucise, în spirală, pe alături. Frosia nu putea şi nici nu trebuia să-l înţeleagă, căci femeia este tot femeie, dar el voia, uneori, să cuprindă tot pămîntul, i se părea că are putere nu pentru doi, ci pentru toţi, şi că fiecare în parte n-ar fi fost păgubit.

Zahar se apropie de nevastă, o strînse uşor de umeri ; Frosia stătea nemişcată ; ar fi vrut să-i spună mai multe, şi lucruri importante pentru ei amîndoi, şi pentru copii, dar nu reuşi, şi din pricina neputinţei sale se simţea mai obosită decît după o zi grea de muncă ; înţelegea că toate o să rămînă cum au fost, că în viaţă sînt şi lucruri pe care nu le poţi înţelege, ceva adevăr era şi de partea lui Zahar şi că el nu putea să-l schimbe sau să-l încalce.

— Hai la culcare, Frosia, o rugă Zahar, ridicîndu-se. Nu te mai gîndi la nimic. Avem acum de toate. Iar mai departe o să mai vedem.

— Să mergem, oftă Efrosinia, numai să ţii minte cuvintele mele. Nici eu nu sînt de piatră, pot să mă prăbuşesc. Ca în faţa celui de sus recunosc, uneori mă bi-

ruie satana, sînt gata să te tai sau în vreun alt fel să-ţi iau viaţa...

— Uite unde am ajuns ! o opri Zahar cu un zîmbet scurt, căci imediat îl fulgeră gîndul că pînă acum n-o cunoscuse.

— Nu crezi, Zahar, nu crezi, se sculă şi Efrosinia şi făcu un pas spre el. Îţi aduci aminte cînd l-ai dus pe Fedka Makaşin la oraş, ţii minte ? Cineva ţi-a crăpat atunci capul. Iartă-mă, doamne, mă rugam de dumnezeu să ţi-l fi crăpat de tot. Se vede că rugăciunea pornită din mînia mea n-a ajuns la el, dar ar fi putut să ajungă, dacă nu mi s-ar fi rupt sufletul în două. Căci o jumătate striga una, iar cealaltă se ridica împotrivă : scapă-l, doamne, scapă-l, căci aşa cum e, e tatăl copiilor mei, rămîn orfani. Uite aşa, Zahar, termină Efrosinia cu o voce spartă, stridentă, din cauza durerii tainice. Să te mai împart în două jumătăţi nu mai pot. Asta-i, Zahar, nu mai sînt cea de altădată, mi s-a ridicat din măruntaie o putere care nu mai rabdă, şi nu mai pot s-o birui.

Înăbuşindu-şi plînsul, Efrosinia se îndreptă spre casă ; întunericul şi liniştea cuprinseseră satul, doar glasuri şi zgomote nedesluşite mai spărgeau liniştea : în locurile mai retrase se ascunseseră perechi de tineri care, din cînd în cînd, se trădau prin rîsete înăbuşite, prudente ; femeia e ca o pisică, se gîndea Zahar, cum vede focul, îşi arată ghearele. Iar cum o mîngîi puţin pe blăniţă, începe să miorlăie, să se lipească de tine.

Şi totuşi, nişte fiori îl mai treceau uneori, lăsînd o sudoare rece, cînd se gîndea la cuvintele nevestei, căci răsunaseră prea deschis, venind parcă dintr-o prăpastie înfricoşătoare.

Ziua era frumoasă, cu un ger uşor de dimineaţă, cu un soare limpede, care se încinse spre prînz ; încă pe la ora şapte, cînd începea să se lumineze, în casa lui Zahar veniră naşul şi unchiul lui, Grigori Vasilievici Kozev ; imediat hotărîră ca naşul să conducă toată claca şi să-i

repartizeze pe fiecare la treaba lor ; Grigori Vasilievici, care avea o casă mare cu două încăperi, şi la care se înţeleseseră să facă masa după clacă, se angajă să conducă pregătirea ospăţului ; Zahar trebuia să urmărească rînduiala la lucru, ca nimeni să nu stea degeaba, aşa că nu avea o sarcină precisă. Cum terminară de hotărît, Zahar îl trimise pe Ivan la grajduri să afle dacă oamenii începuseră să înhame caii ; şi încă nu terminase de vorbit cu naşul cînd se auziră strigăte vesele şi huruitul puternic al roţilor pe pămîntul îngheţat ; primul venit Iurka Levşa, stînd cu genunchii îndoiţi în căruţă şi învîrtind capetele hăţurilor deasupra capului. Din mers trase de frîu cu putere, calul se ridică pe picioarele din spate, că-i sări gîtarul pe urechi. Iurka coborî din căruţă, îndreptă hamul şi se duse la Zahar.

— Noroc, gospodarule ! strigă de departe.

— De ce sperii calul ? întrebă nemulţumit Zahar. Şi maşina cere să te porţi frumos cu ea, dar calul e o vieţuitoare.

— Cum dracu' să-l opreşti, este odihnit, nu-l poţi ţine în mînă. O să fie veselie azi, uită-te la ei cum sfîrîie.

Lîngă casa lui Zahar mai veniră cîteva căruţe, porniră să se adune oamenii cu căldări, hîrleţe şi securi, şi din clipa aceea Zahar începu să se învîrtească ca într-o roată, peste tot trebuia să fie, să le spună oamenilor ce să facă, să nu stea de pomană, să facă ce trebuie. Venise aproape tot satul şi lîngă casa în construcţie nu era loc de oameni şi de căruţe. Zahar pusese patru femei să afume pereţii, apoi mai aduse două, celelalte cărau apa din fîntînă, o încălzeau într-un butoi de metal şi se pregăteau să frămînte pămîntul ; unii începuseră deja să aducă lutul galben şi lipicios şi să-l răstoarne pe un loc drept, curăţat special pentru asta ; pe la ora zece locul vuia ca un stup ; unii aduceau pămîntul, alţii îl aruncau imediat prin golurile ferestrelor în casa, ridicată pe o temelie neobişnuit de înaltă, aşa că era nevoie de mult pămînt ; alături cărau în tot felul de vase apa din butoi pentru frămîntatul

lutului, femeile tinere, deşi era frig, se descălţaseră, îşi ridicaseră peste genunchi poalele fustelor lungi şi frămîntau pămîntul cu picioarele, amestecîndu-l cu paie mărunţite Mikita Bobok şi cu Volodka Rîjîi, socotiţi cei mai mari maeştri din sat cînd era vorba de acoperişuri, se urcaseră pe casă şi întindeau acoperişul în toate părţile, întrecîndu-se în dibăcie şi meserie ; acopereau casa cu paie alese, îmblătite pe care două femei le aruncau sus cu nişte furci lungi.

Casa se transforma văzînd cu ochii, creştea cu acoperişul, lîngă golurile ferestrelor se opreau mereu alte căruţe cu pămînt pentru podea, bărbaţii îl aruncau repede şi cu îndemînare înăuntru ; în timpul acesta femeile cărau cu căldările lutul pentru tavan, îl întindeau pe partea de sus ; după ce terminară de cărat pămîntul pentru podea, Akim Polivanov se apucă să fixeze ramele ; femeile, care frămîntau lutul, îşi arătau picioarele albe, goale ; peste lut vărsau apa caldă şi Aniuta Malkina, o fată frumoasă, prea voinică pentru anii ei, încălzindu-se, porni să joace, scoţindu-şi picioarele din masa lipicioasă ; femeile strigară, ameninţînd-o cu mîinile ; făcînd cu ochiul spre Akim Polivanov, rîdeau şi îşi şopteau. De ele se apropie moş Makar, se uită cum frămîntă lutul ; femeile tăcură, apoi Nastasia Pliuşcihina, care se remarca, după părerea celor din sat, prin firea ei răutăcioasă, îi zise :

— Bună ziua, moşule. Ce stai fără să faci ceva ? Ia scoate-ţi opincile şi suflecă-ţi nădragii.

— Am muncit destul, muiere, şi în nădragi, şi fără nădragi, răspunse paşnic moş Makar. Mă uit că ar trebui mai multe paie în lutul vostru, ce ziceţi ? Paiele îl ţin mai mult.

— Ce vrei, moşule ? spuse Nastasia, fără să-şi întrerupă lucrul, ridicînd şi lăsînd în jos genunchii rotunzi, durdulii ; cîteva clipe moş Makar tăcu uitîndu-se la picioarele ei şi toţi aşteptau curioşi să vadă ce va urma, căci dacă priveai dintr-o parte, ţi se părea că Nastasia joacă în faţa moşului.

— Nastasia, bre, Nastasia, asta e, muierea e tot muiere, nici acuma nu ţi-a venit mintea, zise moş Makar, ridicîndu-şi ochii inteligenţi şi şterşi de bătrîneţe. Eu o să mor, o să vină vremea, ai să-ţi dai şi tu duhul, dar munca e muncă, prin ea se transmite totul, de la unul la altul. Uită-te, să zicem, faci prost lutul, vine prima ploaie şi-l duce. La ce bun să-ţi mai arăţi picioarele şi să asuzi atîta ? Munca este primul lucru.

Femeile, care ascultaseră raţionamentele lungi ale bătrînului, nu se ştie de ce, porniră să rîdă, şi moş Makar întoarse supărat spatele, ducîndu-se să vadă cum sînt tencuiţi pereţii şi cum se potriveşte prispa. În jur răsunau securile, lopeţile, se auzeau rîsetele şi glumele pipărate ale ţăranilor, se muncea vesel şi cu spor. Moş Makar umbla încolo şi încoace ; pe o grămadă de surcele şedeau băieţii lui Zahar, Egor şi Nikolai, care strînseră lemnele de peste tot şi acum se odihneau, deoarece activitatea din jurul lor îi antrenase cu totul şi băieţii se străduiseră să muncească în ritmul celor mari ; văzîndu-l pe moş Makar că se apropie, începură să rîdă. Copiii îl iubeau pe bătrîn, care totdeauna vorbea cu ei serios, ca şi cum ar fi nişte oameni mari.

— Noroc, băieţi, zise moşul, oprindu-se. Voi de ce staţi ?

— Ne odihnim, moş Makar, răspunse imediat Egor pentru amîndoi. Nu vezi ce grămadă am adunat, muncim şi noi.

— Grămada e mare, fu de acord moş Makar, oprindu-şi privirea pe surcele. Vă bucuraţi de casă nouă ? O să aveţi loc mai mult, o să vi se schimbe şi sufletul.

— Ne bucurăm, ne bucurăm ! răspunse iarăşi Egor. Tata ne-a spus că ne facem paturi. Lui Ivan şi Alionkăi le face paturi separate, iar mie şi lui Kolka ne face un pat pentru amîndoi, pînă mai creştem.

— Bine, bine, staţi acolo, zise moş Makar, eu trebuie să mă duc să văd cum se munceşte. Dar după aceea să

mai strîngeţi surcelele, căci mai sînt multe pe jos, ar fi păcat să le calce oamenii şi să le bage în pămînt.

Soarele se ridicase la jumătatea cerului, în faţa casei noi a lui Zahar, pe partea cealaltă a uliţei se adunară şi bătrînele, aşezate, una lîngă alta, pe un buştean vechi şi lung, şi se uitau cum se munceşte, ţipînd din cînd în cînd la copiii, care umblau de colo pînă colo, şi discutînd amănunţit care dintre cei doi, Bobok sau Volodka Rîjîi, lucrează mai bine pe acoperiş ; apoi una dintre ele, micuţa şi evlavioasa Saltîciha, îşi strînse buzele subţiri şi arătă spre Akim Polivanov, care, în timpul ăsta, cioplea nutul de la pervazul ferestrei.

— Se străduieşte, Akimuşka, de parcă ar fi casa lui. E foarte bine, căci ăsta are o familie mare, ca la tătari. Se zice că tătarii au cîte şapte femei fiecare, şi cînd e nevoie de ajutor, vine tot neamul.

— Cumătră, cumătră, se întoarse spre ea prietena ei, înalta şi slaba Certîciha. Lumea e plină de păcate, Zahar e un bărbat arătos, nu orice fată îi poate rezista. Vezi, dracu' face pe lebăda, vorbeşte ca sfînta scriptura. Noi ar trebui să ne gîndim mai mult la cele dumnezeieşti, căci în curînd ne ducem în pămînt.

— Pe mine n-ai de ce să mă dojeneşti, chiar şi prin soare dacă te-ai uita la mine, n-ai să vezi nici o pată, îşi strînse, modestă, buzele Saltîciha. Mi-am trăit de acuma traiul, dar am mers numai pe cărarea cea curată.

— Bine, bine, cumătră, nu te mai lăuda, pe oricare ai lua-o şi tot scîrţîie ceva.

— Ferească dumnezeu, îşi făcu, cu osîrdie, cruce Saltîciha.

— De ce-l mînii degeaba pe dumnezeu, cumătro, rîse Certîciha, arătîndu-şi gura păsărească fără dinţi. Dar Anikei al meu, răposatul, ai ? Poate că zici că ai uitat...

Saltîciha, schimbîndu-se toată la faţă, se făcu şi mai mică şi parcă se îngrădi cu ghimpi, dar imediat pe faţa ei apăru smerenia.

— Şi ce-i cu Anikei al tău ? zise aproape cîntînd, atingîndu-şi uşor cu degetele nasturii de pe haina ei de sărbătoare.

— Lasă, cumătro, căci şi tu eşti acuma la anii bătrîneţii... Mi-a zis chiar Anikei, simţind că-l aşteaptă pro-

hodul a recunoscut, am păcătuit, zice, nevastă, e adevărat ce zice lumea că nu-i cumătră aia care n-a fost sub cumătru.

— Hulă, hulă ! — Saltîciha îşi făcu repede cîteva cruci, întorcîndu-şi capul spre cupola bisericii, de parcă ar fi vrut s-o cheme ca martoră. — Răposatului, se vede i s-a năzărit, dar lasă-l cu dumnezeu, fie-i ţărîna uşoară, toţi ne ducem acolo.

Bătrînele rîseră şi, apoi, tăcură ; una dintre ele aminti cu o voce blîndă că în mlaştina liniştită se înmulţesc dracii, numai că rareori apar în faţa oamenilor buni ; Saltîciha vru să arate că se simte jignită, dar nu apucă, deoarece o văzu, trecînd drumul şi îndreptîndu-se spre ele, pe baba Avdotia într-o caţaveică nouă şi cu o basma groasă, călduroasă, în pătrăţele, pe cap.

— Ia te uită ce s-a dichisit Avdiuha, rosti cu dojană Saltîciha, ca de Paşte. Şi nasul şi-l ţine pe sus, cu atîta lume poţi să-ţi faci şi palate, şi totul de pomană !

— Viperă mai eşti, cumătro, îi zise Certîciha, nicicum să te bucuri de fericirea altuia. Avdiuha n-are nevoie de nimic, Zahar are patru copii, el are nevoie. Bună ziua, bună ziua, Avdiuha ! îi spuse Certîciha babei Avdotia, care, într-adevăr, era mîndră şi plină de importanţă din cauza casei ce se construia. Ai de ce să te bucuri, ţi se umple inima. Cum se zice, de la fiecare cîte un fir, şi cămaşa-i gata, nu se lăsă Certîciha ca să nu bage puţină fiere în vorbele ei mieroase, dar baba Avdotia, aflată în altă dispoziţie sufletească, nici n-o băgă în seamă şi începu să se minuneze, împreună cu vechile ei prietene, de munca spornică şi plină de veselie a oamenilor, de casa de bîrne care lua, văzînd cu ochii, înfăţişarea unei case bogate.

— Uită-te şi la Pliuşcihina, la Nastia, ce voinică s-a făcut, ca o iapă, şi doar acum doi ani era ca un par, nu tu faţă, nu tu spate, zise cu invidie Saltîciha. Şi-a luat un bărbat pricăjit, cum s-o fi descurcînd cu ea Mitek ? L-am sfătuit, că doar mi-e nepot, dar parcă m-a ascultat ? L-am întîlnit de curînd, era cu buzele aproape negre, i-a mîncat sufletul în doi ani.

— Lasă-l pe Miteai, că e încă tînăr, pentru un bărbat, nouăsprezece ani e aproape nimic. Dar cînd s-o face

bărbat nici zece ca Nastia n-o să-i ajungă. Şi cînd o începe să nască... Ah, cumătră, asta-i soarta femeii, ca o floare de mac, doar trei zile e frumoasă.

Ca o umbră, pe furiş, de bătrîne se apropie nebuna Fekluşa, cu picioarele goale în nişte galoşi scîlciaţi, se aşează uşurel la marginea buşteanului ; se uita la cei ce munceau şi bălmăjea ceva. Văzînd-o, bătrînele încetară să mai vorbească şi se uitau cu milă şi cu oarecare consideraţie la ea ; Fekluşa trăia pe unde se nimerea, într-un loc noaptea, într-alt loc ziua, iar cînd se făcea vremea frumoasă, dispărea cu totul din sat.

Fekluşa îşi vîrî mîna în legăturica, pe care o căra totdeauna cu ea, scoase o cîrpă şi, ridicîndu-se de pe buştean, băgă cîrpa în mîinile babei Avdotia.

— Să te bucuri de ea... să te bucuri de ea... vorbi Fekluşa cu o fericire copilărească în ochi. Eşti o sfîntă, bunico, să te bucuri de ea... să semeni seminţele acestea, o să răsară un păr cu pere de aur...

Aplecîndu-se pe neaşteptate, o sărută pe baba Avdotia pe umăr şi fugi, se mai zăreau doar picioarele uscate şi uşoare în galoşii ponosiţi ; baba Avdotia, revenindu-şi încet, îşi făcu cruce. Celelalte se uitau curioase, neştiind ce să spună, la cîrpa lăsată de Fekluşa.

— Arată-ne ce-i acolo, nu mai rezistă Saltîciha şi, cînd baba Avdotia desfăcu cîrpa, toate văzură o coajă uscată de pîine şi un pumn de seminţe de pepene.

— Iartă-mă, doamne, rosti baba Avdotia căzînd pe gînduri şi neascultînd diferitele tălmăciri din jur. Ce să-i ceri, e nebună, săraca.

— Pîinea totdeauna înseamnă ceva bun, — Saltîciha strînse la loc cîrpa. — Tu s-o pui în casa nouă în spatele icoanei Maicii Domnului, ăsta-i un semn bun de la Fekluşa.

— Mă duc, zise repede baba Avdotia, subliniind prin aceasta, fără să vrea, că astăzi nu era egala lor, că ele sînt doar nişte iscoade care stau cu mîinile în sîn, iar ea este gazda şi, prin urmare, participă la toate ce se fac. Trebuie să le spun oamenilor cum să facă prispa, ca să nu îngheţe pivniţa.

Nu-i răspunseră nimic şi ea plecă, ţinîndu-şi neobişnuit de drept spatele lung.

— Şi ziua de azi e limpede, ca sticla, oftă uimită Saltîciha de parcă ziua senină şi soarele, care începea să coboare în a doua jumătate a cerului, ar fi încurcat-o cu ceva.

13

ÎN TIMP CE PE OAMENII care munceau la clacă îi treceau toate sudorile, din casa mare a lui Kozev, prin uşile larg deschise, ieşea un miros puternic de mîncare, femeile cu obrajii roşii, umeziţi de aburi, pregăteau masă mare pentru oamenii de la clacă, dar şi în două case vecine toată ziua au fumegat cuptoarele, se pregăteau plăcinte cu mazăre şi cu mere, în ceaunele de două vedre, care de abia treceau prin gura cuptorului, fierbeau ciorbe şi tot felul de terciuri. Kozev s-a apucat imediat după prînz, cu copiii, să care în casa sa mese şi laviţe de prin vecini, să aducă blidele, — se aşteptau ca la masă să vină vreo cincizeci de oameni —, şi nevasta lui Kozev, Pelagheia Evstafievna, se tot agita că n-o să ajungă nici locuri, nici mîncare, pentru toţi, dar Kozev, bărbat in general tăcut, căruia nu-i plăcea să vorbească mult, mormăia că o să ajungă, că o să şi rămînă, şi-şi vedea de treburile sale. Doar pe la ora trei, cînd Pelagheia Evstafievna îi spuse că Efrosinia nu se simte bine şi să se ducă să vadă ce-i cu ea, Kozev, se opri din treabă.

— Ce are ? întrebă.

— Am deschis uşa şi am văzut-o că şi-a lăsat capul pe masă şi îi tremură umerii. M-am dat înapoi, Grişa...

— Ar trebui să te duci să vezi ce are.

— Du-te tu, mi-e frică pentru ea, de dimineaţă e schimbată. Ba începe să rîdă, ba nu poţi să scoţi un cuvînt de la ea, că ţi-e milă să te uiţi la ea. Tremură toată.

— Tremură ! Tremură ! Ce femeie slabă ! spuse cu nemulţumire în glas Kozev şi s-a dus în partea cealaltă a casei, unde Efrosinia, răsturnînd într-o covată de lemn carnea fiartă, o aşeza pe tavă ca s-o prăjească apoi cu ceapă. Din covată se ridica un abur plăcut şi Kozev, apropiindu-se, rupse o bucăţică de carne, o băgă în gură şi începu să mestece ; îşi aminti, dintr-o dată, că de dimi-

neaţă nu mîncase nimic. Efrosinia tăcea şi-şi vedea de treabă şi Kozev, după ce se învîrti în jurul ei, începu să aranjeze mesele, laviţele, ca să fie mai în rînd, se uită în cuptorul încins, în care se vedeau cărbunii înroşiţi. Efrosinia, simţind că nu se învîrteşte în jurul ei fără rost, începu să se mişte mai încet, mai prudent ; deşi plînsese înainte, lăsîndu-şi capul peste masă, o observase pe Pelagheia Evstafievna cînd îşi băgase capul pe uşă, şi cum, auzind paşii rari şi grei ai lui Kozev, era tulburată şi de abia îşi reţinea suspinele, care le simţea în gît ; dintre toate neamurile, îl preţuia cel mai mult pe Kozev, şi-l primea totdeauna cu cuvinte calde, din inimă. Între ei se stabiliseră relaţii deosebite şi, de cîte ori se întîlneau, nu era doar un simplu schimb de cuvinte, ci o legătură caldă, pe care alţii n-o sesizau, dar pe care ei o înţelegeau foarte bine ; se simţeau şi se înţelegeau ca oameni cu aceeaşi soartă şi cu aceeaşi dispoziţie sufletească, şi Kozev se gîndea adesea că ar fi fost o nevastă bună pentru el, dacă ar fi fost mai tînăr şi dacă ar fi întîlnit-o la timpul său ; dar acum în el era ataşamentul tatălui faţă de fiica care nu avusese parte de o soartă prea fericită. Şi de aceea cînd intră Kozev în odaie şi începu să se plimbe, Efrosinia, punînd peste bucăţile de carne ceapa tăiată mărunt, simţi şi înţelese totul ; nu se mai putu reţine, o apucă plînsul, dar imediat îşi înălţă capul şi zise :

— Mi-a intrat ceapa în ochi, blestemata, spuse Efrosinia, căutînd să se liniştească, apoi se întoarse spre Kozev şi acesta înţelese totul.

— Dar ai în schimb casă nouă, zise Kozev. Alionka a fost pe aici, a strigat că aproape totul este gata, că peste o oră, două, termină lucrul. O să ai casă mare, veselă.

— Ah, dumnezeule, la ce dracu' îmi trebuiesc acuma palatele ! rosti cu jale Efrosinia, şi faţa i se încordă. — Dacă n-am noroc la ce-mi slujesc toate astea.

— Trebuie să rabzi ! rosti aspru, ridicînd tonul, Kozev. Ai copii care cresc, copiii trebuie să iasă în lume. Şi nu te mai supăra atîta pe Zahar, aşa s-a născut. Parcă nici n-ar fi din neamul Deriughinilor, numai vuiete şi tunete în urma lui, dar nu poţi să spui că te-au obidit cu bună ştiinţă... E o durere în el, care-l roade, asta e.

— Ce durere, ce durere ! E un dulău, asta-i toată durerea lui. Nu-i este ruşine nici de mamă, nici de copii. A venit Akim Polivanov să-i pună ramele, altul în locul lui Zahar i-ar fi spus cumva la ureche, să plece, n-avea atîţia alţii în sat ca să-i pună ramele ? Şi ăla, chiaburoi bătrîn, fără dumnezeu în suflet, s-a băgat ca să ajute, dar pentru ce ?

— Bine, bine, Frosia, o opri Kozev. Aşa-i viaţa, toată învălmăşită. Akim este cel mai bun dulgher din sat, îţi pune ramele pentru vecie. Uite, şi tu ai o fată care creşte, nu poţi să ghiceşti din ce covrig o să muşte.

Efrosinia scormoni cărbunii din cuptor, apoi băgă tăvile cu carne şi închise cuptorul cu uşiţa.

— Îi smulg tot părul neruşinatei, dacă-mi face una ca asta, zise Efrosinia cu o duşmănie neîmpăcată. O tîrăsc de păr de la un capăt la celălalt al satului, ca s-o vadă oamenii...

— Eh, Frosia, Frosia, vorbeşte în tine durerea ta de femeie, te prefaci. N-ai s-o tîrăşti şi părul o să-i rămînă întreg. Uite ce vreau să-ţi spun : eu, ca să vorbesc cu păcat, n-am de ce, am trecut de cincizeci de ani, mi-a fost dat să gîndesc mult la viaţa mea, am şi citit tot felul de lucruri înţelepte. Un singur lucru vreau să-ţi spun, Frosia : în om totdeauna zace o taină, şi taina asta îl face să vrea să trăiască, asta se întîmplă şi cu Zahar... Bărbatul e bărbat, Frosia, numai că Zahar al tău s-a poticnit. Şi cu toate acestea, el este mai bun decît mulţi dintre noi, cîtă lumină vine de la el, de la Zahar ? Tu mă înţelegi ?

Efrosinia îl asculta cu atenţie, dar nu-i răspunse ; veniseră femeile să aranjeze mesele. O văzu pe Alionka şi-i aruncă o privire neaşteptat de străină şi de rece.

— Ce-i cu tine, mamă ? o întrebă, cu pieptul ascuţit, încă neformată la cei aproape treisprezece ani, dar deja la prima strălucire, cînd i se opreşte răsuflarea, zvîcnind, tainic şi năvalnic, spre lumina vieţii ; Efrosinia fu cuprinsă de nelinişte, era pentru prima oară cînd vedea că fata e înaltă cît ea.

— Du-te, Alionka, mai caută nişte linguri şi furculiţe, fugi pînă la Prokoşini, la Samohini, îi zise cu o voce schimbată ; dintr-o dată, prin minte îi trecu viaţa şi

soarta ei şi, pe neaşteptate, o durere puternică îi strînse inima, dar în această durere era şi o mîndrie satanică ; da, ce să mai rabd, se gîndea amintindu-şi de cuvintele lui Kozev, am răbdat destul, ajunge. De acuma am să trăiesc altfel, se hotărî Efrosinia, deşi nu-şi putea închipui o altfel de viaţă ; pur şi simplu s-a hotărît şi gata, dar n-a mai avut vreme să se gîndească cum, deoarece veniră copiii cu ştirea că claca s-a terminat şi că acum o să vină oamenii ; în odăile lui Kozev forfoteala crescu şi pe masă apărură pîinea tăiată şi piftia, votca în sticle de un sfert, ouăle fierte şi carnea, tot felul de murături, Alionka, îmbujorată, alerga pe la mese, aranja lingurile şi furculiţele, apoi îi spuse să pună strachinele pentru ciorbă, cîte o strachină pentru doi-trei oameni ; în amurgul care se lăsa, în faţa pridvorului se adunară oamenii, încă înfierbîntaţi de muncă, rîzînd zgomotos şi vesel, glumind, amintindu-şi de tot felul de întîmplări de mult uitate. Şi femeile se strînseră în jurul Aniutei Malkina, care reuşise între timp să-şi schimbe îmbrăcămintea şi să vină în cizmuliţe din piele de capră, cu toc înalt, care trezeau invidia, şi cu o basma mare, înflorată, de mătase. Femeile, deşi n-o vedeau pentru prima oară cu basmaua asta, îşi frămîntau între degete ciucurii grei şi reci, ascuţindu-şi limbile de uimire.

Veni şi Mikita Bobok cu acordeonul lui vechi şi scorojit şi, alegîndu-şi un loc pe un butuc gros de stejar, începu să cînte ; Aniuta Malkina îşi roti imediat ochii, le zise femeilor să-i facă loc, cu o mînă ridicată şi cu cealaltă în şold porni în cerc, se opri în faţa lui Iurka Levşa şi, invitîndu-l la joc, bătu cu piciorul în pămînt, legănîndu-se dintr-o parte în cealaltă, şi începu să cînte :

Dragă Iura, caii tăi
În vale, se adapă,
Dragă Iura, ochii tăi
Inima îmi seacă.

Iurka făcu un semn cu ochii lui verzi, lunguieţi, zîmbi, apoi îşi aruncă ţigara neterminată, strigă sălbatic, ţigăneşte, îşi puse şapca pe o ureche şi se duse învîrtindu-se în jurul Aniutei ; toţi se strînseră în jurul lor şi se uitau cum joacă, Varecika, tuciurie, nevasta lui Volodka Rîjîi,

se strecură printre ceilalţi, se aşează în faţă şi tot căuta să vadă dacă nu-i ceva deosebit în felul în care jucau Aniuta şi Iurka şi, fiindcă nu vedea nimic, se înfuria şi dădea din cap, uitîndu-se cînd într-o parte, cînd în cealaltă, de parcă i-ar fi invitat pe cei care stăteau alături de ea să-i împărtăşească tulburarea şi să se indigneze împreună cu ea. Ia te uită ce fac, fără nici un pic de ruşine, ea e încă nemăritată, el cu nevasta în casă, şi uite cum îşi fac de cap, nu se tem nici de oameni, nici de dumnezeu.

La cooperativă-n sat
Dantelă mi-am cumpărat.
Oare n-o să-mi fie dat
Un brigadier bărbat.

Refrenul Aniutei răsună ştrengăreşte şi provocator şi, în acelaşi timp, cu pasiunea curată şi feciorelnică, care nu avea nici o legătură nici cu Iurka Levşa şi nici cu vreunul dintre cei adunaţi aici, era dorul volnic şi luminos al fetei, care zvîcnise deasupra mulţimii şi se topise ca un suspin, undeva în întinderile nesfîrşite ale cerului şi pămîntului şi toată lumea simţi acest suspin reţinut, dar plin de forţa care se trezeşte ; moş Makar, făcîndu-şi drum cu vîrful băţului printre femei, ieşi în faţă, să se uite şi el, chiar în clipa în care Aniuta tropăia mărunt şi corpul ei puternic şi mlădios parcă ţîşnea în mişcări năvalnice, înfiorate.

Iară moşul nost' Makar
Este radioamator
Şi-a legat de nădragi
Un radioemiţător !

Moş Makar o ameninţă cu băţul, dar Aniuta era deja departe, ferindu-se cu dibăcie, şi rîzînd, de săriturile lui Iurka.

Pe neobservate, apăru şi Timofei Kulikov, Kulik cum îi spunea lumea, preşedintele colhozului, care se uită peste capetele oamenilor şi clătină cu înţelegere din cap. Kozev îl zări de la fereastră, se duse spre el şi-i dădu bună seara.

— Noroc, noroc, Grigori, zise Kulikov. Joacă bine, ai dracului.

— Şi de ce n-ar juca, sînge tînăr, clocoteşte. Nu-i oboseşte nici o muncă, şi noi am fost la fel.

Kulikov desfăcu poalele mantalei impermeabile, scoase nişte ţigări de la oraş, îşi aprinse o ţigară. Kozev observă, dar nu zise nimic ; văzîndu-l pe Zahar, care apăruse în pridvor, Kulikov se îndreptă spre el.

— Ei, ce zici, eşti mulţumit ? întrebă, privind figura gîrbovită şi uscăţivă a lui Zahar.

— Totul e gata, ar trebui să începem... Poate că zici şi tu cîteva vorbe, Timofei.

— Să zic, spui ? De ce nu, se poate — Kulikov se urcă pe ultima treaptă, aşteptă puţin admirîndu-i pe Aniuta şi pe Iurka, care nicicum nu voiau să se lase şi jucau tot mai îndrăcit ; Kulikov ridică mîna :

— Ei, Mikita, hai să terminăm !

Mikita Bobok îşi scuturâ puternic capul şi, dintr-o singură mişcare, strînse burduful, îşi scoase cureaua de pe umăr şi se ridică în picioare ; lumea se apropie de pridvor şi, treptat, se făcu linişte.

— Tovarăşi dragi ! începu Kulikov şi, nemulţumit de rumoarea neaşteptată, îşi încruntă sprîncenele. Astăzi, deşi nu este vreo sărbătoare, este totuşi o zi deosebită. Am făcut împreună o treabă bună. Cu toţii am sfîrşit treaba într-o singură zi ; de unul singur i-ar fi trebuit cuiva să asude un an de zile, vedeţi şi voi ce înseamnă colhozul. Linişte ! Linişte ! — ridică glasul ca să domolească rumoarea. — Ştiu, şi înainte ne adunam la clacă, este un obicei bun, ca toţi împreună să ajutăm pe cineva. Numai că cei care vorbesc acolo n-au băgat de seamă că şi cheresteaua a primit-o Zahar Deriughin de la stat cu o mare reducere de preţ, şi că a fost transportată de colhoz. Iar oamenii au muncit fără gînduri ascunse, au muncit cu tot sufletul, fără să se gîndească la vreun folos. Spuneţi nu-i aşa ?

— Aşa-i, aşa-i, tovarăşe preşedinte, se auziră nişte voci vesele. Numai că mulţumirea seacă nimănui nu-i dragă !

— Acuma vreau să-i dau cuvîntul lui Zahar, ieşi din încurcătură Kulikov. Eu am zis ce aveam de spus !

Zahar făcu un pas înainte, mişcîndu-şi, fie de tulburare, fie de frig, umerii gîrboviţi, într-o cămaşă nouă de satin.

— Eu am puţin de spus : vă mulţumesc la toţi, rosti, privindu-i în faţă pe oamenii cunoscuţi, care îl ascultau cu atenţie, fiecare în felul său. Vă poftesc, dragi săteni, la masă, vă servim cu ceea ce avem. Intraţi, spuse Zahar, dîndu-se la o parte şi lăsîndu-i să treacă pe Mikita Bobok cu Nastasia Pliuşcihina, pe Volodka Rîjîi şi pe nevasta lui Varecika, care venise cu o legăturică, pe Iurka Levşa.

— Hai, hai, intră Timofei, zise Zahar cu o voce brusc răguşită. Tu ce, vrei să te fofilezi ?

— Eu n-am muncit, se fîstîci Kulikov, ce-o să zică oamenii...

— N-o să zică nimic, hai, hai...

Se urcase în pridvor şi moş Makar, dîndu-i la o parte pe cei care se îngrămădeau, făcîndu-şi loc cu coatele şi suflînd greu.

— Ce oameni, ce oameni, zicea urcînd treptele. Nu i-ar face loc unui bătrîn...

— Uită-te la moşul, rîse Kulikov, dîndu-se la o parte.

— E un bătrîn de treabă... Hai, hai, Timofei, nu te las să pleci nicăieri.

14

ÎN SEARA ACEEA, după ce bău puţină votcă, jucă, spre uimirea tuturor, şi Efrosinia Deriughina, dansă cu însufleţire, la disperare, fără ca să se uite la cineva, şi Varecika cea tuciurie rămase, de mirare, cu gura căscată, iar ceilalţi încetară să vorbească ; era frumoasă şi deosebită, cînd juca, şi cu fiecare clipă se făcea parcă mai tînără, o acoperea o lumină neliniştitoare, ca şi cînd şi-ar fi aruncat de pe umeri unul după altul, anii de viaţă şi muncă grea, era momentul în care, vrei, nu vrei, sufletul se deschide şi iese în întîmpinarea suflării arzătoare şi limpezi a vieţii, iar boarea asta cînd te arde, cînd te îngheaţă, şi te întoarce pe toate părţile, strîngîndu-ţi inima. În clipa asta, ea nu mai avea nici copii, nici bărbat, nu mai

ştia nici de pămînt şi nici de cer, nici de oameni, era doar o patimă arzătoare şi dorinţa de a se elibera de sine, de tot ce-i pe lume, şi cînd Zahar, ascuns printre oameni, o văzu, i se aprinseră ochii ; acordurile tulburătoare şi vijelioase ale acordeonului lui Mikita Bobok parcă se topeau undeva ; o lumină scînteietoare şi chinuitoare îi loveau ochii ; oamenii se dădură la o parte şi el rămase faţă în faţă cu Efrosinia, cu nevasta lui, care nu mai era a lui ; a răspuns la chemare şi intră în joc, trecînd peste linia de unde totul începe de la capăt şi trebuie să cîştigi totul din nou.

Era linişte în odaia plină de oameni, trei lămpi de gaz prinse de tavan luminau mocnit, slab, din cauza fumului de tutun ; părea că Efrosinia nici nu observase că în faţa ei apăruse Zahar, nu-l atinse deloc, nici chiar întîmplător, şi toţi simţeau marea ei mîndrie ; într-o clipă parcă se încrucişaseră şi se amestecaseră două vieţi diferite, şi Varecika cea tuciurie simţi cum i se scurse din inimă spre ochi o căldură moleşitoare ; ochii, îi clipiră, gura i se strîmbă, ca la un copil, şi-şi trase spre ochi capătul basmalei.

Chiar lîngă cuptor, lîngă uşă, stătea Alionka şi se uita tot timpul la mama şi la tatăl ei, de parcă şi ea i-ar fi văzut pentru prima oară şi, fără să-şi dea seama, se strîngea tot mai tare lîngă fratele ei Ivan, care stătea alături, şi care era de aceeaşi înălţime cu ea ; se strîngea de parcă ar fi vrut să se apere de acel fior străin şi înspăimîntător, pe care-l simţea în clipa aceea, văzîndu-şi mama şi pe tatăl ei, dar nu rezistă şi izbucni în plîns.

— Taci, proasto ! îi zise Ivan în şoaptă, şi Alionka se uită la el cu ochii umezi de lacrimi.

— Tu eşti prost, îi răspunse cu o voce întretăiată şi, făcîndu-şi loc cu umărul, se strecură în tindă, apoi ieşi în curte şi acolo, ascunzîndu-se după grajd, plînse mult, nemîngîiată, fără să ştie de ce ; iar în timpul acesta, după ce vorbiră slobod despre viaţă, dacă e mai bine să rămîi în colhoz sau să pleci la oraş, pe şantierul uzinei, ţăranii din cealaltă odaie a lui Kozev se strînseră în jurul lui moş Makar, aghezmuit şi cu chef, care le povestea cum îl însurase, prima oară, boierul Avdeev, cu pupila lui, Stioşka, scărpinîndu-şi cu indiferenţă, cu toate cele cinci

degete, barba zburlită ; povestea asta era ştiută de toţi, dar oamenii o ascultau cu plăcere, şi moş Makar, mulţumit că era în centrul atenţiei generale, aşezat comod pe laviţă, povestea fără să bage în seamă hohotele de rîs ale celor din jur, fără să zîmbească vreodată, doar o dată, răspunzînd la o înţepătură a lui Iurka Levşa, oftă şi clătină din cap a dojană.

— În capul tău nu sînt toate la locul lor, zise moş Makar. Ce poţi să înţelegi tu din viaţă ? Asta-i, tu nu poţi să pricepi nimic. Uite, aşa a fost, continuă după o clipă scurtă de tăcere. Merg eu, cum vă zic, pe lîngă conac, iar el, Fiodor Anisimovici, boierul Avdeev, şade sub o boltă de verdeaţă, pe un loc deschis şi bea vin din nişte sticle frumoase. Parcă îl văd, cu mutra roşie, netedă, cu nişte mustăţi de o jumătate de arşin, într-un halat scump pe pielea goală, din care îi ieşeau smocurile de păr de pe piept. Cum s-a întîmplat de m-a văzut şi nu m-a mai lăsat, nu mai ţin minte, am uitat de ce trecusem pe lîngă conacul lui, nu pot să-mi mai aduc aminte, mi-e tulbure capul. Văd numai că sare vechilul lui Avdeev, mă apucă de guler şi mă duce la boier, stau eu în faţa lui, mă uit la opincile mele, genunchii îmi tremură. Gata, mă gîndeam, sînt pierdut, deşi nu mă ştiam cu nimic vinovat. Tocmai împlinisem pe atunci cincisprezece ani, eram lung ca o răchită. Boierul se tot uita la mine, golind păhărel după păhărel, cu degetele strălucind de pietre scumpe, aduse de peste mări. Avea ochii întunecaţi, grei, şi ofta după fiecare păhărel. Apoi s-a sculat, eu eram mai înalt decît el, atît de pricăjit era boierul Fiodor Anisimovici. Se tot învîrtea în jurul meu şi mă privea din toate părţile, ca pe un cal, la iarmaroc. „Al cui eşti ? mă întreabă. Nu eşti al lui Kostia Rîjughin ? — Nu, zic, sînt al lui Piotr Polivanov, băiatul mai mare, îmi zice Makar. — Makar, zice, foarte bine, şi rîde. — Mă gîndesc, Makar, să te însor, ţi-am găsit o muiere pe cinste". Chiar aşa a zis — „pe cinste" boierul, şi iarăşi s-a pus pe rîs. „Ce zici Makar, mă întreabă, te descurci ? — De ce nu, răspund, asta se poate, numai că taica nu mă lasă să mă însor, sînt prea tînăr. — Ei, zice, cu tac-tu vorbesc eu, îi dau două vaci şi un cal, numai tu să fii

de acord". Pînă atunci am crezut că boierul se ține de glume, dar cînd a zis de vite, am înțeles pe loc că aici nu-i de glumă. Eram tare săraci pe atunci, aveam o singură vacă în bătătură, și aia amărîtă. Așa că nu m-am mai gîndit la femeie ci la bogăția pe care o făgăduia boierul. „Ești de acord ?" mai întreabă o dată și eu, fără să mai stau pe gînduri, am zis că da, căci doar un nerod ar fi putut să nu fie de acord.

A bătut din palme, l-a trimis pe vechil nu știu unde și mi-a turnat un păhărel de vin, țin minte și acum că era o băutură verde și scîrboasă. Am înghițit vinul iar boierul mi-a întins pe o furculiță ceva, ce n-am mai văzut, rotund, acru și într-o coajă galbenă, ca să mănînc. Am luat și am băgat în gură, în timpul ăsta văd că vechilul aduce o fată, cînd am văzut-o, am înlemnit, era Steșka, de neam boieresc, fată la vreo șaptesprezece ani, toată în mătăsuri, parfumată. Avea fața mai albă ca făina, ochii negri îi ardeau, s-a oprit îndurerată în fața lui Fiodor Anisimovici, iar acesta, de parcă n-ar fi văzut nimic, ședea pe scaun și tot dădea din picior, acuma îi părea rău să dea o crăiasă ca asta unui mucos. Și poate că n-ar fi dat-o, dacă ea ar fi tăcut. „Mi-e tot una, a zis Stioșka asta, vă urăsc și mai bine mă duc la ăsta, — și m-a arătat pe mine, — să-i spăl ceaunele. Sînteți un om ticălos !" Auzind astea, boierul n-a mai putut. „Aha, a strigat, mă urăști ! Mă, Ivane (așa îl chema pe vechil), fă așa cum ți-am poruncit, și diseară vreau să văd nunta, să-i duci imediat la biserică !". A strigat ce a mai strigat și a plecat, și nu vă mai povestesc ce forfoteală a început în sat. Au fugit repede după popă, l-au adus pe tatăl meu, i-au dat două vaci suedeze și un cal, merinde de tot felul, au dus vin în casa noastră, tot conacul răsuna de uși trîntite, boierul a poruncit să mi se dea cizme și haine, începînd cu izmene, — asta ca s-o umilească și mai mult pe Stioșka. Au venit în fugă cei care au fost după popă, ăsta, cică aiurează după beție, căci era tocmai după Sfînta Treime. Boierul Fiodor Anisimovici nu vrea să știe de nimic, strigă să fim cununați după

aceea, acuma să se facă nunta, ţipă să se facă cum a poruncit, altfel îi omoară !

Moş Makar obosit de atîta vorbire, tăcu, Iurka Levşa îi întinse o jumătate de pahar de votcă şi un măr murat ca să mănînce.

— Ce noroc a avut omul ! pentru a nu ştiu cîta oară s-a minunat Iurka Levşa. Zi, zi, moşule, cum a fost mai departe ?

— Aşteaptă puţin, îl temperă moş Makar. A trecut ziua, ne-au făcut un culcuş în hambar, la uşă boierul a poruncit să stea un paznic. Nici nu mai ştiu cum a trecut ziua aceea. Mama urla, dar tata era un om vesel, rîdea mereu, nici el nu era trecut pe atunci cu mult peste treizeci de ani. Era tînăr. A prins un moment şi-mi zice, ascultă, Makar, dacă nu te descurci singur, să mă chemi, în doi facem faţă.

Hohotul de rîs care a izbucnit în odaie a făcut să tremure flăcăruia din lampă, rîdeau toţi cu plăcere, iar moş Makar şedea şi aştepta.

— Bine, zic, te chem, taică, la o adică. Şi iarăşi îmi zice la ureche, să nu mă sperii, să mă arunc de la început, dar cum să nu mă sperii ? Cînd ne-am culcat mi s-a făcut frică să mă ating de ea, căci era numai într-o cămaşă de muselină şi toată ardea ca focul. Eu tăceam, tăcea şi ea, apoi a apucat-o plînsul ! Am mîngîiat-o cu mîna pe cap, nu-i nimic, zic, nu mai plînge. Sîntem oameni buni, veseli, o să trăim cumva, Stioşa. Atunci s-a lipit de mine, m-a udat tot cu lacrimile ei, plîngea şi mă săruta, avea buze ascuţite, care te tăiau pînă la miez, că mi s-a făcut şi greaţă, uite, mă gîndeam, de ce e în stare vrăjitoarea ! Voiam s-o liniştesc, dar ea se înfierbînta şi mai tare, că pînă la urmă m-a încins şi pe mine, tremuram tot, dar ce să fac mai departe nu mai ştiam.

Iurka Levşa, cuprins de tulburare, sări în picioare, vru să zică ceva, dar se aşează la loc şi tăcu ; moş Makar se uită aspru la el.

— Apoi au mers toate de la sine, am auzit-o doar cum a gemut, iar eu, după aceea, am adormit ca un buştean.

Am trăit, de atunci, o viaţă, dar aşa ceva dulce nu mi-a mai fost dat să gust.

— Asta, moşule, fiindcă a fost pentru prima oară ! strigă, neputînd să se abţină, Iurka Levşa.

— Tu mai bine să taci, Iurka...

— Bine, bine, moş Makar, şi ce-a fost după aceea ?

— Nimic. Spre dimineaţă m-a rugat s-o duc pe furiş la oraş, la gară. Ah, fraţilor, ce rău îmi părea, dar nu puteam să nu-i fac pe voie, eram încă prostuţ. Este adevărat, am mai fost împreună o noapte, pînă cînd nu şi-a luat boierul paznicul, mi s-a părut, chiar că m-a îndrăgit, însă am dus-o la gară fără să ştie nimeni. Iar acolo, cînd s-a aşezat în vagon, parcă mi-ar fi băgat cineva un cuţit în piept ; acolo am început să pricep ce fată frumoasă pierdeam. Dar puteam s-o ţin, dacă ea nu voia şi tot tînjea ? Îmi făcea cu mîna, iar ochii ei, ochii... Doi ani, după aceea, m-a uscat dorul după ea, pînă cînd taica, acuma el, m-a însurat cu sila, dar n-a mai fost ca altădată, n-a mai fost...

— Molîu ai fost, moşule ! zise din toată inima Iurka Levşa. Femeia, aşa e ea, s-ar fi obişnuit cu toate.

— Poate că am fost molîu, fu de acord moş Makar, obosit şi încruntîndu-se. Dar lămureşte-mă tu, ce e ea, viaţa noastră ? Asta e, nimeni nu ştie. Fata nu era de a noastră, s-ar fi uscat de dor, asta ar fi fost. Nu ştia să facă nimic, ţinea lingura cumva ciudat, mînuţa îi era ca a unui copil, micuţă, curată, plăpîndă. Iar vacile suedeze s-au rupt de cireadă în anul următor, le-au mîncat lupii pe Valea Tăunilor, aşa că, cu asta m-am ales.

Casa lui Zahar Deriughin îşi ridica acoperişul pe deasupra tuturor celorlalte din sat, stătea dreaptă şi sigură, iar cînd, spre dimineaţă, se arătă luna, se vedea albeaţa ramelor noi. Pînă tîrziu, în noaptea aceea, satul nu se linişti, aproape pînă în zori se auzi acordeonul şi flăcăii umblau prin sat şi cîntau tot felul de cîntece, se auzeau ţipetele înăbuşite ale fetelor iar gheţuşul proaspăt scîrţiia şi se spărgea sub tocuri. Departe, în toate părţile,

se întindeau cîmpurile pustii, nesfîrşite, învăluite de o aureolă tulbure, în aşteptarea iernii lungi, şi doar în zori, lîngă pădure, pe miriştea rămasă nearată după ovăz, se trezi un cîrd de gîşte sălbatice, întîrziate nu se ştie de ce, fîşîind cu ciocurile prin mirişte ; o vulpe roşcată ieşi din tufişuri şi le sperie iar ele, ridicîndu-se de pe pămînt, dispărură, gîgîind prelung şi neliniştit, undeva în cer, iar vulpea mai umblă mult pe cîmp, adulmecînd mirosul lor tulburător, care dispărea încet, încet.

Cuprins

CARTEA ÎNTÎI

RĂDĂCINA LUI ADAM .

PARTEA ÎNTÎI .

PARTEA A DOUA . . . . . .

Lector : LYDIA TOCARIU
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 1.II.1990
Coli de tipar : 24

Combinatul Poligrafic BUCUREȘTI
Piața Presa Liberă nr. 1
ROMÂNIA

univers

Prozatorul sovietic PIOTR PROSKURIN (n. 1928) se înscrie prin talentul și capacitatea de a surprinde, în timp și spațiu, destine omenești în devenirea unor întregi categorii sociale, în tradiția prozei ruse, ilustrate de Gogol, Dostoievski, Tolstoi. Romanul DESTIN, cu zeci de personaje, se desfășoară pe întregul spațiu rusesc, realizînd o secțiune orizontală în istoria unei jumătăți de secol din viața poporului rus. Ampla frescă socială, punctată cu profunde și sincere meditații etico-filosofice despre destinul omului, despre furtunile din sufletul său, are menirea de a surprinde o bogată galerie tipologică pe coordonatele tradiției și înnoirilor din viața socială, gîndurile și sentimentele oamenilor, visurile împlinite sau spulberate de soarta mașteră, iubirea și ura, recunoștința și setea de răzbunare ; într-un cuvînt, nimic din ceea ce este omenesc nu este străin de viața eroilor ei.

ISBN 973-34-0122-6
ISBN 973-34-0121-8
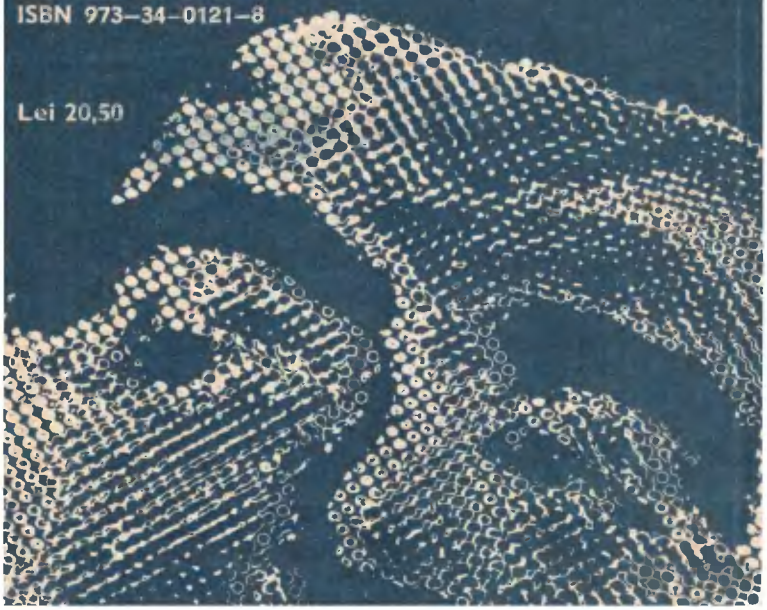
Lei 20,50